МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Ігор Возний

Культура України XXI століття

Підручник

Чернівці
Місто
2022

УДК 930.85(477)(075.8)
В645

Друкується за ухвалою вченої ради
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
Протокол № 9 від 22 червня 2022 року

РЕЦЕНЗЕНТИ

Балух Василь Олексійович – член-кореспондент АПН України, доктор історичних наук, професор, перший проректор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Подолян Галина Петрівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри етики, естетики і культурології Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка

Чікарькова Марія Юрівна – жлктор філософських наук, професор кафедри філософії та культурології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Возний І.П.

В 645 Культура України XXI століття. Підручник Чернівці: Місто, 2022. –448 с.

ISBN

Видання містить матеріал, що стосується навчального курсу «Історія культури України». Аналізуються загальні риси розвитку української культури на зламі XX – XXI ст., основні напрямки еволюції культури на території незалежної України, а саме освіта, наука, література, образотворче мистецтво, театр, кінематограф та музичне мистецтво. Розглядаються закономірності та тенденції їхнього розвитку.

Для викладачів і студентів гуманітарних спеціальностей, а також усіх, хто прагне вивчати феномен української культури.

УДК 930.85(477)(075.8)

Виходить завдяки фінансовій підтримці Дедели Олександра Григоровича, учасника бойових дій в Афганістані

ISBN 978-966-423-154-7

© Возний І.П. 2022
© Чернівецький національний університет, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 5

Розділ 1
ОСВІТА ТА НАУКА В ЧАСИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНІ 9
1. Загальні риси розвитку української культури на зламі XX – XXI ст. 9
2. Розвиток освіти в незалежній Україні 18
3. Наука незалежної України. Стан та перспективи 50

Розділ 2
РОЗВИТОК ЛІТЕРАТУРИ 103
1. Загальна характеристика літературного процесу в незалежній Україні 103
2. Особливості сучасної української прози 108
3. Поезія незалежної України 119
4. Сучасна українська драматургія 121
5. Переклади українських книжок іноземними мовами 125
6. Літературні премії та книговидання 131

Розділ 3
ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА 139
1. Монументальне малярство 139
2. Скульптурне мистецтво сучасної України 158
а) монументальна скульптура 159
б) жанрова скульптура 183
в) станкова скульптура 211

Розділ 4
ПІДНЕСЕННЯ ТЕАТРУ ТА КІНЕМАТОГРАФА 219
1. Драматичне театральне мистецтво України 219
2. Балетна Україна 236

3. Оперне мистецтво незалежної України 240
4. Ляльковий театр в незалежній Україні 255
5. Розвиток ігрового кіно в Україні на рубежі XX–XXI ст. 259
6. Неігрове кіно незалежної України 274
7. Сучасний український анімаційний кінематограф 286

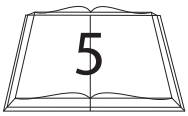
Розділ 5
РОЗВІЙ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА 297
1. Розвиток класичної музики в незалежній Україні 297
2. Популярна музика в Україні на межі XX – XXI ст. 304
3. Сучасна українська рок-музика 331
4. Джазове життя в незалежній Україні 356
5. Кантрі музика на українській сцені 369
6. Формат акапельного співу та «співана поезія» в Україні 374

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК 393

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК 399

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК 435

ЛІТЕРАТУРА 443

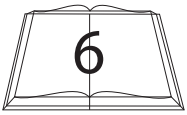
ПЕРЕДМОВА

24 серпня 1991 р. Верховна Рада України прийняла Акт незалежності України, що стало відправною точкою нового етапу розвитку українського суспільства, а відповідно і національної культури. Позитивними моментами цього процесу стала відмова від догм «соціалістичного реалізму», ідеологічної регламентації культурного життя притаманних тоталітарній систем, перехід до плюралізму, орієнтації на загальновизнані цінності світової культури, набуття справжньої свободи творчості. Все це обумовлювало прагнення утвердження нових духовних ідеалів, стимулювало пошуки шляхів духовно-культурної самоідентифікації українського народу.

Основним змістом українського культурного оновлення і відродження стала самовіддана праця багатьох дослідників, ентузіастів, практиків із реконструкції тяжко здеформованої культури, що було покладено на Комісію Верховної Ради з проблем культури й духовного відродження, Міністерство культури, численні громадські об'єднання, асоціації, товариства, академії. До нового життя почали залучатися великі набутки, які або були під арештом, або призабулись, або були невідомими. Фантастичний пласт забороненого або замуленого часом став відкритим і нині оновлює величну «ікону» нашої культури. Загалом перші роки незалежності України визначалися романтичними сподіваннями, безмежною вірою у власну самодостатність, відродження та піднесення національної культури.

У цей період досягнуто значних успіхів у поширенні української мови як державної, прийнято Закон про мови та інші важливі акти.

Значні зрушення відбулися в культурному житті національних меншин України. Розвивається система національних шкіл, бібліотек, преси, наукових і культурних центрів, радіо, телебачення, театрів, творчих колективів. Налагоджується підготовка кадрів національної інтелігенції, створено низку національно-освітніх товариств.

Важливе завдання, яке стоїть перед кожною демократичною державою є розвиток освітньої галузі. Цьому сприяв Закон України «Про освіту» (1991). Він визначив школу як основу духовного та соціально-економічного розвитку держави. Освіта мала стати доступною, гуманною, незалежною від політичних партій, забезпечувати рівні можливості для всіх людей, зв'язок з національною культурою і традиціями, відповідати світовому рівневі. В умовах незалежності створено нову концепцію розвитку народної освіти - прийнято Державну національну програму «Освіта».

У цей час активно реформується система вищої освіти, яку громадяни України мають право безоплатно здобувати на конкурсній основі у ЗВО. Міжнародне співробітництво в галузі освіти починає дедалі ширше інтегрувати національну освіту України у світову систему освіти для підготовки фахівців міжнародного рівня, отримання доступу до сучасних технологій та іноземних інвестицій для розвитку національної освіти. Це разом із поглибленням спеціалізації передбачає гуманізацію та гуманітаризацію вищої освіти. Демократизація вищої освіти відбилася у впровадженні 2008 р. системи зовнішнього незалежного оцінювання знань для вступу у ЗВО.

Важливим чинником і передумовою розвитку освіти, культури, піднесення якості робочої сили завжди була наука. Без потужної наукової бази ефективна ринкова економіка просто не може розвиватись. Україна має солідний науковий комплекс. Установи Національної академії наук України підтримують тісні зв'язки з провідними науковими центрами світу. Чималу увагу українські вчені приділяють розвиткові перспективних галузей: генній інженерії і біотехнології, біокібернетиці, створенні штучного інтелекту, мембранних технологій, монокристалів і штучних алмазів, а також у дослідженнях у галузях матеріалознавства, надтвердих матеріалів та технологій зварювання, фундаментальних дослідженнях у математиці, теоретичній фізиці, біології, хімії, медицині..

Відчутні зміни відбулися в галузі гуманітарних наук. Спираючись на досягнення світової науки, активізується тематика досліджень, розпочалася робота з підготовки фундаментальних праць з історії українського народу, культури, літератури. В Україні створено національну систему атестації наукових кадрів.

Процеси оновлення суспільства широко охопили, й літературу. Письменники звільнилися від догматів комуністичної ідеології. Відбулася переоцінка суспільних ідеалів, історичних подій. За роки державної незалежності значно розширився її діапазон, урізноманітнилися стильові форми. Сучасна літературна молодь намагається по-новому вирішувати мистецькі проблеми, йти в ногу зі світовим літературним процесом,

замислюється над етологічними проблемами української душі крізь призму відновлюваної етногенетичної пам'яті. Значним явищем у літературному житті держави стало видання раніше заборонених, творів. Попри тяжку видавничу кризу наша література в її кращих зразках упевнено долає успадковану від тоталітарних часів неповноструктурність і органічно інтегрується в європейську.

Головним набутком мистецького життя за роки незалежності стали обнадійливі процеси оновлення та утвердження плюралізму. Багато складних проблем постало перед українським театральним мистецтвом. Після скасування цензурних обмежень провідні драматичні театри здійснили низку талановитих постановок, які увійшли до скарбниці театрального мистецтва. Йде активний процес перетворення зросійщених театрів в україномовні. Розвиток театрального мистецтва пов'язаний з новаторською діяльністю видатних режисерів сучасності. Відбуваються зміни й у театрах опери і балету.

Загальна криза в державі позначилась на кіномистецтві. Зникли багатолюдні черги до кас кінотеатрів, скоротилась кількість глядацьких залів. Однак цілеспрямовано відбуваються зміни в українському кіно. Розпочато підготовку режисерів і сценаристів. Створюються україномовні фільми. За роки незалежності в Україні створені фільми, які здобули широке визнання. На екранах з'явилися фільми талановитих режисерів. Позитивним явищем в українському кінематографі стали багатосерійні фільми за творами класиків української літератури.

Національним змістом почало наповнюватись українське образотворче мистецтво. Поряд із творами вже відомих митців з'явилися роботи творчої молоді. В Україну почала повертатись творчість її синів, яку комуністична система не допускала до українського народу.

Плідно працюють українські скульптори.

Незважаючи на економічні труднощі, відроджується в Україні музична творчість, розвивається сучасна українська пісня. Зокрема, в музиці все частіше лунають твори різних жанрів і стилів. Далеко за межами України стали відомі імена вітчизняних оперних співаків. Значних успіхів за роки незалежності досягла українська естрада.

Входячи в XXI століття, Українська держава має подолати кризу національної ідентичності, відродити процес духовно-культурного та морально-етичного розвитку українського народу. Національна культура покликана відкрити нову перспективу духовної консолідації української нації, відродити в масовій свідомості державницькі духовно-моральні універсали в сучасному діалозі світових цивілізацій.

Українська культура в цілому все ще переживає період свого нового становлення, національного утвердження нових цивілізаційних цінностей, модернізаційного і постмодернізаційного структурування.

Отже, проголошення 24 серпня 1991 р. Акта про незалежність України стало вінцем тривалих національно-визвольних змагань українського народу, усієї його історії. По багатовіковому шляху було чимало злетів і падінь, перемог і поразок, досягнень і прикрих помилок, але українці вистояли. Їхнє прагнення до національної державності стало містком, що пов'язав минуле і сьогодення. Яким буде майбутнє, залежить тільки від нас.

Запропонований підручник розрахований на студентів-культурологів денної, заочної та дистанційної форм навчання, усіх, хто цікавиться багатою культурою нашої Батьківщини.

Бажаю успіхів у навчанні.

Автор щиро вдячний своєму вихованцю, колишньому студенту, випускнику історичного факультету ЧДУ в 1995 році Деделі Олександру Григоровичу за фінансове сприяння у виданні цього підручника.

Розділ 1
ОСВІТА ТА НАУКА В ЧАСИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

1. Загальні риси розвитку української культури на зламі XX – XXI ст.

Після здобуття Україною незалежності в 1991 р. розпочався новий етап розвитку українського суспільства. Україна стала суверенною демократичною державою, почалися радикальні реформи, у тому числі й в галузі національної культури. Головною особливістю сучасного періоду можна вважати його перехідний характер. У цей час відбувається остаточний перехід від догм «соціалістичного реалізму», ідеологічної регламентації культурного життя, притаманних тоталітарній системі, до плюралізму, орієнтації на загальновизнані цінності світової культури. Все це вплинуло на піднесення національної самосвідомості, становлення демократії.

Основним змістом українського культурного оновлення і відродження була самовіддана праця багатьох дослідників, ентузіастів, практиків з реконструкції тяжко здеформованої культури, залучення до нового життя великих набутків, які або були під арештом, або призабулись, або були невідомими. Фантастичний пласт забороненого або замуленого часом став відкритим і оновлює величну «ікону» нашої культури. Народ наново відкриває свою історію,

Мітинг на площі біля Верховної Ради України. Київ, 24 серпня 1991 року.

проходять широкі дискусії про гетьмана Івана Мазепу, про діяльність Центральної Ради, радянсько-німецький договір 1939, уперше публікуються матеріали про голод 1932–1933 рр. Друкуються раніше заборонені книги, виходять на екрани фільми. Встановлюються перші контакти з діаспорою. Творча інтелігенція взяла активну участь у створенні Народного Руху України.

З проголошенням незалежності України держава відчувала гостру потребу в створенні законодавчої бази в галузі культури. Цього потребувала, по-перше, та обставина, що необхідно було скасувати союзне законодавство, по-друге, – в умовах переходу до ринкової економіки змінювався сам підхід до фінансування культури державою.

Одним із найважливіших для розвитку культури є питання про національну мову. У 1989 р., після перших демократичних виборів до Верховної Ради УРСР, нею з величезними ускладненнями було прийнято Закон УРСР «Про мови в Українській РСР», спрямований на захист національної мови, забезпечення її всебічного розвитку і функціонування в усіх сферах суспільного життя. Відповідно до Закону, українську мову в республіці проголошено державною. При цьому реалізація Закону наштовхнулася на ускладнення, пов'язані з небажанням змінювати мову ділового спілкування більшістю установ. Українська мова по інерції сприймалася ще як провінційна та селянська, слабко розвинена і взагалі непрестижна.

Статус української мови як державної закріпила Конституція України. З прийняттям нового законодавства почався процес переходу на українську мову державних органів, засобів масової інформації, установ культури, освіти. Життя вже виявило багато труднощів, які стоять на цьому шляху. За переписом 1989 р. українці становили 72% населення республіки, серед них рідною українську мову назвали 67 %, російська мова переважає на сході України, в Криму. Але дуже показовим є ставлення росіян в Україні до української освіти своїх дітей – за даними американського соціолога Єйна Бремера (1994), 54 % росіян у Львові і 65 % у Києві згодні з тим, щоб їхні діти навчалися в українських школах і майже всі росіяни у Львові та Києві (відповідно 96% та 91 %) визнають, що їхні діти повинні вільно володіти українською мовою. У Сімферополі так думають 54 % росіян. Це по суті говорить про підтримку процесу еволюційної українізації неетнічними українцями.

Важливим кроком у цьому напрямку стало прийняття Верховною Радою України 19 лютого 1992 р. «Основ законодавства про культуру», де були задекларовані основні принципи державної політики в галузі культури, спрямовані на відродження і розвиток культури української нації та культури національних меншин, збереження свободи творчості, вільного розвитку культурно-мистецьких процесів, реалізацію прав громадян на доступ до культурних цінностей, створення матеріальних та фінансових умов розвитку культури. Ця програма розвитку національної культури практично поривала з минулим, визначала напрямки розвитку культури, надавала йому пріоритетності. А напередодні прийняття цього закону Президент України видав Указ «Про невідкладні заходи щодо соціального захисту діячів культури і мистецтва в умовах переходу до ринкових відносин», завдяки якому близько 70 провідних працівників культури і мистецтв одержали персональні стипендії й пенсії.

Загальнонаціональною подією стало святкування в 1991 р. 125-річчя від дня народження видатного історика України Михайла Грушевського. В серпні у Львові відбулася конференція, в роботі якої взяло участь понад 150 науковців з України, США, Канади, Франції, Польщі, Чехословаччини і Ватикану. 22 листопада 1991 р. вперше ювілей Михайла Грушевського відзначався в столиці України на державному рівні. В театрі опери і балету відбулася урочиста сесія Верховної Ради України, в музеї історії Києва було відкрито виставку, на фасаді будинку № 35 по вул. Володимирській, де містилася колись історична секція ВУАН і працював Михайло Грушевський, встановлено меморіальну дошку. Ювілейні святкування відбулися і в інших містах України.

Разом із резонансними у світі вшануваннями-реабілітаціями всесвітньозначимих постатей української культури молода держава не забувала про свою мультикультурність. Тому значного резонансу набув скликаний в Одесі наприкінці 1991 р. перший Всеукраїнський міжнаціональний конгрес з проблем духовного відродження народів, нацменшин, які проживають в Україні.

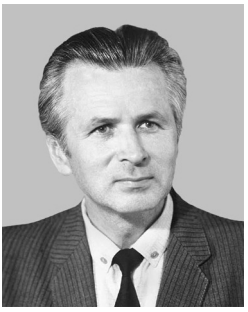
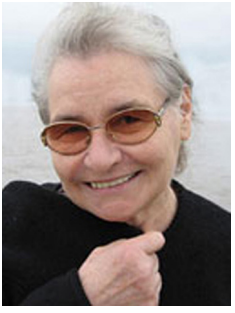
Великомасштабні культурно-політичні акції відбулися в 1992 р. у день проголошення IV Універсалу Центральної Ради; 22 січня 1992 р. у Києві в Палаці культури «Україна» розпочав роботу Конгрес українців суверенних держав колишнього СРСР. Завданням форуму було консолідувати

так звану східну діаспору, надати їй можливу державну допомогу. Значною подією став проведений у серпні цього ж року Всесвітній форум українців. Вперше Україна зібрала у столиці своїх синів і дочок з усіх куточків світу. На форумі було створено координаційний орган світового українства – Українську всесвітню координаційну раду (УВКР), до складу якої увійшло понад 11 представників від західної і східної діаспори. Головою ради став відомий громадський діяч Іван Драч. Рада стала ініціатором низки загальнокультурних заходів. Виїзні засідання УВКР у Чигирині (1993), Батурині (1994) розпочали громадсько-державний рух з відродження давніх українських столиць. На державному рівні вшановано 350-річчя від дня народження гетьмана Івана Мазепи, 400-річчя від дня народження Богдана Хмельницького, навесні 1995 р. на Харківщині відбулося свято «Слобожанський Великдень».

У цей же час у різних регіонах України масово виникали недержавні культурно-мистецькі організації, об'єднання, серед яких, приміром, асоціація творчої інтелігенції «Світ культури», Центр міжнародних культурних ініціатив, театр-студія «Арабески», «АртЕкзистенція», асоціації: «Артгалереї України», «Нова музика», мистецьке об'єднання «Дзиґа», благодійні фонди на кшталт «Український фонд підтримки культури», «Деметра», «Центр сучасного мистецтва», «Мистецьке березілля», Фонд розвитку історичних досліджень, Український центр духовної культури, який як науково-методичний та культурно-просвітницький заклад із «Літературною світлицею», «Музичною вітальнею», літературно-музичним театром «Біля Святої Софії», дискусійним клубом об'єднав багатьох спеціалістів з історії, філософії, соціології, народознавства, права, відомих літераторів, художників, видав унікальні літературні серії – 50 томів «Духовні скарби України», 30 томів «Український історичний роман», десятитомну «Історію релігії в Україні», «Українська соціологічна думка» (15 томів), тощо.

Державні премії імені Тараса Шевченка за визначний вклад у розвиток української культури отримали Володимир Маняк та Лідія Коваленко (посмертно), Василь Голобородько, Олесь Лупій, Олена Апанович, Іван Світличний (посмертно), Надія Світлична (США), Григорій Логвин, Богдан Ступка, Наталія Лотоцька, Данило Лідер, Леопольд Ященко, Ярема Гоян, Андрій Антонюк, Василь Зінкевич, Богдан-Юрій Янівський, Роберт Конквест (США), Леонід Большаков

Лауреати Державної премії ім. Т. Шевченка: Маняк Володимир Антонович (1934–1992); Коваленко Лідія Борисівна (1936–1993); Лупій Олесь Васильович (1938–); Світлична Надія Олексіївна (1936–2006); Большаков Леонід Наумович (1924–2004); Конквест Роберт (1917–2015); Апанович Олена Михайлівна (1919–2000); Гоян Ярема Петрович (1940–)

(Російська Федерація), Роман Рахманний та ін.

Значним кроком до національно-культурного відродження було ство-рення урядової Комісії з питань повернення культурних цінностей, яку очолив мистецтвознавець Олександр Федорук. Комісія веде інвентаризацію цінностей, які різними шляхами опинилися за межами України. У рамках державної програми «Повернуті імена» на батьківщину повернулися архіви Василя і Миколи Кричевських, з Чехії – Олександра Олеся і Олега Ольжича Івана Багряного, Ігора Стравинського й багатьох інших всесвітньо відомих художників, літераторів і діячів науки. До відділу рукописів Львівської національної бібліотеки імені Василя Стефаника надійшли рукописи Богдана-Ігора Антонича, з Німеччини передано колекцію з 82 предметів доби мідного віку, трипільського і скіфського періодів, що були вивезені з України в 1944 р. Повернено частину історико-культурних документів Олександра Довженка, колекцію мистецьких творів художників Михайла (Мішеля) Андрієнка-Нечитайло, Людмили Морозової, окремі праці вченого Юхима Січинського тощо. На знак доброї

волі й дружби братніх народів за рішенням Міністерства культури Росії Санкт-Петербург повернув Києву сім фресок Михайлівського Золотоверхого монастиря. Під час Другої світової війни вони були вивезені до Німеччини, а після перемоги виявилися в Ермітажі. Уряд Німеччини передав нашій країні коштовну ікону XVI століття «Вхід Господень до Єрусалиму». З Нью-Йорка в Україну повернулися вісім відомих художніх творів, серед яких портрети українських гетьманів XVII–XVIII століть, а також бронзовий барельєф гетьмана Павла Скоропадського. Радісною подією в культурному житті стала й передача Венесуелою 300 робіт видатного українського художника Василя Кричевського, серед яких картини, написані олією, акварелі, замальовки, ескізи (у тому числі архітектурні проекти музею Шевченка в Каневі), графіка, орнаменти, зразки книжкових обкладинок і предмети із сімейного музею. Відповідно до бажання доньки художника Галини Кричевської де Лінди, ці безцінні скарби помістять у музеях Києва, Харкова, Полтави й Канева – міст, з якими тісно зв'язаний творчий шлях її батька.

У 2000 р. у складі Міністерства культури і мистецтв України створено Державну службу контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон. До відання служби віднесено державну експертизу культурних цінностей, повернення викрадених, незаконно вивезених і неповернених творів мистецтва. Відбувся Всеукраїнський з'їзд працівників культури і мистецтв, на якому з програмними промовами виступили Президент України Леонід Кучма та міністр культури Богдан Ступка, визначивши шляхи розвитку культурно-мистецького процесу держави.

Експозиція музею-садиби родини І. Франка. м. Калуш

У різних місцях України віддавалася монументальна шана культурним діячам, несправедливо забутим, репресованим у Радянському Союзі. Так, 22 серпня 2000 року на Святоюрській горі перепоховано патріарха української греко-католицької церкви кардинала Иосифа Сліпого. У серпні цього ж року відбулося святкування 50-річчя Української Пов-

станської Армії, в рамках якого пройшли урочисті збори в Палаці культури «Україна» і похід ветеранів УПА по Хрещатику, відвідини могили Тараса Шевченка в Каневі. У м. Новограді-Волинському проведено літературно-мистецьке свято «Лесині джерела». На Галичині відзначено 120-річчя від дня народження письменника Богдана Лепкого. В с. Ломівці на околиці Дніпра в хаті батьків відкрито музей Олеся Гончара. В с. Кульчиці на Львівщині відкрито пам'ятник гетьманові Петру Сагайдачному, а в с. Підгірці на Івано-Франківщині – музей-садибу родини Івана Франка.

Державне фінансування української культури здійснюється за «залишковим принципом». Тому особливо цінною є допомога благодійних фондів і меценатів, що виділяє засоби на проведення широкомасштабних акцій, фестивалів, культурно-художніх проектів, на розвиток тих або інших областей культури. З 1994 року діють Фонд сприяння розвитку мистецтва й фонд «Відродження», заснований як філіал навесні 1989 р. відомим американським меценатом Джорджом Соросом. У 1995 році почав діяти Міжнародний благодійний фонд «Українська ліга меценатів».

Національна культура розвивається в декількох напрямках. Держава насамперед приділяє увагу розвитку культурних зв'язків України з іншими країнами світу. Завдяки цьому, нині, як ніколи раніше, Україна має можливість скористатися кращим світовим досвідом із вирішення соціально-культурних проблем. Тенденція до поглиблення міжнародних культурних зв'язків є однією з найхарактерніших ознак часу. В роки незалежності Україна підписала угоду про культурну співпрацю з урядами більше як 60 країн світу, із сотнями громадських культурних установ та фондів. Основною формою таких контактів стали Дні культури України й різні художні фестивалі. За роки незалежності проведені Дні української культури в Болгарії, Словаччині, Росії, Казахстані, Узбекистані, Німеччині й інших країнах. Самим масштабним заходом такого роду стали Дні культури України у Франції, де більше 500 представників усіх напрямків української культури протягом майже трьох місяців провели близько 200 культурно-художніх акцій. Влітку 1993 р. в культурному центрі Міжнародного валютного фонду у Вашингтоні відбулася виставка «Україна: образи V–IV тисячоліття до народження Христа», приурочена до 100-річчя від

часу, коли археолог Вікентій Хвойка відкрив трипільську культуру в Україні. На виставці експонувалися 162 археологічні знахідки трипільської культури та 42 роботи сучасних молодих митців. Величезний успіх у багатьох країнах світу мала виставка «Золото степів України» у США тріумфально пройшла виставка мозаїк Київської Софії та Михайлівського монастиря під назвою «Слава Візантії». Зміцненню міжнародного авторитету України сприяють також численні виступи за кордоном українських виконавських колективів, експозиції художників, виставки творів з колекцій провідних музеїв. Однак потенціал України як однієї з найбільших країн Європи у сфері культурної співпраці з іншими народами ще далеко не вичерпаний.

Розвиток культури в регіонах, крім великих обласних центрів, тривалий час перебував у деякому застої. Тому зараз кожна українська культурна або художня акція стає подією державного значення. Донецька область славиться міжнародними й регіональними фестивалями мистецтва «Прокоф'євська весна», що відбуваються з 1991 року. У Севастополі на базі міського театру танцю проходить Міжнародний фестиваль бального танцю «Севастопольський вальс». У Львові щорічно проходять фестивалі «Віртуози» і «Контрасти». Визнаним центром фестивального життя став Луцьк, де проводяться поетичний фестиваль «Оберіг», фестиваль дитячої творчості «Солом'яний дзвін», фольклорні фестивалі «Берегиня» і «Поліське літо з фольклором». Одержали визнання у публіки одеський музичний фестиваль «Два дні й дві ночі нової музики», полтавський «Сорочинський ярмарок» і щорічний фестиваль дитячої творчості «Золотий лелека» у Миколаєві. Культурними акціями світового масштабу стали міжнародні конкурси артистів балету ім. Сержа Лифаря, що проводяться в Києві з 1994 р., міжнародний фестиваль сучасної музики «Таврійські ігри», міжнародний конкурс молодих виконавців класичної музики «Володимир Крайнєв запрошує».

Національні меншини України отримали широку можливість задовольняти свої культурні запити. Виникли національні культурні товариства євреїв, греків, німців. Наприклад, радіо в Маріуполі регулярно веде передачі грецькою мовою (в Донецькій області понад 100 тисяч греків), створено грецький національний університет.

Відбувається обмін культурними делегаціями. Відкрилися школи з польською, румунською, угорською, іншими мовами викладання. Особливої уваги вимагає проблема розвитку культури кримськотатарського населення.

Сьогодні в підпорядкуванні Міністерства культури і мистецтв перебувають 15 національних закладів культури, діє Український центр культурних досліджень, Інститут пам'яткоохоронних досліджень та Національний науково-реставраційний центр з трьома філіями в регіонах, створено кілька заповідників національного значення.

На жаль фінансово-економічні проблеми останнього часу не дають можливості фінансувати сферу культури у повному обсязі, так, як це передбачено чинним законодавством України. За відсутності належного державного фінансування, в Україні створюються інші механізми матеріального забезпечення сфери культури: створюються благодійні фонди, культурні товариства, об'єднання митців, діяльність меценатів. Проте це не може замінити повноцінного державного фінансування. У цих умовах відбувається комерціалізація культури. Ряд колективів та окремих виконавців, намагаючись вижити в умовах ринку, створюють комерційно виграшні, але низькопробні, розраховані на невибагливий смак культурні проекти. Засоби масової комунікації в гонитві за рекламним часом та шпальтами газет практикують показ відвертої антикультури, насаджують низькі культурні стереотипи.

На тлі нескінченних економічних криз та фінансових негараздів проблеми в українській культурі отримали схильність не до вирішення, а до накопичення.

Найбільш ефективним способом протидії такій тенденції є формування духовного імунітету особистості, для якої справжня культура – найорганічніша сфера буття і спосіб самореалізації. Здійснення цього завдання потребує долучення щонайширшого і різноманітного спектру культурних надбань як України, так і світу, піднесення на рівень світових стандартів системи виховання та освіти, ролі інтелігенції в суспільстві та її соціального статусу.

Безумовно, що подолання негативних і закріплення позитивних наслідків розвитку української культури залежать від наполегливої й цілеспрямованої праці як держави, так і всього суспільства, кожного громадянина. Запорукою успіху в досягненні цієї мети є як могутній культурний потенціал нації, унікальний у європейському та

світовому вимірі, так і життєдайні процеси демократизації українського суспільства, що є головним рушієм культурного процесу, гарантом подальшого розквіту української культури в часі і просторі XXI ст.

2. Розвиток освіти в незалежній Україні

Розвиток України як суверенної, демократичної держави неможливо уявити без повноцінного розвитку освіти – потенційної основи науково-технічного і соціального про-гресу, економічного зростання, добробуту й безпеки суспільства. Тим більше, що нова, постіндустріальна (інформаційна) епоха, в яку вступає сучасний світ, – це епоха інформації, знання, інтелекту, отже, і роль освіти сьогодні кардинально зростає.

До структури освіти України входить: дошкільна освіта, загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, аспірантура, докторантура. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні – сукупності навчально-виховних закладів, призначених для цілеспрямованого навчання і виховання, її функціонування регламентоване Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Конвенцією ООН про права дитини.

Структура освіти України

Складні соціально-економічні умови в країні наприкінці XX ст., порушення сталих економічних залежностей на пострадянському просторі, відсутність законодавчого регулювання ринкових відносин, зниження рівня виробництва все це призвело до руйнування соціальної

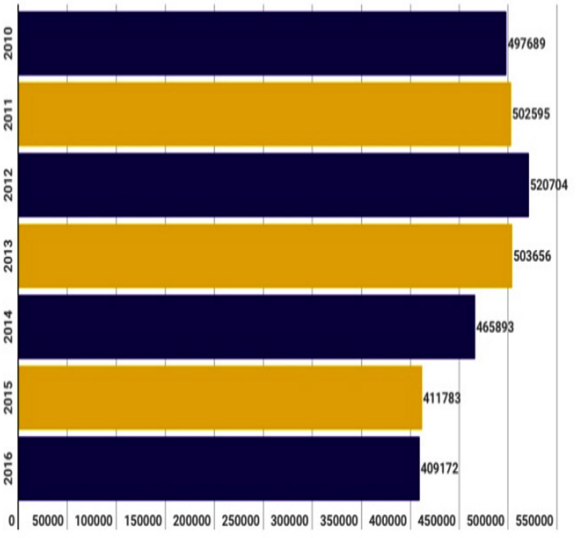
інфраструктури, частиною якої були дитячі садки, що вкрай негативно позначилися на функціонуванні дошкільних навчальних закладів. Їх закривали, а приміщення продавали за безцінь під використання на розсуд нового власника.

Кількість садків скоротилась у перші 13 років незалежності на 39 %, дітей – на 56 %. Далася взнаки демографічна криза. Найбільша народжуваність у СРСР була в 1977–1982 рр., надалі вона скорочувалась. У 1991–2001 рр. коефіцієнт народжуваності впав більш ніж на 28 %. Лише з початку 2000-х рр. країна стала виходити з демографічної ями. Частка дітей, охоплених дошкільною освітою, припинила скорочуватися у 1999 р., коли вона становила 39 %, а у 2009 р. вийшла на рівень 56 % (у 1990 р. – 57%).

Згідно з даними Держкомстату, якщо в 1991 році в Україні налічувалося 2300 дитячих садків, то в 2000 році вже 1200 установ, а в 2010-му – 1100. Самим критичним став 2005 рік, коли в Україні працювало лише 1040 дошкільних закладів. Уже в 2015 р. кількість ДНЗ становила 15315, а в 2017 р. – 15362. У 2010 році брак місць у дитячих садках становив понад 580 тис., а уже в 2017 р. – черга скоротилася до 13 тис. Особливо гостро ця проблема відчувається у селах і невеликих містах, в яких дитсадків просто немає. На період 2017 р. дитячі садки відвідувало 1 млн. 314 тис. 938 дітей. Розроблена стратегія ліквідації черги в дитсадках до 2020 року.

Діяльність ДНЗ регламентується Законом України «Про дошкільну освіту» (2001), який розглядає її як цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних і фізичних особливостей, культурних потреб, формування у дитини моральних норм, набуття нею життєвого досвіду.

Динаміка народжуваності в Україні

У грудні 2017 року Міносвіти затвердив план дій на 2017–2019 роки поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку».

Актуальною у сфері культури залишається пробле

ма реформування середньої та вищої освіти. Перші роки існування незалежної Української держави принесли кілька позитивних тенденцій у сфері освіти. Зокрема, відбулась певна деідеологізація вітчизняної культури, навчального процесу у вищий і середній школах. Зміцнився зв'язок освіти з національною історією, культурою і традиціями. Значної шкоди було завдано національній школі у процесі русифікації освіти. В Україні помітно зменшувалась кількість шкіл з українською мовою навчання. Верховна Рада прийняла в 1989 р. «Закон про мови в Українській РСР», яким українська мова оголошувалася державною. Лише з цього часу в Україні відбулося переведення на україномовний режим середньої та вищої освіти. Наново відкриваються сотні шкіл з українською мовою навчання, організовуються тисячі україномовних класів у школах з російською мовою навчання. якщо в 1990/91 навчальному році кількість тих, хто навчався в школах із українською мовою навчання становила 49,3 %, то в 2002/03 навчальному році – понад 70 %. Покращується становище з реалізацією освітніх потреб рідною мовою національних меншин. Так, у 1998/99 навчальному році їх забезпечували 2,7 тис. шкіл з російською мовою викладання, 108 – румунською, 68 – угорською, 6 – кримськотатарською, 2,5 тис. шкіл вели навчання кількома мовами.

Загальна середня освіта в Україні

Першим кроком на шляху перебудови освітньої галузі став прийнятий Верховною Радою України у 1991 р. Закон «Про освіту». В цьому документі передбачена демократизація освіти, посилення технічного забезпечення шкіл, видання підручників, створення університетських комплексів, мережі ліцеїв.

Закон «Про освіту» визначив школу як основу духовного, соціального, економічного, культурного розвитку суспільства і держави. Освіта в Україні, наголошувалося в ньому, має бути доступною, незалежною від політичних партій, громадських і релігійних організацій, забезпечувати рівні можливості для всіх людей, відповідати світовому рівневі. Вона ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної самосвідомості, взаємоповаги між націями і народами. Закон вніс кардинальні зміни в систему освіти, вона стала більш гнучкою та різноманітною.

У 1992 р. проведено реорганізацію управління освітянською сферою в Україні: створене єдине Міністерство освіти, функції якого розповсюджувалися на всі навчально-виховні заклади – від дошкільних до післявузівських. До грудня 1992 р. була розроблена Державна національна програма «Українська освіта в XXI ст.», виконання якої дозволило б вивести систему освіти в Україні на рівень світових стандартів. Програма була всебічно обговорена й затверджена на I з'їзді педагогічних працівників України, який відбувся в січні 1993 р. в Києві. У відповідності з цією програмою в освітянській сфері вводилося 5 освітніх рівнів:

1. Початкова загальна освіта (4 класи).
2. Базова загальна середня освіта (7 класів).
3. Професійно-технічна освіта (3 роки навчання).
4. Базова вища освіта (бакалавр) – 4 роки навчання.
5. Повна вища освіта (спеціаліст, інженер) – 5-6 років навчання.

Водночас затверджено освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні (або ступеневу освіту): кваліфікований робітник, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.

Її концепція передбачала децентралізацію та демократизацію управління освітою, диференціацію, гуманізацію, індивідуалізацію навчально-виховного процесу, безперервність освіти та багатоваріантність навчальних планів і програм, переорієнтацію всієї сфери освіти па пріоритетний розвиток особистості та створення для цього відповідних умов у суспільстві. Заклади освіти в Україні незалежно від форм власності відокремлені від церкви (релігійних організацій), мають світський характер, крім тих закладів освіти, що належать релігійним організаціям.

Зважаючи на потреби сьогодення, Міністерством освіти і науки України було впроваджено в школах Комплексну

програму комп'ютеризації, це дало можливість учням навіть у найвіддаленіших від освітніх і наукових центрів куточках України користуватися перевагами всесвітньої мережі знань.

Перші здобутки демократизації освіти в нових умовах закріпила Конституція України 1996 р. Згідно з нею, кожному громадянину гарантується право на освіту, зокрема, обов'язковістю загальної середньої освіти з наданням державних стипендій та пільг учням і студентам. Відповідно до Конституції, держава створює систему доступної та безоплатної дошкільної, повної загальної, професійно-технічної та вищої освіти, а також систему підвищення кваліфікації та перепідготовки.

Стало можливим забезпечити свободу творчості педагогам-новаторам. Урізноманітнився спектр навчальних закладів, що дозволило врахувати інтереси підростаючого покоління, а також реальні потреби суспільства. На початку 1990-х рр. діяло 4,3 тис. шкіл поглибленого вивчення окремих предметів, 179 гімназій, 130 ліцеїв. На початок 2000-х років в Україні функціонувало більше 22 тис. шкіл, ліцеїв, гімназій, де навчалося понад 6601 тисяч учнів.

В умовах дефіциту бюджетного фінансування школи впровадили благодійні внески. Ця система не зовсім відповідає законодавству, адже батьки мало впливають на розподіл коштів, як це вимагає Закон «Про освіту». За даними центру «Соціальний моніторинг» та Українського центру соціальних досліджень у 2003 р. учителі були на третьому місці серед соціальних груп за отриманням хабарів (після лікарів та працівників ДАІ).

Вагомим кроком на шляху реформування освітньої галузі став Закон України «Про загальну середню освіту» (1999). який передбачив курс на її подальшу демократизацію і гуманізацію, визначив правові, організаційні та фінансові засади функціонування й розвитку системи загальної середньої освіти. Згідно з законом, в Україні встановлено такі типи загальноосвітніх навчальних закладів: середня загальноосвітня школа, спеціалізована школа, гімназія, ліцей, колегіум; загальноосвітня школа-інтернат; спеціальна загальноосвітня школа; загальноосвітня санаторна школа; школа соціальної реабілітації; вечірня (змінна) школа. Не допускається реорганізація та ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості, заснованих на комунальній формі власності, без згоди територіальних громад. Запроваджено поступовий перехід до 12-річного терміну навчання, введено

12-бальну шкалу оцінювання знань учнів. Навчальний процес поділено на 3 ступені: I – початкова школа (1–4-й класи), II – базова школа (6–9-й класи), III – старша школа (10–12-й класи).

Ідеєю впровадження 12 річного терміну навчання було не лише збільшити навчальний час (в Україні при 11-річній освіті навчальне навантаження складало 10,3 тис. год., у Норвегії – 8,5 тис., Франції – 9,3 тис.), а й краще підготувати дитину до життя – в останніх класах передбачалася професіоналізація. Однак врешті було зроблено висновок, що школа до цього не готова. Тому у червні 2010 р. Верховна Рада повернула 11-річне навчання, натомість впровадивши обов'язкову дошкільну освіту з 5 років.

У 2000-ті рр. у суспільстві обговорювались проблеми впровадження у школах релігійної освіти. Ініціатива Президента в 2005 р. щодо курсу християнської етики була зустрінута неоднозначно (серед причин називали відокремлення церкви від держави, високу частку нехристиянських віросповідань тощо). Проте з 2010 р. ці ініціатививідродились.Введенняурокуправослав'яініціювала, зокрема, мерія Харкова. Але й сьогодні громадськість стримано ставиться до цього. За даними соціологів, 63,8 % харків'ян у червні виступали за факультативність предмету.

З 2003/04 навчального року розпочався перехід старшої школи на профільне навчання. Відкриваються класи різних профілів: універсального, суспільно-гуманітарного, природничо-математичного, технологічного, спортивного тощо. Більша увага приділяється вивченню національної історії, культури, традицій, розширюється сфера вживання української мови. Із 2004 р. започатковано експеримент із впровадження зовнішнього стандартизованого тестування, що дало змогу надати рівні можливості для здобуття випускниками шкіл вищої освіти.

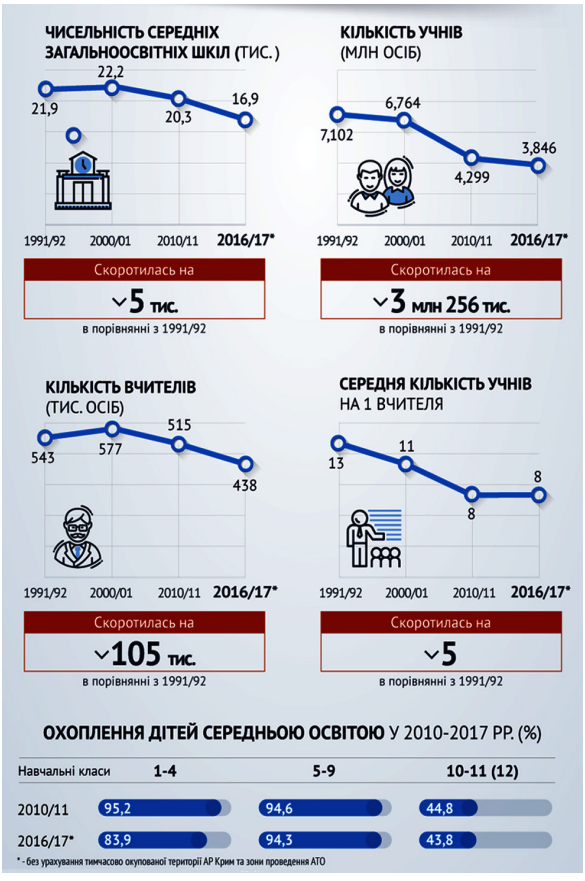
Підвищенню ефективності навчально-виховного процесу також сприяла Національна доктрина розвитку освіти (2001), яка визначала мету й основні напрями розвитку освіти в Україні, враховуючи досвід реформування освіти європейських країн, та Державний стандарт основної і старшої школи, прийнятий у січні 2004 р. Продовжується реалізація програм «Вчитель» на 2003–2012 рр., «Шкільний автобус», інформатизації та комп'ютеризації загальноосвітніх навчальних закладів, державної підтримки обдарованих дітей тощо.

Найбільш важливою подією останніх років, яке мало величезнезначеннядлясередньоїшколи,сталовпровадження

зовнішнього незалежного тестування (ЗНО), за результатами якого 11-класники мають можливість вступати до вузів. Система тестів викликала бурхливу дискусію в суспільстві, до цього часу багато питань залишається до якості складання тестових завдань. Однак більша частина українців вважає, що тести сприяли зниженню корупції у вузах та дали можливість талановитим дітям вступити у провідні ЗВО на бюджетну форму навчання. При цьому в профільному міністерстві розглядають можливість повернення іспитів у вузах паралельно з проведенням тестування. Чиновники впевнені, що це дозволить підвищити освітній рівень абітурієнтів. За даними фонду «Демократичні ініціативи», лише 25,4 % громадян вважають, що це дасть змогу краще відбирати студентів. Проти скасування ЗНО виступають 36,3 % громадян, а 69,6 % задоволені його проведенням.

Стан середньої освіти в Україні 1991–2017 рр.

За період існування незалежної України в середній освіті були свої здобутки і прорахунки. Так, аналітики з'ясували, що, починаючи з 1991 року по всій країні припинили роботу близько 5 тисяч середніх загальноосвітніх навчальних закладів. Особливо активно закриття шкіл відбувається в останні роки. Так, у 2013/14 навчальному році були призупинена робота 276 шкіл, у 2014/15 – 214, у 2015/16 – 234, 2016/17 – 241. З відкриттям нових закладів усе, на жаль, не настільки жваво: відомо, що у 2012/13 році в експлуатацію прий-няли 15 шкіл (це на всю країну), у 2013/14 – 9, 2014/15 – 5, 2015/16 – 4 і 2016/17 – лише 1.

Досить болючим залишається питання закриття шкіл, у першу чергу в сільській місцевості. З одного боку, в цих школах навчається невелика кількість учнів, а це означає, що їх утримання невигідно державі з економічної точ-ки зору. З іншого боку, закриття шкіл у селах сприяє і без того

високій міграції молодих сімей з сіл у міста. Плюс виникає питання працевлаштування викладацького складу. За останні роки кількість середніх шкіл знизилося з 21,4 до 20 тисяч.

На тлі закриття державних шкіл в Україні почали з'являтися приватні навчальні заклади. За даними МОНУ, в 2009/10 навчальному році у нас працювали 208 приватних шкіл і гімназій. Приватні навчальні заклади активно відкривалися в 1990-х, з початку 2000-х років їх кількість залишається приблизно на тому ж рівні.

Прем'єр-міністр України Володимир Гройсман у 2017 році анонсував будівництво 20 нових шкіл, які допоможуть вирішити проблему переповнених шкіл, зокрема, у великих містах. Станом на 1 вересня 2017 в Україні функціонувало 16566 загальноосвітніх навчальних закладів. Середня наповнюваність класів складе: в сільській місцевості – 13 учнів, в містах – 25.

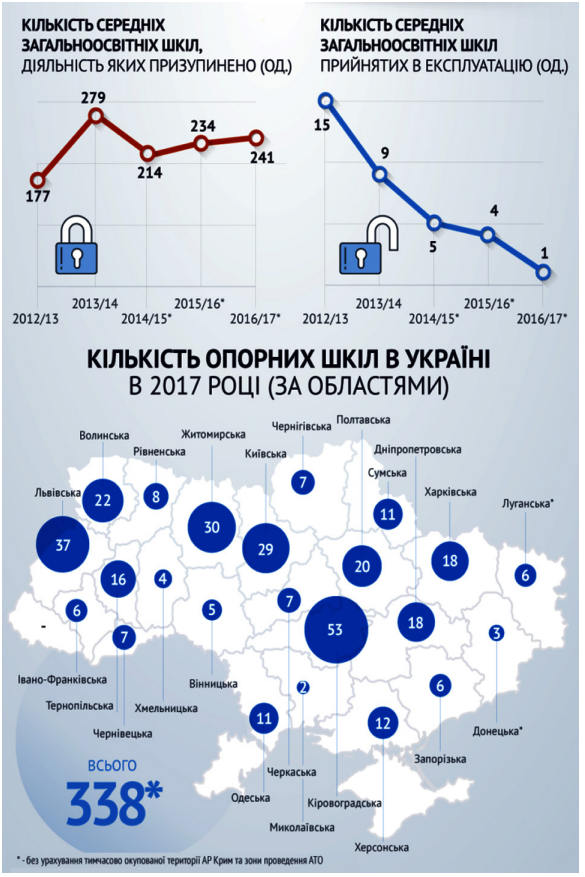
Зменшилася й кількість учителів: якщо в 1991–1992 році їх нараховувалося 543 тис, то нині – 438 тис. Втім, кількість учнів і середнє навантаження на одного вчителя також стали меншими. Зокрема, якщо в 1991/92 начальному році на одного педагога припадало 15 школярів, то нині – лише 8. Непропорційність скорочення кількості вчителів і учнів видно і з таких цифр: у порівнянні з 1991–1992 роком у 2016–2017 році в школи пішли вдвічі менше дітей. Тоді в країні нараховувалося 7,102 млн. школярів, а станом на 1 вересня 2016 року – лише 3,846 млн.

Цікава ще й така статистика. В останні роки відсоток охоплення дітей середньою освітою зменшується. Падіння ледь помітне, але воно є. Якщо у 2010/11 навчальному році в молодшій школі навчалися 95,2% дітей відповідного віку, то 2016/17 цей показник складав лише 83,9 %. Охоплення у 5–9 класах на початку десятиліття становило 94,6 %, тепер – 94,3 %. Продовжували навчання у старшій школі у 2010/11 році 44,8 % підлітків, 2016/17 – 43,8 %. В Управлінні у справах біженців ООН повідомили, що в результаті бойових дій на сході України були пошкоджені близько 700 шкіл, 89 із яких вдалося відновити за підтримки організації.

У Кабміні України розроблена програма розвитку опорних шкіл. У 2016 році всі області України проводили конкурс на найкращий проект опорної школи. На нього могли податися школи, що мали у своєму районі найбільше учнів (як правило, не менше 360), найкраще обладнання і хороших вчителів. А головне – мали можливість прийняти

до себе на навчання якомога більше учнів 5-9-х класів з малокомплектних сільських шкіл. Головна мета опорних шкіл – забезпечити дітям рівні можливості доступу до якісної освіти. Відомо, що в сільській місцевості навчається приблизно третина українських дітей. Водночас випускники сільських шкіл мають найгірші результати ЗНО. Саме цю проблему мають усунути опорні школи. Наразі в країні працюють 338 таких шкіл. Найбільше – в Кіровоградській області – 53. 37 опорних школи функціонують у Львівській області, 30 – у Житомирській, 29 – у Київській. 22 опорних середніх навчальних заклади функціонують на Волині, 20 – на Полтавщині, по 18 – у Дніпропетровській і Харківській областях. Решта регіонів помітно відстають за цим показником. На Закарпатті ж станом на серпень 2017 року ще немає жодної опорної школи. Довезення дітей до опорних шкіл повинні забезпечувати на місцях: від закупівлі автобусів до складання маршрутів. У 2016 році держава виділила 600 млн. грн. освітньої субвенції на придбання транспорту.

Кількість шкіл в Україні

У 2016 році Міністерство освіти України запропонувало для громадського обговорення проект закону «Про повну загальну середню освіту». Документ містить низку концептуальних змін. У ньому закріплюється трирівнева система загальної середньої освіти: початкова освіта має здобуватися упродовж 4 років, базова середня освіта – упродовж 5 років, а профільна – упродовж 3 років. До початкової школи зарахування дітей на конкурсних засадах забороняється, натомість до старшої профільної школи – здійснюватиметься на під-ставі річного оцінювання результатів їх навчання та державної підсумкової атестації.

У документі також окреслено зміст державних стандартів та освітніх

програм і зазначено, що «освітня програма державного та комунального закладу освіти не може реалізовуватися чи забезпечуватися (повністю або частково) за кошти батьків та/або учнів».

Законопроект детально визначає питання фінансової і управлінської автономії закладів загальної середньої освіти. В документі передбачено нові підходи до обрання, призначення та звільнення директора школи, визначення повноважень органів самоврядування, зокрема й органів батьківського самоврядування.

З першого вересня 2018/19 навчального року у 100 українських школах почне діяти пілотний проект Міносвіти. Навчання для першокласників буде інтегрованим. Кожен день у школі буде тематичним. До прикладу, якщо тема дня «весняні першоцвіти», то будуть проводитися уроки читання, природознавства, мистецтва та математики. Це, зокрема, розвиватиме сприйняття світу у дитини. Теми для навчання в рамках інтегрованих курсів обиратиме саме вчитель разом з дітьми. Вчителі можуть реагувати на те що відбувається навколо них і залучати дітей до спостереження світу реального, а не тільки того, який є у підручниках. Педагоги також будуть дискутувати з ними про проблеми, з якими безпосередньо зіштовхуються школярі.

Окрім цього, першачки більше працюватимуть у групах та робитимуть спільні проекти. Реформа початкової освіти передбачає навчання поза шкільною кімнатою. Щоб програма запрацювала на практиці, понад 22 тисяч педагогів нині проходять спеціальну підготовку.

В Україні до 1991 р. (Радянський Союз) функціонував єдиний тип навчального закладу – професійно-технічне училище, яке здійснювало свою діяльність за єдиними навчальними планами та програмами на величезній території (Україна, Словаччина, Угорщина). З проголошенням незалежності України 24 липня 1991 р. системі професійно-технічної освіти довелося адаптовуватися до законів ринкової економіки, що призвело до реформування професійно-технічної освіти. Нові соціально-економічні умови з 1991 р. стали поштовхом створення професійно-технічних навчальних закладів нового типу для підготовки кваліфікованих робітників.

У 1998 р. прийнято перший в історії України Закон «Про професійно-технічну освіту». Аналіз процесів, що відбувався в державі на той час, спричинив до створення

професійно-технічних навчальних закладів нового типу. Першими в Україні закладами професійно-технічної освіти нового типу стали Вищі професійні училища (ВПУ). У Законі міститься перелік навчальних закладів, які належать до професійно-технічних навчальних закладів, а саме: професійно-технічне училище відповідного профілю, вище професійне училище, художнє професійно-технічне училище, центр професійно-технічної освіти, навчально-виробничий центр, центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів та інші. Більшість з них оснащені сучасною технікою, використовують новітні інформаційні, виробничі та педагогічні технології з метою формування високого рівня професійної підготовки

У 1999 р. було прийняте Положення про ступеневу професійно-технічну освіту. Відповідно до ступенів професійно-технічної освіти встановлюється три атестаційні рівні професійно-технічних навчальних закладів.

До професійно-технічних навчальних закладів першого атестаційного рівня належать: навчальні курси певного професійного спрямування, професійні школи, навчально-курсові комбінати; автомобільні навчальні комбінати, інші прирівняні до них навчальні заклади. Нормативний термін навчання визначається навчальними планами і програмами, але не повинен перевищувати 1 року.

До професійно-технічних навчальних закладів другого атестаційного рівня належать: професійно-технічні училища відповідного профілю, професійно-художні училища, художні професійно-технічні училища, училища-агрофірми, училища-заводи, навчально-виробничі центри, навчальні центри, інші прирівняні до них навчальні заклади. Нормативний термін навчання визначається державними стандартами професійно-технічної освіти, але не повинен перевищувати: а) для осіб, які мають повну загальну середню освіту, – 1,5 року; б) для осіб, які мають базову загальну середню освіту і здобувають повну загальну середню освіту, – 4 роки; в) для осіб, які мають базову загальну середню освіту або, як виняток, не мають її і поки не здобувають повну загальну середню освіту, – 2 роки.

До професійно-технічних навчальних закладів третього атестаційного рівня належать: вищі професійні училища, вищі художні професійно-технічні училища; вищі училища-агрофірми, центри професійно-технічної освіти, центри підготовки і перепідготовки робітничих кадрів, інші прирівняні

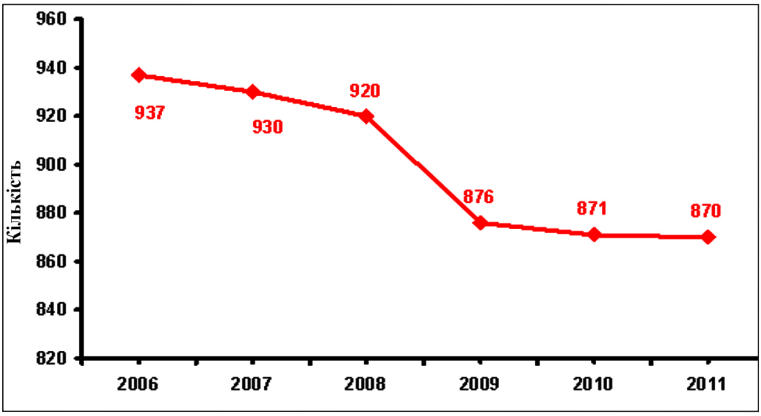
до них навчальні заклади. Нормативний термін навчання визначається державними стандартами професійно-тех-нічної освіти, але не повинен перевищувати 2 роки.

За роки незалежності в Україні, за умов центра-лізованого управління і фі-нансування з державного бюджету, профтехосвіта втратила 380 професійно-технічних навчальних закла-дів. У 1991 році мережа ПТУ налічувала 1251 заклад, у 2003 році – 953, у 2010 році – 871. Майже повністю зруйновані училища при установах виконання покарань. Кількість учнів скорочувалася постійно (за винятком незначного зростання у 1998 та 2004 роках) – з 648,4 тис. у 1991 р. до до 399 тис. у 2010 р. Тільки за останні 10 років у зв'язку з ліквідацією 45 закладів профтехосвіти сільськогосподарського профілю втрачено понад 20 тисяч гектарів земельних угідь.

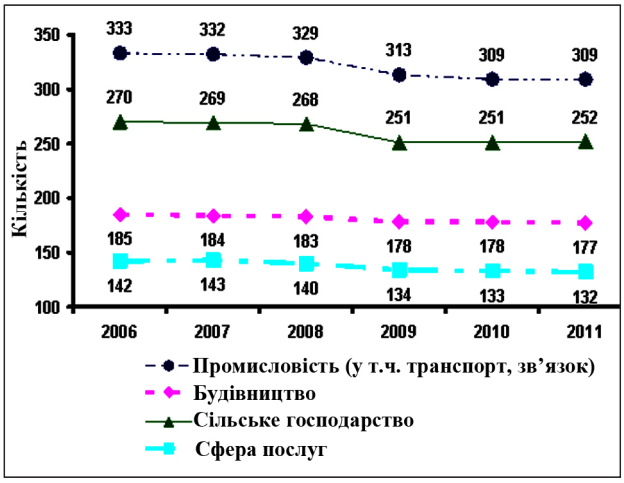
Мережа професійно-технічних навчальних закладів за галузевим спрямуванням (станом на 01.09.2013 р.)

Криза профтехосвіти була пов'язана з реформами. Підприємства скидали ПТУ з балансу. Водночас цьому сприяли інші чинники, зокрема, демографічними процесами в Україні, а саме зменшенням кількості народжуваності, кризою в економіці, яка призвела до скорочення кількості підприємств та, відповідно, зменшення державного замовлення на підготовку робітничих кадрів. З одного боку, уповільнення темпів розвитку галузей вітчизняної економіки призвело до зменшення потреби у працівникам на підприємствах, в

Динаміка зміни мережі професійно-технічних навчальних закладів

організаціях, установах. Так, станом на 01.02.2014 р., порівняно із січнем 2013 р., спад економічної динаміки зафіксовано насамперед у машинобудівній – на 22,9 %, металургійній – на 11,1 %, текстильній – на 4,3 %, харчовій – на 3,2 %, фармацевтичній – на 6,4 % тощо. Зросла мобільність робочої сили. Відсутність умов для працевлаштування спонукало 6 млн. українців виїхати за кордон у пошуках кращого життя. Тобто кожний сьомий українець нині працює за кордоном і, як правило, не за фахом. Поширення індустріального характеру структури зайнятості населення позначилося на зниженні рівня мотивації роботодавців створювати нові робочі місця, забезпечувати умови для професійного навчання та підвищення кваліфікації працівників. Відбувалося прискорення технологічного оновлення, ускладнення виробництва, що збільшувало попит на фахівців з вищою освітою, відсутністю науково обґрунтованого прогнозування потреб у робітничих кадрах тощо. Все це потребує, в свою чергу, принципово нових професій, спеціальностей, і працівників, рівень професійної компетентності та кваліфікації яких відповідає міжнародним стандартам. Наприклад, широке використання інформаційно-комунікаційних технологій в ІТ-індустрії привело до зростання попиту на фахівців з таких нових професій, як: веб-дизайнер, банермайстер, веб-розробник, контент-редактор та ін.

Динаміка зміни мережі професійно-технічних навчальних закладів за галузевим спрямуванням

Уряд продовжував удосконалювати систему профтехосвіти. У липні 2004 р. була затверджена «Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні» з програмою дій для національної професійно-технічної освіти.

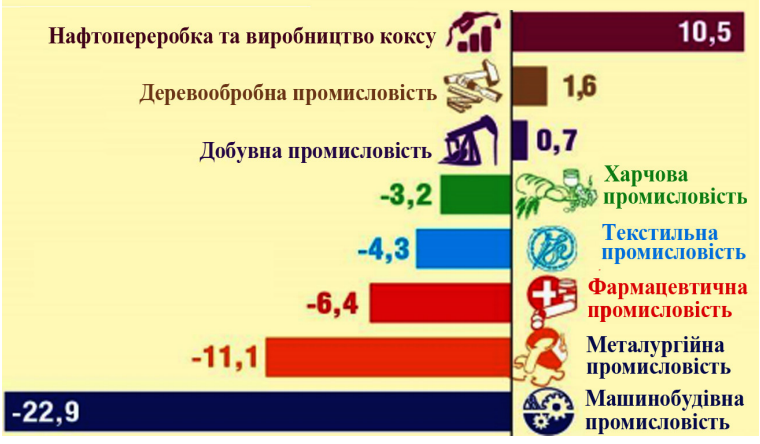
18 вересня 2005 р. підписано Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо вдосконалення професійно-технічної освіти в Україні».

Однак відсутність в Україні протягом тривалого періоду виваженої державної політики у підготовці кваліфікованих

робітників призвела до критичного дисбалансу на ринку праці. Виробництво відчуває гострий дефіцит у кваліфікованих робітниках. Нині діючий механізм управління відтворенням робітничого потенціалу не відповідає викликам ринку праці, вимогам роботодавців, більше того, гальмує розвиток економіки країни, перетворюється на загрозу національній безпеці України.

За даними Державної служби статистики у 2009/2010 навчальному році в середньому по Україні з розрахунку на 10 тисяч населення навчалось близько 570 студентів. У той же час в навчальних закладах профтехосвіти цей показник складав всього 92 учні. Тобто, на одного з професійно-технічною освітою припадало майже шість з вищою освітою. В деяких регіонах цей показник можна вважати катастрофічним для розвитку їхньої економіки. Приміром, в Харкові на 1 учня ПТНЗ припадало 15 студентів ВНЗ, а в Києві на 1 учня ПТНЗ – 30 студентів ВНЗ. При цьому ні ринок праці, ні рівень технологій не вимагав таких пропорцій у підготовці кадрів. Більше того, сфера виробництва відчувала дефіцит тоді і продовжує потребувати зараз саме кваліфікованих робітників.

Міносвіти ще у 2006 році свої повноваження щодо держзамовлення переклало наказом на керівників закладів профтехосвіти. Як наслідок, професійно-технічними навчальними закладами державне замовлення формувалося не відповідно до потреб економічних галузей з урахуванням динаміки їх розвитку, а з урахуванням існуючої кількості учнів і номенклатури професій, орієнтованої не на ринок праці, а на попит вступників. У результаті одночасно за одними професіями фіксувалося укомплектованість

Збільшення (зменшення) обсягів виробництва в окремих галузях промисловості у січні 2014 року порівняно з січнем 2013 року (%)

підприємств на рівні 19 %, а за іншими – навантаження на одне вільне робоче місце становило до 1000 %.

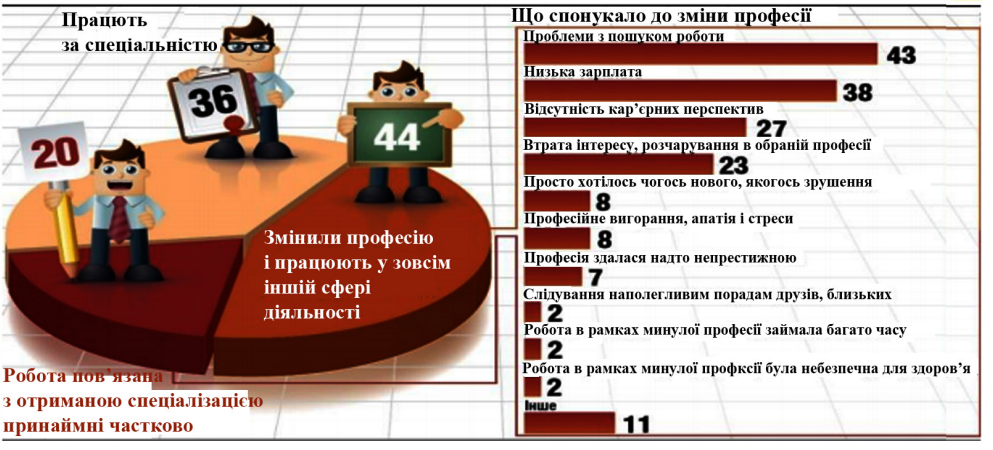
Все це підтверджує висновок, що існуюча на той час у державі система формування державного замовлення на підготовку кваліфікованих робітників та порядок їх працевлаштування була хибною, що призвело до незаконного та неефективного використання сотень мільйонів гривень з державного бюджету.

В Україні до цього часу не було розроблено науково обґрунтованого прогнозування розвитку ринку праці з урахуванням тенденцій розвитку економіки та немає закону чи іншого нормативного акту, які б регулювали питання взаємовідносин підприємств і навчальних закладів в ринкових умовах.

Як свідчить статистика, середній вік працівника сфери матеріального виробництва в Україні складає 55 років. З них частка робітників високої кваліфікації – до 10 %, тоді як у США – 43 %, ФРН – 56 %. При цьому робітники в Україні проходять перепідготовку чи підвищення кваліфікації в середньому один раз на 13-15 років, у розвинених країнах – раз на 3 – 5 років. Тому у 2015 р. потреба промисловості в кваліфікованих робітниках у більшості регіонів України задовольнялася лише на 35 – 40 %.

Як свідчить практика, через півроку після працевлаштування кількість працевлаштованих випускників зменшується з понад 80 % до 62-74 %, а протягом трьох років цей показник знижується до 25-30 %. Тому питання престижу робітничої професії є не лише проблемою освіти, це проблема системна, і вирішувати її необхідно виключно спільними зусиллями центральних органів виконавчої

Робота за спеціальністю (%)

влади, підприємств, організацій, об'єднань роботодавців та профспілок.

За останні 20 років, якщо не брати комп'ютеризацію, процес відтворення основних фондів був фактично «заморожений». Припинилось будівництво об'єктів профтехосвіти. Обладнання та навчальна техніка на 80 % морально і фізично застаріли або взагалі вийшли з ладу.

На даний час у навчальних майстернях, дільницях, лабораторіях, полігонах та навчальних господарствах використовується обладнання, устаткування, сільськогосподарська та інша техніка, середньовідсотковий термін експлуатації яких складає: до 10 років – 4 %; від 10 до 20 років – 36 %; понад 20 років – 60 %. Обмеженість бюджетних видатків зумовила її повне фізичне та моральне старіння.

Накопилися проблеми і в сфері фінансування профтехосвіти України. Європейська та світова практика свідчить про необхідність фінансування підготовки робітників за рахунок визначених законодавством обов'язкових відрахувань з доходів підприємств. Так, у Франції підприємства відраховують на ці цілі 17,96 % від суми своїх доходів, аналогічно в Австрії – 22,26 %, а у Німеччині функціонує система двоканального фінансування (55 % витрат з державного фінансування та 44 % приватних витрат від загального фінансування професійної освіти і навчання). При цьому державні витрати поділяються на центральний, регіональний та місцевий рівні і складають: в Німеччині – 39,04 % (центральний), 47,35 % (регіональний), 13,61 % (місцевий); в Австрії – 72,72 % (центральний), 25,16 % (регіональний), 2,11 % (місцевий). Аналогічний розподіл державних витрат існує і в інших розвинутих країнах.

Тому комплексне розв'язання проблеми вимагало розроблення нової редакції Закону України «Про професійно-технічну освіту» та затвердження Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти в Україні на 2011–2015 роки з відповідним фінансовим забезпеченням, яка була прийнята 27 серпня 2010 р.

Важливе значення мають наукові розробки, що стосуються створення державних стандартів професійно-технічної освіти на основі компетентнісного підходу. Адже діючі нині стандарти, що розроблялися відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 р. «Про затвердження Державного стандарту професійно-технічної освіти», не відображають сучасних запитів ринку праці.

1 червня 2016 року відбулися парламентські слухання на тему «Професійна освіта як складова забезпечення кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення». Учасники парламентських слухань відзначали необхідність подолання кризового стану, в якому перебуває професійно-технічна освіта, переважно через відсутність відповідної державної політики та підтримки , в тому числі й фінансової. За статистичними даними, видатки на професійно-технічну освіту становили від 6,2 до 5,4 % (з 2010-го по 2015 рік) усіх видатків на освітню галузь, що демонструє загалом зневажливе ставлення виконавчих органів влади до підготовки робітничих кадрів.

Відповідно до бюджету України на 2016 рік видатки на професійно-технічну освіту (ПТО) децентралізуються і мають здійснюватися з бюджетів міст обласного значення – обласних центрів.

На сьогодні, здійснюючи аналіз поточної ситуації, експерти Європейського Фонду освіти зазначають таке: в країнах з малоприбутковою економікою та слабким приватним сектором уряду доводиться відігравати провідну роль у фінансуванні та організації професійної освіти. На противагу експертним висновкам національних і зарубіжних фахівців уряд України вирішив відмежуватися від державного регулювання і державних гарантій стосовно професійно-технічної освіти. Однак, стабільне державне фінансування попередніх десятиліть, попри затримки й дефіцит бюджету, було надійнішим, ніж перехід на фінансування з місцевих бюджетів.

Рейтинг робочих професій

Враховуючи нарікання з боку міських бюджетів на катастрофічну нестачу коштів, більшість профтехучилищ у регіонах на початку 2016 року опинилися на межі закриття. В результаті, під тиском масових занепокоєнь, Верховна Рада на початку лютого ухвалила Закон «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо фінансування професійно-технічної освіти». Ним передбачається повернення часткового державного фінансування ПТУ: освітня субвенція в розмірі 997.865 млн. грн. повинна бути спрямована на здобуття повної загальної середньої освіти учнями професійно-технічних закладів, а решта коштів, у розмірі близько 5 млрд. грн. залишається на фінансуванні місцевих бюджетів.

Зараз ситуація на місцях залишається складною: з місцевих бюджетів фінансують лише ПТУ в обласних центрах, а інші залишаються без засобів для існування. Тому додатково на поточні витрати в період стабілізації 30 березня 2016 року уряд виділив 500 млн. грн. дотацій місцевим бюджетам, у яких є реальна потреба в додаткових ресурсах.

У 2016 році був прийнятий закон України «Про професійну освіту в Україні» Цей закон передбачає два рівні професійної освіти: професійна-технічна освіта та вища професійна освіта. Закон визначає, що професійна освіта буде управлятись на рівні обласному, а також на рівні міст обласних центрів.

Проектом Закону України «Про державний бюджет України на 2017 рік» передбачено, що видатки на оплату послуг з підготовки кваліфікованих робітників на умовах регіонального замовлення у професійно-технічних та інших навчальних закладах будуть здійснюватися з обласних бюджетів, бюджетів міст – обласних центрів та бюджету м. Києва.

Професійно-технічна освіта з 2017 року має фінансуватися з кількох джерел. Перше джерело – державна субвенція на здобуття загальної середньої освіти у рамках професійно-технічної освіти. Друге – це два види замовлення на підготовку робітничих кадрів: державне, що пов'язане з гостродефіцитними професіями національного значення, а також регіональне, яке здійснює область і міста обласного значення для місцевого ринку праці. Третє – залучення коштів бізнесу. Це джерело буде пов'язане з модернізацією бази ПТНЗ та визначеними пріоритетними спеціальностями.

На 2018 рік уряд планує створити умови, аби українці перестали їздити світом на заробітки. Для цього необхідно, з

Процес отримання закладомпрофесійної освіти замовлення

одного боку, створювати робочі місця за рахунок інвестицій і нормальні умови життя в Україні. З іншого, забезпечувати підготовку кваліфікованих кадрів, щоб люди могли знайти собі хорошу роботу. Тому, Кабмін почав реформу професійно-технічної освіти, яка, зокрема, передбачає:

– запровадження регіонального замовлення кадрів;

– переорієнтування освіти на ті професії, які реально затребувані;

– зміна матеріальної та методичної баз, щоб за цими професіями учні отримували якісну освіту.

У 2016-2017 роках було створено 50 сучасних навчально-практичних центрів. На 2018 рік заплановано ще 50. Для створення таких центрів Уряд виділяв раніше щорічно 50 млн. грн., у 2018 р. – 100 млн. грн.

Сьогодні сфера української професійної освіти перебуває на перехідному етапі, метою якого є децентралізація профтехосвіти. Враховуючи неготовність місцевих урядів самостійно фінансувати ПТО, цей етап супроводжується вкрай несприятливими наслідками, зокрема – закриттям деяких профтехучилищ у містах, де ресурсів не вистачає. Проте в деяких регіонах уже існують позитивні зрушення на шляху до подолання освітньої кризи. Так, у Луцьку міськрада вже затвердила пріоритетні програми підготовки фахівців профтехучилищ, які відповідають реальним потребам регіонального ринку праці – професії робітничої сфери для підприємств та сфери побуту. Заради економії коштів місцева влада Луцька має намір скоротити фінансування за рахунок бюджету міста незатребуваних напрямків професійної підготовки. На Тернопільщині для вирішення

Найбільш затребувані на ринку праці професії у 2018 році (на підставі моніторингу)

- слюсар-ремонтник;
- електрогазозварник;
- електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування;
- тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва;
- токар;
- фрезерувальник;
- налагоджувальник верстатів і маніпуляторів з програмним керуванням.

Створення навчально-практичних центрів у 2018 році за чотирма напрямами

проблеми нестачі коштів на утримання профтехучилищ уже залучають приватних підприємців, представників агрохолдингів, створюють робочі групи. На Рівненщині представники громадської організації «Волинський ресурсний центр» для вирішення проблеми реорганізації фінансування ПТО змогли залучити грант ЄС у розмірі 800 тис. євро на проведення дослідження місцевого ринку праці. В результаті було визначено найбільш актуальні для області професії – «швачки та помічники машиністів електровозів». Саме на ці напрямки підготовки планується робити акцент у подальшому розподілі видатків на профосвіту.

Отже, на сучасному етапі професійно-технічна освіта стала потужною ланкою в структурі освіти, вона є відображенням складних процесів і змін, які відбуваються в суспільно-економічному житті України та залишається єдиною організованою системою, що здійснює підготовку кваліфікованих робітничих кадрів.

Однак, у системі освіти всіх очікуваних змін не відбулося. Соціальне розшарування населення все частіше додає системі освіти по суті становий характер. Державні школи зазнають фінансових труднощів, вчителям нерегулярно виплачується зарплата. Практично зникла система професійного навчання, оскільки промисловість неспроможна фінансувати ПТУ. Масово закрилися дитячі садки.

По суті вища і середня школи залишилася на рубежі XX – XXI століть майже такими, як і в минулі десятиліття. Вони готували кадри для індустріально-аграрного суспільства, хоча людство на цей час уже вступило в інформаційну епоху, інтенсивно розвивається новий тип економіки – економіка знань. Знання оновлюються зі швидкістю світла. Тільки за один рік зараз виробляється стільки інформації, скільки за період від Різдва Христова до початку Другої світової війни. Між тим Україна досі займає одне з останніх місць у світі за кількістю комп'ютерів у навчальних закладах – 1,3 комп'ютера на 100 учнів загальноосвітніх шкіл. Для порівняння: Японія –

82, США – 76, Німеччина – 52, Польща – 14,6, Росія – 10,4 тощо. Близько 1 млн. учнів у 2007-2008 навчальному році навчалися в школах, де не було жодного комп'ютера.

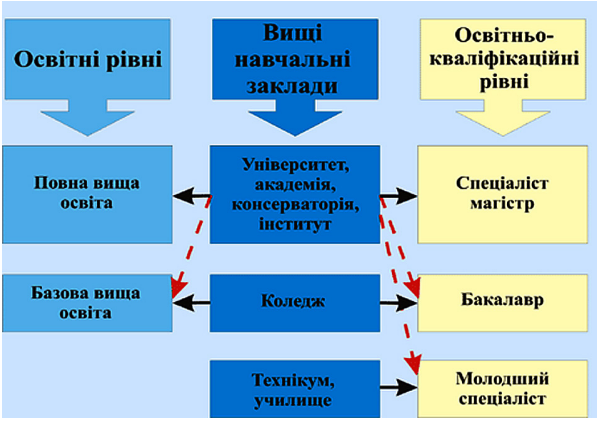
Радянська вища школа, яка в кінці 50-х – початку 60-х років майже за всіма показниками входила до світових лідерів, через тридцять років розгубила всі свої пріоритети й на час розпаду СРСР опинилась серед систем країн – середняків з третього світу. Так, на початок 90-х років XX ст. особи з дипломами вузів складали в Канаді 40 % всієї вікової групи 25-65 років, у США – 36 %, Австралії – 31 %, Норвегії – 25 %, Швеції та Новій Зеландії – 23 %, ФРН – 22 %, Швейцарії, Бельгії та Нідерландах – 20 %, Данії та Фінляндії – 18 %, Англії та Ірландії – 16 %, Франції – 15 %, Іспанії – 10 %, Австрії – 7 %, Італії – 6 %.

На момент розпаду Радянського Союзу в Україні працювало 143 вищих навчальних заклади і 742 технікуми та училища, в яких навчалося в цілому 1,6 млн. студентів.

Відповідний рівень освіченості для осіб післяшкільного віку в республіках СРСР складав у 1989 році від 15,1 % – у Грузії до 8,3 % – у Туркменістані. В Україні цей показник складав 10,4 %. За кількістю студентів на 10 тис населення СРСР займав 44-те місце в світі, а Україна та Білорусія ділили між собою 49–50-те місця. З такими стартовими показниками розпочиналась розбудова вищої школи незалежної України. Але майже протягом усіх 90-х років становище вищої школи України ще більше погіршувалося.

Структура ступеневості вищої освіти України

Вища освіта в Україні у перші роки незалежності розвивалася відповідно до стратегії, визначеної Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»), прийнятою в 1994 р. Структура вищої освіти України розбудована відповідно до структури освіти розвинених країн світу, яка визначена ЮНЕСКО, ООН та іншими міжнародними організаціями.

Для підвищення якості освітньої діяльності вишів запроваджено регулярне їх ліцензування (процедура визнання спроможності вищого навчального закладу повного типу розпочати освітню діяльність) й акредитацію (процедура навчання вищому

навчальному закладу певного типу права провадити освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення).

Акредитація вищих і середніх спеціальних навчальних закладів була впроваджена у 1993 році. До 1996 року в системі Міносвіти було акредитовано 250 навчальних закладів I–II рівня (технікуми, коледжі) та 160 навчальних закладів III–IV рівня (інститути, академії, університети). В Україні з'явилися «класичні» й технічні університети, академії, вищі навчальні заклади зі статусом національних. Є 4 рівні акредитації, найвищим з яких є четвертий. Найкращі з навчальних закладів отримують статус національних. Наприклад, Національний Київський університет імені Тараса Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», діяльність якої було відновлено у 1992 р. Києво-Могилянська академія заснувала власну мережу навчальних закладів різних рівнів: Острозький колегіум як вищий навчальний заклад, середні навчальні заклади – Києво-Могилянській колегіум, Запорізький січовий колегіум, колегіум «Берегиня» в Черкасах, Феодосійський колегіум у Криму. У цей час відкриті також Острозька академія, в Києві – Національна академія управління, Дипломатична академія Міжрегіональна Академія управління персоналом, у Донецьку – Академія фінансистів, низки нових університетів. Взагалі статус національних отримали понад 20 ВНЗ.

Успіхом у галузі вищої освіти стало відкриття понад 500 недержавних навчальних закладів. Мета їх створення – оперативне реагування на потреби ринку шляхом підготовки фахівців дефіцитних спеціальностей.

Акредитація навчальних закладів розширила можливості інтегрування освіти України в міжнародну систему, міжнародної відповідності українських дипломів. Вона дістала позитивну оцінку ЮНЕСКО та Ради Європи.

У період між атестаціями не частіше 1–2 разів на рік здійснюється поточне інспектування навчально-виховної діяльності освітніх закладів. Раз на 5 років проводиться фронтальна перевірка діяльності навчального закладу (підсумкове інспектування).

Така модель державного контролю має певні недоліки. Зокрема, не передбачено незалежної інституції для оцінювання якості освіти в навчальних закладах; нормативні показники

реально не підкріплені науково-методичним і технічним забезпеченням; державна атестація як основна форма применшує роль інспектування в системі державного контролю.

Колосальними темпами зростало число вузів. Якщо в 1990 році в Україні було 149 інститутів і університетів, то в 2010 році – вже 349. При цьому кількість студентів збільшилася з 881 тис. осіб до 2139 тис. У 2007 році Україна досягла рекордної кількості студентів – більше 2,8 млн. людей навчалося в навчальних закладах I-IV рівнів акредитації. Станом на лютий 2018 р. в Україні мережа вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації (коледжів, технікумів і училищ) налічує 370 заклади, III–IV рівнів – 287.

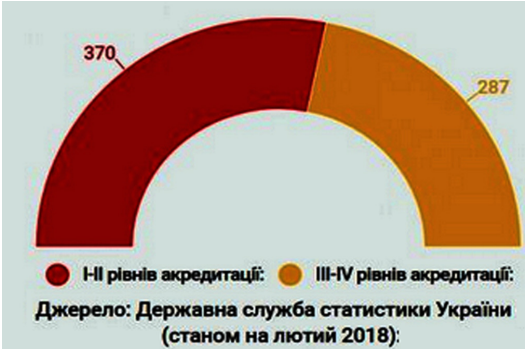
Однак темпи зростання кількості вузів не відповідали і не могли відповідати темпам збільшення числа висококваліфікованих викладачів. Так, якщо в 1990-му році на 1 професора припадало близько 40 студентів, то вже у 2002-му – понад 220. В таких умовах говорити про підготовку кваліфікованих кадрів не доводиться.

Сектор державної форми власності (вищі навчальні заклади, що засновані державою, фінансуються з державного бюджету й підпорядковуються відповідному центральному органу виконавчої влади) включає 232 виші III–IV рівнів акредитації та 517 – I–II рівнів. Серед них 141 університет, 52 академії, 39 інститутів і консерваторій, 128 коледжів, 231 технікум і 158 училищ.

Сектор приватної форми власності (вищий навчальний заклад, заснований на приватній власності й підпорядкований власнику (власникам)) налічує 126 вишів III–IV рівнів акредитації та 76 – I–II рівнів. У тому числі 35 університетів, 9 академій, 82 інститути, 55 коледжів, 18 технікумів і 3 училища.

З 1996 року в державних вищих закладах освіти поряд з безплатним (бюджетним) навчанням вводиться платне навчання за рахунок комерційних структур і фізичних осіб.

Кількість ВНЗ I–IV рівнів акредитації в Україні в 2018 р.

Тобто формально перебудова вищої освіти в Україні розпочалася. Але реформування вищої школи, як і всієї системи освіти стримувалося гострою системною економічною й фінансовою кризою в Україні, яка поставила багато вузів перед загрозою закриття через відсутність коштів, руйнування

матеріально-технічної бази, жеб-рацької оплати праці науково-педагогічних працівників.

Наведемо сумну статистику тих років: з 48 держбюджетних галузей економіки України за рівнем фінансування в 1993 р. вища школа стояла на 44-му місці. У цьому ж році не були виконані статті закону «Про освіту», якими передбачалося виділення коштів на освіту в обсягах не менше 10 % від національного доходу (до речі, цей показник у 90-ті роки постійно зменшувався і в 2000 році склав всього 3,4 %), а також установлення оплати праці науково-педагогічним працівникам у розмірах, в 1,5 рази перевищуючих середній рівень зарплати у виробничій сфері.

З одного трильйону карбованців (у грошових одиницях того часу), необхідних для забезпечення життєдіяльності вищої школи України, до середини грудня 1993 р. з бюджету надійшло тільки 100 млрд. карбованців, тобто 10 %.

Внаслідок такої недалекоглядної політики в Україні настала гостра криза національної системи освіти. Розпочався масовий відтік науково-педагогічних кадрів в інші сфери економіки. Тільки в 1995–1996 рр. вузи залишили 180 докторів наук, професорів, 1100 кандидатів наук, доцентів. Була згорнута наукова робота вузів, розпалися наукові творчі колективи й школи, різко знизилася престижність педагогічної праці. Було втрачено зв'язки освітян із промисловими підприємствами. Перестала діяти традиційна система розподілу випускників. Щоб запобігти цьому, Президент України в 1996 р. підписав Указ «Про заходи щодо реформування системи підготовки спеціалістів і працевлаштування випускників вищих навчальних закладів». Передбачалося забезпечити відповідність профілю підготовки спеціалістів перспективним потребам як країни загалом, так і окремих її регіонів. Відтоді абітурієнти, які вступають до державних закладів освіти, укладають із ректором контракт про те, що після закінчення навчання вони зобов'язуються відпрацювати три роки на державному підприємстві

У 1993 р. Всеукраїнське політичне об'єднання «Єдина родина» започаткувало акцію «Перспективній молоді – перспективну освіту». Саме ця акція відкрила можливість для талановитої молоді отримати гранти на безкоштовне та пільгове навчання. Першим серед комерційних закладів освіти підтримав її Інститут економіки, права та систем управління Песоцьких. Безкоштовну освіту в ньому здобули понад 100 обдарованих дітей із 50 шкіл Києва та Київської

області. Також підтримали акцію й заявили про готовність надати гранти Вища школа економіки та ділової адміністрації «Ажіо-коледж», коледж «Бакаляр», Навчальний центр автоматизації та лінгвістики, Вище професійне училище при Київському державному торговельно-економічному університеті, Міжнародний науково-навчальний центр ЮНЕСКО та інші.

Деякі позитивні зрушення в науково-освітній сфері розпочалися в кінці 1998 року, коли під час святкування 80-річчя Національної Академії Наук України керівництво країни пообіцяло посилити увагу до проблем науки та освіти. Уже в грудні 1998 року були намічені конкретні заходи в цьому напрямку, що, зокрема, отримало відображення в змінах у Законі України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності».

На межі тисячоліть дещо покращилися фінансування освітянської сфери, соціальний захист та пенсійне забезпечення наукових і науково-педагогічних працівників, фактично було ліквідовано заборгованості з виплати зарплати педагогічним працівникам, підвищено стипендії студентам і аспірантам, частково розпочалися соціальні виплати, передбачені ст.ст. 57 і 58 Закону України «Про освіту». Велику увагу цим питанням, а також наполегливість у їх упровадженні в життя проявляли в своїй роботі Міністр освіти і науки України (Міністерство народної освіти та Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти були злиті в одне – Міністерство освіти України, яке з 1999 р. носить назву Міністерство освіти і науки України) В.Г. Кремень і голова відповідного комітету Верховної Ради України С.М. Ніколаєнко. Базовою формою навчання стала стаціонарна форма. Скасовано вечірню і значно скорочено заочну форми навчання.

Уперше, у 2000 році введена система кредитування навчання обдарованої молоді. У наступні роки на ці заходи Державним бюджетом передбачено по 5 млн. гривень щорічно.

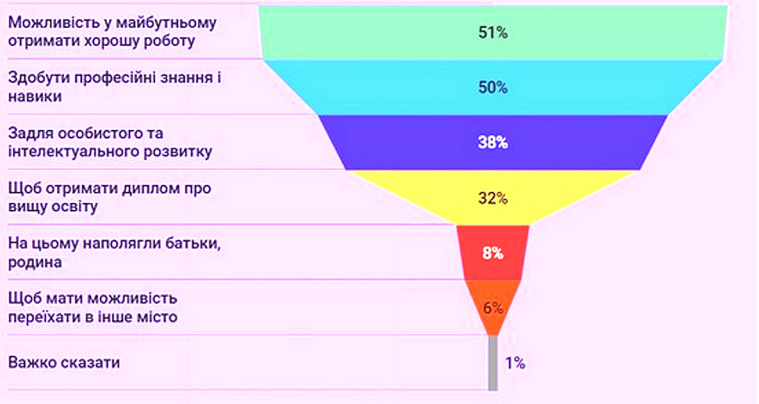
Того самого року було розведено в часі вступ до вищих навчальних закладів різного типу. Вступникам дозволено здавати не оригінали атестатів, а копії, що дало можливість складати іспити одночасно в кілька закладів, а це, в свою чергу, загострило конкуренцію між закладами, підвищило якісні показники студентства. При цьому важливо, що переважна більшість студентів навчалася за рахунок бюджетних асигнувань. Поряд з цим і комерційні заклади

освіти створили умови для безплатного або пільгового навчання талановитих юнаків і дівчат.

У 2000 р. Фонд інтелектуальної співпраці «Україна – XXI століття» виступив із ініціативою проведення Всеукраїнської універсіади «Інтелектуал XXI століття», мета якої – виявлення обдарованої молоді та надання їй грантової підтримки для здобуття вищої освіти за спеціальностями, які визначають розвиток новітніх технологій в Україні. Фонд виділив 100 грантів для навчання в закладах освіти України та близько 50 – у закордонних навчальних закладах.

У цей час проявилася ще одна не менш істотна проблема – якісна та кількісна необґрунтованість структури підготовки кадрів. У країнах Західної Європи вважали доцільною підготовку спеціалістів широкого профілю, тому там класифікаційний реєстр налічував 500 назв професій і 100 службових посад, тоді як у нас тривалий час він містив близько 8 тис. назв професій і 1,7 тис. службових посад. Тому в Україні було вжито заходів для розширення профілю підготовки фахівців, підвищення універсальності знань випускників за рахунок об'єднання споріднених спеціальностей. Водночас діючий перелік напрямків підготовки приведено у відповідність до вимог Міжнародної стандартної класифікації освіти. Новий перелік містить 275 спеціальностей молодшого спеціаліста та 268 спеціальностей рівня спеціаліст і магістр.

Активно реформується система вищої освіти, яку громадяни України мають право безоплатно здобувати на конкурсній основі в державних і комунальних вищих навчальних закладах таких типів, як технікуми, коледжі, інститути, академії, університети тощо. Згідно з Законом

Причини вступу до ВНЗ

України «Про вищу освіту» (2002), вона ґрунтується на таких принципах: доступності та конкурсності здобуття вищої освіти кожним громадянином України; незалежності здобуття вищої освіти від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій; інтеграції системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти при збереженні і розвитку досягнень та традицій української вищої школи; наступності процесу здобуття вищої освіти; державної підтримки підготовки фахівців для пріоритетних напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень; гласності при формуванні структури та обсягів освітньої та професійної підготовки фахівців.

Здійснюється перехід на триступеневу підготовку: бакалавр, спеціаліст, магістр. Вищі навчальні заклади стають автономними у своїй діяльності. Державні вузи практикують платну форму навчання.

У зв'язку з прагненням України стати рівноправним членом світового і європейського співтовариства, актуальним було завдання приведення нашої системи освіти до міжнародних стандартів. 19 травня 2005 р. наша країна підписала Болонську декларацію. Студенти України зможуть навчатися у вищих навчальних закладах 39 країн Європи, вільно пересуватися в процесі навчання з країни в країну, оскільки в межах єдиного наукового простору встановлено спільні стандарти оцінювання знань, отримання дипломів про вищу освіту. Це зобов'язує нашу країну завершити модернізацію та реформування вищої освіти до 2010 р. У цьому зв'язку в усіх ЗВО запроваджені елементи кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Суть її полягає в тому, що за кожен курс студент може отримати певну кількість кредитів (найчастіше – від одного до трьох). Кредити – це своєрідний набір балів, які показують, що студент склав іспит із певного предмета. Кількість кредитів є своєрідним показником «вагомості курсу». Для того, щоб отримати диплом бакалавра, треба набрати не менше 120 кредитів.

Окрім того введено 100 бальну систему оцінювання знань студентів.

Країни, які ввійшли до Болонської співдружності

Рік підписання	Назва країни
Країни-засновниці Болонського процесу, які підписали Болонську декларацію (Болонья, 1999 р.)	Австрія, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швейцарія, Швеція
Країни, які приєдналися до Болонського процесу на Празькому саміті (2001 р.)	Кіпр, Ліхтенштейн, Туреччина, Хорватія
Країни, які приєдналися до Болонського процесу на Берлінському саміті (2003 р.)	Албанія, Андорра, Боснія і Герцоговина, Ватикан, Македонія, Сербія і Чорногорія, Російська Федерація
Країни, які приєдналися до Болонського процесу на Бергенському саміті (2005 р.)	Україна, Вірменія, Азербайджан, Грузія, Молдова
Країни, які не є учасницями Болонського процесу	Білорусь, Монако, Сан-Марино, Югославія

З входом в Болонський процес розширилися зв'язки між українськими й зарубіжними нав-чальними закладами, студенти отримують встановлені в більшості країн світу кваліфікаційні рівні «бакалавр» і «магістр», а дехто з їх викладачів здобув учену ступінь «доктор філософії».

На жаль, є підстави вважати, що входження української вищої школи в Болонський процес поки що обмежується лише формальними новаціями, в той час як нам конче потрібні принципові зрушення в організації роботи вищої школи. Так, серед науково-педагогічних працівників є побоювання, що автономія ЗВО, яка є складовою Болонського процесу, у вітчизняних реаліях обернеться подальшим посиленням одноосібної влади ректорів, а орієнтація на домінування самостійної роботи студентів, замість аудиторної, призведе до розвалу навчального процесу. Окрім того, випускники українських ЗВО отримували диплом державного зразка та відповідний додаток до нього. Проте цей додаток своєю структурою та змістом не відповідав вимогам Європейської кредитної трансферної системи (ECTS), що ускладнювало можливість продовження навчання в закордонному вищому навчальному закладі, оскільки не містив даних про кількість залікових кредитів, даних про успішність відповідно до шкали ECTS тощо. Тому в українських вищих навчальних закладах почала проводитися робота із впровадження додатка до диплома європейського зразка, яка мала закінчитися у 2010 р.

Новий етап у розвитку української освіти започаткував указ президента «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» (2005). На його виконання Міністерством освіти і науки розроблено і прийнято урядом державну програму «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006 – 2010 роки. Її вартість – близько 1,8 млрд. грн.

Із 2008 р. замість вступних іспитів до ВНЗ запроваджено зовнішнє незалежне тестування, яке надає рівні можливості для здобуття вищої освіти.

1 серпня 2014 року Президент України Петро Порошенко підписав новий Закон «Про вищу освіту», який сприймається як перемога громадянського суспільства і лобістів від освіти, хоча ним просувалися й лазівки щодо іншомовного навчання у вишах. Закон визначає концептуальні засади модернізації вищої освіти – інтеграція вищої освіти України до Європейського простору шляхом реалізації положень

та принципів Болонського процесу; забезпечення якості вищої освіти і науки шляхом розвитку незалежної системи забезпечення якості вищої освіти; інтеграція освіти, науки та інновації; автономія вищих навчальних закладів; співпраця вищих навчальних закладів та бізнесу у сфері вищої освіти і науки шляхом запровадження механізмів інноваційного розвитку країни за рахунок взаємодії освіти, науки, бізнесу і держави. Новий закон розширює автономію університетів, забороняє стягувати додаткову плату зі студентів за виготовлення дипломів та посилює відповідальність за плагіат.

Однак, українські державні університети залишаються повністю залежними від держави, а тому не мають можливості перебрати на себе відповідальність за власну якість, що передбачає університетська автономія. На жаль, через надумані перешкоди, суто декларативною залишається можливість відкрити поточні й депозитні банківські рахунки. Університети досі змушені погоджувати свої штатні розписи в Міністерстві освіти і науки України. Існують різні інші обмеження для нормальної господарської діяльності ЗВО та меценатства. Це, зрештою, унеможливлює підвищення заробітної платні університетським працівникам, розвиток наукових досліджень і матеріально-технічної бази ЗВО.

У 2014 році було створено Національне агентство із збереження якості вищої освіти. Його повноваження це: формування вимог до системи забезпечення якості вищої освіти, аналіз якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів, формування пропозицій щодо переліку спеціальностей, проведення акредитації освітніх програм та інші.

Агентство складається з 25 членів і формується на квотних засадах. 27 липня 2016 Кабінет Міністрів затвердив персональний склад НАЗЯВО. Деякі призначення одразу викликали спротив громадськості. Наприклад, у наукових роботах Руслана Гурака, що був обраний до НАЗЯВО 9 вересня 2016 року на II Всеукраїнському з'їзді вищих навчальних закладів державної форми власності, було знайдено плагіат.

Влітку 2016 роук вперше було впроваджено Зовнішнє незалежне оцінювання для студентів, що вступають на магістратуру. Воно стосувалося тільки юридичних спеціальностей восьми університетів, що погодилися взяти участь в пілотній програмі. З 2018 року незалежне оцінювання впроваджено на всі спеціальності.

Восени 2016 року було оприлюднено плани МОН відмінити ряд освітньо-кваліфікаційних рівнів: спеціалістів, кандидатів наук та неповної вищої освіти. Після введення змін, повинні залишитися таки рівні: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук.

Серйозні зміни відбулися в механізмі розподілу стипендій. Восени 2016 року поправками до закону про вищу освіту було скасовано передбачену ним норму про забезпечення стипендіями не менше ⅔ студентів бюджетної форми навчання у розмірі мінімальної заробітної плати (норма ніколи не виконувалась у зазначеному розмірі нарахувань). Тепер відсотковий обсяг отримувачів стипендій встановлюється щороку Кабміном. Після першого етапу реформи кількість стипендіатів скоротилася до 40–45 %. Однак, Мінфін планує у 2018 році зменшити кількість отримувачів стипендій до 25%, а вже в 2020 році стипендії від держави, за задумом Мінфіну, отримуватимуть лише 15 % студентів бюджетної форми навчання.

Узимку 2016 року було заявлено про створення нового ЗВО – Київського академічного університету (навчальний заклад на основі КНУ ім. Тараса Шевченка та Академією наук). Його мета створення вищого навчального закладу з якісною освітою, що підвищив би рівень конкуренції між університетами та модернізувати саму вищу освіту в Україні. Спільно з Академією наук фізико-технічний заклад прийматиме і навчатиме дітей найбільш розвинутих у математиці. Київський академічний університет – це пілотний проект, такі університети планується відкрити і в Львові, Одесі, Харкові та Дніпрі.

Рівень розвитку вищої освіти характеризується величиною витрат, рівнем та якісними показниками використання ресурсів (матеріальних, фінансових і трудових), необхідних для її функціонування. Державою гарантовано фінансування освіти в обсязі 10 % від національного доходу. Останніми роками з державного та місцевих бюджетів на освіту виділялося близько 7 % ВВП України. У країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) на освіту витрачають у середньому 4,6 % ВВП, у країнах Європейського Союзу – 5,07 %.

Гранична вартість фінансової підтримки одного висококласного університету в Європі становить близько півтора мільярда доларів США на рік і два мільярди, якщо в університеті є медичний факультет і своя клінічна лікарня. Названі суми державної підтримки тільки одного

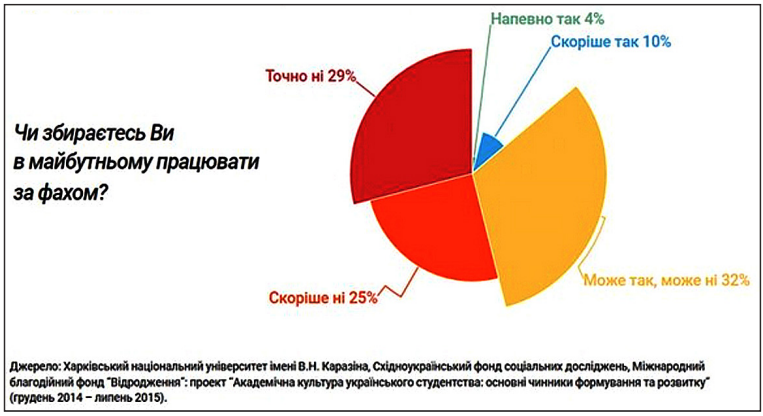
університету світового класу співмірні з бюджетом фінансування всієї системи вищої освіти України.

Серед проблем освітянської галузі – передусім невідповідність матеріально-технічної бази освіти оптимальним нормативам і потребам суспільства. Як наслідок, скорочувалася мережа шкіл, дошкільного та позашкільного виховання, у той же час зростала кількість закладів освіти, що проводили заняття у 2–3 зміни. Погіршилася ситуація із забезпеченням підручниками, методичними посібниками, технічними засобами навчання тощо. Падав соціальний престиж праці педагога, скорочувалися професорсько-викладацький корпус та науковий потенціал ЗВО, зросло навантаження на одного викладача без відповідного матеріального заохочення. Негативним фактором, який вів до зростання кількості безробітних з вищою освітою, стало перевищення випуску над потребою спеціалістів низки професій, зокрема економічних та юридичних; відсутність планового розподілу випускників ЗВО державної форми власності. Незважаючи на введення у ЗВО обов'язкового вступного іспиту з української мови, створення кафедр історії України та українознавства, процес запровадження української мови, особливо у південних і східних регіонах країни, досі гальмується.

Експерти в один голос стверджують, що збільшення числа приватних вузів вкрай негативно позначається на якості вищої освіти.

З набуттям незалежності України, відбувалося почасти анархічне утворення вищих навчальних закладів, що призвело до суттєвих диспропорцій. Наприклад, у невеликому містечку Глухів з 34-тисячним населенням діє Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, в якому навчається понад 5 тисяч студентів. Подібна ситуація і з Національним університетом «Острозька академія» в невеличкому містечку Острог, де проживає всього 16 тисяч мешканців. А з іншого боку, у багатьох великих містах Донбасу (наприклад, Хрустальний, Бахмут, Кадіївка, Єнакієве, Костянтинівка, Довжанськ) та інших територій України (наприклад, Горішні Плавні, Ковель, Коростень, Шепетівка, Бердичів, Конотоп, Ізмаїл тощо) немає жодного вищого навчального закладу, що вкрай негативно відбилося на морально-інтелектуальній сфері у цих населених пунктах.

За результатами вступної кампанії 2017 р. очевидно, що погляд на вищу освіту як на свого роду соціальний проект

Джерело: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Східноукраїнський фонд соціальних досліджень, Міжнародний благодійний фонд "Відродження": проект "Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку" (грудень 2014 – липень 2015).

Плани студентів на майбутнє

уже відходить у минуле. Маємо припинити дивитися на університети як на місце, де молоді люди пересиджують час, через те що їм важко знайти своє місце на ринку праці в умовах економічної кризи. За інформацією CEDOS, 2017 року студентами стали 57 % випускників шкіл.

Нагадаємо, що в радянські часи ця кількість корелювалася із Заходом і становила понад 20 %. Після 1991 року вона сягнула в Україні 80 %, тоді як на Заході 30. Тобто цього року маємо тенденцію до зниження кількості абітурієнтів ЗВО. Разом, однак, зі збільшенням кількості українців, які хочуть вступати до іноземних ЗВО не лише на магістерський, а й на бакалаврський рівень. Варто згадати вражаючий приклад Польщі, де випускники українських шкіл утримують на плаву польську систему вищої освіти, не допускаючи драматичного падіння кількості студентів.

Ми живемо у світі глобальної конкуренції, де практично відсутні внутрішні критерії якості. Ніхто не може заборонити людині вчитися, жити і працювати там, де вона хоче. Досвід Єдиного Європейського простору вищої освіти говорить про ставлення до університетів з погляду excellence (досконалості) та бутикової унікальності. В умовах подальшого ігнорування та відкладання нагальних змін у галузі освіти і науки в рамках проведення комплексного реформування країни відтік мізків буде збільшуватися. Також наростатиме парадоксальна закономірність: не знаходячи можливості розвивати й фінансувати власну вищу школу, Україна і далі збільшуватиме інвестиції в західні університети.

І останнє, за даними організації «Всесвітній економічний форум», сьогодні за індексом «готовності інформаційної інфраструктури» серед 104 країн Україна посідає 82-ге місце,

поруч із Замбією й Танзанією. Донині гострою залишається проблема край низького, ганебного для цивілізованої країни рівня життя українських учителів. Відтак сьогодні край важливо змінити цю ситуацію й вжити необхідних заходів щодо забезпечення закладів освіти сучасною матеріальною базою і підвищення матеріального становища тих людей, що формують майбутнє країни.

3. Наука незалежної України. Стан та перспективи

Важливою складовою частиною духовної культури, формою суспільної свідомості є наука, потенціал якої в Україні за радянських часів був достатньо високий. За науковим потенціалом Україна посідала, за класифікацією ЮНЕСКО, сьоме місце в світі.

На середину 1990-х рр. науковий комплекс держави включав понад 1300 одиниць. У ньому працювало 1,5 тис. академіків і членів-кореспондентів НАН України, понад 9 тис. докторів наук і понад 78 тис. кандидатів наук 50 % наукового потенціалу України було зосереджено у вищих навчальних закладах. Це вдвічі більше ніж у Франції. Значний обсяг досліджень і розробок у 1990-і рр., як і раніше, виконували наукові організації машинобудівної галузі та Національної академії наук України. Значним був також науковий доробок науково-дослідних установ промисловості й системи освіти. Всесвітнє визнання мали вітчизняні наукові школи з матеріалознавства, ракетобудування, зварювання металів, металургії, біології, виробництва штучних алмазів та ін. Фундаментальні дослідження становили понад 25 % загального обсягу науково-дослідних робіт.

Як і в попередні періоди, наука України у 80-ті та на початку 90-х років перебувала у тяжкому стані. Попри видимі зміни в суспільно-політичному житті країни Академія наук України залишалась осередком застою, де зберігалися командно-адміністративні методи керівництва, відомчі інтереси переважали над загальнодержавними, а бюрократизація пронизала всі ланки наукових закладів. Це стримувало науковий процес, ефективність наукових досліджень. За вказівками партії наукові установи займалися переважно прикладними дослідженнями, що призвело до значного скорочення фундаментальних напрацювань, падіння їх престижу.

Поступово перебудовується робота Академії наук, змінюються пріоритети, відбувається перегрупування наукових сил.

Значною подією в науковому житті України стало створення в 1990 р. Української наукової асоціації (УНА), яка, на думку засновників, мала сприяти відродженню української науки і виведенню її на світовий рівень. Згодом було засновано Академію наук вищої школи, низку галузевих академій (Українська академія аграрних наук, Академія медичних наук, Академія правових наук).

Подією в науковому житті України стало заснування в грудні 1996 р. Академії мистецтв України як творчо-наукової установи в галузі художньої культури. Нині в складі Академії 29 дійсних членів і 30 членів-кореспондентів – визначних діячів професійного мистецтва, режисерів театру та кіно, співаків, музикантів, композиторів, диригентів, художників, акторів, керівників національних художніх колективів, вищих мистецьких закладів освіти, мистецтвознавців, які своєю працею роблять вагомий внесок у розвиток культури та науки України.

У березні 1992 р. Президент України видав указ про заснування Академії педагогічних наук України як вищої галузевої наукової установи з проблем освіти, педагогіки та психології. Виникло кілька дослідних інститутів та центрів як громадських об'єднань науковців, наукових товариств. Зокрема, у 1989 р. відновило свою діяльність широковідоме в минулому Наукове товариство ім. Т. Шевченка (НТШ). При Київському університеті ім. св. Володимира було відкрито навчальний і науковий заклад – Інститут українознавства.

Для вирішення актуальних завдань розвитку науково-дослідної та конструкторсько-технологічної діяльності в Україні була утворена Державна комісія з питань реорганізації в галузі науки. При Президентові України почала діяти Рада з питань науки та науково-технічної політики. Для стимулювання наукового пошуку в Україні був створений Державний фонд фундаментальних досліджень. У лютому 1996 р. відбулася Всеукраїнська нарада, що визначила концептуальні підходи до розвитку науки. Вживалися заходи щодо формування нової національної наукової політики та науково-технологічної політики на державному, галузевому й регіональному рівнях.

У червні 2010 р. у НАН було 170 установ, працювали 43 тис. співробітників, з них 16 тис. науковців, зокрема, 2,5 тис. докторів та 8 тис. кандидатів наук. Було 200 дійсних членів НАН та 350 членкорів.

З'явилися нові галузі науки – енергозбереження, нові матеріали, інформтехнології, нанотехнології, біотехнології,

природні ресурси. У 2009 р. в економіці було впроваджено близько 2 тис. наукових розробок.

Виникають нові форми розвитку науки, інтеграції її з виробництвом, зокрема, технопарки. У 2000-2009 рр. у них було затверджено 120 проектів, обсяг інвестицій склав 525,5 млн. грн. Є проблеми і з точки зору ефективності нових оргструктур. У технопарках відрахування до бюджету за 10 років склали 924 млн. грн., а обсяг податкових пільг – 489 млн. В інших країнах оптимальним вважають інше співвідношення: в Росії – 1:10, у Китаї – 1:6. У 2010 р. було презентовано підприємство «Нанотехнології в медицині», інвестувати в яке взялася одна з фінансово промислових груп. З середини 1990-х рр. з'являються недержавні дослідницькі центри. Виникають самодіяльні академії наук.

Скарбницю світової науки збагатила ціла плеяда українських вчених. Серед них математики Олександр Шарковський (1936) – завідувач відділу теорії динамічних систем Інституту математики НАН України, особливо відомий завдяки доведенню названої на його честь теореми, з якою пов'язують започаткування нового напрямку в теорії динамічних систем – комбінаторної динаміки. Дослідження, проведені Олександром Шарковським, дозволили йому запропонувати концепцію «ідеальної турбулентності» – нового математичного явища в детермінованих системах автор праць з теорії динамічних систем, теоретичної механіки.

Леонід Пастур (1937) – математик і фізик-теоретик, завідувач відділу теоретичної фізики Фізико-технічного інституту низьких температур НАН України, відомий у таких галузях як

Українські провідні науковці математики: Шарковський Олександр Миколайович (1936); Пастур Леонід Андрійович (1937); фізики: Гусинін Валерій Павлович (1948), Левчук Леонід Георгійович (1960); хіміки: Шиванюк Олександр Миколайович (1971), Лущак Володимир Іванович (1956): біологи: Єльська Ганна Валентинівна (1940), Кришталь Олег Олександрович (1945)

математична фізика і квантова механіка, зокрема довів Закон Марченко-Пастура. Є одним із засновників спектральної теорії випадкових і майже періодичних операторів – розділу математики і математичної фізики, що інтенсивно розвивається в усьому світі й знаходить широке застосування. Його ідеї і результати в цій галузі вже стали класичними.

Володимир Марченко (1922) – відомий працями у галузях математична фізика, математичний аналіз і диференційні рівняння, зокрема був співавтором Закону Марченко-Пастура, лауреат Золотої медалі ім. В.І. Вернадського.

Анатолій Самойленко (1938) – директор Інституту математики НАН України, особливо відомий працями у галузі диференціальних рівнянь.

Анатолій Скороход (1930–2011) – особливо відомий працями у галузях диференціальних рівнянь і теорії імовірності, зокрема Теоремою Скорохода про вкладення. Головний редактор наукового журналу «Теорія ймовірностей та математична статистика».

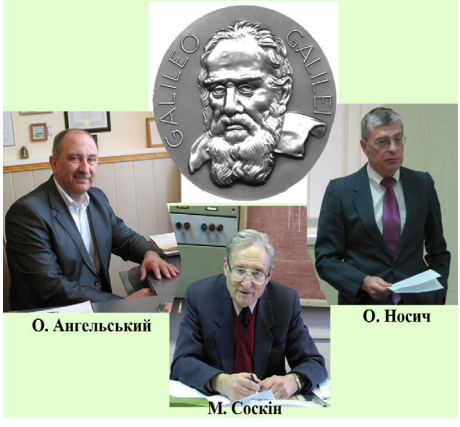
На початку XXI століття українські вчені продовжують дослідження з теоретичної фізики, зокрема мають пріоритет у дослідженні теоретичних основ нового матеріалу графену, взаємодіють з міжнародними колабораціями фізиків у ЦЕРН (Європейська організація з ядерних досліджень). У галузі експериментальної фізики досліджуються фізичні параметри біологічних молекул (ДНК, білків), їх взаємодії з молекулами потенційних лікарських засобів, склад матеріалів за допомогою тунельної мікроскопії тощо. Перевагу в розвитку отримують напрямки, на які просто зараз є великий попит суспільства – такі як фізика матеріалів з особливими властивостями, біофізика, фізика плазми тощо. Рівень фізики в Україні є достатньо високим, зважаючи на рівень фінансування. Є, як мінімум, декілька десятків наукових груп із фізики та астрономії, які базуються в Україні, де ведеться активна наукова робота на світовому рівні. Як правило, це відбувається з широким залученням іноземного фінансування та/або можливістю наукових відряджень в інші країни. Це вбиває відразу кількох зайців: дозволяє науковцям-працівникам отримувати конкурентну за українськими мірками зарплатню, представляти результати своїх досліджень широкій науковій спільноті та користуватися відсутнім в Україні науковим обладнанням.

Серед науковців найвідомішими є Валерій Гусинін (1948) – фізик-теоретик, відомий зокрема працями в галузі

квантової теорії поля, лауреат премії «Лідер науки України 2016. Леонід Левчук (1960) – очолює групу з декількох українських науковців, які працюють в галузі фізики елементарних частинок у складі колективу дослідників, що обробляє дані отримані за допомогою Великого адронного колайдера, зокрема разом з 4 іншими харківськими науковцями входить до числа близько 3000 співавторів відкриття бозону Хігса. У 2016 році нагороджений премією Scjpus Awards Ukraine. Серед провідних фізиків можна ще відзначити Ганну Морозовську Євгена Єлісєєва тощо.

За успіхи у розвитку оптики в складних умовах Генеральна Асамблея ІСО присудила трьом українським науковцям головну свою нагороду Премію Галілео Галілея. Першим її лауреатом з українців став Олег Ангельский (2007), який досліджує поле оптичного випромінювання. З групою вчених він розробив портативний прилад для вимірювання шорсткості поверхні зі швидкістю 10 ангстрем в секунду. Це дозволяє досить точно контролювати якість обробки оптичних поверхонь. Скажімо, можна буде створювати високоякісні циліндро-поршневі групи у виробництві моторів. Другий отримав премію Марат Соскін (2009), один із засновників нового напряму в оптиці під назвою «сингулярна оптика». У 2017 році аналогічну премію отримав Олександр Носич, за фундаментальні дослідження з математичної фізики щодо моделювання реальних пристроїв фотоніки та оптоелектроніки у порівняно складних умовах Доктор фізико-математичних наук Олександр Носич є фахівцем в області обчислювальної електродинаміки в широкому діапазоні частот від оптичних і терагерцових хвиль до мікрохвиль, у вивченні фундаментальних ефектів розсіювання, поглинання і випромінювання хвиль. Дослідник керує лабораторією мікро- і нанооптики в ІРЕ імені Усикова НАН України, створення якої він ініціював у 2010 році.

Лауреати премії імені Галілео Галілея

За роки незалежності продовжувала розвиватися й хімічна наука. Так, при Київському Інституті хімії полімерів і мономерів НАНУ у 2006 році створений Відділ фізики полімерів, який займається розвитком перспективних напрямків – нанофізика та нанохімія, створення нових наноструктурованих систем різного рівня топологічної складності, розробка

новітніх протон-обмінних мембран для паливних елементів та іншого електрохімічного устаткування майбутнього і ін.

Тут же з 2009 року функціонує науково-дослідницька станція для дослідження термічних і механічних властивостей полімерних матеріалів та «Інфрачервоний спектрометр з перетворенням Фур'є Tensor 37». Молоді науковці інституту стали Лауреатами Премії Президента України для молодих вчених у 2015 Валерій Демченко – за новий метод створення епоксидних композитів з покращеними фізико-механічними характеристиками під дією постійних фізичних полів, у 2017 Крістіна Гусакова, Ольга Пурікова за створення високотехнологічних композиційних матеріалів для роботи в екстремальних умовах та потреб аерокосмічної промисловості, а Лауреатами премій НАН України для молодих учених у 2012 р. стали Володимир Левченко і Максим Юрженко за створення та дослідження нанокомпозитних матеріалів нового покоління для новітньої полімерної електроніки.

В Інституті органічної хімії НАН України проводяться інноваційні розробки на створення лікарських препаратів, фізіологічно активних речовин для медицини та ветеринарії; ціанінових барвників для фотовольтаїки, голографії, лазерної техніки; каталізаторів органічних реакцій для хімічної промисловості; високоселективних комплексо-утворювачів молекул та іонів для сенсорних пристроїв, екстрагентів та сорбентів радіонуклідів.

Співробітниками Інституту фізичної хімії ім. Л.В. Писаржев-ського у 2016 р. розроблена цільова програма наукових досліджень НАН України «Нові функціональні речовини і матеріали хімічного виробництва».

Серед науковців можна відзначити Олександра Шиванюка (1971) – відомого працями у галузях супрамолекулярної та комбінаторної хімії, спектроскопії ЯМР, рентгеноструктурного аналізу. Володимир Лущак (1956) – біохімік, відомий дослідженнями оксидативного стресу, лауреат премій «Scopus Awards Ukraine» (2016) та «Лідер науки України 2016. Web of Science Award» (2016, 2018). Основні напрямки наукових досліджень: гомеостаз вільних радикалів, вуглеводів, ліпідів та білків у бактерій, грибів, рослин і тварин, молекулярні механізми пристосування організмів до дії несприятливих чинників навколишнього середовища, старіння і таких патологій, як ожиріння і цукровий діабет.

У фізико-хімічному Інституті імені О.В. Богатського НАН України (м. Одеса) в результаті інноваційної діяльності розроблено технології подовження ресурсів авіаційної та бронетанкової техніки, створено нові композитні й шаруваті матеріали для захисту легкої броньованої техніки, закінчено відпрацювання промислової технології модифікації рідких каучуків для рецептур сумішей твердого ракетного палива, що вирішило проблему імпортозаміщення при створенні виробництва такого палива для ДП «КБ «Південне» імені М.К. Янгеля».

На початку XXI століття українські біологи мають гарні наукові результати в галузі молекулярної та клітинної біології, нейрофізіології, біофізики, фармакології. Втім висока ціна досліджень та низьке фінансування примушує все більше біологів залишати Україну та продовжувати дослідження в лабораторіях інших країн. Серед провідних науковців цього напрямку можна відзначити Галину Єльську (1940) – відому працями у галузі молекулярної біології та біосенсорики, лауреатку Золотої медалі ім. В. І. Вернадського та премії «Лідер науки України 2016. Web of Science Award», дійсного члена НАН України, Олега Кришталя (1945) – відомого працями у галузі біофізики і нейрофізіології, лауреата премії «Лідер науки України 2016. Web of Science Award», дійсного члена НАН України, Платона Костюка (1924–2010) – біолога, фізіолога, нейрофізіолог, біофізика, відомого перш за все завдяки відкриттю кальцієвих каналів, гіпотези Еккліса–Костюка–Шмідта, роботами з біофізики мембран, лауреата Золотої медалі ім. В.І. Вернадського, дійсного члена НАН України, РАН і Німецької академії наук. На рахунку Олега Кришталя – кілька значущих відкриттів. Зокрема, вченому вдалося виявити два нових рецептора в нервових клітинах. До цієї плеяди науковців можна додати Юрія Глебу (1949) – відомого працями у галузях генетики та біотехнології, дійсного члена НАН України та Німецької академії наук, засновника та першого директора Інституту клітинної біології та генетичної інженерії НАН України, Олександра Демченка (1944) – біохіміка, відомого дослідженнями у галузі нанобіотехнологій, лауреата премії «Лідер науки України 2016. Web of Science Award».

Завдяки антарктичним дослідженням українські вчені зараз виконують унікальне дослідження, котре в майбутньому може дати низку нових можливостей у лікуванні захворювань шкіри, захисту від ультрафіолету і адаптації рослин до стресових умов. Це – спільний проект

вчених Національного антарктичного наукового центру (НАНЦ) МОН України й Інституту молекулярної біології та генетики НАН України.

Фахівці Інституту молекулярної біології та генетики НАН України розробили біосенсори, які, завдяки своїй чутливості допомагають швидко виявити різні речовини. Вони можуть застосовуватися практично у всіх сферах життєдіяльності людини. Наприклад, для медичної діагностики – для виявлення рівня глюкози, сечовини, креатиніну у крові.

За роки незалежності в Інституті розробили багато підходів до вивчення основних видів раку, таких як пошук генів-супресорів росту пухлин (онкомаркери).

Учені використовують напрацювання у сфері синтезу білків зокрема і для розробки нових антибіотиків. Вони знайшли кілька дуже серйозних з'єднань проти туберкульозу, які в перспективі можуть бути ліками. Вони дуже добре працюють проти тих бактерій, які виробили стійкість.

Перспективними є напрацювання науковців Інституту у діагностиці спадкових захворювань, які можна зробити ще до народження дитини

Активно розвивається в Україні й кібернетика. Під науковим керівництвом Івана Сергієнка у 2004-2005 роках в Інституті кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України розроблено сімейство суперкомп'ютерів СКІТ та більше 20 інформаційних комп'ютерних технологій для них, завдяки чому Інститут увійшов до складу передових фірм світу, що спроможні самостійно розв'язувати надскладні задачі державного значення. Пікова продуктивність найпотужнішого українського комп'ютера складає 43 трильйони операцій за секунду. СКІТ використовується для високопродуктивних обчислень в таких галузях, як квантова хімія, квантова механіка, молекулярна динаміка, наноструктури, екологія, геофізика, метеорологія.

Розвивається в Інституті й медична кібернетика. Вона працює над створенням розробок, які застосовуються в клінічній практиці. Зокрема, розроблено магнітно-кардіографічну систему, яка аналізує електричну діяльність серця, а також судинну систему. Цей прилад може викривати патологічні зміни на ранніх

Сергієнко Іван Васильович (1936)

Івахненко Олексій Григорович (1913–2007)

етапах, коли вони ще не доступні для звичайного електрокардіографічного обстеження. Ця система встановлена в Головному військовому госпіталі, також в Інституті кардіології.

В Інституті розроблений комп'ютерний моніторинг ґрунту та підземних вод, системи, які роблять аналітичні розрахунки, де краще бурити свердловини.

Видатним ученим у галузі автоматичного керування, кібернетики та інформатики був також дійсний член НАН України Олексій Івахненко (1913–2007), наукові результати якого отримали світове визнання. Науковець розробив нові принципи і пристрої автоматичного регулювання швидкості електродвигунів та розрахунку систем з магнітними підсилювачами. Загальновизнані його досягнення в теорії інваріантності та теорії комбінованих систем автоматичного керування, що працюють за принципом компенсації вимірюваних збурень.

Маючи високий науково-технічний потенціал Україна не залишила своїх спроб у сфері освоєння космічного простору. У цьому відношенні можна назвати астрофізика Юрія Ізотова (1952) – відомого у сфері дослідження фізичних та еволюційних властивостей карликових галактик і зореутворення, лауреата премії «Лідер науки України» 2016 і «Web of Science Award Ukraine» 2016 і 2018, дійсного члена НАН України, завідувача відділу фізики зірок і галактик Головної астрономічної обсерваторії НАН України. Він досліджує первинну гелій та баріонну матерію у Всесвіті, відкрив молоді галактики у локальному Всесвіті і довів, що формування зір у них відбувається в компактних надскупченнях зір, які в 10 млрд. разів яскравіші, ніж Сонце. Юрій Ізотов разом з американським колегою Трином Туаном відкрив наймолодшу галактику у Всесвіті, що стало сенсацією в науковому світі. Як виявилося, карликовій галактиці I Zwicky 18 – лише 500 млн. років. А це означає, що дуже давно вона зародилася практично одночасно

Ізотов Юрій Іванович (1952)

з появою життя на землі. 2016 рік приніс новий успіх. Раніше науці було невідомо, чому на ранніх етапах розвитку Всесвіт, вже пройшовши стадію плазми і охолонувши, знову повернулася в «плазмовий» стан. На самому початку 2016 року дослідники з п'яти країн, яких очолював Юрій Ізотов, отримали принципово нові результати досліджень. Вони змогли знайти відповідь на це питання. Виявляється, феномен спричинило сильне ультрафіолетове випромінювання великих зірок.

У лютому 1992 р. було утворено Національне космічне агентство України (з 2011 року – Державне космічне агентство України – ДКАУ). Це дозволило нашій країні розпочати формування власної державної політики в сфері дослідження та використання космічного простору. За 20 років існування космічного агентства України досягнуто ряд стратегічних результатів. У серпні 1995 року вперше під юрисдикцією України здійснено запуск супутника дистанційного зондування Землі «Січ-1». Це дозволило замкнути на національному рівні повний життєвий цикл космічної системи – від розроблення й виготовлення до експлуатації і розповсюдження обробленої інформації. Цим запуском забезпечено визнання України, як космічної держави на міжнародній арені. Сформовано космічний сектор фундаментальної науки: у квітні 1996 року Національне космічне агентство України та Національна академія наук України заснували Інститут космічних досліджень. У цьому ж році утворено Національний центр управління та випробувань космічних засобів (м. Євпаторія), який займається управлінням польотами космічних апаратів, контролем космічного простору, прийомом та обробкою спеціальної і наукової інформації. В 2014 році з метою відновлення оперативного контролю над Національним центром та його філіями, керівництвом Державного космічного агентства України було прийнято рішення щодо передислокації НЦУВКЗ на материкову частину України, до міста Києва.

Супутник дистанційного зондування Землі «Січ-1»

З 19 листопада по 5 грудня 1997 року здійснено політ у космос першого космонавта України Леоніда Каденюка. Вперше у космосі побували державний герб, український прапор та пролунав

гімн Незалежної України. Космонавт проводив біологічні експерименти з трьома видами рослин – брассіка ропа, соя і мох. Космічна біологія є однією з пріоритетних у дослідженні космосу. Дублером першого космонавта був Ярослав Пустовий.

Перший космонавт України Л. Каденюк перед вильотом

Для координації наукових досліджень і відбору перспективних проектів, що мають реалізуватися на орбітальних космічних станціях, при НАН України та Національному космічному агентстві України в 1997 р. створено Координаційний комітет з наукових досліджень та технологічних експериментів на орбітальних космічних станціях. Очолив його президент НАН України, академік Борис Патон.

У 1998 році сформовано національну космічну галузь шляхом передачі до сфери управління Агентства підприємств і організацій, які довгі роки працювали у цьому напрямі. Національне космічне агентство зберегло виробничу та наукову базу галузі, досягло певних успіхів у розробці і виробництві сучасних ракет-носіїв, космічних апаратів, двигунів, систем керування, командних радіоліній, телеметрії та інших складових цього високотехнологічного комплексу.

Здійснено заходи щодо зміцнення головних наукових та промислових центрів ракетно-космічної галузі. Лідерами щодо створення ракетно-космічних комплексів і систем є Державне конструкторське бюро «Південне» ім. М.К. Янгеля, Спеціальне конструкторське бюро «Арсенал», акціонерні товариства «Хартрон» і «Інститутрадіотехнічнихвимірювань», керівники яких є генеральними або головними конструкторами в Україні по відповідним напрямам ракетно-космічної техніки. Головним підприємством по випуску ракет-носіїв і космічних

Ракетоносії: 1 – «Дніпро»; 2 – «Циклон»» 3 – «Протон»; 4 – «Рокот»; 5 – «Стріла»

Проект «Морський старт»

апаратів є Виробниче об'єднання «Південний машинобудівний завод ім. О.М. Макарова». Приладобудівні підприємства галузі: «Хартрон», «Комунар», «Київприлад», «Елміз» – серійно виробляють системи керування для ракет-носіїв «Дніпро», «Циклон», «Союз», «Протон», «Рокот», «Стріла» та багатьох космічних апаратів, апаратуру стикування «Курс» для Міжнародної космічної станції, прилади для космічних кораблів «Союз» та «Прогрес» тощо.

Реально оцінюючи можливості внутрішнього ринку космічних послуг Агентство наприкінці XX століття розпочало активно працювати на зовнішньому ринку. Майже трирічна підготовча робота з партнерами з інших країн світу завершилася початком амбітного міжнародного проекту «Морський старт», засновниками якого виступили потужні фірми із чотирьох країн світу: «Боїнг» – із США, РКК «Енергія» – із Росії, КБ «Південне» і «Південмаш» – з України, «Кварнер» – із Норвегії.

«Зеніт-3SLБ» на стартовому майданчику

У 2009 році Міжнародний Конгрес Астронавтики в Південній Кореї визнав цей проект науково-технічним проривом, а за створення ракети-носія «Зеніт – 3SL» групі фахівців космічної галузі присуджена Державна премія у галузі науки і техніки України.

Подальшим розвитком програми «Морський старт» став проект «Наземний старт», який передбачає надання пускових послуг з космодрому Байконур з використанням ракет-носіїв «Зеніт-3SLБ»

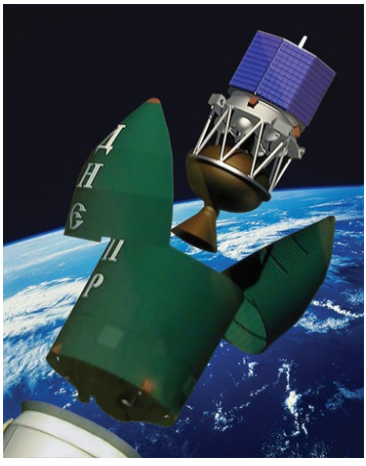
та «Зеніт-2SLБ». В його реалізації задіяні підприємства та компанії США, Росії та України.

Космічна програма «Глобалстар». Це угруповання з 48 низькоорбітальних супутників, призначене для забезпечення роботи супутникових телефонів і малої швидкості передачі даних. Проект «Глобалстар» був запущений в 1991 році.

Ще одним суттєвим досягненням космічної України є комерційний проект «Дніпро». Цей проект – поєднання відповідальності за міжнародними угодами про знищення стратегічних балістичних ракет SS–18 «Сатана» та розумного практицизму: ліквідація ракети методом запуску в космос з корисним навантаженням. Реалізація цього проекту розпочалася в 1999 році.

Вагомою складовою частиною космічної діяльності стали наукові космічні дослідження. За минулий період проведено або проводиться комплекс робіт згідно з національними і міжнародними програмами, в яких Україна бере участь, з використанням своєї наукової апаратури, космічних апаратів, Національного центру управління та випробувань космічних засобів.

У рамках програми «Інтеркосмос» Україна долучилася до комплексного міжнародного астрофізичного експерименту з вивчення Сонця – «Коронас», що проходив з 1994 по 2010 роки. У підготовці наукової програми, розробки та виготовлення бортових приладів і наземних засобів брали участь організації, науковці та фахівці Болгарії, Німеччини, Польщі, Росії, України, Чехії та Словаччини. Останнім часом до участі в реалізації наукової програми приєдналися організації, науковці та фахівці таких країн, як Англія, Бразилія, США, Франція і Японія.

Виведення на навколоземну орбіту супутника по програмі «Дніпро»

Експеримент складається із запусків 3-х спеціалізованих космічних апаратів «Коронас-І», «Коронас-Ф» і «Коронас-Фотон». Наукова програма «Коронас» передбачала вивчення фізичних процесів на поверхні, в атмосфері та надрах Сонця, а також дослідження сонячної активності, її механізмів і впливу на навколоземний простір.

Україна проводила, в рамках проекту «Спектр», астрофізичні дослідження за допомогою міжнародних орбітальних обсерваторій.

З 1998 по 2000 роки Національне космічне агентство України спільно з астрономічними

центрами РАН розробляли проект «Інтерферометр». Мета його полягає у створенні комплексу високочутливого сучасного радіоастрономічного обладнання, введенні його в дію та проведенні наукових досліджень галактичних та позагалактичних об'єктів, природних та штучних об'єктів Сонячної системи, міжпланетного середовища шляхом передавання сигналів від супутників далекого космосу та природних космічних радіоджерел, вивчення фізичних і еволюційних процесів у Всесвіті на базі однієї з найбільших антен сантиметрових-дециметрових хвиль РТ-70.

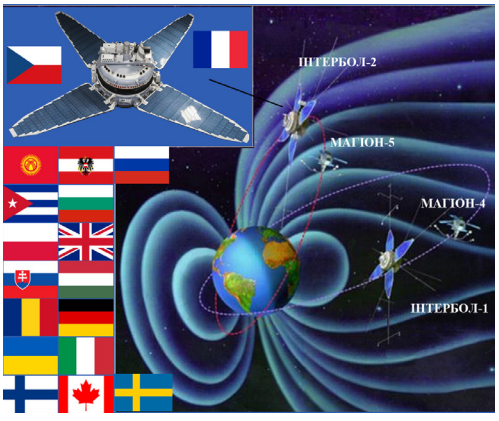
У період з 1995 по 2000 роки Україна брала активну участь у міжнародному науковому проекті вивчення взаємодії магнітосфери Землі з сонячним вітром – «Інтербол». Його метою було дослідити механізми передачі енергії від Сонця до магнітосфери Землі та вивчити сонячно-земні зв'язки. Учасниками проекту були 18 країн світу, в тісній координації з проектами НАСА (США), Європейського космічного агентства, Японського агентства аерокосмічних досліджень.

У грудні 2004 року виведено в космос наступний супутник дистанційного зондування Землі «Січ-1М» та перший український мікросупутник «Мікрон». Майже через 2 роки, квітні 2007 року, був виведений на навколоземну орбіту космічний апарат нового класу – 150-кілограмовий супутник «ЄгіптСат», створений на замовлення Єгипту. Відбулася подія, яка характеризує новий якісний етап в космічній діяльності України – вихід на міжнародний ринок створення, запуску та введення в експлуатацію сучасних супутників дистанційного зондування Землі.

Найважливішим кроком для забезпечення незалежного виходу України в космос став початок будівництва нового стартового комплексу в Бразилії на космодромі Алкантара для української ракети-носія «Циклон-4».

У вересні 2007 року було створене спільне підприємство «Алкантара-Циклон-Спейс», у вересні 2010 року почалося масштабне будівництво в Бразилії. В Україні створюється ракета-носій та вузли й агрегати наземного комплексу. Для реалізації проекту задіяні 78 українських підприємств та організацій, робочими місцями забезпечено понад 10 тисяч працівників. Однак, у квітні 2015 року

Проект «Інтербол»

Бразилія заявила про припинення своєї участі в проекті в зв'язку з поєднанням причин, пов'язаних з питаннями фінансування, технологічними аспектами, відносинами між Бразилією і Україною, а також невизначеністю в експортних перспективи проекту. Роботи були заморожені.

З 2008 по 2010 роки вперше в Європі здійснювався проект «Твіннінг-1» та «Твіннінг-2» – прискорення українсько-європейського співробітництва в космічній сфері. Учасниками проекту стали: Національне космічне агентство України НКАУ (Україна), Німецький аерокосмічний центр DLR (Німеччина), Національних Центр космічних досліджень CNES (Франція). Фінансувався він Європейською комісією.

У 2010 р. вперше в Україні була підготовлена Концепція державної космічної політики до 2032 року.

17 серпня 2011 року ракетою-носієм «Дніпро» здійснено запуск сучасного космічного апарату дистанційного зондування Землі «Січ-2» вагою 176 кг. Запуск був присвячений 20-ї річниці Незалежності України та 100-річчю від дня народження видатного головного конструктора ракетно-космічної техніки академіка М.К. Янгеля.

У рамках проекту Європейського космічного агентства створено нову ракету-носій легкого класу «Вега». На верхньому ступені цієї ракети встановлено маршовий двигун, який розроблено КБ «Південне» та виготовляється на Південному машинобудівному заводі. Перший пуск нової європейської ракети-носія «Вега» відбувся 13 лютого 2012 року з космодрому Куру у Французькій Гвіані. Двигун відпрацював без зауважень. Відновилася активна пускова діяльність за програмою «Морський старт»: тричі стартували українські «Зеніти» з плавучого космодрому.

21 квітня 2013 року з космодрому Уоллопс (Вірджинія, США) відбувся перший демонстраційний пуск ракети-носія середнього класу «Антарес». Основна конструкція першого ступеня розроблена ДП «Конструкторське бюро «Південне» ім. М.К. Янгеля», виготовлена ДП «Виробниче об'єднання Південний машинобудівний завод імені О.М. Макарова» в кооперації з українськими підприємствами «Хартрон-АРКОС» (Харків), «Київприлад» (Київ), «Хартрон-ЮКОМ» (Запоріжжя), «ЧЕЗАРА», «РАПІД» (Чернігів) та ін.

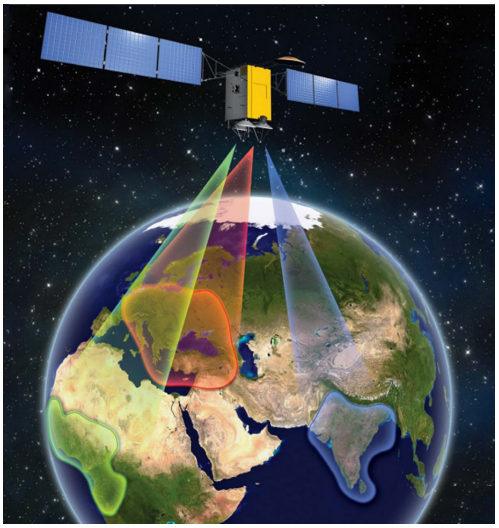
Ракета-носій легкого класу «Вега» та двигун, розроблений КБ «Південне»

Цих результатів вдалося досягти завдяки високому професіоналізму працівників космічної галузі, сучасному менеджменту, прийняттю кваліфікованих управлінських рішень та зваженій кадровій політиці.

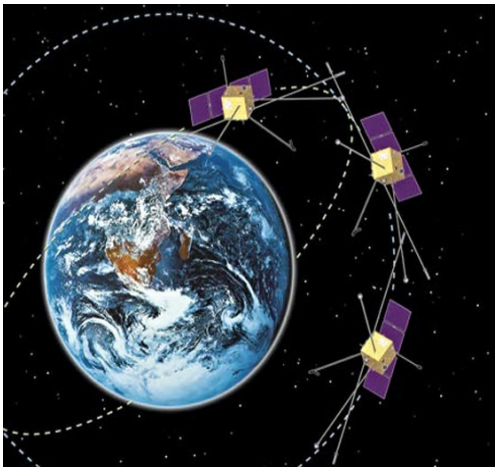
Державне космічне агентство України спільно з канадською компанією MacDonald Dettwiler and Associates (MDA) та російською ІСС імені академіка М.Ф. Решетнєва, працює над створенням Національної системи супутникового зв`язку з першим українським геостаціонарним телекомунікаційним супутником «Либідь». Ця система забезпечить пряму телевізійну трансляцію і швидкісний інтернет-доступ в країнах Східної Європи, частині Азії і на Близькому Сході. Експерти прогнозують підвищений попит на ємності вітчизняного космічного апарату в силу переходу багатьох зарубіжних і вітчизняних телеканалів у формат HD. Спочатку супутник планували запустити в 2011 році. Проте згодом неодноразово переносили. Затримка із запуском була пояснена втратою, в результаті російської анексії Криму, наземного комплексу управління супутником, створеного біля міста Євпаторія. У результаті було побудовано наземний сегмент в альтернативній конфігурації на території, підконтрольній Україні. Окрім того, у 2017 р. у канадської компанії з`явилося небажання продовжувати роботу над проектом. Запуск національного супутника зв'язку «Либідь» планувався на 2018 р.

Ракетно-космічна система «Антарес».

Система супутникового зв`язку «Либідь»

Проект «Іоносат»

Проекти «Потенціал», «Іоносат» та інші націлені на одержання нових знань щодо актуальних проблем сонячно-земних зв'язків, навколоземного простору,

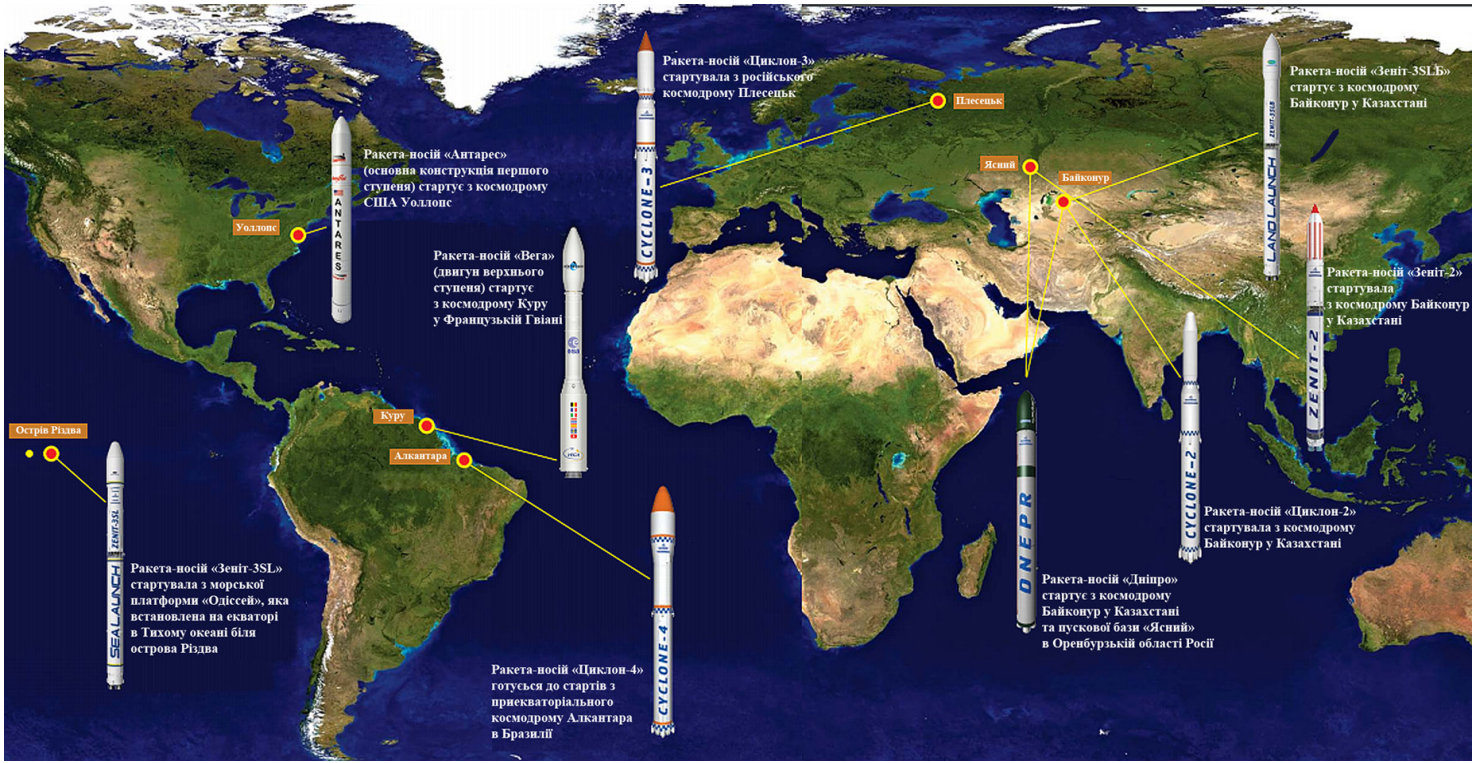
впливу космічних факторів на фундаментальні біологічні і фізико-хімічні процеси. Так, проект «Іоносат» (Україна, Польща, Болгарія) передбачає створення космічної системи глобального моніторингу динамічних процесів в іоносфері Землі, за допомогою узгоджених космічних та наземних вимірювань, для пошуку взаємозв'язку іоносферних збурень з процесами на Сонці, в магнітосфері, атмосфері та внутрішніх оболонках Землі. Він є складовою частиною європейської програми GMES, програми космічної погоди SW та світової системи GEOSS.

Україна активно приймала участь у розробці супутникової системи навігації Європейського Союзу та Європейського космічного агентства, «Галілео» як альтернативи американській системі GPS та російській ГЛОНАСС. Крім країн ЄС у проекті беруть участь Китай, Ізраїль, Південна Корея та Україна. Крім того, ведуться переговори з представниками Аргентини, Австралії, Бразилії, Чилі, Індії, Малайзії. Ця система має забезпечити приватних та комерційних користувачів навігаційними даними високої точності. Сьогодні «Галілео» є найточнішою системою супутникової навігації в світі. На відміну від GPS, яка дозволяє відхилення до 15 метрів для приватних користувачів, – «Галілео» обіцяє точність даних із похибкою у максимум чотири метри.

Повністю розгорнута система «Галілео» буде складатися з 24 діючих супутників та шести запасних, розташованих на трьох кругових навколоземних орбітах. Для порівняння: в американській GPS налічується 31 супутник, при необхідних 24, в російській ГЛОНАСС – 27 супутників при необхідних 24. Китай, що розвиває власну навігаційну систему Beidou

Проект Галілео та ракетоносії «Ariane-5» та «Ariane-6», які виводять супутники на орбіту

Розвиток космічної промисловості незалежної України

поки відстає – на орбіті перебуває 21 супутник з необхідних 35. Регіональна навігаційна система IRNSS охоплює Індію та прилеглі країни і налічує 7 супутників з необхідних 7.

У даний час в системі «Галілео» налічується 18 супутників. До 2020 року, завдяки виведенню на орбіту більшої кількості її супутників, система поступово стане повністю самостійною та функціональною. На орбіту за цей час виведуть 30 супутників «Галілео».

До 2018 р система «Галілео» буде встановлена на кожній новій моделі автомобілів, що продаються в Європі.

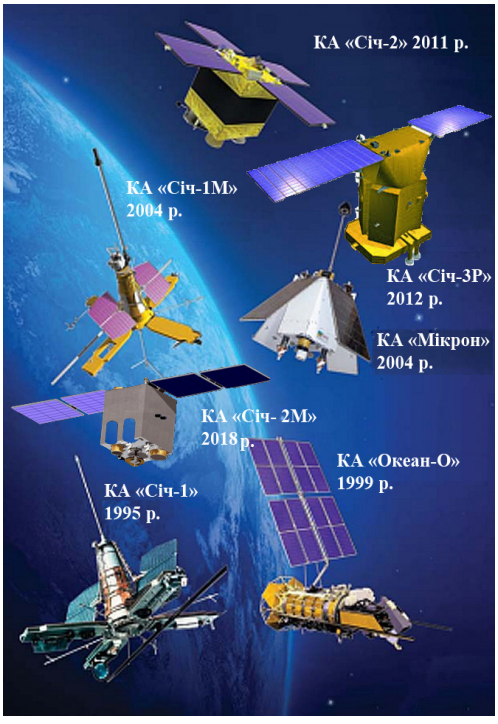
15 грудня 2016 року відбувся запуск системи. Для виведення на орбіту супутників Galileo використовують ракету-носій «Arian-5», а в 2020 р. «Arian-6».

До речі, «Галілео» – не лише система навігації. Її буде підключено і до міжнародної супутникової пошуково-рятувальної системи «Коспас-Сарсат», розробленої для отримання сигналів лиха від кораблів, літаків тощо.

Останніми роками між Інститутом електрозварювання ім. Є. Патона і НАСА, підписано угоду про розробку технології космічного зварювання.

Запуски супутників в незалежній Україні

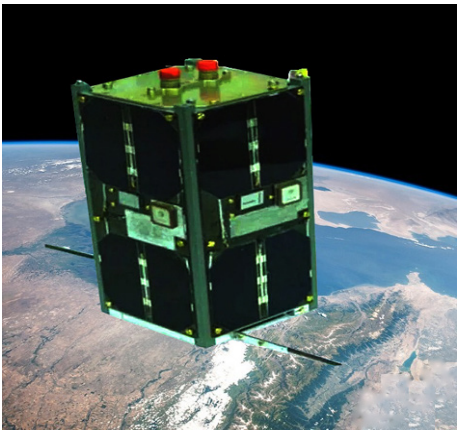
25 липня 2018 року в Державному космічному агентстві відбулись переговори з делегацією Національного агентства космічних досліджень та розробок Федеративної Республіки Нігерія (NASRDA), на яких сторони обмінялись баченнями можливостей започаткування співробітництва у зазначеній галузі.

Космічна промисловість України створила і запустила за роки незалежності 27 космічних апаратів, а 140 ракет-носіїв українського виробництва стартували з 6 космодромів світу. Ними виведено на орбіти 370 космічних апаратів на замовлення 25 країн світу. Крім цього, виготовлено прилади систем управління для 263 ракет-носіїв «Союз», 179 ракет «Протон», 66 ракет «Зеніт», 46 ракет «Молнія», 38 ракет «Циклон», 28 ракет «Рокот», 22 ракет «Дніпро», 3 ракет «Стрєла», 29 космічних апаратів різного

призначення і базовий модуль «Зоря» для Міжнародної космічної станції.

Підприємства ракетно-космічної галузі України за підсумками 2017 року збільшили у порівнянні з 2016 роком обсяги виробництва продукції на 26,3 % – до 4,6 млрд. грн. Цього року вони виробили складові частини льотного зразка космічного апарату «Січ-2-1». Також проводились роботи по космічному апарату «Мікросат-М» (його пуск заплановано на 2020 рік), брали участь у виробництві ракет-носіїв Antares, Vega, Зеніт-3SLБ. Крім того були проведені роботи зі створення технологій, модернізації та виробництва озброєння для потреб Збройних сил України.

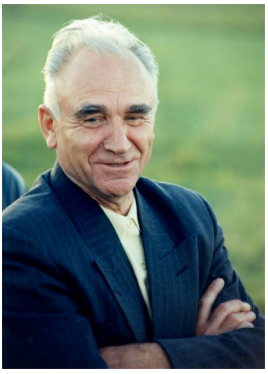
Наносупутник PolyITAN-2-SAU

Згідно з проектом QB50 18 квітня 2018 р. з мису Канаверал американська ракета-носій Atlas V вивела на навколоземну орбіту наносупутник PolyITAN-2-SAU, створений викладачами та студентами КПІ ім. Ігоря Сікорського. Метою запуску супутника є наукові дослідження нижніх шарів термосфери планети.

Авіабудівна галузь, нарівні з ракетобудуванням, була однією з найбільш високотехнологічних галузей України в часи СРСР. Але якщо ракетобудування було, в основному, зав'язане на оборону, то авіабудування посідало домінуючі позиції і у військовій, і в цивільній сферах. Тому тисячі літаків марки «Ан» експлуатувавсь по всьому світу.

У незалежній Україні продовжили працювати авіаційний науково-технічний комплекс імені Олега Костянтиновича Антонова (АНТК імені О.К. Антонова), Харківське державне авіаційне виробниче підприємство (ХДАВП), Запорізьке машинобудівне конструкторське бюро «Прогрес» ім. академіка О.Г. Івченка (ЗМКБ ім. О.Г. Івченка), ПАТ «Мотор Січ» та ін.

Україні у спадок від СРСР дісталася потужна авіаційна галузь, яка будувала до 250 літаків (Ан-24, Ан-26, Ан -32, Ан-124, Ан-225,Ту-134, Ан-72, Ан-74 та їх модифікації) щорічно. У важкі 1990-і роки незалежної України генеральний конструктор Петро Балабуєв створив авіакомпанію «Руслан» (зараз «Авіалінії Антонова»), яка заробляє кошти на міжнародних ринках вантажних перевезень. За рахунок

Авіаконструктор Балабуєв Петро Васильович (19331–2007)

цих коштів, а також за рахунок підтримання льотної придатності старих літаків, які знаходяться в експлуатації, була збережена і отримала потужний розвиток авіаційна галузь незалежної України. Було створено кілька нових типів літаків Ан-70, Ан-38, Ан-140, Ан-148, закуплені літаки Ан-124 для авіакомпанії та проведена їх і літака Ан-225 модернізація і сертифікація для експлуатації на міжнародних ринках. Для нових літаків були впроваджені композитні матеріали, цифрові технології, продана ліцензія на виробництво літака Ан-140 в Іран та багато інших досягнень. За П. Балабуєва авіабудівна галузь України розвивалася до 2005 року.

Авіаційна галузь України почала стрімко деградувати з 2005 року, відколи на посаду генерального конструктора призначили Дмирта Ківу. Він зайнявся імітацією діяльності та дезінформацією керівництва та громадян України. Починаючи з 2006 року на підприємство полився «золотий дощ» – валютні прибутки значно збільшилися: був укладений контракт з НАТО, контракти з Китаєм, якому передавалися інтелектуальні надбання замість того, щоб разом розробляти літаки, виросла плата за подовження ресурсів літаків в експлуатації, роялті за виробництво в Росії літаків Ан-140 і Ан-148, контракт з Іраком на 6 літаків Ан-32. Але ці величезні прибутки йшли не на розробку потрібних на ринку літаків, втілення новітніх технологій та створення системи сервісу, а, в основному,«в кишені».

Літаки, які розробили і модернізували за участі П.В. Балабуєва

За 11 років генеральним конструктором Д. Ківою не було створено жодного нового типу літака і була втрачена школа розробки новітніх літаків. Була створена тільки одна, реально впроваджена у виробництво модифікація літака Ан-148 – Ан-158, яка не стала успішною, тому що не займалися її просуванням на ринки. З 2010 року на базі літака Ан-148 створюється літак Ан-178, який, м'яко кажучи, має туманні перспективи через некомпетентність його творців.

Розробка так званих «нових» літаків Ан-132 аврально починалася в періоди зміни влади в Україні для показухи, а щоб не витрачати багато коштів використовували літаки давно вже створені Петром Балабуєвим і Олегом Антоновим. Був кинутий напризволяще затребуваний на міжнародному ринку літак Ан-74, який не модернізувався 20 років та Харківський авіаційний завод, який його виробляє, доведений наразі до банкрутства. Авіаційна промисловість була перетворена на майстерню по штучному (1-3 на рік) виготовленню літаків для піару та імітації діяльності, тоді як провідні авіаційні фірми будують щорічно по 600-700 великих магістральних літаків (Боїнг і Ербас), по 250-300 регіональних і ділових (Ембраєр, Бомбардьє) тощо.

Нові розробки АНТК імені О.К. Антонова

У червні 2015 року на ДП «Антонов» прийшла нова керівна команда «тимчасових правителів», на чолі з Михайлом Гвоздьовим, який не мав ні вищої освіти, ні взагалі відношення до авіації. Незабаром його замінив такий самий Олександр Коцюба, що почав переконувати, що в Китаї почнуть збирати 2-й літак Ан-225 і серійно його будувати, а нікому не відома гонконгська фірма буде фінансувати будівництво Ан-178 і ін.

В результаті таких маніпуляцій сьогодні на ДП «Антонов» є декілька типів літаків в одному екземплярі – Ан-225, Ан-70, Ан-22, Ан-2-100, Ан-178 та Ан-132D, які по черзі показують громадянам і керівництву України в якості «досягнень».

Для того щоб зупинити руйнування авіабудівної галузі України необхідно: терміново розробити за участю незалежних авіабудівників та затвердити реальну «Програму збереження та розвитку авіабудівної галузі України».

Попри всі негаразди в Україні авіобудівна промисловість спромоглася на кілька проектів вдалих і невдалих. Так, спільно з Росією був створений середньомагістральний вантажний (оперативно-тактичний військово-транспортний) літак нового покоління Ан-70. Це вільнонесучий моноплан суцільнометалевої конструкції з верхнім розташуванням крила. Планер виготовлений із полімерних композиційних матеріалів (близько 25 %) та алюмінієвих і алюмінієво-літієвих сплавів. Виготовлення першого прототипу

завершилось у січні 1994 року. Завершення будівництва перших серійних АН-70 заплановано на 2012 р. Замовником двох машин стало Міністерство оборони України. Прийнятий на озброєння Збройних Сил України 19 січня 2015 р. У 2003 році пілот-випробувач Віталій Горовенко встановив 6 світових рекордів вантажопідйомності.

Проект Ан-188

На 51-му Міжнародному авіасалоні в Ле-Бурже – 2015 було анонсовано проект українського перспективного багатоцільового транспортного (в першу чергу – оперативно-стратегічного військово-транспортного) літака з можливістю укороченого зльоту і посадки – Ан-188.

Цього ж року «Антонов» підписав меморандум про намір спільного виробництва 80 літаків Ан-132 для Саудівської Аравії. Літак будується в рамках міжнародної кооперації за участю провідних західних виробників: канадських Pratt & Whitney Canada і CMC Electronics, американської Honeywell, французької Liebherr, британської Dowty Propellers.

В Ле-Бурже відбувся прем'єрний показ Ан-178, яким відразу зацікавилася кувейтська сторона, яку, зокрема, зацікавила можливість експлуатації літака на непідготовлених аеродромах в пустелі. У виробничій кооперації за програмою Ан-178 задіяно близько 200 компаній з 15 країн. Сьогодні ДП «Антонов» просуває програму Ан-178 в тому числі, в країнах Близького Сходу і Середньої Азії: інтерес до нового українського транспортника вже підтвердили Об'єднані арабські емірати, Китайська народна республіка і Азербайджан. У даний час ДП «Антонов» також веде переговори з європейськими країнами НАТО про спільний розвиток програми Ан-178.

Підприємства авіабудівного кластеру ДК «Укроборонпром» взяли участь у міжнародному авіакосмічному салоні Farnborough Airshow, який проходив з 16 по 22 липня 2018 р. у передмісті Лондона. Під час авіасалону вдалось досягнути стратегічних домовленостей з провідними авіабудівними компаніями з США, Швейцарії, Туреччини та інших країн, які дозволяють ефективно інтегруватись у світовий ринок авіабудування.

Однією з головних подій для українського літакобудування стало підписання Генеральної угоди між ДП «Антонов», корпорацією Boeing. Вона дозволить

налагодити тісну взаємодію у виробництві модернізованих літаків Ан-148, Ан-158, Ан-178. В рамках цієї кооперації Boeing. забезпечить закупівлю та постачання в Україну широкої номенклатури комплектуючих виробів для серійного виробництва цих літаків та забезпечення їх післяпродажної підтримки у майбутньому.

Також, на цьому форумі, ДП «Антонов» та швейцарська компанія «AIR-ION Technologies SA» уклали домовленість про налагодження партнерства у розробці, випробуваннях, сертифікації та серійному виготовленні гібридних та повністю електричних безпілотних літальних апаратів для виконання різноманітних цивільних та військових завдань.

Поетапно йде розвиток і міжнародного проекту Ан-188, який розробляється в тісній кооперації з Turkish Aerospace Industry. Наразі планується фіналізація створення юридичних документів щодо формування спільного підприємства з метою розробки, побудови та випробувань літака. Турецька сторона вже найближчим часом представить їх на розгляд українській стороні.

Ан-188 – проект військово-транспортного літака, який передбачає повну вестернізацію всіх комплектуючих, впровадження сучасних та надійних технічних рішень, а також повну відповідність стандартам НАТО, як в частині обладнання, так і в питанні тактики застосування літака.

Закладені у проект рішення дозволяють створити перспективний військово-транспортний турбореактивний літак вантажопідйомністю до 50 т. Він зможе перевозити військову техніку всіх видів, військове та будівельне обладнання, гвинтокрили, до 300 солдат, а також гуманітарні вантажі, палети та контейнери. Ан-188 матиме можливість базуватися на різних аеродромах, в тому числі – на ґрунтових, та сідати на короткі смуги, довжиною лише 600-800 м. Це значно розширює кількість аеродромів, з яких він може застосовуватись, що забезпечує високу ефективність нової машини.

Легкомоторні літаки

Окрім великовантажних і пасажирських лайнерів, в Україні невеликі компанії розробляють і легкомоторні літаки.

Так, авіабудівельною компанією Softex-Aero в 2010–2012 роках розроблений багатоцільовий літак

бізнес-класу Softex V-24. 20 листопада 2012 р. відбувся його перший політ В основу проекту покладено новітні дослідження в галузі літакобудування та систем безпеки польотів. Крейсерська швидкість літака складає в середньому 270 км/год, Softex V-24 може виконувати безпосадочний переліт з чотирма пасажирами на борту на дальність до 1500 км та ідеально підходить для польотів середньої дальності.

ІІІ місце в світі з виробництва легких і надлегких літаків посідає українська компанія «Аеропракт», а її літаки здатні сідати навіть на воді. Авіаконструктором Юрієм Яковлевим сконструйовано надлегкий двомісний літак А-22. За конструкцією – одномоторний поршневий високоплан із тянучим гвинтом.

Наступним дітищем Юрія Яковлева став надлегкий двомісний літак Аеропракт А-32. За конструкцією – одномоторний поршневий високоплан із тянучим гвинтом та триопорним шасі, що не прибирається у польоті.

Ним же створено надлегкий спортивний двомоторний двомісний літак А-36. Випускається під замовлення. З метою збільшення дальності польоту на А-36 встановлено два чотиритактних двигуна Rotax-912S. Літак призначений для польотів над територіями, де вимушена посадка через відмову двигуна надзвичайно небажана або неможлива (море, гори, ліс, пустеля тощо).

Конструкторами ТОВ «ХіАТ» з Києва розробили літак ХіАТ-650, який відноситься до літальних апаратів дуже легкої категорії. Він призначений для перевезення одного пасажира, для виконання навчально-тренувальних польотів тощо

Літак Х-32 Бекас – легкий багатоцільовий літак, розроблений українською фірмою Лілієнталь. Випускається серійно з 1993 року. Літак двомісний, з тандемним розташуванням пілотів, другий пілот розташований в центрі ваги літака. Для варіантів СХ і Т встановлюється навісне технологічне обладнання. Гідроваріант літака встановлений на поплавцях з можливістю переобладнання на сухопутне шасі. Лижне та поплавкове шасі можуть поставлятися окремо, для установки на будь-яку модифікацію Х-32.

Це найпоширеніші моделі легкомоторних літаків. Хоча в Україні існує значно більше авіабудівельних компаній, які розробляють такі апарати і впроваджують їх у виробництво.

З початком російсько-української війни в Донбасі авіабудівна промисловість для потреб збройних сил України почала розробляти безпілотні літальні апарати. Наразі

Україна входить до п'ятдесяти світових країн, спроможних виробляти власні безпілотники. Головною спеціалізованою установою з проведення всіх видів випробувань нових зразків озброєння та військової техніки є Державний науково-випробувальний центр Збройних Сил України.

Наразі у підрозділах українського війська, які виконують бойові завдання на Сході нашої країни, належну роботу демонструють розвідувальні безпілотники вітчизняного виробництва, серед яких: тактичні розвідувальні БпЛА: А-3 «Ремез», А-5 «Орлан», А-6 «Беркут», Ан-Бк-1 «Горлиця», М-6 «Жайвір», М-7 «Небесний патруль», М-10 «Око», «Сокіл-2», Стрепет, Columba UAV/UAC, А1-С «Фурія», Spectator-M, «Мара-2М», «Лелека-100»; багатоцільові розвідувальні БПЛА: А-4К-«Альбатрос»; стратегічні розвідувальні БПЛА: А-10 «Фенікс»; тактичний розвідувальний реактивний БпЛА або мішень – А-11 «Стриж»; розвідувальний БпЛА вертикального зльоту і посадки – А-12 «Ураган».

У концерні «Укроборонпром» куди входить ДП «Антонов» у кооперації з провідними підприємствами України готові випускати багатофункціональний безпілотний авіаційний комплекс «Горлиця» АН-БК-1», призначений для ведення повітряної розвідки вдень та вночі; ураження цілей бортовим озброєнням. «Горлиця» – перший вітчизняний безпілотний літальний апарат, здатний за своєю вантажопідйомністю нести ударне навантаження. Перший політ апарат здійснив 8 листопада 2017 р.

У 2018 р. до експлуатації у Збройних Силах України на особливий період допущений безпілотний авіаційний комплекс Observer-S, розроблений компанією Def C. Він призначений для повітряної розвідки в умовах ведення бойових дій, виявлення і визначення координат бойової техніки, розташування військ, укріплених позицій супротивника для цілевказання, корегування вогню артилерії.

Безпілотні літальні апарати

Останнім часом популярності набувають ударні БпЛА-«камікадзе» одноразової дії. Такими є вітчизняний ударний БпЛА «Ятаган-2» та Warmate спільної розробки польської компанії WB Electronics та ПАТ «ЧЕЗАРА». Радіус дії БпЛА Warmate становить до

10 км, маса – 4 кг, цільове спорядження – 0,7 кг (кумулятивної або осколкової дії), час перебування в повітрі – до 30 хв. Наведення безпілотника на ціль оператор здійснює за допомогою пульта управління.

Гелікоптери В.Т. Яковенко: 1 – ВТ-1; 2 – ВТ-3; 3 – В.Т. Яковенко (справа) та М. Сікорський (зліва) на Берлінському авіасалоні

За роки незалежності в Україні почалося виробництво й гелікоптерів. На початку 1990-х в Єнакієво почав активно діяти конструктор-аматор Володимир Яковенко. У 1993 році зібравши команду ентузіастів за 8 місяців він побудував гелікоптер ВТ-1 (тобто В(ертоле)Т-1). Це був легкий (400 кг), двомісний апарат гранично простої конструкції – розраховувати на більше в кустарних умовах було неможливо. Перший політ відбувся в лютому 1994 р. ВТ-1 увійшов в історію незалежної України, як перша українська розробка, яка підкорила небо. На авіасалоні в Берліні В. Яковенко познайомився з Миколою Сікорським – сином творця гелікоптера Ігоря Сікорського, який продовжив справу батька. На пропозицію переїхати в Сполучені Штати, Володимир Тимофійович відповів категоричною відмовою. Свій гелікоптер він хотів робити тільки в Україні. Незабаром, слідом за першим гелікоптером були створені ще два – ВТ-2 і ВТ-3. Третій вертоліт отримав друге ім'я «Тамаріс» на честь дружини конструктора Тамари Яковенко. Пропрацювавши кілька років, конструкторське бюро Яковенко не витримало безгрошів'я і розвалилося. У 2009 році неординарний авіаконструктор помер так і не запустивши своє дітище в серійне виробництво і втіливши в життя розроблений проект четвертого гелікоптера ВТ-4.

Гвинтокрилі незалежної України

Перший вітчизняний багатоцільовий легкий гелікоптер КТ-112 Кадет або Ангел, розроблений в 1999–2001 роках конструкторським бюро «Вертикаль» на авіаційному заводі «Тюссе», в Бородянці, Київська область. Перший політ відбувся 18 січня 2004 року. Серійне виробництво почалося на «Авіанті» в 2004 році. Може застосовуватися як санітарний,

патрульний, аерофотознімальний, сільськогосподарський, рятувальний, спортивний, навчальний, як повітряне таксі. Може експлуатуватися при температурах від – 35°С до 35°С. Тримісний «Ангел» за своїми льотно-технічними характеристиками не тільки відповідає сучасним вимогам, а й перевершує закордонні аналоги.

Двомісний АК1-3 «Слава» створений в 1999 році ТОВ «КБ Аерокоптер» (Полтава). Він призначений для виконання різних видів авіаційних робіт, у тому числі авіапатрулювання ліній електропередач, газо- і нафтопроводів, навчання курсантів, ділових і аматорських польотів. Перший неофіційний підйом гелікоптера відбувся 7 жовтня 2001 р. У вересні 2009 р. технології виробництва вертольота були передачі Ірану, а в листопаді 2009 р. компанія Perla Group International оголосила про покупку «КБ Аерокоптер» та намір перенести виробництво гелікоптерів до ОАЕ.

ТОВ КБ «Горизонт-12», у м. Київ розробив легкий двомісний вертоліт Skyline SL-222, що задовольняє вимоги до гелікоптерів категорії «А». Він двомоторний, з можливістю продовження польоту на одному двигуні. Виготовлено один льотний екземпляр.

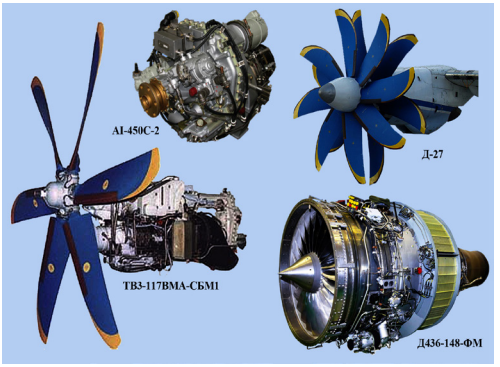
Колективом конструкторського бюро «Горизонт 12» на авіаційному заводі в Київській області (с. Гора). Розроблений багатоцільовий легкий вертоліт SL-231 Scout. Піднятий у повітря 9 січня 2015 року. Гвинтокрил SL-231 «SCOUT» розрахований на 3 людини і розвиває максимальну швидкість 209 кілометрів на годину.

Невелика приватна українська компанія Softex Aero (Бровари, Київська область) 14 вересня 2016 року оголосила про здійснення першого польоту розробленого і побудованого нею легкого двомісного «високошвидкісного» гелікоптера VV-2.

Також в активі компанії є ще одна розробка – вертоліт V-51 / V-52, представлений громадськості в 2015 році. Це більш місткий апарат: крім 1 пілота, він може перевозити ще й 4 пасажирів.

У 2018 році АТ «Мотор Січ» починає випуск гелікоптера власного виробництва – МСБ-2 «Надія» створеного на базі радянського Мі-2. Це цивільний вертоліт, розрахований на 7 пасажирів з дальністю польоту 1000 км. На гелікоптері встановлюють сучасний двигун АІ450М (розроблений ДП «Івченко-Прогрес» «Надія» призначена для патрулювання доріг, моніторингу трубопроводів і газопроводів,

для використання підрозділами Державної служби з надзвичайних ситуацій, санавіації, Держприкордонслужби і для інших оборонних цілей.

Авіадвигуни

У серпні 2014 року вантажівки російського «гумконвою» вивезли до Росії обладнання, викрадене з філіалу підприємства «Мотор Січ» у м. Сніжне на Донеччині.

Разом із розвитком авіабудівної промисловості удосконалювалося й виробництво двигунів. Так, «Мотор Січ» уже з 2018 року планує розпочати поставки в Австрію серійних авіаційних двигунів АІ-450С, які мають замінити німецькі дизельні двигуни на австрійських літаках DA-50. Такі двигуни призначені для установки на перспективні літаки авіації загального призначення.

ДП «Івченко-Прогрес» випустив перший у світі гвинтовентиляторний двигун Д-27 з максимальною потужністю 14000 е.к.с. Це турбогвинтовий двовальний авіаційний двигун з вільною турбіною і неспіввісною трансмісією з двома редукторами. Він призначений для установки на високоекономічні пасажирські і транспортні літаки з поліпшеними злітно-посадковими характеристиками.

Для літака Ан-140 та інших високо-економічних пасажирських і транспортних літаків місцевих повітряних ліній ДП «Івченко-Прогрес» розробив турбогвинтовий двовальний авіаційний двигун з вільною турбіною і неспіввісною трансмісією з двома редукторами ТВ3-117ВМА-СБМ1

Турбореактивний двоконтурний двигун Д-436-148ФМ Призначений для застосування на транспортному літаку Ан-178. Відрізняється підвищеними значеннями на надзвичайному, злітній, максимальному тривалому і максимальному крейсерському режимах

У 1990-і рр. українські вчені одержали можливість розвинути нові напрямки наукового пошуку, наприклад, розширити дослідження Антарктики. В 1995 р. Британська антарктична служба (БАС) безкоштовно передала Україні свою науково-дослідну базу «Фарадей», що означало фактичне повернення в сферу цих досліджень після розпаду СРСР. Нині вона має назву Українська антарктична станція

Антарктична наукова станція «Академік Вернадський»

«Академік Вернадський». Розташована на острові Галіндез, що входить до архіпелагу Аргентинських островів неподалік витягнутого Антарктичного півострова.

Головне призначення української антарктичної станції – проведення наукових досліджень на Шостому континенті. Для цього розроблена Державна цільова науково-технічна програма проведення досліджень в Антарктиці на 2011–2020 роки.

5 грудня1994 року група у складі Юрія Оскрета (забезпечення станції), Геннадія Мілiневського (наукові програми), Олександра Люшнівського (зв'язок) і Володимира Гергієва (дизельне господарство) відбула на станцію Фарадей. Перша експедиція була на станції з 17 грудня 1994 року по 15 лютого 1995 року.

Зараз українські полярники в Антарктиці проводять дослідження з біології, метеорології, океанографії, вивчають вплив холоду на організм людини, «Озонову діру», зміни магнітного поля Землі, іоносферу та космос («космічну погоду»). На «Вернадському» також відкрили кілька нових видів тварин і рослин.

У бюджеті на 2018 рік на роботу станції виділили 72,4 млн. грн. (минулого року – 59 млн.). Але близько 90 % цих коштів йде не на науку, а на логістику та технічне забезпечення станції: фрахт судна до Антарктики, паливо, харчі, постійні ремонтні роботи (цього року необхідно відремонтувати паливний бак – «енергетичне серце» станції). Утім, навіть за таких умов українським вченим вдається проводити дослідження, які мають глобальне значення.

Під час перезмінки експедицій на «Академік Вернадський», крім «зимівників», приїжджають й інші дослідники, які проводять на станції кілька тижнів.

Також під час антарктичного літа станцію відвідують туристи – поїздка коштує близько 15 тис. доларів. Для них на «Академіку Вернадському» діє бар «Фарадей».

22 березня 2018 року на антарктичну наукову станцію «Академік Вернадський» вирушила 23-тя українська наукова експедиція, у складі 12 чоловік, яка буде нести на об'єкті цілорічну вахту, спостерігаючи за зміною клімату та озонового шару.

Всесвітньовідомим став Інститут електрозварювання ім. Є.Б. Патона, розвивалася металургія, енергетика.

Упродовж років незалежності українська медицина стрімко розвивалася, наближувала свої стандарти до рівня Європи та США. Впродовж років незалежності в Україні почали застосовувати новітні медичні технології, закуповувати сучасне обладнання: ультразвукові апарати, комп'ютерні томографи, магнітно-резонансні томографи, сучасні лабораторні аналізатори, ендоскопічне сучасне обладнання. Тепер людей лікують методами малоінвазивної хірургії, коли під час проведення операцій не роблять великих розрізів, проводять гастроскопію, кольпоскопію. Лікарі отримують об'єктивні візуальні дані, що дозволяють безпомилково ставити діагноз і обирати правильну тактику лікування. У всьому світі дійшли висновку, що профілактика захворювань є набагато ефективнішою і дешевшою, аніж лікування.

Почала розвиватися практика сімейних лікарів. Надання первинної допомоги за принципом сімейної медицини є одним зі стандартів ЄС. У більшості країн світу сімейний лікар супроводжує людину від народження до смерті. Він повинен лікувати усю сім'ю, знати, що їй порадити, що запобігти, знати про ймовірні спадкові захворювання, розбиратися в дитячих патологіях. Має виховувати пацієнтів, щоб вони дотримувались здорового способу життя. З'являються госпіси. Це медичний заклад для смертельно хворих, заклад паліативної допомоги для невиліковно хворих. Для людей в таких закладах передбачений медичний, духовний та соціальний супровід. Аби ті, що почули смертний вирок, змогли ще відчути радість життя, а ті, що мають невиліковну хворобу, могли жити майже повноцінно.

Комп'ютерний томограф Siemens SOMATOM

В Україні почали проводити щорічні профілактичні акції з раннього

виявлення хвороб: артеріальної гіпертензії, раку шийки матки і молочної залози, цукрового діабету, органів дихання і туберкульозу, вірусного гепатиту С, глаукоми, в тому числі запобігання опіків у дітей.

За роки незалежності запровадили й новітні перинатальні технології, які поширилися скрізь – від сільських, районних лікарень і закінчуючи лікарняними закладами третього рівня. Завдяки їх впровадженню поліпшилися індикативні показники – це стосується як смертності малюків, так і захворюваності немовлят. За підтримки президента України започатковано проект «Нове життя», спрямований на будівництво, реконструкцію та оснащення перинатальних центрів у 27 регіонах нашої країни.

В середині 2000-их по всій Україні пологові зали почали переобладнувати на індивідуальні. Запровадили партнерські пологи, коли близька людина може одночасно підтримувати майбутню маму і контролювати медперсонал. Встановили необхідну умову спільного перебування матері та дитини з першого дня життя немовляти.

За всі часи незалежності України медичні новації стосувалися, зокрема, й процесу пологів – він став більш природним. Кардинально змінилося співвідношення проблемних і нормальних пологів. На початку незалежності майже 70 % пологів були патологічними, проходили з відхиленнями, і лише 30 % були нормальними. Нині до 60 % пологів має нормальний перебіг. Створено єдину мережу надання реанімаційної допомоги немовлятам. У обласних та районних пологових будинках тепер є індивідуальні пологові зали. Перебування матері з дитиною, раннє прикладання до грудей, партнерські пологи і навчальні лекції перед ними – теж сучасні нововведення. Крім того, змінився час перебування в пологовому будинку – на третю добу матір і дитину виписують додому.

За останні 27 років відбувся феноменальний прогрес у лікуванні неплідді: на сьогоднішній день більше мільйона дітей народилося в світі завдяки допоміжним репродуктивним технологіям (ДРТ) – 0,3 % в Україні. За даними національного реєстру, на рік проводять 7000 циклів зі штучного запліднення. Реальна кількість – близько 9000. З 2005 року в Україні з'явилася можливість проведення лікувальних циклів ДРТ державним коштом (близько 600 на рік). Ще 27 років тому молодим парам, які приходили на прийом до лікаря і казали, що вони неплідні, не мали що

запропонувати. Тепер допоміжні репродуктивні технології (штучні) дозволяють за відсутності маткових труб, при гормональних порушеннях народжувати бажаних і здорових дітей. Такі технології доступні, але переважно в приватних клініках. Порівняно з 90-ми, коли було популярне дитяче харчування, останнім роками більше уваги приділяємо саме грудному вигодовуванню. Бо це не тільки тісний психологічний контакт дитини з матір'ю, а й неабияка користь для здоров'я немовляти.

Позитивні зміни в українській медицині за роки незалежності однозначно відбулися. Ми стали більш відкриті для світу, наші лікарі мають можливість їздити на навчання за кордон. Сьогодні Україна ввійшла в число держав, куди приїжджають переймати досвід провідні фахівці світу. Йдеться про Міжнародну клініку відновного лікування професора Володимира Козявкіна, де майже 50% медичної допомоги надається іноземним пацієнтам. Медицина повертається до профілактичних заходів, бо дешевше вкладати гроші у профілактику, аніж потім лікувати захворювання. Багато різноманітних проектів націлені на профілактику та запобігання хвороб. Але досі дуже мало коштів виділяють на бюджетну медицину, зокрема на оновлення обладнання та зарплати медперсоналу. Державним закладам важко забезпечити той рівень надання медичної допомоги, якого вони потребують, тому часто влаштовують благодійні концерти, акції і за зібрані кошти купують реанімаційне обладнання. В світі роботу медичних працівників оцінюють дуже високо, дають соціальні гарантії. Адже щоб стати хорошим лікарем, потрібно не менш ніж десять років працювати і за фахом, і над собою. В нас багато молодих спеціалістів залишаються без роботи, тому йдуть працювати не за фахом, виїжджають за кордон – переважно до Польщі та Німеччини. Ще 27 років тому вважали, що приватні медичні заклади дуже дорогі, і це невиправдано. Тепер вони дуже активно розвиваються. У них покращився рівень надання медичних послуг і є попит серед пацієнтів.

Медицина в Україні розвивається не так за підтримки держави, як завдяки внескам лікарів та меценатів, індивідуального прагнення кожного фахівця до самовдосконалення. За роки незалежності багато новітніх технологій ми запозичували в Заходу. Зокрема, у хірургії за останні 27 років активно розвивається лапароскопічний метод малоінвазивної хірургії (органів черевної порожнини),

ендоскопічний (стоматологічної, ЛОР, легеневих патологій та інших), а також мікрохірургія, в тому числі мікрохірургія кисті. Вона базується на накладанні і реконструкції мікросудин, мікронервів на далеких периферичних ділянках. Колись такі випадки завершувалися ампутацією, тепер – реплантацією (пришиванням кінцівок). Усе базується на сучасному обладнанні, яке вдалося закупити лише за роки незалежності. Незважаючи на те, що в Україні ціна за ліжко-день є нижчою, аніж в країнах Європи чи у США, всі сучасні методики спрямовані на малоінвазивність, менший рівень травматизації і як наслідок – на коротший період реабілітації.

В Україні створені відділення інтервенційної радіології. Специфіка роботи така: малотравматичні діагностичні і лікувальні операції проводять за допомоги спеціальних мініатюрних катетерних інструментів, які вводять через точковий прокол артерії або вени в будь-який орган під контролем спеціальних рентгенодіагностичних систем. Завдяки цьому методу можна запобігати інфаркти, зупиняти важкі кровотечі, при тромбозах виявляти і локалізувати порушення, при онкозахворюваннях перекривати кровообіг у пухлинах (таким чином пухлина атрофується, зменшується у розмірах).

Зараз багато говорять про перехід до страхової медицини, мовляв, така функціонує у Європі, країнах Північної Америки. Але це лише спосіб фінансування медичної ланки. На жаль, у багатьох людей складається враження, що будуть виділяти більше коштів на медичну галузь і що це приведе до підвищення якості послуг. Однак фінансування галузі не впливає на якість навчання, можливість стажування у кваліфікованих центрах надання медичної допомоги. Зміна способу фінансування ці аспекти не покращить! Понад те, в наших умовах вона не дозволить вилікувати й половини захворювань, бо все залежить від доходів громадян за умов такого способу фінансування.

Операція у відділенні інтервенційної радіології

У червні 2017 року у Львові, на базі військово-медичного клінічного центру, відкрили першу в Україні ерготерапевтичну кімнату зі спеціалізованим реабілітаційним обладнанням та візкову майстерню для обслуговування і ремонту інвалідних візків, придбаних коштом Трастового фонду НАТО з медичної реабілітації. Насправді київський і

львівський військово-медичні госпіталі залишаються чи не на найвищих щаблях за професіональністю медичного персоналу, бо такого рівня нейрохірургії, неврології та нейрореабілітації ніде в Україні немає.

З початку війни на сході України є чимала потреба в протезуванні. У цьому напрямку теж маємо успіхи. В Україні діє державна програма, але часто бійці обирають протезування за кордоном, хоча це вихід, бо ж протези потребують постійної уваги, і далеко не всі мають змогу час до часу їздити до іноземних фахівців. За кордон потрібно їхати лише в окремих випадках, коли потрібні діонічні протези, функціональні тощо. В Україні є державні протезні установи, які останнім часом зробили серйозний ривок в оновленні технологічної бази, кваліфікації спеціалістів.

У 2008 році хірурги Національного медичного університету винайшли новий спосіб загоювання ран – методом електрозварювання. Ідея належить Борису Патону, винахід довершив професор Михайло Захараш. Раніше післяопераційні рани зашивали. Метод електрозварювання не потребує ниток, позбавляє кровотеч, майже не лишає рубців і скорочує операцію більше як на годину та пришвидшує період реабілітації пацієнта. Зварювання живих тканин використовується практично у всіх видах хірургічних операцій – від пульмунології до офтальмології, хірургії катастроф, а також в зоні АТО. Ця технологія не має аналогів у світі.

В Інституті була розроблена технологія нанесення наночастинок срібла на органічні речовини. Дослідження показали, що при нанесенні такого покриття на антибіотики, ефективність ліків різко зростає. Таким чином, можна суттєво знизити необхідну дозу антибіотика за рахунок використання препарату з наночастинками срібла. Наносити наночастинки можна не тільки на хімічні з'єднання, якими є лікарські засоби, а й на біологічні, такі як рослини. І це відкриває нові можливості у сфері фітомедицини.

Апарат для зварювання тканин

У 2012 році фахівці Національного інституту серцево-судинної хірургії імені Амосова вперше в Україні виконали операцію з протезування аортального клапана без розрізу грудної клітки.

Доктор медичних наук Євген Суслов навчився виявляти рак у пацієнта за аналізом слини. Спосіб дешевий, ефективний, безпечний і безболісний. Результат можна дізнатися за кілька годин. Департамент інтелектуальної власності назвав новий метод діагностики одним із 10 найкращих винаходів України. Однак патенту лікар досі не отримав. Хоч вважає, що дешевий спосіб на ранніх стадіях здатний врятувати мільйони життів.

1 січня 2018 року в Україні розпочалася медична реформа, яка у повному обсязі повинна запрацювати у 2020 році.

Істотні зрушення сталися у сфері гуманітарних наук. Спираючись на досягнення світової науки, активізується тематика досліджень, розпочалася робота з підготовки фундаментальних праць з історії українського народу, культури, літератури. Наслідками стали поява нових видань, друкування багатотомних досліджень, зокрема «Україна крізь віки» (Інститут історії України), «Історія української культури», Юридична енциклопедія (Інститут держави і права).

У системі Національної академії наук України в 1994 р. створено декілька нових наукових інститутів: української археографії ім. М. Грушевського (з філіями у Дніпрі і Львові), сходознавства ім. А. Кримського, української мови, народознавства ім. І. Крип'якевича, українознавства, світової економіки і міжнародних відносин, соціологічних досліджень тощо. Налагоджено зв'язки з багатьма науковими закладами української діаспори та світу, такими як Український вільний університет у Мюнхені, Український інститут при Гарвардському університеті (США), Канадський інститут українських студій та ін., інтелектуальні сили яких

Багатотомні видання інститутів НАН України

спрямовані на розвиток і утвердження української науки. Деякі з них включилися безпосередньо у державне і культурне будівництво в Україні, серед них Богдан Гаврилишин, Богдан Кравченко, Омелян Пріцак, Тарас Гунчак та ін.

Водночас розвиток науки не задовольняє повністю суспільство. Наука залишається відірваною від суспільства.

На початку 1990-х років Україна отримала у своє розпорядження потужну промисловість та розгалужену мережу освітніх та наукових установ зі справжньою армією вчених, які мали визнані у світі наукові здобутки. За даними офіційної статистики, в нашій державі кількість організацій, які виконували наукові дослідження й розробки, становила 1344, а кількість науковців – 313079 осіб. Протягом всього періоду незалежності ми спостерігали скорочення цих двох показників, і на 2015 рік вони становили 978 організацій та 63864 осіб .

У розвинених країнах з наукоємними економіками кількість вчених відносно зайнятого населення зростає, а Україна вже 2014 року мала найнижчий показник відношення кількості учених до кількості економічно активного населення серед європейських країн. Насиченість науковими кадрами в Україні становить 3,7 особи на 1 тис. економічно активного населення, у той час як у Фінляндії ця цифра складає 15,4, Японії – 11, США –9,7, Чехії – 8,8, Німеччині – 11,5, навіть у Польщі – 6,4, в середньому по країнах ЄС – 9,2.

Одним із критеріїв оцінювання в науці є індекс цитування. У 1996-2007 рр. українські науковці опублікували 74,3 тис. робіт, а середня кількість цитат на 1 документ склала 3,31. За цим показником Україна посідає 33-тє місце, поступаючись не лише Росії, а й, наприклад, Польщі.

Перебудова роботи національної науки відповідно до нових суспільних вимог нині ще не закінчена, вона проходить болісно й складно. Наука, на відміну від виробничих галузей господарства, має вкрай низькі стартові можливості для входження в ринок. Вони обумовлені довгим періодом між виникненням ідеї та її реалізацією, високим ступенем ризику вкладення коштів у довгострокові науково-технічні проекти.

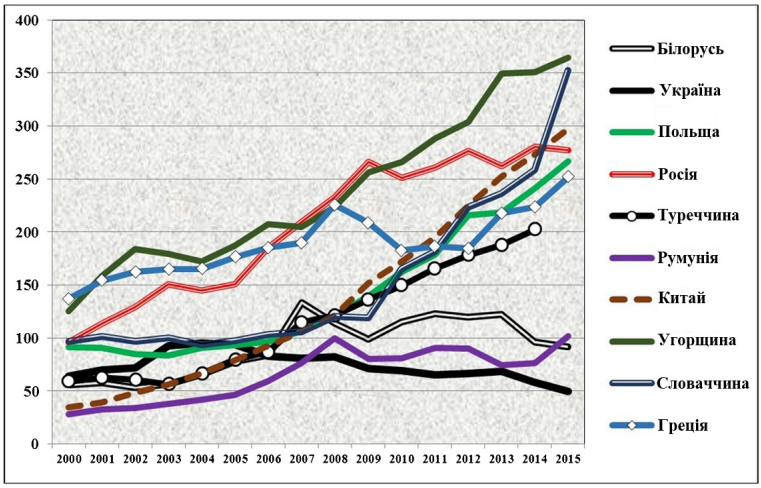
Наразі українська наука знаходиться у депресивному стані, існуючи значною мірою на тій базі і в тій залишковій конфігурації, які перейшли від радянських часів. Нині у науковій сфері простежується низка негативних тенденцій, які будуть посилюватися по мірі розгортання нинішньої

економічної й політичної кризи. Реструктуризація управління економікою, перехід одних підприємств у приватну власність, збитковість інших негативно позначилися на галузевих наукових і проектних інститутах.

Незважаючи на задекларований європейський напрямок розвитку і офіційне нібито визнання дипломів міжнародного зразку, в Україні досі не визнаються іноземні дипломи, навіть таких відомих установ як Оксфорд чи Сорбонна, а фахівці із міжнародним досвідом змушені проходити принизливу процедуру нострифікації.

Протягом всіх років незалежності кількість науковців та наукових установ в Україні зменшувалась. головними причинами чого були економічна криза й недостатнє фінансування. Останнє скоротилося в чотири рази до 1,4 % проти 3,1 % у 1990 р. Вітчизняна наука багато років була «падчеркою» й отримувала бюджетні гроші за залишковим принципом. Фінансування науки в Україні, з урахуванням інфляції, після обвалу в першій половині 90-х практично не зростали. Частка ВВП, яку витрачали на підтримку науки майже невпинно зменшувалася. В 2015 році бюджетні видатки на наукові дослідження зменшилися до безпрецедентно низького показника – 0,248 % ВВП, у бюджеті на 2016 рік було закладено 0,2% ВВП. У бюджеті-2017 фінансування наукових розробок урізали й зовсім до рекордного рівня – 0,16 % ВВП. Залишковий принцип державного фінансування науки в обсязі 0,3 % ВВП є однією з основних причин відсталості української науки. Адже, якщо в державі на науку припадає менше 2 % ВВП, розпочинаються руйнівні процеси не лише в самій науці, а й економіці та суспільстві.

У той же час в решті країн, протягом цих десятиліть, видатки на науку майже постійно зростали. Для порівняння (за даними, зібраними Світовим банком): найбільше витрачають на наукові дослідження і розробки в Південній Кореї та Ізраїлі (понад 4 % ВВП), Швеція виділяє 3,2 %, Японія – 2,75 %, США – 2,7 %, Китай – 2 % ВВП, а ось не шанують науку в Індії (0,8 % ВВП) і Колумбії (0,2 %). Про абсолютну величину вкладень тут не йдеться. Така ситуація визначає відповідну віддачу та відповідні наслідки, перспективу соціально-економічного розвитку. Тому навіть передбачені Законом України «Про науку і науково-технічну діяльність» 1,7 % ВВП не допоможуть розв'язати проблему. Щорічні витрати на одного науковця в Україні не перевищують 700 доларів США, тоді як в Ізраїлі – 41 тис., у Південній Кореї – 60 тис., у США – 180 тис.

Величина витрат на дослідження і розробки в Україні та обраних країнах світу, на душу населення в ПКС національних валют, дол. США 2015 року

Уже протягом цілого десятиліття спостерігається «відплив» частини інтелектуальної еліти у країни з більш сприятливими умовами життя. Протягом 1991–2014 рр. кількість працівників наукових установ в Україні зменшилась у 4,1 рази, а кількість безпосередньо зайнятих науковою діяльністю дослідників – у 4,5 рази. В останні роки тенденції погіршились, зокрема протягом 2015 року в Україні закрилося 90 наукових установ, що призвело до фактичного згортання фундаментальних наукових досліджень. Фундаментальні дослідження поступаються місцем прикладним, що в перспективі може призвести до значного відставання від інших країн на магістральних наукових напрямах. При цьому прикладні розробки, на які було витрачено величезні коштів, майже на 90 % не мали практичного застосування.

Щороку внаслідок міграції Україна втрачає до 10 тис. дипломованих спеціалістів. Особливо це стосується генетиків, фізіологів, біохіміків, фізиків-теоретиків, програмістів, що призведе до катастрофічних втрат. По-перше, підготовка спеціаліста з вищою освітою, вченим ступенем, а також втрачена вигода від використання такого спеціаліста становить, за розрахунками фахівців ООН, 300 тис. доларів. По-друге, за оцінками експертів, процес деградації вітчизняної науки може стати незворотним, якщо країну залишить 10-15 % найперспективніших молодих спеціалістів. Не менш загрозливим є і внутрішній «відплив мізків». Тяжке фінансове становище, падіння соціального престижу вченого призвели до того, що тисячі науковців перейшли на роботу до комерційних структур.

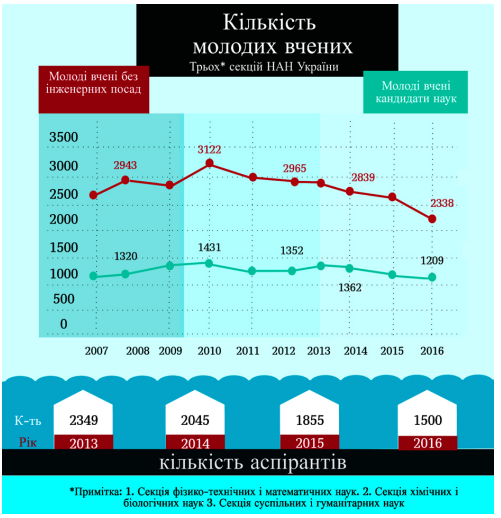
Цілеспрямовані заходи для закріплення в науці вчених молодшого та середнього віку могли б принаймні покращити вікову структуру кадрового потенціалу. Проблеми наукової молоді викликають стурбованість керівництва НАН України, яке вважає питання старіння наукових кадрів одним із найгостріших. Вже тривалий час НАН України використовує створену в державі систему цільової фінансової підтримки молодих науковців, яка реалізується у вигляді грантів, премій, стипендій.

Серйозною проблемою і вадою науки в Україні дотепер є те, що вона традиційно поділена на академічну, вузівську та галузеву, навіть створення Міністерства науки і технологій України з метою координації і піднесення ефективності наукових досліджень не дало бажаних результатів. Згодом це міністерство було ліквідовано.

Якщо не враховувати так звану соціологію на замовлення, то можна констатувати, що гуманітарні науки по суті стали нікому не потрібними в нашій країні. Вони ще ледь животіють завдяки окремим ентузіастам.

Недостатньою є матеріальна база, обмежений доступ до новітньої наукової інформації. Відсутність належного фінансування зумовила відставання українських науково-дослідних установ за оснащеністю засобами автоматизації, науковими приладами, матеріалами, літературою від однопрофільних установ розвинутих країн щонайменше на 10–15 років. Вітчизняні науковці мають обладнання та інформації у 100 разів менше, ніж їх західні колеги, а доступ до найновішої інформації фактично має лише декілька відсотків фахівців.

Динаміка чисельності молодих учених (до 35 років) та молодих кандидатів наук в НАН України за 1999–2016 роки.

Знижується ефективність функціонування наукових установ. Питома вага розробок, що за своїм техніко-економічними характеристиками перевищують кращі світові аналоги, впала понад у 4 рази. Більше як 90 % нових технологічних розробок не впроваджується у виробництво. На період 2014 року кількість наукових робіт українських науковців у порівнянні із 1992 роком, зросла лише на 20 %. Якщо у 1992 році здобутки українців випереджували усі країни пострадянського простору,

крім Польщі. Тепер продуктивність роботи українських науковців у п'ять разів нижча, ніж в Ірані чи Туреччині, і майже вдвічі менше, ніж у Румунії. Порівняння із країнами «Великої сімки» взагалі неможливе, оскільки Україна відстає від них у 20 і більше разів, а від США – майже в 100 разів.

Тим не менш, станом на червень 2018 Україна зберігає потужний інтелектуальний потенціал, який здатний до генерації наукових ідей світового рівня, має сильні наукові школи з математики, інформатики, фізики, хімії, медицини, ядерної фізики, радіоелектроніки, біотехнології, розробки нових матеріалів, інформаційних технологій, засобів зв'язку та телекомунікацій. Україна входить до вісімки країн світу, які спроможні забезпечити повний цикл проектування та виробництва авіакосмічної техніки, до п'ятірки країн світу з повним циклом виробництва танків та до десятки найбільших суднобудівних країн світу. В Україні розвинуті також інші високотехнологічні галузі промисловості, зокрема виробництво важкого машинобудування, енергетичного устаткування, приладобудування.

6 листопада 2015 Верховна Рада Україні прийняла новий «Закон про наукову і науково-технічну діяльність». Згідно із законом при Кабінеті Міністрів України створюється Національна рада України з питань розвитку науки і технологій. Мета створення ради – забезпечення ефективної взаємодії представників наукової громадськості, органів виконавчої влади та реального сектору економіки у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності. Члени цієї ради будуть представляти усі галузі світової науки і їх діяльність буде спрямована в першу чергу на переатестацію інститутів НАН України. Згідно із законом Україна позбавляється радянського ступеню кандидат наук, заміщуючи його прийнятим в усьому світі PhD.

5 квітня 2017 року при Кабінетові Міністрів України з метою забезпечення ефективної взаємодії представників наукової громадськості, органів виконавчої влади та реального сектору економіки у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності було створено Національну раду України з питань розвитку науки і технологій.

Українські вчені досягають високих, нерідко безпрецедентних, результатів саме за тими науково-технологічними напрямками, які будуть найбільше

затребувані економікою завтра. Новітні технології, які з'являються сьогодні, – це нові можливості для економічного зростання на наступні щонайменше 50 років. Яскравим прикладом впровадження передової наукової думки у виробництво слугують роботи які представлені на здобуття Державних премій України в галузі науки і техніки. Так, лауреатами Державної премії України в галузі науки і техніки 2017 року стало 109 осіб, 78 докторів наук (з них 5 академіків НАН України, 11 членів-кореспондентів НАН України) та 20 кандидатів наук. За поданням Комітету указами Президента України від 21 травня 2018 року присуджено 14 Державних премій України.

Лауреати Державної премії України в галузі науки і техніки 2017 року

Однак, попри всі негаразди у державі, за роки незалежності українці здійснили унікальні винаходи, які перевернули уявлення про світ та значно полегшили життя людству.

Саме в Україні придумали перший вертоліт, трамвай, штучний супутник Землі, рентгенівський знімок, гіпсову пов'язку та багато інших корисних речей, без яких зараз не може обійтися ціла планета.

За часів незалежної України список таких революційних винаходів наших співвітчизників стрімко поповнюється з кожним роком. Та, на жаль, ці відкриття чомусь часто не відомі або не цінуються на Батьківщині у той час, коли на них є величезний попит за кордоном.

Цікаво, що за кількістю патентів на винаходи Україна не відстає від країн Заходу. Але, на жаль, ці винаходи рідко впроваджуються на території держави. До прикладу, в Західній Європі з 1000 своїх винаходів впроваджується 200-300, в Україні – в межах 10.

У пересічних українців сформувався стереотип, що вітчизняна наука не розвивається, а всі приголомшливі відкриття створюють далеко за межами нашої держави. За час незалежності України видано: 117 тис. 276 патентів на винаходи, 109 тис. 727 патентів на корисні моделі, 32 тис. 848 патентів на промислові зразки. Щорічно українські вчені розробляють понад 15 тисяч винаходів. Деякі з них вже давно стали популярними у всьому світі, інші вдосконалюють, аби вже зовсім скоро запровадити в Україні.

Унікального вітрогенератора винайшов українець Олексій Оніпко. Агрегат може почати роботу навіть при

швидкості вітру менше 1 м/с, тоді як іншим подібним приладам потрібно 2,5-3 м/с. Пристрій чудово підходить для українського клімату, його можна поставити просто на балконі та ощадити на електроенергії. Вартість українського вітряка, порівняно з традиційними, втричі менша. Винахід уже замовили кілька іноземних країн. Віце-прем'єри з Узбекистану та Казахстану надали офіційні листи з проханням поставити їм 10 тисяч таких вітряків, також уже замовлено десятки тисяч вітряків для Арабських Еміратів. Ця розробка отримала відзнаку «Зелений Оскар».

Вітрогенератор Олексія Оніпко

Харків'янин Олег Збарський, створив автомобіль, що працює на стисненому повітрі. Хоча така екомашина і їздить зі швидкістю 40 км/год, однак не виробляє шкідливих викидів і дозволяє їздити абсолютно безкоштовно. Авто «харчується» виключно стиснутим повітрям. Відповідно, замість вуглекислого газу вивільняється кисень. Недоліками є великі громіздкі балони з повітрям, які доводиться тягати із собою і які дозволяють подолати не більше 10 км. Однак винахідник обіцяє не зупинятися і вдосконалювати свою технологію.

Мешканець Севастополя Дмитро Чулков винайшов спеціальні жалюзі, які завдяки сонячній енергії підтримують у квартирі температуру 22-24 градуси навіть у найлютіші морози. Працюють вони за принципом сонячних колекторів, отримуючи енергію сонця і перетворюючи її в теплову. Встановлених на вікні однієї кімнати і на заскленому балконі жалюзі достатньо для обігріву двокімнатної квартири.

Група українських фахівців розробила і запатентувала інноваційні батарейки, які складаються з нейтральних для довкілля хімічних сполук, що легко утилізуються. Головними перевагами української розробки є швидкий час заряду пристрою (5-8 секунд), велика кількість циклів перезарядки (не менше 500 тисяч разів) та відсутність проблем з утилізацією. Поки що вони призначені для пристроїв, що споживають малу кількість енергії – годинники, комп'ютерні мишки, клавіатури, пульти та інше. Розробники обіцяють, що в майбутньому такі батарейки працюватимуть близько 240 діб.

Леонард Смирнов, професор Одеської державної академії холоду, розробив технологію опріснення морської води, що робить її придатною навіть для пиття. Заморожена

особливим чином вода з моря перетворюється на кристали, з поверхні яких видаляються не тільки солі та всі відомі шкідливі домішки, а й дейтерій і тритій – важкі ізотопи водню, що пригноблюючe діють на ДНК, гени і нервову систему людини.

«Приборкувач» ураганів Віктора Бернацького

Рівнянин Віктор Бернацький винайшов пристрій, який зменшує енергію урагану, змушуючи потужний вихор знищувати самого себе. Таким чином можна уникнути людських жертв і масштабних руйнувань під час стихійних лих. Пристрій вловлює потоки сильного вітру і зменшує його силу шляхом протидії зустрічного потоку повітря. За свій винахід українець отримав нагороду Європейської науково-промислової палати.

Оригінальний пристрій для визначення швидкості автомобіля в момент аварії розробив вінницький вчений Віталій Огородніков. За словами професора, пристрій обчислює швидкість по залишковій деформації автомобіля. Це набагато точніше, ніж визначати його з гальмівного шляху. Винахід Огороднікова зацікавив китайських підприємців, і вони підписали угоду про співпрацю з Вінницьким національним технічним університетом на 100 тисяч доларів.

Український студент Антон Головаченко у 2013 році виграв золото на міжнародних змаганнях молодих науковців. Він здобув перемогу завдяки своєму роботизованому «костюму супермена». Такий екзоскелет збільшує фізичну силу людини за допомогою керованої механіки. Пристрій може допомогти насамперед людям з обмеженими можливостями.

Фахівці з Львівської політехніки придумали гнучкий тканинний суперконденсатор, який працює на сонячній батареї і може зарядити навіть мобільний телефон. Пристрій являє собою компактну систему енергозбереження, котра гнеться і кріпиться до будь-якої поверхні. Це український винахід увійшов у топ-100 кращих досліджень і розробок світу 2011 року за версією впливового американського журналу R&D Magazine.

Костюм супермена Антона Головаченка

Вчений із Закарпаття Петро Бобонич винайшов глюкометр у вигляді наручного годинника. З його допомогою діабетики можуть дізнаватися рівень цукру в крові

в будь-який момент. Для цього не потрібно здавати кров. Винахід завбільшки з мобільний телефон складається із пластмасової кліпси зі світлоприймачами і діодами, які під'єднанні до мультиметра – приладу для електронних вимірювань. Кліпса глюкометра кріпиться до вуха чи пальця. Через кров'яні судини проходить інфрачервоний промінь від світлодіода до фотоприймача й подає відомості про рівень глюкози на монітор апарата.

Інженер зі Славутича Володимир Мельников сконструював машину, яка перетворює відходи деревини в паливні брикети. Піч під надвисоким тиском розігріває тирсу до 300 градусів, внаслідок чого утворюється рослинний клей. Далі працює прес, який стискає масу з силою 200 тонн на квадратний сантиметр. У результаті виходить паливний брикет, схожий на антрацит.

Харківський вчений Анатолій Малихін придумав, як зробити аналіз крові безкровним. Він створив прилад, п'ять датчиків якого прикріплюються на певні ділянки тіла людини, а лікар вводить у спеціальну комп'ютерну програму USPIH особисті показники пацієнта, серед яких: вік, стать, вага, частота пульсу і дихання. Абсолютно без болю і неприємних відчуттів вже за 3-12 хвилин можна дізнатися стан свого організму за 131 показником. Якщо користуватися стандартними методами, то на очікування такого результату доведеться витратити від декількох годин аж до декількох днів. Основне призначення приладу – це допомога лікарям в правильній постановці діагнозу на рівні з іншими інструментальними системами діагностики (УЗД, рентген, ендоскопія та ін.). Прилад зареєстрований та використовується у 26 країнах світу, серед яких Угорщина, Словаччина, Німеччина, Китай, Італія, Іспанія, Голландія, Єгипет, Грузія, Саудівська Аравія, Мексика та інші. 2010 року апарат визнали найкращою медичною розробкою і нагородили премією Золота Інхеба. Також він отримав почесну нагороду Німецької академії природничих наук і Кришталеву грамоту Міністерства охорони здоров'я Саудівської Аравії. Україна пишається своєю розробкою, аналогів якій немає у всьому світі.

Прилад для проведення безкровного аналізу крові

Вчені з Інституту мікробіології і вірусології НАН України створили новий

антибіотик «батумін», що володіє високою активністю до всіх видів стафілококу, навіть до тих, що не вбивалися іншими препаратами. За своїм хімічним складом цей препарат не має аналогів. Після успішного завершення розробки препарат продали у Бельгію. Там почали масове виробництво.

Хлопець із Луганська Іван Селезньов представив на міжнародному конкурсі «Intel International Science and Engineering Fair» свій проект «Нове чуття: ультразвукова рукавичка для просторової орієнтації людей з вадами зору». Така річ може стати досить корисною з точки зору орієнтації у просторі. Винахід молодого українця потрапив до трійки кращих винаходів світу у 2013 році, а американські інвестори вже ним зацікавились і пропонують співпрацю. Однак Іван все ще чекає, коли матиме змогу розвинути проект в Україні.

Якщо вищезгаданий проект OpenWorld покликаний допомогти незрячим людям, то команда донецьких студентів (Валерій Ясаков, Антон Степанов, Антон Постерников та Максим Осика) 2012 року вирішила полегшити комунікацію із глухонімими людьми. Рукавичка Enable Talk, оснащена сенсорами, а «Text-to-speech» перетворює жести, які робить людина у такій рукавичці, в текст або звукову мову. Такі рукавички зможуть допомогти людям з обмеженими можливостями: вирішити проблеми з працевлаштуванням, прибрати бар'єри при комунікації з людьми, які не знають мови жестів. Їхня розробка здобула перше місце на конкурсі Microsoft Imagine Cup та потрапила на сторінки американського журналу «Times» як один із найкращих винаходів 2012 року.

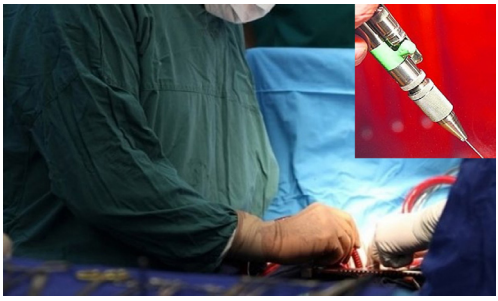

Рукавички Enable Talk

Учені Харківського аерокосмічного інституту й Національного авіаційного університету (Київ) у 2014 році створили рідкий струменевий скальпель, який практично не пошкоджує судинної системи під час видалення злоякісних пухлин, а також під час операцій на шлунку й печінці. Цей апарат спеціально розроблений для проведення операцій на внутрішніх органах людини. Високий тиск під час роботи апарату дозволяє видаляти нем'язові тканини з мінімальною крововтратою. Скальпель не має аналогів на Заході і є інструментом багаторазового використання.

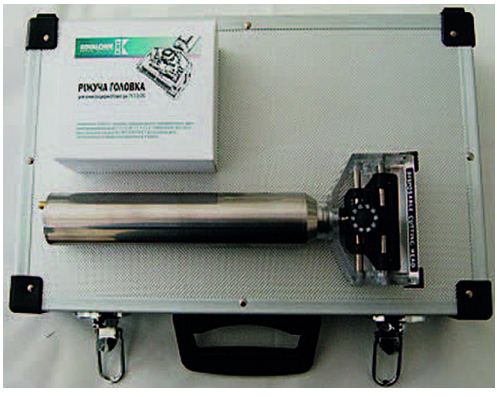
Ще один медичний винахід. Адже що може бути цінніше, ніж людське життя? Науковець з Полтави Віталій Запека винайшов шов-блискавку. Пластикова блискавка допомагає уникнути швів, шрамів, перев'язок. Відтепер не треба знімати шви перед наступною операцією і потім знову їх накладати на те ж місце – цю проблему вирішує пластикова блискавка. Ні гною, ні шрамів, ні голок, ні перев'язок, ні швів. Сама блискавка до тіла клеїться за допомогою клейкої перфорованої плівки на подобі пластиру, щоб шкіра могла дихати в районі кріплення. Неартеріальну кровотечу шов-змійка зупиняє за лічені секунди. Важливо, що накласти шов може навіть людина без спеціальної підготовки, наприклад, сам постраждалий. Далі людина відправляється до хірурга, який, розстебнувши шов, виконає свою роботу і просто застебне його, щоб рана зрослася рівно і з мінімальними слідами.

Операція рідким скальпелем

Тернополянин Андрій Ковальчук – автор унікального винаходу – електродерматому. Цей пристрій підвищує якість і водночас значно здешевлює операції з пересадки шкіри. Нині, коли сотні солдатів із зони АТО потребують термінової допомоги, такі пристрої є у військових шпиталях усієї України. Обладнання настільки точне, що здатне зрізати шкіру завтовшки з волосину – одну десяту міліметра. Такого обладнання не роблять більше ніде у світі.

Проблему переробки відходів вирішив харківський вчений Сергій Тимчук. Чоловік розробив у прямому сенсі харчову плівку – поліетилен, який можна їсти. В основу свого винаходу вчений поклав кукурудзяний крохмаль. Після багаторічних експериментів саме цей продукт виявився найбільш вдалим. Проте, аби плівка була міцною, кукурудзяний крохмаль довелося вдосконалити так, щоб амілоза у його складі становила 50 і більше відсотків. Для цього навіть винайшли окремий сорт кукурудзи. Загалом на створення винаходу українець витратив 15 років.

Електродерматом Андрія Ковальчука

Харчовий поліетилен розкладається за 4 тижні. Але викидати плівку у сміття взагалі не доведеться, адже її можна просто з'їсти разом із

харчовим продуктом, або розчинити в окропі за декілька хвилин, адже у плівці використані схожі інгредієнти на ті, з яких роблять супові заправки у супермаркетах. Ніякого смаку і кольору винахід не має. Окрім того, за допомогою плівки продукти зможуть зберігатися довше. Зазвичай буханець хліба може зберігатися 1-2 дні. Якщо ж на хліб накласти харчову плівку, то він залишається свіжим до 4 тижнів. Його навіть можна їсти, не знімаючи плівку. Виникає запитання, чому продукти в магазинах і досі загорнуті у звичайний пластик? Сам винахідник пояснює, що така технологія є досить затратною, а виготовлення звичного нам поліетилену обходиться значно дешевше. Потрібно будувати спеціальні заводи для виготовлення плівки. І хоч ця інвестиція у майбутнє вирішила б не одну проблему, вкладати в це гроші українські бізнесмени поки не поспішають.

Органічні окуляри

Українська компанія Ochis створила повністю органічні окуляри під назвою Ochis coffee, оправа яких виготовлена з вторинної сировини кави та льону, а тому розкладається в 100 разів швидше, ніж пластик. Оправа окулярів має запах кави, а дужки можна підлаштовувати для зручності. Лінзи захищають очі від ультрафіолету. Кавові окуляри – це цілковито новий та екологічний синтез натуральних матеріалів, які повністю розкладаються у воді або землі, перетворюючись на натуральне добриво для рослин, якщо раптом ваші окуляри загубляться .

Електронний кулон Senstone

Українець Назар Федорчук у березні 2017-го розробив невеличкий електронний кулон Senstone, який по команді починає записувати голос і зберігає його у текстовому форматі. Він розпізнає 12 мов та може відтворити текст з точністю до 97 %. Його можна носити на одязі або на руці, як браслет. Цільовою аудиторією Senstone є переважно ті, хто має високий ритм життя. На реалізацію свого проекту стартапер отримав інвестицій понад 302 тисячі доларів.

Олег Науменко є засновником електронної книжки. Перша модель PocketBook 301, що побачила світ у вересні 2008-го, використовувала технічну базу «читалки» тайванської

компанії Netronix. Зовні вона також нагадувала східний прототип. Спершу електронна книга не досить добре продавалась в українських магазинах. Майже 80 % товару продавали через Інтернет. Після цього посипались охочі дистриб'ютори з Казахстану, Молдови, Білорусі та Росії. А у 2011 компанія вийшла на західний ринок. Нині PocketBook – четвертий у світі виробник електронних книг преміум-класу на основі технології «електронного чорнила». «Читалки» продаються у 40 країнах світу. Протягом останніх 7 років компанія випустила понад 30 моделей електронних книг та планшетів. PocketBook має понад 10 міжнародних нагород та премій.

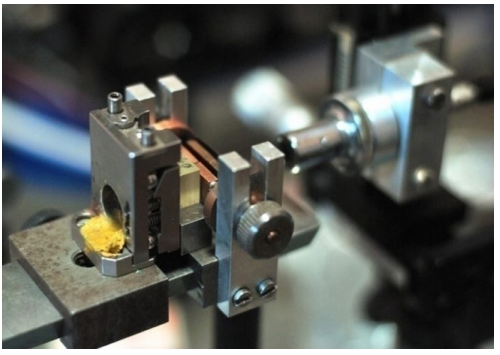

Електронна книга

Українська компанія Effa, що створила екологічну зубну щітку з переробленого паперу, увійшла до п'ятірки кращих стартапів у сфері клімату на міжнародному конкурсі Clim@, що відбувся в Німеччині. Зубні щітки Effa – одноразові, прості у використанні, дешеві та стильні. Вони підійдуть мандрівникам, готелям, авіаперевізникам, які щодня викидають тисячі тонн пластикових зубних щіток. На відміну від них, українські щітки –абсолютно екологічні і не шкодять природі. Ідея стартапу прийшла Іллі Кічуку, який є засновником і співдиректором компанії:

Український стартап Soil Lines нещодавно представив нову розробку – аналізатор ґрунту на базі мікролазера. Основними його перевагами є можливість працювати в польових умовах, дешевша вартість (у порівнянні із закордонними аналогами) та швидка дія. Ідея створити такий пристрій прийшла від вчених аграрної академії наук України, а саме – Інституту електрифікації та механізації сільського господарства НААН України. Необхідно було знайти ефективне рішення для контролю складу ґрунтів і створення відповідної карти, адже через постійне удобрення полів хімічний склад ґрунтів зараз локально невідомий. Це призводить до зайвого або недостатнього удобрення, внаслідок чого витрачаються великі кошти. Цільова аудиторія проекту – аграрні підприємства, які націлені на інновації та прагнуть оптимізувати свої витрати. Розробка українців може бути корисною і екологам – вона дозволяє проводити екологічний контроль полів,

визначаючи наявність важких металів або радіоактивних речовин. Аналізатор працює на технології лазерної спектроскопії (LIBS): коли лазерний імпульс фокусується на зразку (в даному випадку це ґрунт), активується лазерна плазма, яка містить всю інформацію про хімічний склад. Далі ця інформація передається на спектрометр і обробляється програмним забезпеченням. Прямих конкурентів Soil Lines немає.

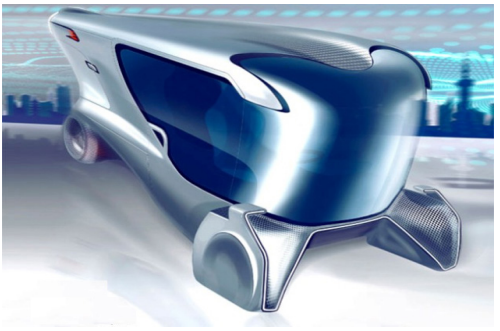
Аналізатор ґрунту

Одеський стартап Володимир Усов представив перший в світі високоточний 3D-принтер, що друкує готові керамічні вироби будь-якої складності з екологічних матеріалів власної розробки. Вперше стартап Kwambio заявив про себе перемогою на конференції IDCEE-2014, де отримав призові 15 тисяч євро. У 2016 році Kwambio відкрив першу в Європі фабрику для 3D-друку керамічних виробів. В кінці 2017 року компанія представила перший високоточний і швидкісний 3D-принтер Ceramo One. Він може надрукувати промислові зразки, посуд, предмети домашнього декору і навіть кісткові імплантати. Стартап отримав ще 500 тисяч доларів інвестицій від венчурних фондів, представив свою розробку на виставці споживчої електроніки CES в Лас-Вегасі і зацікавив промислові компанії по всьому світу, серед яких великі автомобільні корпорації – General Electric і Tesla.

3D-принтер Ceramo One та його вироби

Українець Вадим Демидюк, який тривалий час прожив у Азії, створив концепт електромобіля під назвою Tuk-Tuk у якому відсутній акумулятор. Футуристичний електро-кар може похвалитися кабіною, яка вміщує тьох чоловік: двох спереду (включаючи водія) і одного ззаду. Розрахований Tuk-Tuk на мешканців міст, що хочуть недорого їздити на невеликі відстані. Акумулятори винахідник замінив на надшвидкісний передавач, завдяки якому автомобіль здатний

Проект електромобіля Tuk-Tuk

отримувати потужність по бездротовій мережі. Відсутність акумулятора, в свою чергу, зменшує вагу авто. Електромобіль ідеально підходить для щоденного використання – водій не втрачатиме часу на зарядку акумулятора.

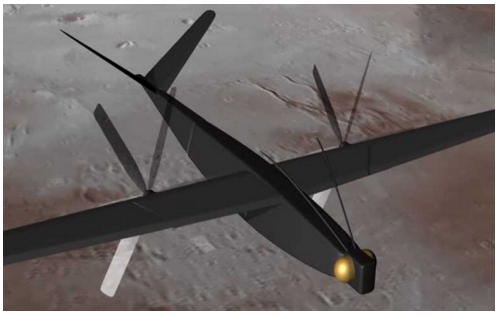
Микола Іванченко переможець на міжнародній олімпіаді GENIUS

Випускник київської школи № 225 Микола Іванченко здобув «золото» на міжнародній олімпіаді GENIUS, що проходила у місті Освего (штат Нью-Йорк). На конкурсі Микола презентував винахід, що допоможе очищувати воду від розлитої нафти. Проект хлопця ґрунтується на гідрофобному адсорбенті для нафти: під час її розливу у воду адсорбент, завдяки своїм гідрофобним властивостям, збиратиме тільки нафту, а воду відштовхуватиме. Нафта збиратиметься у грудочки, які можна забрати з водойми будь-яким механічним способом і відправити на нафтопереробне виробництво. Адсорбент може набрати у сім разів більше нафти, ніж важить сам. Ідея українського школяра цінна тим, що дозволяє не лише зберегти природу у разі техногенної катастрофи, а й не зазнати збитків, втративши багато нафти.

Професор Київського інституту хімії високомолекулярних сполук Олександр Файнлейб запатентував власну технологію виробництва міцного асфальту з переробленої гуми і пластикових відходів. На думку доктора хімічних наук такі дороги відрізнятимуться високою стійкістю та довготривалим терміном служби. Завдяки цій технології можна розв'язати одразу дві проблеми: утилізації відходів і якості дорожнього покриття. Вчений пропонує додавати в асфальтову суміш корд і гуму від перероблених шин та пластикові відходи – вони покращують еластичність асфальту та захищають від перепадів температур. Підвищується водостійкість, міцність і відповідно збільшується строк служби дорожнього покриття. Однак поки що розробкою вченого «Укравтодор» не зацікавився. У Державному дорожньому інституті імені Шульгіна готові до співпраці, але пояснюють, що будь-які добавки призводить до серйозного здорожчання дороги. Механізмів і відпрацьованої технології застосування подібної розробки в Україні немає.

Проект українських учених Mars Hopper посів перше місце в номінації People's Choice Awards у всесвітньому хакатоні NASA SpaceApps Challenge. Концепція проекту полягає в

тому, що на Марс запускається літак, який працює на сухому льоді, якого достатньо на полярних шапках планети. Апарат «стрибає» по поверхні, набираючи паливо при приземленні й роблячи наукові спостереження в польоті. Для космічного співтовариства проект насамперед цікавий тим, що пропонується використання ресурсів іншої планети нашої Сонячної системи. При вазі літака 200 кг, розмах його крил має бути 8,5 метра. Швидкість польоту буде близько 360 км/год. На кожному крилі літака будуть великі складані гвинти. Наукові прилади зосередяться в носовій частині. Знизу фюзеляжу буде одна велика лижа і дві менші шасі-пластини на крилах – для приземлення на кригу. Апарат має бути створений з надлегких композитних матеріалів.

Проект марсоходу на сухому льоді

У Харкові до кінця 2015 року запустили у серійне виробництво електротрактори. Це спільна розробка з компанією «АвтоЕнтерпрайз» – не має аналогів у світі взагалі. Трактор обладнаний літій-іонними батареями потужністю 40 КВт і електродвигуном потужністю 40 кінських сил. Для повної зарядки знадобиться від 2 до 4 годин. У транспортному положенні безперервно може працювати до 8 годин, в силових роботах – до 4-х.

Електротрактори ХТЗ

Отже, виходячи з визначених проблем відродження української культури в умовах початкового періоду незалежності України, розглядаючи її в контексті світового культурного процесу, можна зробити висновок, що український народ, здобувши свою державну незалежність, має повне право на відродження і подальше творення своєї національної за змістом культури. За прикладом незалежних розвинених держав світу Українська держава повинна посилити свою роль у підтримці сфери національної культури для: 1) піднесення національного престижу; 2) створення освітньо-виховної галузі культури з метою відродження у свідомості народу духовно-моральних універсалій національної культури, піднесення національного самоусвідомлення громадян, консолідації їх в єдину політичну націю; 3) побудови індустрії культури для посилення ділової

активності трудящих в містах і селах, що зазнали культурного занепаду. Лише таким чином український народ зробить свій вагомий внесок у культурну скарбницю світової цивілізації, адже, як свідчить аналіз минулої історії, «всяке відречення од змагань до національно-політичної незалежності йшло все в парі з національною руїною, із занепадом національної культури і найстрашнішим для нас ренегатством найбільш активних верств українського народу».

Розділ 2
РОЗВИТОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальна характеристика літературного процесу в незалежній Україні

Процеси оновлення суспільства широко охопили, насамперед, літературу. Письменники звільняються від догматів комуністичної ідеології. Відбувається переоцінка суспільних ідеалів, історичних подій. У літературно-мистецькому процесі почав активніше утверджуватися плюралізм, що передбачає відмову від притаманної тоталітарній системі однаковості в художньому відтворенні суспільних явищ і процесів, від єдиного підходу до їхньої оцінки. Принциповою є відмова від визнання в художній творчості методу соціалістичного реалізму як єдиного, що має право на існування. Плюралізм, розмаїття художнього відтворення світу неможливі без визнання новаторських форм, зокрема тих, що дістали назву авангард. Авангардне мистецтво чимраз більше входить у культуру суспільства, що є свідченням його демократизації.

Сучасна українська література побудована на фундаменті вікових традицій і водночас це якісно новий продукт сучасного глобалізованого інформаційного світу. Основною ознакою сучасної літератури є її транснаціональний характер, що виявляється в спробі письменників-сучасників розв'язати глобальні вселюдські проблеми. Сучасні українські письменники намагаються подолати «провінційність», «окремішність» нашої літератури. Унаслідок більшої свободи, відкритості українського суспільства до іноземних впливів та значно ширших контактів із літературами інших країн сучасна українська література здебільшого

відрізняється від радянської та класичної зверненням до досі заборонених тем (голодомор, сексуальність, наркотики, девіантна поведінка тощо), використанням нових стилістичних прийомів (постмодернізму, неоавангарду, сенсо-фізіологізму, уживання нецензурної лексики та суржику), різноманітністю та змішанням жанрів, своєрідною епатажністю, а також осмисленням соціальних проблем та історичної пам'яті.

Ознака сучасності – висока політизація суспільства. За цих обставин різко зростає роль пристрасного слова публіциста. Болючі проблеми сьогодення – шляхи розбудови української держави, пошук зовнішньополітичного вектору розвитку держав, української національної ідеї, мовна політика держави, екологічні негаразди тощо. Проте, захопившись публіцистичною творчістю, багато хто з письменників та інших діячів культури забули, що головним змістом їх творчості має бути творення розумного, доброго, вічного, а не потакання інтересам тих чи інших політичних кіл. Доречно відзначити наповнену високим громадянським пафосом творчість Олеся Гончара, Івана Драча, Дмитра Павличка, Сергія Плачинди, Павла Мовчана, Володимира Яворівського, Івана Дзюби, Романа Лубківського, Романа Іваничука, Олександра Сизоненка, Олекси Мусієнка, Юрія Щербака, Петра Осадчука, Євгена Сверстюка та ін. Вони піднімають питання буття української мови та проблеми відродження духовності, мети буття української спільноти, збереження вітчизняної культурної спадщини тощо. Багато хто з них сьогодні перо письменника замінив на політичну діяльність, вони займають високі державні, партійні, дипломатичні посади, є народними депутатами, що істотно позначається на їх активній творчій праці.

Вагомий внесок у відтворення історичної пам'яті та повернення забутих імен діячів культури і мистецтва зробили Спілка письменників України та її друковані органи: газета

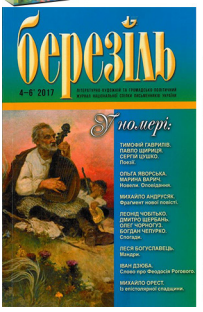

Українські публіцисти: Сергій Петрович Плачинда (1928 – 2013); Павло Михайлович Мовчан (1939); Олександр Олександрович Сизоненко (1923 – 2018); Олекса Григорович Мусієнко (1935 – 2002)

«Літературна Україна», часопис «Вітчизна», «Жовтень» (з 1990 р. – «Дзвін»), «Київ», «Прапор» (з 1991 р. – «Березіль»), «Дніпро», «Всесвіт», академічні журнали «Радянське літературознавство» (з 1990 р. – «Слово і час»), «Український історичний журнал», «Народна творчість і етнографія», тижневик «Україна» та щоквартальник «Пам'ятки України».

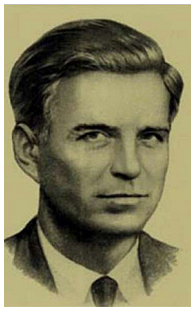
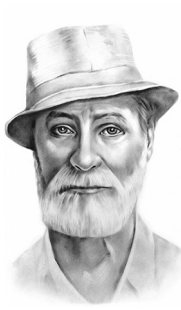

Часописи, які активно пропагують досягнення української літератури

Завдяки цим виданням почали повертатися в українську літературу раніше заборонені імена письменників та їх твори, твори мистецтва, творчість митців діаспори, історичні дослідження. Так, зокрема газета «Літературна Україна» відкрила рубрику «Сторінки призабутої спадщини». З'явилися нові розвідки, були опубліковані твори письменників «розстріляного відродження»: Богдана Лепкого, Григорія Чупринки, Миколи Зерова, Миколи Куліша, Володимира Винниченка, Михайла Драй-Хмари, Павла Савченка, Гната Михайличенка, Василя Симоненка, Василя Стуса, Івана Світличного, Євгена Сверстюка, Олександра Олеся, Миколи Хвильового, Євгена Плужника, Григорія Косинки та ін. Тижневик «Україна» почав друкувати мистецтвознавчі розвідки про твори Михайла Бойчука та його школи, висвітлювати творчість таких художників, як Никанор Онацький, Опанас Заливаха, Іван Марчук, Андрій Антонюк, Феодосій Гуменюк, які замовчувалися за часів застою.

Велику справу зробив журнал «Пам'ятки України», започаткувавши рубрику, в якій наводилися бібліографічні матеріали про незаслужено забутих українських краєзнавців, проблемні статті істориків Михайла Брайчевського, Ярослава Дашкевича, Ярослава Ісаєвича, Федора Шевченка. Часопис «Жовтень» («Дзвін») у 1988 р. розпочав публікацію тритомної праці Дмитра Яворницького «Історія запорозьких козаків». Для українського народу відкрилися незнані досі твори письменників української діаспори Євгена Маланюка, Леоніда Мосендза, Тодося Осьмачки, Василя Барки, Івана Багряного, Святослава Гординського, Юрія Тарнавського Юрія Липи, Уласа Самчука, Юрія Борця, поетів-борців, які загинули у боротьбі з фашизмом, – Олени Теліги, Олега Ольжича (Кандиби). До речі, один із них – Іван Багряний свого часу пророчо писав: «Я повернуся до своєї Вітчизни... коли тоталітарна кривава

Письменники діаспори, твори яких побачили світ в Україні з набуттям незалежності: Євген Филимонович Маланюк (1897 – 1968); Леонід Маркович Мосендз (1897 – 1948); Теодосій Степанович Осьмачка (1895 – 1962); Василь Костянтинович Барка (1908 – 2003)

більшовицька система буде знесена так, як гітлерівська. Коли НКВД піде вслід за гестапо, коли червоний російський нацизм щезне так, як щез нацизм німецький. Коли нам – Українському Народові – буде повернено право на свободу і незалежність в ім'я християнства і справедливості».

У 1988 р. часопис «Київ» започаткував публікацію «Споминів» видатного українського історика Михайла Грушевського, а утворена згодом Археологічна комісія при АН УРСР почала готувати видання капітальної праці вченого – його багатотомної «Історії України-Руси».

Щойно в повітрі кінця 1980-х років запахло змінами, в Україні з'явилися нові літературні угруповання. Їх єднало прагнення заповнити порожні літературні ніші та розгребти порох довгих років соцреалізму.

Національна спілка письменників України поступово перетворювалася на малофункціональну та бюрократичну організацію. Розчаровані письменники-активісти у 1997 р. утворили Асоціацію українських письменників (АУП), яка мала за мету подолання структурно-ідеологічного змертвіння в письменницькому середовищі України. Ппрезидентом АУП було обрано Юрія Покальчука, віце-президентами Володимира Моренця, Юрія Андруховича, Ігоря Римарука й Тараса Федюка (рис.). 19 квітня 2001 р. Асоціація набула статусу Всеукраїнської творчої спілки. На сьогодні членами Асоціації є 158 письменників, що працюють у 17 регіональних організаціях України.

Президенти АУП: Юрій Володимирович Покальчук (1997 – 2000); Тарас Олексійович Федюк (2000 – 2007; 2008 –); Ігор Миколайович Римарук (2007 –2008)

Продовжували функціонувати старі літературні угруповання «Бу-Ба-Бу» (Юрій Андрухович, Олександр Ірванець, Віктор Неборак). Апофеозом діяльності «Бу-Ба-Бу» став фестиваль «Вивих-92», коли головну фестивальну акцію склали чотири постановки поезоопери «Бу-Ба-Бу» «Крайслер Імперіал». 1995 р. угруповання заснувало свою Академію. Сюди ж можна віднести авангардну «Пропала грамота» (угрупування трьох київських поетів: Юрка Позаяка, Віктора Недоступа та Семена Либоня), «ЛуГоСад».

На початку 90-х років XX ст. з'явилися нові угруповання дев'ятдесятників. Серед них найбільш відомі – «Нова дегенерація» (1991–1994, Івано-Франківськ) за участю Івана Андрусяка, Степана Процюка та Івана Ципердюка. Навесні 2003 р. відбувся вечір літгурту в Києві в Спілці письменників, який спричинив чималий резонанс у періодиці й роздратований, відверто лайливий відгук Олеся Гончара. Книжка ж «Нова дегенерація» була визнана найкращою книжкою 2003 року за опитуванням критиків. «Західний вітер» (1994, Тернопіль). Творча асоціація «500» (1994, Київ) Однією з цілей її створення, стало «подолання неуваги» старших письменників до літературного покоління 90-х років. У 1997 р. під егідою ТА «500» було проведено Всеукраїнський фестиваль поезії «Молоде вино».

«Червона фіра» (1991, Харків) Літературна корпорація поетів Сергія Жадана, Ростислава Мельникова та Івана Пилипчука. Її літературною концепцією став неофутуризм. Провокативно-епатажні твори червонофірівців стали своєрідним східноукраїнським аналогом літературного карнавалу Бу-Ба-Бу. Поєднання пародій на публіцистичні штампи створило своєрідний стиль «Червоної Фіри», у якому гротеск здебільшого перемагає професійну роботу з текстом. «Західний вітер» (1994) український літературний гурт, створений 1992 р. у місті Тернопіль. До його складу увійшли поети Гордій Безкоровайний, Василь Махно, Борис Щавурський.

Двохтисячники також мали свої літугруповання («Ротонда», Спілка Екстремальної Словесності, Мистецька Гільдія «Неабищо», «Оксія», «Цілодобово!»). Усі вони стали творцями естетики сучасної української літератури.

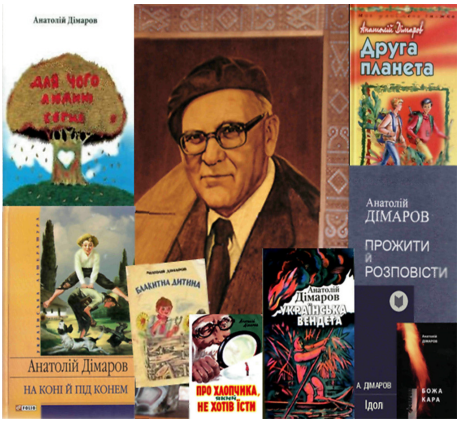
У 2000-х роках постали літературні клуби, неформальні об'єднання, які культивувати інтерес до художньої словесності у вузьких колах, переважно молодіжних (на зразок «Останньої барикади» на чолі з Олесем Донієм). Це паростки того нового, що свідчить про змінність культурних практик у наших умовах.

2. Особливості сучасної української прози

Українська література межі XX–XXI ст. – строката панорама стилів, жанрів, традицій та новацій, що складається на перехресті творчої діяльності декількох поколінь митців. Продовжують творити письменники й поети старшого покоління, чиє творче становлення відбулося в радянську добу, серед них: Іван Драч, Роман Іваничук, Олесь Гончар, Анатолій Дімаров, Юрій Щербак, Володимир Яворівський, Іван Чендей, Володимир Дрозд, Євген Гуцало, Павло Загребельний, Ліна Костенко, Юрій Мушкетик, Борис Олійник, Дмитро Павличко, Степан Сапеляк. Вони тяжіють до збереження традицій вітчизняної літературної творчості. Письменники, з одного боку, дотримуються традицій у виборі тем, з другого – намагаються осмислити реалії сучасного їм буття: Павло Загребельний (романи «Зона особливої охорони», «Юлія, або Запрошення до самогубства», «Брухт», «Стовпотворіння»), Анатолій Дімаров (книги повістей, оповідань, етюдів «Самосуд», «Зблиски»), Євген Гуцало (роман «Тече річка...»), Володимир Дрозд (роман «Убивство за сто тисяч американських доларів»). Однак, у більшості своїй, старше покоління письменників (шістдесятники та старші) у добу Незалежності майже усунулося від активної творчості. Старше покоління, за винятком небагатьох метрів, котрі лишилися творчо активними (Валерій Шевчук, Юрій Щербак, Михайло Слабошпицький), істотно не впливає на ситуацію.

Анатолій Дімаров та його творчий доробок

Рубіж XX – XXI ст. характеризується розвитком українського постмодернізму, був викликаний пост-тоталітарним та постколоніальним станом суспільства. Плюралізм українського постмодернізму повстав як реакція на тривале насаджування однієї офіційної версії правди в СРСР. Прикметними рисами українського постмодернізму були також його політичність та емоційність.

Український постмодернізм мав декілька відгалужень: гротескний, так звана «Київська іронічна школа» (Володимир Діброва, Лесь Подерв'янський, Богдан Жолдак), карнавальниний (Бу-Ба-Бу), апокаліптичний (Юрій Іздрик, Тарас Прохасько, Євген Пашковський), попкультурний (Сергій Жадан), феміністичний (Оксана Забужко), популярний (Юрій Винничук). Для постмодернізму характерна зміна по-

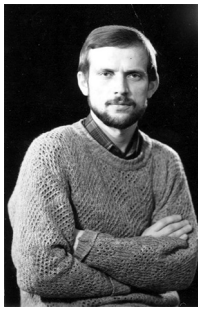
важного ставлення до класичної і до масової літератури. Їх вирізняє дух всеохоплюючого іронізування над класиками та гра з символами національної пам'яті, тяжіння до видовищного поетичного шоу – маскараду, карнавалу «кітчевість», використання сленгу та різномовність, нівелювання власного авторського слова за допомогою цитат. Важливим наслідком постмодернізму став розвиток в Україні масової літератури, яка унаслідувала деякі його художні прийоми (колажність, різноманітні стилі в одному тексті). Закінченням періоду українського постмодернізму вважається кінець 1990-х років.

Для сучасної української літератури характерне зниження патріотичного та морального пафосу типового для соцреалізму. Якщо для класичної та радянської літератур були характерні політична заанґажованість та визнання за літературою певної виховної суспільної ролі, то завдяки здобуттю Україною незалежності й зникненню цензури, необхідність у цих функціях суспільного опору значно впала. Література вступила в постколоніальну стадію саморефлексії, ставши тільки видом мистецтва. Багато сучасних творів відзначені іронією, переоцінкою цінностей та зверненням до тем, що були забороненими за радянських часів. Також завдяки доступу до творів іноземних авторів та до українських творів 1920-1930-х років та до діаспорної літератури в українській літературі значно розширилося стильове та тематичне різноманіття. Це й детективна, і фантастична, і містична, й історична, і філософська проза, що представлена есе, оповіданнями, новелами, повістями, романами. Для визначення загального стилю української прози останніх років найкращим є термін «полістилістика», коли кожен окремий авторський художній текст становить собою поєднання різностильових елементів.

Авторське «я» перш за все виявляється в мові, тому вона – це або вишукана, надінтелектуальна, або це свідоме використання суржику, зниженої лексики тощо. Для сучасної літератури характерне зосередження на темних сторонах людського життя, насильстві, різноманітних проблемних та кризових моментах. Це стало реакцією на загальнообов'язковий фальшивий оптимізм радянської соцреалістичної літератури.

Однією з рис сучасної прози є її двомовність (російськомовна література українських авторів). Ця традиція сягає ренесансної доби з ідеалом «людини трьох мов»,

Представники «київсько-житомирської» школи прозаїків: Вячеслав Григорович Медвідь (1951); Євген Володимирович Пашковський (1962); Микола Іванович Закусило (1956); Юрій Іванович Ґудзь (1956 –2002)

проте сьогодні помітним стає прагнення російськомовних українських авторів писати українською мовою.

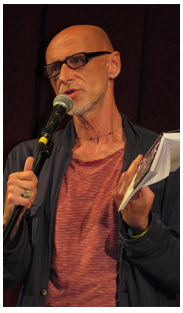
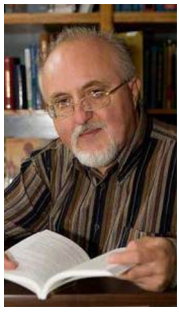
У сучасній українській літературі сформувалося дві школи прозаїків: 1) «київсько-житомирська» – перевага екзистенціальних мотивів, герой творів – інтелектуал, рафінований інтелігент (В'ячеслав Медвідь, Євген Пашковський, Олесь Ульяненко, Богдан Жолдак, Любов Пономаренко, Євгенія Кононенко, Оксана Забужко, Володимир Діброва, Микола Закусило, Юрій Ґудзь та ін.). Для представників цієї школи характерні критика постмодернізму та наголошення на відповідальності письменника перед своїм народом;

2) «львівсько-франківська» («галицько-станіславська») – перевага гри та іронії, карнавалу і травестії, герой – маргінал (міський житель – вихідець із села), сільська людина з комплексом меншовартості (Юрій Андрухович, Тарас Прохасько, Юрій Іздрик, Юрій Винничук та ін.). Ці автори приймали постмодернізм, західні впливи та заперечували громадянську роль письменника.

Окремі літературні критики виділяють ще «східноукраїнську» школу, представлену Сергієм Жаданом, Оксаною Солов'єм, Анною Білою, Олександром Ушкаловим та Ігорем Бондарем-Терещенком. Особливістю сучасної літератури зі сходу України є те, що автори пишуть українською, проживаючи часто у здебільшого російськомовних містах.

Представники «львівсько-франківської» школи прозаїків: Юрій Ігорович Андрухович (1960); Тарас Богданович Прохасько (1968); Юрій Романович Іздрик (1962); Юрій Павлович Винничук (1952)

Представники «східно-української» школи прозаїків: Сергій Вікторович Жадан (1974); Олег Євгенович Соловей (1970); Олександр Леонідович Ушкалов (1983); Ігор Боднар-Терещенко (1964)

У сучасній українській літературі в порівнянні з класичною та радянською значно більше авторів-жінок, а також жінок-критиків та літературознавців.

У сучасній літературі продовжує дотримуватися поколінна класифікація літераторів, яких можна розділити на дев'ятдесятників, двотисячників та двітисячідесятників.

Верства активних та популярних авторів репрезентована нині двома поколіннями – середнім (40–50-річні) й молодшим (20–30-річні автори).

Заслугою авторів середнього покоління, що активно діяли упродовж періоду незалежності, є повернення до повноти української літератури в усій розмаїтості жанрів та стилів, а також стилізацій чи стильових ігор, що не менш важливо. Їхня творчість спрямована переважно на оновлення образності та тематики, осмислення складного та неоднозначного буття сучасної молодої людини, зміни її ціннісних орієнтирів, частково – на тотальне оновлення літературної мови. Такими є творчі пошуки Андрія Куркова, Олега Лишеги, Віктора Неборака, Олександра Ірванця, Юрія Іздрика, Богдана Жолдака, Сергія Жадана, Костя Москальця, Юрія Винничука, Тараса Прохаська, Софії Андрухович, Євгенії Кононенко, Івана Андрусяка, Оксани Пахльовської, Юрія Андруховича, Оксани Забужко, Євгена Пашковського, Олеся Ульяненка, Володимира Цибулька, В'ячеслава Медвідя, Марини та Сергія Дяченків та ін. Вони

Літератори, представники середнього покоління: Андрій Юрійович Курков (1961); Олег Богданович Лишега (1949 – 2014); Віктор Володимирович Неборак (1961); Євгенія Анатоліївна Кононенко (1959)

намагаються по-новому вирішувати мистецькі проблеми, йти в ногу зі світовим літературним процесом.

Знаковими й резонансними для розвитку нашого письменства в новому сторіччі стали романи Тараса Прохаська «НепрОсті» (2002), Павла Вольвача «Кляса» (2003), Леоніда Кононовича «Тема для медитації» (2004), Володимира Даниленка «Кохання в стилі бароко» (2009), Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» (2009), Степана Процюка «Троянда ритуального болю» (2010), Сергія Жадана «Ворошиловград» (2010), Володимира Лиса «Століття Якова» (2010), Юрія Винничука «Танго смерті» (2012), Макса Кідрука «Бот» (2012), Софії Андрухович «Фелікс Австрія» (2014). Це лише поверховий перелік, наведений у хронологічній послідовності, аби унаочнити, як формуються ідейно-тематичні пріоритети в сучасній прозі, як ускладнюються її завдання й форми.

Нове століття стало періодом надзвичайної активності літературної молоді, яка не лише заявляє про себе, а й формує перспективні тенденції розвитку. Література молодих письменників адекватно відповідає на запити сучасного читача, а також – на виклики техногенного XXI сторіччя. Як видно, незалежна Українська держава дає певні умови для розвитку талантів молодих авторів. Тому їхня творча активність проявляється не тільки у звичних для молоді формах, не лише реалізується у виданні колективних альманахів та індивідуальних збірок поезії, як це традиційно мало місце в минулому. Поряд із цим молоді таланти беруться за втілення більш амбітних задумів, зокрема за написання художніх романів. Український роман в останні роки значно «помолодшав» (усупереч уявленням про те, що успішний роман може написати автор після 40-50 років життя). На сьогодні авторами українських романів стають молоді письменники, про що свідчить хоча б стрімка літературна кар'єра Любка Дереша, Тані Малярчук,

Літератори, представники молодшого покоління: Любомир Андрійович Дереш (1984); Тетяна Володимирівна Малярчук (1983); Максим Іванович Кідрук (1984); Олексій Андрійович Чупа (1986)

Макса Кідрука, Олексія Чупи, Вікторії Амеліної, Олени Мордовіної, Мирослава Лаюка, Олександра Михеди тощо. Причина тут не тільки в амбітності молодих літераторів. Свідомо чи ні, вони заповнюють ту лакуну, яка утворилася на ринку культурних послуг – і пишуть романи про життя та захоплення своїх ровесників, тобто ту специфічну сферу, яку найкраще знають та відчувають

Як зазначалося, сучасна українська література є багатожанровою. Нову інтерпретацію отримує історична романістика. Традиційна історична тема звучить у творах літераторів старшого покоління Романа Іваничука (роман «Рев оленів нарозвидні»), Романа Федоріва (роман «Вогняні роки»), Юрія Мушкетика (роман «На брата брат»). Вершинною постаттю сучасної української прози залишається Валерій Шевчук, який уміє поєднати історію й сучасність, традицію й модерн, драматизм та іронічність, реальність та «ірреальність» (романи «Око Прірви», «Юнаки з вогненної печі. Записки стандартного чоловіка», «Срібне молоко», «Темна музика сосон»; повісті й оповідання «Жінка-змія», «Біс плоті: Історична повість», автобіографічні замітки «Сад житейський»).

Надзвичайної актуальності в цей період набули глобальні проблеми духовного життя – осмислення специфіки українського менталітету, повернення до національних духовних здобутків, осягнення значущості виховання та соціалізації людини. Відгукуючись на ці духовні запити, українські літератори Павло Загребельний, Роман Іваничук, Раїса Іванченко, Микола Вінграновський, Юрій Мушкетик, Роман Федорів та інші звертаються до історичної, патріотичної тематики. Потреба в переосмисленні історичних подій активізувала увагу до тих сторінок вітчизняної історії, що тривалий час були «закритими» для широкого загалу. Одна з них – тема Голодомору, якій присвячено збірки документів, матеріалів, твори Анатолія Дімарова тощо.

Засновником напрямку «альтернативної історії» є Василь Кожелянко. В його романах розглядаються вигадані варіанти розвитку історії України («Дефіляда в Москві», 1997, премія «Сучасності»). Через призму авантюрно-пригодницького містичного детективу намагається відповісти на таємничі питання нашої історії й сучасності Василь Шкляр, твори якого, на ниві історичних та детективних романів, було відзначено багатьма преміями. У 2009 р. розголосу набув історичний роман В. Шкляра «Залишенець. Чорний ворон»,

Романісти історичного жанру: Василь Дмитрович Кожелянко (1957 – 2008); Володимир Савович Лис (1950); Ярослав Іванович Яріш (1981); Юрій Володимирович Сорока (1973)

який порушує заборонену та замовчувану за радянських часів тему боротьби українських повстанців проти більшовиків в 1920-х роках. Деякі автори вводять в історичний контекст детективний сюжет: Сергій Батурин («Вакансія для диктатора», 2015), Дмитро Білий («Таємниця щита Таргітая», 2016). До цього жанру належить також роман Олександра Ірванця «Рівне/Ровно». Григорій Гусейнов пише художньо-документальні краєзнавчі прозові твори, зокрема відома його десятитомна книга «Господні зерна». У жанрі історичного роману пишуть, зокрема, такі автори, як Володимир Лис («Століття Якова» 2010), Ярослава Бакалець («Із сьомого дна», 2011), Ярослав Яріш («Лицар з Кульчиць», 2010), Юрій Сорока («Іван Богун» у 2-х т, 2010, «Северин Наливайко», 2010). Симона Вілар (справжнє ім'я Наталя Гавриленко) пише у жанрі фентезі, альтернативної історії та історичної прози, одна з найуспішніших письменниць світу. Основна тема її історико-пригодницьких романів – Давня Русь, середньовічна Англія та Шотландія, Скандинавія та Франція.

Проте література відчуває на собі тиск ринку, вона змушена йти за читачем (покупцем). Ця тенденція сприяє розвитку масової та популярної літератури, переважно російськомовної. Розквітають такі жанри, як фантастика, детектив, любовно-авантюрний роман. Відомими далеко за межами України письменниками-фантастами є Генрі Лайон Олді (колективний псевдонім Дмитра Громова та Олега Ладижинського), Андрій Валентинов, Марина та Сергій Дяченки, Тимур Литовченко, Олександр Левченко, Яна Дубинянська, Маріанна Малина, Дара Корній. У 2019 році Світлана Тараторіна отримала премію The Chrysalis Awards від Європейської спільноти наукової фантастики.

Світлана Тараторіна – лауреат премії «The Chrysalis Awards» від Європейської спільноти наукової фантастики

У жанрі фентезі пишуть такі сучасні автори, як Марія Римар, Тетяна

Винокурова-Садиченко, Олена Захарченко, Костянтин Матвієнко, Марина Соколян, Тарас Завітайло, Наталя Тисовська та Сергій Батурин.

Твори з містичними елементами та складними психологічними сюжетами належать перу Галини Пагутяк, Володимира Єшкілєва та Любка Дереша.

Український детектив увібрав елементи філософського роману, гостросюжетного бойовика, авантюрного (готичного) роману, поволі перетворюючись на справжню серйозну літературу У жанрі детективу пишуть, зокрема, Леонід Кононович, Василь Шкляр, Ірен Роздобудько, Євгенія Кононенко, Андрій Кокотюха, Алла Сєрова, Олексій Волков, Наталя та Валерій Лапікура, Наталя та Олександр Шевченки та інші.

Автори романів-жахів: Наталка та Олександр Шевченки, Михайло Рошко, Любко Дереш.

Романи-мелодрами пишуть такі автори, як Галина Вдовиченко, Міла Іванцова, Ірен Роздобудько.

У сучасній українській літературі широко висвітлюються еротичні сюжети, які були дуже обмежено виражені в українській класиці та літературі радянського періоду. У деяких творах сама сексуальність є центром уваги (наприклад, «Те, що на споді» Юрія Покальчука, «Діви ночі» Юрія Винничука), в інших вона має концептуальне значення («Польові дослідження з українського сексу» Оксани Забужко, «6х0» Юрія Тарнавського). У 2006 вийшов роман Олеся Ульяненка «Знак Саваофа», де описувалися кримінальні схильності та збочення служителів Московського патріархату, а сам патріархат називався п'ятою колоною в Україні, яка ніколи не підтримувала української незалежності. За цей роман Московський патріархат оголосив письменнику анафему. Того ж року Національна експертна комісія з питань захисту суспільної моралі визнала книгу Олеся Ульяненка «Жінка його мрії» порнографічною. Книга була вилучена з продажу. Ульяненко подав до суду на Національну експертну комісію з моралі. Після дев'яти місяців розгляду негативний експертний висновок був відкликаний, і в 2010-му році роман вийшов у новій авторській редакції. У жанрі еротичного роману написані деякі твори Світлани Поваляєвої («Орігамі-блюз», 2007). За це стала претенденткою на звання секс-

Олесь Ульяненко (Олександр Станіславович Ульянов, 1962)

символу української літератури (2008, проводився в рамках Форуму видавців у Львові). У започаткованому в середині 80-х років XX століття новому напрямі – філософсько-еротичної лірики написані деякі твори Степана Дупляка.

Світлана Поваляєва (1974)

До жанру соціально-психологічної прози відносять твори Марії Матіос, Володимира Лиса, Галини Тарасюк, Люко Дашвар. Твори останнього належать до бестселерів і друкуються стотисячними тиражами при тому, що типові наклади україномовної літератури становлять одну-дві тисячі примірників.

Автором першого українського техно-трилеру «Бот» у 2012 році став Максим Кідрук, який відомий також як автор пригодницьких романів.

Одвічна значущість жіночого начала в українській культурі, притаманна їй екзекутивність відбилися в новій для вітчизняної літератури «жіночій» прозі та поезії Мар'яни Савки, Маріанни Кіяновської, Богдани Матіяш, Євгенії Кононенко, Марії Матіос, Любові Гонтарук, Ірен Роздобудько, Оксани Забужко та ін.

Українська література для дітей і підлітків у XXI столітті вирізняється тематичним і жанровим різноманіттям. Цей період якісно відрізняється від попередніх не тільки новими ідеями і проблематикою, а й іншим рівнем сприйняття текстів. На початку XXI ст. вперше на пострадянському просторі дитяче читання починають розглядати не лише як засіб навчання та виховання, а і як засіб розваги, відпочинку, емоційного розвантаження дитини. Інтерес до дитячої книжки зростає, особлива увага приділяється її якості. Над розв'язанням цієї проблеми успішно працюють письменники, ілюстратори, видавці. Час вносить свої корективи у тематику, жанрові, образні параметри у модель сучасної української

Представники «жіночої» прози та поезії: Мар'яна Орестівна Савка (1973); Маріана Ярославівна Кіяновська (1973); Богдана Валентинівна Матіаш (1982); Любов Романівна Гонтарук (1947)

Іван Малкович (1961)

книжки для дітей. Після здобуття Україною незалежності ініціатива у виданні дитячої літератури перейшла до приватних видавництв, головами яких часто є відомі українські прозаїки й поети. Літературу для дітей друкує видавництво «А-ба-ба-га-ла-ма-га», директором якого є поет Іван Малкович. Інша українська поетеса Мар'яна Савка є головним редактором та співзасновником «Видавництва Старого Лева». Низку творів для дітей і підлітків друкують видавництва «Грані-Т» і «Розумна дитина». Загалом видавництва дитячої літератури українською мовою належать до найуспішніших в Україні.

В Україні є Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва, який є співзасновником недержавної премії дитячої літератури «Великий Їжак».

Деяким творам для дітей та юнацтва (таких як роман Володимира Рутківського «Сині Води») присуджують загальнолітературні премії (Книга року Бі-Бі-Сі 2011). Від 2012 року надається також нагорода «Дитяча книга року BBC».

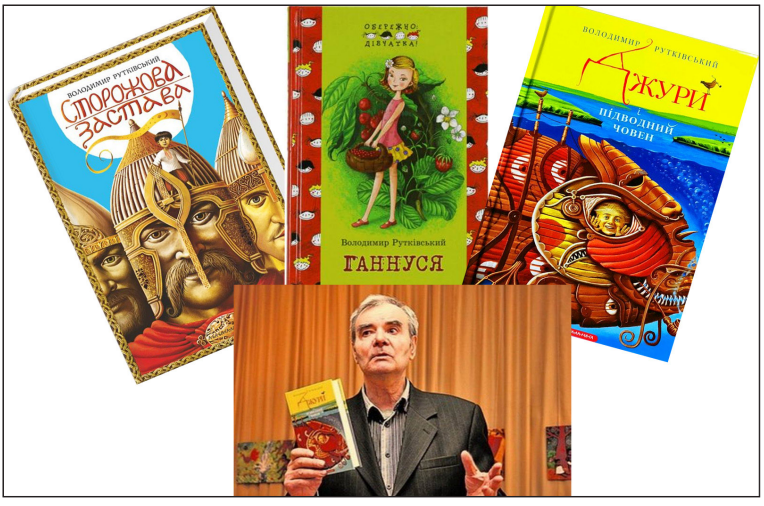
Представники найкращих дитячих письменників сучасної України: Татусь Бо (Тетяна Комлик); Андрій Кокотюха; Сашко Лірник, Андрій Бачинський, Сашко Дерманський

Розвиток дитячої літератури пов'язаний із творчістю Тетяни Комлик (Татуся Бо) («Засиналочки»), Тараса та Мар'яни Прохасько («Хто зробить сніг», пригоди «Кучерявих»), Сашка Лірника («Казки Лірника Сашка»), Андрія Бачинського («Детективи в Артеку»). Його підліткова історія «140 децибелів тиші» взяла премію Дитяча Книга Року за версією BBC в 2015 році. Орієнтовані на дітей молодшого та шкільного віку книги Сашка Дерманського («Чудове чудовисько»).

На ниві популярних зараз детективу і фентезі, а також цілком серйозної науково-популярної літератури продовжує працювати Олесь Ільченко. Також виходять цікаві детективи (Андрія Кокотюхи «Полювання на Золотий кубок», «Мисливці за привидами», Євгенії Кононенко «Бабусі також були дівчатками», Наталі та Олександра Шевченків «Привид у Домі Гукала») у серії «Дивний детектив» видавництва «Грані-Т».

Помітною прогалиною в сучасній дитячій літературі є брак книг для підлітків. Для цієї категорії читачів (певно, найвибагливішої) широко представлена лише фантастика, яка розквітає в Україні буйним цвітом. Це твори Галини Пагутяк «Королівство», «Втеча звірів», Марини та Сергія Дяченків «Відьомська доба», «Ключ від Королівства», «Дика енергія. Лана» тощо.

Прогалиною в сучасній літературі для дітей є брак книг про їхніх ровесників. Тому слід лише вітати такі книги, де б героями були звичайні хлопці і дівчата – ті, з якими читачам хотілося б дружити, які б допомогли їм у складних життєвих ситуаціях, несучи в дитячі душі світло добра, милосердя,

Володимир Рутківський (1937)

співчуття. Такими є книги Марини Павленко «Миколчині історії» та трилогія «Русалонька із 7-В».

До історичної тематики звертається у своїх останніх творах і класик української дитячої літератури Володимир Рутківський. Його повісті і романи («Сторожова застава», «Сині Води», трилогія «Джури козака Швайки», «Джури і підводний човен» і «Джури-характерники») охоплюють значний період історії України – від часів Київської Русі до козаччини. Письменник звертається до маловідомих, а то й зовсім невідомих її сторінок, небезпідставно вважаючи, що українська історія нічим не гірша за російську або європейську. Історичні романи Володимира Рутківського – це історична проза для дітей. Тому головними героями є не історичні постаті, а підлітки (Вітько Бубненко – Мирко із «Сторожової застави», Сашко, Тимко і Зейнулла із «Синіх Вод», Санько, Грицик, Демко Манюня, Телесик із «Джур»), які опиняються у центрі бурхливих подій і разом із читачами вчаться найголовнішому: приходити друзям на допомогу у важку хвилину, творити добро, любити і захищати рідну землю. «Неймовірність його характерників – не у химерності чи дивовижності їхніх вчинків і можливостей, а в надлюдській здатності любити людей і віддавати їм себе всього до крихти». 2018 р. Міжнародна рада з дитячої та юнацької книги включила Володимира Рутківського в список пошани нещодавно виданих видатних книг для дітей за повість «Гості на мітлі».

3. Поезія незалежної України

Сучасну українську поезію творять представники різних поколінь. Поети «старшого» покоління концентрують увагу на філософському осмисленні життєвої проблематики (Іван Драч, Борис Олійник, Ігор Калинець, Дмитро Павличко). У тематиці й проблематиці акцентують увагу на проблемі взаємозв'язку людини й Всесвіту, ширше – на філософському осмисленні проблеми людського буття, що виявляється у відповідальності людини перед природою й суспільством.

Поети «середнього» покоління активно розвивають урбаністичну тему, віддають належне футуристичним традиціям, оригінально поєднують християнську етику з гуцульською язичницькою міфологією (Володимир Голобородько, Василь Герасим'юк, Ігор Римарук, Володимир Цибулько). Провідними мотивами стають роздуми про сенс людського буття, про роль рідної мови як чинника становлення особистості.

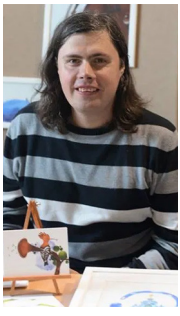
Стилістично сучасна українська поезія дуже різноманітна. В жанрі фонетичної поезії пишуть такі автори, як Юрій Завадський, Андрій Антоновський, а в жанрі зорової поезії – Микола Мірошниченко, Мирослав Король, Віктор Женченко, Микола Сорока, Іван Іов, Василь Трубай, Микола Луговик.

Один із дев'ятдесятників Сергій Жадан став найвпливовішим поетом в сучасній українській літературі. Покоління поетів після нього деякі критики навіть називають «піджаданниками».

В 1990-ті роки популярності набули гумористичні лімерики Юрка Позаяка, представника угрупування «Пропала грамота», зокрема його книга вибраного «Шедеври» (1997). Чорним гумором відмічені вірші Юрія Луканова. Іронічна поезія характерна для групи Бу-Ба-Бу, особливо Олександра Ірванця, а також для Віри Балдинюк, Віктора Шушпана, Юрія Заруцького, Володимира Цибулька та Ігоря Бондаря-Терещенка. Сатиричну поезію пишуть Андрій Панчишин, Юрко Космина, Тризубий Стас, Ігор Жук, Едуард Драч, В'ячеслав Шнайдер, Костянтин Гулюк, Дмитро Лазуткін, Юрій Луканов, Артем Полежака.

В 1990-2000-ні роки з'явилися слеми – змагання поетів у читанні віршів.

До наймолодших поетів, що дебютували в 2000-2010-ті роки, належать: Дмитро Лазуткін, Олег Коцарев, Павло Коробчук, Богдан-Олег Горобчук, Богдана Матіяш, Ірина Шувалова, Андрій Любка, Степан Дупляк, Люба Якимчук, Наталія Калиновська, Лесь Белей, Григорій Семенчук, Мирослав Лаюк, Олена Герасим'юк, Лесик Панасюк. Сама поезія, із врахуванням соціокультурного контексту 2000-х років, зазнає суттєвих трансформацій, змінюючи традиційний від пізнього романтизму та раннього модернізму орієнтир із ліричного «Я» в сторону конструювання масової аудиторії.

Представники поетів молодшого покоління: Дмитро Лазуткін (1973); Олег Коцарев (1981); Павло Коробчук (1984); Богдан-Олег Горобчук (Горобчук Богдан Дмитрович) (1986)

Однією з особливостей творчості українських поетів 1990-х та 2000-х є застосування мультимедіа та перформансів.

Одними із перших авторів, хто вдався до музичного супроводу своїх текстів були Віктор Неборак (альбом «Неборак», 1995 р.) та Юрій Покальчук з гуртом «Вогні великого міста». Юрій Андрухович виконував свої вірші разом з гуртом «Karbido», а Сергій Жадан – разом з гуртом «Собаки в Космосі». Юрій Андрухович використовує також елементи відео у своїх мультимедійних виставах («Самогон. Цинамон. Абсент»). Катерина Бабкіна займається відеопоезією. В музичних проектах беруть участь також прозаїки: Ірена Карпа з гуртом «Quarpa», Юрій Іздрик із «Drum-театром». Учасники НЛО «Ротонда» експериментували на 4 проектах поезо-живопис-музики «Екле» залучаючи й інших поетів. Має свій музично-поетичний проект Любов Якимчук, яка виступає в дуеті з відомим імпровізуючим контрабасистом Марком Токарем.

Виступ Сергія Жадана з гуртом «Собаки в Космосі» (2013)

Вірші багатьох сучасних поетів покладено на музику. Найвідомішою є пісня «Вона» гурту Плач Єремії на слова Костянтина Москальця. Цей самий гурт написав пісню «Сервус, пане Воргол» на слова Петра Мідянки.

Гурт Мертвий Півень виконував численні пісні на слова сучасних українських поетів (Наталка Білоцерківець, Олег Лишега, Віктор Неборак, Олександр Ірванець, Юрій Андрухович, Юрко Позаяк, Сергій Жадан). Тексти Сергія Жадана використовували для своїх пісень такі гурти, як «Люк», «Калєкція», «Собаки в Космосі» та «Оркестр Че». 2009 року гурт «Вертеп» випустив альбом «Віршоспіви» на слова сучасних українських поетів. На вірші поетки Люби Якимчук було створено фріджазовий музичний проект «Афродіта». Христина Халімонова виконує частину власних пісень на вірші Зази Пауалішвілі.

Любов Якимчук і Марк Токар. Виступ у театрі Воскресіння під час Форуму видавців у Львові із проектом «Абрикоси Донбасу» (2015)

4. Сучасна українська драматургія

Сучасна українська драматургія, за визначенням критиків, перебуває в стані пошуку нових тем. Сучасні

українські драматурги звертаються до історичного минулого (Валерій Шевчук «Сад», «Вертеп», Олександр Пасічник «Гетьман Мазепа», Микола Негода «Гетьман»). Людину й світ досліджують у своїх драматичних творах Ярослав Стельмах, Олександр Ірванець. Основним художнім засобом стає для О. Ірванця внутрішній монолог героїв або словесні баталії у формі діалогу чи полілогу, коли дія майже відсутня. В сучасній українській драматургії представлені такі традиційні жанри: трагікомедія, трагедія, історична драма, драматична поема, містерія та ін. Сучасні українські драматурги, часто зорієнтовані на європейський театр з його модерними експериментами, при цьому помітно втрачають національну самобутність. Така ситуація є наслідком і мовної проблеми в сучасному українському суспільстві, де відсутній україномовний театральний діалог як частина суспільної розмовної практики.

Драматургія часто не потрапляє в поле аналізу української літератури критиками прози та поезії. Однією з проблем сучасних драматургів є те, що їхні твори досить рідко ставлять в українських театрах. Драматурги України об'єднані в дві громадські організації: Гільдію драматургів України та Конфедерацію українських драматургів. Крім того, низку сучасних драматургів об'єднує центр Текст. Щорічно проводиться конкурс «Тиждень актуальної п'єси», куди приймаються україномовні п'єси сучасних драматургів. Не менш відомий Всеукраїнський конкурс п'єс для дітей та юнацтва «ДОБРОСІЇ». Від 2010 року у Львові проводять фестиваль сучасної драматургії Драма.UA. З 2011 року у Києві проводять міжнародний фестиваль Тиждень актуальної п'єси.

Активні сучасні драматурги: Наталя Ворожбит, Неда Неждана, Павло Ар'є, Олена Клименко, Олег Миколайчук-Низовець, Сергій Щученко, Ганна Багряна, Артем Вишневський, Ігор Павлюк, Олександра Погребінська,

Сучасні українські драматурги: Олесь Барліг (Віталій Станіславович Бабенко) (1985); Анастасія Косодій; Павло Ар'є (Петро Алексєєв) (1975); Неда Неждана (Надія Леонідівна Мірошніченко) (1971)

Надія Симчич, Олекса Сліпець, Марина Смілянець Анатолій Наумов, Раїса Гончарова, Олег Барліг, Анастасія Косодій та ін.

Сучасна українська література залишила свій слід і в академічних театрах. Наприклад, за мотивами «Солодкої Дарусі» за мотивами роману Марії Матіос існує аж дві постановки – в Чернівцях та Івано-Франківську. Готують вистави за мотивами текстів Сергія Жадана та Люко Дашвара у театрі ім. Івана Франка. У репертуарі Львівського театру ім. Лесі Українки британським режисером Джеком Кловером поставлена вистава «Timetraveller's guide to Donbass» за твором української драматургині Анастасії Косодій.

Серед відомих сучасних українських п'єс «Дивна і повчальна історія Каспара Гаузера, що була зіграна бродячою трупою італійських акторів у славетному місті Нюрнберзі напередодні Різдва Христового 1836 року» Олени Клименко та «Таїна буття» і «Втеча від реальності» Тетяни Іващенко, «Стережися лева», «Синій автомобіль», «Шкільна драма», «Привіт, синичко» Ярослава Стельмаха.

Лесь Подерев'янський (Олександр Сергійович Подерев'янський) (1952)

Низку сучасних українських п'єс було поставлено за кордоном, наприклад п'єсу Олександра Ірванця «Маленька роль для молодої актриси» було поставлено в Штутгарті (Німеччина).

П'єси постмодерніста Леся Подерев'янського, які висміювали пострадянські кліше, були дуже популярними для читання та в аудіозаписах в 1990-ті роки.

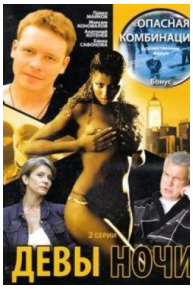

Дмитро Терновий (1969)

П'єса «Деталізація» харківського драматурга Дмитра Тернового в 2013 році перемогла в австрійському конкурсі драматургів «Говорити про кордони».

Низку творів сучасних письменників було екранізовано. Так, фрагмент роману Юрія Андруховича «Рекреації» став основою сценарію одного з короткометражних фільмів циклу «Мудаки. Арабески». За його ж оповіданнями знятий фільм «Кисневий голод» (1992, реж. Андрій Дончик). Цілком закономірно з кінематографом співпрацюють автори сегменту масової літератури. Роман «Ґудзик» Ірен Роздобудько зацікавив кіношників, які попросили письменницю написати сценарій до фільму (2008, реж. Володимир Тихий). Андрій Курков також має досвід співпраці з кіно. Зокрема він адаптував для екранізації

Заставки фільмів знятих за творами сучасних українських письменників

свій роман «Приятель небіжчика». Так, у 1997 році на українські екрани вийшов непоганий трилер (реж. В'ячеслав Криштофович). Відомі також «Партитура на могильному камені» (1995, реж. Ярослав Лупій) за оповіданням Олександра Жовни, «Хроніки від Фортінбраса» (2001, реж. Оксана Чепелик) за збіркою есеїв Оксани Забужко, «Діви ночі» (2008, реж. Олег Фіалко) за повістю Юрія Винничука, «Депеш Мод» (2013, реж. Михайло Лук'яненко) за повістю Сергія Жадана, «Крути – символ героїзму юнацтва і нерозважливості державо творців» (2016, 112 канал) за нарисом Володимира Чорномора.

Українські письменники часто виступають як сценаристи: Марина та Сергій Дяченки («Украдене щастя»), Люко Дашвар («ЛунаОдесса», «Время – это все»). Олександр Ірванець був сценаристом фільму «Поводир», який номінувався від України на премію Оскар 2014 року. Наталія Ворожбит написала сценарії до фільмів «Кіборги» (2018, реж. Ахтем Сеітаблаєв) та «Дике поле» за романом Сергія Жадана «Ворошиловград» (2018, реж. Ярослав Лодигін), прем'єра якого відбулася 8 листопада 2018 р. Сергій Дзюба та Артемій Кірсанов написали сценарій до фільму «Заборонений: Історія життя і боротьби Василя Стуса», прем'єра якого відбулася 5 вересня 2019 року у всіх кінотеатрах країни.

Поєднання літератури з іншими видами мистецтва є безперечно позитивним фактом. Створення отаких гібридних форм споживання сучасної літератури дозволяє охопити більшу аудиторію. Відтак який-небудь письменник може мати фанів, які ніколи не читали його текстів, але чули його музику, чи бачити фільм.

Але першопричини подібної співпраці насправді доволі сумні. Українське мистецьке поле дуже вузьке. До того ж тут катастрофічно бракує свіжої молодої крові. Відтак для створення якісно нового продукту та його поширення на більшу аудиторію може знадобитися зміна жанру.

5. Переклади українських книжок іноземними мовами

Українська держава не має жодної програми для створення попиту на українську книжку за кордоном. В Україні не існує ані державної, ані приватної стипендії для перекладачів української літератури іноземними мовами, не видно якісної роботи українських культурних центрів, Україна не має конкурентоспроможних стендів на світових книжкових виставках. Видавців не возять туди державним коштом. А платити зі своєї кишені видавцям очевидно дорогувато. У 2019 році на національному стенді України на Франкфуртському книжковому ярмарку представлено найбільшу за всі роки кількість видавців – 28. Серед них були як великі гравці ринку, які вже неодноразово брали участь у міжнародних виставках, так і ті, для кого Франкфурт став першою можливістю продемонструвати свої книжки на міжнародному книжковому ринку.

Але українську літературу таки перекладають. Це роблять перекладачі-альтруїсти, культуртрегери та великі патріоти України. Робота таких людей – це гуманітарна допомога Україні. Допомозі у виданні іноземних перекладів з сучасної української літератури присвячена грантова програма «Книжковий фонд» фонду «Відкрий Україну». Від березня 2013 року поетичний фестиваль Meridian Czernowitz надає стипендії для роботи в Чернівцях іноземним перекладачам українських літературних творів.

Завдяки Олені Мариничевій роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» вийшов у Росії в 2011 р. На рік раніше роман вийшов у перекладі німецькою мовою. Інший роман Забужко («Польові дослідження з українського сексу») перекладено понад 20 мовами. Вони виходили окремими книжками в Австрії, Болгарії, Італії, Ірані, Нідерландах, Німеччині, Польщі, Росії, Румунії, Сербії, США, Угорщині, Франції, Хорватії, Чехії, Швеції. Театральні режисери Європи та США за творами Забужко ставлять вистави.

З ім'ям Юрія Андруховича пов'язують перші факти зацікавлення сучасною українською літературою на Заході. Західні критики визначають його як одного з найяскравіших представників постмодернізму. Твори Андруховича перекладені багатьма європейськими мовами, зокрема дещо божевільний роман «Перверзія» виданий у Німеччині та Польщі. Хорошу географію має роман Юрія Андруховича «Московіада» (1993, 1997). Його перекладено польською, російською, німецькою, французькою, іспанською,

англійською та болгарською мовами. Взагалі романи, оповідання та есеї Андруховича перекладені 14 мовами та есперанто. Окремими книжками вони продаються у Польщі, Німеччині, Канаді, Угорщині, Фінляндії та Хорватії.

Юрія Винничука називають батьком чорного гумору та містифікатором через тяжіння до вигадок загадкових історій для своїх романів. Його твори видавалися в Англії, Аргентині, Білорусі, Канаді, Німеччині, Польщі, Сербії, США, Франції, Хорватії, Чехії. Зокрема, одним з найпопулярніших романів став «Танго смерті», опублікований у 2012 році.

Твори Марії Матіос неодноразово ставали «Книгою року ВВС» та приносили письменниці інші нагороди. Авторка багатьох романів та збірок віршів є однією з найпродаваніших письменниць в Україні. Її твори широко представлені у світі. Наприклад, популярний роман «Солодка Даруся» про долі людей, понівечені окупацією Західної України радянськими військами, виданий 7 мовами. Його читають польською, російською, хорватською, німецькою, литовською, французькою та італійською мовами. А незабаром очікується вихід англійською та сербською. Сімейна сага «Майже ніколи не навпаки» в 2012-му була видана англійською у Великій Британії. А за 2 роки до того англійська версія цього роману вийшла в іншому видавництві в Австралії. Австралійське видавництво випустило й повісті «Москалиця» та «Мама Маріца», а також новелу «Апокаліпсис». До речі, цю новелу перекладено івритом, німецькою, французькою, російською, азербайджанською та вірменською мовами. Роман «Черевички Божої матері» видавали російською та німецькою мовами. А збірку «Нація» можна знайти й у Польщі.

Найбільше перекладів у доробку Сергія Жадана має роман «Депеш Мод». Його перекладено російською, польською, білоруською, німецькою, литовською, італійською мовами. Литовською переклали «Anarchy in the UKR». А в «International Poetry Review» в 2011 р. вийшов номер, присвячений останнім 25 рокам української поезії. Упорядники зібрали та переклали поезії останньої чверті століття з підзаголовком «Нові голоси свободи, яку ще слід створити». Один із найуспішніших романів Жадана «Ворошиловград» видавався, окрім України, в Німеччині, Росії, Угорщині, Польщі, Франції, Білорусі, Італії, Латвії та США. Польською та німецькою виходили також «Месопотамія», «Гімн демократичної молоді», «Відсоток самогубств серед клоунів» тощо.

Український вундеркінд у літературі Любко Дереш дебютував з романом «Культ», коли йому було 17 років. До речі, саме цей роман і був виданий, окрім України, у Сербії, Болгарії, Польщі, Німеччини, Італії та Франції.

Ім'я Василя Шкляра добре відоме в Україні та за її межами, а його твори стають бестселерами. Деякі літературні оглядачі називають його «батьком українського бестселера». Він добре знається на українській історії, а героями його романів часто стають повстанці, які борються за незалежність України. У 2013 році лондонське видавництво Aventura E books, яке до того не видавало слов'янську літературу, надрукувало англійський переклад популярного роману Василя Шкляра «Чорний Ворон». Український бестселер оповідає про боротьбу українських повстанців з радянською владою в Холодному Яру у 1920-х роках. Цей же роман письменника перекладено словацькою та португальською мовами, причому португальською він вийшов у Бразилії. А не менш відомий роман «Ключ» шанувальники Шкляра читають також шведською і вірменською. Він витримав понад 12 видань. Роботи Шкляра перекладено англійською, болгарською, вірменською, шведською, словацькою, російською мовами тощо.

Коротку прозу Євгенії Кононенко можна знайти англійською, німецькою, французькою, хорватською, фінською, чеською, російською, польською, білоруською та японською мовами. Практично всі антології сучасної української літератури, перекладені та видані за кордоном, містять твори Євгенії Кононенко. Деякі з них навіть отримали назви, однойменні з творами письменниці, включеними до них.

Тарас Прохасько переважно пише для дорослих, але його дитяча книга «Хто зробить сніг», створена у співавторстві з Мар'яною Прохасько, зацікавила читачів і за кордоном. Кілька років тому вона вийшла корейською мовою. Його твори перекладені польською, німецькою, англійською та російською.

Епатажна Ірена Карпа відома Західному світу не лише своєю творчістю. З жовтня 2015 року вона є першою секретаркою з питань культури посольства України у Франції. Її романи «Фройд би плакав» та «50 хвилин трави» перекладені польською мовою, а «Перламутрове Порно» виходив чеською, російською та болгарською.

Андрій Любка – один із наймолодших успішних українських романістів та поетів. 29-річний уродженець Латвії пише

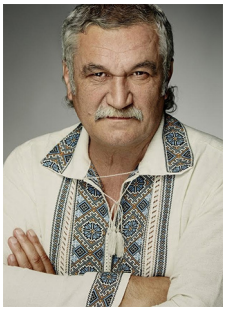
вірші, есеї, оповідання та романи українською мовою. Окремі його вірші перекладені англійською, німецькою, сербською, португальською, російською, білоруською, чеською та польською мовами. Окрім цього, окремими виданнями у перекладі виходили його збірка оповідань «Кілер. Збірка історій» в польському видавництві Biuro literackie та збірка віршів в австрійському видавництві BAES.

Не менш відомими є твори Олександра Ірванця, які перекладалися англійською, німецькою, французькою, шведською, польською, чеською, білоруською, російською, італійською, хорватською мовами.

Безперечним чемпіоном закордонного успіху є Андрій Курков, автор понад 20 книг, серед яких і дорослі романи, і казки для дітей. Усі вони написані російською мовою, окрім однієї дитячої «Маленьке левеня і львівська мишка». Однак сам себе Курков вважає українським письменником, що підтверджує і його політична позиція, і власне творчість. Ще у 1999 році його роман «Пікнік на льоді» став першою книгою із СНД, що ввійшла в десятку європейських бестселерів. У 2011-му цей роман став першою українською книжкою, перекладеною тайською мовою. Загалом його перекладено 32 мовами. Книги Андрія

Письменники, твори яких перекладені за кордоном: Оксана Забужко (1960); Марія Матіос (1959); Василь Шкляр (1951); Ірена Карпа (1980); Андрій Любка (1987); Олександр Ірванець (1961); Ірен Роздобудько (1962)

Куркова перекладені 36 мовами. Найбільше перекладів – німецькомовні. Вони були здійснені для Австрії, Німеччини, Швейцарії. Велику кількість творів перекладено французькою, англійською та українською. У 2015-му його «Щоденник Майдану» вийшов японською мовою. Перебіг подій Революції Гідності, роздуми та емоції Андрія Куркова під час соціально-політичних зрушень зими 2013-2014 років перекладено також естонською, німецькою, французькою та англійською мовами.

У 2011 році в американському видавництві CreateSpace вийшла друком книга лірики Ігоря Павлюка та Юрія Лазірка «Catching Gossamers» («Ловлячи осінні павутинки») трьома мовами: українською, англійською та російською. Книгу «Catching Gossamers» взяла на реалізацію найбільша світова роздрібна книготорговельна мережа Barnes & Noble. Великий успіх у Швейцарії мав німецький переклад роману «Де твій дім, Одіссею?» Тимофія Гавриліва.

Прикладів перекладених іноземними мовами українських книжок чимало. Це зроблено без жодної копійки капіталовкладень з боку України. В цьому контексті лишається сподіватися, що закордонним перекладачам не набридне задарма популяризувати в себе на батьківщині чужу літературу.

Завдяки перекладачам-альтруїстам українським письменникам подекуди вдається отримувати зарубіжні літературні нагороди.

Наприклад, Оксана Забужко має чимало іноземних нагород: премія Антоновичів, премія Союзу українок Америки, Європейський Поетичний Ґран Прі-2004 Академії «Схід-Захід», нагорода Фонду Больяско, нагорода Фонду Джона Д. і Кетрін Т. Мак-Артурів, Премія «Global Commitment» тощо. Її роман «Музей покинутих секретів» посів друге місце серед десяти найкращих книжок світової літератури, виданих у Польщі в 2012 році за версією сайту Xięgarnia та отримав літературну нагороду Центральної Європи Angelus в 2013 р.

Сергій Жадан – двічі лауреат премії імені Конрада. Крім неї Жадан свого часу отримав премію ім. Германа Ленца та низку стипендій. Твори Сергія Жадана та Тані Малярчук були включені до збірників найкращої європейської белетристики «Best European Fiction» 2012 та 2013 років відповідно. У 2015 році його роман «Месопотамія» отримав літературну нагороду Центральної Європи Angelus, а 2013

року роман «Ворошиловград» було внесено журналом «GQ» до списку «21 книга XXI століття».

Юрій Андрухович отримав низку нагород у першій половині 2000-х років: премію ім. Гердера, премію миру імені Еріха Марії Ремарка, премію книжкового ярмарку в Лейпцигу, премію Центральної Європи «Angelus» за роман «Дванадцять обручів» в 2006 р.

Два українські письменники (Андрій Курков та Ігор Павлюк) представлені у книзі «European writer Introduction».

Український поет Ігор Павлюк уперше в історії української літератури став лауреатом премії британського ПЕН-клубу в 2013 році, а в 2015 році він здобув міжнародну перемогу у Великій Британії за книжку віршів «Політ над Чорним морем» («A Flight Over the Black Sea»), яка на думку читачів з різних країн світу та англійського ПЕН-клубу стала найкращою з усіх у проекті «Сто найяскравіших підтриманих ПЕН-клубом книг за 10 років». Academia.edu включила цю книгу у список найвизначніших книг людства за всю історію.

Лауреат премії британського ПЕН-клубу Ігор Павлюк

Однак українську літературу майже не ідентифікують як окрему світову літературу. Внаслідок відсутності масштабних і рішучих дій у цій сфері Україна – біла літературна пляма на мапі світу.

Останнім часом в Україні розпочалася робота з підготовки спеціалістів із художнього перекладу. У 2019 році Національна спілка письменників України, творче об'єднання перекладачів КО НСПУ спільно з Національним музеєм літератури України започаткували студії художнього перекладу: Всеукраїнський проект «Драгоман».

Окрім того останніми роками в Україні почади відзначати вітчизняних та іноземних громадян за популяризацію української літератури. З 2014 р. Міжнародна літературно-мистецька Академія України (президент Сергій Дзюба) котра об'єднує 155 відомих письменників, перекладачів, журналістів та науковців із 55-ти держав світу заснувала Міжнародну літературну премію імені Григорія Сковороди «Сад божественних пісень». У 2018 році лауреатами стали Андрій Демиденко (поет, Україна), Анна-Галя Горбач (Німеччина) (посмертно), перекладач Віра Річ (Англія) (посмертно), Ашис Санйал (поет, Індія, Бангладеш), Галина Шитікова де Ескобар (письменниця, Болівія) та ін.

6. Літературні премії та книговидання

В Україні щорічно вручається близько двох десятків премій, так чи інакше пов'язаних з літературною та письменницькою діяльністю. Більшість із них носять імена найвідоміших українських письменників: Тараса Шевченка, Лесі Українки, Миколи Гоголя, Володимира Сосюри, Василя Стефаника тощо. У 1992 р. Кабінет Міністрів України затвердив новий склад Комітету з присудження державних премій ім. Т. Шевченка. На відміну від попереднього, куди входили переважно компартійні функціонери, до нього увійшли провідні діячі культури Олесь Гончар (голова), Юрій Мушкетик, Іван Драч, Анатолій Мокренко та ін. Першими лауреатами Шевченківської премії незалежної Україні стали в'язень сталінських концтаборів Борис Антоненко-Давидович (посмертно), видатний письменник-емігрант, автор першого у світі широкомасштабного роману про злочини тоталітаризму «Сад Гетсиманський» Іван Багряний (посмертно), дисиденти Ігор Калинець, Тарас Мельничук, а також Павло Мовчан, Роман Лубківський, публіцист Степан Колесник, літературознавець Микола Жулинський та ін.

Ставлення сучасних письменників до премії залишається досить суперечливим через її офіційний статус та багато у чому радянську спадковість. Юрій Андрухович відмовився від номінації на Шевченківську премію. Також Оксана Забужко висловлювалася критично щодо цієї премії. У 2011 році Василь Шкляр попросив про відтермінування його премії до часу, поки Міністром освіти України перестане бути Дмитро Табачник.

Серед літературних премій є міжнародні, державні, всеукраїнські, регіональні (обласні, міські), недержавних організацій (Національна спілка письменників, премії меценатів, закладів та організацій).

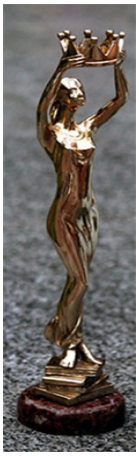

Відзнаки літературних премій: «Золоті письменники України»; Національна премія України імені Тараса Шевченка; Премія Кабінету Міністрів України імені Лесі Українки за літературно-мистецькі твори для дітей та юнацтва; Міжнародна літературна премія імені Миколи Гоголя «Тріумф»; Міжнародна літературна премія імені Григорія Сковороди «Сад божественних пісень»

Статуетка «Коронації слова»

За роки незалежності України виникла низка альтернативних нагород та книжкових конкурсів: Коронація слова, Літературний конкурс видавництва «Смолоскип», ЛітАкцент року, Книга року Бі-Бі-Сі та інші. Престижною нагородою залишається також заснована в 1981 році в діаспорі Премія фундації Антоновичів, яка кожні два роки надає премії за літературні твори та Літературна премія фундації Івана Багряного. Літературний конкурс видавництва «Смолоскип» надає можливість молодим письменникам – переможцям конкурсу надрукувати книжку. У 2012 році було засновано премію Золоті письменники України для українських письменників-романістів, чиї романи вийшли сукупним накладом понад 100 000 примірників. До 2019 року її отримало 49 авторів. Журнал Фокус складає свій рейтинг найуспішніших українських письменників також на основі тиражу видань їхніх книжок.

Серед усіх премій до тому 5 найпомітніших українських літературних премій належать: Національна премія України ім. Т. Шевченка, ЛітАкцент року (у її рамках номінація «Золота булька» – резонансна фахова антипремія в Україні), премія модерної есеїстики імені Юрія Шевельова, Книга року BBC та Відзнака Форуму видавців «Найкраща книга Форуму».

2012 року Національна академія наук України номінувала поета-шістдесятника Бориса Олійника на Нобелівську премію з літератури, якої письменник не одержав.

2019 року Гаська Шиян стала першою лауреаткою Літературної премії Європейського Союзу від України за роман «За спиною».

Гаська Шиян (Галина Романівна Шиян) (1980)

На сьогоднішній день в топ-12 найвідоміших сучасних українських письменників України входять такі літератори.

Беззаперечний лідер списку Сергій Жадан – один із найвідоміших, наймасовіших та найуспішніших письменників незалежної України, яким часто закривають усі діри в українській літературі. Творчість письменника охоплює теми від лірики та іронії – і до важких соціальних тем. Жадана вже давно записали в живі класики.

Символічний Патріарх сучасної української літератури – Юрій Андрухович. Ще в середині 1980-их, за часів СРСР, цей письменник в складі творчого об'єднання «Бу-Ба-Бу» (разом з Олександром Ірванцем та Віктором Небораком) заявили про себе як про своєрідну «нову хвилю», розвиваючи вже в часи незалежності течію нікому тоді невідомого «постмодернізму».

Юрій Іздрик, як і Андрухович, належить до так званого «Станіславського феномену» – групи митців з Івано-Франківська. Він також один із найпопулярніших літераторів, який має свій музичний проект під назвою DRUMТИАТР.

Суттєво відрізняється від попередніх авторів Тарас Прохасько, хоч і належить до «Станіславського феномену». По-перше – в нього немає свого музичного гурту, а по-друге – Прохасько не така медійна персона, хоча охоче комунікує зі світом та читачами.

Важко недооцінювати вклад Оксани Забужко в літературу, яка є багатогранним літератором. Її знають дуже по-різному: для когось вона – успішний та ефектний науковець і літератор. Для когось – незрозуміла феміністка.

Своєрідним феноменом української літератури став Любко Дереш, який свій перший роман видав у 18 років – культовий «Культ» про фестиваль «Шипіт». Перший успіх не став випадковим, бо наступні книжки письменника лише закріпили читацький успіх та авторську позицію в українській літературі. Твори Дереша відрізняються від масової літератури різноманітністю тем та певною чесністю із читачем. Для нього важливіше сказати саме те, що видається потрібним та необхідним, а не ловити читацький інтерес.

Відносно скандальний і водночас найуспішніший романіст Василь Шкляр відомий українському читачеві за роман «Ворона» (саме за нього письменника нагородили Шевченківською премію), і саме цей роман звинувачують у ксенофобії та русофобстві.

Письменниця-музикант Ірена Карпа відома своїми скандальними та суперечливими романи, які торкаються відверто дорослих чи антисоціальних тем – таких як секс чи наркотики.

Відомою українською письменницею є Люко Дашвар твори якої досить суперечливі. Дехто вважає їх надто «чорнушними» та «кривавими» – мовляв, автор просто зловживає «м'ясом» і приваблює читачів ефектом шоку, хоча

Люко Дашвар (Ірина Іванівна Чернова) (1957)

зустрічались в літературі й куди більш шокові сцени. Інші ж стверджують, що це просто соціалка без прикрас, «чорнуха» життя, на яку дивитися неприємно, але й малодушно удавати, що таких випадків, які описує в романах Дашвар, немає, або це й зовсім одиничні ситуації.

Олексій Чупа загалом – феноменальний випадок. Сам виходець із Донбасу, який тривалий час працював на заводі, Чупа вже давно пише однаково плідно як прозу, так лірику. Як результат: кілька успішних виданих книжок за останні кілька років. Деякі з них писалися в стіл і видавалися лише зараз, деякі зовсім свіжі, чим і пояснюється така кількість виданих книжок за такий короткий період часу. Стипендіат програми «Gaude Polonia» (Польща, 2015). Книги Олексія Чупи «Бомжі Донбасу» та «10 слів про Вітчизну» ввійшли до довгого списку премії Книга року ВВС 2014 року.

Автором якісних масових пригодницько-історичних романів, які насичені сюжетом, подіями та персонажами є Юрій Винничук. Особливо пікантно читати його ранні автобіографічні твори, в яких описується львівський мистецький андеграунд часів Союзу та життя молодої мистецької богеми, яка часом і піти на ризик не гребувала. Чимала кількість завуальовано прихованих персонажів і досі живуть та працюють в культурному просторі України.

Таню Малярчук, можливо, менше знають. Письменниця відома також своєю малою прозою, надзвичайно помітними та обережними оповіданнями та новелами. Діапазон тем – всеохопний: є ніжні ліричні історії, а є гіркі й сатиричні, які висміюють український напівпритомний стан свідомості.

Книговидання. Із здобуттям Україною незалежності не обминула економічна криза й літературу. З початку незалежності триває падіння накладів. У декілька разів скоротилися тиражі періодичних видань, різко знизився випуск книжок. Якщо в 1991 р. в Україні на одну особу друкувалося 3,6 книги на рік, то наприкінці 90-х років – лише 0,99 (оптимальним показником вважається, коли на одну особу друкується 12-14 книг на рік). До того ж українські видання активно витісняються книгами з Росії, які завдяки нижчій ціні заполонили книжковий ринок України. В 1999 році українські наклади сягнули свого дна – протягом року видано всього 25 мільйонів книжок.

Загальний спад можна пояснити руйнуванням радянської системи видавництв і системи книгорозповсюдження. До переліку причин можна додати погіршення купівельної спроможності українців, а також економічну кризу 2008.

Та ще й Держкомтелерадіо скоротило держзамовлення на 40 % після заяви про «відкати» в програмі «Українська книга». Хоча нещодавно пообіцяли держзамовлення збільшити та відродити закупи книжок у бібліотеки.

Загальний наклад 2010 року – це трохи більше, ніж середньорічний наклад україномовної книжки в СРСР часів Сталіна.

І все ж українська література вижила. За роки державної незалежності значно розширився її діапазон, урізноманітнилися стильові форми, в небуття пішла ідеологічна цензура.

Сьогодні український книжковий ринок, українські переклади світової класики та сучасних бестселерів переживають відродження. Дані 2018-го року свідчать, що післяреволюційна криза частково минає. За кількістю назв книговидання досягло рівня 2014-го року, але наклади лишилися на рівні кризи 2009 року. за даними Книжкової палати України за роки незалежності 2018 рік є рекордним за назвами, виданими українською мовою. Відповідно книжок російською 2017 р. вийшло значно менше – лише 3253 назви. Наприклад, 2005 року російською мовою виходило більше – 3 982, а найбільше книжок російською мовою вийшло 2013-го року (7198), відтоді – почався спад.

Позитивну динаміку, ймовірно, можна пояснити тим, що нарешті запрацювала програма поповнення бібліотечних фондів від Українського інституту книги, яка фактично профінансувала вихід 741 назви книжок від 92 видавців на 120 мільйонів гривень. Таку динаміку можна пояснити не лише державним регулюванням, а здебільшого модою на український продукт й лояльністю громадян до української мови. Так за даними дослідження «Бути українцем сьогодні» від маркетингової компанії UMG, кожен третій російськомовний українець почав частіше говорити українською мовою. А кожен другий українець обирає товари українського виробника, аби надати свій внесок у розвиток економіки країни.

В Україні за роки незалежності виросла добра традиція проводити літературні фестивалі. Один із епіцентрів фестивального руху – Львів. Саме там 1994 року почали

проводити щорічний Форум видавців. З 1995 року до нього додався ще й Літературний фестиваль. У 2019 році відбувся 26-й міжнародний BookForum. На форумі Міністр культури, молоді і спорту Володимир Бородянський під час публічної дискусії на тему: «Пріоритетні завдання книжкової політики: set the settings», озвучив основні напрями роботи та пріоритетні цілі новоствореного міністерства.

«Форум видавців», Львів, 2019

У Києві фестивальне літературне життя виглядало порівняно скромно. В Києві свій міжнародний книжковий ярмарок «Медвін» з'явився після львівського. Але він відбувається двічі на рік і має набагато менше цікавих гостей.

Натомість 2006 року в Києві з'явився міжнародний фестиваль поезії – «Київські лаври». А з 2010 після «Літреактора» в рамках «Гоголь-фесту» почалися літературні імпрези в «PinchukArtCentre».

Тенденцію до «вростання» літературної складової в не літературні фести ще раніше продемонструвала «Країна мрій». Важливою зміною було введення в програму фестивалю «Літературної сцени».

З 2011 року в столиці з'явилася надія на власне масштабне щорічне літературне дійство. Йдеться про проведення поки що єдиного київського міжнародного книжкового фестивалю «Книжковий Арсенал».

На сході України тривалий час відбувався щорічний «День Незалежності з Махном». Свято в Гуляйполі протягом 2006-2010 років збирало любителів музично-літературного відпочинку в палатках.

У 2011 році в Харкові Сергій Жадан провів фестиваль екологічної урбаністики «Акумулятор».

Президент України Петро Порошенко на VII Міжнародному книжковому фестивалі «Книжковий Арсенал», 2017

Втрата впливу та авторитету Спілки письменників України сприяла самоорганізації письменників у групи. Чималу роль зіграли впливові тоді літературні журнали. «Сучасність», «Четвер», «Кур'єр Кривбасу». В цих виданнях свого часу відбулося чимало прем'єр культових сьогодні текстів. Бажання та потяг до літературної соціалізації та самоорганізації можна помітити

дотепер. Сьогодні очевидна поява нових численних форм взаємодії письменників між собою. Наприклад, «Літклуб Маруся» для молодих авторів, традиційні щорічні «Семінари творчої молоді» видавництва «Смолоскип», сайт-каталог українських письменників «Автура», видання спільних антологій, робота сайту для критиків-ентузіастів «Сумно», захист книгарні «Сяйво» тощо.

Такі форми взаємодії та самоорганізації письменників – це не лише зародки громадянського суспільства. Це насамперед наслідок цілковитої байдужості влади до проблем книговидання та відсутність програм популяризації сучасної української літератури.

На жаль сьогодні відбувається занепад культових літературних часописів «Сучасність», «ПіК», «Слово і Час», «Наш», «Київ», «Кур'єр Кривбасу», «Дзвін», «Дніпро», «Авжеж», «Перевал», «Четвер», «Український журнал» тощо.

Сьогодні фрагменти нових текстів можна прочитати в журналах «Шо», «Київська Русь», «Кур'єр Кривбасу», «Четвер» та деяких інших. Цих журналів очевидно недостатньо для регулярного стеження за новими текстами та подіями в українській літературі.

Натомість виникло нове явище – волонтерські сайти про літературу. Кожен охочий може розмістити там свою рецензію чи фрагмент тексту. Поки що ці платформи не стали потужним і впливовим явищем. Але, можливо, скоро видавці шукатимуть нових авторів саме на таких сайтах.

Іншим позитивним наслідком занепаду паперових культурних часописів є поширення письменницьких блогів. Сьогодні українські письменники сміливо публікують фрагменти своїх нових текстів у соціальних мережах. Так само сміливо вони беруть участь у їх обговоренні. Чи просто спілкуються з читачами. В Інтернеті існують численні веб-сайти, де публікуються твори сучасних поетів та прозаїків: Поетичні майстерні, Поетика, poezia.org, Літклуб та ін. Серед веб-порталів рецензій та критики нових книжок можна відзначити Буквоїд та ЛітАкцент. Останній також видає свій альманах та присуджує щорічну книжкову премію ЛітАкцент року. Літературний подкаст «кабі.net», модерований поетом Юрієм Кучерявим, присвячений презентації нових видань українських письменників та поетів, інтерв'ю з ними та читанню текстів.

У 90-х роках XX ст. стався тотальний занепад бібліотечної системи та системи книгарень, причому наслідки цього

руйнівного процесу не подолано й досі. Відтак доступність книжки стає проблемою для багатьох пересічних читачів, а в цілому це знеохочує до літератури, зокрема молодь.

Якщо старше покоління (пенсіонери) ще може задовольнити свій запит у чинних бібліотеках (а їхні фонди майже не оновлювались у 90-х і рідко оновлюються тепер), звертаючись до класики та старих видань, то молодь в умовах браку книжки звертається до альтернативних джерел – до попкультури, інтернет-розваг тощо. В умовах відсутності книгарень в останні роки почали налагоджуватися інші канали поширення літератури – через пошту або Інтернет, на електронних носіях (аудіо-книжки). На рівні культурних практик – криза активного за радянських часів жанру «письменницьких зустрічей з читачами». Це сприяло соціальній ізоляції письменника, психологічним розладам і депресивним станам, які багато хто з наших авторів пережив у складних 90-х, а то й пізніше.

Таким чином, у сучасній українській літературі, в межах чверть століття її розвитку в умовах державної Незалежності, відбулася рішуча загальносуспільна, культурна та естетична реорієнтація. Втратили сенс та були дискваліфіковані стилістичні норми та кліше радянської словесності. Виявилися затребуваними різноманітні експерименти з художньою мовою, яку слід було позбавити офіційно-парадного лоску та пристосувати до нових вимог доби. Народилася нова література, зосереджена на постаті сучасної людини в актуальних умовах суспільної трансформації. Для цього вона мала виробити новий художній досвід, створити нові стилі та риторичні прийоми. Це був шлях до осягнення повноти національної літератури в різних сенсах цього поняття (тематичному, жанровому, стилістичному, персонажному, поколіннєвому тощо). На сьогодні витворено нові літературні форми, що гідно втілюють образ сучасності в її охудожненій проекції.

Розділ 3
ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

1. Монументальне малярство

Стан сучасного образотворчого мистецтва України тісно пов'язаний із складними процесами формування національної державності після проголошення незалежності. Зрештою, українські художники здобули широкі можливості для розширення творчих горизонтів і повної реалізації своїх здібностей. Сучасне вітчизняне мистецтво збагачується завдяки можливості входити на рівних, без втрати власного національного колориту та самобутності, у світовий і європейський художні контексти. Результатом усіх змін став постійний інтерес українських художників до власної історії і до вітчизняних художніх традицій як способу утвердження своєї національної ідентичності, а також глибока потреба в осмисленні людських проблем, серед яких особливо нагальними є негативні прояви техногенної цивілізації та суперечливі наслідки глобалізації. Вагоме місце в сучасному образотворчому мистецтві посідають роздуми про цінності нашого буття, загальні людські проблеми.

Національний Союз художників України (заснований в 1938 р.) – єдина всеукраїнська суспільна творча організація професійних художників і мистецтвознавців. На сьогодні вона нараховує майже п'ять тисяч членів (у тому числі й громадян іноземних держав), 70 з них носять звання народного художника України, 118 – заслуженого діяча мистецтв України, 186 – заслуженого художника України, 53 – лауреата Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка. Все це є яскравим свідченням творчого потенціалу українських художників.

Вихід на принципово новий рівень художнього осмислення сутності природи, суспільства і людини

обумовив утвердження поліфонічно складної картини розвитку українського образотворчого мистецтва, в якій існують кілька основних груп художників зі своїми творчими пошуками і пріоритетами. Більшість з них є визнаними майстрами зі своїм сформованим творчим кредо і багатим професіональним досвідом. Реалістичне підґрунтя визначає особливості світобачення та стилістики відомих в Україні та за її межами таких живописців, як Тетяна Яблонська, Адольф Константинопольський, Володимитр Гольба, Володимир Сингаївський, Віктор Сидоренко, Олександр Шило, Віталій Куликов, Володимир Гончаренко, Віктор Чаус, Олександр Хмельницький, Нікіта Титов, Владислав Шаламов, графіки Андрій Чебикін, Віктор Ігуменцев, Олександр Мартинець, Євген Надєждін, Олег Векленко, Борис Бойко та інші художники старшого покоління. Суттєвою особливістю мистецтва цих майстрів є вільне володіння професіональними навичками академічної школи. Їх творчість затребувана й високо поцінована, постійно дивує своєю упевненою майстерністю, широтою тематичного кругозору, оригінальністю творчого самовираження. Незважаючи на індивідуальне стильове розмаїття, цих художників об'єднує довершене володіння багатим арсеналом майстерності: рисунком, колоритом, композицією, а також визначення професіоналізму як основного критерію свободи творчості.

Після відвоювання незалежності в Україні утверджуються новаторські форми в образотворчому мистецтві. Художник Григорій Синиця, послідовник школи Михайла Бойчука – українського монументального живопису на основі традицій мистецтва Київської Русі – став зачинателем нового напряму в монументальному живописі, що отримав назву «Українська національна колористична школа». У 1991 р. він отримав Державну премію ім. Т. Шевченка. Феодосій Гуменюк теж має

Художники реалістичного напрямку: «Гаяне та зелене вікно» (2004), Тетяна Яблонська; «Ніжність» (2000), Володимир Сингаївський

Чумацька ікона XIX ст. на сушеній рибі. Російський етнографічний музей у Санкт-Петербурзі

світове ім'я. Його вразили ікони, які були написані на сушеній рибі та які брали в дорогу чумаки. Захоплення українською історією повернуло художника до романтизму. Любов до українського бароко була втілена в портретах гетьманів Петра Дорошенка, Івана Виговського, Северина Наливайка, працював над картинами, що відображали українські звичаї: «Покрова», «Перед святами» та ін. Сьогодні вони знаходяться в Канаді. У 1993 р. Ф. Гуменюк отримав Державну премію ім. Шевченка і очолив майстерню історичного живопису Української академії мистецтв та архітектури. За роки життя в Україні він створив «Портрет гетьмана Сагайдачного» (1991), «Кобзар Вересай» (1994), «Мазепа і Карл XII» (1995), «Галшка Гулевичівна» (1997) та долучився до видання книги, яку ілюстрував, «Звичаї українського народу».

Посилення в Україні інтересу до опанування різних форм народної творчості й до національних живописних традицій обумовило утвердження групи художників – «примітивістів», які тяжіють до успадкування народної картини. Передусім, слід назвати таких відомих майстрів, як Марія Приймаченко, Ліза Миронова і Марфа Тимченко з Петриківки, лауреат Національної премії імені Т.Г. Шевченка 2000 року.

Розвивається також унікальний жанр «народної картини». Образи «Козака Мамая» та «Козака з бандурою» стали знаковими. Різноманіття способів виконання картини

1

2

3

Малюки художників-примітивістів:
1 – Марія Приймаченко;
2 – Ліза Миронова;
3 – Марфа Тимченко

Козак Мамай в сучасному мистецтві: 1 – Орест Скоп; 2 – Віктор Цапок; 3 – Іван Горобчук; 4. Василь Копайгоренко

«Козак Мамай» сучасними художниками величезне: від станково-монументальних полотен до схематично-обрисних зображень. Сьогодні цей вид мистецтва розвивають Орест Скоп, Іван Горобчук, Віктор Цапок, Василь Копайгоренко, Віктор Клименко.

Сучасне вітчизняне мистецтво сповнено потужним тяжінням до активного діалогу зі світовим художнім доробком, творчих пошуків у сфері мови мистецтва, засобів його виразності, опанування художніх новацій, таких як перформанс, реаліті-шоу, а також комп'ютерні та

Олексій Анд і його асоціативна символіка, «Фатальність» (1991)

3D-технології. Можна упевнено стверджувати, що сьогодні значущість традиційної школи образотворчого мистецтва поступово втрачається внаслідок впливу творчих контактів і нових завдань, які стимулюють поширення модерністських і постмодерністських ідей.

Сучасні українські художники часто докладають зусиль для створення власних творчих напрямків. Так, Олексій Анд (Андреєв) запропонував таку течію, як асоціативний символізм. Використовуючи різні техніки, світо-тонові варіації, він практично у всіх своїх роботах уникає чітких ліній, позначень предметів, обличчя, силуетів – ми вдивляємося у сюжет крізь серпанок, створений художником, завдяки якому досягається гармонійне єднання всіх смислових елементів картини. Олексія названо одним із 20 найкращих художників України експертами 4-го і 5-го Міжнародних фестивалів у Києві.

Іван Марчук винайшов унікальну техніку, яку назвав жартома пльонтанізм (від слова «пльонтати»). Вона полягає у вільному накладанні тонких ліній, завдяки чому виникає абсолютна неповторна гра тіні та світла, світіння відтінків кольору та живе дихання полотна. Його портрети, абстрактні композиції вражають неймовірною глибиною духовного світу, вмінням переживати людські чесноти та гріховність. У 2001 р. майстер став лауреатом Держпремії ім. Шевченка, а у 2005 р. Президент Віктор Ющенко заклав перший камінь Музею художника на Андріївському узвозі, який, нажаль, ще не відкрито. У 2007 р. за рейтингом міжнародної консультаційної компанії він посів 72 сходинку у списку 100 геніїв сучасності, єдиний з України. 2006 року Міжнародна академія сучасного мистецтва у Римі прийняла Івана Марчука до лав «Золотої гільдії» та обрала почесним членом наукової ради академії. Це перший випадок визнання українського

Іван Марчук, «Єва» (2002–2007)

художника. «Золота гільдія» нараховує 51 художника з усього світу. Перший музей художникові 2010 року створили його земляки в рідному селі Москалівці, на Тернопільщині. З 2016 року присуджується щорічна Тернопільська обласна премія імені Івана Марчука обдарованим дітям області віком від 7 до 15 років у галузі образотворчого мистецтва.

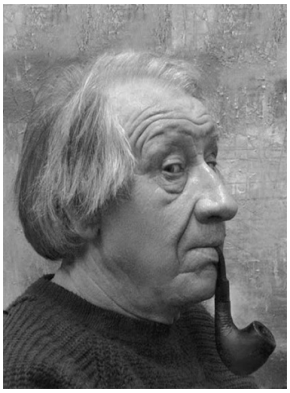

Андрій Антонюк «Підростай наш сину» (1992)

У сучасній Україні наполегливіше заявляють про себе прихильники різних течій так званого «альтернативного» мистецтва, протилежного реалізму. Українські митці нині демонструють здатність до творчого «переплавлення» реалістичних і постмодерністських орієнтацій. Творчість цієї групи художників багато в чому збагачується завдяки індивідуальному засвоєнню новітніх досягнень досвіду західного мистецтва. Андрія Антонюка, лауреата Національної премії імені Т.Г. Шевченка, критики називають взірцем справжнього відродження національної традиції. Основу для своїх новацій А. Антонюк віднайшов в архаїчній спадщині України, у прадавніх часах. Разом із тим близькими, зрозумілими є для нього й образи християнства («Підростай наш син», «Іларіон», «Бандурист»). Яскравий колорит, орнаментальність і високий духовний настрій притаманний картинам художника.

Тонкий баланс класичних і модерністських прийомів значною мірою характерний для манери майстра монументально-декоративних композицій і живописця, народного художника України Віктора Гонтарова. У його творах («Роздуми», «Подвір'я мого дитинства») відтворений знайомий з дитинства сільський побут. Творчість В. Гонтарова засвідчує, що традиції української народної культури є для живої реальності джерелом справжнього натхнення, а не екзотичним об'єктом милування.

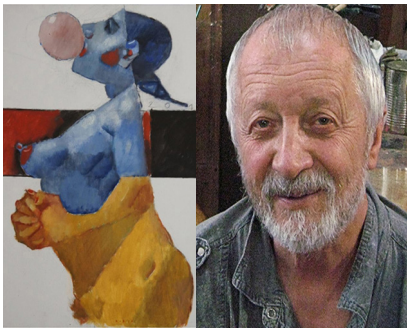
Віктор Гонтаров «Баба з відрами» (2002)

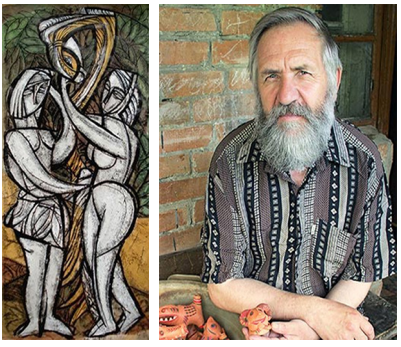
Живописець і графік Віталій Куликов у 1990-ті роки він заявив себе в новому амплуа – як майстер станкового живопису,

в якому відчутний вплив кубізму. Однак, художник по-своєму підійшов до проблеми становлення форми і принципів її пластичного втілення. Мова його живопису близька до мови архітектора чи скульптора, заснована на грі масами, а колір зазвичай відіграє другорядну роль, виявляючи плоскість, межі й ламання форми. Персонажі творів художника, як правило, гостро характерні й гротескні.

Віталій Куликов «Body art» (2010)

Оригінальне переосмислення архаїчного пласта української культури визначає творчість графіка і кераміста Петра Мося. Художник віднаходить у глибинах народної творчості образ чистоти й щирого почуття, протилежний реалія похмурого урбанізму.

Графіка Петра Мося

Юрій Шеїн Проект «Хіазми» (2012)

Захоплення чистою, абстрактною формою, відмову від тематичної та образної опори відбивають твори Юрія Шеїна, графіка Павла Макова.

Сучасний, яскравий художник, який підкорив своїми картинами не тільки рідне місто Кривий Ріг, а й інші закутки світу – Євген Лещенко. Сучасний польський художник Єжи Онуха говорить про нього, як про найгеніальнішого та найвідомішого українського художника сучас-

Євген Лещенко і його «Родючість» (1991)

ності. Яскраві чисті кольори, плинний рисунок досконалих природних форм надають роботам Євгена Лещенка мажорного звучання. Його творчість близька до наївного мистецтва француза Анрі Руссо чи хорвата Івана Генералича. З іншого боку, художник спирається на глибинні традиції української народної образотворчої культури – від селянського примітиву до творчості Катерини Білокур. Євген Лещенко вважається засновником такого нового напряму у мистецтві, як «Paradise art», тобто «райське мистецтво».

Арсен Савадов, Юрій Сенченко «Смуток Клеопатри» (1987)

Найвизначнішим представником українського трансавангарду є Арсен Савадов – один із патріархів українського сучасного мистецтва. Його картина «Смуток Клеопатри» (1987 р.) стала своєрідною емблемою українського постмодернізму. Арсен Савадов – український художник-концептуаліст. Тому в його роботах головне – зміст, а не естетичне насичення. Це перший художник в Україні, чия картина була виставлена на аукціоні Sotheby's.

Художник намагається в своїх картинах поєднати постмодернізм з барочною культурою. Він зараз активно представляє українську культуру в Європі та Америці і, напевно, є самим скандальним українським художником, яким свого часу активно цікавився КДБ. Найбільш популярними роботами стали скандальні у його творчості полотна («Донбас-Шоколад» (1997) і «Книга мертвих» (2001), «Іграшки» (2005), «Принц»).

Арсен Савадов «Донбас-Шоколад» (1997), «Іграшки» (2005)

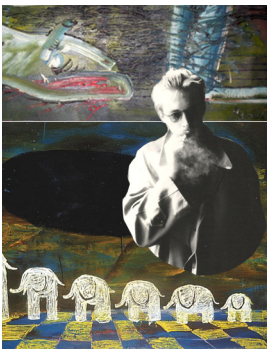
Виникнення школи українського постмодернізму в живопису також пов'язують із художниками Олександром Гнилицьким, Георгієм Сенченком, Олександром Харченком, Олегом Голосієм; художниками групи «Паризька комуна», «Вольова грань національного постмодернізму», «Одеської школи» тощо. О. Глиницького критики називають творцем

«кучерявого стилю». Художник, у 2007 році представляв Україну на Венеціанському бієнале. Мав успіх на зарубіжних аукціонах. Його картини виставлялися в художніх галереях України, Росії, Хорватії, США, Франції, Норвегії, Фінляндії, Великобританії, Німеччини, Італії, Польщі.

Олександр Гнилицький «Небо Олегівська» (2008)

Український художник Олег Голосій, помер у 1993 році у віці 28 років. Проте вкотре можна переконатись, що після смерті творчих людей цінують ще більше. За останні роки роботи художника встигли взяти участь у виставках в Росії, Франції, Німеччині, Англії.

Олег Голосій «Ніжність» (1988), «Шість слонів» (1991)

Динамічну й визначальну частину групи художників, які тяжіють до експерименту, становлять молоді, але вже професійно сформовані майстри, представники того покоління, яке постало в бурній, творчо наповненій атмосфері 90-х років XX ст. Постійний пошук і тотальна переоцінка спадщини не тільки реалізму, але й так званого «класичного» модернізму, широке використання для збагачення виражальних можливостей мистецтва нових технологій (комп'ютер, фото-, відеотехніка, колаж і т. ін.) характерне для цих художників. Прагнення новизни обумовило привернення уваги художників до графіті – рисунків на стінах будинків і на парканах. Сьогодні в графіті вбачають художньо повноцінний і оригінальний спосіб самовираження, а його прийоми все частіше починають використовувати в «великому» мистецтві й у великих художніх проектах. Вже більше десяти років на вулицях Києва можна побачити роботи графіті-художників Володимира Манжоса та Олексія Бордусова під псевдонімами (Wa Onei Aec), які створили творчий дует – «Інтересні казки». За час існування групи її учасники встигли стати художниками світового

Графіті в Бутишевому провулку в Києві

рівня, їх роботи можна побачити на вулицях Нью-Йорка, Маямі, Балтимора, Атланти, Мехіко, на Ібіці. У 2014 році американське он-лайн видання The Huffington Post визнало «Interesni Kazki» одними з 25 кращих художників стріт-арту з усього світу.

Олексій Бордусов (ліворуч), Володимир Манжос та їх мурал у Вашингтоні (2016)

Андрій Чебикін, ректор академії мистецтв і архітектури, який очолює в нійтакожмайстернюграфіки.Художник є визнаним майстром зображення оголеного тіла, кілька десятиліть він відточує вміння, вдосконалює бажання наблизитися до розгадки витонченого мистецтва зображувати найдосконаліший витвір природи – людське тіло. Він виховав кілька поколінь талановитих митців, рисувальників, ілюстраторів

Одним із головних теоретиків в українському сучасному мистецтві є Віктор Сидоренко. Як художник він віддає перевагу концептуалізму. Остання з створених ним серія називається «Левітація» – чоловічі фігури, що парять у повітрі змушують глядачів переглянути закони фізики і задуматися про сучасний світ. Підсумком великої колективної роботи є проект В. Сидоренка «Жорна часу», представлений на венеціанському бієннале в 2005 році. Суть такого масштабного й багатопланового художнього проекту пов'язана з ідеєю нестерпного протистояння людини і безповоротного ходу часу. Втілюючи її, автори використали елементи перформанса (практики масових дій).

Андрій Чебикін. Ілюстрація до книги Івана Франка «Зів'яле листя» (2006)

Віктор Сидоренко «Левітація» (2008)

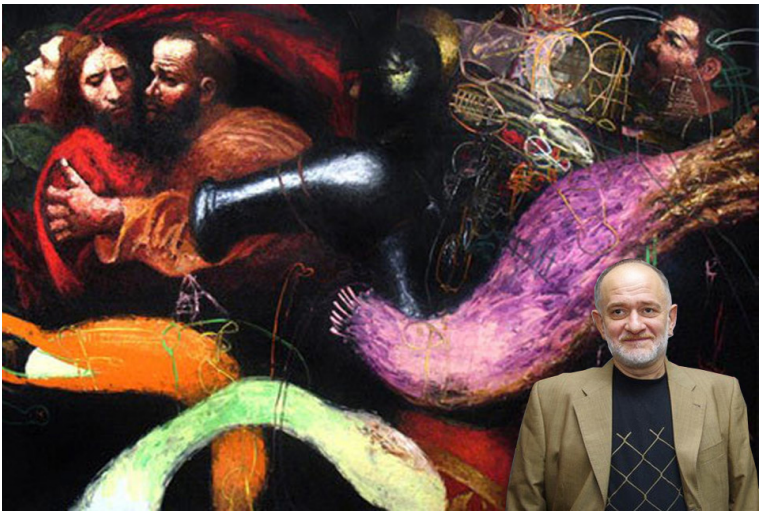

Віктор Сидоренко під час зйомки відео для проекту «Жорна Часу» (2005)

Творчість українських художників також вдається до неоромантизму і психоделіку, експресіонізму і неоархаїки, тут можна зустріти елементи соц-арту та реалізму.

Багатогранною особистістю, одним із найвідоміших і найдорожчих сучасних українських художників у всьому світі є Олександр Ройтбурд. Його роботи галеристи вважають дуже цінними з мистецької точки зору. Також фахівці в один голос нагадують про міжнародне визнання цього художника – його роботи є в Музеї сучасного мистецтва в Нью-Йорку. У березні 2014 року Олександр

Олександр Ройтбурд «Прощай Караваджо» (2008)

Ройтбурд представив персональну виставку «Мантру геть!», присвятивши її подіям на Майдані. У митця активна громадянська позиція: вже кілька років він веде блог, в якому нечасто, але критично коментує культурну ситуацію в Україні. Після резонансного викрадення з Одеського музею західного та східного мистецтва роботи Караваджо «Поцілуй Юди» з'явилася тематична серія картин – «Ройтбурд проти Караваджо».

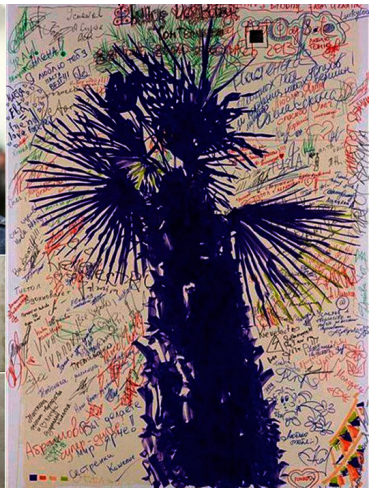
Ще один відомий і поважний у всьому світі український художник – Василь Цаголов. Прославився своїми провокаційними роботами: він торкається тем релігії, зображає оральний секс. Свої шедеври він створює, об'єднуючи міфологію з масовою культурою, на основних принципах сучасного постмодернізму. Роботи Василя Цаголова можна впізнати з першого вигляду за своєю характерною манерою: художник залишає непокриті фарбою плями.

Василь Цаголов «Зайчик» (2008)

Продовжуючи список відомих у всьому світі українських художників не можна забути про Олега Тістола. Серед усіх українських художників він якісно відрізняється своєю манерою малювати. Художник є ключовою фігурою української «нової хвилі», українського необароко. Творчість О. Тістола сприймається як національна різновидність поп-арту. Він зміг популяризувати українські національні символи і зробити їх не просто цікавими, але й зрозумілими для жителів

Олег Тістол «Проект українських грошей. Роксолана» (1995), «Розмальовка» (2013)

країн Заходу. Його роботи збігаються з національними та американськими символами, переосмисленням міфів і стереотипів. У живописця Олега Тістола найбагатша історія участі у головних світових бієнале (Венеціанська, Московська, Сан Паулу) і не менш насичені відносини з провідними аукціонними домами. Один із важливих групових проектів, в якому Тістол брав участь, вважається виставка 2014 року «Я крапля в океані» віденського музею Künstlerhaus, присвячена українській революції.

О. Тістол знаменитий такими своїми роботами, як «Лампа», «Гурзуф», «Незнайомка №17», «Розмальовка». Остання – живописна робота з циклу «Південний Берег Криму». Картина була виставлена на 31-му Українському Тижні Моди. Відвідувачі заходу розмалювали роботу маркерами. Серед його яскравих робіт виділяють: «Проект українських грошей. Роксолана», «ТВ + Реалізм», «Ю.Б.Ка».

Яскравим представником нової хвилі українського мистецтва є Ілля Чичкан. Митець працює у різних видах образотворчого мистецтва: живопис, фотографія, інсталяція, відео. Він був серед тих, хто разом з Арсеном Савадовим заснував «Паризьку комуну» – художню групу, яка виступала проти радянської традиції в культурі та мистецтві. Його роботи часто виставляють в українських галереях, а також представлені в найвідоміших галереях та музеях Європи, США та Південної Америки. Він також приймав участь у бієнале у Сан-Паулу, бієннале сучасного мистецтва в Йоханнесбурзі, Празькому бієнале, європейському бієнале Manifesta тощо. І. Чичкан у стилі «психодарвінізму» багато писав портрети відомих людей з мавпячими мордами. Останнім часом він використовує зображення мавп в іронічних межах шедеврів світового живопису. Що користується попитом серед фалеристів. Одного разу Чічкану замовили портрет Йосифа Кобзона. Спочатку він відмовився, але згодом передумав. Закінчивши роботу, на звороті художник вивів назву: «Кобзон ох ... ий». Замовники сказали, що співаку дуже сподобалось.

Ілля Чичкан «Оно»(2008), «З життя комах»(2010), «Юля» (2008)

Одним із п'ятдесяти найуспішніших митців України визнають

Максима Мамсікова. За власний стиль збільшеного до абсурдних розмірів мазок, його називають легендою 2000-2010 х. У 2007 році Максим Мамсіков написав свою першу роботу на яскраво-блакитному фоні. Тепер це стало його фірмовою манерою. Картини художника прості для сприйняття, дуже декоративні, пейзажі «інтернаціональні» та життєдайні. Парашути, кулі, різні дрібні предмети, а іноді і люди на тлі яскраво-синього неба – його полотна регулярно з'являються на групових виставках в Україні, Росії, Греції, Німеччині, Норвегії, Франції, Великобританії та США.

Максим Мамсіков «Морський бій» (2008)

Правдивим патріархом української фотографії, родо-начальником Харківської школи фотографії є Борис Михайлов. Це єдиний український художник, який виставлявся в Нью-Йоркському Музеї Метрополітен (2011). Він є членом Німецької академії мистецтв, лектором Гарвардського університету, а його роботи є в таких відомих зібраннях, як Музей сучасного мистецтва в Нью-Йорку, Мюнхенська Пінакотека модерна, Музей Вікторії та Альберти в Лондоні. Михайлов, в основному прославився фотографією, хоча він і малює. Зокрема, свого часу він шокував українців картинами голих чоловіків. Він єдиний на пострадянських теренах, хто отримав премію «Хазельблад» – Нобель для фотографів.

Борис Михайлов Із серії «Футбол» (2007)

Українська художниця Оксана Мась з Одеси, працює в різних жанрах. Прямо на вулиці можна було побачити її роботу «Діва Марія», складену з 15 тисяч писанок. Активно приймає участь у зарубіжних виставках, у тому числі в Цюріху, Парижі, Лондоні та Москві. У 2013 році художниця відзначилася на Венеціанському бієнале. Оксана Мась постійно експериментує з матеріалами і техніками, винаходячи власні прийоми і комбінації. Крім традиційних

Оксана Мась «Вівтар націй» (2011), із серії «Біоморфний реалізм» (2017)

двовимірних творів, художниця створює унікальні об'єкти зі шкіри, пластика і віджилих своє автомобільних двигунів. Найвідоміший твір Оксани Мась «Вівтар націй» відтворює Гентський вівтар – шедевр епохи Відродження братів Ван Ейк. Його зібрано з 250 тисяч писанок. Розміри панно 22 х 8м. На окремих дерев'яних елементах, у формі яєць, з яких створено вівтар, зображені людські гріхи і страхи, бажання і комплекси, мрії і світлі почуття. У розписі дерев'яних деталей брали участь жителі більше 42 країн.

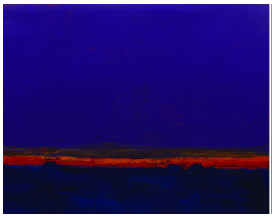
Тіберій Сільваші «Відображення»

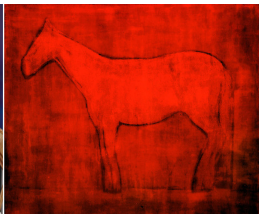
Яскравим представником україн-ського contemporary art, одним із головних теоретиків українського сучасного мистецтва є живописець Тіберій Сільваші. Він постійно експериментує, а свої результати виставляє на показ публіці. Він створює абстракцію, намагаючись знайти, як він говорить, субстанцію кольору, яка проникає через матеріальність світу. Сучасники вважають Сільваші лідером школи українських абстракціоністів, одним із художників, що сформували обличчя українського сучасного мистецтва. Останнім часом Сільваші захопився вивченням чорного кольору. Самі свіжі його експерименти можна було побачити на кількох персональних виставках у київській галереї Bottega.

Гриця Ерде Із серії «Поезія жахів» (2012)

Молода, талановита і дуже амбітна мисткиня – Гриця Ерде. Вона створює, в основному, фантазійні колажі з підтекстом, займається графікою, і малюнком, робить обкладинки та ілюстрації до книг і альбомів українських співаків.. Гриця Ерде провела власну виставку в Берліні.

Анатолій Криволап «Степ» (2009), «Кінь. Вечір» (2012)

Самий успішний сучасний український художник не тільки найдорожчий художник України, але і перший майстер, чиї роботи за кордоном стали продаватися за велику ціну – Анатолій Криволап. В основному художник малює пейзажі, є майстром нефігуративного живопису та експериментує з кольором. Саме за кольорами і впізнають роботи художника. Самий успішний проект: «Структури», «Кінь. Вечір». Тепер їх можна побачити в багатьох музеях світу: Шинано в Японії, Віденський музей історії мистецтв і навіть Будинок музею Пола Маккартні в Ліверпулі.

Микита Кадан «Викрадення Європи» (2004)

Ще один молодий, але дуже талановитий і відомий у всьому світі український художник Микита Кадан тільки за останні роки було 4 персональні виставки, з яких тільки одна пройшла в Україні. Кадан створює концептуальні інсталяції і при цьому вміє пояснити, що саме прагнув сказати він чи його колеги. Це вміння забезпечило Кадану статус інтелектуального лідера свого покоління. За оцінкою самого Микити Кадана, його творчість приблизно на 20 % – живопис, решту 80 % – некомерційні інсталяції, які зробили Кадану ім'я – і у нас, і за кордоном.

Андрій Сагайдаковський «Розмови» (2010)

Талановитий львівський художник. Андрій Сагайдаковський в якості полотна використовує старі килими та рогожі – складові фірмового стилю художника. Два інших – темні кольори та драматична експресія.

Інший художник Іван Семесюк – перший в Україні художник, який почав малювати в стилі «жлоб-арт». Він став головою спілки вільних художників «Воля або смерть». Його роботи брали участь більш ніж в 80-ти виставках. Картини Семесюка виставлялися у Франції, Норвегії, Польщі, Росії.

Відомий український художник Олег Шупляк дивує весь світ своїми незвичайними картинами. Працює в різних напрямках живопису, але всесвітню славу отримав на серію робіт, що зображують оптичні ілюзії. Сам автор назвав цей напрямок «двовзори». Цей термін означає, що кожна картина може мати дві інтерпретації, два різних бачення. Наприклад, це хмара і одночасно обличчя людини, дивлячись під яким кутом споглядати. У роботах Олега Шупляка можна побачити літературних героїв, гоголівських персонажів, біблійні мотиви, репродукції відомих художників. Частіше в роботах зображена природа, яка перевтілюється в чоловічі портрети, жіночі образи, людей і тварин. Двовзори поки не відносяться до якогось певного жанру мистецтва, хоча за своєю структурою і манері вони належать сюрреалізму. Персональні виставки художника проходили не тільки в Україні, але і в багатьох інших країнах: Англія, Росія, Данія, Польща, Сербія, Іспанія, Португалія, Таїланд. Особливо роботи майстра полюбили в Польщі.

Іван Семесюк «Портрет Нестора Махно» (2008)

Важливу роль у популяризації українського сучарту зіграв Майдан. Так, в перший рік після Революції Гідності на аукціоні Sotheby's в Лондоні продали українські роботи на загальну суму $ 101,8 тис. Тоді, в 2014-му, українські художники вперше забрали собі майже третину всіх продажів. А на лондонському аукціоні Phillips – одному з найвідоміших торгів світу – картини українських художників продали на суму понад $ 360 тис.

Знаковим для українських митців на Sotheby's стало й те, що вперше була створена секція Contemporary East (з листопада 2014 року). До цього українські лоти показувалися

«Двовзори» Олега Шупляка: ліворуч «Фройд, що підглядає» (2011), праворуч «Борімлося – поборемо» (2014)

в розділі «Російські торги» (Russian Sale). Однак внаслідок зростання інтересу світового арт-ринку до мистецтва східної Європи, зокрема України, була створена окрема секція.

Тож очевидно, що українське мистецтво стало значно популярнішим. Український художник Валерій Франчук вважає, що Майдан відіграв у цьому процесі чималу роль. Саме події зими 2014 року розповіли світу про Україну. «Майдан розкрив не тільки українців як надзвичайно сильну націю, а й вивів на новий рівень мистецтво різних галузей: і літературу, і музику, і кінематограф, і живопис. Після подій Майдану в нас з'явилася чудова можливість заявити про себе світу. Раніше Україну знали через наших спортсменів, а тепер Майдан показав світу, що в нас є й талановиті митці», – зауважує Валерій Франчук.

Популярності українського живопису сприяло й те, що самі митці стали рефлексувати сучасні події в країні, що відбилося й у їхніх роботах. «Після подій на Майдані Україну стали впізнавати на світовому арт-ринку, це очевидно. Окрім цього, наші художники стали більше писати на політичну тему, змальовувати те, що їх турбує – навколишню сучасність. Чимало робіт відображають події Майдану, а це саме те, що зараз цікаво світу», – вважає мистецтвознавець Наталія Ткачова. Разом з тим, вона зауважує, що наразі український арт-ринок не повністю сформований і перебуває в стані стагнації. Окрім цього, на її думку, художня освіта в Україні наразі не відповідає міжнародним нормам. Українські художники звикли тільки до живопису і в цьому є певна провина художніх академій: митці менше схильні до перформансів та інсталяцій. Тож, Н. Ткачова зауважує: «Український живопис матиме майбутнє, якщо відбудеться його творча та ідейна переорієнтація».

Значну роль у торуванні нових шляхів сучасного національного образотворчого мистецтва відіграють недержавні творчі об'єднання художників, численні муніципальні та приватні галереї («Пінчук Арт Центр» у

Матвій Вайсберг «Стіна» (2014); Марія Діордічук «Праотець» (2014)

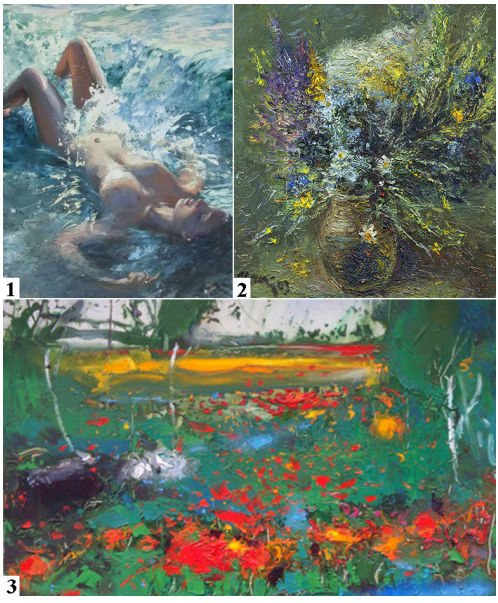
Києві, муніципальна галерея та галерея «АВЕК» у Харкові та ін.). Серед найбільш відомих галерей в Україні – Центр мистецтва «Славутич», Центр сучасних мистецтв «Брама», художні галереї «Бланк-Арт», «Лаврські дзвони», «Пектораль», «НЕФ», «Ірена», «Малярський закут», «А-Акварель», «Ґрифон», «Мистецький льох», «Артвітрила», «Світ Ь», галерея мистецтв Києво-Могилянської академії, галерея «Дім Миколи». Відомі також своєю діяльністю одеська галерея «Човен», Південноукраїнський центр сучасного мистецтва в Запоріжжі. Галереї надали відвідувачам можливість ознайомитися з творчістю талановитих художників. Галерейна діяльність стала характерною ознакою нинішнього етапу культурного процесу. Галереї сприяють збереженню безцінних реліквій українського мистецтва, стримують процес відпливу культурних цінностей з України, який набрав нині масового, подеколи навіть загрозливого характеру.

Роки незалежності України стали часом надзвичайно активної виставкової діяльності художників. Персональні й спільні виставки представників молодого покоління вже відомих художників свідчать про високу творчу активність українських художників. Так, наприклад, експозиціями багатого спектра різних традицій, стилів і манер стали виставки сучасного живопису, скульптури й графіки, присвячені пам'яті Володимира Ненадо, Григорія Бондаренка, Сергія Луньова, Опанаса Сластьона та ін. Перспективними в плані збагачення творчих контактів і практичних досягнень образотворчого мистецтва можна вважати серію пленерів великої групи харківських художників «Шляхами Сергія Васильківського» і Перший всеукраїнський мистецький пленер «Хортиця крізь віки» (2003 і 2004 рр.) та ін.

Численні виставки в Україні й за кордоном свідчать про появу нових художніх форм: інсталяції, ассамбляжа, акціонізму, перфоманса, відеоарта. При цьому у творчості багатьох художників знаходять своє відбиття мотиви трипільської й скіфської культур, культури Київської Русі, античних пам'яток Чорноморського узбережжя, українського бароко, а також події, пов'язані з екологічними й соціальними катастрофами. Останнім часом представники українського мистецтва одержали практично необмежені можливості для демонстрації своїх досягнень за рубежем. Так, у 2001 році Україна вперше взяла участь у престижному Венеціанському

бієналле. Своєрідним підсумком минулого тисячоріччя стали виставка, присвячена 2000-річчю Різдва Христова, і реалізація проекту «Мистецтво України XX століття».

Улітку 2004 року завдяки донецькому меценатові Наталії Задорожній жителі Лондона одержали можливість побачити добутки трьох українських художників: Георгія Зайченка (якого критики вважають яскравим представником імпресіонізму в сучасному мистецтві); Олени Самойлик, у роботах якої дивна техніка живопису сполучається з неореалістичним стилем, і Сергія Савченка, живопису якого властива особлива експресі.

Виставка картин українських художників у Лондоні. 2004 р.: 1 – Олена Самойлик «В океані світла»; 2 – Георгій Зайченко «Букет»; 3 – Сергій Савченко «Літо»

Однак, треба відзначити, що сучасне образотворче мистецтво України розвивається різними векторами і не має спільного центру притягнення. Як підкреслюють сучасні критики, воно вже не претендує на роль максималістсько налаштованого ідейного лідера чи суворого пророка, відмовляється від виконання пропагандистських і повчальних функцій. Мистецтво стає приватною справою тих, хто здатний і спроможний зрозуміти одне одного. Разом з тим воно реально існує серед нас як калька чи дзеркало чиєїсь душі, яка втілює себе досить вільно, без почуття страху й дискомфорту. Нова модель художньої творчості зорієнтована на результат, в якому творчий акт не зупиняється в часі й містить в собі глибокий відбиток «дискурсу осмислення квінтесенції Буття».

2. Скульптурне мистецтво сучасної України

У тісному зв'язку з життям, актуальними проблемами сучасності розвивалося мистецтво скульптури. При цьому радянський період залишив на ньому процесі помітний слід, що і наклало відбиток на мистецтво. Окрім того, особливо виразним залишається культурний традиціоналізм та консерватизм.

Найбільш розповсюдженою формою мистецького виразу, а також засобом актуалізації пам'яті та побудови ідентичності залишаються традиційні художні форми,

а саме пам'ятники, міські скульптури та художньо-меморіальні дошки.

а) монументальна скульптура

Насамперед, можемо констатувати, що попри загальну тенденцію заперечення художніх принципів попереднього, соціалістичного періоду та прагнення увійти у світовий мистецький контекст, популярною практикою і досі залишається спорудження великоформатних монументальних пам'ятників на високих постаментах. Переважна більшість з них у естетичному аспекті продовжують традицію соцреалістичного канону і практично не демонструють розвитку ані у формальному, ані в концептуальному сенсах. Це, в свою чергу, говорить про те, що у суспільній свідомості досить міцно укорінились радянські стандарти стосовно мистецтва. Авторами таких пам'ятників найчастіше є скульптори, творча манера яких сформувалась під впливом кращих традицій монументальної пропаганди, і сьогодні їх бачення стосовно репрезентації пам'яті у публічному просторі залишилось незмінним.

Класичні зразки монументального мистецтва представлені на просторах України здебільшого фігуративними скульптурними об'єктами. Основною функцією таких об'єктів залишається увіковічення осіб та подій, актуалізація історичної та культурної колективної пам'яті.

На загал, пам'ятники 1990-х та частково 2000-х років в Україні здебільшого пов'язані з політикою пам'яті та курсом на утвердження національної ідентичності у новоствореній державі. Водночас переважна більшість проектів все ще наслідують традиції радянського монументалізму.

Варто відзначити, що на зламі XX–XXI ст. монументи в Україні, особливо в західноукраїнському регіоні продовжують класичні традиції, сформовані ще у попередні періоди (XIX–XX ст.) як в плані мистецького рішення, так і з огляду на їх сприйняття та взаємодію з аудиторією. Естетика більшості пам'ятників, що націлені на утвердження національної ідентичності, відверто, хоч і не усвідомлено, апелює до традицій радянського монументалізму. У період 1990–2000-х рр. у міських просторах продовжують працювати низка скульпторів, становлення творчої манери яких відбувалося саме під диктатом соцреалізму. Відповідно, це можна вважати однією із вагомих причин відсутності свіжих мистецьких рішень у монументах періоду Незалежності.

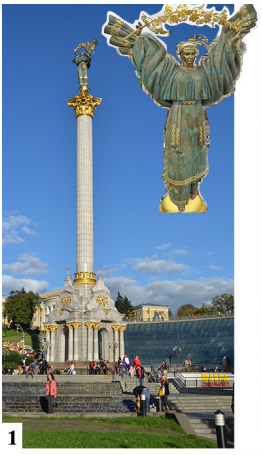
Радянський монументалізм утвердив певні канонічні образи-типи пам'ятників, які до сьогодні

міцно укорінились у суспільній свідомості. Можемо простежити, що вождів та ідеологів комунізму найчастіше зображали як постать, що крокує вперед, натомість, письменників, діячів культури, – такими, що сидять у кріслі, герої війни та революції – у динамічних композиціях, часто кінного типу. Власне, усі ці типи пам'ятників значною мірою трансформувались у період Незалежності. Замість пропагування комуністичної ідеології, монументальне мистецтво почало слугувати потужним механізмом культурного формування та відтворення необхідної державі національної ідентичності.

Однак, у першому десятилітті Незалежності вже присутні очевидні спроби відходу від радянської монументальної естетики. З початком XXI століття альтернативою вертикально організованим, монументальним пам'ятникам на високих постаментах стають камерні скульптури, які частково відображають західні тенденції мистецтва – public art («публічного мистецтва») та мають ряд відмінностей у візуально-естетичному та соціокультурному аспектах. Традиційну для пам'ятників класицистичну концепцію, в якій монумент виступає візуальною та метафоричною домінантою, змінює «інтеграційна модель» взаємодії «місця» і скульптури. Відчутним стає перехід від класичного монументалізму до більш камерного характеру творів. Відтак, під впливом європейських тенденцій у композиції традиційного пам'ятника, почали відбуватися деякі трансформації: фігура «сходить» із п'єдесталу, наближається до глядача, створюючи навколо себе камерний простір, що пробуджує людину до спілкування з мистецьким об'єктом. Причому, найчастіше, зв'язок такого твору з місцем його розміщення здається штучним, випадковим, через що таким об'єктам властива спонтанність впливу на глядача. На зміну чіткої пропагандистської функції, приходять спектакулярність і розважальність. Характерними особливостями таких скульптурних об'єктів є демонстративно підкреслена відсутність монументальності і демократизм. Претензія на увічнення будь-якої історичної події або особистості спостерігається не завжди. Такі скульптури швидше апелюють до почуття гумору і в багатьох випадках можуть демонструвати іронію і сарказм з приводу загальних, взятих з повсякденного життя, тем. При збереженні звично ї «реалістичної» пластичної мови та традиційних для скульптури матеріалів виконання, такі твори не вкладаються

в стандартні визначення монументальності, більше того – багато в чому їм суперечать.

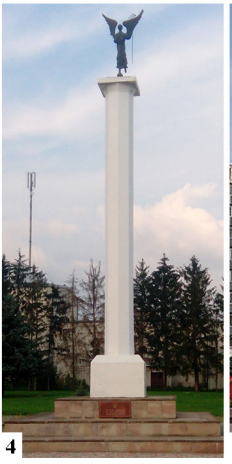
Виразною соціокультурною тенденцією, характерною для усіх регіонів України, є тяжіння до своєрідної «пам'ятникоманії». У гонитві за швидкістю і масовому характері встановлення нових об'єктів, втрачається їх художня якість. Знову, як і за часів радянської влади, з'являються однотипні монументи, використовуються неоригінальні, вторинні ідеї, порушується гармонійність, відбувається перенавантаження («забазарювання») пам'ятниками окремих місць, яскравим зразком чого може слугувати «ансамбль» Майдану Незалежності у Києві, який увійшов у топ-10 найгірших пам'ятників часів незалежності. Власне головний монумент площі, споруджений на честь 10-ти річчя Незалежності (2001) значною мірою утвердив певний тип монументального мистецтва офіційно-державного статусу, якому притаманний яскраво-урочистий

1

2

3

4

5

Пам'ятники Незалежності України: 1 – Київ; 2 – Харків; 3 – Тернопіль; 4 – Гусятин; 5 – ангел-охоронець України у Кропивницькому

еклектизм з пріоритетом рис українського бароко, синтезованих з елементами неокласицизму та етнографізму. Це колона, яка увінчана фігурою жінки (Берегині) з калиновою гілкою в руках, висота монументу – 61 метр. У серпні 2012 р. у Тернополі відкрили пам'ятник незалежності України, скульптор Іван Сонсядло. Скульптура молодої жінки символізує Україну, а її руки, що тягнуться догори, переходять у крила лелеки – образ свободи. Сам птах поданий у формі тризуба. Бронзовий монумент споруджували методом народної будови. Подібні пам'ятники відкриті в. Харкові (2012, Олександр Рідний та Ганна Іванова), Гусятині (2001, Микола Обезюк). У Кропивницькому знаходиться унікальний пам'ятник Ангелу-охоронцю України (2004, Анатолій Гончар). Як і в Тернополі бронзовий монумент споруджували методом народної будови. Тепер пам'ятник з надписом «Бережи, Боже, Україну» вважається одним із семи чудес міста й унікальним оберегом країни.

Період останнього десятиліття XX – початку XXI століття особливо вирізняється розширенням поля історичної пам'яті, появою великої кількості нових та замовчуваних до цього імен, об'єктів комеморації, що справедливо очікували свого увіковічення. Ця тенденція виявилась особливо актуальною у контексті західноукраїнського регіону. Розпочалось активне утвердження національної свідомості народу та нової демократичної влади через монументальне мистецтво. Істотно активізувалося спорудження монументів, присвячених загальновизнаним постатям та подіям національної історії. під час хвилі активної художньої «націоналізації» міського простору, мистецьке вирішення більшості пам'ятників все ще не зраджувало принципам радянської, соцреалістичної естетики.

Зокрема, у 1990-х–2020-х роках в Україні і світі відбувається масове спорудження пам'ятників Тарасові Шевченкові. Часто вони творились за шаблоном-стандартом, що дискредитувало саму ідею, образ Шевченка, особливо при неякісному мистецькому виконанні. Загалом, в Україні та світі є 1384 пам'ятники Кобзареві, з них 1256 – в Україні та 128 – за кордоном у 35 країнах. Це найбільша у світі кількість монументів, встановлених діячеві культури. В Україні найбільше пам'ятників встановлено на Прикарпатті – 211 об'єктів. Це явище охарактеризували як «монументальна шевченкіана». Величним виглядає пам'ятник Кобзареві у Львові (1992, Володимир й Андрій Сухорські). Ліворуч

Пам'ятники Т.Г. Шевченку: 1 – Львів; 2 – Васильків; 3 – Чернігів; 4 – Хуст; 5 – Ковель; 6 – Чернівці

фігури поета стоїть «Хвиля національного відродження» – 12-метрова символічна стела з фігурними барельєфами. На ній зображені фігури не тільки реальних історичних особистостей, а й героїв творів Тараса Шевченка. Над всією історичною ходою піднімається фігура – Матір Божа Оранта. Варто відзначити, що більшість сучасних пам'ятників присвячених великому Кобзарю зображують його молодим. Пам'ятник Т. Шевченку у Львові став важливим символом утвердження Незалежності.

Пам'ятники Т.Г. Шевченку за кордоном: 1 – Тбілісі; 2 – Баку; 3 – Прага; 4 – Варшава

Серед сучасних монументів Кобзареві за кордоном можна відзначити перші – в Білому Бору, Варшаві (Польща, 1991, Василь Бородай, 2002, Анатолій Кущ) Гавані (Куба, 1999, Микола Білик, Віталій Сівко), останні – в Загребі (Хорватія, 2015, Костянтин Добрянський), Уніао-да-Віторіа (Бразилія, 2015), Ризі (Латвія, 2015, Ігор Гречаник), Лісабоні (Португалія, 2019, Гелдер де Карвалью), Флоренції (Італія, 2021, Олег Пінчук).

Із завоюванням незалежності митці України досить часто звертаються до її історії. Встановлення пам'ятників народу, його героям і «батькам», трагічним або тріумфальним подіям

стало одним із засобів формування історичної національно-культурної ідентичності та нової політичної ідеології. В першу чергу вшановуються всі покоління українських військовиків, які боролися за національну державність України. Найбільш показовими є пам'ятники в Черкасах із скульптурою архистратига Михаїла, покровителя українського воїнства. (2016, Микола Білик), Ковелі (2016), Ніжині (2019, Даниїл Ровенчин), Долині (2002, Василь Ярич та Ярослав Юзьків), Києві (парк «Володимирська гірка» 2020) та багатьох інших.

1

2

3

4

Пам'ятники борцям за волю України: 1 – Ковель; 2 – Черкаси; 3 – Ніжин; 4 –Долина

Поряд із цим ведуться роботи й над скульптурним утіленням історичних постатей, які уособлюють для українського народу гордість нації та історію державотворення.

У народі шанують святу рівноапостольну княгиню Ольгу (Київ, Коростень, Святогорськ, Івано-Франківськ, Луцьк), князя Ярослава Мудрого (Київ, Біла Церква, Харків, Богуславль, Володимиир-Волинський, Тисмениця). Міжнародне визнання отримала київська княжна та дружина французького короля Генріха I Анна Ярославна. У червні 2005 р. у Санлісі (Франція) встановили її пам'ятник, який створив Валентин Зноба у співавторстві із Миколою Знобою. Цей пам'ятник Україна подарувала Франції. У листопаді 2016 р. у Києві відкрито пам'ятник Анні Ярославні-дитині авторства скульптора Костянтина Скритуцького. У серпні 2017 р. у Києві відкрито пам'ятник-копію французького монументу в Санлісі зроблену скульптором Миколою Знобою. Аналогічні пам'ятники в рамках проекту «Шлях Королеви», який покликаний відтворити мандрівку майбутньої королеви від Києва до Парижа відкрили в Тулузі (2018, Франція), Арлон (2019, Бельгія), Кракові (2019, Польща), планується відкрити в Чехії, Австрії та Німеччині. Є також пам'ятник в Джакарті (2019, Індонезія), У ряді міст (Коростень, Кривий Ріг, Харків, Севастополь) поставлені пам'ятники Володимиру Великому – хрестителю Русі.

Пам'ятники історичним особам: 1 – княгиня Ольга (Київ); 2 – Ярослав Мудрий (Київ); 3–4 – Анна Ярославна (Київ); 5 – Святослав Хоробрий (Запоріжжя); 6 – Володимир Великий (Кривий Ріг)

Зустрічаються також монументи й за кордоном: Лондон (1988, канадський скульптор українського походження Лео Мол), Ґданськ (2015, українсько-польський скульптор Геннадій Єршов), Рим (2015, скульптор українського походження Леонід Молодожанин). Відомі також монументи Святославу Хороброму (Київ, Старі Петрівці (Київщина), Маріуполь, Запоріжжя).

За роки Незалежності в Києві появилося два пам'ятники присвячених легендарним засновникам міста. Так, на Майдані Незалежності в 2000 р. встановлена декоративна композиція-фонтан на честь засновників Києва. Кожна з фігур роботи скульптора Анатолія Куща, символізує характер українського народу та одну з чотирьох стихій: Кий – воїн і Вогонь, Щек – хлібороб і Земля, Хорив – мисливець і Вітер, Либідь – прамати і Вода.

Інша скульптурна композиція «Малюки, що пускають кораблики» (автор Володимир Журавель) у 2017 році була

Пам'ятники засновникам Києва: 1 – на Майдані Незалежності; 2–3 – Поштовій площі

поставлена на Поштовій площі. Основу композиції скла-дають три фігури малюків – хлопчиків, які є прообразами легендарних братів-засновників Києва – Кия, Щека і Хорива. Діти граються корабликами на карті Української столиці, дивлячись на те, яким стало наше місто. У декількох метрах знаходиться друга частина пам'ятника – бронзова лавка, на якій сидить маленька дівчинка, яка є прообразом сестри засновників Києва Либеді.

Московіти всяко прагнуть долучитися до слави Київської Русі і в себе встановлюють пам'ятники ряду київських князів (княгині Ользі (Москва, Псков), Ярославу Мудрому (Ярославль), Володимиру (Москва, Смоленськ) тощо.

На Західній Україні вшановують володарів Галицько-Волинської держави, яка перейняла славу Києва. Серед них найбільше зустрічаються пам'ятники Данилу Галицькому (Львів, Василь Ярич; Володимир-Волинський, Теодозія Бриж; Галич, Олександр Пилєв; Івано-Франківськ, Ігор Семак; Тернополі, Богдан та Борис Руді), Ярославу Осмомислу (Володимир-Волинський), Володимиру Васильковичу (Кам'янець-Подільський), Васильку Ростиславовичу (Теребовль). У Володимирі-Волинському є незвичайний пам'ятник, який зображує в отрочому віці княжичів Данила й Василька. Сини великого князя Романа Мстиславича з обох боків тримають сідло батька з бойовими обладунками. Автор скульптури Теодозія Бриж.

Пам'ятники князям Галицько-Волинського князівства: 1 – княжичі Данило й Василько (Володимир-Волинський); 2 – Данило Галицький (Львів); 3 – Василько Ростиславович (Теребовль); 4 – Ярослав Осмомисл (Володимир-Волинський)

Надзвичайно популярними серед митців є монументи, що

зображують відважних захисників Вітчизни – козаків та їх ватажків, які встановлені в багатьох містах України. Оскільки пам'ятники Богдану Хмельницькому були встановлені, в основному в 50-60-і рр. XX ст., у наш час з'явилось кілька нових монументів у Черкасах, Суботові, Кропивницькому; Хмельницькому, Ніжині.

Відомі також пам'ятники уславленим ватажкам козаків, в основному в Східній та Центральній Україні: гетьману України Петру Конашевичу-Сагайдачному (2001, Київ, Валерій Швецов; 1991, Хотин, Володимир Гамаль; 1992, Кульчиці, Дмитро Крвавич, Микола Посікіра, Любомир Яремчук, Михайло Федик; 2015, Харків, Володимир Луцак; 2008, Севастополь, В. Луцак); Івану Сірку (2017, Харків, Олександр Рідний; 2010, Дніпро, Володимир Кочмар; 2017, Каховка); Северину Наливайко (1992, Гусятин, Казимир Сікорський); Івану Підкові (2007, Канів, Петро Кулик, Володимир Блюсюк); Петру Калнишевському (1991, Пустовійтівка на Сумщині, Ростислав Синько, Василь Бородай; 2012, Недригайлів на Сумщині Анатолій Гайдамака, Петро Дроздовський); Іван Мазепа (2016, Полтава, Володимир Шевченко, Микола Білик; 2017, Коломак, Сейфаддін Гурбанов); Юрію Кульчицькому (2010, Кульчиці, Ігор Лихий; 2013, Львів, Роман Кікта); Максиму Залізняку та Івану Гонті (2015, Умань, Іван Гончар, Петро Гончар, Ігор Зарічний); Йосипу Гладкому (2010, Запоріжжя, Володимир Філатов); Пилипу Орлику (2011, Київ, Анатолій Кущ, Олег Стукалов).

Пам'ятники козакам: 1 – Іван Мазепа (Полтава); 2 – Северин Наливайко (Гусятин); 3 – Пилип Орлик (Київ); 4 – Іван Сірко (Харків)

Українські козаки прославилися не тільки на Батьківщині, а й за її межами беручи участь у європейських війнах. Так, у Відні (Австрія) є два пам'ятники «Українським козакам, що брали участь у визволенні Відня» (2003 р.) та «Українським козакам захисникам Відня» (2013 р.) роботи скульпторів Володимира. та Оксани Чепеликів.

Надзвичайно поважають Пилипа Орлика автора першої європейської конституції. В 2011 р. у м. Крістіанстад

(Швеція) постав пам'ятник гетьману України авторства Бориса Крилова та Олеся Сидорука. Пам'ятник Конституції відкрито в 2010 у Бендерах (Молдова).

У 2017 р. у Дюнкерку (Франція), відкрито меморіальну дошку на честь легендарного кошового отамана Запорозької Січі Івана Сірка та українських козаків, які брали участь у визволенні міста від ворога під час Тридцятилітньої війни – в 1646 році. Встановлено її на Тріумфальній арці XVII століття, скульптор з Вінниччини Микола Крижанівський.

Пам'ятники козакам за кордоном: 1–2 – Відень (Австрія); 3 – Бендери (Молдова); 4 – Крістіанстад (Швеція)

Як і в художньому мистецтві в скульптурі популярним персонажем є народний герой козак Мамай. Його пам'ятники відкриті в ряді міст: Київ (2001, Валентин та Микола Зноби), Запоріжжя (2009, Сергій Каніщев), Кам'янське (2010, Гарнік Хачатрян), Рокиня на Волині (2012, Володимир Шолудько), Краматорськ (2015, В'ячеслав Гутиря), Кривий Ріг (2016, Володимир Токар), Миколаїв (2016), Каховка (2016) Єлизаветівка на Дніпропетровщині (2018), Геніческ (2018, Василь Шпак).

У контексті державницьких монументів варто згадати і кінні пам'ятники, що вважається вершиною скульптурного мистецтва та частково демонструють досить еклектичні спроби відходу від радянського монументалізму. Верхи на коні зображено багато відомих українців, а також легендарних осіб. Є пам'ятники, головний герой яких зображений не верхи, а кінь стоїть поруч нього, або вершник є серед фігур, які доповнюють головного героя. Споруджено також ряд монументів самим коням.

Пам'ятники козаку Мамаю: 1 – Київ; 2 – Кривий Ріг

1991 р. у м. Жовті Води встановлено пам'ятник «Героям визвольної війни українського народу 1648-1954 років» (Богдану Хмельницькому, Івану Богуну, Максиму Кривоносу). Скульптори – Анатолій Білостоцький, Оксана Супрун. Є також скульптурна композиція присвячена отаману, командувачу Чорноморською козацькою флотилією Антону Головатому (1999, Одеса, Олександр Токарєв). У Києві на Контрактовій площі

Кінні пам'ятники козакам: 1 – Героям визвольної війни (Жовті Води); 2 – гетьману П. Сагайдачному (Київ); 3 – командувачу Чорноморською козацькою флотилією Антону Головатому (Одеса); 4 – легендарному засновнику Кривого Рогу козаку Рогу (Кривий Ріг)

височіє пам'ятник гетьману Петру Сагайдачному (2001, Валерій Швецов, Едвард Кунцевич, Борис Крилов, Олесь Сидорук) У м. Кривий Ріг 2011 р. встановлено пам'ятник «Легендарному засновнику Кривого Рогу – козаку Рогу». Скульптор – Олександр Васякін. У Новоград-Волинському, згідно із законом про декомунізацію у 2017 р. кінну фігуру будьонівця було демонтовано, а на його місці помістили кінну фігуру козацького полковника Михайла Тиші, очільника Звягельського козацького полку.

Численні приклади монументів, що націлені на утвердження національної ідентичності та значною мірою відповідають естетичним принципам попередньої доби, присутні практично в усіх містах України.

За роки незалежності в Україні відрито багато пам'ятників визначним державним та політичним діячам XX ст. починаючи від визвольних змагань 1917 р. і до сьогодення. Знаменною подією в житті України стало монументальне увіковічення видатного українського історика та державного діяча Михайла Грушевського, яка відбулася в 1990 р. у м. Долина на Прикарпатті. Автор – скульптор Василь Ярич. Згодом протягом 1990–2020 рр. відкрито більше 15 монументів і меморіальних дощок: Червоноград (1992), Львів (1994), Київ (1998), Бар (2001), Луцьк (2002), Скала-Подільська (2010) і ін. Меморіальні дошки М. Грушевському відкриті у Відні, Празі, Варшаві, Холмі, Тбілісі, Казані.

Перший у світі пам'ятник українському письменнику, громадському, політичному і державному діячеві, першому

Пам'ятники державним та політичним діячам України: 1 – М.С. Грушевський (1990, Долина), 2 – В. Винниченко (2010, Кропивницький), 3 – Н. Махно (2009, Гуляйполе), 4 – С. Петлюра (2017, Вінниця); 5 – героям Західноукраїнської Народної Республіки та Української Галицької Армії (2018, Львів)

керівнику українського уряду Володимиру Винниченку в м. Кропивницький встановлено 2010 р. роботи скульптора Володимира Цісарика.

У 2004 році в Ужгороді відкрили монумент, присвячений українському політичному і релігійному діячеві, президенту Карпатської України, Герою України Августину Волошину. Автор – скульптор Михайло Михайлюк.

Вшановують й українського політичного та військового діяча, командувача Революційної повстанської армії України, керівника селянського повстанського руху 1918–1921 рр., відомого анархіста і тактика ведення партизанської війни Нестора Махна. Його монументи відкрито на батьківщині в Гуляйполі (2009), Нікополі (2009), Старобільську (2013).

Пам'ятник Августину Волошину в Ужгороді

Пам'ятники голові Директорії УНР, отаману війська та флоту УНР Симону Петлюрі встановлені у Вінниці (2017, Володимир, Роман та Андрій Оврахи), погруддя в Рівному (2001, Володимир Шолудько, Володимир

Пам'ятник на честь проголошення столиці ЗУНР в Станіславові

Стасюк, Петро Подолець), Тернополі (2018). У Києві в 2019 р. встановили барельєф роботи скульптора Василя Маркуша, навпроти пам'ятника заклятого ворога Симона Петлюри – Миколи Щорса.

У 2018 р. у Львові відкрили пам'ятник героям Західноукраїнської Народної Республіки та Української Галицької Армії (Володимир Цісарик). Тяжіння до західноєвропейської естетики та певне заперечення естетичних принципів радянської доби демонструє також пам'ятник на честь проголошення столиці ЗУНР в Станіславові (2004, Володимир Довбенюк).

У незалежній Україні з небуття повертаються й заборонені за Радянського Союзу імена героїв визвольних змагань періоду Другої світової війни. Це пов'язано зі змінами після Помаранчевої революції, коли українцям почала відкриватися національна історія. Починаючи від 2010 року це, можливо, навіть було виявом спротиву державній політиці повернення до всього радянського, що її реалізував режим Януковича. Встановлення пам'ятників з громадської ініціативи, свідчить, що ця постать для людей є символом боротьби за незалежність. Так, в Україні встановлено 44 пам'ятники Степанові Бандері. Але споруджено їх лише у чотирьох областях: Івано-Франківській, Львівській, Рівненській і Тернопільській. Найбільш відомі в Самборі та Львові (2007, 2008, Микола Посікіра), Тернополі, Івано-Франківську (2008, 2009), Дрогобичі (2001), Дублянах (2004), Трускавці (2010). Встановлено також численні погруддя С. Бандері у багатьох містечках та районних центрах Західної України, які не вирізняються сучасними мистецькими рішеннями та нагадують погруддя радянських вождів. Це, наприклад, погруддя у м. Коломия (1999) та, особливо, у м. Городенка (2008), Бучач (2007), Бережани (1995), Теребовля (1999) Борислав (1998), Червоноград (2005) та ін.

Так само на Західній Україні вшановують й політичного і державного діяча, генерала хорунжого, члена галицького крайового проводу ОУН Романа Шухевича. Перший в Україні встановлений у с. Тишківці Івано-Франківської області (1995). Цей монумент вважають найвеличнішим скульптурним твором про командира УПА в Україні

Пам'ятники державним, політичним та військовим діячам України: 1 – Степан Бандера (Тернопіль); 2 – Роман Шухевич (Калуш); 3 – пам'ятник на згадку про УГВР (Сприня, Львівщина)

(скульптор Август Басюк). На сьогодні відомо більше десяти пам'ятників: на батьківщині в Краковці (Петро Штаєр), Львів (2009, Ярослав Скакун), Калуш (2012, Ігор Семак), Івано-Франківськ (2019, Ігор Семак) та ін.

У с. Сприня на Львівщині відкрито пам'ятник засновникам Української Головної Визвольної Ради (УГВР), створеної в 1944 р., як Всеукраїнського загальнонаціонального центру (тимчасовий парламент), покликаного взяти на себе верховне керівництво національно-визвольною боротьбою українського народу за незалежність. На ньому постали Кирило Осьмак – президент УГВР, Роман Шухевич – голова Генерального секретаріату, Генеральний Секретар Військових Справ, головнокомандувач УПА, Ростислав Волошин – Генеральний Секретар Внутрішніх Справ, голова Великого Збору, капелан УПА о. Іван Гриньох – другий віце-президент і Дарія Ребет – член Президії УГВР.

До 60-річчя створення УПА, на території колишньої Рівненської в'язниці НКВС, у жовтні 2002 року відкрили пам'ятник Головному командиру УПА генерал-хорунжому Климу Савуру скульптора Володи-мира Шолудько.

Головний командир УПА генерал-хорунжий Клим Савур

Серед сучасних державних діячів найбільшою пошаною користується український політик, публіцист, політичний в'язень СРСР, провідник українського національно-

демократичного визвольного руху кінця 1980-х – 1990-х років В'ячеслав Чорновіл. Перший пам'ятник від-крито в 2002 р у Золочеві (Микола Посікіра). Інші є в Миколаєві (2007, Віктор Макушин), Львові (2002, Іван Самотос), Києві (2006, Богдан Мазур), Івано-Франківську (2005, Василь Вільшук) і ін.

Пам'ятник В'ячеславу Чорноволу в Києві

Зрілість громадянського суспільства в Україні засвідчує монумент присвячений Георгію Ґонґадзе та журналістам, які загинули за свободу слова, який відкрито у грудні 2008 року у Києві. Пам'ятник зроблено за проектом скульптора Юрія Козерацького.

Пам'ятник Георгію Гонгадзе в Києві

Події Євромайдану часто називають «постколоніальною революцією», адже вони змусили українське суспільство переглянути розуміння себе та своєї країни, що йому нав'язували зовні. Зокрема це стосується інтерпретування історії та формування ряду національних героїв. Тому поширеною в Україні стає практика спорудження пам'ятників, присвячених вшануванню жертв репресій, геноцидів, трагедій та катастроф, де в окремих випадках простежується, порівняно новий підхід до художнього вирішення. На сучасному етапі увічнення пам'яті жертв трагедій та катастроф зазнало суттєвих мистецьких трансформацій, що в підсумку вилились у концепцію «контрмонумента». Адже, як демонструє світовий досвід, пам'ятники жертвам трагічних подій не повинні наводити жах на перехожих, а навпаки, мають спонукати до роздумів та саморефлексій.

Незаживаючою раною для українців залишаються події 30-х–40-х років XX ст. У 2008 р. у Києві відкрито Національний музей Голодомору-геноциду (Меморіал жертв Голодомору). Музей складається з меморіальної частини (Свіча пам'яті, скульптура дівчинки з колосками в руках «Гірка пам'ять дитинства» на площі «Жорна долі», янголи при вході до меморіалу, Алея «Чорні дошки») та Зали пам'яті, що фактично виконує функцію музею. Автори ідеї Меморіального комплексу – Народний художник України Анатолій Гайдамака. Головний архітектор проекту – Юрій

Пам'ятники жертвам Голодоморів в Україні: 1 – меморіал в Києві; 2 – Харків; 3 – Суми; 4 – Неті-шин

Пам'ятний знак жертвам Голодомору (Київ)

Ковальов, скульптори – Микола. Обезюк і Петро Дроздовський.

Своєрідним художнім символом національної трагедії, завдяки лаконічній формі і глибокому змісту став пам'ятний знак жертвам Голодомору на Михайлівській площі Києва (1993, Василь Перевальський). Він вже частково наближений до західних художніх тенденцій у меморіальних практиках.

В Україні на сьогодні відкрито понад сотню пам'ятників жертвам голодоморів.

Необхідно відзначити, що за кордоном, за підтримки української діаспори, пам'ятники жертвам голодомору в Україні появилися ще задовго до відвоювання нею незалежності. У м. Саут-Баунд-Брук, штат Нью-Джерсі, за ініціативою Патріарха Мстислава (в миру Степан Іванович Скрипник), голови Української Православної церкви в США, на вшанування жертв голодомору в Україні в 1965 р. була збудована Церква-меморіал св. Андрія Первозванного. З тих пір, у країнах, де проживають представники української діаспори встановлено більше 20 пам'ятних знаків: Аргентині, Австралії, Австрії, Бельгії, Бразилії, Великій Британії, Німеччині, Парагваї, Польщі, Словаччині, Угорщині, Франції. У більшості вони створені українськими скульпторами, або митцями українського походження в діаспорі.

Так, у США встановлено чотири пам'ятники жертвам Голодомору. У Чикаго 4 грудня 1993 р. біля церкви Святого Андрія було встановлено білий мармуровий хрест, на ньому – терновий вінок з написом у центрі: «1932–1933», у підніжжі хреста – бронзова скорботна фігура матері, яка схилилася над померлою дитиною. У центрі постаменту українською і англійською мовами слова: «В пам'ять понад

семи мільйонів жертв Голодомору в Україні, штучно створеного московською комуністичною владою». На бічній стороні п'єдесталу напис: «Зупинись і вклонись невинним жертвам. Цей пам'ятник поставлено заходами української громади міста. Автор монумента — український скульптор Анатолій Кущ. У цей період встановлюються пам'ятні знаки в містах Аделаїда (Австралія), Парма (США) у 1993 році та в м. Калгарі (Канада) у 1999 році. 22 листопада 2008 р. Меморіал жертвам Голодомору відкрито у Мюнхені (Німеччина), 2009 року українська діаспора в Бразилії в місті Курітіба встановила пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932-1933 років. У 2015 р. у Вашингтоні (США), (ідея «Поле пшениці» американки українського походження Лариси Курилас) відкрито меморіал. У Торонто в 2015 р., у центрі меморіалу встановлена скульптура «Гірка пам'ять дитинства» українського автора Петра Дроздовського. Останній пам'ятник відкритий у 2018 р. в угорському місті Сегеда. Автором пам'ятного знаку є Богдан Корж (Ужгород).

Закордонні пам'ятники жертвам Голодомору в Україні: 1 – Вашингтон (США); 2 – Чикаго (США); 3 – Вініпег (Канада); 4 – Сегеда (Угорщина)

В Україні також відкрито ряд пам'ятників присвячених жертвам репресій 1930-х-1940-х рр. Зокрема, варто відзначити меморіал Жертвам Голокосту у Львові (1992 р., Луїза Штернштейн). Модерна великоформатна скульптура, що втілює старого єврея, що у молитві здіймає руки до неба, має характерне динамічне художнє вирішення та глибокий символічний зміст. Досить чисельну групу становлять пам'ятники «Жертвам комуністичних злочинів» Петра Штаєра і Романа Сивенького 1997 р. та «Жертвам політичних репресій» у Львові. Взагалі, в 1990-х рр. монументальна скульптура починає розвивати традиції реалістичної пластики XIX ст. Монументальні концепції пам'ятників тепер по-новому корелюють зі станковізмом, відчувається прагнення надання їм камерного контексту, довірливо-інтимного спілкування з сучасним глядачем.

Пам'ятник жертвам голокосту (Львів)

Пам'ятник художникам-жертвам репресій у Києві

Цю тенденцію, наприклад, ілюструє меморіал репресованих художників України на території академії мистецтв у Києві (1996, Борис Довгань).

В Україні є місця масових поховань жертв НКВС і німецьких нацистів. На окремих з них створені меморіальні комплекси. Найвідоміший з них Биківнянський відкритий в 1994 р., де загинуло від 50 до 100 тис. – скульптор Володимир Чепелик. «Тюрма на Лонцького» у Львові з 2009 року – національний музей-меморіал пам'яті жертв окупаційних режимів – скульптори – Петро Штаєр і Роман Сивенький. У Києві в 2001 р. зведено монумент «Дітям, розстріляним у Бабиному Яру», де нацисти розстріляли більше 100 тис. мирних жителів (скульптор Валерій Медведєв). У Рівному є «Дорога смерті Рівне-Сосонки», меморіал «Дробницький Яр» у Харкові. У Львові до 70-ої річниці на місці розстрілу польських професорів та лікарів у 2011 році було встановлено пам'ятник загиблим. Це прямокутна арка, побудована з кам'яних кубів із зображенням чисел – їх 10, як і Заповідей Божих. А от камінь із зображенням п'ятірки (5-та Заповідь – «Не вбий!») трохи висунутий, як символ того, що кожне порушення цих Заповідей несе по собі жахливі наслідки .

Пам'ятники жертвам комуністичного та нацистського режимів: 1 – Биківня; 2 – «Тюрма на Лонцького» у Львові; 3 – Бабин Яр; 4 – дорога смерті «Рівне-Сосонки»

1

2

3

4

В окрему групу доцільно виділити військові пам'ятники, однак їх кількість, порівняно із радянським періодом незначна. Більшість проектів, які реалізовані в Україні останніми роками, ще досить далекі від новітніх художньо-меморіальних об'єктів, однак, простежуються і деякі позитивні зрушення у цьому напрямку, що демонструють відхід від мілітаристської концепції, яка культивувалася впродовж XX ст., та певне переосмислення пам'яті про війну. Її окреслюють лише поодинокі монументи, що присвячені подіям Другої світової війни.

Серед військових монументів мабуть доцільно виокремити пам'ятники працівникам органів внутрішніх справ, які загинули при виконанні службових обов'язків, бо спорудження таких меморіальних об'єктів стало досить розповсюдженою практикою для українських міст. Усі вони вирізняються, з одного боку прагненням до символізму та образності, а з іншого – виразним еклектизмом.

Пам'ятник розстріляним польським професорам (Львів)

Важкий слід в історії народу залишила війна в Афганістані, де загинуло понад 3 тис. українських військових. Пам'ять про них живе і до сьогодні, що вилилося в цілому ряді нових пам'ятників та меморіалів відкритих останніми роками в ряді населених пунктів. Особливо варто виділити монумент, який споруджений в місті Хмельницький. Меморіал присвячений, як зазначено на постаменті, «подолянам, загиблим в Афганістані та інших локальних війнах». Вся композиція представлена у вигляді величезної руки, яка ставить на шахову дошку у вигляді земної півкулі фігурку воїна. Майстром, який виконав цей шедевр, є сучасний скульптор Микола Мазур.

Пам'ятники працівникам органів внутрішніх справ, які загинули при виконанні службових обов'язків: 1 – меморіал, Київ; 2 – Івано-Франківськ; 3 – Ужгород; 4 – Вінниця

Незаживаючою раною українців є події 1947 року, коли почалася військова операція «Вісла». В її результаті з власних домівок виселили близько 150 тисяч українців, розселили далеко від дому, в основному в західних областях України, щоб вони асимілювалися і зникли як національна спільнота. Тому тут в більшості своїй і постали пам'ятники жертвам депортації. Одним із перших був пам'ятник у Бережанах на Тернопільщині (27 жовтня 1996 р), споруджений до 50-річчя депортації українців з етнічних українських земель. Втілив ідею львівський скульптор Михайло Гайда.

Згодом аналогічні пам'ятники були відкриті в Самборі (2005), Рівному (2007), Калуші (2011), Луцьку (2013), Сокалі, Хоросткові та Чорткові на Тернопільщині (2015),

Пам'ятники воїнам-афганцям: 1 – Запоріжжя; 2 – Хмельницький; 3 – Кривий Ріг; 4 – Київ

Володимирі-Волинському (2019), Тернополі (2014). Ці пам'ятники демонструють тяжіння до символічно-алегоричних образів. Однак останній, попри символічний задум пам'ятника, є надто перенасиченим реалістично трактованими деталями: у кроні дерева і численні фігури людей, і дерев'яна церква, і кладовище, і статичний лелека у композиційному центрі. Динаміка руху підсилюються лише за рахунок переплетення гілок.

З приходом Радянської влади всього із Західної України в 1939-1940 рр. було вислано до Сибіру, Поволжя, Казахстану та на Північ, за різними підрахунками, від 10 до 20 %. У 2017 році в Караганді (Казахсттан) відкрили і освятили пам'ятник депортованим українцям Автори проекту – скульптори Олесь Сидорук і Борис Крилов.

Пам'ятник депортованим українцям. м. Тернопіль

Не менше постраждали від совітів й інші народи, що населяли Україну, зокрема кримські татари. На Кримському півострові за часів до окупації його росіянами було відкрито ряд пам'ятників, які увіковічували пам'ять жертв депортації кримських татар та деяких інших народів, які жили в Криму: Євпаторія, Сімферополь, Судак (1994), Ялта, Севастополь (2008). Планується поставити пам'ятник у Києві.

Монумент у пам'ять жертв депортації кримських татар та деяких інших народів. м. Севастополь

З приходом «Русского мира» в Крим тут почали руйнувати пам'ять татар. Росіяни руйнують пам'ятники. Так біля підніжжя Еклізі-Бурун на плато Чатир-Даг повалили встановлений у 2014 р пам'ятний знак. У Сімферополі невідомі нанесли фіолетовою фарбою на плити з назвами республік, куди були депортовані кримські татари символ нацизму – свастику.

Не забули митці й про чорнобильську трагедію та тих

людей, які ціною свого життя рятували світ. Вони відкриті практично у всіх обласних центрах та більшості районних.

Торкаються сучасні скульптори і важливої соціальної проблематики, а саме теми заробітчанства. Адже з України з різних причин виїхало за кордон 5 млн. заробітчан. Так, у 2011 р. у с. Колочава на Закарпатті відкрили перший в Україні пам'ятник заробітчанам (скульптор Петро Штаєр), який відтворює сумну картину прощання чоловіка з сім'єю. У 2016 році в Зарваниці на Тернопільщині, за кошти людей, також відкрито пам'ятник мігрантам-заробітчанам У центрі – постать заплаканої дівчинки з іконою Божої Матері в руках та валізою. Поруч із дівчиною на камені зображений вишитий рушник, на якому з грудки землі проростає жолудь.

Пам'ятники жертвам Чорнобильської катастрофи: 1 – Чортків; 2 – Ковель; 3 – Євпаторія; 4 – Кривий Ріг

На події Революції Гідності відкликнулися як прості українці, так і провідні скульптори. У ряді міст почалися відкриватися пам'ятники героям Небесної сотні та воїнам АТО. Серед них модна відзначити меморіал героям Небесної сотні у Львові, перша черга якого була відкрита 23 серпня 2019 р.

Пам'ять про Героїв Небесної Сотні та воїнів, загиблих за незалежність України відзначена скульптурним монументом у Миколаєві на Львівщині (скульптор Володимир Цісик і художник Сергій Іванов 2015). Чотириметрова скульптура нагадує змах ангельських крил. На верхніх краях крил розміщені голуби, готові здійнятися у височінь, – символи чистих, невинних душ. На зовнішніх поверхнях ангельських крил зображено два сюжети: на правому крилі – сцена

Пам'ятник заробітчанам на Закарпатті та Тернополі

Меморіал пам'яті героїв Небесної сотні у Львові

Пам'ятники героям Небесної сотні: 1 – Миколаїв; 2 – Хмельницький; 3 – Тернопіль; 4 – Івано-Франківськ

перемоги дракона архангелом Михаїлом, на лівому – душі дівчини і хлопця, що піднімаються з полум'я до небесного вінця. До монументу ведуть сім сходинок постаменту – символ сходження до Царства Небесного. За словами авторів, пам'ятник символізує воскресіння, боротьбу та мир.

Досить цікавим є пам'ятник роботи скульптора Романа Албула у Хмельницькому, який встановили у 2017 р. Бронзовий пам'ятник зображений у вигляді голуба, який стоїть на відрубаній голові ворона, що символізує перемогу добра над злом. На його крило нанесено голови людей, котрі загинули під час Революції гідності.

На свято Покрови Пресвятої Богородиці та в день УПА – 14 жовтня 2016 року в Тернополі відкрили пам'ятник Героям Небесної Сотні (скульптор Роман Вільгушинський). Композиція символізує декоративний вихор, на якому зображено незахищену фігуру юнака як невинної жертви та ангела – символ слави. Аналогічні пам'ятники відкриті протягом 2015-2020 рр. в Івано-Франківську, Луцьку, Кагарлику, Гадячі, Києві тощо.

Завдяки зусиллям української громади м. Блумінґдейл (Іллінойс) неподалік Чикаго в 2015 році відкритий перший

Пам'ятники героямНебесної сотні в Чикаго (США)

у США пам'ятник героям Революції гідності. Автори пам'ятника відомий скульптор, заслужений художник України Євген Прокопов.

Так само українці вшановують героїв, які загинули в результаті гібридної війни з Російською Федерацією на сході України. У Києві біля центральної будівлі Служби безпеки України у 2015 р. з'явився «Козак переможець» – пам'ятник, який присвячується захисникам незалежності України – учасникам АТО. За задумом авторів скульптури козак долає алегоричний образ зла, що намагається з північного сходу влізти в Україну.

У жовтні 2019 р. у Харкові відкрито монумент захисникам України Основний елемент композиції – куб із написом «Герої не вмирають». За задумом авторів, він, як найстійкіша геометрична фігура, символізує Україну – цілісну і потужну державу. Втрати у боротьбі за незалежність – втрачені життя і тимчасово втрачені території – символізує відсутня частина куба. Але ці частини все ж залишилися поруч і винесені на плац у вигляді 14 металевих стел. Їхня кількість, за задумом авторів, ще й алюзія до року початку АТО – 2014-го.

У Кривому Розі прообразом центральної фігури нової скульптурної композиції скульптора Володимира Токара

Пам'ятники героям АТО: 1 – Київ; 2 – Харків; 3 – Кривий Ріг; 4 – Житомир; 5 – Фастів

є Євген Абросимов з позивним «Абрикос» – мінометник-«кіборг», який воював у Донецькому аеропорту. Скульптура «кіборга» поміщена між двома символічними крилами літака, які відображають трагедію Іл-76, збитого збройними сепаратистами під Луганськом у червні 2014 року. У ньому загинуло 49 українських військових, серед яких були дніпропетровці і криворіжці. На монументі викарбувані імена земляків, які загинули під час військової операції на сході України. Пам'ятники воїнам-героям відкриті практично у всіх регіонах України.

В окрему групу можна виділити пам'ятники релігійного змісту, що присвячені християнським святим та церковним діячам. При цьому спостерігається певна регіональна специфіка. На сході України більше зустрічаються монументи присвячені церковним діячам Української Православної Церкви (МП), а на заході увічнюють переважно святих та церковних діячів, пов'язаних із греко-католицькою або православною традицією. Це, наприклад, пам'ятники Олександрові (Петровському), архієпископу Харківському (2010, Ганна Іванова), 10-ти Божих заповідей – пам'ятний архітектурний комплекс відкритий на честь 15-ї річниці створення Криворізької Єпархії УПЦ (МП) (2011), Священномученикам Криворізьким: Архієпископу Онуфрію і Єпископу Порфирію (2013), Святому Василію (Зеленцову) Єпископу Прилуцькому (2007, Полтава), першому митрополиту Української автокефальної православної церкви Василю Липківському (2019, Черкаси), ієрарху Інокентію ахієпископу Одеської єпархії УПЦ (МП) (2013). У західних районах України – єпископу УГКЦ Йосипу Сліпому (2004, Тернопіль), патріарху і кардиналу Мирославу-Івану Любачівському (2014, Долина, Івано-Франківської області), та Андрею Шептицькому у Львові та Івано-Франківську (2015). Є монументи пов'язані й з православною традицією. Як приклад, пам'ятники Кирилу та Мефодію в Мукачево (2000), першому православному митрополитові Буковини Євгенові Гакману (2006, Чернівці). Як бачимо, проекція християнської теми на монументальні

Пам'ятники церковним діячам: 1 – Олександр (Петровський), архієпископ Харківський; 2 – покров Богородиці (Кривий Ріг); 3 – митрополит Василь Липківський (Черкаси); 4 – Йосип Сліпий (Тернопіль); 5 – Андрей Шептицький (Львів); 6 – Євген Гакман (Чернівці); 7 – Папа Римський Іоанн Павло II (Зарваниця)

скульптурні твори має певні регіональні відмінності та навіть у межах Західної України ілюструє традиційний поділ на православну та католицьку гілки. Окремо відзначимо і той факт, що в західних регіонах особливе місце відведено постаті католицького понтифіка Папи Римського Іоанна Павла II. На його честь в Україні на сьогодні зведено близько п'ятнадцяти пам'ятників (2001, Львів; 2007, Самбір; 2007, Дрогобич; Мостиська; 2012, Брюховичі, Львівської області, Бережани; 2013, Зарваниця Тернопільської області, Івано-Франківськ; 2011, Житомир; 2015, Бердичів та ін.).

б) жанрова скульптура

Однією з найбільших проблем у традиційних художніх практиках постає їх тотальна комерціалізація, що досить виразно простежується у жанровій скульптурі. З початком XXI століття в містах поширеною тенденцією стало створення скульптурних образів знайомих персонажів міського фольклору, літературних героїв, відомих у світовому контексті постатей, що якось прив'язані до регіональної історії, представників професій, відтворення історичних типів старого міста, іронічних та символічно-алегоричних образів тощо. Така скульптура хоч і втілює більш сучасні тенденції публічного мистецтва, однак часто має рекламно-комерційний підтекст, що, в свою чергу, породжує ряд інших проблемних явищ.

Так, з точки зору мистецького виконання, у жанровій скульптурі головні виражальні засоби, а саме – постановка фігури і ефект маси в просторі, передача руху, пози, жесту, вибір пропорцій, характер силуету і т.д. – найчастіше відходять на другий план. Превалює буквальне, ілюстративне зображення сюжету. Відповідно, складається враження, що важливою є не мистецька якість скульптурного об'єкта, а лише символічний факт його встановлення. Окрім реальної інформації, яку несуть в собі подібні образи, вони також провокують суспільство на створення нових легенд та звичаїв. Наприклад, ряд скульптур породили навколо себе колосальну кількість прикмет, історій та міфів, завдяки чому їм вдалося більш-менш адаптуватися в міському просторі та стати значною часткою туристичного образу міста, його ідентичності. Звичайно, сам факт створення подібного роду об'єктів утішний: вони викликають позитивні емоції, допомагають зняти напругу. Більшість з них все ж має досить привабливий для широкого загалу вигляд, та доволі позитивно сприймаються як елементи масової культури. Це

також зумовлено специфікою пострадянського простору, де, завдяки усталеним стереотипам, реалістична бронзова пластика на вулицях міст, значною мірою на підсвідомому рівні, викликає схвалення.

За останні п'ятнадцять років в міських просторах України створено десятки жанрових скульптур, при цьому з кожним роком їх кількість істотно зростає. Вони вирізняються тематикою, регіональною специфікою, художньо-естетичними та культурно-символічними якостями. Все це у комплексі надає нам підстави визначити цей напрямок як окрему модель традиційних художніх практик, відмежувавши її від монументу. На вулицях міст представлені численні скульптури найрізноманітнішого змісту та функціонального призначення. Для певної структуризації найбільш доцільним, на нашу думку, буде класифікувати їх за тематичним принципом. Таким чином, у жанровій скульптурі виділяємо основні групи, а саме: пам'ятники персоналіям (видатним постатям, персонажам міського фольклору, літературним та кіногероям тощо), символічно-алегоричні скульптури; іронічні та побутові образи, а також виразно комерційні об'єкти. Водночас, наголосимо на тому, що такий поділ є досить умовним, бо деякі об'єкти за своїм змістом є на межі або можуть бути віднесені одразу до декількох категорій.

Розвиток української скульптури потрапив під потужну хвилю популізму. Загальна маргіналізація соціокультурних процесів викликала потребу декларувати та увічнювати у художніх об'єктах діячів радянської та української культури (література, театр, кіно, музика) і спорту.

Найбільша колекція монументів видатним вітчизняним та зарубіжним представникам культури зібрана в харківському Саду скульптур у дворі ресторану «Ермітаж». Так само справжній мальовничий куточок МАУП – «Сад України», де представлені пам'ятники визначних діячів вітчизняної історії та культури. вшановують видатних постатей усіх часів та народів. Найбільш репрезентативним прикладом актуалізації жанрової міської скульптури можна вважати Одесу, яка є лідером в Україні за кількістю сучасних міських скульптур. Окремим феноменом, що не має аналогів в Україні, є «Сад мініатюрних скульптур» у подвір'ї Одеського літературного музею. Це експозиція сучасної камерної скульптури яка , знову ж таки, втілює образи літературних героїв та популярних персонажів оригінального місцевого фольклору.

Пам'ятники українським письменникам та поетам XVII – початку XX ст.: 1 – Григорій Сковорода (Київ); 2 – Пантелеймон Куліш (с. Оленівка); 3 – Іван Франко (Івано-Франківськ); 4 – Леся Українка (Ковель); 5 – Петро Гулак-Артемовський (Харків)

Значною популярністю виділяються пам'ятники видатному українському філософу-містику, богослову, поету, педагогу Григорію Сковороді. Вони встановлені в Києві (2009, Борис Крилов, Олесь Сидорук), Харкові (2012, Сейфаддін Гурбанов), Переяславі.

Є ряд монументів письменнику Пантелеймону Кулішу (2011, с. Оленівка на Чернігівщині, Микола Обезюк; 2019, с. Воронеж на Сумщині, Володимир Лозовий).

Заслуженою пошаною серед українців користується великий каменяр Іван Франко. Монументи письменнику встановлені переважно на заході України, де він жив і працював, однак є і в інших містах по всій країні й навіть за кордоном (Відень, Ліпік). Найважливіші серед них у Збаражі (1992, Володимир Одрехівський), Тернополі (1995, Іван Сонсядло), Івано-Франківську (1995, Любомир Яремчук, Микола Посікір), Нагуєвичах (1996), Одесі (2006, Брорис Рум'янцев), Києві в «Саду України» (2009, Борис Крилов, Олесь Сидорук), Коломиї (2012, Василь Андрушко, Василь Гурмак).

Найвідомішою жінкою давньої та сучасної України є Леся Українка. Її монументи представлені в Ковелі (1991, Юліан Савко), Стрию (1995, Василь та Володимир Одрехівські), Києві в «Саду України» (2000, Борис Крилов, Олесь Сидорук), Балаклаві (2004, Володимир Суханов), Білгород-Дністровському (2012, Володимир Федьків), Дніпрі погруддя

(2019, Дмитро Мулярчук). Вшановують її й за кордоном: Москва (2006, Євген Розанов, Олександр Бурганов, Ігор Бурганов), Телаві (2017, Олександра Рубан, Віктор Липовка).

У різних містах України можна зустріти монументи іншим видатним класикам вітчизняної літератури кінця XIX – початку XX ст.: Павлу Грабовському (1996, Харків, Олександр Фоменко), Петру Гулак-Артемовському (2017, Харків, Олександр Рідний, Сергій Чечельницкий), Григорію Квітці-Основ'яненку (1993, Харків, Семен Якубович), Юрію Федьковичу (2004, Путила на Буковині, Володимир Гамаль), Василю Стефанику (1995, Івано-Франківськ, Емануїл Мисько), перший у світі пам'ятник видатному поету, політичному діячу Олегу Ольжичу (2007, Житомир, Василь Фещенко), Богдану Лепкому (1997, Бережани, Іван Сонсядло, 2011, Тернопіль, Леонід Яворський), Максиміліану Волошину (Харків).

Прославляють також і літераторів XX ст. Це стосується визнаних письменників та поетів. Відомі монументи Максиму Рильському (2007, Київ, Петро Остапенко), Олесю Гончару (2009, Київ, Володимир та Оксана Чепелики), Андрію Малишку (1994, Обухів, Михайло Лисенко, 2016, Дарниця, Роман Захарчук), Василю Симоненку (2006, Черкаси, Владислав Димйон), Олені Телізі (2009, Київ, Володимир Щур), Степану Пушику (2019, Івано-Франківськ, Володимир Семків), Костянтину Шишку (2010, Луцьк, Ірина Дацюк), відомій поетесі Любові Забашті (2011, Прилуки). У саду скульптур одеського літературного музею встановлений пам'ятник знаменитим письменникам, авторам сатиричних

Пам'ятники українським письменникам та поетам XX ст.: 1 – Максим Рильський (Київ); 2 – Андрій Малишко (Обухів); 3 – Олена Теліга (Київ); 4 – Олесь Гончар (Київ); 5 – Василь Симоненко (Черкаси); 6 – Степан Пушик (Івано-Франківськ)

Пам'ятники видатним письменникам і поетам близького і далекого зарубіжжя:
1 – Анна Ахматова (Харків); 2 – Михайло Булгаков (Київ); 3 – Шолом Алейхем (Київ); 4 – Самед Вургун (Київ); 5 – Володимир Короткевич (Київ); 6 – Юліуш Словацький (Київ)

романів «12 стільців» і «Золоте теля» Іллі Ільфу та Євгенію Петрову, роботи скульптора Олег Чорноіванова та Михайлу Жванецькому, що є справжнім втіленням одеського гумору.

Вшановують в Україні внесок у світову культуру не тільки вітчизняних письменників, але й іноземних. У різних містах встановлені пам'ятники поетесі Анні Ахматовій (2001, Харків, Володимир Кочмар), Михайлу Булгакову, перший у світі (2007, Київ, Микола Рапай, Харків), Михайлу Матусовському (2007, Луганськ, Євген Чумак), польському поету Юліушу Словацькому (2012, Київ, Станіслав Радванський), азербайджанському поету Самеду Вургуну (2006, Київ, Сейфаддін Чурбанов), Шолом-Алейхему, перший за часом встановлення з пам'ятників єврейському письменнику, драматургу в світі (1997, Київ, Валерій Медведєв), білоруському поету Володимиру Короткевичу (2011, Київ, Костянтин Селіханов, Олег Варвашеня), австрійському письменнику, автору популярних романів і новел (зокрема на еротичні та фольклорні теми) Леопольду рітер фон Захер-Мазоху (2008, Львів, Володимир Цісарик), російським письменникам і поетам у Харкові Івану Буніну, Миколі Гумільову, Федору Достоєвському, Сергію Єсеніну, Володимимру Маяковському, Борису Пастернаку, Льву

Толстому, Ернесту Хемінгуею, Марині Цветаєвій, в Одесі Олександру Пушкіну, Ісаку Бабелю.

В окремих містах України встановлені монументи на честь відомих корифеїв малярства. Їх небагато. Це пам'ятники українській примітивістській художниці Марії Приймаченко (2009, Київ, Федір Богинський), перший в Україні постамент основоположнику кубізму Пабло Пікассо (2009, Львів, Володимир Цісарик), перший в Україні монумент Шевченку-художнику (2007, Прилуки, Семен Кантур), художнику-примітивісту Никифору Дровняку (2006, Львів, Сергій Олешко), художнику-дисиденту Опанасу Заливасі (2017, Івано-Франківськ, Ігор Семак), відомому в Європі Георгію Косміаді (2017, Рівне, Микола Сівак), основоположникам закарпатської школи живопису Йосипу Бокшаю та Адальберту Ерделі (1999, Ужгород), останньому також в с. Климовиця на Іршавщині (2018, Адріан Балог), Казимиру Малевичу (2015, Конотоп, Юрій Ведмідь), засновникам художнього напрямку «бойчукізм», представників Розстріляного відродження Михайлу та Тимофію Бойчукам (1992, Романівка на Тернопільщині, Борис Рудий), Івану Дряпченку (2019, Василівка, на Полтавщині), Миколі Глущенку (2017, Седнів на Чернігівщині, Дмитро Кропива), Січовому стрільцю, скульптору та художнику Михайлові Гаврилку (2014, Болехів, Василь Ярич), художнику та педагогу доби Розстріляного відродження Іванові Падалці (Жорнокльови на Полтавщині), знаменитому художнику-мариністу Івану Айвазовському та його брату Габріелу

Пам'ятники художникам: 1 – Марія Приймаченко (Київ); 2 – Іван Труш (Львів); 3 – Пабло Пікассо (Львів); 4 – Тарасу Шевченку (Прилуки); 5 – Никифор Дровняк (Львів); 6 – Йосип Бокшай та Адальберт Ерделі (Ужгород); 7 – Казимир Малевич (Конотоп)

Айвазовському (Сімферополь, Левон Токмаджян), невідомому художнику (2009, Вінниця, Володимир Оврах), Іллі Рєпіну (2019, Харків, Олександр Рідний, Ганна Іванова) тощо. Особливої уваги заслуговує порівняно камерний пам'ятник художнику Івану Трушу (1996, Львів, Сергій Олешко), якому властиві риси європейської міської скульптури XX ст. та гармонійна взаємодія з урбаністичним ландшафтом у візуально-естетичному та культурному аспектах. У цілому, цей зразок можна назвати першим пам'ятником європейського типу у Львові, що демонструє нам якісно новий підхід до організації мистецького об'єкта у міському просторі.

У скульптурі втілені зображення відомих композиторів, музикантів та співаків. У Львові у рік 200-річчя від дня народження відкрили та освятили пам'ятник авторові гімну України о. Михайлові Вербицькому. (2015, Володимир і Андрій Сухорські, 1997, Яворів, Петро Чепель, Петро Штаєр). У Покровському відкрили монумент автору всесвітньо відомого «Щедрика» Миколі Леонтовичу (2018, Петро Антип, Тульчин), Дмитру Бортнянському та Максиму Березовському (1995, Глухів, Інна Коломієць), Володимиру Івасюку (1999, Кіцмань, Микола Посікіра та Любомир Яремчук, 2011, Львів, Сергій Олешко), Миколі

Пам'ятники українським композиторам
1 – Михайло Вербицький (Львів); 2 – Микола Леонтович (Покровськ); 3 – Максим Березовський (Глухів); 4 – Дмитро Бортнянський (Глухів); 5 – Микола Мозговий (Київ); 6 – Володимир Івасюк (Львів); 7 – Ференц Ліст (Чернівці)

Мозговому (2017, Київ, Мішель Іщенко). У квітні 2013 року в Кропивницькому відкрили пам`ятник відомому композитору Генріху Нейгаузу (Володимир Цісарик), а в рамках проекту «Видатні особистості, які змінили світ» відкритий авангардний барельєф Ігорю Стравинському (2019, Київ, Костянтин Добрянський). На Донеччині встановлений монумент російському і радянському композитору Сергію Прокоф'єву (1991, с. Красноє, Василь Полоник). Досить своєрідним є пам'ятник відомому угорському композитору, піаністу та диригенту Ференцу Лісту в Чернівцях, виготовлений скульптором Михайлом Колодко, за ініціативи Генерального консульства Угорщини та місцевої громади. Пам'ятник у вигляді піаніно прикрашає контрастна мозаїка із клавіш, і якщо доторкнутись до них, спрацьовують датчики, і починає грати відома мелодія композитора – «Угорська рапсодія № 2». Наверху рояля розміщується гротескна фігура композитора.

Вшановують в Україні й відомих співаків, які зробили свій значний внесок у світову скарбницю музичної культури. Серед них монументи актору та співаку Олександру Вертинському зображеному в образі П'єро (2002, Київ, Борис Довгань), Івану Козловському (2008, Київ, Микола та Валентин Зноби), оперній співачці Соломії Крушельницькій (2010, Тернопіль, Володимир Стасюк, Володимир і Андрій Сухорські), Леоніду Утьосову (2000, Одеса, Олександр Токарєв), Клавдії Шульженко та композитору Ісаку Дунаєвському (2001, Харків, Катіб Сафар огли Мамедов), Марку Бернесу (2019, Харків, Катіб Мамедов, 2011, Ніжин, Володимир Чепелик), українському солов'ю Анатолію

Пам'ятники українським співакам: 1 – Олександр Вертинський (Київ); 2 – Леонід Утьосов (Одеса); 3 – Соломія Крушельницька (Тернопіль); 4 – Марк Бернес (Харків); 5 – Ісак Дунаєвський та Клавдія Шульженко (Харків); 6 – Анатолій Солов'яненко (Київ); 7 – Андрій Кузьменко (Луцьк)

Солов'яненку (2001, Київ, Микола Рапай, 2002, Донецьк, Олександр Скорих), співаку-баритону Юрію Богатикову (2004, Сімферополь, Віктор Гордєєв). Загальним улюбленцем є лідер гурту «Скрябін» Андрій Кузьменко. В Луцьку в 2016 році встановили йому пам'ятник (Тарас Цюпа). На місці ДТП, де він загинув у Київській області також планують поставити монумент.

Пам'ятники театральним діячам: 1 – Лесь Курбас (Харків); 2 – Марія Заньковецька (Ніжин); 3 – Гнат Юра (Київ); 4 – Микола Яковенко (Київ)

Досить багато пам'ятників в Україні діячам театру та кіно. Так, у Києві в 2002 р. відкрили пам'ятник знаменитому режисеру, теоретику театру Лесю Курбасу роботи скульптора Миколи Рапая. В ньому простежуються тенденції романтизованого варіанту ренесансно-класицистичної схеми пам'ятника. Режисерові також поставили монумент у Харкові (2019, Олександр Рідний та Ганна Іванова). Є у Києві монумент відомому режисеру, актору, засновнику театру ім. І. Франка Гнату Юрі, який зображений у ролі Швейка (2011, Володимир та Оксана Чепелики). Вшановують й Миколу Яковченка та його улюбленого пса – таксу Фан-Фан, який відзначається гіперреалістичною об'єктивністю зображення (2000, Київ, Володимир та Оксана Чепелик). Ці ж скульптори створили подібну скульптурну композицію в Прилуках на батьківщині ак-тора (2008). У Ніжині в 1993 році встановлено меморіальний пам'ятник видатній українській актрисі Марії Заньковецькій (Олександр Скобліков).

Пам'ятники кіномитцям: 1 – Олександр Довженко (Київ); 2 – Сергій Параджанов (Київ); 3 – Віра Холодна (Одеса);, 4 – Людмила Гурченко (Харків); 5 – Василь Шукшин (Харків)

Не менше в Україні зустрічаються пам'ятники кіномитцям. У першу чергу планується встановити монумент родоначальнику «пое-

тичного кіно» Олександру Довженку «Мотор». Пам'ятник складається з фігури стоячого Олександра Петровича та оператора Данила Демудського, що присів на одне коліно (Володимир Щур). Зате в Новій Каховці монумент на честь відомого кіномитця встановлений ще в 2012 р. (Микола Рашевський). На території кіностудії ім. О. Довженка встановили пам'ятник режисеру Сергію Параджанову (1997, Київ, Богдан Мазур). В Одесі є монумент присвячений знаменитій актрисі німого кіно Вірі Холодній (2003, Олександр Токарєв). У Харкові встановили пам'ятник уродженці міста відомій актрисі Людмилі Гурченко. У нижній частині пам'ятника зображено 15 персонажів із шести фільмів з участю актриси (2018, Катіб Мамедов). В «Саду скульптур» є також монумент знаменитому актору й режисеру Василю Шукшину (2005, Харків, Сейфаддін Гурбанов).

В Україні загалом, помічаємо, що міський простір кінця XX – початку XXI століття на догоду масовому попиту наповнений зрозумілими, доступними для сприйняття образами широковідомих персонажів, які одразу популяризувались, «обросли» прикметами та легендами, увійшли до переліку невід'ємних атрибутів туристичних маршрутів та принагідних фотографувань. Таке явище у міській скульптурі Наталія Журмій пояснює втомою пострадянського суспільства від монументальної помпезності та недосяжності увічнених постатей радянських часів.

Є ряд пам'ятників присвячених акторам, що зіграли у фільмах героїв, які полюбилися кіноглядачам. Такі образи набули статусу знакових у масовій культурі, отримали популярність широкого загалу та є антитезою до видатних

Пам'ятники кіногероям: 1 – Леонід Биков – капітан Титаренко (Київ), 2 – Маргарита Криніцина та Олег Борисов – Проня Прокопівна і Свирид Голохвастов (Київ), 3 – Сергій Юрський – Остап Бендер (Кременчук), 4 – Сергій Філіпов – Кіса Вороб'янінов (Одеса), 5 – Михайло Пуговкін – отець Федір (Харків), 6 – Олена Шаніна – Елочка-людоїдка (Харків), 7 – Зіновій Гердт – Михайло Паніковський (Київ), 8 – Володимир Висоцький та Володимир Конкін – Гліб Жеглов та Володимир Шарапов (Київ), 9 – Анатолій Кузнєцов – товариш Сухов (Донецьк), 10 – Павло Луспекаєв – митник Верещагін (Луганськ)

звершень історії та культури. Серед них – льотчикам Великої Вітчизняної війни. Узагальненим образом повітряним асам став знаменитий «маестро», капітан Титаренко, з кінофільму «В бій ідуть одні старики» артист Леонід Биков (2001, Київ, Володимир Щур, 2019, Харків, Катіб Мамедов).

Досить популярним є персонажі комедії «За двома зайцями» Проня Прокопівна і Свирид Голохвастов, яких зіграли Маргарита Криніцина та Олег Борисов (1999, Київ, Володимир Щур і Віталій Сівко). Подібна скульптурна група є в Черкасах, але без прив'язки до акторів (2009, Олександр Гульбіс).

Надзвичайно популярними серед народу є кіногерої світової класики фільмів Іллі Ільфа і Євгена Петрова «12 стільців» та «Золоте теля». Найбільша кількість монументів присвячена Остапу Бендеру. В більшості своїй вони зображують актора Сергія Юрського, що зіграв великого комбінатора (2005, Харків, Ельданіз Гурбанов,), (2001, Жмеринка, Микола Крижанівський), (2011, Мелітополь, Володимир Гончаров), (2009, Одеса, Сергій Толкеєв), (2013, Кременчук, Ельданіз Гурбанов), (2008, Старобільськ на Луганщині, Андрій Боровий), (2005, Комарів на Вінниччині, Юрій Козерацький). У 2011 р. у Нікополі відкрили пам'ятник Осипу Беньяміновичу Шору, який з легкої руки письменника Валентина Катаєва став прототипом літературного героя Остапа Бендера. Робота скульптора Віктора Сараєва.

Часто в парі з Остапом Бендером виступає «гігант думки» Кіса Вороб'янинов в Одесі, якого прекрасно зіграв Сергій Філіпов (2003, Сергій Толкеєв). У Харкові прототипом для створення пам'ятника послужив виконавець ролі Іполіта Матвійовича в фільмі «Дванадцять стільців», режисера Марка Захарова, Анатолій Папанов (2003, Ельданіз Гурбанов), а в 2016 р. тут відкрили пам'ятник, де прототипом став Сергій Філіпов (Катіб Мамедов).

У Харкові є ще один монумент персонажу «Дванадцяти стільців» – отцю Федору (у виконанні Михайла Пуговкіна), там де він набирав воду в чайник і відстав від поїзда (2001, Олександр Табатчиков).

Ще один монумент, який забавляє харківчан та гостей міста – пам'ятник Елочці Людоїдці, прототипом якому стала виконавиця ролі Олена Шаніна (2006, Катіб Мамедов).

Прославилися Ілля Ільф і Євген Петров іншим твором – «Золоте теля». Найвідомішим його персонажем є «людина без паспорта» – Михайло Самуельович Паніковський.

«Великий Сліпий» отримав портретні риси від виконавця ролі актора Зіновія Гердта (1998, Київ, Володимир Щур та Віталій Сівко).

У Бердянську є пам'ятник іншим персонажам «Золотого теля» – «діти капітана Шмідта» – Остап Бендер і Шура Балаганов (2002, Микола Мироненко).

Користувався популярністю серед глядачів серіал «Місце зустрічі змінити не можна». У Києві встановлена скульптурна композиція, що являє собою фігури відомих кінематографічних героїв – Гліба Жеглова та Володимира Шарапова у виконанні Володимира Висоцького та Володимира Конкіна (2009, Володимир Чепелик). Пам'ятник Жеглову у виконанні В. Висоцького відкрили в Маріуполі (2003, Ігор Жигулін).

Полюбилися глядачам кіногерої фільму режисера Володимира Мотиля «Біле сонце пустелі». Серед них товариш Сухов, якого зіграв Анатолій Кузнєцов (Донецьк), митнику Верещагіну у виконанні уродженця Луганська Павла Луспекаєва (2011, Луганськ, Віктор Закалюкін).

Є пам'ятники окремим героям кінофільмів. Наприклад, Ігорю Ільїнському (у ролі хворого, що зцілився) з кінострічки «Свято святого Йоргена» (2001, Донецьк, Павло Чесноков, Юрій Балдін), Миколі Гринько (в ролі Папи Карло) з фільму «Буратіно» (2006, Київ, Тарас Цюпа, Ігор Глухенький), Миколі Рибнікову у ролі сталевара Сашка Савченка у фільмі «Весна на Зарічній вулиці» (2013, Запоріжжя), Інокентію Смоктуновсьому, що зіграв роль страхового агента Юрія Дєточкіна у фільмі «Бережись автомобіля» (2010, Харків, Іван Макогон), Сергію Іванову, що зіграв персонажа телевізійного фільму «Дні Турбіних» Ларіосика (2007, Житомир, Юрій Осташев), Володимиру Водяному та Олексію Смірнову, акторам, що зіграли Попандопула і бандита Сметану в культовому фільмі «Весілля в Малинівці» (2013, Малинівка, Харківської області, Сейфаддін Гурбанов), скульптурна група Євгену Євстигнєєву, та Володимиру Толоконнікову у ролях професора Преображенського та Поліграфа Шарікова з кінострічки «Собаче серце» (2009, Харків).

Значною популярністю й об'єктами туристичних маршрутів стають пам'ятники літературним героям. Досить багато є монументів літературному герою Ярослава Гашека бравому солдату Швейку (1998, Донецьк, Віктор Піскун, 2002, Львів, Сергій Олешко, 2007, Скелівка на Львівщині, Андрій Дацко, Луцьку). У Києві в 2012 році був

відкритий сад із п'єс Івана Нечуя-Левицького та Михайла Старицького.

В Одесі є пам'ятник «12 крісло» присвячений Іллі Ільфу і Євгену Петрову (1999, Михайло Рева). На Черкащині є монумент Нимидорі, героїні повісті Нечуя-Левицького «Микола Джеря» (2000, с. Стеблів, Едвард Кунцевич). У Новоград-Волинському є скульптура, присвячена головним героям драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» Мавці та Лукашу (1993, Валерій Швецов). Цим же героям встановлений пам'ятник у Трускавці. У Полтаві стоїть монумент напівлегендарній українській народній співачці та поетесі часів Хмельниччини, Марусі Чурай (2006, Дмитро Коршунов та Віктор Голуб). У Миргороді на березі ставка з назвою «Миргородська калабаня» є алея гоголівських героїв.

Пам'ятники літературним персонажам: 1 – бравий солдат Швейк («Пригоди бравого солдата Швейка») (Донецьк); 2 – 12 стілець («12 стільців») (Одеса); 3 – Нимидора («Микола Джеря») (Стеблів на Черкащині); 4 – Лукаш і Мавка («Лісова пісня») (Трускавець); 5 – Маруся Чурай (Маруся Чурай) (Полтава); 6 – Іван Никифорович і Іван Іванович («Повість про те, як посварився Іван Іванович з Іваном Никифоровичем») (Мирогород); 7 – Дама з собачкою та А.П. Чехов («Дама з собачкою») (Ялта); 8 – барон Мюнхаузен («Пригоди барона Мюнхаузена») (Одеса); 9 – людина невидимка («Людина-невидимка») (Тернопіль)

Тут можна побачити і Вакулу, що дарує своїй нареченій Оксані прекрасні царські черевички, і Івана Никифоровича і Івана Івановича, що топчуться біля калюжі, товсту свиню, що валяється в міській калюжі, Карася і Пацюка, що поглинає вареники, сільського голову, який сидить в мішку і розповідає про свою любов до Солохи, а на лавочці замріявся Хлестаков.

В Україні є й інші пам'ятники літературним героям. Дуже популярний персонаж – відомий мандрівник та вигадник барон Мюнхгаузен, герой книги Рудольфа Еріха Распе «Пригоди барона Мюнхаузена» (Одеса, Кременчук). У скульптурних образах увічнені й інші літературні герої: людина-невидимка (Герберт Веллс «Людина-невидимка») в м. Тернопіль, Тарас Бульба за однойменною повістю Миколи Гоголя (о. Хортиця, м. Запоріжжя, с. Келеберда, Полтавська область), Іхтіандр (Олександр Бєляєв «Людина-амфібія»), у м. Євпаторія в Криму, Дама з собачкою та Антон Павлович Чехов у м. Ялта (Крим). В Одесі є пам'ятники головному герою одеських анекдотів Рабиновичу, і Костіморяку з шаландою повної кефалі. У м. Дніпродзержинськ, Дніпропетровської області та м. Миколаїв є монументи міфічному герою Прометею.

В Україні є пам'ятники казковим героям. Вони прийшли до нас із казки, із байки, із оповідання. Ці герої створювалися для дітей, але стали улюбленцями і малих, і дорослих.

У Києві на Оболонській набережній встановлений пам'ятник герою української народної казки Котигорошку, одному з образів переможця над бідою, хворобою, труднощами в українському фольклорі (2014, Олексій Шамшура). Йому ж є скульптура біля Київського академічного театру ляльок (Валерій Кононенко). На Оболонській набережній ще встановлений пам'ятник присвячений популярному казковому персонажу – Золотій Рибці (2014, Олексій Шамшура). Біля лялькового театру в Києві розташовані пам'ятники героям казки Олексія Толстого «Пригоди Буратіно» – Буратіно, Мальвіні з пуделем Артемоном, сумному П'єро (2006, Григорій Савченко), Шалтай-

Пам'ятники героям мультфільмів: 1 – Івасик-Телесик (Київ); 2 – Буратіно (Київ); 3 – Маленький принц (Дніпро); 4 – Їжак в тумані (Київ); 5 – Карлсон (Одеса)

Болтаю (людиноподібному яйцю з краваткою) з казки «Аліса в Зазеркаллі» Льюїса Керрола (2003, Кременчук), «Друг» героям мультфільму «Жив був собака» (2014, Кривий Ріг).

У Дніпрі і Києві є пам'ятники герою казки Антуана де Сент-Екзюпері Маленькому принцу (2002, Володимир Наконечний), а в Одесі – єдиний в світі пам'ятник персонажу відомої казки Астрід Ліндгрен – Карлсону (2002, Михайло Рева).

Улюбленцем киян і гостей міста є казковий персонаж з мультфільму «Їжачок у тумані» (2009, Володимир Колінько, Георгій Куровський).

В Україні є пам'ятники присвячені спорту та його діячам. У 2004 році, з нагоди відзначення 110-ї річниці першого матчу в Україні у Стрийському парку Львова відбулося урочисте відкриття пам'ятника українському футболу роботи львівського скульптора Ярослава Скакуна.

Пам'ятники знаменитим спортсменам: 1 – першому футбольному матчу в Україні (Львів); 2 – Валерій Лобановський (Київ); 3 – Леоніл Жаботинський (Запоріжжя); 4 – Сергій Бубка (Донецьк); 5 – брати Клички (Коростишів Житомирської області)

Серед відомих спортсменів можна відзначити пам'ятник великому тренеру Валерію Лобановському (2003, Київ, Володимир Філатов). У Запоріжжі на Алеї слави відкрили пам'ятник легендарному українському радянському важкоатлету, Леоніду Жаботинському (2017, Ельданіз Гурбанов). У Донецьку є пам'ятник легендарному українському легкоатлету, шестиразовому чемпіону світу, 35-разовому рекордсмену світу, переможцю Олімпійських ігор, зі стрибків у висоту з жердиною Сергію Бубці (1999, Микола Ясиненко). У парку міста Коростишів Житомирської області встановили пам'ятник братам Володимиру та Віталію Кличкам (2015, Віталій Рожик).

Увіковічують у пам'яті й науковців, які прославили Україну в світі. Найбільше їх встановлено на Алеї видатних учених і конструкторів Київського політехнічного інституту. Серед них пам'ятники: людині яка прославляла Україну в Європі Юрію Дрогобичу (Котермаку) (1999, Дрогобич, Теодозія Бриж), основоположнику практичної космонавтики, конструктору перших штучних супутників Землі та космічних кораблів Сергію Корольову (2006, Микола Олійник), математику, академіку Михайлові Кравчуку (2003, Олександр Скобліков), творцю першої в континентальній

Пам'ятники відомим науковцям: 1 – Сергій Корольов (Київ); 2 – Дмитро Менделєєв (Київ); 3 – Володимир Городецький (Київ); 4 – Іван Горбачевський (Тернопіль); 5 – Володимир Вернадський (Харків); 6 – пам'ятний знак Альфреду Нобелю (Дніпро)

Європі обчислювальної машини академіку Сергію Лебедєву (2002, Олександр Скобліков), хімікові Дмитрові Менделєєву (1995, Юрій Кисельов, Валерій Швецов), засновнику світової школи зварювання та містобудування Євгену Патону (2002, Олександр Скобліков), конструктору перших літаків, вертольотів І. Сікорському (2008, Микола Олійник), видатному конструктору авіадвигунів, академіку АН СРСР, генерал-майор-інженеру авіації Олександру Мікуліну (2013, Микола Олійник), видатному вченому-механіку, академіку Степану Тимошенку (1998, Михайло Дерегус). У Києві вшанували відомого архітектора Владислава Городецького (2004, Володимир Щур, Віталій Сівко). Вшановують на батьківщині відомого фізика та електротехніка, винахідника Х-променів, організатора науки, одного з перекладачів Біблії українською мовою Івана Пулюя (2017, Івано-Франківськ, Микола Обезюк, Гримайлів на Тернопільщині). У Тернополі є монумент хіміку, гігієністу та епідеміологу, термінографу академіку Іванові Горбачевському (2004, Олександр Маляр), а у Львові – винахідникам гасової лампи Ігнатію Лукасевичу та Яну Зеґу (2008, Володимир Цісарик).

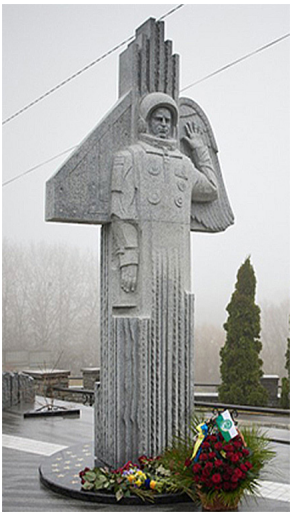
Пам'ятник Ігнатію Лукасевичу та Яну Зеґу (Львів)

Досить багато пам'ятників видатним науковцям встановлено в Харкові. Серед них: природознавцю, засновнику геохімії, біогеохімії та радіогеології, вчення про біосферу, одному із засновників Української академії наук Володимиру Вернадському (2019, Олександр Рідний, Ганна Іванова), організатору судово-медичної й криміналістичної експертизи в Україні, фундатору Харківської експертної школи, професору Миколі Бокаріусу (2019), видатному архітектору і педагогу, заслуженому діячеві мистецтв УРСР Олексію Бекетову (2007, Сейфаддін Гурбанов, 2016, Олександр Рідний, Ганна Іванова), вченому-офтальмологу професору Леонарду Гіршману (2009, Олександр Демченко), видатному математику і механіку Олександру Ляпунову (2010, Олександр Рідний, Ганна Іванова), вченому біологу Іллі Мечникову (2005, Сейфаддін Гурбанов),

У Дніпрі в 2008 р. до сорокаріччя заснування Банком Швеції премії з економіки в пам'ять Альфреда Нобеля відкритий пам'ятний знак. На ньому барельєфи 802 нобелівських лауреати прикрашають символічну земну кулю (Євген Грошев). А в Харкові в 2016 р. відкрили пам'ятник Нобелівським лауреатам, які тут навчалися або працювали: біолог Ілля Мечников (в області фізіології і медицини 1908 р), фізик Лев Ландау (з фізики 1962 р) і економіст Саймон Кузнець (з економіки 1971 р) (Олександр Рідний і Ганна Іванова).

У Мексиці вшанували українського вченого, який розшифрував писемність майя Юрія Кнорозова (2012, Канкун, 2018, Меріда, Рейнальдо Соарес (Пачеллі).

5 грудня 2020 року, у 23-тю річницю повернення з космосу на Землю шатла «Колумбія», на Байковому кладовищі в Києві відкрили пам'ятник легендарному космонавту та герою України Леоніду Каденюку. Автором пам'ятника є Анатолій Гайдамака, скульптор Володимир Шолудько.

Пам'ятник герою України легендарному космонавту Л. Каденюку (Київ)

Цікавим феноменом, який пов'язаний із сучасними тенденціями європейського мистецтва, також є поступова відмова від гігантоманії тоталітарних чи авторитарних часів, та поява пам'ятників звичайній, пересічній людині, яка не є «героєм» у безпосередньому розумінні

цього слова. Це своєрідні пам'ятники людям, яких ми «не помічаємо».

У першу чергу це пам'ятники матерям. Перший в Україні був відкритий у 2017 р. у с. Старе Київської обл. Прообразом стала жителька села Єфросинія Бойко, яка стояла тут, на перехресті доріг, чекала і зустрічала своїх дітей, пережила-перетерпіла – перебороля війну і розруху, своїми руками звела хату і зберегла свій рід. Є монументи в с. Чапаєвка на Черкащині (2015, Іван Фізер), Хмільнику (2012, Віктор Стукан), Коростишеві (2010), Донецьку (2003, Карпен Калантарян), матері Тараса Шевченка в Моринцях (2006), пам'ятник жіноцтву в Черкасах, (Іван Фізер), матері-вдові в Києві, (2012, Костянтин Добрянський), матері і дитині (Київ), усім дружинам, сестрам, матерям, які залишаються на березі та чекають на тих, хто в морі (Одеса), вагітній жінці (2013, Южне на Одещині, Юрій Косилов), Миколаєві, Львові, Новограду-Волинському, Миргороді, Маріуполі, Мукачевому, Євпаторії тощо.

Пам'ятники матерям: 1 – Старе на Київщині; 2 – Хмільник; 3 – жінкам моряків, Одеса; 4 – вагітній жінці, Южне; 5 – жінці з дитиною, Київ; 6 – матері Т.Г. Шевченка, Моринці

Окрему групу становлять пам'ятники представникам різних професій, що стало поширеною тенденцією у Західній Європі та США, яку активно підхопили у країнах пострадянського простору. Найбільше є монументів слюсарям-сантехнікам. У більшості своїй вони зображуються такими, що виглядають із люків. Почалася мода на такі композиції з невеликої скульптури в Братиславі. В Україні такі пам'ятники представлені: Кременкуці (2006), дядя Вася в Черкасах (2004). Євпаторії (2007, Віталій Зайков), Горішніх Плавнях (Комсомольськ) на Полтавщині (2006, Олег Рябо), Тернополі (2010, Дмитро Мулярчук), Бердянську (2003, Микола Мироненко), Ялті (2011, Володимир Шевченко), Красноперекопську. Другими за поширенням є пам'ятники представникам старої і дуже рідкісної сьогодні професії – сажотрусу. Вони відомі в Мукачево, присвячений реальному сажотрусу містечка – Берталону Берталоновичу Товту (2010, Іван Бровді), Харкові (2013, Олександр Демченко), Львові (2009, Володимир Цісарик), Кам'янці-Подільському (2017). Є пам'ятники й броварям (2011, Львів, Володимир Цісарик), реальному листоноші Федору Фекеті (2004,

Перечин, Михайло Белень), винобробу (2011, Виноградів, Михайло Колодко), ливарнику (2008, Луганськ, Микола Можаєв), водолію мінеральної води «Полі-бачі» (2018, Свалява, Михайло Колодко), хлопцю, що розносить газети (2019, Кам'янець-Подільський), унікальний пам'ятник Цигану-двірнику (2015, Мукачево, Іван Бровді), ліхтарнику дяді Колі (2010, Ужгород, Михайло Колодко), працівникам музею (2014, Одеса, Олег Черноіванов), першій вчительці (2002, Харків, Сейфаддін Гурбанов).

Пам'ятники професіям: 1 – водопровідник (Черкаси); 2 – сажотрус (Кам'янець-Подільський); 3 – броварям (Львів); 4 – винобробу (Виноградів); 5 – листоноші (Перечин); 6 – цигану-двірнику (Мукачів)

Популярна та значною мірою маргіналізована практика спорудження пам'ятників представникам різних професій, особливо у західноукраїнському регіоні має свою специфіку: тут у більшості випадків об'єкти мають смислову прив'язку до історико-культурного контексту того чи іншого міста.

Слід відзначити, що перераховані вище скульптури є популярними туристичними об'єктами, з якими вже пов'язані певні традиції. Вони часто мають інтерактивну складову, яка закликає глядача до контакту із скульптурою. Так, наприклад, вже традиційним став звичай кидати монетки у гальбу Швейку, і фотографуватися, сидячи у нього на колінах, або поруч з ним, або ж робити фото на стільці поруч із одним із винахідників гасової лампи тощо. Таким чином, багатьом міським скульптурам вдалося здобути неформальний статус скульптурних символів міста.

У містах та містечках України є чимало пам'ятників та скульптур, які символізують собою кохання та вірність. Найшанованішою є скульптура «Історія кохання», яка присвячена Луїджі Педутто, італійському військовополоненому, і українці Мокрині Юрзук, вивезеній на примусові роботи. Закохані познайомилися в австрійському таборі для військовополонених, в 1943 році, а зустрілися в Києві у 2004 році (2013, Київ, Олександр Моргацький, Григорій Костюков). 30 квітня 2017 року

«Музейним щурам» – працівникам музеїв (Одеса)

Пам'ятники закоханим: 1 – «Історія кохання» (Київ); 2 – Ромео і Джульєта (Львів); 3 – Кам'янське (Дніпропетровщина); 4 – Харків; 5 Дрогобич; 6 – Київ

копія монумента закоханим відкрито на батьківщині Луїджі в італійському місті Кастель-Сан-Лоренцо.

Є монумент львівським Ромео і Джульєті (Ромуальду і Пелагеї). Бартоломей Зіморович вважає, що, події, які згодом описав Шекспір, відбулися саме тут (2013, Мирослав Гроза).

Є пам'ятник закоханим у Харкові. Він являє собою арку, утворену крихкими фігурами юнака та дівчини, що злилися в поцілунку. (2002, Дмитро Іванченко).

Відомі також скульптурна композиція-фонтан «Закохана пара під дощем» (2019, Дрогобич), «Фонтан кохання»

Пам'ятники закоханим: 1 – ліхтарям (Київ); 2 – колобкам (Дніпро); 3 – табуреткам (Київ); 4 – канатам (Керч); 5 – каменям (Коростишів)

(2013, Феодосія), закохана пара (2020, Кам'янське на Дніпропетровщині).

Є й незвичні пам'ятники, наприклад, закоханим ліхтарям (2009, Київ, Володимир Білоконь), закоханим колобкам (Дніпро), закоханим табуреткам (Київ), закоханим каменям (Коростишів), закоханим канатам (Керч), закоханим лелекам (Рівне, Ялта), кохання-всесвіт (Київ).

Незвичайні і прекрасні скульптури можна зустріти дуже часто, навіть в самих несподіваних місцях. Досить популярними є пам'ятники присвячені студентам. Так, на території університету «Крок» (Київ), розмістилася цікава скульптурна робота, що зображає двох студентів (2003, Володимир Щур). Пам'ятник студентству усіх часів. Таку назву має скульптура, році на площі перед Кропивницьким національним технічним університетом (2012).

У Харкові є кілька монументів присвячених студентам. Один біля національного університету радіоелектроніки зображує студента-програміста (2010, Роман Блажко), а інша скульптурна група студентів-медиків біля національного медуніверситету (2018, Катіб Мамедов).

Є скульптури в Донецьку (2007, Дмитро Ілюхін і Микола Новіков), студентам-випускникам у Черкасах (2010), Сумах (2005), Луцьку (2019), Запоріжжі (2014), а в Тернополі поставили перший в Україні монумент абітурієнту – «Славко на роздоріжжі» (2017). У національному авіаційному університеті є пам'ятник студентській шарі.

Глобалізація і включеність України до світового історичного контексту зумовили встановлення пам'ятників

Пам'ятники студентам: 1 – Київ; 2 – Кропивницький; 3 – Харків; 4 – Донецьк; 5 – Харків

Пам'ятники за обміном: 1 – Махтумкулі (Київ); 2 – Муслім Магомаєв (Київ); 3 – Ігнатій Рошкович (Ужгород); 4 – Гейдар Алієв (Київ)

«за обміном» (у Києві встановлюється скульптура діяча іншої культури, а відповідно в місті, зазвичай, столиці іншої країни – українського) або цілком спонсоровані іншими державами (пам'ятники туркменському поету, філософу, засновнику туркменської мови та літератури Махтумкулі (2001 Київ), Гейдару Алієву (Київ), погруддя угорському поетові Шандору Петефі у відповідності двостороннім домовленостям мерів міст-побратимів Києва та Будапешта (2009, Київ), угорському художнику закарпатського походження Ігнатію Рошковичу (2012, Ужгород, Михайло Колодко), монумент естрадному співаку Мусліму Магомаєву, з нагоди 75 річчя від дня народження та з ініціативи посольства республіки Азербайджан (2018, Київ, Сейфаддін Гурбанов).

В Україні встановлюють пам'ятники на честь побратимства міст України з іншими містами (стела Сантьяго де Чилі (2001, Київ), «Колиска миру», – скульптурна композиція на честь встановлення побратимства між містами Чернівці (Україна) та Солт-Лейк-Сіті (США) (1992, Чернівці, Деніс Сміт), а також пам'ятники на честь подій недавньої світової історії (жертвам терористичного акту 11 вересня 2001 року (Київ)).

Популярною стала практика робити своєрідні «подарунки» місту у вигляді пам'ятників, скульптур або меморіальних таблиць. Відповідно, думка громади стосовно необхідності таких «подарунків», їх художньої якості та доречності при цьому до уваги не береться. І хоча мода робити місту подарунки на перший погляд може видатися доволі позитивним явищем, однак те, що саме комерційний фактор та чиїсь суб'єктивні естетичні смаки є визначальними у виборі мистецьких форм для публічних просторів, залишається неприйнятним. Виразним прикладом є пам'ятний знак «Чернівцям – 600 років»

Пам'ятники на честь побратимства: 1 – Сантьяго де Чилі (Київ); 2 – «Колиска миру» (Чернівці); 3 – жертвам тероризму (Київ)

Пам'ятник-подарунок «Чернівці – 600 років»

встановлений в історичній частині міста 2008 року. Це подарунок місту відомого чернівчанина Яна Табачника. Напис на пам'ятнику «Моєму рідному місту», зроблено вісьмома мовами (українською, російською, польською, англійською, румунською, німецькою, угорською, ідиш). Яке мистецьке навантаження цей монумент несе невідомо. Він став зразком хаотичного, безсистемного наповнення урбаністичного середовища виразно кітчевими елементами.

Подарунком від Києва до святкування 350-річчя заснування Харкова у 2004 р. став пам'ятник Михаїла архістратига (Віталій Сівко).

Унікальним феноменом постають міні-пам'ятники. Як альтернатива вже звичним міським скульптурам, невеличкі пам'ятники, розміром до 20 см, стали популярними туристичними арт-об'єктами. Тематика таких скульптур досить різноманітна. Такі об'єкти мають вже певний філософський підтекст та цілковито апелюють до європейських художніх тенденцій. Крім того, більшість із цих об'єктів певним чином прив'язані до регіональних аспектів історії та націлені на утвердження міської ідентичності.

В Україні перші міні-скульптури з'явилися в Ужгороді. Їх засновником є Федір Шандор. Перша міні-скульптура, Миколайчик, була приурочена до параду миколайчиків, який досі є єдиним у нашій країні. Надзвичайно популярною мініатюрна скульптура авторства скульптора

Міні-скульптура: 1 – Кельт-коваль (Мукачів); 2 – кликун (Луцьк); 3 – аптекар і провізор (Чернівці); 4 – Еней (Полтава); 5 – миколайчик (Ужгород); 6 – Швейк (Одеса); 7 – екіпаж (Київ)

Михайла Колодка є на Закарпатті. Тут є більше сорока мініатюрних пам'ятників видатним діячам культури, науки. Це бравий вояка Швейк (2012), засновник закарпатської художньої школи Адальберт Ерделі в с. Загаття (2015), всесвітньовідомий художник Гаврило Глюк (2011), угорський композитор, основоположник угорської національної опери Ференц Еркель (2018). На набережній Мукачева з'явилася скульптурка Кельта-коваля з молотком в руках, у центрі можна знайти міні-версію князя Ференца Ракоці, а біля замку Паланок встановили скульптуру його захисниці Ілоні Зріні та її коханому Імре Текелі. У Полтаві є міні-скульптура того ж Михайла Колодка «Еней» (2018), у Виноградові скульптурка відомому композитору Белі Бартоку (2015).

Подібну практику запозичили і в інших містах. Так, у Львові в 2012 році за ініціативи Львівської пивоварні в історичному центрі міста встановлено п'ять невеличких іронічних скульптур «батяриків», авторства Володимира Цісарика, які мають виразно комерційний, навіть рекламний характер та не становлять цілісного культурно-мистецького явища. У 2015 р. подібну практику започаткували і в Луцьку, встановивши кілька міні-скульптуру так званого «Луцького кликуна» – персонажа міського фольклору. Однак цей об'єкт не має відвертого рекламно-комерційного підтексту та вирізняється мистецькою якістю. Відомі міні-скульптури й у Чернівцях – аптекарю і провізору (2017), на фасаді пивного бару «Гамбрінус» в Одесі сидить Швейк (2016).

Під впливом Мукачева в Києві в рамках проекту «Шукай» до 2020 р. з'явилося 20 міні скульптур: «Котлета по-київськи» (Сергій Галенко), «Київський каштан» (Сергій Галенко), «Київський торт» (Дар'я Вовк), «Самсон» (Дар'я Вовк), «Київський фонтан», «Слоник» тощо.

У Гайсині відкрили найменшу в Україні скульптуру «Хлопчика-мізинчика» заввишки приблизно 4 сантиметри (2018, Володимир Заєць). Бронзову фігурку, він розмістив на двометровому постаменті у вигляді велетенського чобота-скорохода з суцільного дерева, на халяву якого й видирається малюк.

До наступної категорії ми відносимо скульптурні об'єкти на підкреслено іронічну та побутову тематику. Звичайно, іронічний елемент властивий для більшості розглянутих вище пам'ятників, що втілюють персоналій. Однак, доцільним видається в окрему групу виділити скульптури, у яких іронічний, інколи, навіть, шаржовий мотив є виразно

домінуючим. Крім того, ще однією рисою таких пам'ятників є їх розмір. Вони найчастіше значно менші за людський зріст, у багатьох випадках вже межують із станковізмом. Зустрічаються поодинокі зразки, які не завжди прив'язані до міської історії, а втілюють загальні, широковідомі образи.

Досить поширеними є скульптури-жарти. Серед них є присвячені тваринам, земноводним та комахам. Найбільшою популярністю користуються – чисто українська заздрість-жаба (2007, Бердянськ, Микола Мироненко, 2011, Дубно, Володимир Шолудько, Гола Пристань на Херсонщині, 2010, Київ, Олег Пінчук). Найвідоміша та найбільш поширена в Україні свинка. Вдячні громадяни виражають свою любов до «годувальниці», встановивши їй чимало скульптурних композицій по всьому світу. В Україні відомі: реготунчик з Ромен (2000, Олексій Федько), четвірка полтавських свинокомпозицій (2003, Полтава; 2009, Комсомольськ, Миргород), «з любов'ю до сала» – в Луцьку (2008), Фунтик у Севастополі (2007), й найостанніша – мангалиця із Закарпаття (2012, с. Ботар). Зустрічаються також риба бичок (Бердянськ, Микола Мироненко). У світі налічується понад 100 пам'ятників кішкам. В Україні їх найбільше в Одесі, де

Скульптури-жарти:
1 – рибі-бичку (Бердянськ);
2 – дачникам (Бердянськ);
3 – наплічник (Львів); 4 – галушка (Полтава); 5 – посмішці (Львів);
6 – продавчині зернят (Харків); 7 – тьоті Соні (Одеса);
8 – Путіну-козлу (Київ);
9 – Путіну (Запоріжжя)

діє програма «Одеські коти» (2019, кіт-любитель кільки в томаті, 2018, кіт пляжу Ланжерон, 2019, співаючі коти і ін.), Кіт Пантелеймон – пам'ять про тварину, що загинула під час пожежі у ресторані «Пантагрюель», (1998, Київ, Богдан Мазур), кіт Ґудзик (2016, Коломия, Олег Лобурак).

Зустрічаються й незвичні пам'ятники. Серед них: скрипаль на даху (2003, Харків, Сейфаддін. Гурбанов), дачникам (2005, Бердянськ, Микола Мироненко), любителю вина (Львів), підприємець і його кравчучка (2006, Слов'янськ), туристу (2013, Кам'янець-Подільський, Сергій Кляпетура), глядачу (Одеса). Там один із міських музеїв вирішив присвятити пам'ятник своїм глядачам, розмістивши у дворі фігуру, що символізує прагнення до духовних цінностей.

Прикладами увічнення у скульптурі побутових речей, може слугувати єдиний в Україні пам'ятник «Наплічнику», встановлений у дворі географічного факультету Львівського національного університету ім. Івана Франка 2012 р, Також тут варто згадати пам'ятники стоптаним черевикам (Київ, Андрій і Петро Озюменки), самогонному апаратові (2008, Черкаси, Михайло Петренко) та перший «лежачий» пам'ятник весільному рушнику (2010 р.) в Ужгороді, який оздоблений елементами української вишивки, текстами коломийок та мотивами дерева життя. Символічним є його розміщення біля будівлі міського РАГСу.

Серед скульптур-жартів можна також відзначити пам'ятник Усмішці (2001, Львів, Олег Дергачов). Його міняють кожні сім років. Скульптура продавщиці насіння «баби Мані» (2018, Харків, Сейфаддін Гурбанов). Як прототип збірного образу веселої торговки скульптор вибрав справжню продавщицю з ринку. У рибному корпусі на Привозі красується літературний персонаж Валентина Катаєва – мадам Стороженко «тьотя Соня» (2006, Одеса, Ігор Івченко). Цікавим видається пам'ятник людині-невидимці у Тернополі (2010, Тарас Демкур), що має вигляд двох черевиків, в яких начебто стоїть невидима людина.

Серед іронічних скульптур варто відзначити «Пам'ятник невідомому корупціонеру» в Чернівцях, який порушує актуальну і сьогодні суспільно-політичну проблему та надає їй якісної художньої інтерпретації (2009, Анатолій Федірко).

У Запоріжжі біля будівлі обласної державної адміністрації з'явилася незвичайна скульптура. На постаменті в сатиричній манері зображений Володимир Путін із великими вухами, який тримає в руках пташку. Табличка біля пам'ятника свідчить,

що скульптура з'явилася в знак скорботи «русского мира» по «злочинно убієнних жидобандеровцамі російськомовних снігурів» (2015, Максим Дрозденко), а у 2016 році в Києві на Хелоуін виставлений пам'ятник Путіну-козлу.

Окремо варто відзначити символічно-алегоричні образи. Тут варто відзначити скульптурну композицію «Пара лелек» у Тернополі (2010. Сергій Лебединський). Триметрова скульптурна група у вигляді двох лелек, що сплелися над гніздом, в якому лежить сповите немовля, є символом родини, молодості, добра та щастя. Її встановлено в центрі Тернополя перед входом у парк ім. Шевченка, неподалік пологового будинку.

Символічно-алегоричні образи пам'ятників: 1 – пара лелек (Тернопіль); 2 – бджілка-трудівниця (Тернопіль); 3 – огірку (Ніжин); 4 – помідорі (Кам'янка-Дніпровська); 5 – буряку (смт. Первомайське на Миколаївщині)

Ще один приклад – пам'ятник бджілці-трудівниці в Тернополі (2009, В'ячеслав Матвіїв), що вирішений у вигляді медових стільників, на фоні яких бджола символізує працелюбність українців та наполегливість у досягненні своєї мети. Подібні пам'ятники встановлені в (2006, с. Вучкове на Закарпатті; с. Веселе на Запоріжжі 2019; 2019, Долина на Прикарпатті). Символічно-алегоричними рисами відзначені окремі аграрні пам'ятники, що символізують працьовитість українців. Серед них монумент апельсину (2004, Одеса, Олександр Токарєв), галушці (2006, Полтава, Микола Цись), деруну (2009, Коростень, Володимир Козиренко), кавуну (2008, Гола Пристань на Херсонщищні), огірку (2005, Ніжин), чорниці (2010, Гукливе, Закарпаття), помідору (2009, Кам'янка-Дніпровська) тощо.

Популярною практикою в Україні є встановлення кованих скульптур, які найчастіше втілюють символічно-алегоричні образи. Найбільше це помітно в Західній Україні, хоча є й у Центрі та Сході. Потужним осередком ковальства є Івано-Франківськ. Особливе місце ковані скульптури займають у центральній частині міста, де встановлено ряд великоформатних композицій, створених різними українськими та іноземними майстрами в рамках міжнародних фестивалів ковальського мистецтва «Свято ковалів». Досить промовистою в цьому контексті постає також «Алея кованих скульптур» у Рівному (2014), що є результатом ковальських фестивалів «Металеве серце України», та

Галерея ковальства. Тут є більше двадцяти скульптур: «Пожежник з врятованою дитиною», «Дитячі пустощі», «Життєві цінності» тощо. Традицію встановлення кованих скульптур у міському просторі також можна простежити у Львові, Ужгороді та Чернівцях. Серед таких арт-об'єктів фігура бравого солдата Швейка на велосипеді та «Лучник» (2013, Мирослав Дедишин) біля входу в міську Ратушу. Порівняно нетиповим зразком може слугувати «Глобус Ужгорода» (2012, Сергій Безик), розташований у центральній частині міста: на кованій кулі відлиті мінімізовані рельєфні зображення давніх вулиць та будівель, а також історичних пам'яток Ужгорода. Слід відзначити нестандартне художнє рішення та порівняно органічну взаємодію із урбаністичним простором. Також варто звернути увагу і на ковану пластику в Чернівцях, де сформована школа професійного художнього металу. Зокрема, відзначимо досить нетипові об'єкти «Ровер» (2009, Андрій Хорт), двірник з трояндами (2017, Андрій Хорт), карета (2008) і ін. На Волині в 2011 р. встановили найбільший в Україні монумент Бджолі (с. Маневичі, Василь Семенюк).

Ковані скульптури: 1 – Пожежний з врятованою дитиною (Рівне); 2 – двірник з трояндами (Чернівці); 3 – Закохані (Енергодар); 4 – Дракон (Маріуполь); 5 – Скрипачка (Донецьк); 6 – поет (Вінниця); 7 – Войовничий чернець (Сімферополь)

У Вінниці прагнуть не відставати від інших міст. Тут можна зустріти ковані пам'ятники поету, скрипалю та саксофоністу.

Є ковані скульптури на Сході та Півдні України. Так, 2001 року був закладений унікальний в Європі парк, музей просто неба предметів ковальського мистецтва – Донецький парк кованих фігур, в якому щорічно проводиться однойменний міжнародний фестиваль ковальської майстерності. На сьогодні він налічує більше сотні скульптур. Є ковані скульптури на алеї троянд в Енергодарі на Запоріжчині. У Маріуполі в 2019 р. встановили десять кованих скульптур, створені за малюнками дітей із прифронтових міст. Дракон, чебурашка і чарівна лампа. Втілити дитячу фантазію у металі взялися ковалі з різних міст. Парк кованих скульптур відкритий і у Сімферополі. Тут, починаючи з 2007 р. працювали майстри з багатьох міст України. Колекція постійно поповнюється новими експонатами.

Однак, монументалізм як принцип мислення, можливо, у найближчі роки стане надбанням історії культури. Крихкість, ненадійність, мінливість буття майже не дає фігуративній скульптурі шансу на довге життя.

в) станкова скульптура

Тому, чимало скульпторів працювали в напрямку станкової скульптури, яка не пов'язана з архітектурою і не розрахована на встановлення у певному місці, не залежить від оточення. Вона носить камерний характер і зазвичай розміщується в інтер'єрах: залах виставок, музеях, житлових приміщеннях. Це визначає її відносно невеликі розміри, а також улюблені жанри: портрет, побутовий та анімалістичний жанри, ню. Станкова скульптура розкриває внутрішній світ зображуваної моделі, її тонкий психологізм, розповідність.

На початку XXI ст. у мистецтві української скульптури відбулись якісні зміни, котрі сприяли активізації скульптурної діяльності майстрів різних регіонів України та зародженню нових скульптурних осередків у Харкові, Києві, Львові та Одесі. Серед найбільш впливових чинників цього процесу – регулярні Всеукраїнські триєнале, започатковані 1999 року Національною спілкою художників України, які з самого початку створення і досі залишаються єдиною заповідною територією професійної творчості в Україні. Саме на цих фахових виставках відбувається серйозний процес творчого пошуку нових пластичних ідей, поглиблене осмислення академічної традиції в умовах постмодерної цивілізації. У серпні-вересні 2020 року в Києві походив уже VIII Всеукраїнська трієнаале «Скульптура 2020».

Із 2006 р. у практику скульптурного життя активно увійшли грандіозні експозиції скульптурних салонів. У березні 2015 р. у київському «Мистецькому Арсеналі» відбувся Великий Скульптурний Салон – 2015. Це найбільший у країні арт-форум, присвячений мистецтву пластики, який різнобічно відображає процеси, що відбуваються в сучасній українській скульптурі, а також знайомить аудиторію із творами всесвітньо відомих митців, чиї імена вже увійшли в історію мистецтва.

Серед скульпторів, які працюють також у жанрі станкової скульптури можна відзначити Петра Антипа (м. Горлівка, Донецька обл.), В'ячеслава Гутирю (Краматорськ), Світлану та Василя Ярича, Олега Капустяка, (Львів), Олександра Дяченка, Валерія Пирогова, Миколу Тихонова, Мілану Янковську, Алісу

Сучасні скульптори, що працюють в жанрі станкової скульптури: 1 – Петро Антип; 2 – Василь Ярич; 3 – Олександр Дяченко; 4 – Володимир Кочмар; 5 – Валерій Пирогов; 6 – Аліса Забой

Сучасна станкова скульптура: 1 – «Степова Мадонна» (2014, П. Антип); 2 – «Діальг культур» (2011, В. Ярич); 3 – «Повернення блудного сина» (2015, С. та В. Яричі); 4 – «Піраміда» (1999, О. Дяченко); 5 – «Ной» (2011, В. Кочмар); 6 – «Свіжий вітер» (2014, В. Пирогов) 7 – «У Човні» (2014, О. Додатко); 8 – «Пані Банкір» (2011, М. Янковська); 9 – «Гермес» (2020, М. Тихонов); 10 – «Очікування» (2001, А. Забой); 11 – «Безглузде самогубство» (2017, К. Синицький); 12 – «Суперечка» (2004, В. Гутиря)

Забой (Київ), Володимира Кочмара (Харків). Це покоління скульпторів, народжених у 1950- 70-х роках, представляє абсолютно різні творчі манери, різні культурні кола, які є в Україні – зі Сходу, Центру та Заходу. Розмаїття пластичної мови мистців обумовлене не лише регіональними особливостями різних скульптурних шкіл, в яких вони здобували професійну освічу. Їхню індивідуальну манеру живили та живлять джерела, що стимулювали генезис світової скульптури. від прадавнього мистецтва до експериментів авангарду.

Невід'ємною частиною урбаністичних просторів України є меморіальні дошки, які є найбільш масовою мистецькою формою увічнення історичної пам'яті в публічному просторі. Практика встановлення меморіальних таблиць – особливо популярне явище.

Художньо-меморіальні дошки багато в чому повторюють тенденції монументу та є ще одним важливим елементом проектування моделей минулого та символічного кодування простору. На відміну від пам'ятників, меморіальна таблиця не потребує додаткового простору чи значних змін у міському ландшафті, їх значно простіше помістити в сформований урбаністичний контекст. Зрештою, створення таких об'єктів є більш економічно вигідним для міського бюджету. Зокрема, саме ця відносна простота у встановленні стала одним із вагомих чинників, що спричинили активне їх використання спершу радянською, а згодом українською владами.

Художньо-меморіальні дошки вирізняються більшою «демократичністю» у порівнянні із пам'ятниками, вони локальні за темою та мають камерний характер. Характерними мистецькими прийомами у творенні меморіальних дощок є посилення декоративності, ускладнення просторових відносин скульптури з архітектурним тлом, що виражається у переході від рельєфу до круглої скульптури. Вони займають проміжне місце між власне пам'ятником і декоративною скульптурою. Найчастіше меморіальна дошка має вигляд плити із каменю або металу з пам'ятним надписом та зображенням, що увічнює пам'ять про особу чи подію, що якимось чином пов'язані із будівлею, на якій її встановлено. Художньо-меморіальні дошки виконують три основні функції, а саме інформаційно-

Зразки меморіальної культури:
1 – надгробок В. Чорноволу (1999, Київ, Байкове кладовище, Б. Мазур); 2 – меморіальна дошка В. Липинському (2012, Київ, М. Голенко); 3 – меморіальна дошка С. Петлюрі, барельєф (2019, Київ, В. Маркуш); 4 – меморіальна дошка Миколі Бердяєву, горельєф (2013, Київ, В. Гречаник)

комунікативну, історико-меморіальну або коммеморативну та художньо-естетичну.

Починаючи від 1990-х років, з'явилася можливість ввести в офіційний дискурс значну кількість замовчуваних досі імен громадських та політичних діячів, що справедливо очікували свого увіковічення. В зв'язку з сучасними політичними подіями, російсько-українською війною на Донбасі в Україні встановили 124 меморіальні дошки, які вшановують пам'ять військових, що загинули у боротьбі за незалежність і територіальну цілісність України у 2014 році.

Споруджено значну кількість меморіальних дощок на релігійну тематику, що найчастіше увічнюють служителів церкви або окремі християнські події.

Найчисельнішу групу становлять меморіальні дошки, що увічнюють наукових, літературних та культурно-мистецьких діячів. З-поміж цих порівняно «деідеологізованих» об'єктів нетиповими мистецькими рішеннями та естетичними якостями особливо вирізняються пам'ятні дошки на честь художників. Варто виокремити і меморіальні дошки на честь композиторів та музикантів, у яких також частково можемо простежити нестандартні мистецькі інтерпретації. Однак, порівняно із попередньою групою, все ж помічаємо певну однотипність у художніх рішеннях.

У містах України присутня також значна кількість меморіальних дощок, що апелюють до полікультурних аспектів міської історії та увічнюють представників інших національностей. Такі об'єкти найчастіше вирізняються нестандартними художніми рішеннями. Можливо це пов'язано із тим, що ініціативу щодо їх встановлення проявляють іноземні держави, де, як відомо, мистецькі засоби актуалізації пам'яті значно відрізняються від звичних для нас.

Від 1990-х років принципово новою рисою текстового вирішення художньо-меморіальних дощок, що присвячені іноземним політичним, громадським та культурним діячам, представникам національних меншин, стає розміщення на дошці тексту двома мовами – українською і рідною для історичної персоналії.

Пам'ятний знак «Троянди, якими метуть тротуар у Чернівцях» (2008), Також звернений до полікультурних аспектів історії. Тут маємо надпис українською та німецькою мовами: «Чернівці – на півдорозі між Києвом і Бухарестом, Краковом і Одесою – були таємною столицею Європи, де тротуари підмітали букетами троянд, а книгарень було більше,

Пам'ятний знак «Троянди, якими метуть тротуар у Чернівцях»

ніж пекарень». Окреслена вище тенденція частково простежується і у волинському регіоні, про що свідчать меморіальні дошки на честь Фредеріка Шопена та Яна-Юзефа Фітцке в Луцьку.

На жаль, у гонитві за швидкістю і масовому характері встановлення нових пам'яток втрачається їх художня якість. Знову, як і в період соцреалізму, з'являються однотипні зразки, використовуються неоригінальні, вторинні ідеї, або відбувається перенавантаження меморіальними дошками міського простору.

Мистецький процес Україні дедалі більше тяжіє до безпосереднього зв'язку із світовою художньою культурою, що, в свою чергу зумовлює відповідні пошуки у сфері нових форм постмодерністичного мистецтва. Проникнення новітніх художніх тенденцій у сучасний український культурно-мистецький процес не оминуло і сферу арт-практик, які реалізуються у відкритому публічному просторі міста, де починають з'являтися альтернативні мистецькі рішення.

Останніми роками Україна дедалі помітніше демонструє прагнення долучитись до світових мистецьких процесів. Актуалізуються західні художні тенденції, що підтверджено появою на вітчизняному художньому полі низки раніше не властивих йому жанрів, форм та способів мистецької репрезентації. Найактивніші прояви постмодерністських тенденцій спостерігаємо в Києві, який у посттоталітарній, централізованій державі перейняв роль головного мистецького осередку. У пострадянському мистецтві 1990-х – 2000-х років public art найбільш явно виявив себе у міській інтерактивній скульптурі,

Особливий інтерес стосовно розвитку сучасних урбаністичних арт-практик становить західноукраїнський регіон із його динамічним культурно-мистецьким середовищем, яке виразно тяжіє до європейських тенденцій. Тут вже маємо поодинокі зразки нетрадиційних меморіальних об'єктів, що значною мірою втілюють концепцію контр монументу. Перший такий зразок – пам'ятник львівським професорам, розстріляних німцями під час окупації міста у 1941 р., мова про який йшла вище. Цей пам'ятник – перший повноцінний зразок концептуального монументу в Західній Україні. У 2016 році в регіоні з'явився ще один доволі нетрадиційний пам'ятник –

жертвам Голокосту в Ужгороді, який являє собою зірку Давида в основі, посеред якої здіймається стовп із багатьох нанизаних одна на одну менших зірок. Автори проекту – скульптор Михайло Колодко та архітектор Петро Сарваші.

У цьому контексті доцільно буде розглянути ще один меморіальний арт-об'єкт глибокого концептуального змісту, який було встановлено у листопаді 2014 р., навпроти Львівської ОДА та приурочено до річниці початку революційних подій на Майдані. Він має форму прозорого скляного кубу, розміром 1 м³, всередині якого бруківка. У вечірній час грані кубу підсвічуються. Цей меморіальний об'єкт представляє собою артефакт, своєрідну «територію Майдану» та слугує нагадуванням про початок Революції гідності, що зумовила трансформаційні процеси в суспільстві. Це своєрідна спроба засобами сучасного мистецтва сприяти самоусвідомленню та саморефлексії жителів України.

Нетрадиційні меморіальні об'єкти: 1 – пам'ятник жертвам Голокосту (Ужгород); 2 – меморіальний об'єкт на честь Революції Гідності (Львів); 3 – Пам'ятник «Героям Небесної Сотні» (Івано-Франківськ)

Ще один новий концептуальний об'єкт, що з'явився наприкінці 2016 року. Це пам'ятник Героям Небесної сотні в Івано-Франківську (Володимир та Юлія Семків). Це своєрідна стіна пам'яті із зображенням людських силуетів, виконаних з металу. Зверху надпис – «Тим, хто віддав життя за гідність, з якою можеш дивитись собі в вічі». Таким рішенням авторам вдалося максимально втілити ідею конрмонументу та, використовуючи мінімалістичні мистецькі засоби, актуалізувати пам'ять суспільства.

Темпи становлення нових художніх практик, які вже намагаються розширити рамки власної автономності, прискорюються на початку 2000-х і виявляються у виході у позагалерейні експозиційні простори й у стрімкій апропріації «чужих» місць, з опануванням потужної енергетики урбанізованих альтернативних зон. Однією з перших формальних арт-інтервецій у міські простори можна вважати проекти «FGE» («Фіктивна Галерея Експедиція», яка проіснувала в Києві впродовж 1996–2006 рр. Це об'єднання реалізувало декілька арт-проектів на київських пагорбах. «Трініті» (Трійця) 2004 р. – своєрідна конструкція з циліндра, призми і куба, об'єднаних трикутником, що височіла над урбаністичним пейзажем Подолу та ін.

З освоєнням маргінальних, в естетичному значенні, територій, українське актуальне мистецтво ступило на шлях творення моделей новітньої форми комунікації і залучення, артикулюючи бажання поновити втрачені соціальні зв'язки, через поширення діалогічних практик, що базуються на спільній творчості з нехудожніми групами людей. Першою комплексною спробою повноцінно актуалізувати такі практики став Міжнародний фестиваль «Арт-містечко: Шаргород» (2006). У межах цього фестивалю було реалізовано фактично перший стаціонарний public art-об'єкт в Україні – «Пам'ятник новому пам'ятнику» авторства Жанни Кадирової.

Вже у 2007 р. в Україні місто, як форма організації арт-простору, опинилося у фокусі соціокультурних та мистецтвознавчих досліджень, що було пов'язано з організацією першого Міжнародного фестивалю соціальної скульптури, започаткованого Інститутом проблем сучасного мистецтва АМУ. Його метою було визначення ролі сучасного мистецтва у суспільному контексті та з'ясування його значення в урбаністичному просторі.

Стратегічний напрям взаємодії актуального мистецтва у громадських просторах, започаткований Міжнародним

Сучасні арт-об'єкти: 1 – Тріниті (Київ); 2 – Пам'ятник новому пам'ятнику (Шаргород); 3 – Лавки-графіки (Київ); 4 – Дощ (Київ); 5 – Явленні (Київ); 6 – Форма світла (Київ); 7 – Яблуко (Київ); 8 – Триангел (Львів); 9 – Танго (Київ)

фестивалем соціальної скульптури у Києві, був продовжений у проектах Міжнародного мистецького фонду «Ейдос». У липні 2008 р. на алеї Казимира Малевича було започатковано проект «Сучасне мистецтво у публічному просторі» з об'єктом Жанни Кадирової «Лавки-графіки», що є пластичною імітацією графіків показників економічного росту.

Потужний поштовх до розвитку світових художніх тенденцій в Україні дали «Kiev Fashion Park» (започаткований 2011 р.) та «Kyiv sculprure project» 2012 р. У рамках фестивалю реалізовано ряд public art проектів на Пейзажній алеї м Києва. Серед них, перш за все, відзначимо скульптуру Назара Білика «Дощ» 2011 як символ зв'язку людини з природою і символ діалогу між людським видом і навколишнім світом, об'єкти Жанни Кадирової «Форма світла», «Явлення» Степана Рябченка, «Яблуко» (2016) встановлений в рамках культурно-соціального проекту «Kiev Fashion Park». Скульптура символізує безкінечний рух. Це фактично перший в Україні парк сучасної скульптури та інсталяції, що відповідає західним практикам облагородження урбаністичних просторів.

Показовим прикладом сучасної скульптури у міському просторі є «Триангел» Сергія Савченка (2010, Львів). В основі змістової частини образу лежить символічна форма трикутника. Він перевтілюється в пікіруючий монументальний трикутник, що нагадує перевернутий літак-орігамі, відкриваючи нове бачення його пластики. Це єдиний постійно інстальований в історичній частині міста концептуальний арт-об'єкт, був демонтований 2018 р.

На Київському Міжнародному скульптурному симпозіумі імені Олександра Архипенка (2018) серед інших відомих скульпторів Василь Татарський представив свій новий шедевр «Танго»

Таким чином, можна стверджувати, що українське сучасне мистецтво поступово інтегрується в світовий художній процес. Водночас залишаються численні проблеми, що стосуються невизначеності статусу актуального мистецтва в нашій державі, здебільшого невисокої мистецької вартості традиційних об'єктів, використання застарілих меморіальних форм, наслідування радянського монументалізму, відсутності ефективних механізмів запровадження сучасних урбан-ініціатив, браку належної фінансової та інституційної підтримки новітніх проектів тощо.

Розділ 4
ПІДНЕСЕННЯ ТЕАТРУ ТА КІНЕМАТОГРАФА

1. Драматичне театральне мистецтво України

Український театр кінця XX – початку XXI сторіччя, як невід'ємна складова української національної культури, є закономірним етапом у багатовіковому розвитку українського мистецтва. Це етап, який засвідчував «нерозривність духовного життя народу».

На межі 80 – 90-х рр. XX ст. нові тенденції, які формувалися в українському театрі, як і в усьому вітчизняному мистецтві, віддзеркалили орієнтацію на оновлення духовної культури. Перед національним театральним мистецтвом постали проблеми творчої мобільності, швидкого оновлення репертуару, насичення його творами вітчизняної й світової класики, сучасною драматургією, необхідності визначення мовного статусу, економічні питання тощо. Особливої гостроти набуло питання засад, на яких український театр буде існувати в подальшому, зберігаючи свої власні, неповторні вікові традиції.

Незалежна Україна дістала у спадок значну частину зрусифікованих театрів, які в часи застою були вкинуті в ринкові відносини, початку 1990-х рр. і тому опинилися на грані катастрофи. Багато театрів, творчих колективів через скорочення державного фінансування та зниження рівня життя населення, в результаті чого зменшилася кількість глядачів, виявилися в складній ситуації. Відбувається падіння престижу професії актора, режисера та інших, що пов'язане з вкрай низькою заробітною платою, соціальною незахищеністю та побутовою невлаштованістю їх представників. Тому, з одного боку простежується усвідомлення необхідності їх підтримки органами влади, в тому числі місцевої, з іншого боку, йде пошук спонсорів,

меценатів. Зник державний контроль, який багато років тяжів над творчою інтелігенцією.

Актуальною проблемою сьогодення є те, що державна влада не звертає увагу на розвиток української культури, зокрема українського театру. Незважаючи на мізерне фінансування з боку держави, українське мистецтво подекуди навіть нарощувало свій потенціал. Так, у Полтаві в 1999 р. була відкрита галерея сучасного українського мистецтва, у Києві – «Мистецький арсенал», у Запоріжжі створено муніципальний театр «Хортиця», у нові приміщення вселилися Київський дитячий музичний театр і Київський театр ляльок. Окремі театральні колективи набули статусу державних, а саме Львівський театр «Воскресіння» і Молодіжний театр ім. Леся Курбаса. За роки незалежності зуміли утвердитися окремі недержавні театри та концертні групи. Серед них театри «Бенефіс» і «Театр зірок», «Дикий театр» «PostPlayТеатр» у Києві, «Люди і ляльки» у Львові, «НЄФТЬ» у Харкові, «Театральний простір ТЕО» в Одесі й ін. Розвиток театральних формацій у недержавному секторі призвів до необхідності створення об'єднань, учасники яких прагнули лобіювати свої інтереси і здобути право на інфраструктурну чи то фінансову підтримку з боку державних та муніципальних властей. Так виникла Гільдія незалежних театрів та Асоціація «Український незалежний театр». Проте очевидних результатів діяльність цих організацій поки що не має.

Розширилися можливості гастрольної діяльності українських театрів. Зокрема, успішно виступали в Німеччині, Великобританії, Італії, Іспанії, Франції, інших країнах чимало театрів із Києва, Донецька, Дніпра, Одеси, Львова, Харкова.

Сьогодні в Україні діє 137 професійних театрів, у тому числі кілька театрів-студій різних форм власності. Сім театрів країни мають найвищий статус – національних: Національна опера України, Націо-нальний академічний драматичний театр ім. Івана Франка, Національний академічний театр російської драми ім. Л. Українки, Київський національний академічний театр оперети, Львівський національний ака-демічний театр опери та балету, Національний академічний український драматичний театр імені

Приміщення мистецького арсеналу в Києві

Марії Заньковецької у Львові, Одеський національний академічний театр опери та балету.

Академічними театрами є українські музично-драматичні, драматичні, лялькові, театри опери й балету практично у всіх обласних центрах та великих містах України.

Досить різноманітним є й видовий діапазон театрів: 44 драматичних, 41 дитячий та юнацький (29 лялькових), 31 музично-драматичний, 10 театрів музкомедії та мініатюр, 6 театрів опери й балету, 25 філармоній, а також театри оперети, маріонеток, пантоміми й ін. З'явилися муніципальні, відомчі й приватні театри. Серед них «МІСТ» (Молодіжний Інтерактивний Сучасний Театр), Класичний Художній Альтернативний Театр (КХАТ), «Гайдамаки XXI століття», «Дикий театр», «Театр переселенця» тощо. Найбільша їх кількість зосереджена в Києві, Одесі, Львові, Дніпрі, Харкові, Донецьку.

Сцена з вистави Молодіжного Інтерактивного Сучасного Театру (МІСТ)

Сучасний вітчизняний театр вирізняється наявністю різних типів театру («салонного» зорієнтованого на камерну сцену, невелику аудиторію; демократичного, що звертався до комедії, мелодрами, фарсу; елітарного та «неофіційного» – альтернативного), спрямованих на просвіту аудиторії; численністю студій, «малих сцен», експериментальних, камерних, антрепризних театрів. Вони є мобільними, вільними в доборі репертуару, орієнтовані на малу аудиторію тощо.

Театри щороку дають близько 30 тис. вистав. Переважна більшість гастролей (4 тис. на рік) проходить в Україні, поза її межами – близько 200. Щороку відбувається 10-12 театральних фести-валів, а майже 20 млн глядачів відвідують понад 40 тис. вистав.

Державна політика в галузі театру і театральної справи базується на принципах гуманізму, демократизму, пріоритетності загально-людських духовних цінностей, свободи творчості та загальнодоступності теа-трального мистецтва. Законодавство України про театри і театральну справу базується на Конституції України і складається з відповідних положень

Вистава-перфоманс театру «Арабески» на сходах літературного музею М. Хвильового

Основ законодавства України про культуру, Цивільного та Господарського кодексів України, законах України «Про гастрольні заходи в Україні», «Про театри і театральну справу», інших нормативно-правових актах. Особисті немайнові і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані зі створенням творів літератури і мистецтва (авторське право), права виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення (суміжні права) регулюються Законом України «Про авторське право і суміжні права» та іншими нормативно-правовими актами.

Водночас перед театром стоїть низка проблем: фінансова, невизначеність творчої позиції у репертуарній лінії, цілісності програми, відсутність єдиної концепції формування репертуару. Переважає традиціоналізм ціннісних орієнтацій, спостерігається відсутність сучасної української драматургії, байдужість до сьогоднішньої української літератури. Театри опери і балету України не послуговуються рідним мистецтвом. Якщо сьогодні вже можна прочитати твори письменників, які не друкувалися десятки років, то на жодній оперній сцені не ставляться опери і балети Станіслава Людкевича, Костянтина Данькевича, а велика спадщина Михайла Лисенка представлена хіба що «Наталкою Полтавкою».

Треба вказати і на феномен класичної драматургії, бо саме класика починає відігравати все більш важливу роль у театральному житті України XXI ст. Одвічна значущість класичного вітчизняного надбання у сфері драматургії багато в чому визначає специфіку українського театру другої половини 90-х рр. – початку XXI ст. На сцені Львівського театру імені Марії Заньковецької втілення набули твори Івана Карпенка-Карого, що є класичним надбанням української драматургії – «Хазяїн», «Безталанна», «Наймичка», «Мартин Боруля», «Суєта». В національному академічному театрі імені Івана Франка здійснені постановки «Зимового вечора» Михайла Старицького, «Боярині» Лесі Українки. Твори Юрія Федьковича і Сидора Воробкевича здобули втілення на сцені Чернівецького музично-драматичного театру імені Ольги Кобилянської.

Сцена з сучасної постановки вистави «Украдене щастя» І. Франка у виконанні артистів театру «Золоті ворота» (Київ). Режисер. І. Уривський

Яскравим прикладом слідування театрів цій тенденції стало започаткування у 2013 році Одеським

українським академічним музично-драматичним театром ім. Василя Василька акції «Українська класика на сцені», яка триватиме увесь театральний сезон. Щомісяця, кожної третьої середи, тут дають одну з вистав української класичної спадщини діючого репертуару. Перегляд безкоштовний: вартість квитка становить одну гривню.

Сцена з вистави «За двома зайцями» у виконанні артистів Одеського академічного українського театру ім. В. Василько в рамках акції «Українська класика на сцені»

Важливим є сучасне прочитання класики театральними режисерами. Намаганням надати класиці «нового дихання» відзначена вистава «Український vaudeville, або Вип'ємо й поїдемо» за Марком Кропивницьким режисера Станіслава Мойсеєва на сцені Національного академічного театру імені Івана Франка. Вистава стала експериментальним синтезом двох творів – водевілю «По ревізії» і комедії «На руїнах», об'єднаних за принципом лінійного монтажу. Синтезуванням двох п'єс – «Ревізора» Миколи Гоголя й «Хулія Хурини» Миколи Куліша – став спектакль «РЕхуВІлійЗОР» (у тому ж театрі), в якому в такий спосіб наближувалися історія і сучасність. Експериментальним характером була відзначена постановка «Ревізора» Ігоря Афанасьєва в Національному академічному театрі імені Івана Франка (2003). У ній класика злилася з виражальними засобами масової культури, що було підкреслено двомовністю різних персонажів. Такі ж риси відзначили постановку «РеVІзоРа» режисера Юрія Одинокого в Харківському академічному українському драматичному театрі імені Т. Шевченка (2006). Одвічний «Шельменко-денщик» зусиллями молодого режисера Андрія Приходька в Київському Молодому театрі став «Шельменком – 2» – виставою в дусі комедії дель арте, із загостренням ігрових ситуацій в народному дусі й використанням прийому прямого звернення героїв до глядача і зали.

Сцена з вистави «РЕхуВІлій-ЗОР» за М. Гоголем та М. Кулішем. Режисер С. Мойсеєв. Київський Молодий театр

Не залишалася в цей час поза увагою українських митців і світова класика. Однак в її втіленні на перший план часто виходить прагнення нового «бачення» п'єси – як у виставі «Король Лір» за Вільямом Шекспіром режисера Сергія Данченка на сцені

Національного академічного театру імені Івана Франка. Інколи класика на театральній сцені стає лише приводом для експериментаторства, вираження лише індивідуального світобачення режисера. Ці тенденції відбилися у виставі «Макбет» Ежена Йонеско, режисера Анатолія Літка на сцені Харківського академічного українського драматичного театру імені Тараса Шевченка, в якій було створено атмосферу ярмаркового балагану, а як основоположний засіб виразності було обрано ритмізовану пластику. Андрій Жолдак переніс дію «Трьох сестер» Антона Чехова в 1943 р. і відповідно одягнув героїв і наділив їх сучасною пластикою, у виставі «Гамлет. Сни» за твором Вільяма Шекспіра режисер «переставив» місцями акти і позбавив акторів мови. У цілому діяльність Андрія Жолдака в Харківському академічному українському драматичному театрі імені Тараса Шевченка стала ланцюгом експериментальних вистав, який склали «Гамлет», «Венеція. Гольдоні», «Ромео і Джульєтта», «Один день Івана Денисовича», «Місяць кохання», в основу яких покладена його власна інтерпретація творів Вільяма Шекспіра, Карло Ґольдоні, Олександра Солженіцина, Івана Тургенєва.

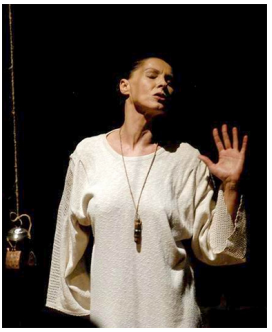
Такі ж прочитання класики притаманні й іншим режисерам. Так «Гамлет» Вільяма Шекспіра в баченні режисера Станіслава Мойсеєва на сцені Київського Молодого театру став своєрідною анатомією зла, яке набуває не тільки пристойного, а інколи – навіть привабливого вигляду, який підкреслено суперсучасним одягом, чорними й білими окулярами. Переклад світового шедевру було здійснено, до речі, Юрієм Андруховичем. У баченні Станіслава Мойсєєва персонажі «Дяді Вані» Антона Чехова стають людьми амбітними, зануреними в проблеми сексуального плану.

На жанр «кримінальної новели» був перетворений «Цар Едіп» Софокла у сценічній редакції і постановці Роберта Стуруа на сцені Національного академічного театру імені Івана Франка (2003).

Сцена з вистави «Ромео і Джульєтта». Режисер – Андрій Жолдак

У постановці «Отелло» Вільяма Шекспіра Юрієм Одиноким у Київському театрі на Лівому березі критиками було відзначено не тільки специфічне бачення класичного твору як «катастрофи кохання», а й прагнення оригінальності в усьому.

Сцена з вистави «Білі мотилі, плетені ланцюги» режисера І. Волицької у виконанні актриси Л. Данильчук

На початку XXI ст. вітчизняний театр опановує новий для нього жанр монодраму. У 1997 р. зусиллями режисера Ірини Волицької й актриси Лідії Данильчук було створено прецедент постановки оповідань і листів Василя Стефаника у спектаклі-моновиставі «Білі мотилі, плетені ланцюги» на Малій сцені театру «Воскресіння» у Львові.

Різноманітні втілення класичного надбання віддзеркалили одну з тенденцій українського театру – на перший план висувається постать режисера, який створює свій власний театр, публіка ж часто «іде» не стільки «на актора», «на драматурга», а саме – «на режисера», на його інтерпретацію вже знайомого твору.

Однак лише класичним доробком, зважаючи на всю його безумовну значущість, театр сьогодні не обмежується, він активно звертається до сучасної драматургії. Втім ця площина стала для вітчизняного театру безумовною проблемою, яка виникла внаслідок і браку сучасної української драматургії, і відсутності її на національній театральній сцені. Така ситуація має низку причин: екзистенційно-медитативний характер літератури, перерваність традиції драматургічної школи, низькі гонорари, низький режисерський попит на сучасну українську драматургію, ставлення до неї, як до хуторянства, зневіра в глядача. Однак потроху нова драма відвойовує позиції й в Україні.

В українській літературі сьогодення є сотні драматургів, п'єси яких заслуговують найвищої оцінки, але залишаються фактично недооціненими. У наш час українська драматургія репрезентується винятково як літературний жанр, майже не маючи нічого спільного з театральними постановками. Сучасний театр робить вибір на користь класичної літератури, не беручи до уваги світові тенденції розвитку театру та кіно.

Хоча у наш час українська драматургія набирає нових обертів. Нова українська драма різножанрова та різноаспекторна: авангардові драми, модернові, абсурдні, декаданські та просто реалістичні. Відновлюється, навіть, досить архаїчний жанр – бурсацької драми, відбудовується переосмислення сюжетів вертепного театру.

Тож, проблема криється не у відсутності текстів п'єс, а у зацікавленні театру в цих текстах, у заниженні мистецької

вартості творів українських драматургів, у відсутності можливості їх сценічного втілення. Театр виконує роль своєрідного дзеркала, що дає повне відображення нашого життя. Та режисери часто вибирають духовно знецінені, вульгарні твори, головна ціль яких – епатаж публіки навіть ціною саморуйнування особистості, направленості на деградацію культурної оболонки суспільства. І це буде тривати доти, доки глядач буде займати пасивно-нейтральне місце у житті сучасного театрального мистецтва. Театр сьогодні майже відірваний від модерної української літератури, хоча саме в ній останнім часом якраз і відбуваються цікаві й плідні процеси (винятком є постановка «Московіади» Юрія Андруховича та «Польових досліджень з українського сексу» Оксани Забужко. У середині 90-х рр. цю лакуну намагалися заповнити драматурги Василь Босович п'єсою «Ісус – син Божий» і Ярослав Стельмах п'єсою «Стережися лева».

Для поліпшення цієї ситуації Національний академічний драматичний театр ім. Івана Франка спільно з драматичною лабораторією Центру театрального мистецтва ім. Леся Курбаса запровадив у своїх стінах понеділкові авторські читання «Нова драма». У програмі брали участь і маститі літератори, зокрема, Богдан Жолдак із авангардною фантасмагорією «Голодна кров» та Валерій Шевчук зі своєю філософською притчею «Свічення», і початківці, як, скажімо, Оксана Кирилова з п'єсою про студентське буття «Засватаний-Невінчаний». Особливе зацікавлення публіки викликали п'єси «Останній забій» Олекси Росича та «Химерна Мессаліна» Неди Нежданої. Найкращі твори було видано у збірках «Наша драма». Тож, можна сподіватися, що читання та видання антологій стане етапом з успішного втілення нової української драми на сценах України. З півтора десятків сучасних німецьких п'єс, двічі презентованих Гете-Інститутом на читаннях у Театрі російської драми ім. Лесі Українки, на сцену потрапила лише «Norvay. Today». У 2007-2008 рр. до роботи із закордонною драматургією долучився Влад Троїцький у театрі «ДАХ».

Ще однією спробою повернути до театру сучасну українську драматургію стала інноваційна програма «Україномовний театр на сході», яку започаткували у Харкові. Результатом програми стало відкриття Центру підтримки україномовного театру на сході України та проведення виставки-продажу творів сучасної української драматургії. При Будинку актора проводилися читання

нової драми, невеликі трупи ставили актуальні тексти й представляли їх на фестивалі «Курбалесія».

Доволі показовим є й те, що в останні роки, попри перебільшено-песимістичні оцінки у пресі, п'єси сучасних українських авторів все частіше з'являються на сценах вітчизняних театрів.

Сцена з вистави «Бери любий, тікай»

У 1999 р. режисером Ігорем Славинським на сцені Київського Молодого театру було поставлено «Синій автомобіль» Ярослава Стельмаха, «Бери, люби, тікай» за п'єсою української журналістки Оксани Савченко «І мене більше не хвилює, як ти там», поставленої британським режисером Керолайн Стейнбейс. Твір Оксани Савченко апелює до сучасності. До теми складних людських стосунків, занурених у важкий побут, суперечливу мораль, тотальну вульгарність, прагнення по-своєму щось змінити у власному житті. Сергієм Данченком у Національному академічному театрі імені Івана Франка була здійснена постановка водевілю «Кохання у стилі бароко» цього ж автора. Білоцерківський музично-драматичний театр розширив свій репертуар завдяки творам сучасного драматурга Віктора Лисюка. 10-й річниці Чорнобильської трагедії було присвячено його п'єсу «Полин». Сучасна репертуарна царина поповнюється також творами Олександра Ірванця. У 2001 р. молодий режисер Світлана Олешко ставить його «Маленьку п'єсу про зраду» в Харківському театрі-студії «Арабески», у Київському театрі драми і комедії на Лівому березі режисер Андрій Крітенко у 2002 р. здійснив постановку п'єси «Брехун» (до цього вона з успіхом пройшла в постановці Андрія Крітенка в Німеччині й Люксембурзі). Київський художній альтернативний театр звернувся до п'єси київських драматургів Сергія Кисельова та Андрія Рушковського «Єврейський годинник». Постановку здійснили головний режисер Віктор Кошель та художній керівник театру Катаріна Сінчілло.

Один із найпопулярніших сучасних драматургів українського театру Ігор Афанасьєв у 2013 р. на малій сцені Київського театру юного глядача на Липках поставив виставу «Шиндай».

Ще один популярний і актуальний вітчизняний драматург – Тетяна Іващенко. Зокрема, її п'єса «Замовляю любов» порушує найгостріше питання: де починаються

істинні почуття, а де нами керують гроші, прагнення наживи чи фінансово успішного життя.

До творчості ще одного відомого вітчизняного драматурга Анатолія Крима звернувся Донецький національний академічний музично-драматичний театр. Тут підготували виставу «Льовушка», постановку якої здійснив київський режисер Ігор Славинський.

Творчість сучасно українського поета та драматурга Богдан Стельмаха зацікавила Черкаський академічний обласний український музично-драматичний театр ім. Тараса Шевченка, який у 2013 році представив останню частину мегапроекту, поетичної тетралогії Богдана Стельмаха «Тарас», присвяченої життю Кобзаря.

Цікавим явищем у вітчизняному театральному мистецтві є спроба створити декількома виставами єдину концептуальну лінію. Така лінія була заявлена в Національному театрі імені Марії Заньковецької у Львові виставами «У.Б.Н.» («Український буржуазний націоналіст», п'єса Галини Тельнюк), «Державна зрада» (п'єса Рея Лапіки), «Оргія» (за твором Лесі Українки), які порушували проблематику конформізму й націоналізму.

Тенденцію синтетизму в українському сучасному театрі відбиває діяльність Центру сучасного мистецтва Влада Троїцького, спрямована на єднання мистецтв і створення нової художньої цілісності на основі фольклору. У 2002 р. Владом Троїцьким разом із фольклорною групою «Древо» здійснено постановку так званої фолькопери «Кам'яне коло» – фольклорної, фантасмагоричної, феєричної опери, а разом з ансамблем автентичної української пісні «Божичі» – виставу «У пошуках втраченого часу». Іншим «вектором» синтетизму в театрі стало єднання найновітніших мистецьких технік і знахідок. Взимку 2003 р. у Центрі разом з альтернативними візуальними студіями й «Польським інститутом» відбувся фестиваль музичних перформансів і звукоінсталяцій «Новий звук».

Сцена з вистави «У.Б.Н.»

Залежно від мети постановки режисери звертаються до таких форм, як авангардний театр, перфоманс, гепенінг. Серед творчих колективів, котрі використовують практику перформансу слід відзначити театр «Кімната Т». Влітку 2015 р. молодими режисером Ольгою Сомовою було розпочато

роботу над театральним проектом «Без стін». Актори театру демонстрували перформанси прямо на вулицях, в безпосередньому контакті з перехожими, у результаті чого все місто стало великим театром.

Сцена з вистави «Про мишей і людей» за участю Богдана Бенюка і Анатолія Хостікоєва

В останні роки бачимо певні зрушення в бік комерціалізації театральної справи. В Україні повільно, але впевнено розвивається вітчизняна антреприза. Успішно проходять вистави Театральної компанії «Бенюк і Хостікоєв», незмінним попитом користуються антрепризні вистави за участю Ади Роговцевої. У 2006 році до них приєднався ще один популярний український актор Віктор Горянський з театральним проектом – комедією «Нас поміняли тілами» за п'єсою білоруського драматурга Андрія Курейчика (режисер вистави Олексій Лісовець).

Важливою також залишається діяльність українських аматорських театрів на міжнародній творчій арені. Це – жива взаємодія не лише між культурами різних народів, а й між морально-етичними цінностями, що несе наша українська література, музика. Ряд визнаних у світі Міжнародних громадських організацій Україна відкрила для себе тільки із здобуттям незалежності. Протягом 1994–1995 рр. Україна стає членом КіОФФ (Міжнародна Рада з організації фольклорних фестивалів), ЄХМА (Європейська хартія музикантів-аматорів), АіТА (Міжнародна асоціація аматорських театрів) тощо.

Режисери старшого покоління: 1 – Богдан Жолдак; 2 – Сергій Данченко; 3 – Роман Віктюк; 4 – Федір Стригун; 5 – Олександр Барсегян;; 6 – Володимир Грипич; 7 – Едуард Митницький

Продовження розвитку сучасного театрального мистецтва в Україні пов‘язане передусім з діяльністю представників покоління театральних режисерів, що тяжіли до традиційних начал – Богдан Жолдак, Сергій Данченко, Володимир Грипич, Федір Стригун, Едуард Митницький, Олександр Барсегян. Світового визнання здобув Роман Віктюк, який помер 17 листопада 2020 р. від загострення хвороби COVID19. На думку діячів театру, він як режисер-новатор визначив театральну естетику XX ст.

Згодом, на авансцену вийшло середнє та молоде покоління українських режисерів, які здійснюють різновекторні пошуки з метою оновлення вітчизняного театру і залучення нової аудиторії. Наймолодшим художнім керівником є Станіслав Жирков, який орієнтується на постановку п’єс сучасних драматургів, серед яких й українських. Андрій Білоус очільник столичного Молодого театру. Він вважає, що в естетиці сучасного українського театру простежується художній вплив модернізму як мистецької течії, а саме: іронічність, реконструкція тексту, використання елементів видовищного мистецтва – перфомансу та хеппенінгу, з’єднання різних видів мистецтва тощо. Андрій Май намагається уникнути театрального помосту, У його виставах великого значення набуває зв’язок між місцем дії

Режисери середнього та молодшого покоління: 1 – Станіслав Жирков; 2 – Андрій Білоус; 3 – Андрій Май; 4 – Влад Троїцький; 5 – Андрій Жолдак; 6 – Юрій Одинокий

п'єси, темою твору й особливостями обраного для вистави середовища. Так, у виставі «Вбити п...дара» за п'єсою молодого драматурга Євгена Марковського театральна дія відбувалася в одній зі столичних саун. Цікавою подією в просторі українського театрального перформансу, на нашу думку, є пластичний перформанс за книгою Ігора Померанцева «Homo eropticus» та вистава КомА. Влад Троїцький – майстер перфомансу, засновник і керівник ЦСМ «ДАХ». Його мистецькі інноваційні проекти є візитівкою української художньої культури для зарубіжної аудиторії. Цікавий досвід українського майстра епатажу Андрія Жолдака, який за останні роки завоював прихильність критиків і шанувальників експериментального авангардного театрального мистецтва в різних країнах світу. Сюди ж можна віднести й Михайла Мельника, Юрія Одинокого, Віталія Малахова, Ігора Бориса, Станіслава Мойсеєва і ін.

Неабияким здобутком є встановлення гендерного балансу у режисурі. Адже не так давно режисура сприймалася як суто чоловіча професія. Поточне десятиліття урівняло співвідношення жінок і чоловіків, активних у професії. Більше того, переважно режисерки репрезентують інтелектуальний пошуковий театр, саме режисерки точно та з ювелірною делікатністю обирають у роботі інтонації,

Сучасні українські режисерки: 1 – Тамара Трунова; 2 – Олена Апчел; 3 – Ніна Хижна; 4 – Влада Бєлозоренко; 5 – Роза Саркісян; 6 – Ольга Турутя-Прасолова

Актори старшого покоління: 1 – Ада Роговцева; 2 – Ольга Сумська; 3 – Наталія Сумська; 4 – Анатолій Хостікоєв; 5 – Леонід Задніпровський; 6 – Богдан Ступка

співзвучні актуальним театральним дискурсам. Серед них можна відзначити Тамару Трунову, Розу Саркісян, Олену Апчел, Владу Бєлозоренко, Ніну Хижну, Ольгу Турутя-Прасолову, Оксану Дмітрієву, Юлію Мороз, Оксану Тараненко, Олену Щурську, Євгенію Відіщеву, Галину Джикаєву, Наталію Сиваненко і ін.

Серед акторів виділяються такі майстри, Ада Роговцева, сестри Ольга та Наталія Сумські, Анатолій Хостікоєв, Богдан Бенюк, Леонід Задніпровський, Богдан Ступка, та ін. Останній був засновником Академії мистецтв України, міністром культури й мистецтва України (1999-2001).

Їхню естафету підхопили талановиті актори молодшого покоління – Олег Коркушко (Київський Молодий театр), Олександр Піскунов (театр драми та комедії на Лівому березі), Олена Бушевська (театр драми та комедії на Лівому березі), Ксенія Вертинська (Національний театр ім.. І. Франка), Олексій Доричевський (Дикий театр в Києві), Марк Дробот (Київський Молодий театр), Анастасія Євтушенко (Молодий театр, Квартал-95), Оксана Жданова (театр драми та комедії на Лівому березі), Дмитро Олійник (театр Золоті Ворота) і ін.

Актори молодшого покоління: 1 – Олег Коркушко; 2 – Олександр Піскунов; 3 – Олена Бушевська; 4 – Ксенія Вертинська; 5 – Олексій Доричевський; 6 – Марк Дробот

Настання «ери режисури» на зламі століть дозволили театру розширити рамки, не залишаючись заручником драматургії. Нові естетичні пріоритети звільнили його від залежності від часових та просторових параметрів, визначених у першоджерелах. У попередні часи театр насамперед ілюстрував драматургічний твір. Сучасний режисерський театр розглядає час та простір як категорії умовні, придатні до трансформації та конкретизації. Андрій Жолдак у театрі ім. Франка переносить події «Трьох сестер» у Сибір часів Другої світової війни. Слова чеховських персонажів лунають під акомпанемент гучномовця, в антуражі ватянок, алюмінієвих мисок та кухлів, дерев'яних лав, маскувальних сіток. Роберт Стуруа вміщує в окреслену лише загальними, визначальними рисами й царя Едіпа, і героїв Бертольда Брехта, і Вільяма Шекспіра, надаючи подіям позачасового характеру, викристалізовуючи осердя сюжету, ілюструючи епоху кризи тоталітаризму, розвалу імперії.

Найпоказовішими ці підходи стають тоді, коли вони застосовуються до однієї п'єси. Останнє десятиліття багате на різні версії «Украденого щастя» Івана Франка. У виставі Дмитра Богомазова «Щастя поруч» (Одеський драмтеатр ім.

Василька) українське село виглядає абстрактним, але в ньому присутні повоєнні побутові риси у вигляді, що відсилає нас до 1960-х рр. і аж до сьогодення: надто повільно спливає час у глибинці. Ірина Волицька (Львівський театр «У кошику») звела кількість дійових осіб до трьох персонажів, розгортає Франкову історію в умовному часопросторі як ритуальний танець під гуркіт барабану. Андрій Білоус (столичне «Сузір'я») теж лишав «любовний трикутник», переносить дію у 1930- ті рр. Микола Задорожний стає літератором, із портретом Шевченка на стіні не надто заможної оселі, а Михайло Гурман – НКВС-ником. Тривожне дослухання нічного ліфту, спалення заборонених книжок, ватянка Миколи, у якій він повертається із в'язниці, та й сам Микола (актор Дмитро Суржиков), який захлинається кашлем і жадібно, дряпає пальці об гострі вінця, їсть тушонку з бляшанки – ці прикмети часу шокують лише попервах. У цілому ж текст Івана Франка витримує радикальний підхід, а колізія виявляє позачасовий характер.

Із початку 1990-х років вітчизняний театр спрямовується на нове осмислення світової класики. Характерні тенденції сучасного вітчизняного театру – першість режисерського бачення твору, орієнтація на оновлення репертуару та тяжіння до експерименту – відбилися в індивідуалізованих інтерпретаціях світового драматургічного доробку. Так, у постановках Андрія Жолдака, Анатолія Літка, Станіслава Мойсеєва, Роберта Стуруа, Юрія Одинокого на перший план часто виходять принципи постмодерністської естетики, засоби виразності театру екзистенціалізму, театру абсурду та ін.

Національний театр звертається до драматургії Івана Карпенка-Карого, Михайла Старицького, Юрія Федьковича, Сидора Воробкевича, Лесі Українки, Тараса Шевченка та ін. Класика набуває нових інтерпретацій у виставах режисерів Станіслава Мойсеєва, Юрія Одинокого та ін. Осягаючи значення національного художнього доробку, режисери Степан Пасічник, Леонід Садовський та інші повертають до життя твори Володимира. Винниченка, Миколи Куліша та багатьох інших вітчизняних драматургів. Нові реалії суспільного життя спонукали сучасних митців (Василя Босовича, Ярослава Стельмаха, Олександра Ірванця, Олександри Погребінської, Наталії Ворожбит та ін.) до активної роботи зі створення нової драматургії.

Відбиттям пошуку шляхів виходу зі складного (у мистецькому та економічному аспектах) становища

сучасного вітчизняного театру, а також шляхів утворення нового театру став активний фестивальний рух в Україні. Його склали такі мистецькі форуми, як «Київ травневий», ГОГОЛЬFEST (Київ), «Драбина», «Драма.UA» «Казковий світ», «Золотий лев» (член Європейського театрального форуму (IETM) і Асоціації міжнародних фестивалів (IFEA) (Львів), «Тернопільські театральні вечори. Дебют» (Тернопіль), «Березіль» «Porto Franko» (Івано-Франківськ), «Золоті оплески Буковини» (Чернівці), «Театральне Придніпров'я» (Дніпро), «Інтер-театр», «Інтерлялька» (Ужгород), «Різдвяна містерія» (Луцьк), Всеукраїнський мистецький фестиваль «Козацькому роду нема переводу», «Молодий театр. Херсонські ігри – 92», «Класика сьогодні» (Дніпродзержинськ), «Добрий театр» (Енергодар), «Херсонеські ігри» (Севастополь), фестиваль моновистав «Київська парусна» (інколи проводиться разом із фестивалем камерних театрів), «Прем'єри сезону. Сучасна українська драматургія», Всеукраїнський фестиваль – конкурс музично-театральних прем'єр «Мельпомена Таврії» (Херсон), Всеукраїнський звіт майстрів мистецтв і художніх колективів регіонів України та Дні культури областей, Булгаківський фестиваль мистецтв, фестиваль «Театральний Донбас – 2004», «Східний EXpress» (Сєвєродонецьк), «Чехов фест» (Суми), «Людина, що грає» (Homo Iudens) (Миколаїв), «Зустрічі в Одесі» (Одеса), «Слов'янські театральні зустрічі» (Чернігів) тощо. Щорічно у Харкові в Будинку Актора проходить фестиваль недержавних театрів «Курбалесія», що провокує яскравий сплеск самобутніх, новаторських вистав. 2019 року фестиваль отримав Європейський фестивальний «Оскар» EFFE-Award» та потрапив у п'ятірку найкращих фестивалів Європи.

Сцена з вистави «Рятуйте, мене женять» у виконанні акторів Коломийського академічного обласного українського театру ім. І. Озаркевича на фестивалі «Золоті оплески Буковини» в Чернівцях

Останніми роками простежується тенденція активної появи театральних фестивалів Серед них «ГРА», який скидається на український «Оскар» у театральній сфері, «Відкрита сцена», де незалежні театри можуть позмагатися одне з одним і вийти на ширшу авдиторію, та «Кіт Ґаватовича» у Львові, де на акторів не лише дивляться, а й спілкуються з ними та переймають досвід просто неба. В Україні успішно походять театральні фестивалі англомовних театрів «Pro.Act Fest». У лютому 2020 року у Києві відбувся

уже третій. На фестивалі відзначили комедію «Дванадцята ніч, або Що захочете!» франківського режисера Олексія Гнатковського. Вистава перемогла у трьох номінаціями: «Відкриття англомовної сцени», «Найкращі костюми» та «Найкраща жіноча роль», яку отримала Юлія Сосновська за роль Олівії. Ролі у виставі виконують ветерани і волонтери АТО, які перетворились із мужніх і відважних бійців на справжніх англомовних акторів – лицарів, герцогів, серів, камеристок і графинь. Проект об'єднав воїнів та волонтерів, а також громадську організацію Eleos-Ukraine.

Сцена з вистави «Дванадцята ніч, або Що захочете» у виконанні івано-франківців на фестивалі «Pro.Act Fest». Київ 2020

Традиційно Україна бере участь у Міжнародному не конкурсному фестивалі «Творчість об'єднаних народів» у м. Лейпцигу (Німеччина), у всесвітньому фестивалі «Зображення підводного світу» в м. Антіб (Франція). Але найкращі, найвищі за своїм якісним показником, творчо насичені заходи залишаються прерогативою АіТА (Міжнародної асоціації аматорських театрів). За короткий час членства в АіТА Україна одержала вже ряд запрошень на міжнародні заходи, серед яких – фестивалі в Данії, Індії, Німеччині, Угорщині, Монако.

Вистава Першого українського театру для дітей та юнацтва (Львів)

У 2010 р. створено всеукраїнську театральну портал-мережу «atheatre.com.ua – український театральний простір», яка налічувала понад 134 театрів і 634 театрали і драматурга станом на лютий 2013 р. Портал містить інформацію про театральні фестивалі, репертуар театрів, відомості про вистави й довідки. Всю інформацію театри розміщують самостійно.

Опора на народні джерела спонукає митців поєднати фольклорні та професійні начала театру. Дух єднання фольклорних і професійних здобутків пронизує діяльність Центру сучасного мистецтва «Дах» (на чолі з Владом Троїцьким), фестивалі «Курбалесія» та «Тижні німецької культури».

2. Балетна Україна

У нашій країні як і у всьому світі незвичайною популярністю користується балет. Українське балетне мистецтво – цікаве поєднання класичних, народно-

танцювальних традицій і прийомів сучасної хореографії. Разом із пошуком нових форм і жанрів воно звертається й до витоків – народних джерел і вітчизняної класики. Класичне балетне мистецтво України переживає нині складний період, що характеризується переглядом традиційних балетних форм, створенням сучасних художніх образів, техніки, оновленням змістовних форм.

Балетні професійні трупи працюють у шести містах України: Академічний театр опери та балету ім. Т.Г. Шевченка (Київ), Театр опери та балету (Дніпро), Театр опери та балету (Львів), Театр опери та балету ім. Івана Франка (Одеса), Театр опери та балету (Харків), Академічний театр опери та балету ім. М.В. Лисенка (Донецьк).

І сьогодні, у час XXI століття, час політичних і культурних змін, українські колективи продовжують зберігати у своєму діючому репертуарі класичну спадщину, на інтерпретації якої зростали і формувались майстри усіх поколінь і яка сьогодні не лише прикрашає афішу і шліфує виконавську культуру та високий професіоналізм солістів і кордебалету, а й «годує» у цей економічно складний час театри, що виїздять на гастролі за кордон.

За останні роки балет України впевнено вийшов на світову театральну арену, багато його талановитих майстрів визнано «зірками першої величини», а обдаровані молоді солісти стали переможцями найскладніших міжнародних конкурсів класичного танцю та найавторитетніших балетних фестивалів. На всіх континентах земної кулі сьогодні успішно гастролюють українські артисти, гідно репрезентуючи видатні досягнення сучасної хореографічної культури, сприяючи розширенню дружніх контактів та поглибленню взаєморозуміння між народами. На зламі тисячоліть розширилися міжнародні гастрольні маршрути балету Національної опери України і Київського академічного музичного театру для дітей та юнацтва, багатоманітна творчість і великий діючий репертуар яких викликає значний інтерес зарубіжних імпресаріо і глядачів

Найбільше їх зацікавило в творчій діяльності киян не стільки класичні балети, які демонструють за кордоном дещо в скорочених за кількістю учасників гастрольних варіантах, а масштабні, багатопланові хореографічні полотна Анатолія Шекери. За своїм художнім рівнем і цікавістю нових танцювальних вирішень зарубіжні критики порівнюють полотна Шекери із монументальними шедеврами XXI

століття – сучасними балетами Юрія Григоровича, Бориса Ейфмана, Джона Ноймаєра, Моріса Бежара. Постановки Анатолія Шекери залишаються знаковими для київського колективу й усього сучасного українського балетного театру. Справжній поет танцю, він створив власний образно-метафоричний театральний світ, неповторну пластичну мову, перетворюючи духовний досвід попередників і новітні хореографічні шукання. Яскравим прикладом цього є київська постановка «Шехерезади». У 2019 р. у Дубайській опері артисти Національного академічного театру опери та балету України ім. Тараса Шевченка показали балет «Спляча красуня» в постановці народного артиста України Віктора Литвинова.

Сцена з балету «Спляча красуня» у виконанні Національного академічного театру опери та балету України ім. Т.Г. Шевченка в Дубаях

В українських театрах опери і балету балетна класика представлена досить широко. На сценах йдуть вистави «Лебедине озеро», «Лускунчик», «Коппелія», «Баядерка», «Спляча красуня», «Дон Кіхот», «Жизель», «Шопеніана», «Кармен-сюїта», «Спартак» та інші. На сценах театрів опери і балету найгострішою проблемою є сміливий балетмейстерський пошук і оновлення засобів виразності. На сцені Національної опери України з'являється вистава «Віденський вальс» у постановці Аніко Рехвіашвілі. Вона принесла свіжу хореографічну лексику і новий погляд на звичні сценічні рішення, але обрала традиційні, загальновизначені форми.

Сцена з балету «Лебедине озеро» у виконанні артистів Львівського театру опери та балету

Відомими танцівниками, які активно пропагують український балет є прими-балерини Національної опери Катерина Кухар, Анна Муровцева, Христина Шишпор, прем'єри балету Олександр Стоянов, Денис Недак та ін.

Сучасний український балет також тяжіє до національно-історичної тематики. Це відбивають твори Євгена Станковича та Олександра Козаренка. Досить популярними є балети Євгена Станковича («Ніч перед різдвом», «Ольга») та Олександра Костіна («Русалонька», «Запрошення до страти»). У 2000 р. балетний колектив Національної опери України показав дві прем'єри – балети «Вікінги» Євгена

Сцена з балету «Віденський вальс» у виконанні артистів Національної опери України

Станковича і «Жар-птиця» класика музичної культури XX століття Ігора Стравинського, українця за походженням.

Прагнучи зберегти в Україні високу культуру класичного танцю, як основу і головний виражальний засіб сучасного балетного виконавства у 90-ті рр. XX століття були засновані конкурси та фестивалі класичного танцю, а саме, відомий і авторитетний у світі Міжнародний конкурс артистів балету і хореографів імені Сержа Лифаря у Києві, Міжнародний юнацький конкурс класичного танцю «Фуете» імені Юрія Григоровича – в Артеку, фестивалі «Серж Лифар де ля данс», «Діти і зірки світового балету» – в Києві, «Зірки світового балету» – в Донецьку.

Відомі українські танцівники балету: 1 – Катерина Кухар; 2 – Денис Недак; 3 – Христина Шишпор; 4 – Анна Муромцева; 5 – Олександр Стоянов; 6 – Тетяна Голякова

23 жовтня світ відзначає World Ballet Day – Міжнародний День балету. Цього дня з провідних столичних театрів наживо транслюються репетиції і заняття танцівників у балетних класах. Відео, де вони займаються своєю рутинною справою біля станків, набирають в You Tube сотні тисяч переглядів. Кілька років тому до акції долучилася й Національна опера України, чиї танцівники з великим успіхом гастролюють за кордоном, інколи отримуючи там контракт і вже ніколи не повертаючись на Батьківщину. Серед них Денис Матвієнко – єдиний у світі володар чотирьох Гран-прі міжнародних конкурсів артистів балету. Він прем'єр Маріїнського театру, Заслужений артист

України, Запрошений соліст Великого театру, Нового національного театру (Токіо, Японія), Ла Скала (Мілан, Італія), Гранд Опера (Париж, Франція) та Американського театру балету (Нью-Йорк, США). Матвієнко живе в Санкт-Петербурзі, але вважає себе українцем і каже, що не планує змінювати громадянство. Яна Саленко – українська і німецька прима-балерина Державного балету Берліна, гостьова солістка лондонського Королівського балету, танцююча в Ковент-Гардені та на сценах багатьох відомих театрів світу, лауреат престижних міжнародних конкурсів і фестивалів. Катерина Ханюкова – українська артистка балету, солістка Національної опери України (2008–2012), лауреатка міжнародних конкурсів артистів балету. З 2014 року є солісткою Англійського національного балету (English National Ballet, Лондон, Велика Британія).

Сучасні артисти балету, які працюють за кордоном: 1– Денис Матвієнко; 2 – Яна Саленко; 3 – Катерина Ханюкова

3. Оперне мистецтво незалежної України

У XXI ст. в Україні продовжує розвиватися опера. За останні роки оперне мистецтво нашої держави досягло значних творчих успіхів, підвищили свій авторитет в Україні та в світі. Але, водночас, його не обминають проблеми, притаманні сьогоденню музичного життя України – фінансові, кадрові, організаційні, творчі тощо. Також, серед найбільших проблем називають і загальне падіння інтересу публіки як до опери, так взагалі і до класичної музики. На жаль, створення професійних та художньо вартісних оперних лібрето сьогодні не підкріплюється матеріальними та моральними стимулами, які існували навіть у період стагнації радянського суспільства. Виникає порочне коло: театри не зацікавлені у появі нових опер, композитори позбавлені можливості реалізувати свої наміри у цьому напрямку, а лібретисти не мають роботи через відсутність замовлень.

Опера початку третього тисячоліття при всій своїй консервативності не може залишатися в межах традиційного музично-театрального виконавства. Музична комунікація початку XXI століття завдяки бурхливому розвитку електронних технологій зазнає значного урізноманітнення каналів трансляції музичних творів. Цими каналами можуть бути не лише вже традиційні для XX століття проводові

радіомовлення й телебачення, а й радіостанції FM-діапазону, супутникове й кабельне телебачення, Інтернет, мобільний зв'язок, CD, DVD тощо. Зазнаючи все більшого впливу засобів масової інформації, стаючи доступнішою, опера поки що значно відстає від жанрів масового музичного мистецтва та шоу-бізнесу за ступенем поширення творів: в Україні практично немає у продажу аудіо- та відеозаписів опер сучасних українських композиторів на цифрових носіях.

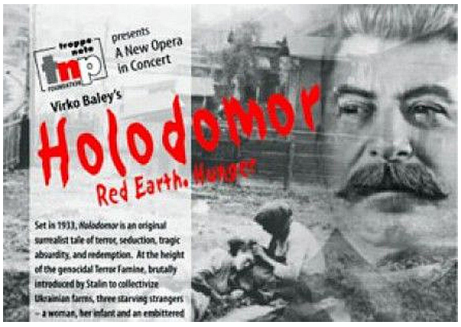
Великим авторитетом у нашій країні та у світі користуються театри опери та балету України. На сьогодні в Україні діє 4 національних (національна опера України імені Тараса Шевченка, Харківський імені Миколи Лисенка, Одеський, Львівський імені Соломії Крушельницької) та 3 академічних (Донецький імені Анатолія Солов'яненка, Дніпропетровський, Київський муніципальний для дітей та юнацтва) театри опери та балету. Серед важливих особливостей оперного мистецтва сьогодні є й те, що оперні театри у регіонах нашої держави вже не поступаються столичній опері, активно експериментують та нарощують творчий потенціал. А їх вистави стають подіями мистецького життя України та мають резонанс у світі.

З 1990-х років український оперний театр працює в умовах тиску ринкової економіки, і з цієї причини концентрується на популярному світовому репертуарі і лише обмеженому колі класичних українських творів XIX століття. З вітчизняних творів радянської епохи в репертуарі збереглося лише кілька творів на історичну тематику: «Ярослав Мудрий» Георгія. Майбороди, «Богдан Хмельницький» Костянина Данькевича, і «Вкрадене щастя» Юрія Мейтуса. Творчість сучасних композиторів, натомість, на оперній сцені представлена лише камерними операми. Так, були поставлені опери Віталія Губаренка «Згадайте, братія моя!…» (1992, на слова Тараса Шевченка), «Самотність» (1994, за Проспером Меріме) і «Монологи Джульєтти», (1998, за Вільямом Шекспіром), Кармели Цепколенко «Портрет Доріана Грея» (1990) і «Між двох вогнів» (1994), камерна опера Олександра Козаренка «Година покаяння» (1997), опера Льва Колодуба «Поет» (написана в 1988 році, прем'єра 2001, про Тараса Шевченка) та «Сільська опера» Євгена Станковича, вперше поставлена 2011 року у Тюмені.

Сцена з опери «Ярослав Мудрий» Г. Майбороди на сцені Національної опери

Лише в концертному виконанні у 2011 році відбулася прем'єрна постановка опери Євгена Станковича «Коли цвіте папороть», заборонена у 1978 році цензурою. Так само, концертною прем'єрою обмежились і при постановці єдиної опери Валентина Бібіка – «Біг» за однойменною п'єсою Михайла Булгакова, написаної в першій версії 1972 року, і друга – 1985. В концертному виконанні була представлена і нова «опера-драма» Віталія Кирейка «Бояриня» (написано 2003, прем'єра 2008 року) за однойменною драмою Лесі Українки. У Сполучених штатах працює Вірко Балей, який написав оперу «Голодомор» (1986–1993) про трагічні події історії України. Концертна прем'єра опери відбулася в Лас-Вегасі в лютому 2013 року і в тому ж році була представлена в Києві.

Американська афіша опери «Голодомор»

Певним поєднанням класики та сучасності стала нова постановка на сцені Національної опери України визначної опери Миколи Лисенка «Наталка Полтавка». До цього часу театр мав у своєму творчому багажі вісім постановок цього твору. Нова версія вистави здійснена у авторській редакції, створеній композитором Мирославом Скориком і режисером Анатолієм Солов'яненком, та відповідає сучасним художньо-естетичним вимогам. Успіх оновленої версії «Наталки Полтавки» спонукав Національну оперу України продовжувати роботу у цьому напрямку. Так, у 2014 році була поставлена оновлена версія «Запорожця за Дунаєм» Семена Гулака-Артемовського.

Єдиною новою оперою українського автора, поставленою на сцені у XXI столітті є опера «Мойсей» Мирослава Скорика, лібрето Богдана Стельмаха та Мирослава Скорика за однойменною поемою Івана Франка, написана з нагоди візиту папи римського Іоанна Павла II. до України в 2003 році. Ця опера була інсценована на двох оперних сценах – у Львові та в Києві. Однак ця постановка стала можливою завдяки тому, що більшу частину витрат взяв на себе безпосередньо Ватикан.

Сцена з опери «Мойсей» М. Скорика у виконанні акторів Львівського оперного театру

Останнім часом на наших сценах почали з'являтися новітні опери і балети сучасних українських композиторів.

У цьому напрямі активно працює композитор Юрій Шевченко, чиї опера «Король Дроздобород» та балет «За двома зайцями» не тільки обласкані критикою, преміями, а й дуже до вподоби публіці.

Ще один амбітний проект опери на замовлення – «Вишиваний – король України» Алли Загайкевич, присвячений ерцгерцогові Вільгельму фон Габсбургу. Його прем'єра відбулася наприкінці травня в «Схід Opera» 2020 року. В Одесі працюють над оперою-вербатім «Дракон» за Євгеном Шварцом, музику для якої створює молодий український композитор Антон Байбаков.

Сцена з опери «Цвіт папороті» Є. Станковича у виконанні акторів Львівської Національної опери

У 2017 році на сцені Львівської Національної Опери відбулася новітня прем'єра феєрії фольк-опери «Коли цвіте папороть» сучасного українського композитора Євгена Станковича. Літературною основою опери стали твори Миколи Гоголя, національний фольклор, героїчний епос, народні обряди.

Львівська національна опера у лютому 2020 року представила прем'єру сімейної вистави «Лис Микита» приурочена до 130-річчям виходу друком відомої однойменної поеми Івана Франка. Черговий проект програми «Український прорив» головного режисера і генерального директора Львівської опери Василя Вовкуна продемонстрував його стратегію і тактику не тільки як керманича одного з провідних музичних театрів країни, а й як мистецького полководця.

Сцена з опери «Лис Микита» І. Франка у виконанні акторів Львівської Національної опери

Слід зазначити, що через економічні труднощі молоді талановиті співаки змушені виступати на оперних сценах Нью-Йорка, Москви, Парижа, Риму, Відня та інших міст Європи, які виконують провідні партії в оперних театрах світу, є переможцями на престижних європейських конкурсах. Серед них Вікторія Лук'янець (солістка Віденської опери), яка блискуче виступала на сценах оперних театрів Німеччини й Іспанії. Провідним басом Большого театру у Москві став Тарас Штонда. Наталія Дацько (оперний театр м.

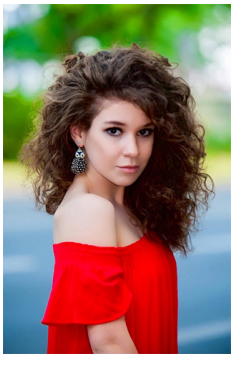

Оперні співаки: 1 – Вікторія Лук'янець; 2 – Наталія Дацько; 3 – Тарас Штонда; 4 – Василь Сліпак; 5 – Роман Майборода; 6 – Людмила Монастирська; 7 – Андрій Боднаренко; 8 – Володимир Гришко

Грац, Австрія, з 2007 р. Львівський театр опери та балету ім. Соломії Крушельницької), Василь Сліпак (соліст Паризької національної опери) – волонтер, учасник Революції Гідності та бойових дій на Сході України. Позивний «Міф». Загинув у бою від кулі снайпера.

Далеко за межами України стали відомі імена вітчизняних оперних співаків Романа Майбороди, Людмили Монастирської, Андрія Бондаренка (2011 р. здобув почесний титул «Співак світу» на конкурсі BBC Cardiff Singer of the World Song Prize у місті Кардіф (Уельс, Великобританія), згодом став володарем Глодоського скарбу 2012), Володимира Гришка, Анатолія Кочерги, Валентини Степової, Валентина Пивоварова та ін.

Майбутнє української опери Соломія Лук'янець племінниця Вікторії Лук'янець. Співати вона почала швидше, ніж говорити. Попри юний вік вона вже зарекомендувала на міжнародних конкурсах (перші місця в конкурсах «Дитяча Нова Хвиля 2009», міжнародному конкурсі юних академічних вокалістів Олени Образцової, міжнародному конкурсі оперного вокалу Giulio Perotti (Німеччина); премія «Гордість країни 2010» в номінації «Рідкісний талант», яку щороку вручає фонд Віктора Пінчука; друге місце в конкурсі «Голос. Діти» (2012); Гран-прі на міжнародному конкурсі Triomphe de l'art в Брюсселі.

Молода співачка Соломія Лук'янець

Соломія Лук'янець в 2015 р. підкорила німецький «Голос Країни». Наприкінці 2016 року 15-річна українка стала володаркою Гран-прі Міжнародного пісенного конкурсу «Тріумф мистецтв» у Королівській консерваторії Брюсселя.

2018 р. у Києві на Софійській площі відбувся концерт всесвітньо відомих українських солістів, які виступають в театрах «Ла Скала», «Метрополітен-опера», «Ковент-Гарден» і Віденській опері. У рамках проекту «В Україну повернусь» Людмила Монастирська, Ольга Безсмертна, Маріан Талаба, Зоряна Кушплер і Олександр Цимбалюк виконали фрагменти з популярних світових опер у супроводі симфонічного оркестру Національної філармонії України під відкритим небом.

Для підготовки створення молодіжної оперної академії в 2019 р. вперше в Україні у співпраці з Львівською національною оперою у контексті програми «Український прорив» з метою формування майбутнього для українського оперного мистецтва, відбулися майстер-класи оперних співаків й викладачів Віденського університету музики та виконавського мистецтва. Ця платформа розвитку допомогла молодим виконавцям здобути необхідні знання як теоретичного, так і практичного штибу, щоби бути конкурентоспроможними на світовій арені.

Продовжує розвиватися в Україні й такий напрямок мистецтва як дитяча опера. Їй значну увагу приділяють такі композитори, як Микола Стецюн («Коли звірі говорили» за казками ІванаФранка) і Олександр Костін («Незвичайна чайна, або Жовтий лелека» за мотивами китайської народної казки (1996, лібрето Ігора Мамчура, Олександра Вратарьова).

Функцію залучення дітей та юнацтва до класичного мистецтва, виховання у них любові, зокрема, і до опери успішно виконує Київський муніципальний академічний театр опери і балету для дітей та юнацтва. У 1998-му театр отримав власну сцену. І вже через рік за оперу «Пастка для Відьми» композитор Ігор Щербаков та режисер-постановник Микола Мерзлікін отримали Національну премію України імені Тараса Шевченка в номінації «За кращий твір для дітей та юнацтва». За останні роки театр сім раз нагороджено театральною премією «Київська пектораль» у номінації «краща музична вистава» за постановку опер «Візок тата Жюньє» (1998), «Як козаки змія приборкували» (2002), «Кощій безсмертний» (2003), «Мауглі» (2004), «Білосніжка та семеро гномів» (2007), Франсіса Пуленка

«Перси Тіресія» (2011) та «Травіата» Джузеппе Верді (2012). Театром здійснено постановки понад 100 вистав, з них 40 – поставлено вперше. Щомісяця театр показує від 20 до 25 вистав. У репертуарі – мюзикли, музичні казки, симфонічні та вокально-симфонічні програми, концерти, ну і звісно ж – опера та балет.

Для юних театралів розпочав роботу Родинний клуб глядачів «Мій Театр», до якого залучені діти віком від 5 до 12 років разом із батьками. Клуб має вже понад 50 постійних учасників. На зустрічах клубу, які проводяться раз на два місяці після перегляду вистав, його учасники дізнаються про те як народжуються оперні та балетні вистави, створюються декорації та костюми, зустрічаються з артистами, режисерами, балетмейстерами, хормейстерами, представниками інших театральних професій.

Сцена з опери «Viva la mamma (Нехай живе мама!) у виконанні артистів Київського муніципального академічного театру опери і балету для дітей та юнацтва

Резонансною стала постановка у 2013 р. комічної опери Карла Орфа «Розумниця» за казкою братів Грімм «Розумна дочка селянська», яку вперше виконали українською мовою (переклад Тетяни Островської). Серед прем'єр, здійснених у 2019–2020 рр. – постановки комічної опери «Viva la mamma (Нехай живе мама!), або Театральні порядки та безлад» Гаетано Доніцетті, опери «Весілля Фігаро» Вольфганга Амадео Моцарта в унікальному модерному прочитанні 14+.

Композитор Іван Небесний присту-пив до замовлення Київського театру опери та балету для дітей та юнацтва – рок-мюзиклу «Сагайдачний. Штурм Москви» за сценарієм вистави відомої української дитячої письменниці Лариси Ніцой та її чоловіка, історика Андрія Ніцоя. Прем'єра мала відбутися восени 2021 року.

Сцена з дитячої опери «Серце Оксани»

Окрім Київського муніципального академічного театру опери і балету для дітей та юнацтва дитячі опери ставляться і в інших мистецьких закладах. Так у Львівській національній філармонії ім. Мирослава Скорика 8 листопада 2020 року вперше в Україні прозвучала дитяча опера «Серце Оксани» першої професійної композиторки Стефанії Туркевич. Родзинкою прем'єри також стало те, що більшість ролей

виконували діти. «Серце Оксани» (1960) – опера, яка подолала непростий шлях для того, щоб її почули та побачили. Написана першою українською жінкою-композитором Стефанією Туркевич у Великій Британії, вперше поставлена в Канаді, композиція ще ні разу не виконувалась в Україні. Стефанія Туркевич-Лісовська – офіційно визнана першою українською жінкою-композитором. У роки СРСР її роботи були заборонені державною владою. В кінці грудня 2020 року в Чернівецькій філармонії відбулася світова прем'єра дитячої казки-опери Стефанії Туркевич «Куць».

Стефанія Туркевич-Лісовська – перша українська жінка-композитор

Афіша казки-опери «Куць»

У напрямку дитячої опери плідно працює Євген Карпенко, автор 13 опер для дітей-виконавців («Пілігрим», 2004; «Срібна дівчинка», 2006 (лібрето Сергія Дяченка за казкою Тамари Хвостенко), «Лелія», 2008 (за мотивами твору Лесі Українки) та ін.). Власне втілення жанру пропонує Пол (Павло) Стеценко в церковній дитячій опері «Три старці» (2016) за оповіданням Льва Толстого. Дія Прологу й основної частини опери відбувається у різному часі й місці, вони пов'язані групою лейтмотивів та арочною конструкцією, за допомогою якої об'єднуються два простори дії – «реальний» і «притчевий». «Три старці» при простоті типологічних рис жанру підтверджує здатність опери для дітей-виконавців втілити глибокі ідеї та мудрість притчі.

Полістилістика художньої культури початку третього тисячоліття виокремлює одну з актуальних проблем сучасного театру – розширення жанрового діапазону. з видовищності та розважальності мюзикхольних шоу, телевізійних ревю викристалізовується популярний тип сценічного видовища – мюзикл. Правда, в українському театральному просторі виявлено декілька основних тенденцій на початку XXI сторіччя – неготовність вітчизняної публіки до сприймання прокату мюзиклу у формі світової розважальної індустрії. Для розвитку українського мюзиклу необхідно вирішити низку завдань, зокрема підготовки фахівців найрізноманітніших творчих професій, здатних працювати в жорстких умовах конкуренції; створення умов

для прокату вітчизняних мюзиклів у різних регіонах України та за її межами; пропагування найкращих зразків вітчизняних авторських мюзиклів у ЗМІ, на сайтах в Інтернеті тощо.

Задовольнити потребу молодої аудиторії у популярному жанрі традиційно прагнули театри музичної комедії, столична оперета, а часто-густо колективи музично-драматичних театрів. З'явилася низка оригінальних музичних вистав, серед яких мюзикли.

Першість на цьому шляху належала Одеському музично-драматичному театру. У 1991 р. на його сцені режисер Ігор Савицький поставив «Гамбрінус» за Олександром Купріним. У постановці режисера В'ячеслав Судова цей мюзикл був поставлений у 1992 р. на сцені Сімферопольського музично-драматичного театру.

Сцена з мюзиклу «Кентервільський привид»

В Одесі мюзикли та рок-опери і понині постійно збирають повні зали глядачів. На сцені Одеського академічного театру музичної комедії ім. М. Водяного демонструються мюзикли одеського автора Євгена Лапейка «Ромео і Джульєтта» (2003) й Андрія Іванова «Кентервільський привид» (2004), Будинку культури Одеського національного політехнічного університету — рок-опера Євгена Ла-пейка «Дівчина і смерть».

У 2003 р. відбулася постановка широко розрекламованого мюзиклу Олександра Злотника «Екватор». Це єдиний проект в Україні, який намагалися поставити в театрі Київської оперети за бродвейськими технологіями: значний бюджет, вихід вистави п'ять разів на тиждень тощо. Але, на жаль, «Екватор» зійшов зі сцени вже в другому сезоні.

Сцена з мюзиклу «Екватор»

Тенденція до створення власного сценічного продукту в жанрі мюзиклу притаманна й іншим театральним колективам. Так, у Донецькому обласному музично-дра-матичному театрі йде мюзикл «У джазі тільки дівчата» Євгена Кулакова, «Вогні рампи» Геннадія Фролова (Київський академічний театр оперети), «Романтики» Богдана Сегіна (Львівський національний театрі імені Марії Заньковецької). «Нью-Йорк, Нью-Йорк» Влади Белозоренко (Херсонський обласний академічний музично-драматичний театр імені Миколи Куліша)

У 2004 р. на сцені Харківського академічного театру опери та балету ім. М. В. Лисенка здійснено постановку україномовного мюзиклу Світлани Манько «Монах» (на власне лібрето автора); за твором Миколи Гоголя «Вечір напередодні Івана Купала» композитор Дмитро Саратський і лібретист Дмитро Тодорюк написали основну драматургічну й музичну концепцію опери-містерії «Купала», в якій синтезовані особливості мюзиклу, рок-опери та містерії середньовіччя.

Сцена з мюзиклу «Едіт Піаф. Життя в кредит»

У 2008 році на сцені Національного академічного українського драматичного театру імені Івана Франка відбулося народження мюзиклу «Едіт Піаф. Життя в кредит», який став мистецької подією. Автор п'єси та віршів – Юрій Рибчинський, композитор та виконавиця головної ролі і пісень – молода співачка і актриса театру – Вікторія Васалатій.

Сцена з мюзиклу «Фемінізм по-українськи»

У тому ж 2008 р. Олексій Коломійцев написав україномовний мюзикл «Фемінізм по-українськи» за п'єсою «Бойжінка» класика української літератури Григорія Квітки-Основ'яненка. Вистава демонструється в Дніпродзержинському музично-драматичному театрі ім. Лесі Українки. Спектакль приніс провінційному театру сім дипломів на щорічному театральному фестивалі-конкурсі «Січеславна-2009» у Дніпрі.

Танцювальний мюзикл «Па»

2007–2008 року посилюється інтерес до створення мюзиклів із домінуванням мови танцю відомими хореографами, які виступають в якості режисерів-постановників. Це танцювальний мюзикл Олени Коляденко «Па» – світлове лазерне шоу за новими технологіями та вокалом універсальної співачки Джамали в столичному концерт-холі «Freedom» і танцювальний мюзикл «А6 на Бродвеї» Надії Атанасової у столичному Metropolitan Hall «Split» за найвідомішими бродвейськими шоу видатного хореографа і кінорежисера Боба Фосса. Одним із перших 3D-шоу на українській сцені став танцювальний мюзикл «Барон Мюнхгаузен» (за мотивами

Танцювальний мюзикл «Барон Мюнхгаузен»

Сцена з мюзиклу «Пригоди барона Мюнхгаузена в Україні»

відомої п'єси Григорія Горіна) режисера-хореографа Костянтина Томільченка.

У 2009 р. Олексій Коломійцев створив мюзикл «Пригоди барона Мюнхгаузена в Україні», поставлений наступного року в Одеському академічному українському музично-драматичному театрі ім. В. Василька, а в 2010 р. – російськомовний мюзикл «Синя Борода. Видіння Алекса».

З 2010 р. у Донецькому національному академічному українському музично-драматичному театрі йде мюзикл Юрія Квасниці й Ганни Багряної «Глорія»

Сергій Бедусенко спеціально для Кримського академічного українського музичного театру написав мюзикл «Верона. Заручники кохання» за п'єсою Анатолія Крима «Осінь у Вероні». В основі лібрето, створеного режисером Юрієм Федоровим, продовження історії Ромео і Джульєтти, тому сюжетна лінія постійно перетинається з класичним твором Вільяма Шекспіра.

Спрямованість на суспільний попит стає запорукою вдалої сценічної долі окремих вітчизняних проектів. Так, з 2011 р. на сцені Київського театру оперети демонструється національний мюзикл «Welcome to Ukraine, або Подорож у кохання» (ідея проекту, лібрето та режисура художнього керівника театру оперети Богдана Струтинського), сюжет якого оснований на поєднанні українських традицій та обрядів із сучасністю, що сприяє використанню в спектаклі як фольклорної атрибутики (костюмів, музичного та хореографічного матеріалу тощо), так і авторської музики, зокрема Ігора Поклада, Льва Колодуба, Євгена Станковича. Цінність цього проекту полягає саме в представленні України в різних музичних ракурсах на національній основі, що приваблює не тільки вітчизняного глядача, а й іноземних туристів.

Сцена з мюзиклу «Welcome to Ukraine, або Подорож у кохання»

Окремо слід сказати про дитячі мюзикли. Перший український дитячий мюзикл «Ки-цин Дім» (2012) актори (11-16 років) створений за однойменною п'єсою Самуїла Маршака. Досить популярними

є «Пеппі довга пан-чоха» Євгена Лапейка; «Аладдін» за п'єсою Ярослава Стельмаха та Сергія Бедусенка; «Аліса в дивосвіті» Андрія Бондаренка за мотивами однойменної книги Льюїса Керрола; «Диво у лісі» за п'єсою Якова Козлова та «Зачароване каміння» за п'єсою Олександра Вратарьова, композитора Геннадія Татарченка та багато інших. Означені твори покликані виховувати в дітей смак і відчуття прекрасного. Отже, увага композиторів до дитячих мюзиклів свідчить про їхнє прагнення не стільки до комерційної реалізованості проектів, скільки до виховання підростаючого покоління засобами музики.

Репетиція мюзиклу «Кицин дім» в Дніпровському академічному театрі опери та балету

Разом із мюзиклами вдосконалювався новий напрямок, а саме рок-опера. Розвиток цього жанру в Україні не стояв осторонь світових тенденцій, проте його асиміляція на ґрунті національної музичної культури зумовила ряд особливостей. Ознаками національної рок-опери є панівна роль неофольклорної лінії. Прем'єра першої української рок-опери «Біла ворона» Геннадія Татарченка і Юрія Рибчинського в постановці Сергія Данченка відбулася на сцені Київського театру імені Івана Франка у 1991 р. По суті це оперна народна драма, втілена засобами джаз-, поп- і хард-року. В її основу покладено драматичну поему про життя і трагічну загибель легендарної французької завойовниці Жанни д'Арк. Київська прем'єра «Білої ворони» знаменувала початок відліку нової епохи в історії України – добу Незалежності. Після цього вона аншлагово йде на сценах театру Російської драми ім. Лесі Українки (2005), у драматичних театрах Рівного (2015) та Миколаєва (2017), а також в Національній опереті України (2019). На тлі злободенних політичних і соціально-економічних процесів, що відбуваються на просторах України в наші дні, рок-опера «Біла ворона» є одним із найпотужніших механізмів патріотичного виховання, пробудження національної свідомості.

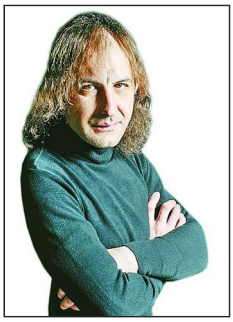

Рок-опера «Біла ворона»

Бедусенко Сергій на Міжнародному джазовому фестивалі «Єдність» 2020

У 2004 р. виходець із Чернівців Сергій Бедусенко створив арт-рок містерію «Адам і Єва» на власне лібрето, взявши за основу Старий Завіт і апокрифи, а в 2009 р. разом із Ростислав Коломійцем написав лібрето до рок-опери «Ярослав Мудрий» за мотивами драматичної поеми Івана Кочерги.

Композитор Олексій Коломійцев

У 2005 р. відбулася презентація рок-опери «Платний пляж на Стіксі» Олександра Войтовича та Віктора Майструка.

Плідно працює в означеному жанрі харківський режисер і композитор Олексій Коломійцев. У своїй творчості він сміливо експериментує, що іноді навіть шокує глядача. Подібний ефект викликає поставлена у 2007 р. у Донецькому музично-драматичному театрі експериментальна вистава «Вівісекція» за Миколою Олейніковим, яку композитор класифікував як «рокновелу під місяцем», 2010 р. рок-оперу «Марія Стюарт».

Роман Григорів та Ілля Разумейко композитори NOVA OPERA

Найбільше розвиває сучасну українську оперу творче об'єднання NOVA OPERA засноване 2014 році на фестивалі ГогольFest режисером Владом Троїцьким та композиторами Романом Григорівим й Іллєю Разумейко. Режисер зібрав групу молодих музикантів, композиторів, вокалістів та акторів, та запропонував їм почати роботу над сюжетом Коріолан Вільяма Шекспіра. Перші репетиції проходили у театрі Дах. Вперше опера прозвучала 29 листопада 2014 року на сцені палацу мистецтв КПІ.

У 2015 році колектив NOVA OPERA створив оперу-реквієм «IYOV», яка за музичною мовою, і за режисерськими рішеннями є дуже сучасною виставою. Виконавці весь час співають навколо відкритого роялю, розташованого всередині сцени, чергуючи класичний, джазовий і народний спів. Усе це на фоні відеоряду, який створює контрастне тло для мінімалістичної сценографії і музики. Опера розповідає історію життя біблейського персонажа Йова. Його доля наповнена гордістю, невірою, пошуком сенсу життя та смерті, надією та співчуттям. У 2018 році журі

міжнародного конкурсу Music Theatre NOW, серед 436 творів з 55 країн, обрало оперу «IYOV» в ТОП-10 найвизначніших сучасних опер світу. Протягом трьох років виставу представили у Парижі, Роттердамі, Копенгагені, Відні, Ґданську, Скоп'є та Нью-Йорку. 2020 року авторський колектив формації НОВА ОПЕРА (Влад Троїцький, Роман Григорів та Ілля Разумейко) був нагороджений Національною премією України імені Тараса Шевченка за створення опери-реквієму IYOV.

Опера «IYOV»

У 2016 році колектив починає активну гастрольну діяльність і паралельно створюється Опера-цирк Babylon та сон-опера непрОстрі за романом Тараса Прохасько.

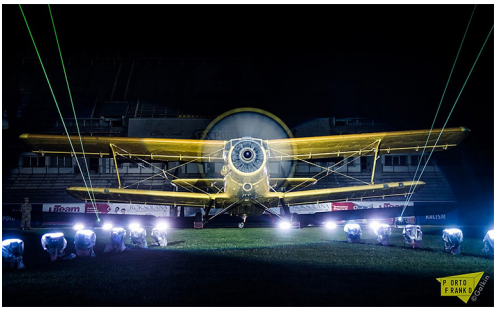
У січні 2017 році композитори та інструменталісти формації долучаються до створення неоопери Гамлет режисера Ростислава Держипільського у колаборації з Івано-Франківським національним музично-драматичним театром імені Івана Франка. Влітку 2017 року режисер Влад Троїцький та композитори формації створюють Оперу-балет ARK (Ковчег), яка утворює із попередніми операми біблійну трилогію: ЙОВ – ВАВИЛОН – КОВЧЕГ. Того ж року колектив починає співпрацю з поетом Юрієм Іздриком. Так створюється Trap-opera WOZZECK (музично-театральний перформанс) яка вперше прозвучала у столичному клубі Atlas у грудні 2017 р.

Сцена із жах-опери Гамлет

Влітку 2018 року в рамках фестивалю Porto Franko створюється наймасштабніший перформанс колективу: футуристична опера AEROPHONIA (укр. Аерофонія) із задіяним літаком Ан-2 в якості музичного інструменту та центрального елемента сценографії, який був 14 червня 2018 року реалізований на стадіоні РУХ у присутності 9000 глядачів. Лібретто

Opera AEROPHONIA. AN-2 as musical instrument

опери засновано на поезії українського літератора Юрія Іздрика.

Влітку 2018 року американська режисерка та дослідниця творчості Леся Курбаса звернулась до композиторів Романа Григоріва та Іллі Разумейко із пропозицією створити перформанс на основі легендарної постановки Леся Курбаса «ГАЗ», створеної на основі драми «Gas» німецького драматурга Георга Кайзера. Результатом роботи стала опера-перформанс ГАЗ, презентована у Мистецькому арсеналі 11 листопада 2018 року.

Сцена з опери «GAS»

31 жовтня 2020 у Мистецькому арсеналі в Києві відбулася світова прем'єра археологічної опери «Чорно-бильдорф», створена митцями формації «Nova Opera». Це багаторівневий куль-турологічний проект, для визначення якого композитори Роман Григорів та Ілля Разумейко користуються терміном Умберто Еко «opera aperta». Він поєднує живу оперу, віртуальну реальність, антропологічний музей та Інститут дослідження Чорнобильдорфської культури, який розпочав свою роботу в жовтні на другому поверсі Мистецького арсеналу». Проект створено за підтримки Українського культурного фонду та Європейського Союзу за програмою «Дім Європи».

Поет Юрій Іздрик в опері «Чорнобиль-дорф»

А вже у грудні 2020 р. формація NOVA OPERA презентує PhD-оперу «Про що мовчить Заратустра». Композитори Андрій Мерхель та Сергій Вілка. Ця вистава – можливість потрапити в вир філософської дискусії учнів Заратустри, кожен з яких пристрасно бажає спіймати істину за хвіст і з'ясувати, що саме казав їх вчитель.

Сцена з опери присвяченої Василю Співаку

За підтримки Українського культурного фонду Молода опера «Ukraine – Terra Incognita» 14 жовтня 2020 року було презентовано відео-прем'єру опери, присвяченої українському співаку і воїну, солісту Паризької опери Василю Сліпаку та всім добровольцям, які захищали і захищають Україну, музику до якої замовили випускниці

Королівської консерваторії в Гаазі, композиторці Марії Олійник. Незвична сучасна опера поєднала архаїчний спів давніх українських пісень, симфонічну музику, фрі-джаз, відеоарт та футурофолкові костюми.

Завершуючи розмову про особливості сучасного оперного мистецтва в Україні, слід ще раз зазначити, що попри певні проблеми, майже кожна нова вистава театрів привертає до себе увагу глядачів і преси, а оперні колективи сезон за сезоном здійснюють багатогранну діяльність, яка знаходить відгук на теренах України та у багатьох країнах світу.

4. Ляльковий театр в незалежній Україні

В українському театральному мистецтві завжди значущим був ляльковий театр, який за радянських часів традиційно осягався як дитячий. Оновлення духовного й художнього життя на початку 90-х рр. не оминуло й цього виду театру. Уже в 1991 році на міжнародному фестивалі вистав для дітей в Ужгороді виявилися деякі особливості сучасного національного лялькового театру. По-перше, це мовна єдність: усі вистави були поставлені українською мовою. По-друге, спирання на національну культурну основу: більшість вистав базувалася на фольклорі, але при цьому на перший план виходило не етнографічне начало, а перенесення загальнолюдської духовної, етичної проблематики на національний ґрунт.

Нині в Україні функціонує близько тридцяти державних і комунальних театрів ляльок та декілька приватних, практично в кожному обласному центрі та інших найбільших містах країни.

Сьогоднішня репертуарна афіша театру – українська та зарубіжна класика, вистави сучасних авторів, різних за жанрами, стилістичними особливостями, манерою акторського виконання. Так, у 1990 р. в Кіровоградському театрі ляльок режисер Андрій Шуба поставив «Лиса Микиту» за твором Івана Франка, в Івано-Франківському театрі ляльок режисер Федір Долинкін – його ж «Фарбованого Лиса». У цей період ляльковий театр демонстрував прагнення розширити жанровий діапазон, про що свідчить одна з перших спроб постановки опери на ляльковій сцені – «Коза-дереза» в Полтавському театрі ляльок (режисер Леонід Попов).

Дитяча опера «Коза дереза» у виконанні акторів Івано-Франківського академічного обласного театру ляльок

Цікавими знахідками відзначена діяльність Кіровоградського обласного театру ляльок, яка спирається на принцип «театр у театрі», на основі якого в 1991 р. режисер театру Євген Ушаков започаткував цикл театральних казок – «Театр Діда та Баби», який поєднав улюблені, найвідоміші казки в одну виставу.

Показовим для українського лялькового театру стало відродження найдавніших традицій вертепу. Так на II Міжнародному фестивалі «Інтерлялька – 92» Київський міський театр ляльок показав «Український вертеп». У січні 1993 р. вертепна «лінія» була переконливо продовжена на фестивалі різдвяних вистав лялькарів у Луцьку. Відтоді фестиваль «Різдвяна містерія» став традиційним.

З 1994 році в Україні діє міжнародна організація лялькарів УНІМА. Її мета – підтримка всебічного розвитку мистецтва лялькового театру, який менш як за 20 років пройшов дуже складний шлях не тільки оновлення принципів виразності, а й опанування складної, конфліктної драматургії, в якій відтворені кардинальні філософські проблеми людського буття. Ляльковий театр стає вже не тільки театром дитячої казки, а й специфічним модусом втілення й відтворення «дорослої» проблематики, що підтвердила вистава «Шинель» Луганського театру ляльок (інсценізація й режисура Євгена Ткаченка). Нині, практично у всіх лялькових театрах є вистави спрямовані на дорослого глядача. Наприклад, «Майстер і Маргарита» за Михайлом Булгаковим (Харківський театр ляльок, режисер Євген Гімельфарб), «Ніч перед Різдвом» Миколи Гоголя, «Мадемуазель Нітуш» Анрі Мельяка та Альберта Мійо, «Ловіть мить успіху» Кіма Рижова (Львівський обласний театр ляльок), «Мій хазяїн Дон Жуан», (Житомирський академічний обласний театр ляльок), яка у 2006 р. на V Міжнародному фестивалі театрів ляльок у місті Катовіце (Польща) отримала спеціальну відзнаку «Диплом гоноровий», «Кайдашева сім'я» Івана Нечуй-Левицького (Київський академічний театр ляльок, реж. Ігор Федірко) тощо.

В Україні організується і проводиться низка популярних Міжнародних фестивалів лялькарів, зокрема «Інтерлялька» (Ужгород), «Подільська лялька» (Вінниця), «Золотий Телесик» (Львів), «Дивень» (Хмельницький), «Обереги» (Івано-Франківськ), «Чарівне перевесло» (Рівне). За ініціативою Київського академічного театру ляльок від 1991 року в Києві проводяться Міжнародний фестиваль театрів ляльок тощо.

Водночас українські лялькові театри неодноразово брали участь у міжнародних фестивалях, де отримали нагороди. Наприклад, Вінницький академічний обласний театр ляльок – переможець міжнародного фестивалю дитячих театрів у місті Ясси (Румунія) за виставу «Гноми доброї Білосніжки» Григорія Усача, 1994 р., Івано-франківський академічний обласний театр ляльок імені Марійки Підгірянки – спеціальний диплом VI Міжнародного фестивалю театрів ляльок «Під шапкою Гугуце» (Кишинів, Молдова) «За найкращу музичну виставу фестивалю» за виставу за дитячою оперою Миколи Лисенка «Коза Дереза» у постановці Володимира Підцерковного та Миколи Данька, 2009, Одеський обласний театр ляльок – велика бронзова медаль Міжнародного фестивалю «Золотий дельфін» (Варна, Болгарія); ставав лауреатом і дипломантом фестивалів у Нідерландах, Японії, Румунії, Фінляндії тощо.

Сцена з еко-вистави «Знайдена Лялька»

Вітрина музею ляльок у Харківському державному академічному театрі ляльок імені В. А. Афанасьєва

Окрім вистав, колективи театрів проводять творчі зустрічі, конкурси та різноманітні розіграші й ігрові програми, у яких можуть брати участь всі маленькі глядачі. Наприклад, колектив Кіровоградського театру в 2000 р. започаткував щорічний конкурс «Найкращий глядач сезону», гру-розвагу «Дитяче караоке», «Казкове колесо», декілька разів на рік проводяться конкурси малюнку за сюжетами вистав театру і улюблених казок тощо. Львівський театр ляльок у циклі під назвою «Розумна дитина» демонструє розвиваючі вистави для дітей, дорослий репертуар, освітні проекти. Так, у 2017 році в театрі вперше показали еко-виставу «Знайдена Лялька» режисера Ірини Ципіної. Це вистава про нашу планету і те, як кожен з нас може щодня піклуватись про неї маленькими кроками Вона розповідає про важливість сортування та переробки сміття. На базі театру в Харкові режисер Віктор Афанасьєв створив єдиний в Україні Музей театральних ляльок. Експозиційну колекцію музею складають унікальніші експонати і раритети з багатьох країн світу.

Михайло Яремчук

Афіші вистав театру маріонеток

Окрім традиційного лялькового театру в Україні розвивається і напрямок театру маріонеток. У листопаді 1989 року в Києві як приватний заклад виник єдиний в Україні «Театр маріонеток» під головуванням режисера Михайла Яремчука. Прем'єрною стала вистава «Був собі Дід», створена в 1990-у році на основі народних казок, яка при тому мала не тільки побутовий, а й глибокий, філософський зміст. Його вистави «Відлуння», «Опудало», «Котилася торба», «Червона шапочка», «Хто розбудить сонце» (гран-прі на міжнародному фестивалі м. Торунь, Польща), «Містер Р-р-р», «Золоте курча» були неодноразово відзначені дипломами та нагородами на Всеукраїнських та міжнародних фестивалях, увійшли в «золоту скарбницю» мистецтва театру ляльок. Театр маріонеток відомий не тільки в Україні, а й визнаний і за кордоном. Так, на фестивалі театрів східної Європи (м. Нансі, Франція, 2003 рік) – театр зіграв 2 фестивальних вистави, та 8 вистав на публіку; брав участь у фестивалі «Кукарт» (м. Санкт-Петербург, Росія, 2003 рік); «Золотий вітязь» (Москва, Росія, 2004 рік); чеховському фестивалі (м. Ялта, Україна, 2005 рік).

З 2007-го року театр стає театральною майстернею, відійшовши від репертуарного театру, зосередившись більше на виставах експериментального характеру – в основі нових постановок – насамперед пошук. Вже в травні цього ж року була зіграна прем'єра експериментальної вистави «Макбет» за Шекспіром. Вистава отримала визнання на таких фестивалях, як міжнародні київський (фестиваль сучасного мистецтва «ГогольFest») та львівський («Театр.

Сцена з спектаклю «Макбет»

Метод і Практика Альма-матер»), варшавський та лодзьський, на фестивалі театрів ляльок та інших видів сценічної анімації «Аніма» в Харкові 2008 року вистава отримала Гран-прі.

У 1999 році «Театр маріонеток» вперше звернувся до дорослого глядача і поставив одну з найскладніших чеховських п'єс «Вишневий сад». Режисер і художник Михайло Яремчук засобами театру маріонеток створив ліричну, проникливу атмосферу в кожній сцені вистави.

Спектакль Малого Театру Маріонеток «Мафин & Новий Рік» (Харків)

У 2013 р. в Україні з'явився ще один аналогічний театр – Харківський малий театр маріонеток. За перші роки свого життя театр удостоївся нагород і дипломів на Міжнародних фестивалях театрів ляльок за свою оригінальність мислення в традиційних темах. Режисер Валерій Дзех. В репертуарі театру ряд вистав вітчизняних та зарубіжних авторів. Серед них найбільшою популярністю користуються «Що сталося з оленятком», «Драма про царя Ірода», «Їжачок», «Мафин & Новий Рік».

5. Розвиток ігрового кіно в Україні на рубежі XX – XXI ст.

З отриманням незалежності важкі випробування чекали на один з найпотужніших видів мистецтва – кіномистецтво. Звиклі до держзамовлення, жорсткої цензури, багато діячів виявилися нездатними інтегруватися в нові політичні, фінансові, соціокультурні умови. З припиненням держфінансування була перервана традиція та досвід виробництва кінопродукції, український технічний персонал, кінооператори, каскадери поступово втрачали досвід. Окрім того обмежені увага та фінансування з початку 1990-х років спричинили руйнацію системи кінопрокату та насичення кінематографічного простору іноземною продукцією не завжди високої художньої цінності. Загалом через дефіцит коштів, слабкий менеджмент вітчизняне кіномистецтво перебуває в кризовому стані. У радянські часи на державних українських кіностудіях знімалося до 50 повнометражних ігрових, 12 анімаційних і до 500 короткометражних фільмів. Нині, порівняно з 1990 р., виробництво фільмів скоротилося до кількох на рік, а чисельність кіноустановок – в десятки разів. Кількість художніх фільмів знятих в Україні за рік

зменшується з 45 в 1992 році до 4 в 2000 році. З 136 фільмів знятих в Україні в 1990-х роках 82 було знято російською мовою. Якщо 1990 р. кожний житель України відвідував кінотеатр 10 разів на рік, то вже 1996 р. – лише 0,4 рази.

5 серпня 1988 року Верховна Рада УРСР ліквідувала Державний комітет по кінематографії, Україна фактично залишилася без державного органу відповідального за розвиток кіно. Після здобуття незалежності подібну структуру намагався відновити Юрій Іллєнко створивши у серпні 1991 Державний фонд української кінематографії, який проіснував до травня 1993 року. Регулювання державної політики України з питань кіно було затверджено 13 січня 1998 року, коли Верховна Рада України прийняла Закон України «Про кінематографію». У 1999 р. важливою подією стало створення Спілкою кінематографістів Асоціації молодих кінематографістів України (АМКУ).

Українське кіно 1990-х намагається комерціалізуватися. Замовниками і спонсорами фільмів часто стають бізнесові структури. Ця обставина впливає на зміст фільмів, їх спроби мати розважальний характер, популярності набувають кримінальні драми, пригодницькі та еротичні фільми.

Найпомітнішими режисерами 1990-х років стають Радомир Василевський, Микола Засєєв-Руденко, Анатолій

Кінорежисери 90-х р. XX ст.: 1 – Радомир Василевський; 2 – Микола Засєєв-Руденко; 3 – Григорій Кохан; 4 – Анатолій Іванов; 5 – Олександр Полинніков; 6 – Дмитро Томашпольський

Іванов, Ґригорій Кохан, Олександр Муратов, Борис Небієрідзе, Олександр Полинніков, Дмитро Томашпольський. Активно працювала Кіра Муратова.

Постер до фільму «Голод-33»

Певним «відродженням» у цій мистецькій сфері стає межа XX–XXI ст. Досить символічно, що новий вітчизняний кінематограф формується на ґрунті одвічної для національного мистецтва історичної теми, осягнення тих подій, які за різних причин не знайшли до цього часу художнього відтворення. Своєрідним «підґрунтям» цієї тематики стала стрічка Олеся Янчука за мотивами повісті Василя Барки «Жовтий князь», сценарієм Сергія Дяченка і Леся Танюка «Голод-33», який відтворив страшні й трагічні картини 30-х років XX ст. У 2000 р. на Національній кіностудії імені О. Довженка Олександр Янчук зняв героїчну драму «Нескорений», яка розповідає про життя головного командира УПА генерала Романа Шухевича, «Залізна сотня» (2004), який став спробою донести до глядача особистий погляд на феномен та бойовий шлях Української повстанської армії.

На кіностудії ім. О. Довженка у 2000 році здійснили екранізацію роману Пантелеймона Куліша «Чорна рада». Історична тематика втілена також у фільмі Юрія Іллєнка «Молитва за гетьмана Мазепу», який вийшов на екрани кінотеатрів у 2002 р. Цього ж року було завершено зйомки історичного фільму Володимира Савельєва за сценарієм Івана Драча «Таємниця Чингіз-хана». Низку «портретів» видатних постатей в українській історії продовжив фільм Миколи Мащенка «Богдан-Зіновій Хмельницький», який було показано на Міжнародному кінофестивалі «Кіно-Ялта – 2003». У травні 2004 р. відбулася прем'єра фільму «Мамай» Олеся Саніна, над яким режисер працював понад 17 років.

Постер до фільму «Як гартувалася сталь»

У 1999 р. закінчилися зйомки українсько-китайської кіноверсії повісті Миколи Остров-ського «Як гартувалася сталь», надзвичайно популярної в Китаї з його давніми традиціями подолання різноманітних

кризових періодів. Цей фільм знімався на українській землі повністю українським акторським складом на кошти Китаю і виключно для Китаю. Автор сценарію 20-ти серійної телеверсії – Бай-Хуа, режисери – Хан Ган і Жанар Сахат. Головну роль виконав київський актор Андрій Самінін. Кінофільм мав фантастичний успіх.

На рубежі 2000-х р. величезний успіх мав фільм польського режисера Єжи Гофмана «Вогнем і мечем», у якому роль гетьмана Богдана Хмельницького зіграв актор Богдан Ступка (рис.).

Створюються українсько-російські, українсько-французько-російські («Схід-Захід») та інші кінокартини. Фільм описує події кінця 1940-х років, коли на хвилі післявоєнного патріотизму багато російських емігрантів репатріювалися до СРСР, де на власні очі зіткнулися з жахливими реаліями сталінського тоталітаризму. Майже всіх прибулих з ними на пароплаві відправили в табори або розстріляли.

Після 2004 знято декілька фільмів про Помаранчеву революцію. Її добу було висвітлено у декількох кінострічках, зокрема: перший повнометражний художній фільм українського виробництва, який потрапив у загальнонаціональний прокат – «Помаранчеве небо» (2006, режисер Олександр Кірієнко), «Прорвемось!» (2006, режисер Іван Кравчишин), «Оранжлав» (2006, Алан Бадоєв).

2006 року відбулася також прем'єра першого українського трилеру «Штольня» (продюсер та оператор Олексій Хорошко, режисер Любомир Кобильчук). У 2008 році вийшов фільм «Ілюзія страху», українського кінорежисера Олександра Кірієнка. Фільм знятий за мотивами однойменного твору Олександра Турчинова.

Режисер Роман Балаян у своїй стрічці «Райські птахи» (2008 р.) за романом київського письменника Дмитра Савицького, показав переслідування, яких зазнавали представники творчих професій за радянських часів і складність вибору, який стояв перед кожним громадянином держави, і той страх, який переслідував кожного, хто хоча б морально намагався протистояти тоталітаризму.

Богдан Ступка в фільмі «Вогнем і мечем»

Фільм режисера Сергія Лозниці «Щастя моє» (2010) є своєрідним епілогом першого десятиріччя XXI сторіччя в ігровому повнометражному

українському кіно. Головний герой цього роуд-муві – одинока людина, яка загубилась, не тільки в прямому, а й в переносному сенсі, в світі розпусти, бруду та смертей.

У 2010-х роках відбувається поступове збільшення обсягів кіновиробництва в Україні. Завдяки розвитку технологій та зменшенню витрат значно збільшується кількість короткометражних фільмів. В український кінематограф прийшло нове покоління кіномитців. З'являються колективні проекти українських режисерів «Мудаки. Арабески» (український кіноальманах-збірка короткометражок), «Україно, Goodbye!» Володимира Тихого (український кіноальманах-збірка короткометражок про гостру соціальну проблему України – еміграцію за кордон.), «Вавилон'13» Володимира Тихого (неформальне кінооб'єднання з виробництва короткометражного та повнометражного українського документального кіно, до якого входив цілий ряд відомих українських режисерів та операторів).

Кадр з фільму «Щастя моє»

Разом із занепадом централізованої кіноіндустрії розпочинається розвиток незалежних кіностудій, фірм-дистриб'юторів та мережі кінотеатрів. Сьогодні в Україні працюють такі кіностудії: Національна кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженко, Одеська кіностудія художніх фільмів, Українська студія хронікально-документальних фільмів, Національна кінематека України (колишній підрозділ «Київнаукфільм»), Укртелефільм (2014 р. приєднаний до Національної суспільної телерадіокомпанії України), Ялтинська кіностудія (з 2014 р. Ялта-фільм), Українська кіностудія анімаційних фільмів (2019 р. приєднана до «Довженко-Центру»), і понад двадцять кіностудій недержавної форми власності (Галичина-фільм, 1989 – 2010; FILM.UA Group – найбільша у Східній Європі вертикально інтегрована група компаній у сфері кіно- і телепродакшна). Розпочато підготовку режисерів і сценаристів. Створюються україномовні фільми.

2013 р. відзначений появою нових фільмів в жанрі соціальної драми. Це «Звичайна справа» Валентина Васяновича «Будинок з башточкою» Єви Нейман, трилер «Тіні незабутих предків» Любомира Левицького. А перший

кримськотатарський повноформатний художній фільм і перша художня картина про депортацію кримських татар фільм Ахтема Сеітаблаєва «Хайтарма» і артхаузний фільм-комедія, про повернення кохання, дилему любові й вічні почуття – «Вічне повернення» Кіри Муратової викликали значний інтерес і за рубежем, про що засвідчують нагороди.

Кадр з фільму «Поводир»

Революційні події в Україні впродовж 2013-2014 років спричинили необхідність термінових хірургічних дій щодо порятунку держави і суспільства в цілому. З 2014 року почався період ренесансу україномовної культури. Починаючи з 2014 року, коли в кінопрокат вийшов перший український блокбастер «Поводир». Це перший фільм незалежної України, що показує українські реалії інтегрованими у світовий контекст. Після його перегляду в Америці один із глядачів відзначив: «ми тепер зрозуміли, що ви там робили на Майдані. Чому ви такі дивні люди. Які в XXI сторіччі готові брати камінь, пляшку з запальною сумішшю і голими-босими із дерев'яним щитом іти на армію».

Одним із найпомітніших, у 2014 році, став фільм «Брати. Остання сповідь» Вікторії Трофименко.

На кіностудії «Ступені» режисер Ігор Парфьонов у 2014 році зняв художній фільм «Одного разу в Країні. Революція», де події розгортаються під час Євромайдану. В 2015 році вийшло продовження стрічки під назвою «Одного разу в Україні. Війна», що розповідає про події Україно-російської війни 2014 року на Донбасі.

Знімальна група в процесі роботи на фільмом «Незламна»

Найуспішнішими фільмами у вітчизняному прокаті 2015-2016 років були «Незламна» Сергія Мокрицького та комедійна стрічка «8 кращих побачень» Марюса Вейсберга. Складнощі нинішнього українського соціуму лежать в основі фільму «Гніздо горлиці» Тараса Ткаченка.

Прикладом спільної роботи кінематографістів і держави заради майбутнього кіногалузі став новий закон «Про державну підтримку кінематографії», який було прийнято у 2017 році. Він збільшив можливості держави фінансувати виробництво

фільмів (у порівнянні із тими, які були передбачені раніше законом «Про кінематографію»), запровадив нові механізми підтримки кінематографа, зробив можливим фінансування телевізійних серіалів і посилив захист авторського права в аудіовізуальній сфері.

Постер до фільму «Кіборги»

У 2017 році вийшов в прокат історико-драматичний фільм Ахтема Сеітаблаєва «Чужа молитва», історична стрічка Зази Буадзе «Червоний», спортивно-драматичний фільм «Правила бою» Олексія Ша-парєва, пригодницький фільм-фен-тезі «Сторожова застава» Юрія Ковальова. А в грудні 2017 відбулася прем'єра кінокартини «Кіборги» режисера Ахтема Сеітаблаєва про оборону Донецького аеропорту під час війни на Донбасі.

Примітно, що чимало українських режисерів саме зараз дебютують із повнометражними стрічками. Відкриттям 2017 року стала драма «Стрімголов», дія якої відбувається у Києві по Революції гідності. Інтимну чуттєву стрічку Марина Степанська майстерно побудувала на напівтонах і відчутті життєвої нереалізованості молодих негероїчних людей, які дивним чином знаходять один одного.

Так само поєднанням документальної реальності та вигадки відзначений світ «Вулкану» (Україна, Німеччина, Монако) Романа Бондарчука – ігрового дебюту знаного документаліста. Дія фільму відбувається у херсонських степах, де життя йде за своїми законами, у тому числі – під впливом традицій краю. У цей світ потрапляє столичний герой – перекладач місії ОБСЄ – і вже не може повернутися назад. Прем'єра фільму відбулася 2018-го на Міжнародному кінофестивалі у Карлових Варах.

Кадр з фільму «Дике поле»

Помітним, хоча й доволі суперечливим, дебютом 2018 року стало «Дике поле» Ярослава Лодигіна (спільно із Швейцарією) – екранізація роману Сергія Жадана «Ворошиловград», дія якого відбувається на Донбасі (ВВС Україна визнало роман «Книгою десятиліття»).

Міжнародна прем'єра відбулася на Міжнародному кінофестивалі у Талліні.

У 2017 році свій перший повно-метражний фільм зняв 50-літній режисер Аркадій Непиталюк. Його драматичну комедію з сільського життя «Припутні» відзначено використанням «живої», часто-густо нелітературної української мови і колоритними акторськими роботами.

У 2018 р. в широкий прокат вийшов пригодницький історичний фільм «Легенда Карпат», режисера Сергія Скобуна про ватажка визвольного руху карпатських опришків Олексу Довбуша, якого зіграв лідер гурту «Друга ріка» Валерій Харчишин

Восени 2018 року було розпочато формування Ради з державної підтримки кінематографії. Саме цей орган, до складу якого увійшли представники кінематографістів і держави, від 2019 року почав приймати рішення про напрямки розподілу державної фінансової підтримки у галузі кіно, передбаченої новим законом. У 2016 році бюджет Держкіно склав 256 млн грн ($10 млн або 9 млн євро за середньорічним курсом Національного банку України). У 2017 році він зріс удвічі – до 513 млн грн ($19,3 млн або 17,1 млн євро), але 2018 року залишився на такому ж рівні – 518 млн грн (зростання склало 1% у національній валюті та навіть зменшилося через курсову різницю – до $19,2 млн або 16,1 млн євро; розрахунки за середнім курсом НБУ за 3 квартали 2018 року). У 2018 році спеціальну програму підтримки кіно з державного бюджету було запроваджено Міністерством культури України, яке провело конкурс кінопроектів патріотичного спрямування, розподіливши між переможцями 500 млн грн ($18,6 млн або 15,5 млн євро) на виробництво 69 стрічок. У цьому конкурсному відборі вперше брали участь також і виробники телевізійних серіалів. Збільшення фінансування посприяло зростанню кількості та якості вітчизняного кіно.

Українська кіноіндустрія поступово відроджується. Вітчизняні студії знімають рекордну кількість стрічок, співпрацюють зі світовими зірками, їздять на престижні міжнародні фестивалі. Якщо за 9 років з 2006 по 2014 р було випущено 35 повнометражних фільмів, то за 5 років до 2019 за підтримки Держкіно в Україні зняли 173 фільми, 110 з них – повнометражні стрічки, які вийшли в прокат. Разом вони зібрали у кінотеатрах близько 473 млн гривень. Подивились ці фільми – 8,1 млн глядачів. Лідерами касових зборів серед них стали: «Я, ти, він, вона» (71 млн

грн), «Скажене весілля» (55 млн грн), «Викрадена принцеса» (36,4 млн грн). За офіційними даними, уряд інвестував в українське кіно понад 2,3 млрд гривень.

У 2018 вперше за всю історію українські фільми увійшли у Топ 20-ку найкасовіших фільмів українського кінопрокату, а у світі касові збори яких перевищили бюджет на виробництво. Зокрема, найкасовішими українськими фільмами у 2018 стали стрічки «Секс і нічого особистого», «Свінгери», «Dzidzio Перший раз», «Скажене весілля» та «Я, ти, він. вона», 2019 – «Скажене весілля 2», «Зустріч однокласників», 2020 – «Мої думки тихі».

Прийшло нове покоління молодих пострадянських режисерів – дуже різних і дуже талановитих. Тепер їхні фільми знають не лише в Україні, а й у світі. От тільки кілька імен: Мирослав Слабошпицький, Роман Бондарчук, Марися Нікітюк, Олег Сенцов, Ахтем Сеітаблаєв.

Останнім часом досить часто українські митці представляють міжнародні проекти. Так, 22 серпня 2019 року відбулась прем'єра українського пригодницького фентезі «Поліна і таємниця кіностудії». У фантастичній історії розкриваються теми боротьби добра і зла, важливості сімейних зав'язків. У фільмі зіграли відомі європейські та українські актори: Жан Рено, Віржіні Ледуаєн, Едуард Бер, Василь Вірастюк і Яна Новікова.

Молоді режисери: 1 – Мирослав Слабошпицький; 2 – Роман Бондарчук; 3 – Олег Сенцов; 4 – Марися Нікітюк; 5 – Ахтем Сеітаблаєв; 6 – Олесь Санін

Ще одним міжнародним проектом є стрічка Ахтема Сеітаблаєва та Джона Вінна «Захар Беркут», прем'єра якої відбулася 10 жовтня 2019 р. Історичний екшн знято за мотивами повісті Івана Франка і є сучасним переосмисленням української класики.

Кадр з фільму «Захар Беркут»

Ще одне важливе кіно, яке варто подивитись – фільм «Заборонений». Він присвячений життю поета і дисидента Василя Стуса. 5 вересня 2020 р. до Дня пам'яті поета фільм вийшов в український кінопрокат.

У лютому 2020 року Україна стала повноправним членом Європейського фонду підтримки спільного виробництва та прокату кіно «Євримаж» (Eurimages), що додатково збільшить можливості для втілення спільних кінопроектів. До речі, низка українських стрічок, створених у копродукції з європейськими країнами, вже отримували під-тримку фонду (наприклад, «Донбас» і «Жінка на війні»). Копродукційний українсько-італійський фільм «Тривала втеча» (Long Run) співвиробника «Fresh Production Group» (Україна) у 2020 р. отримав підтримку від європейського фонду Eurimages на загальну суму 180 тисяч євро.

Ще одним європейським джерелом фінансування кіно є програма ЄС «Креативна Європа». Україна наразі не може брати участь в усіх напрямках її підпрограми «Медіа», які передбачають, серед іншого, підтримку розробки кінопроектів, дистрибуції фільмів і підтримку телепрограм, оскільки не імплементувала в національне законодавство Директиву Європейського Союзу про аудіовізуальні медіа.

У 2020 р. на широкі екрани кінотеатрів вийшло ряд вітчизняних фільмів. Серед них: історичний пригодницький екшн «Безславні кріпаки» Романа Перфільєва, лірична комедія українського режисера Антоніо Лукіча «Мої думки тихі», «Черкаси» режисера Тимура Ященка про оборону однойменного морського тральщика, заблокованого російськими військами в бухті Донузлав у березні 2014 року під час анексії Криму, «Віддана» режисера Христини Сиволап, коме-дія Андрія

Постер до фільму «Мати Апостолів»

Іванюка «Східняк», екшн Олександра Денисенка «Тарас. Повернення», фільм Олександра Ітигілова «Казка Старого Мельника» з Ірмою Вітовською, Олексієм Бог-дановичем, Адою Роговцевою, Оста-пом Ступкою та багатьма іншими відомими українськими акторами. З нагоди Дня Збройних сил України «Мати Апостолів» режисера Зази Буадзе. Це фільм-уклін матерям, діти яких загинули, захищаючи Україну. Українсько-італійська комедійна стрічка, перша офіційна копродукція України з Італією «Ізі» режисера Андреа Маньяні про італійського невдаху, що везе труну в карпатське село. Наряду з відомими італійськими акторами у фільмі зіграли й українські Остап Ступка, Вероніка Шостак, Орест Гарда. Фільм здобув Приз глядацьких симпатій на кінофестивалі Lighthouse International Film Festival у Нью-Джерсі, увійшов до п'ятірки фіналістів найпрестижнішої італійської кінопремії David di Donatello у номінаціях «Найкращий режисер-дебютант», Гран-прі 35 Annecy Cinema Italien – найбільшого фестивалю італійського кіно за межами Італії, нагороджений як найкращий дебютний фільм у конкурсі Fabrique du Cinema (премія аналітичного журналу італійської кіноіндустрії) та отримав приз від молодіжного журі на 40-му Фестивалі італійського кіно у Вільрю (Франція).

Кадр із фільму «Ізі»

У листопаді 2020 р. у широкий кіно-театральний прокат вийшла іронічна антиутопія «Номери» режисерів Олега Сенцова та Ахтема Сеітаблаєва за однойменною п'єсою Олега Сенцова про ув'язнене суспільство, яке намагається побороти свої страхи та отримати свободу.

У 2021 році відбудуться прем'єри біографічної спортивної драми «Пульс» режисера Сергія Чеботаренка, заснованої на реальній історії української чемпіонки Оксани Ботурчук. Фільм отримав 4 номінації на міжнародному кінофестивалі Flathead Lake International Cinemafest (FLIC) в Полсоні (США). Прем'єра хорор-історії «Пік страху» («Let it Snow») режисера Станіслава Капралова, поліцейська комедія «Нереальний КОПець».

Кадр з фільму «Пульс»

Кінокомпанія «Pronto Film» завершує зйомки художнього фільму «Кремінь» – про славетного українського

тренера з вітрильного спорту Віктора Коваленка, якого у світі знають як Medal Maker. Завершено знімальний період авторського фільму Марини Ер Горбач «Клондайк», однією з драматургічних ліній якого є події, пов'язані з катастрофою літака МН-17 в липні 2014 року.

У 2021 році вийшла комедійна стрічка про обмін тілами «Зірки за обміном» з Олею Поляковою та Дзідзьо у головних ролях.

За останні роки у копродукції за участі України було також створено чимало помітних (і помічених не лише в Україні) фільмів. З-поміж них: кримінальна драма «Межа» Петера Беб'яка про сім'ю та контрабанду, дія якої відбувається на кордоні між Словаччиною та Україною. Картина отримала нагороду за режисуру на Міжнародному кінофестивалі у Карлових Варах і у 2017 році була висунута Словаччиною на здобуття премії «Оскар» у категорії «Найкращий іншомовний фільм»; «Іній» Шарунаса Бартаса (Литва, Україна, Франція, Польща) – фільм-подорож литовського волонтера до України углиб зони АТО для пізнання неоголошеної війни. Литва висунула стрічку на «Оскар» у категорії «Найкращий іншомовний фільм»; «Січень–березень» Юрія Речинського (Україна, Австрія) – мистецька психологічна драма про розлад стосунків, хворобу та біль, знята у Кривому Розі та Відні; «Брама» Володимира Тихого (Україна, США) – екранізація надзвичайно успішної п'єси Павла Ар'є «На початку і наприкінці часів» про мешканців Чорнобильської зони відчуження, в якій невлаштована соціальна реальність поєднується з містикою. У копродукції з Україною були також створені два ігрові фільми Сергія Лозниці. І якщо участь української сторони в роботі над «Лагідною» (Франція, Німеччина, Нідерланди, Литва, Росія та Україна), яку представили у Міжнародному конкурсі Канн у 2017 році, була лише на етапі постпродакшну, то «Донбас» (Франція, Німеччина, Нідерланди, Україна, Румунія) знімався в Україні та був присвячений болісній реальності життя окупованих територій. Ще однією стрічкою, створеною за участі України, стала «Гірська жінка: на війні» («Жінка на війні», Ісландія, Франція, Україна) Бенедикта Ерлінгссона. У фільмі йдеться про диригентку хору, що бореться за захист екології рідного краю та готується удочерити дівчинку з Донбасу. Ісландія висунула фільм на «Оскар».

У 2019 році на екрани вийшов копродукційний фільм польської режисери Аґнєшки Голланд «Ціна правди».

Картина розповідає про валлійського репортера, який вперше в західній пресі заявив під власним ім'ям про Голодомор проти українців.

У грудні 2020 р. на телеканалі Суспільного «UA: Перший» відбулася прем'єра української драми «Передчуття» режисера В'ячеслава Криштофовича. Фільм знятий у копродукції України, Литви та Словаччини.

Зазначимо, що переважна більшість фільмів, створених у копродукції, є прикладом європейського мистецького кіно, яке дозволяє їх авторам без перешкод говорити на складні теми, виявляючи самобутність свого художнього мислення.

Високу оцінку дістало українське кіно на міжнародній арені. Фільм «Лебедине озеро. Зона» в 1990 р. вперше в історії українського кіно одержав нагороди престижного кінофестивалю в Каннах. На 36-му кінофестивалі у Сан-Ремо фільмові «Ізгой», створеному за мотивами повісті Анатолія Дімарова (режисер Володимир Савельєв, продюсер Артур Браунер, ФРН), присуджено Гран-прі. На кінофестивалі в угорському місті Дьордь в 1994 р. серед репрезентованих 100 фільмів з країн Східної Європи, США, Японії, Австрії та 10 призів 4 отримали українські кінострічки: «Кордон на замку» (режисер Сергій Лисенко), «Хроніка повстання у Варшавському гетто» (режисер Йоланта Дилевська), «Портрет, пейзаж, натюрморт» (режисер Сергій Бусовський), «Спілка одноногих» (режисер Олександр Столяров). 2003 року фільм «Мамай» Олеся Саніна вперше представляв Україну на премії «Оскар». Уже в 2008 р. фільм «Ілюзія страху» був висунутий від України на нагородження кінопремією «Оскар». У 2014 р. приз фонду Ган, приз Відкриття та Гран-прі на Каннському кінофестивалі отримав фільм «Плем'я» Мирослава Слабошпицького.

Водночас молодий український кінематограф інтегрується до світового. Зокрема, нещодавно до списку претендентів на престижну премію European Film Award Європейська кіноакадемія внесла фільм «Щастя моє» Сергія Лозниці, який є спільним виробництвом України, Німеччини та Нідерландів.

2018 року «Донбас» отримав приз за режисуру Каннської програми «Особливий погляд», а Україна висунула його на «Оскар» у категорії «Найкращий іншомовний фільм».

2019 р. стрічка кримськотатарських режисерів Нарімана Алієва та Ахтема Сеітеблаєва «Додому» отримала нагороду Міжнародного кінофестивалю у Бухаресті (BIFF) і Ґран-

прі Одеського кінофестивалю. Стрічка номінована на кінопремію «Оскар», а також буде змагатися за премію Європейської кіноакадемії.

Не менш знані у світі й короткометражні фільми українських режисерів. На Міжнародному кінофестивалі «Берлінале – 2000» у програмі «Панорама» з успіхом демонструвався фільм Кіри Муратової «Лист до Америки». На цьому ж фестивалі в 2001 р. молодий режисер Тарас Томенко отримав Першу премію за фільм «Тир». 2005 року стрічка «Подорожні» молодого українського режисера Ігоря Стрембіцького отримала «Золоту пальмову гілку» 58-го кінофестивалю в Каннах. Аналогічну нагороду в 2011 р. отримала стрічка «Крос» режисера Марини Вроди.

Вагомими учасниками кінематографічного процесу стають українські кінофестивалі. Перший Всеукраїнський кінофестиваль, присвячений пам'яті Івана Миколайчука відбувся 1991 р. у Чернівцях. Відтоді в Україні проводяться кінофестивалі «Молодість» (справді незалежний кінофестиваль пострадянського простору, Київ, з 1970), «Корона Карпат» (Трускавець, з 2009), Одеський міжнародний кінофестиваль (з 2010), «Відкрита ніч» (Київ, з 1997), «Місто Мрії» (Рівне, з 2016), Канівський міжнародний кінофестиваль імені Юрія Іллєнка (Канів, з 2016), короткометражних фільмів «Wiz-Art» (Львів, з 2008), Київський міжнародний фестиваль короткометражних фільмів (Київ, з 2012), «Громадський проектор» (Миколаїв, з 2014), «КіноШОТ» (Черкаси, з 2016) Черкаський фестиваль кіно (Черкаси, 2015), «Кінобукет» (Київ, з 2018).

На початку 1990-х на українському телебаченні отримала поширення властива мас-культурі тенденція виробництва телевізійних серіалів. Одними із перших україномовних серіалів стали телесеріали вироблені кіностудією Укртелефільм. Яскравим явищем стали кінокартини за творами українських авторів: «Сад Гетсиманський» (1993) за мотивами творів Івана Багряного, режисер Ростислав Синько, «Пастка» (1993) – Івана Франка, ре-жисер Олег Бійма, «Царівна» (1993–1994) – Ольги Кобилянської, режисер Сергій Туряниця, «Час збирати каміння» (1990–1996), режисер Володимир Андрощук, «Злочин з багатьма

Режисер Борис Неберідзе на зйомках телесеріалу «Роксолана». В кадрі Ольга Сумська (Настя, Роксолана), Анатолій Хостікоєв (Сулейман)

невідомими» (1993), режисер Олег Бійма. Схвальні відгуки отримали фільми «Роксолана» (1996-2003) режисер Борис Небієрідзе, «Острів любові» (1995–1996), режисер Олег Бійма. Після появи декількох україномовних серіалів виробництва Укртелефільм на початку 90-х, настало практично десятиліття майже повного не-виробництва україномовних серіалів.

Переважна більшість телесеріалів та міні-серіалів, що знімалися в Україні до 2017 року не були українськими, оскільки у більшості з них всі діалоги були повністю російськомовні. Зокрема великим поштовхом до виробництва російськомовних телесеріалів в Україні став антиукраїнський мовний закон Колєсніченка-Ківалова прийнятий депутатами Партії Регіонів у 2012 році. З'являються поодинокі україномовні серіали, як наприклад 100-серійна мелодрама «Тільки кохання» від телеканалу 1+1 у 2010 році, але це відбувається спорадично.

Робочий момент зйомок телесеріалу «Черговий лікар»

Системні зміни прийшли аж у 2016 році, коли почалися з'являтися перші повністю україномовні серіали від топових українських телеканалів. Цього року телеканал Україна випустив свій перший україномовний телесеріал «Черговий лікар»(з 2016 по 2018 вийшло 5 сезонів), а у 2017 році продовжив випуск україномовних серіалів драмою «Лікар Ковальчук» та «Обручка з рубіном» (2018). Естафету підтримав також і 1+1 медіа випустивши на одному з нішевих каналів групи перший повністю україномовний сітком «Танька і Володька» У 2018 р. «1+1» представив перший український драма-серіал про підлітків «Школа», який став найрейтинговішим серіалом на українському ТБ.

Актор Артемій Єгоров у ролі Пола Гордійчака в фільмі «Карпатський рейджер»

Першим україномовним телесеріалом, що спонсорувався з патріотичного фонду Мінкульту 2018 року, став телесеріал ICTV «Карпатський рейнджер». Однак, виявилося, що однією з найбільших проблем при створенні українських серіалів є відсутність україномовних акторів.

Після приходу до влади в Україні президента Володимир Зеленського та його партії «Слуга народу», в Україні різко скоротилося телесеріальне виробництво українською мовою. Відновлення масового російськомовного телесеріального виробництва в Україні пов'язано в першу чергу з проросійською політикою медіаменеджерів в Україні, які бажають знімати телесеріали російською й мати змогу їх відразу продавати на «заможний» телеринок Росії.

Кадр з фільму «Козаки. Абсолютно брехлива історія»

Тим не менше в Україні продовжують виходити україномовні серіали. Так у 2020 р. телемани змогли переглянути 12 серійний (1 сезон) молодіжний драмедійний вебсеріал «Секс, Інста і ЗНО» про пригоди українських школярів складні рокидорослішання. Цього року телеканал ICTV представив детективи «Дільничний з ДВРЗ», «Коп з минулого», екшн «Доброволець», пригодницького серіалу «Козаки. Абсолютно брехлива історія». Канал СТБ – комедію «Ми більше ніж я», мелодраму «Одна брехня на двох», драму «І будуть люди», детектив «Слід». Україна – мелодраму «Діда мороза не буває», детективи «Відважні», «Філін» і ін. ТЕТ – комедію «Євродиректор», ситкоми «Батько рулить», «Прибулець» тощо.

Робочий момент зйомок телесеріалу «Наймичка»

У 2021 році відбулися прем'єри ретро-серіалу «Найкращий сищик» – про українського Шерлока Холмса (ICTV), біографічної драми «Наймичка» про легенду Українського театру Марію Заньковецьку (СТБ), художньо-історичного серіалу «Слов'яни», спільного проєкту України та Словаччини, про традиції та міфологію давніх слов'ян (1+1).

6. Неігрове кіно незалежної України

Ігровий кінематограф за роки незалежності пережив істотні незгоди і фактично втратив зв'язок поколінь, а от школа неігрового кіно зуміла зберегти свої потужні традиції, які продовжують майстри, що розпочали свій шлях ще у радянські часи, і розвивають молоді кінематографісти. Специфіка документального кіно полягає, перш за все, у фактах, які ретельно підібрано, глибоко осмислено й

ґрунтовно підтверджено матеріалами, які не завжди є доступними глядачам. За роки незалежності в Україні сталося чимало подій, які потрапляли в об'єктив документалістів. Змінювалися теми, підходи і методи зйомки. Незмінним лишилося завдання – фіксувати й досліджувати вплив цих історичних подій на долю людей.

Українське документальне кіно пройшло ряд етапів розвитку. На сьогоднішній день роль документалістики в кіно- та теле- просторі зростає з кожним роком. Це обумовлено по-перше, формуванням ринку документального кінематографа, по-друге, можливістю вітчизняних режисерів створювати реалістичні картини, відображаючи усі сторони життя українського народу.

У перші роки незалежності український кінематограф занурюється в історію. Причини цього зрозумілі – прагнення усвідомлення історичної справедливості, новий погляд на події української історії («пострадянська рефлексія».

Кадр з фільму «Липневі грози»

У цей час з'являються фільми, як відголосок на недавні політичні події в Україні. Наприклад, «Липневі грози» (режисери Анатолій Карась та Віктор Шкурін, 1989–1991). Це дилогія про протести шахтарів з Донбасу в кінці 80-х – початку 90-х років. Публічні масові акції, що відбувалися в Києві протягом останніх років «перебудови» та першого року Незалежності відображені в стрічці «Щаблі демократії» (режисер Георгій Шкляревський, 1992). Досить проникливим був фільм Олександра Роднянського «Прощавай, СРСР» (1992–1994), в якій режисер глибоко показав той стан фрустрації, розгубленості, що настав після розпаду наддержави.

Кадр з фільму «Прощавай, СРСР»

З другої половини 1990-х українські документалісти намагаються дати нове прочитання історії й сучасності деяких міст у контексті історії незалежної України: «Київ на межі століть», «Дніпропетровськ» (реж. Роман Ширман), «Новгород-Сіверське князівство» (реж. Олег Зорін), «Новгород-Сіверський» (реж. Костянтин Крайній) і ін. У 1990-ті Валентин Соколовський фільмує цілу низку стрічок про архітекторів, котрі в різні часи творили образ Києва:

«Іван Григорович Барський» (1996), «Андрій Мелетинський» (1997), «Олександр Кобєлєв» (1999), «Олександр Шиле» (1999), «Валеріан Риков» (1999). У нульовому десятилітті режисер разом із мистецтвознавцем Дмитром Горбачовим започатковує цикл «Мистецтво світу – внесок України», в котрому було заплановано тридцять стрічок. Через брак державного фінансування Валентин Соколовський встигає відзняти тільки дві з них: «Олександра Екстер та світова сценографія» (2005, головний приз Міжнародного фестивалю документального кіно «Контакт») і «Український кубофутуризм і Олександр Богомазов» (2006).

Активно відстоював позицію розвитку документалістики, яка орієнтована на історичну складову Юрій Морозов. Починаючи з 1997 року він випустив цикли «Україна XX століття» – документальні хроніки громадянської війни, голодомору, дисидентства, українізації 20-х років, тощо.

У контексті краєзнавчої документалістики нульових років вирізняються дві вигадливі за змістом і формою стрічки: «Замки України» дебютанта Артема Сухарева і «Ефект присутності» досвідченого постановника ігрового кіно Олександра Павловського.

Змінилося ставлення до історії, що проявилося в масі досліджень, відкритті архівів стосовно голодомору, голокосту, Другої світової війни, визвольної боротьби УПА, репресій. Історична тематика зосереджена на періодах Гетьманщини (робота Ростислава Плахова-Модестова «Ще як ми були козаками»); радянської влади, Другої світової («Війна. Український рахунок» Сергія Буковського, 2003). За цей фільм у 2004 році режисер отримав Національну премію України імені Тараса Шевченка, «Війна без переможців» (Лесь Литвинов, Михайло Курдюмов, 2002), «Між Гітлером і Сталіном – Україна в ІІ Світовій війні» (Святослав Новицький, 2003). Не меншою популярністю користується і документально-публіцистичний фільм «Ціна перемоги. Правда окопів» (2006), про ціну перемоги над нацизмом на території колишнього СРСР, за який автори сценарію, режисери-постановники – Сергій Бра-тішко та Віталій Загоруйко отримали найвищу нагороду тележурналістів «Золоте перо»; викритті злочинів радянського режиму («Ой горе, це ж гості до

Кадр з фільму «Війна. Український рахунок»

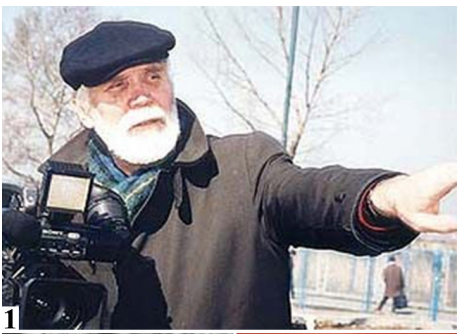
мене» Павла Фаренюка, 1989, «Пейзаж після мору» Юрія Терещенка, 2005, «Свіча Джеймса Мейсона» Наталії Сущевої, 2005), «Живі» (2008) Сергія Буковського; голокост («Бабин яр: правда про трагедію», 1990, реж. Володимира Георгієнка та Олександра Шлаєна), «Жінки з вулиці «Бабин Яр» Володимира Георгієнка й Леоніда Мужука, «Назви своє ім'я» (2006) Сергія Буковського. Продюсерами цього фільму були Стівен Спілберг та Віктор Пінчук; екранне осмислення трагедії Чорнобилю («Чорнобиль. Тризна», реж. Роллан Сергієнко, 1994); документальні біографії діячів культури та політики (кінотрилогія Аркадія Мікульського «Я камінь з Божої пращі» про Олега Ольжича; проект каналу «Інтер» «Великі українці» – 2008 р., випущено 90 біографічних сюжетів та 10 документальних фільмів). Кінематографісти мовою екрана звертаються до національної пам'яті, щоб повернути їй цілісність, порушену десятиліттями замовчування історичної правди.

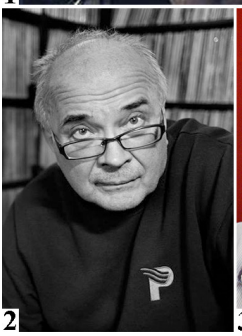
Кадр з фільму «У рамках долі – Історія 1-ї української дивізії УНА 1943-1945»

Значну частину займає тематика повстанських військ УПА. Серед них «У рамках долі – Історія 1-ї української дивізії УНА 1943-1945» (Тарас Химич, 2005), «УПА. Тактика боротьби» (Сергій Братішко, Віталій Загоруйко, 2007).

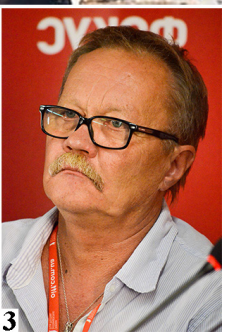
Визнаними майстрами документального жанру в Україні є Степан Коваль, Віктор Шкурін, Юрій Терещенко, Сергій Буковський. До цієї плеяди можна віднести й керівника приватної кіностудії «Контакт» Лариси Роднянської.

1

2

3

Режисери документального кіно: 1 – Віктор Шкурін; 2 – Юрій Терещенко; 3 – Сергій Буковський

Документальне кіно пов'язане, перш за все, з Київнаукфільмом. 1993 р. кіностудія реорганізується в Національну кінематику України і починає свій масштабний проект для популяризації історії – 108 короткометражних фільмів «Невідома Україна» – просвітницьке висвітлення історії від прадавніх часів до здобуття країною незалежності. Це своєрідна кіномонографія історії України. Успіх картини був настільки великим, що багато студій почали знімати

Лариса Роднянська

його продовження, що знаменувало появу нових історико-пізнавальних фільмів та циклів. Так, телеканал Інтер до 15 річниці незалежності України завершив виробництво серії 5-хвилинних стрічок «Країна. Історія українських земель», 2006 (всього 183 серії загальною тривалістю 16 годин); 2009 року режисер Валерій Бабич створює «Історію України. Анімований навчально-освітній цикл» – 100 історичних тем озвучує за кадром голос Богдана Ступки. 20-річній незалежності України присвячений документальний проект Сергія Буковського «Україна: Точка відліку» (2011), що оповідає про те, як народжувалася незалежна Україна, а головним персонажем виступає Леонід Кравчук. Цінність стрічки в тому, що режисеру вдається примусити політиків досить відверто говорити про такі непересічні події.

Кадр з фільму «Україна. Точка відліку »

Телеканал «Україна» восени 2014 року розпочав документальний цикл «15 республік» про долю країн після розпаду СРСР.

Значний інтерес у громадськості викликав документальний фільм Андрія Шевченка «Обличчя протесту» (2003), який висвітлює події грудня 2000 – весни 2001 рр., коли у більшості міст і населених пунктів України відбулися акції протесту проти влади. Роздуми про революцію і владу, жертву і народ звучать у фільмі «Помаранчева зима» (режисер Андрій Загданський, 2007).

Кадр з фільму «Помаранчева зима»

Сьогодні вітчизняні телеканали надають активну підтримку документальним проектам, налагоджують їх показ та навіть власне виробництво – створюють власні документальні проекти, висвітлюють найбільш актуальні теми, створюють цілі кіноцикли. Так був створений унікальний телевізійний дослідницький проект «Код нації» (телеканал «Україна») – це масштабне дослідження цінностей, ментальності українців.

Фільми Укркінохроніки доповню-ються картинами приватних кіно-студій: «Контакт» (перша приватна кіностудія документальних фільмів, заснувала Лариса Роднянська), «РІА «Янко»», «Телекон», «Вавілон-13» під керівництвом Володимира Тихого.

Значну просвітницьку роботу веде кіностудія «Контакт». З часу її заснування 1987 і по сьогоднішній день знято близько 350 фільмів різних за жанром, стилем, матеріалу. Серед документальних значним успіхом користуються кіноцикли «Сучасник», «Непрощені» «Обрані часом». Останній – галерея видатних особистостей, що родом з України. Героями цих фільмів (вийшло 50 відеофільмів 1996-2012) стали не лише ті, хто жив і творив в Україні, але й ті, кого доля розкидала по всьому світу. Їх творчість, мистецтво – це безцінний внесок до світової культури. У 1999 р. цей проект відзначили головним призом «Золота Ера» Українського телебачення.

Кадр з фільму «Перед обличчям дитини»

У проекті «Контакту» під назвою «Наші сучасники» створюється галерея кінопортретів відомих діячів політики, культури, науки сучасної України. Ще один проект студії – «Міста України» складає цикл документальних фільмів про багатобарвну історію великих і малих міст країни.

Кіностудія створює також фільми, що стосуються найактуальніших і гострих проблем сьогодення: «Перед обличчям дитини» (дитяча безпритульність і сирітство), «Позитивні люди» (боротьба з епідемією ВІЛ/СНІД), «Адам і Єва» (соціальні аспекти життя сучасних шахтарів), «Врятуй і збережи» (екологія країни). Останнім часом тут працюють над двом проектами «Червоний ренесанс» про феноменальне явище української культури 20-30 років XX століття так зване «Розстріляне відродження», та «Пісні серця» – біографії найвідоміших українських пісень створених в середині XX ст.

Свій внесок в екранну скарбницю зробили й інші студії. Проте підходи до матеріалу були в них іншими. Наприклад, найближчий за наповненням до «Обраних часом» цикл «Укртелефільму» під назвою «Немеркнучі зірки» які фільмував переважно один режисер: Олег Бійма. Він створив близько двадцяти портретів визначних діячів національної культури.

По кілька самостійних документальних картин різного художнього рівня про видатних українських митців можна знайти в доробку більшості телевізійних компаній. Ветеран науково-популярного кіно Віктор Олендер на базі ТРК «1+1» і Національної кінематеки здійснив три масштабні постановки, присвячені визначним особистостям українського кінематографа: «Фелікс Соболєв. Перервана місія» (1998, про лідера школи науково-популярного кіно), «Пасажири з минулого століття» (2001, про старійшину кінодокументалістики Ізраїля Гольдштейна), «Спогади після смерті» (2006, про народного артиста СРСР Костянтина Степанкова).

Кадр з фільму «Майдан»

Багато документальних фільмів останнім часом присвячені героїчним подіям Революції гідності. Основні з них: «Євромайдан. Чорновий монтаж» Володимира Тихого, копродукційна документальна стрічка Нідерландів та України «Майдан» (2014) Сергія Лозниці, «Майдан. Початок», «Зима у вогні» (реж. Євген Афінеєвский), «Varta1, Львів, Україна» (режисер Юрій Грицина, 2016) про водіїв-волонтерів, які скоординувалися і декілька днів стежили за правопорядком у Львові в очікуванні новин з Києва, «Все палає» (реж. Олександр Течинський, Олексій Солодунов та Дмитро Стойков) показує український Майдан 2013-2014 років. У ньому показані події революції одночасно з позиції повсталих, правоохоронців, а також нейтральних учасників, «Сильніше, ніж зброя» (творче об'єднання «Вавилон 13», 2015), «Жіночі обличчя революції» (реж. Наталія П'ятигіна), про долі українських жінок під час Революції Гідності, «Майдан. Мистецтво спротиву» (реж. Антін Мухарський) доводить позицію, що вогонь української революції запалили митці, «Перша сотня» – розповідає історію Першої сотні Майдану, яка після початку російської військової агресії на Донбасі пішла захищати Україну на фронт, «Київ. Війна на Інститутській» (реж. Микита Мекензін) – відзнятий під час найтрагічніших в історії незалежної України подій 18-20 лютого 2014 року, під час яких у сутичках з силовиками загинуло 73 мирних особи та

Кадр з фільму «Все палає»

11 правоохоронців, аналогічний фільм «Майдан зсередини очима Роменця», цикл документальних фільмів «Зима, що нас змінила» (реж. Володимир Тихий (2014), спільний проект каналу 1+1 та творчого об'єднання Вавилон'13) дозволяє в структурованій формі знову поглянути на нашу недавню історію – на унікальні моменти Майдану, зафіксовані професійними кінематографістами. До циклу входить сім стрічок: «Небесна сотня» Юлії Гонтарук та Романа Любого, «Перша смерть», «Коктейлі Грушевського», «Межигір'я. Батіна хата», «Самооборона», «Пожежа у Будинку Профспілок», «Автомайдан».

Сучасна українська документалістика осмислює війну та її вплив на особистість, на те, як за умов військової агресії, за умов соціальної скрути залишитись людьми і як зберегти свою ідентичність, захистити свою землю.

Відголоском Революції гідності є документальний п'ятисерійний цикл від Відеоакадемії Docemotion при Школі журналістики УКУ Декомунізація. UA – це спроба за допомогою неупередженого кінопогляду знайти відповіді на складні питання: ким ми є сьогодні, чим для нас є символи комуністичного режиму чи звільнення від цих символів допоможе змінити наше життя на краще? Серед фільмів «Ленінопад», «Живі і нескорені»: два хори», «Радянське», «Сектор М(аріуполь)», «Пара олімпійців», «Комуналка».

Через призму власної родини про анексію Криму і війну на сході країни і про те як останні суспільно-політичні події заважають нормально жити і спілкуватись близьким людям говориться в фільмі «Рідні» (режисер Віталій Манський, 2016)

На екранах окрім ігрових з'являються і документальні стрічки про війну на Сході. Серед них: «Війна за свій рахунок» (реж. Леонід Кантер та Іван Ясній, 2014), «Рейд. Сила нескорених» (2015) про події наприкінці серпня – початку вересня 2014 року, коли українські десантники на сході України за 24 дні здійснили чотирьохсоткілометровий бойовий марш у тилу терористичних організацій для тотальної ізоляції зони конфлікту та зупинення їх військового забезпечення з боку Російської Федерації, «Аеропорт. Неповернення» (реж. Сніжана Потапчук, 2015) складається з реальної відеохроніки, знятої під час оборони Донецького аеропорту, та розповідей військових, які його захищали – від самого

Кадр з фільму «Живі і нескорені» цикл Декомунізація

початку й протягом усіх 242-х днів жорсткого протистояння.

Українці у документальних стрічках знайомляться з сучасними героями – «Добровольці Божої чоти» (реж. Леонід Кантер, 2015); «Воїни духу» (реж. Ганна Мартиненко, Тетяна Кулаковська, 2017) – розповідає про останні дні, години, хвилини героїчної оборони донецького аеропорту та виборювання метеостанції; унікальний своєю хронікальною масштабністю та детальною історією сучасної війни в Україні – цикл «Позивний Зеніт» – 5 фільмів, які розповідають про події від початку війни осінню 2014 по літо 2015 року; «Янголи війни» (Б'янка Залевська, 2015) та іншими українцями, які захистили честь і гідність країни на Майдані і боронять її суверенітет і територіальну цілісність.

Кадр з фільму «Добровольцями Божої чоти»

Із 2017 р. в Україні знімають фільми не лише про війну, а й про її заручників – про жителів населених пунктів у зоні бойових дій і про переселенців, які кинули рідні домівки і були змушені «з нуля» розпочинати життя в інших регіонах України. Українсько-німецька стрічка «Школа №3» (реж. Єлизавета Сміт та Георг Жено).

Міжнародна організація з розвитку медіа «Фундація Томсона» і «Громадське телебачення» створили фільм про переселенців під назвою «Як вдома» (реж. Олександр Назаров).

Варто зазначити, що останнім часом посилює свої позиції жанр інфотейнменту (подача новин у розважальній формі), зумовлений стрімким розвитком українського документального кіно. Термін «інфотейнмент» (infotainment, від англ. information – інформація та entertainment – розваги, видовище) використовується в сучасному телевізійному просторі для позначення телепродукту, орієнтованого на глядача. До них можна віднести такі проекти СТБ як «У пошуках істини», «Моя правда», «Неймовірні історії про кохання», «Невідома версія», «Зіркове життя», рейтинг даних передач в праймі доволі часто перевищує 10%. Також варто виділити проекти компанії «Інтер». Найпопулярнішими були документальні стрічки про приватне життя відомих людей: «Леонід Кучма: людина, яку ми не

Кадр з фільму «Як вдома»

знали», «Брати Клички. Смак перемоги», «1961. Таємниця київського потопу», «Таємниці століття: НЛО. Підводні прибульці». НТКУ «Перший Національний» також відзначилася низкою документальних передач, серед них найуспішнішими стали «УПА. Тактика боротьби» та «Співучий ректор», на ICTV, «Найвідоміші українські маніяки на НТН, «Лихі 90-ті» на ТРК «Україна».

Сучасні документалісти продовжують славну роботу попередників. Так, у 2020 р. на екрани вийшло ряд картин, які розповідають про різні періоди історії України. Фільми, що стосуються визвольних змагань – «Легіон – хроніка УГА 1918–1919». (реж. Тарас Химич) – перший в Україні документальний фільм з використанням найсучасніших технологій у форматі 4D. До роботи над фільмом долучилися ветерани АТО, військові а також реконструкторські клуби; голодомору – «Діти Великого голоду» (реж. Сніжана Потапчук, суспільний телеканал UA: Перший); періоду Другої світової війни – «Рубіж. Грубешівська операція» (реж. Олеся Моргунець-Ісаєнко, кінокомпанія «УМ-Груп»). Фільм розповідає про визвольну боротьбу українських повстанців з УПА та польських партизанів з АК (Армія Крайова) під час та після Другої світової війни; сучасної культури. Онлайн-медіа «Слух» презентувала два серіали: «Спалах», про нову українську культуру та людей, життя яких тісно пов'язане з електронною музикою та рейвом і «Битва за українську музику: між зрадою та перемогою», де відслідковується зародження українського шоу-бізу в 1990-х, його розквіт у 2000-х, трансформація після Євромайдану і початку війни на Сході України та розкриваються подальші перспективи; про сучасну Україну – «Май далеко, май добре» (реж. Ганна Ярошевич) – про німця Мішеля, який розводить карпатських водяних буйволів і рятує їх від повного зникнення; «Ваш Василь» (реж. Олександра Авшарова та Світлани Рудюк) про поета Василя Стуса; про українсько-російську війну на сході України «Поїзд Київ – Війна» (реж. Корній Грицюк) з розмовою про Україну в поїзді на Костянтинівку); до шостої річниці початку війни з Росією – «Какофонія Донбасу» (реж. Ігор Мінаєв) – це фільм-дослідження міфу про Донбас. Тут зібрані унікальні архівні матеріали, відео з соцмереж, інтерв'ю з учасниками та очевидцями історичних подій.

Кадр з фільму «Поїзд Київ – Війна»

У 2021 р планується випустили на екрани нові документальні картини. Серед них «Депортація 44-46» (реж. Олеся Моргунець-Ісаєнко) – це історія примусового виселення 800 000 поляків з УРСР та 480 000 українців із сучасної території Польщі, здійсненого за вказівкою Москви. Факти викладаються через безпосередні спогади жертв примусової депортації; копродукцією України, Латвії, Німеччини й Катару є фільм «Цей дощ ніколи не скінчиться» (реж. Аліна Горлова). Стрічка запрошує глядача доєднатися до візуально вражаючої подорожі 20-річного Андрія Сулеймана та його родини у нескінченному циклі війн. Андрій Сулейман разом із батьком переїхав із Сирії, але стикається із черговим військовим конфліктом уже в Україні, де він стає волонтером Червоного Хреста.

Кадр з фільму «Какофонія Донбасу»

Кадр з фільму «Депортація 44-46»

У нульові роки провідні кінофестивалі світу вперше переводять фокус на документальне кіно й навіть ідуть на порушення канону програмування своїх конкурсних програм, включаючи до них нарівні з ігровими й документальні стрічки. Цю традицію започатковує 57-й Каннський (2004) кіноогляд показом в офіційному конкурсі двох неігрових картин. І вже в 2005 р. Золоту пальмову гілку 58-го Каннського кінофестивалю, за фільм «Подорожні» отримав Ігор Стрембицький, Гран-Прі міжнародного північно-південного медіа форуму в Женеві та спеціальну премію номінації «Документальне кіно» VI Міжнародного кінофестивалю «Золотий абрикос», що відбувся в 2009 р. у Вірменії здобула картина Сергія Буковського «Живі» (2008), присвячена темі Голодомору 1932–1933 рр. Фільм «Жива ватра» про життя карпатських вівчарів (реж. Остап Костюк, 2014), здобув спеціальний приз журі на Канадському міжнародному фестивалі Hot Docs. Документальна картина «Добровольці Божої чоти» у червні 2015 року отримала приз глядацьких симпатій на 13 Міжнародному фестивалі документального кіно у Ґданську. Цього

Режисер Ігор Стрембіцький (у центрі) на нагородженні Золотою пальмовою гілкою Каннського кінофестивалю

ж року засновник проекту Babylon'13 Марко Супрун отримав бронзову нагороду 7 фестивалю мистецтв Passion for Freedom (Лондон) за фільм «Сильніше ніж зброя». Автор присвятив нагороду українському режисеру Олегу Сенцову. 2017 р. Із осмислення засобами театру травматичного досвіду учнів східноукраїнського міста Миколаївка, яке постраждало під час військових дій у 2014 році, народилась українсько-німецька до-кументально-ігрова стрічка «Школа №3» Єлизавети Сміт та Георга Жено отримала головний приз – як найкращий повнометражний фільм у програмі «Generation 14 plus» на Берлінському кінофестивалі. У копродукції з Німеччиною було створено «Дельту» Олександра Течинського, що отримала на DOK Leipzig у 2017-му Почесну згадку журі. У стрічці з високою візуальною культурою (режисер був також і її оператором) проникливо осмислюється важке життя мешканців дельти Дунаю, що перетворюється на екзистенційну притчу про тяжкість людського буття. Цього ж року на Міжнародному фестивалі документального кіно про права людини Docudays UA, картина «Історія Зимового Саду» (реж. Семен Мозговий) отримала нагороду за найкращий український документальний фільм. У 2018 році нагороду DOK Leipzig від журі телеканалу «MDR» здобула стрічка Аліни Горлової «Явних проявів немає», яка оповідає історію жінки, що повертається з війни до мирного життя, долаючи посттравматичний стресовий розлад. Найдипломованішим є фільм Аліни Горлової «Цей дощ ніколи не скінчиться» у 2020 р. в рамках секції First Appearance. переміг на одному з найстаріших світових фестивалів – Festival dei Popoli у Флоренції, цього ж року отримав нагороду найпрестижнішого світового фестивалю документального кіно IDFA в Амстердамі, ставши «Найкращим повнометражним фільмом».

Кадр з фільму «Жива варта»

Кадр з фільму «Дельта»

Таким чином основні характеристики поступу вітчизняної документалістики на рубежі XX–XXI ст. відображають притаманні українському суспільству прагнення вивести

процеси національної ідентифікації з-під контролю редукованої історичної свідомості, реконструювати минуле в усій повноті його смислів.

7. Сучасний український анімаційний кінематограф

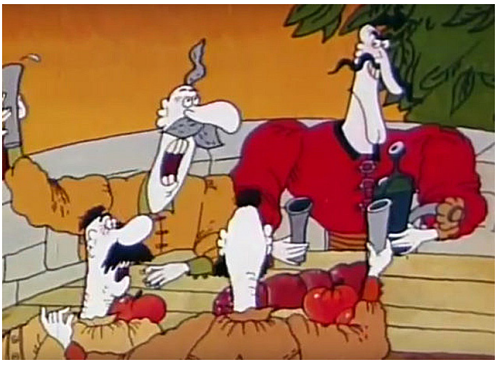
Особливо популярним у глядачів завжди був український анімаційний кінематограф, який за роки незалежності зазнав як занепад, так і злети.

На початку 1990 років через розпад СРСР архіви «Київнаукфільму» було повністю знищено. Через чиновників Міністерства культури загинули майже всі докази, що свідчили про багаторічну працю маси українських аніматорів. Правонаступником «Київнаукфільму» по анімаційному напрямку стала студія «Укранімафільм». Окрім неї в той час заснували приватні студії анімації «Борисфен-С» (1990), Одеську Студію Мультиплікації (1991),

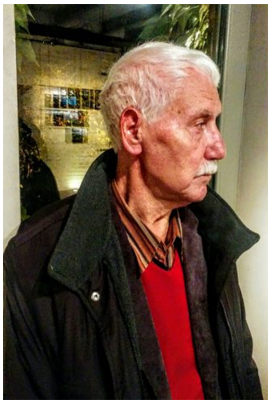
Поки по інерції, після розвалу СРСР, існувало державне фінансування студія «Укранімафільм» створила ряд великих проектів.

Одним із перших творів, знятих на студії стала славетна повнометражна стрічка «Енеїда» (реж. Володимир Дахно, 1991) – екранізація однойменного твору Івана Котляревського. Саме вона проголосила початок нової ери в розвитку мистецтва української мультиплікації. До стрічки, що знімалася ще в СРСР, художник-постановник Едуард Кирич «протягнув» жовто-блакитний прапор у сцені, де герої їдуть на конях.

Кадр з мультфільму «Енеїда»

Однак після цього в зв'язку з фактичним припиненням державного фінансування та економічною кризою студія опинилася на грані банкрутства. Якщо в 1992 р. «Укранімафільм» випустив 13 фільмів, то уже в 1993 – 6, 1994, 1996 – по 3. Багато фахівців роз'їхалося по світу. Однак попри все студ.я продовжувала працювати. Помітною тенденцією фільмів «Укранімафільму» в 90-х роках стала чітка національна спрямованість, орієнтована на фольклорні джерела.

Едуард Ілліч Кирич український художник-аніматор, сценарист, народний художник України

Це стрічки «Рукавичка» Наталії Марченкової (1996), «Ходить гарбуз по городу» Валентини Костилєвої (1997), екранізація літературних творів – «Тополя» Валентини Костилєвої за Тарасом Шевченком (1996), «Вій» Алли Грачової за Миколою Гоголем (1996).

Окремих спеціалістів-аніматорів екстра-класу прийняла до себе у той час українсько-французька кіностудія «Борисфен-Лютес». Студія працювала за замовленнями, що надходили із Франції, Англії, США, її фільми демонструвались на екранах понад 100 країн світу. У цей час на її базі створилися такі мультфільми як «Бридке каченя» (1996), «Кози пана Сегена», «Нещастя Софі», «Віслюкова шкіра» (усі – 1997), «Руде лисеня», «Зоологічна вуличка» (обидва – 2000), над якими працювали майстри української анімації Володимир Гончаров, Олександр Вікен, Єфрем Пружанський, Борис Волков, Едуард Кирич, Георгій Уманський, Ірина Смирнова та ін. У 1993 р. вийшов мультфільм жахів для дорослих «Клініка» (реж. Олександр Бубнов). Це медична пародія на «Вія», історія про людину, якій здається, що всі лікарі кровожерливі потвори і хочуть з'їсти її нутрощі.

Українські художники-аніматори: 1 – Олександр Вікен; 2 – Володимир Гончаров

Кілька фільмів випустили приватні студія «Магікафільм» (Харків) «Бабусиині казки» (реж. Олена Касавіна, 1993), «До другого пришестя» (реж. Станіслав Лещенко, 1994), студія «Маски» – дитячий анімаційний навчальний серіал «Уроки тітоньки Сови», який регулярно виходить в ефірі різних телекомпаній з 2000 р., Одеська Студія Мультиплікації – повнометражний «В країні Альхоків» (1995), серіал «Маски-шоу» (1996).

Кадр з фільму «В країні Альхоків»

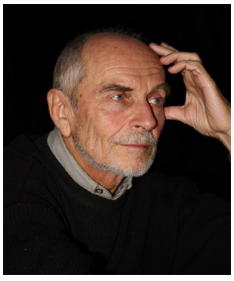
З 2000 року помічається відродження української анімації. Деякі мультфільми отримали навіть престижні міжнародні нагороди. Україна активно відроджує мистецтво анімації як у короткометражному, так і в пов-нометражному форматі.

Так, 2002 р. світ побачив мультфільм «Йшов трамвай № 9» (реж. Степан Коваль, Укранімафільм) пластилінова стрічка, що розповідає про життєві проблеми простих людей. Ця стрічка отримала кілька міжнародних нагород.

Кадр з фільму «Йшов трамвай № 9». «Пластиліновий геній» Степан Миколайович Коваль

Євген Сивоконь

Фільм був наче ковтком свіжого повітря для української анімації, що поступово помирала внаслідок кризи 1990-х. справжнім «ренесансом» для української анімації анімації. Фільми Степана Коваля створені в пластиліновій техніці, за що той отримав прізвисько «пластилінового генія».

У цей час на Одеській Студії Мультиплікації у 2000 році на замовлення «AFL Production» (USA) був закінчений повнометражний мультфільм «Звірячі війни». 2001 року був знятий мультфільм «Новий Рік на хуторі біля Диканьки. Від заходу до світанку», за замовленням ТО « Маски». У 2005 р. режисер Євген Сивоконь видає фільм «Засипле сніг догори» зроблений у досить рідкісній для анімації техніці – сипучих матеріалів. На виготовлення фільму режисер використав 3 кг солі. Цього ж року Юрій Гриневич випускає повнометражний фільм «Муттабар» (2005).

Кадр з фільму «Муттабар»

Також в Україні на кіностудії «Ялта-Фільм» створено мальований повнометражний фільм «Пригоди бра-вого солдата Швейка» (2009).

Кадр з фільму «Пригоди бравого солдата Швейка»

З 2009 року Степан Коваль згуртував команду молодих ентузіастів, професіоналів кіно, разом з якими започаткував амбітний багатосерійний проект «Моя країна – Україна». Це 26 коротких непересічних сюжетів, в яких розповідається про історію українських міст, сіл, місцин, а також про народні звичаї, видатних історичних персони тощо. На виготовлення серіалу Степан Коваль витратив півтори тони пластиліну.

На великий екран вітчизняна анімація фактично повернулася лише у 2010-х. У цей час виникає ряд нових приватних студій анімації.

Перший український повнометраж-ний мультфільм був народжений 10 учнями луганської школи мультиплікації «Фантазери» (наймолодшому на момент зйомок було 11 років). Стрічка «Наші», намальована хлопцями в 2012 році, розповідає про життя і боротьбу «Молодої гвардії», якій в 2012 виповнилося 70 років.

Кадр з фільму «Моя країна – Україна»

У 2012 р. режисер та сценарист Олексій Шапарєв на кіностудії HanzhonkovFilm, за підтримки Державного агентства України з питань кіно, зняв 26 серій (перший сезон) мультфільму «Ескімоска» про пригоди дівчинки Ескімоски та її друзів. Мультсеріал Ескімоска став першим українським мультсеріалом, створеним з використанням технологій 3D, де всі герої та світ об'ємні. Другий – четвертий сезони мультфільму створено кіностудією Animagrad (на 2016 р. 104 серії). Режисер 2-4 сезону – Євген Єрмак. Фільм купили телеканали США, Канади, Індії та Китаю. За роки Незалежності це перший комерційний анімаційний проект, який вийшов на закордонний медіа-ринок.

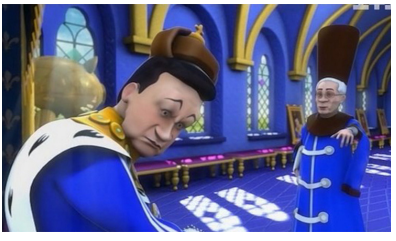

Олексій Шапарєв

Кадр з фільму «Ескімоска»

Протягом 2012-2016 р. кіностудією Animagrad та студією Квар-тал-95 випущено 8 сезонів (196 серій) українського політсатиричного 3D-мультсеріалу «Казкова Русь», в якому професійні актори озвучують героїв, які дуже схожі на українських політиків

Кадри з фільмів «Казкова Русь» та «Сонячний коровай»

Кадр з фільму «Бабай»

Кадр з фільму «Пригоди Котигорошка та його друзів»

та висміюють актуальні теми.

У 2013 році радянський мульт-фільм «Сонячний Коровай» (1981) був адаптований для незрячих дітей. Він став першим українським мульт-фільмом такого роду і був показаний у Львові. Народна артистка України Олександра Бонковська озвучила його за допомогою тіфлокомментарія (аудіодескріпція) – способу супроводу відеоряду, відмінного від субтитрів або аудіокниги.

Студія «Укранімафільм» в 2014 р. випускає український анімаційний фільм-фентезі «Бабай» («Хто боїться дядечка Бабая») (реж. Марина Медвідь), де розповідається про чарівну дівчинку, яка шукає своїх батьків, викрадених Бабаєм.

Цього ж року, завдяки державній підтримці, студія «Animagrad» видає мультсеріал «Пригоди Котигорошка та його друзів». Цей пригодницький серіал для дітей 6-9 років сповнений чаклунства, мудрості і гумору. Хороші, яскраві казки в захоплюючій формі і без зайвих повчань показують малятам, що добре, а що погано. Створено в техніці класичної мальованої анімації, мультфільм передав колорит народного фольклору.

Одним із улюблених короткометражних фільмів 2014 року стала стрічка молодого режисера Анатолія Лавренішина «Крамниця співочих пташок». Фільм зроблений на стику двох естетик – східної казки і фантастичної 3D- анімації. Крім того, в ньому задіяні кілька технік – як мальована анімація,

Анатолій Лавренішин та його фільм «Крамниця співочих пташок»

Манук Депоян та його фільм «Микита Кожум'яка»

так і motion capture (технологія, коли спочатку на камеру знімають живого актора, а потім на нього домальовують потрібні елементи або персонажа).

Багатим на видовищні фільми виявився 2016 рік. Студія «Panama Grand Prix» випустила 3D- повнометражний фільм-фентезі «Микита Кожум'яка» (реж. Манук Депоян) за мотивами казки Антона Сіяніки. Анімаційний фільм «Микита Кожум'яка» продовжує історію відомого героя Кирила Кожум'яки, який переміг останнього Змія. Тільки головним героєм цієї історії став його 12-річний син Микита, який не володіє дивовижною фізичною силою батька і тільки завдяки силі характеру повинен перемогти Змія і врятувати світ.

Після 46 років з моменту виходу знаменитого на весь світ мультфільму про козаків, та спеціально до фіналу «Євро-2016» студією «Baraban» була знята серія короткометражних мультиків «Козаки. Футбол» (реж. Едуард Кирич). Новий сезон складається з 26 серій по 3 хвилини. Запорізькі козаки подорожують по країнах Європи, де знайомляться з місцевим колоритом, потрапляють в забавні історії і грають в футбол.

Кадр з фільму «Козаки. Футбол»

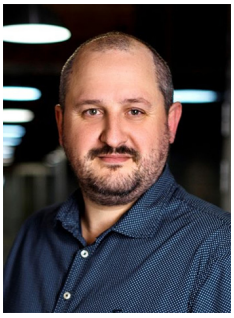

Сьогодні українська анімація переживає своє друге народження. Так, навесні 2017 року найбільші студії об'єдналися в громадську організацію «Українська анімаційна асоціація (УАнімА). Виконавча директорка (УАнімА) Олена Голубєва.

У 2017 р. була заснована перша анімаційна європейська премія (європейський «Оскар») – Emile Award 2017. Кожна країна мала Посла премії (в Україні – Алік Шпілюк).

Виконавча директорка (УАнімА) Олена Голубєва

Олег Маламуж

Кадр з фільму «Викрадена принцеса:Руслан та Людмила»

Марина Медвідь

Кадр з фільму «Козаки. Навколо світу»

Кадр з фільму «Мама поспішає додому»

У 2018 році на екрани вийшов довгоочікувана повнометражна фантазійна стрічка «Викрадена принцеса: Руслан та Людмила». Знятий фільм на студії Animagrad режисером Олегом Маламужем. Основою для «Викраденої принцеси» стала казка Олександра Пушкіна «Руслан та Людмила», адаптована до нинішнього часу і київського простору. На сьогоднішній день він не тільки здобув найкращі відгуки – права на нього продано більше ніж в 50 країн Європи, Північної і Латинської Америки і навіть в Китай. Він став найкасовішим фільмом року зібравши в березні 2018 року невидані для українського продукту 35 млн грн. Таким чином українські анімаційні фільми стають конкурентами мультфільмів Піксара і Діснея.

У жовтні 2018 р. відбулась прем'єра серіалу «Козаки. Навколо світу» (реж. Марина Медвідь) Український анімаційний телесеріал, знятий на студії «Укранімафільм» на основі персонажів серії короткометражних анімаційних фільмів трьох запорозьких козаків, Ока, Грая і Тура, які подорожують країнами світу.

У 2019 р. глядачі побачили серіал студії Animagrad «Мама поспішає додому». Це анімаційний серіал, для дітей і дорослих, які вірять в чудеса і магію, які можуть статися на вулицях рідного міста і навіть у власному будинку. «Мама поспішає додому» став єдиним проектом з України

відібраним для участі в головному скандинавському форумі медіа-контенту для дітей.

Цього ж року відбувся прем'єрний показ повнометражного мультфільму української студії «Image Pictures» «Клара та чарівний дракон» (реж. Олександр Клименко). У ньому незвичайна дівчинка Клара, яка живе в будиночку посеред лісу з трьома непосидючими мавпочками зустріне дорогою дракончика, здатного вплинути на долю усього світу. Тому від Клари залежить результат битви між добром та злом.

Кадр з фільму «Клара та чарівний дракон»

У 2020 р. українські глядачі першими у світі побачили розважально-навчальний серіал для дошкільнят «Хоробрі зайці» створений компанією Glowberry в ковиробництві з іспанською анімаційною студією Anima. На маленьких глядачів чекає захоплива історія про допитливих Хоробрих Зайців, які вирушили у Велику подорож, щоб дослідити різноманітний світ і зустрітися з новими друзями. Авторка ідеї та креативна продюсера Ольга Черепанова (Україна). Головний режисер – Тім Ференбах (Велика Британія). Головний сценарист – Джон ван Брюгген (Канада). Арт-директорка – Анна Сарвіра (Україна).

Кадр з фільму «Хоробрі зайці»

Як бачимо, українська мультиплікація, не зважаючи на складні періоди, розвивається та має успіх і у зарубіжних глядачів. А її стагнація в ті чи інші історичні періоди, лише підтвердила обов'язковий злет у майбутньому, новий творчо-технологічний виток як феномену культури.

Олександра Рубан

Українські анімаційні студії працюють на розробкою нових проектів, які мають прославити українську анімаційну школу в світі. Наприклад, зараз студією Animagrad готується до виходу анімаційна 3D казка режисерки Олександри Рубан, «Мавка. Лісова пісня» за мотивами твору відомої української

письменниці Лесі Українки а також на основі українських міфів та культурних традицій. Ця стрічка не є екранізацією однойменного твору, а взяті лише мотиви та прообрази народної міфології та персонажі. На фільм уже купили права прокату ряд країн Європи та Північної Африки.

Заставка фільму «Мавка. Лісова пісня»

У планах у Animagrad ще кілька анімаційних повнометражних проектів. У тому числі «Роксолана» – казкова передісторія зустрічі улюбленої у всьому світі пари, і «Робінзон» – сучасна інтерпретація знаковою для європейської культури історії про людину, яка зуміла вижити на безлюдному острові. «Снігова республіка» історія про Снігову Республіку розташовану серед засніжених вершин Гімалаїв, в якій живуть волохаті Єті, «Легенди трипілля» про наших далеких предків трипільців, і таємницю їх зникнення.

Влітку 2021 року на великі екрани вийшла повнометражна фантастична анімаційна стрічка «Віктор-Робот» створена режисером Анатолієм Лавренішиним і компанією Червоний Собака. Це мультфільм про дружбу земної дівчинки Віки та робота Віктора.

Кадр з фільму «Гулівер повер-тається»

Цього ж року відбулася прем'єра анімаційного фільму «Гуллівер повер-тається» створеного студією Gulliver Films і «Квартал 95». Це перший український мультфільм, процес виробництва якого максимально відповідає стандартам ком-панії Disney. Контролює виробництво – американський режисер анімації Тоні Бонілла. Режисером став Ілля Максимов.

Американський режисер-ані-матор Тоні Бонілла

Попри всі негаразди українські анімаційні фільми не раз проявляли себе на міжнародних фестивалях як в Україні «Крок» (Київ-Москва, з 1989, а з 2014 лише Москва), Linoleum (Київ, з 2005), «Харківський бузок» (Харків, 2009-2013), так і за кордоном. Так, фільм Олександра Бубнова «Остання дружина Синьої Бороди» (кінокомпанія Борисфен-Лютес, 1996) здобув Ґран-Прі на Міжнародному кінофестивалі у Монреалі (Канада, 1997); дипломами міжнародних анімаційних

Режисер-аніматор Олександр Бубнов та його фільму «Остання дружина Синьої Бороди»

конкурсів «Анессі-93», «Хіросіма-94» і «Лондон-94» відзначено стрічку «Клініка» того ж автора, «9 1/2» Сергія Кушнерова, «Ets» («Етсетера») Олега Коваленка (усі – 1993). Бронзову медаль на кінофестивалі « WORLDFEST-98» (Х'юстон, США) отримав серіал «Маски-шоу», Одеської Студії Мультиплікації. 1997 р. за рекламу пейджингової компанії студія удостоїлася ГРАН -ПРІ фестивалю «Моторолла-97» (Афон, Греція), за мультролик «Кат». У 1998 році Одеська Студія Мультиплікації завоювала ГРАН -ПРІ фестивалю «ФАНТАЗІЯ-98» за музичний мультфільм «Я образився!» для кабаре-дуету «Академія». На XXXI Міжнародному кінофестивалі «Молодість» було відзначено фільм «Світла особистість» автора сценарію й режисера Олега Педана (про історію кохання електролампочки й вимикача). Призом «Срібний ведмідь» на Берлінському фестивалі 2003 р. було нагороджено анімаційний фільм Степана Коваля «Ішов трамвай № 9». Мультик також отримав нагороду естонського кінофестивалю «Чорні ночі» (2002), «Гран-прі» фестивалю анімаційних фільмів «Крок» (2002), Приз глядацьких симпатій міжнародного фестивалю «Молодість» (2002) і «Гран-прі» міжнародного фестивалю анімаційних фільмів у Штутгарту (Німеччина). У 2004 році, на фестивалі фільмів організованому міністерством внутрішніх справ Саудівської Аравії (Ер-Ріяд) 1-е місце зайняв дитячий серіал з безпеки Одеської Студії Мультиплікації. На Міжнародному фестивалі короткометражних фільмів у Клермон-Феррані (Франція) 2006 року здобув перемогу твір Євгена Сивоконя «Засипле сніг догори» як кращий анімаційний фільм цієї ж студії. Серйозним досягненням у сучасній анімації України стало

Режисер-аніматор Олег Педан

визнання мультсеріалу «Народна мудрість» – перше місце у номінації «Кращий мультиплікаційний короткометражний фільм» на Універсальному полікультурному фестивалі кіно в Лос-Анджелесі в 2013 році. Режисерами виступили Степан Коваль та Володимир Задорожний. Серця глядачів завоювало те, як за допомогою приказок і прислів'їв впродовж 50 серій зображується український побут.

Таким чином культура України, зокрема, український театр та кіномистецтво, за часи незалежності країни зазнали суттєвих змін. Вони характеризуються як новими настановами змістовного порядку, так й новими функціональними началами. Беззаперечним є той факт, що театральне та кіномистецтво України входять у європейський простір і переживають ті ж перипетії, які його відзначають. Водночас, вони докладають чималих зусиль для збереження власної самобутності, збереження своєї ніші в інтенсивному світовому мистецько-культурному русі.

Розділ 5
РОЗВІЙ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

1. Розвиток класичної музики в незалежній Україні

Незважаючи на економічні труднощі, відроджується в Україні музична творчість. Україна успадкувала розгалужену систему освітніх закладів і концертних організацій – консерваторій, училищ, театрів, філармоній, Спілки композиторів, будинків органної та камерної музики у Києві, Дніпрі, Білій Церкві, Львові та Харкові, палаців та будинків культури. В Україні діють 9 національних і 2 державних колективи. З них 10 – у Києві (симфонічний оркестр, академічна капела «Думка», академічний український народний хор ім. Григорія Верьовки та ін.), один – в Одесі (Національний одеський філармонійний оркестр). Усі ці структури перебувають у віданні Міністерства культури і туризму.

Головним набутком мистецького життя за роки незалежності стали процеси оновлення, коли дедалі активніше долався монополізм «соціалістичного реалізму», що тривалий час сковував творчість митців, замість однотипного заідеологізованого х у кожного відображення дійсності впевнено утверджувався плюралізм. Зокрема в музиці все частіше лунали твори різних жанрів і стилів, зазвучала сучасна українська пісня.

Здійсненню творчих задумів українських композиторів суттєво перешкоджають ускладнення діяльності театрів, філармоній, нестача нотних видань, фірмового аудіозапису нових творів. Міцною опорою для митців у цей час стали національна музична скарбниця, давні традиції духовної музики та фольклор. Одвічні традиції духовності виявилися у відродженні інтересу до релігійної тематики у творчості Лесі Дичко («Літургія М 1»), Віктора Камінського «Україна. Хресна дорога» (1993) на слова Ігоря Калинця, ораторія «Іду. Накликую.

Українські композитори, що працюють над релігійною тематикою: 1 – Леся Дичко; 2 – Віктор Камінський; 3 – Юрій Захожий-Катренко; 4 – Ігор Щербаков

Взиваю» (1998) на слова проповідей митрополита Андрея Шептицького в поетичній обробці Ірини Калинець, «Літургія Іоанна Золотоустого» (2000), Мирослава Скорика «Панахида» для солістів і мішаного хору. Духовна тематика відзначає «Українську месу» композитора Юрія Захожого-Катренка. Відродження жанрових моделей релігійно-духовної музики притаманне Ігору Щербакову «Стабат Матер», Володимиру Рунчаку «Господи, Боже наш». Власне визначення сутності церковної музики запропонував Валентин Сильвестров у «Реквіємі» на канонічні латинські тексти та вірші Т.Г. Шевченка українською мовою для мішаного хору, солістів та оркестру (1999). Відбувається відродження жанру духовного концерту у творах Вікторії Польової «Піснеспіви», у концерті «Господи, Владико наш» (1998) та «Нехай прийде царствіє Твоє» (2000) Євгена Станковича. До духовно-сакральної тематики звернувся Юрій Іщенко в концерті «У блакитно-золотавих тонах», до духовних текстів – Віктор Степурко («Отче наш», «Благальна Єктенія», «Вірую»), Володимир Птушкін («Salve Regina») тощо. Цій же тематиці присвячений твір Юрія Ланюка «Палімпсести» на канонічні вірші та вірші Василя Стуса.

Повернення до первинних цінностей української нації закарбовує поєднання релігійної та історичної тематик у творах Володимира Птушкіна, Євгена Станковича та ін. Сучасне осмислення фольклорної спадщини пронизує твори Юрія Ланюка, Олександра Яковчука, Якова Лапинського, Володимира Губи.

У роки незалежності українська музика, входячи в контекст світового музичного процесу, була зорієнтована на пошуки чогось надзвичайного. Це відбилося в концептуально-образних новаціях музичного мистецтва. Це відбилося в кантаті композитора Олександра Козаренка «П'єро мертвопетлює» (1994). Не менш масштабною за змістом є «Швейцарські фрески» (2002) Лесі Дичко – твір для читця, меццо-сопрано, дитячого хору, змішаного хору, органа та ударних.

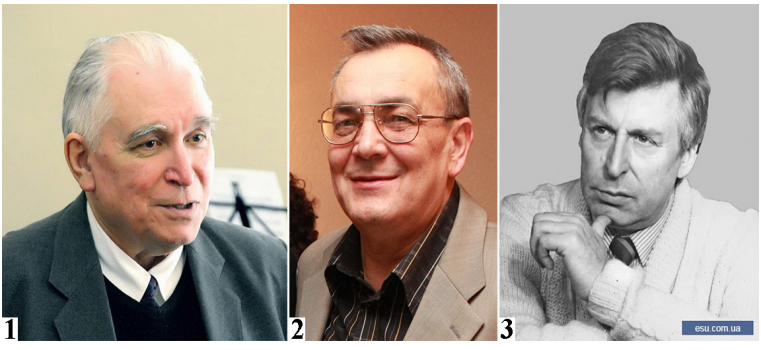
Творчість композиторів на початках незалежної України звернена до народних основ. Так, фольклорні мотиви

пронизують музику кантати Володимира Зубицького «Ярмарок», ораторію Олександра Яковчука «Скіфська пектораль». До народних пісень звертається Людмила Шукайло в кантаті для хору a cappella «Пори року» (1993).

На зламі XX – XXI ст. українські композитори прагнуть осягнути історичний шлях українського народу. Серед творів можна відзначити «Український реквієм» Володимира Птушкіна (слова Степана Сапеляка), макроцикл Євгена Станковича «Страсті за Україною». Леонід Грабовський звертається до спадщини Григорія Сковороди – кантата «Temnere mortem» (1991) написана на уривки з латинського вірша філософа «Про вічність», в яких торкається вічних питань життя та смерті, віри та сили духу людини.

У жанровому колі сучасної вітчизняної музики зберіг значущість жанр симфонії, до якої (часто в синтезі із жанрами ораторії, кантати, меси, балету тощо) звертаються Левко Колодуб (симфонія № 5) (1993) присвячена пам'яті жертв голодомору та репресій 30-х рр. XX ст., симфонія № 6 присвячена австрійському композитору початку XX ст. Арнольду Шенбергу. Плідно в цьому жанрі працює Євген Станкович «Sinfonia Larga», «Lirica», «Dictum», «Мов бризки піни з гір», Володимир Золотухін «Іспанська балада», Віталій Губаренко симфонії-балети «Зелені святки» і «Liebestod», «Deprofundis» («Із безодні благаю» – перші слова католицької молитви) для тенора, сопрано, симфонічного оркестру на вірші Тараса Шевченка (1995), Ігор Щербаков «Покаянний вірш».

У площині камерної, зокрема програмної, музики інтенсивно працюють Валентин Сильвестров, Євген Станкович (Камерна симфонія № 5 «Потаємні поклики») (1995), симфонія № 9 для фортепіано соло і струнного оркестру (2000), камерна симфонія № 4 Віталія Губаренка (1994–1996), Левко Колодуб, Віктор Камінський, Мирослав

Композитори, що працюють в жанрі симфонії: 1 – Лев Колодуб; 2 – Євген Станкович; 3 – Володимир Золотухін

Скорик, Іван Карабиць, Володимир Губа, Володимир Золотухін та ін. Новаційність і експериментаторство формують потяг Сергія Зажитька, Миколи Ковалінаса, Олександра Козаренка, Юрія Ланюка, Кармелли Цепколенко до «розмивання» жанрових меж, оновлення мови музики, синтез видів мистецтв та створення атмосфери інтелектуальної гри.

Композитори, що працюють у площині камерної музики: 1 – Валентин Сильвестров; 2 – Сергій Зажитько; 3 – Іван Карабиць; 4 – Володимир Губа

У сучасній українській музичній культурі інтенсивно розвивається жанр інструментального концерту. Це особливо простежується в Концерті для двох скрипок, двох флейт, органа, клавесина та камерного оркестру Віктора Камінського (1996). Діалог сучасності та бароко відтворює також Концерт для струнних і клавесина Марини Денисенко, сучасності та романтизму – фортепіанний концерт Віктора Камінського пам'яті Василя Барвінського – одного з найоригінальніших митців Галичини першої половини XX ст.

Камерне музикування зумовило появу великої кількості камерних оркестрів. Сьогодні вони функціонують у всіх обласних філармоніях, при музично-освітніх установах. Найвідоміші серед них: оркестр імені Дмитра Ахшарумова (Полтава), оркестр Київського Будинку вчених НАН України, оркестр Тернопільської обласної філармонії «Continuo», Київський камерний оркестр, Harmonia Nobile (Івано-Франківськ), академічний оркестр «Віртуози Львова» та ін.

Академічний Камерний Оркестр HarmoniaNobile

Потреба у певній творчій мобільності, з одного боку, а з другого – зосередженість на змалюванні емоційно-почуттєвого життя людини зумовили особливу увагу до жанру камерної опери, яка не вимагає залучення великої кількості виконавців, використання складних декорацій, а за відсутності фінансування може бути виконана в концертному варіанті. На цій царині плідно працювали корифей музичного театру Віталій Губаренко – моноопера

для тенора з оркестром «Самотність» за «Листами невідомої» Проспера Меріме (1993), опера «Монологи Джульєтти» (1998), за Вільямом Шекспіром (лібрето Марини Черкашиної-Губаренко), Кармелла Цепколенко – опера «Портрет Доріана Грея» (лібрето Сергій Ступака) (1990), «Між двох огнів» за мотивами «Степного вовка» Германа Гессе, мала камерна опера «Час покаяння» Олександра Козаренка.

Сцена з моноопери «Монологи Джульєти»

Характерною тенденцією роз-витку музичної культури років не-залежності слід вважати пожвавлення фестивального і конкурсного руху. Він охоплює різні напрямки і сфери музичного мистецтва: класичну і сучасну, джаз, рок- та поп-музику.

Після проголошення незалежності України пов-сякденними стали народні свята-конкурси «Лесині джерела», «Сорочинський ярмарок», фестивалі національних культур «Всі ми діти твої, Україно», «Гуцульський фестиваль», міжнародний фестиваль українського фольклору «Берегиня», та ін.

Українське мистецтво зробило крок назустріч міжнародному культурному співтовариству. Класична музика виконується, головним чином на фестивалях. Серед них найповажніший «КиївМузикФест» започаткований 1990 р. Головною його ідеєю є підтримка вітчизняної музичної культури, зокрема, творчості сучасних українських композиторів, твори яких завжди представлені у фестивальній програмі. За тридцять років свого існування фестиваль став енергійним поштовхом, активним стимулятором і прецедентом для появи цілої низки міжнародних фестивалів України – за хронологією виникнення: 1991 – «Музичні прем'єри сезону» (з 2018 р. – «Київські музичні прем'єри»), «Харківські асамблеї»; 1992 – «Форум музики молодих»; 1995 – «Два дні й дві ночі нової музики» в Одесі; «Контрасти» у Львові.

Виступи на фестивалі «КиївМузикФест»

Вітчизняне музичне мистецтво від середньовіччя до сучасності репрезентує фестиваль «Золо-товерхий Київ». Його концертні програми вміщують зразки давньоукраїнського церковного співу, хорові концерти Максима Березовського, Артема Веделя, твори композиторів XIX і XX ст. Досить популярними серед

виконавців є «Форум музики молодих» (Київ), «Дніпровські зорі» (Дніпро).

Починаючи з 1991 р. на базі Львівського державного театру опери і балету ім. Івана Франка проводяться раз на три роки міжнародні конкурси співаків-вокалістів імені Соломії Крушельницької. В конкурсі беруть участь провідні співаки не лише України, а й багатьох зарубіжних країн, що важливо і престижно для пропаганди музичного мистецтва України. Все більшої популярності набувають міжнародні конкурси «Оксамитові сезони Криму» (Ялта), ім. Станіслава Людкевича у Львові, ім. Дениса Січинського в Івано-Франківську та ін. Проводяться численні міжнародні конкурси інструменталістів: піаністів – пам'яті Володимира Горовиця (Київ), диригентів – ім. Степана Турчака, хорових колективів – ім. Миколи Леонтовича, бандуристів – ім. Гната Хоткевича, багатопрофільний конкурс ім. Миколи Лисенка, конкурс молодих виконавців ім. Володимира Крайнєва (Харків), Всеукраїнський конкурс молодих композиторів і виконавців «Жива музика» (Київ), Міжнародний конкурс вокалістів імені Івана Алчевського (Харків), Міжнародний фестиваль «Музичні імпрези України» (Черкаси, 2016) та ін. У 2006 р. був проведений Перший всеукраїнський конкурс молодих диригентів, присвячений 100–річчю від дня народження відомого диригента Натана Рахліна. Досягнення у сфері композиторської творчості відзначаються присудженням щорічної премії імені Бориса Лятошинського. Активний конкурсний рух сприяє виявленню і подальшому росту молодих виконавців, диригентів, композиторів, творчість яких є вагомим внеском у культурний розвиток вільної України.

Виступ лауреатки 1-ої премії V міжнародного конкурсу оперних співаків ім. Соломії Крушельницької – Руслани Коваль

Диригент оркестру Collegium Musicum Іван Остапович

Восени 2014 року в Києві Національний портал академічної музики Music-Review Ukraine (керівник Олександр Пірієв) започаткував культурно-просвітницький проект «Нова філармонія». Його головною метою є

підтримка талантів України – тих, хто розпочинає творчий шлях, а також всесвітньо відомих виконавців.

Активно стали створюватися й музичні колективи, орієнтовані як на сучасну академічну музику, так й на пошук нових підходів для виконання класики. Зокрема, в Україні вже більше двох років існує оркестр Collegium Musicum (диригент Іван Остапович). Ці переважно молоді виконавці мають надзвичайно креативні погляди на, здавалося би, серйозну музику: грають у джинсах, запрошують керувати концертом звичайних слухачів, Ще один ансамбль сучасної музики, який активно пропагує академічне мистецтво створений у Києві італійським музикантом Луїджі Гаджеро. Одна з цілей цього ансамблю – виконання творів українських композиторів. Нові шляхи для пропаганди академічної музики шукає й Агенція «УХО» і її засновники Олександра Андрусик та Євген Шимальський. У 2015 році широкого резонансу набув їх проект «Архітектура голосу». Виступи у рамках циклу сучасної академічної музики відбувалися у «немузичних» місцях Києва: у церкві, басейні або планетарії. Так концерт французько-італійського ансамблю La Dolce Maniera було організовано у кінотеатрі «Флоренція». Нову музику також можна було послухати в Музеї природничих наук та у «тарілці» на Либідській. А завершився проект хоровою ходою у центрі міста. Доволі цікавою є участь українських музикантів у синтетичних фестивалях, де органічно співіснують різни види мистецтв. Показовою тут може бути програма «Академічна музика» на ГОГОЛЬФЕСТ'

Яскравим заходом, що значно розширює аудиторію шанувальників академічної музики, став проект «Битва Оркестрів». Він є унікальним, аналогів йому немає не лише в Україні, а й у всьому світі. На сцені одночасно

Битва оркестрів між Національним Академічним оркестром Народних Інструментів і Оркестром Заслуженого Ансамблю Пісні і Танцю Збройних Сил України

знаходяться два колективи, що ніби кидають один одному виклик й намагаються перевершити своїх колег власною майстерністю та винахідливістю. Проект стартував навесні 2015 року в Одесі. На музичному рингу вже зійшлися кращі оркестри Одеси, Львова, Миколаєва, Харкова та Києва. У 2018 році також започаткували проект «Битва оркестрів. Діти».

Камерний оркестр «Віртуози Києва»

Можливість вільно дотор-кнутися до живої музики поза стінами музичних академічних установ – це одна із сучасних, цілком європейських практик. Підвищенню інтересу до ака-демічної музики сприяє проведення концертів просто неба. У липні 2016 року концертний майданчик було розміщено у Національному ботанічному саду ім. Миколи Гришка, де з успіхом виступав камерний оркестр «Віртуози Києва».

2. Популярна музика в Україні на межі XX – XXI ст.

Значних успіхів за роки незалежності досягла українська естрада. З отриманням незалежності популярна музика отримала новий поштовх. Стосовно дефініції терміну «поп-музика», є низка визначень – це поняття, що охоплює різні стилі, жанри та напрями. В свою чергу є окремим жанром популярної пісні та явищем масової культури. Також існує версія, що «поп» – це стиль (нерідко можна почути фразу «… співати в стилі «поп»...»). У роки СРСР основною формою популярної музики був «традиційний поп», який прийнято було називати «естрадна музика» або «естрада». На сучасній сцені представлені майже всі напрями: від фолку до acid джазу. Розвивається клубна культура.

Своя власна естрада, яка тепер має назву шоу-бізнес, в Україні пройшла шлях від хобі купки ентузіастів до світового визнання і прибуткової індустрії. Вітчизняні артисти відкривали нашу країну світу, завойовували популярність за кордоном, створювали міжнародний імідж України.

У 90-ї роки XX ст. нові пісні продовжують дарувати слухачам і глядачам Оксана Білозір, Віталій Білоножко, Софія Ротару, Раїса Кириченко, Павло Дворський, Василь Зінкевич, Алла Кудлай, Павло Зібров, Лілія Сандулеса, Таїсія Повалій Тарас Петриненко, Іван Попович, та інші майстри естрадного мистецтва.

Старт української незалежної сцени, не схожої на жодну іншу у світі, був даний ще за два роки до появи нашої країни, а саме у 1989 році, коли 24 вересня у Чернівцях відбувся фестиваль української музики «Червона рута – 89». Тут вперше заявили про себе популярні в майбутньому гурти – «ВВ», «Брати Гадюкіни», «Кому вниз», а також маловідома тоді виконавиця Ірина Білик. Кожний новий фестиваль відкривав нові імена молодих виконавців. Так, на фестивалі у 1991 році у Запоріжжі виступав Андрій Кузьменко – тепер відомий як «Скрябін». Донецька «Червона Рута» у 1993 році відкрила Олександра Пономарьова та Руслану Лижичко, через два роки у Криму на фестивалі виступили зовсім молоді Ані Лорак та Наталя Могилевська. Ще через два роки у Харкові на сцені «Червоної Рути» засвітилися «Танок на майдані Конго» і «Тартак».

Учасники фестивалю української музики «Червона рута– 89»

«Червона Рута» стала справжнім ярмарком талантів, а головне майданчиком, на якому могли заявити про себе молоді українські виконавці, з причини відсутності тоді доступу на радіо і телебачення. Поряд із прославленими і відомими широкому загалу співаками і виконавцями, лауреатами ставали маловідомі українському слухачеві Андрій Миколайчук, Едуард Драч, Марійка Бурмака, Тарас Курчик, ансамблі «Млин» (Львів), «Заграва» (Коломия). Абсолютним лауреатом «Червоної рути» став кобзар Василь Жданкін – за особливу глибину виконання, яскраво національну визначеність.

Віка Врадій на «Червоній руті» (1991)

Символ бунтівного духу напри-кінці 80-их була «Сестричка Віка» (Віка Врадій). Смілива та епатажна у своїх піснях зі сцени говорила про такі речі, про які на той час було неприйнятно говорити. Саме завдяки їй і таким як вона тодішній рок став справді музикою свободи. На фестивалі «Червона рута» «Сестричка Віка», завоювала перше місце в категорії рок-виконавців. У січні 1992 року вона отримала титул «Міс Рок-Європа». З 1993 р. живе в США.

У середині 90-тих на одному з українських телеканалів вперше виходить передача, яка робить українську музику дійсно популярною у молодіжному середовищі. «Територія А» та її ведуча Анжеліка Рудницька кожного дня складають хіт-парад, у якому фігурують виключно наші виконавці. Виходив цей проект протягом 1995–2000 років. За час існування вийшло понад 5000 випусків. До 2000 року передача була абсолютно культовою. Ця передача виконувала архіважливу просвітницьку і навіть продюсерську функцію, адже до 1995 року мало хто з українців підозрював, що в нас є плеяда автентичних і оригінальних гуртів та виконавців, таких як «Аква Віта», «Фантом-2», «Ван-Гог» тощо. На березень 2020 р у Києві був запланований ювілейний концерт – 25 років «Території А», який перенесено на невизначений термін.

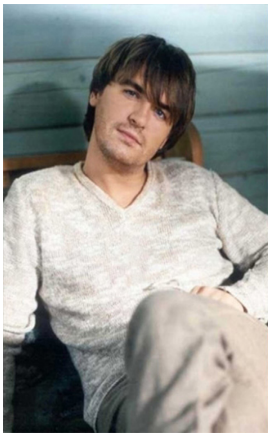
Іво Бобул та Лілія Сандулеса

Іншим майданчиком, який популяризував українську пісню стало радіо «Промінь» – де цілими днями крутили популярних у ті дні виконавців Іво Бобула («Берег любові», «А липи цвітуть», «Промінь мого серця»), Віктора Павлика («Ти подобаєшся мені» – найкращий ліричний шлягер України 1994, «Шикидим», 1996), проросійсько налаштованих «Братів Карамазових».

Ірина Білик (1990)

Найбільш помітною українською співачкою того періоду прийнято вважати Ірину Білик. У 1995 році вона вирушає у перший в історії української популярної музики концертний тур «Нова», У 1996 році на честь п'ятиріччя Незалежності України Ірина Білик отримує звання Заслуженої артистки України, а серед народу «українська Мадонна».

Олександр Пономарьов (1990)

Серед чоловіків у цей час сходить зірка Олександра Пономарьова. Після дебюту на «Червоній Руті» через рік співак бере участь у Міжнародному фестивалі мистецтв «Слов'янський

Асія Ахат

базар» у Вітебську, на якому посідає друге місце. Співак став першим секссимволом українського шоу-бізнесу.

У 1992 році у Каховці (Херсонська область) вперше відбувся фестиваль «Таврійські ігри». Від середини 90-тих і до початку 2000-них років фестиваль був наймасштабнішою подією музичного життя країни. Крім «Таврійських ігор», організатори фестивалю проводять й інші акції: «Чорноморські ігри», «Майбутнє України», «День Перемоги», вручають національну премію «Жар-птиця» в жанрі естрадної пісні.

В 1992 році за підтримкою мецената Ростислава Штиня вперше відбулося грандіозне шоу «Нова українська хвиля». Це була одна з перших акцій, що ознаменували прихід в Україну цивілізованого шоу-бізнесу. Агентство «Нова» організовувало концертні тури Ірини Білик, групи «ВВ», Андрія Данилко (Вєрки Сердючки), Ассії Ахат (Інесса Ассія Баленко).

В середині 90-х XX ст. засвітилася зірка майбутньої попдіви Тіни Кароль (Тетяна Ліберман), яка від 1996 р. за свої пісні й творчість щороку отримує церковні і державні нагороди

Виконавці поп-музики, які почали свою кар'єру в 90-і роки XX ст.: 1 – Тіна Кароль; 2 – Наталія Бучинська; 3 – Катя Chilly; 4 – Ані Лорак; 5 – Assol; 6 – Міка Ньютон

або музичні й телевізійні премії. Не менш відомою з 1995 року стала Наталія Бучинська, яка перемогла на фестивалі «Червона Рута», приймала участь в ряді фестивалів. стала наймолодшою народною артисткою України (2004). Вона є лауреатом Всеукраїнської премії «Жінка ІІІ тисячоліття» у номінації «Рейтинг» (2008) та найкращою співачкою телерадіофестивалю «Прем'єра пісні – 2010».

До ранніх «пташок» української естради можна віднести Катю Chilly (Катерина Кондратенко). Її перші професійні виступи відбулися на «Пісенному вернісажі-96» і «Ялті-96» (червень–липень 1996 р). Цього ж року вона стала найзначнішим відкриттям в українській попмузиці, виборовши перше місце серед попвиконавців на фестивалі «Червона рута» у Харкові 1996. За роки професійної кар'єри Катя Chilly випустила чотири альбоми. Співачка добре знана за кордоном, оскільки досить часто і багато виступала в Польщі, Німеччині, Швеції, США, Великобританії та ін.

Суперечливою видалася співачка Ані Лорак (Кароліна Куєк), яка на музичній сцені з 1995 р. Україна дала їй усе для визнання в шоу-бізнесі. У репертуарі понад 10 альбомів, 24 відеокліпи. У 1999-му Кароліна стала наймолодшою Заслуженою артисткою України. Вона представляла Україну на конкурсі «Євробачення-2008» у Белграді, де посіла 2-е місце. Під час українсько-російської війни 2014 року не переривала зв'язки з російським шоу-бізнесом, за що неодноразово піддавалась критиці в Україні. Її концерти неодноразово блокувалися національно налаштованими активістами в Одесі, Києві. Відзнаку, встановлену на її честь на Алеї зірок у Чернівцях знищили. 2017 року редакційна колегія журналу «Viva» прийняла рішення виключити Ані Лорак з номінантів щорічного конкурсу «Viva! Найкрасивіші 2016» на вимогу українських читачів журналу, які засуджують концертні виступи Лорак на території Російської Федерації. Фактично, Ані Лорак зараз проживає і працює в Росії.

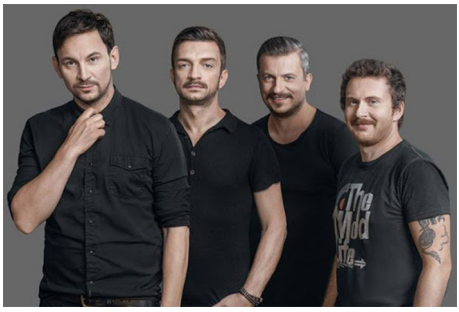
Михайло Поплавський

З 1995 р. засвітилися Assol (Катерина Тараненко), Міка Ньютон (Оксана Грицай), яка з 2012 р проживає в США випускає пісні англійською й українською мовами.

Досить цікавим проектом кінця 90-х років XX ст. став «Юний орел».

У 1997 році ректор Київського національного університету культури Михайло Поплавський, за його словами, створив команду для розробки концепції «іміджевої комунікації університету». В рамках ідеї і на основі «теорії стресу», вийшов на сцену як співак (з піснею «Юний орел», яку написали Юрій Рибчинський та Геннадій Татарченко). Метою було привернення уваги до університету, а також створення нестандартного іміджу керівника вузу. У листопаді того ж року відбувся перший творчий вечір Михайла Поплавського в Палаці «Україна» – «З любов'ю до України». Цей проект протримався на сцені більше десяти років. У 2006–2010 роках Михайло Поплавський дав ряд концертів, що називалися «прощальними» в різних містах України, що не завадило, однак, продовжити йому виступати й надалі. У 2020 році «Співочий ректор» разом із Олегом Винником заявили про відродження української музичної премії «Українська пісня року»

Гурт «Друга ріка»

В середині 90-х років XX ст. популярним став український рок-гурт «Друга Ріка» (інколи Друга Ріка та 2R) (Житомир, 1996) з лідером Валерієм Харчишиним. Грають у стилі поп-року з елементами нью-вейву, пост-панку, брит-попу та інді-року. Пісні гурту тричі ставали «Піснею року» на фестивалях «Таврійські ігри». 8 березня 2019 року група встановила концертний рекорд, зібравши під сценою близько 8000 слухачів. Трек «Вже не саме» став першим інтернаціональним, який завоював популярність в європейському медіа-просторі.

Початок 2000-них років ознаменувався тим, що вперше українську сцену можна назвати шоу-бізнесом. У цей час ознаками естради стали комерціалізація, поява яскравих образів, дорогих шоу і нестандартних підходів для завоювання серця слухача.

Українські музиканти почали високо цінуватися не лише у своїй країні, але й у ближньому зарубіжжі та навіть на Заході. Тому не дивно, що в Україні появилося багато популярних музичних телевізійних каналів, у кожного з якого є своя унікальна фішка.

Найстарішим українським музичним каналом України, який виник ще у 1998 на базі київської телекомпанії «Обрій» є «Music Channel O-TV». Він багато в чому став

першопрохідцем серед музичних ТВ-каналів країни: тут вперше дали глядачам можливість замовляти відеокліпи по телефону, вперше з'явився SMS-чат і багато чого іншого. В його ефірі виходять не тільки кліпи, а й передачі про зірок шоу-бізнесу, кіно та моду.

У 2000 році в мережі мовлення з'явився телеканал EU Music HD але називався він тоді RU Music і транслював виключно російськомовні відеокліпи. У цей період ТВ-канал отримав популярність і навіть завоював кілька державних нагород в галузі телебачення («Золоте перо», «Кришталевий мікрофон»). Напрямок каналу різко трансформувався у 2015 році: замість російських кліпів в ефірі з'явилися європейські відео, а сама назва, так само як і логотип, змінилися на вже звичне EU Music.

На врученні музичної премії «M1 Music Awards»

У 2001 році розпочав свою роботу один із найвідоміших канал M1, який із того часу займає більше третини всього музичного ефіру країни. Основна аудиторія M1 – це молодь до 25 років. Серед ведучих каналу є такі зірки шоу-бізнесу як Мішель Андраде, Микита Добринін і Ольга Цибульська. На M1 виходять такі телешоу як «Перший TV влог», «Webкамера» і безліч різних хіт-парадів, включаючи «Instagram chart», «Золотий Грамофон» і «Кращі кліпи тижня». У 2015 році у каналу з'явилась власна музична премія – M1 Music Awards. За п'ять років існування нагороди рекордсменом за кількістю головних призів став дует «Время и стекло».

У 2007 році від основного M1 відокремився ТВ-канал M2 Цей. За час існування його концепція не раз змінювалася. Спочатку це був телевізійний канал в ефірі якого були кліпи 90-х і початку 2000-х. Таким чином, він орієнтувався на більш дорослу аудиторію, ніж M1. У 2012 році був узятий курс на омолодження і популярні музичні течії: так на M2 з'явилися реп і поп-музика. З 2015 року в ротації каналу можна було побачити відеоролики українською мовою або створені українцями. З того часу у M2 з'явився слоган «Канал української музики», і виходять на ньому відповідні програми: «Головний хіт-парад України» та інші.

У медіа холдинг «U.A. Inter Media Group» входив музично-розважальний телеканал «MTV Україна», що розпочав мовлення 24 серпня 2007 р. Його першим кліпом став «Танці» групи «Воплі Відоплясова». Трансляція здійснювалася

виключно українською мовою. В ефірі MTV були присутні 4 шоу українського виробництва: Rock Ukraine, MTV день, MTV Ukraine Top 20, Зроблено. Rock Ukraine – щоденне знайомство глядацької аудиторії з новими українськими групами. MTV день – щоденне чотиригодинне музичне шоу. MTV Ukraine Top 20 – український хіт-парад. Телеканал припинив своє існування у 2013 р. На його місці розпочав мовлення молодіжний телеканал ZOOM.

Із червні 2001 по квітень 2012 року здійснював мовлення український музичний телеканал Enter-music (раніше – Enter), який входив до U.A. Inter Media Group. Після закриття він був замінений дитячим телеканалом Піксель tv. Закриття каналу у квітні 2012 року його директор, Юрій Молчанов, пояснював перенасиченням українського ефіру музичними каналами та падінням популярності музичних каналів взагалі.

Міжнародна мережа каналів Music Box має свій підрозділ і в Україні. Music Box UA, який з'явився у 2007 році, і основою його ефіру стала танцювальна музика України і зарубіжних країн. З 2012 року на ньому виходять програми власного виробництва: «Top Dance Chart», «Музпрогноз» та інші. Тв-канал доступний через супутникове телебачення по всій Європі і на Близькому Сході, а з 2016 року його можуть подивитися користувачі кабельного телебачення в Польщі. Однією із головних фішок телеканалу довгий час була інтерактивність: глядачі були в прямому контакті з віджеями і могли замовляти композиції. Але у 2017 році канал змінив свій стиль, і ця можливість зникла.

Необхідно відзначити, що не тільки центральні канали пропагували українську музику, а й кілька місцевих телекомпаній.

Окрім музичних телеканалів в цей час почали транслюватися й телешоу, які популяризували українську музику. Так, із 1997 по 2014 рік на екранах Першого національного в ефірі був Всеукраїнський дитячий телевізійний вокально-хореографічний конкурс «Крок до зірок». Це єдиний в Україні дитячий проект, у якому безкоштовно брали участь найталановитіші діти-вокалісти та хореографічні колективи з усієї країни. «Крок до зірок» – це була прекрасна нагода здійснити перші кроки на професійній сцені і побачити себе на центральному всеукраїнському каналі телебачення.

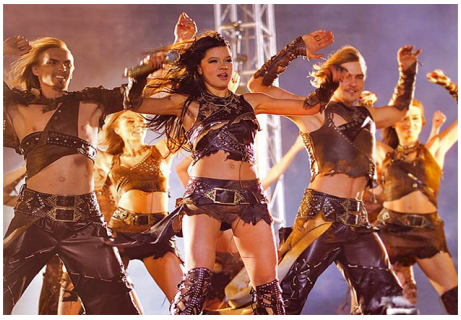
Ігор Кондратюк на останньому 1000-ому випуску програми «Караоке на Майдані»

Ведучі телешоу «Шанс» Наталя Могилевська та Андрій Кузьменко (Скрябін)

Фабрика зірок

Руслана на конкурсі «Євробачення-2004»

Тут починали свою кар'єру Юлія Саніна, Єва Бушміна, Міка Ньютон, Марія Яремчук та ін.

Найбільшим шоу-довгожителем українського телебачення стало «Караоке на Майдані», яке почало виходити в ефір з 1999 року. За цей час змінювалися канали («Інтер», «1+1», СТБ) та нюанси правил шоу. Незмінним залишався ведучий – Ігор Кондратюк. «Караоке на Майдані» проіснувало 20 років і закрилося тільки в 2019 році після свого тисячного (!) випуску.

Одна з головних цінностей проекту в тому, що шоу стало кузнею кадрів для цілого покоління українських артистів Через випробування народною любов'ю пройшли співачка Alyosha, Віталій Козловський, вокаліст гурту «Антитіла» Тарас Тополя, Діма Kadnay і ін.

З 2003 року фіналісти програм караоке на майдані почали потрапляти в перше українське талант-шоу, яке не має світових аналогів – легендарний «Шанс». За один день ведучі Наталя Могилевська та Андрій Кузьменко разом із музичним продюсером Володимиром Бебешко, хореографами Дмитром Коляденком та Юрієм Бардашем, а також виконавчим продюсером Ігорем Таланом мали зробити з простих людей справжніх зірок. «Шанс» тричі отримувала нагороду престижної української телевізійної премії «Телетріумф», у 2004 році в номінації «Телевізійна гра», 2006 року в номінації «Розважальна програма», у 2007 році в номінації «Музична передача».

«Караоке на Майдані» і «Шанс» стали ґрунтом, з якого зросли нові імена в українській музиці. І завдяки цьому крок за кроком почала зростати і українська музична індустрія.

Одним із ключових реаліті-шоу для сучасного українського шоу-бізнесу став телевізійний проект «Фабрика зірок», головна мета якого – підтримка молодих виконавців. Стартував вперше влітку 2007 року, на «Новому каналі».

Учасники конкурсу Євробачення від України різних років: 1 – Вєрка Сердючка (2007); 2 – Ані Лорак (2008); 3 – Світлана Лобода (2009); 4 – Тіна Кароль (2006)

Протягом 2007–2009 та 2011 років відбулося 4 сезони. Не всі випускники «Фабрики» стали зірками, але багато імен його учасників (Ольга Цибульська, Володимир Дантес, Стас Шурінс, Олексій Матіас, Макс Барських) й досі на вустах. Популярність у цього музичного реаліті була позамежна.

Головний успіх вітчизняної музики відбувся 16 травня 2004 року, коли Руслана та її «Дикі танці» підкорили Європу вигравши «Євробачення». Це була не перша поява України на сцені престижного конкурсу. Альбом «Дикі танці», став першим 5-кратно платиновим альбомом в Україні.

Тріумф Руслани зробив «Євробачення» дуже популярним серед вітчизняних виконавців, потрапити на конкурс намагалися більшість знакових артистів країни. У 2007 році Європу підкорила Вєрка Сердючка, яка зайняла на «Євробаченні» друге місце, також другою через рік була Ані Лорак. Злата Огнєвіч з Євробачення-2013 привезла до України третє місце. Менш вдало на головному пісенному конкурсі Європи виступали Тіна Кароль та Світлана Лобода.

У цей час починається кар'єра багатьох сьогодні знаменитих співаків. Серед них Анастасія Приходько (2007–2018) заслужена артистка України (2017), переможниця 7-го сезону російського шоу «Фабрика зірок» та співзасновниця громадського руху «Вимагаю змін». Анастасія має доволі рідкісний для естради голос – контральто. Займає активну громадську позицію. Так, під

Виконавці поп-музики, які почали свою кар'єру в 2000-х рр.: 1 – Анастасія Приходько; 2 – Оля Полякова; 3 – Світлана Лобода; 4 – Макс Барських; 5 – Віталій Козловський; 6 – Tayanna

час Євромайдану кілька разів виступала зі сцени, відмовилась від усіх нагород, які їй були вручені в Росії.

Наприкінці 1990-х розпочала музичну кар'єру Ольга Полякова, ставши лауреатом фестивалів «Море друзів» (Ялта) та «Крізь терни до зірок» (Черкаси) Вона є засновницею та головою політичної партії «Партія білявок». В травні 2019-го Полякова заявила, що створює «першу в Україні партію жінок». За версією журналу Viva в номінації «Найкрасивіша жінка» в 2018 отримала перемогу

Із 2003 р. засвітилася зірка Віталія Козловського, який переміг в першому сезоні музичного телепроєкту «Шанс», з піснею «Чорнобривці». У грудні 2015 року дав великий сольний концерт «220» у Національному палаці мистецтв «Україна». З вересня 2020 року став старшим викладачем вокалу у Київській академії естрадного та циркового мистецтв. Віталій має більше 50 нагород та премій, зокрема: «Пісня року» (2005–2010), «Золотая шарманка» (2007–2010), «Шлягер року» (2007–2010), отримав декілька нагород «Секс-символ», «Людина року», «Золотий грамофон», «Кришталевий мікрофон», як найбільш успішний переможець талант-шоу, «Кращий співак» за версією Ukrainian Music Awards (2009), «Заслужений артист України» (2009). Однак попри все це Віталій займає незрозумілу

громадянську позицію, через що його часто критикують. Так, 9 травня 2018 він виступив у Москві на святковому концерті, присвяченому російському державному святу Дня перемоги. За це Львівська облрада прийняла звернення до Президента щодо позбавлення Віталія звання «Заслужений артист України».

Світлана Лобода (сценічне ім'я Loboda) почала свою співочу кар'єру в 2001 році. Перед сольними виступами була короткочасною учасницею таких українських гуртів як «Капучино» та «ВІА Гра». Музична кар'єра підкріплюється надмірною еротичністю та вульгарністю. 2009 року представляла Україну на 54-му пісенному конкурсі «Євробачення» у Москві з піснею «Be My Valentine!», де посіла 12 місце. За час перебування на сцені отримала вісім статуеток українських музичних премій «YUNA», «M1 Music Awards» та «Пісня року», і десять статуеток російських музичних премій «Fashion People Awards», «RU. TV», «Реальная премия MusicBox», «Золотий Грамофон» та «Премия Муз-ТВ». Із 2013 Заслужена артистка України.

Після початку тимчасової окупації Криму Російською федерацією продовжила виступи в Росії, зокрема брала участь в пропагандистських телешоу та згодом відмовилась від концертів в Україні. Проживає в Москві.

Надзвичайно популярним є український російськомовний співак Макс Барських (Микола Бортник). Його дебют як співака та композитора відбувся 2008 року, коли Макс став учасником телевізійного шоу «Фабрика зірок 2». У 2010 визнаний найкращим українським артистом за версією MTV Europe Music Awards. У 2011 презентував перший в СНД кліп у форматі 3D на пісню «Lost In Love (Теряю тебя)». Режисером відео виступив продюсер артиста – кліпмейкер Алан Бадоєв. У 2012 презентував найдорожчий в Україні хоррор-мюзикл під назвою «Z.Dance». Виступає в основному в Росії. У вересні 2018-го Макс Барських підписав контракт із грандом світового шоу-бізнесу – компанією Sony Music.

З 2006 р. заявила про себе Tayanna (Тетяна Решетняк) з Чернівців. Попри молодий вік вона вже має музичні премії M1 Music Awards, YUNA, Золота Жар-птиця, Жінка ІІІ тисячоліття.

Не менш відомими є MamaRika (Анастасія Кочетова), яка пройшла ьривалий і нелегкий шлях до успішної кар'єри. Ще в 14-річному віці дівчина перемогла в конкурсі «Червона рута». У 17 років вона взяла участь у телешоу «Американський шанс», де також стала першою. У віці 19

Виконавці поп-музики, які почали свою кар'єру в 2000-х рр.: 1 – MamaRika; 2 – Оля Цибульська; 3 – Юлія Думанська; 4 – Світлана Тарабарова; 5 – Сергій Бабкін; 6 – Oleynik

років Анастасія під псевдонімом «Еріка» стала фіналісткою вокального талант-шоу «Фабрика зірок-3». Однак, в Україні таку обдаровану співачку дуже довго не помічали. Тільки в 2016 р. виконавиця з'явилася в образі MamaRika, а її пісня «Мама Ріка» розірвала всі вітчизняні танцполи.

У 2007 році переможницею першої української «Фабрики Зірок» у складі дуету «Опасные связи» з Олександром Бодянським стала Оля Цибульська. Уже в 2009 р вона розпочала сольну кар'єру. У 2017 р Цибульська презентувала музичне відео на авторську пісню «Чекаю. Цьом» записану разом із гуртом «DZIDZIO». Відео увійшло за переглядами до 20-ти найпопулярніших кліпів українською мовою в YouTube. У 2018 році Цибульська стала першою українською співачкою, що отримала право на знімання відеоролика до офіційного саундтреку мультфільму виробництва Warner Bros. Animation.

Ще одна учасниця проєкту «Фабрика зірок» Світлана Тарабарова також знаходиться в нашому списку. У 2008 році вона брала участь у співочому талант-шоу «Фабрика зірок». Разом із Регіною Тодоренко виступала в складі гурту «Real O» створеного з учасниць конкурсу. Зараз дівчина є успішною сольною виконавицею. Світлана є володаркою національної

музичної премії «Пісня року-2014», лауреаткою музичної премії «Золота жар-птиця» у номінації «Прорив року» та номінанткою інших національних музичних премій. ЇЇ пісні три роки поспіль (2017—2019) обиралися найкращими піснями року у рамках української музичної премії «Музична платформа». Співачка всіляко підтримує воїнів АТО і випускає свою власну лінію одягу під назвою «Svitlo v tobi».

Одним із найдушевніших і незвичайних українських співаків, які починали свою кар'єру на початку 2000-х є Сергій Бабкін. Протягом 2000–2007 років був у складі групи «5'nizza». В цей час він записав і кілька сольних альбомів у яких були пісні, непритаманні манері групи. Після розпаду колективу артист продовжував свою творчу діяльність, але на пік популярності він вийшов кілька років тому завдяки участі в телепроєктах. Бабкін був одним із тренерів 7-го і 8-го сезонів вокального шоу «Голос країни», а також разом зі своєю дружиною Сніжаною брав участь в 5-му сезоні шоу «Танці з зірками». Пісні у виконанні Сергія Бабкіна, проникають у найпотаємніші куточки душі.

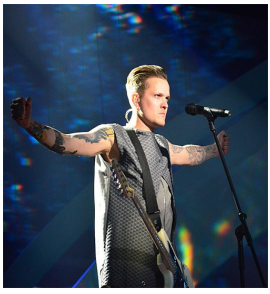
У 2008 році разом із Володимиром Дантесом в українському співочому талант-шоу «Фабрика Зірок-2» переміг Вадим Олійник із Чернівецької області. (відомий як Oleynik). Хлопці до 2015 року виступали дуетом «ДіО. фільми». Того року Вадим покинув гурт і розпочав сольний проєкт Oleynik. У Вадима є своя аудиторія, пісні артиста лунають по радіо і його запрошують виступати на різні заходи. На цей час найбільш популярними піснями цього виконавця залишаються «Знаешь», «Девушка года», «Прости» і «Зажигать молодым».

Гурти які почали свою кар'єру в 2000-х рр.: 1 – золотий склад «ВІА Гра»; 2 – «НеАнгели»; 3 – «O.Torvald»; 4 – Quest Pistols; 5 –ТІК; 6 – Антитіла; 7 – Потап і Настя

Набирає популярності молода артистка зі Львова Юлія Думанська, яка в 2013 році розпочала співпрацю з продюсером Віталієм Козловським.

Окрім сольних виконавців на початку 2000-х на естрадній сцені з'явилися й гурти. Одним із найуспішніших проектів 2000-х років вважається поп-група «ВІА Гра» (Київ, 2000). Не одне десятиліття вона підкорює серця слухачів і очолює як музичні ТОП-чарти, так і новинні портали. За 20 років існування змінював склад групи 17 разів. Гурт записав п'ять студійних альбомів: три з яких отримали золотий статус у Російській Федерації, перший англомовний альбом отримав платиновий статус у Таїланді і золотий у Гонконзі та Тайвані. «ВІА Гра» є лауреатом багатьох музичних премій, таких як «Золотий диск», «Золотий грамофон», «Премія Муз-ТВ» та інші. Пік популярності гурту прийшовся на 2003 рік. На той момент учасницями «ВІА Гри» були Ганна Сєдокова, Надія Грановська і Віра Брежнєва. Журналісти і шанувальники гурту традиційно називають цей склад «золотим», тобто «класичним», Музичний продюсер гурту – композитор Костянтин Меладзе; спів продюсер – український бізнесмен Дмитро Костюк (2000-11 рр.). Багато учасниць гурту згодом почали власну сольну кар'єру. Серед них – Альона Вінницька, Ганна Сєдокова, Надія Грановська, Світлана Лобода, Віра Брежнєва, Ольга Романовська, Санта Дімопулос, Єва Бушміна, Міша Романова, Еріка Герцеґ, Анастасія Кожевнікова

Фронтмен гурту «O.Torvald» Євген Галич

Із поступовим спадом популярності групи «ВІА Гра», після постійних замін її учасниць, продюсер Юрій Нікітін у 2006 р вирішив створити новий поп-колектив «НеАнгели». Беззмінними солістками гурту є Вікторія Сміюха та Слава Камінська. Гурт виконує пісні російською мовою. Після виникнення напруженості у відносини між Україною та Росією у 2014 році, гурт вирішив продовжити давати концерти в Росії.

Із 2005 р га сценічних підмостках активно виступає гурт «O.Torvald» (Полтава), який з лідером Євгеном Галичем представляв Україну на Євробаченні-2017 у Києві з композицією «Time» («Час»). Масове визнання прийшло до гурту після видання альбому «В тобі» у вересні 2011 року, а в 2018 р. почався перший великий тур гурту у Європі, який охопив 10 міст Польщі, Німеччини, Чехії та Австрії.

Серед українців популярним є попгурт з Вінниці «ТІК» створений у 2005 р. Його постійним лідером є Віктор Бронюк. У березні 2013 року відбувся всеукраїнський тур «Найкращі українські хіти» у виконанні гурту та Ірини Білик. Артисти дали 24 концерти за 30 днів, за що і потрапили до Книги рекордів України.

З 2008 р. активно виступає український поп-рок-гурт із Києва «Антитіла». Фронтменом гурту є Тарас Тополя. Їхній репертуар складається з пісень переважно українською мовою. У 2008 році гурт отримав гран-прі музичного фестивалю «Перлини сезону», за результатами опитування радіостанції «Джем-Фм» його визнали «Найкращим дебютом року» і нагородили премією «Непопса». У травні 2013 року, під час Національної Музичної Церемонії «Українська пісня року», в номінації «Майбутнє української пісні», гурт отримав музичну нагороду «Хітовий гурт 2012 року». «Антитіла» зібрали найбільшу кількість голосів від телеглядачів за пісню «Невидимка».

Свого часу активно гастролював поп-рок-гурт з російською мовою виконання пісень «Quest Pistols», створений 2008 р. (з 2014 – Quest Pistols Show). За недовший творчий шлях гурт здобув нагороду MTV Europe Music Awards як найкращий виконавець України 2008 року. В 2016 році гурт розпався.

Досить вдалим музичним проектом середини 2000-х є російськомовний музичний колектив «Потап и Настя» заснований 2006 року Олексієм Потапенком та Анастасією Каменських яких звів продюсер Руслан Мінжинський. Їхня співпраця почалася з пісні «Не пара». За час існування випестили чотири диски «Не пара», «Не люби мне мозги», «Все пучком» та «Щит и Мяч». Гурт завоював багато нагород, серед яких Гран-прі «П'ять Зірок», Пісня Року, Золотий Грамофон, Премія Муз-тв, «M1 Music Awards». У жовтні 2017 року учасники гурту заявили, що «ставлять дует на паузу».

Гурт «NikitA»

Не менше популярним серед українців є поп-гурт «NikitA», створений 2008 року продюсером Юрієм Нікітіним. Учасниками гурту є Дар'я Астаф'єва (2008-), Юлія Кавтарадзе (2008–2011). Колектив став відомим багато в чому завдяки сексуальному іміджу своїх учасниць, які неодноразово з'являлися в

еротичних фотосесіях для чоловічих журналів і знімалися в провокаційних кліпах.

З 2010 року починається новий етап у розвитку української естради і поп-музики. У цей час з'явилися нові музичні телеканали, що орієнтуються на вітчизняних виконавців. Серед них найвідомішими є «НАШЕ MUSIC HD», що виник у 2014 року на основі холдингу НАШЕ Media. Головна мета колективу і власників – створити на 100% український телеканал з авторським контентом. І дійсно, в ефірі каналу можна побачити виключно українські відеокліпи та шоу власного виробництва.

Наймолодшим телеканалом, що з'явився лише у травні 2018 року є «4EVER MUSIC». Його перша назва «UA Music» говорила саме за себе. В ротації каналу були кліпи українських виконавців. Але вже через півроку після початку мовлення керівництво прийняло рішення про зміну напрямку на сучасну світову музику і хіти минулих років. Тоді ж були змінені назва і логотип.

Журі 9-го сезону телевізійного шоу «Україна має талант». Зліва не право DZIDZIO, Слава Фролова, Ігор Кондратюк

Постер телевізійного музичного шоу «Народна зірка»

Останніми роками багато талановитих людей, які стримували себе або не знали, що робити зі своїм співочим талантом, отримали можливість себе проявити беручи учать у нових телевізійних шоу. Справжньою бомбою став талант-шоу «Україна має талант», що почав виходити на телеканалі СТБ з 2009 р. Всього відбулося 9 сезонів, два останніх з яких були присвячені творчості дітей. Однак, вони виявилися не такими популярними, як для дорослих. Головою журі був продюсер Ігор Кондратюк. Останній ефір відбувся в травні 20017 р.

У 2009 році на телеканалі «Україна» почало транслюватися музичне талант-шоу «Народна зірка». Принципом програми є відкриття нових музичних талантів. Учасники проекту – десять дуетів, складених із зірок естради, а також виконавців із народу, обраних за підсумками всеукраїнського кастингу. Відбулося 5 сезонів.

Прямим конкурентом шоу «Україна має талант», що виходив на телеканалі СТБ, щоправда, з трохи іншими правилами став з 2010 року новий музичний талант-шоу «Х-Фактор». Його основною метою є пошук і розвиток

Журі 7-го сезону телевізійного шоу «Х-фактор». Зліва направо Андрій Данилко, Юлія Саніна, Антон Савлепов, Костянтин Меладзе

пісенного таланту конкурсантів, які обираються шляхом публічних прослуховувань. Уже відбулося 10 сезонів і заявлено 11-й у вересні 2021 р.

Віктор Логінов та Анна Сєдокова на шоу «Зірка+Зірка»

Того ж 2010 року на телеканалі 1+1 розпочався теле-візійний проект «Зірка+Зірка». У ньому 14 знаменитостей (актори кіно і театру, спортсмени, моделі, телеведучі) виступають у парах з відомими співаками, щоб вибороти звання найспівочіших. В журі шоу були: Потап, Вєрка Сердючка, Лайма Вайкуле, Ігор Ліхута. Ведучими розважального шоу «Зірка+Зірка» стали Юрій Горбунов та Наталя Могилевська. Відбулося 3 сезони (2010, 2011, 2020).

Журі 6-го сезону телевізійного шоу «Голос країни». Зліва направо Іван Дорн, Потап, Тіна Кароль, Святослав Вакарчук

Флагманський телеканал українського телебачення – 1+1, з 2011 року почав транслювати вокальне телешоу «Голос країни», яке незабаром стало одним із найпопулярніших проектів країни. Участь у шоу забезпечують вокальні здібності та талант, а зовнішність і вік учасників мають вторинне значення. Виступи відбуваються наживо в супроводі живого оркестру. Головний приз «Голосу країни» – контракт із рекординговою компанією. У рамках шоу також виходить спеціальне онлайнове шоу «3G-репортер» про закулісне життя проєкту. На сьогодні відбулося 11 сезонів.

Подібним до попереднього є вокальне талант-шоу «Голос. Діти», що водило на телеканалі «1+1» протягом 5 сезонів із 2012 по 2019 рр. Учасниками цього шоу є діти віком від 6 до 14 років. Концепція проєкту: до дітей

ставляться, як до дорослих артистів. Усі учасники співають наживо, під акомпанемент оркестру.

На фоні ростучої популярності телевізійних шоу, в першу чергу «Україна має талант», де учасниками є творчо обдаровані особистості у Донецьку протягом 2010-2011 років телеканал Донбас транслював дитячий конкурс «КОНТИнент талантів» (інформація про його подальшу долю відсутня). Його запровадила компанія «Конті». У шоу можуть взяти участь діти у віці від 6 до 16 років, які виступають в жанрі хореографії, вокалу або в оригінальному жанрі (акробатика, циркове мистецтво, фокуси та ін.). Можуть брати участь як солісти, так і творчі колективи. Призовий фонд конкурсу 150 тис грн.

Фінал телевізійного шоу «Голос Діти-4»

З 2010 року на сцені з'являються молоді, амбітні співаки, які своєю творчістю продовжують традиції української естради вносячи у неї щось нове.

Соня Симчук із Брянки на фіналі телешоу «КОНТИнент талантів» (2011)

Так, у 2008 році участь у телепроєкті «Фабрика зірок-2» брала Регіна Тодоренко. Завдяки Наталії Могилевській вона стала однією з учасниць гурту «Real O». Але амбіції дівчини виходили далеко за межі «бути однією із». Вона пішла з гурту та стала ведучою популярного шоу «Орел і решка». У 2016 році Регіна отримала звання найкращої телеведучої за версією премії Cosmopolitan Awards 2016. За рік до цього, співачка була висунута на премію M1 Music Awards у номінації «Прорив року». За останні роки Регіна встигла випустити хіти «Heart's Beating» і «Ти мені потрібен». Вони були найпопулярнішими треками у всіх клубах країни.

Тоді ж засвітилася зірка Alyo-shi (Олена Тополя), учасниці Євро-бачення 2010 (10 місце). За роки співочої діяльності нагороджена преміями YUNA 2012, в номінації «Найкращий дует», M1 Music Awards 2017, у номінації «Червона рута», «Музична платформа» 2017, 2018, 2019, «Золота Жар-птиця» 2018, номінація «Хіт року».

Джеррі Гейл (Яна Шемаєва) з 2012 р, стала відомою як відеоблогерка та кавер-виконавиця завдяки переспівам пісень світових та українських виконавців. Більшу попу-

Виконавці поп-музики, які почали свою кар'єру в 2010-х рр.: 1 – Регіна Тодоренко; 2 – Джеррі Гейл; 3 – Іван Дорн; 4 – Альоша; 5 – Артем Пивоваров; 6 – Злата Огнєвіч

лярність їй принесла авторська пісня «Охрана, отмєна» з її дебютного студійного альбому «Я – Яна» (2019, назва стилізована як «#Я_ЯНА»).

Досить суперечливим є український співак і телеведучий російського походження Іван Дорн, який після дуету з Ганною Добриднєвою «Пара Нормальних» з 2010 року почав сольну кар'єру. 2014 року був суддею в п'ятому сезоні шоу «Х-Фактор», а 2016 – у шостому сезоні шоу «Голос країни». Однак, попри все активно виступає в Росії, заявляючи що любить Україну. Свого часу підтримував Віктора Януковича, а війну на сході України називає «сваркою між старшим та молодшим братом.

За короткий термін із 2012 р. вдалося досягнути успіху і створити дуже модні треки «Моя ніч», «Зависимы», «Стихия», «Кислород» – Артему Пивоварову. У жовтні 2016 року він представив перший український інтернет-серіал про сучасну музику і її творців із назвами Unknown («Неизвестный»). Зараз артист має попит, а його пісні та кліпи надовго затримуються у популярних музичних чартах.

Восени 2011 року на Першому Міжнародному конкурсі молодих виконавців, що проходив у рамках фестивалю «Crimea Music Fest» у Ялті, Україну представила Злата Огнєвіч (Інна Бордюг). Там вона завоювала Першу премію та приз журналістських симпатій «Зоряний коник», а

дипломати Посольства Аргентини нагородили Злату званням «Найкращий голос України». Представляла Україну на 58-му пісенному конкурсі «Євробачення» (2013), на якому зайняла 3 місце. Тепер Злата заслужена артистка АР Крим. Має ряд музичних нагород (Золота Жар-приця 2018, 2019). 2014 року артистка активно підтримувала Євромайдан. Для Злати та її батьків, які мешкали в Криму, російська анексія стала шоком, усі вони сприйняли її дуже болісно.

Свою популярність з 2008 року почав завойовувати танцюрист, автор пісень, композитор Дмитро Монатік (MONATIK). Починалася кар'єра Діми в шоу-бізнесі з кастингу на «Фабрику зірок», де його помітила Наталія Могилевська. У проект Монатік не пройшов, зате став учасником балету співачки. Пізніше була робота в танцювальній студії Turbo, створення свого колективу «Monatique», участь у телепроєктах «Танцюють всі 3» та «Х-фактор», «Зірковий ринг», суддя танцювального шоу «Танці з зірками» та тренер вокальних шоу «Голос. Діти» та «Голос країни» на телеканалі «1+1». Починаючи з 2015 р щорічно отримує різноманітні музичні премії в різних номінаціях. Написані Монатіком пісні почали виконувати Світлана Любода, Єва Бушміна, Анна Сєдокова та інші зірки. З 2015 року кар'єра співака стрімко пішла вгору, а його пісні стали звучати на будь-якій вечірці та в навушниках багатьох людей. А феєричне шоу Монатіка в Палаці спорту стало головною подією осені 2017 року. Особливо вразило розміщення сцени – вона знаходилася в центрі, і артист працював на 360 градусів.

Не менш відомим в Україні починає ставати Олег Винник, який з 2003 р. виступав у Німеччині як сольний співак та артист мюзиклів. У 2011 р він повертається в Україну і вирішив серйозно зайнятися сольною кар'єрою. Працьовитість і щире бажання передати своє світовідчуття через пісні допомогли співакові досить швидко знайти

Виконавці поп-музики, які почали свою кар'єру в 2010-х рр.: 1 – MONATIK; 2 – Олег Винник; 3 – Марія Яремчук

свою аудиторію. Сьогодні це улюбленець тисячі жінок, на концертах якого завжди аншлаги, а глядачі в залі співають мало не голосніше самого артиста. До речі, всі свої пісні артист пише сам. Хоча б одну з них чула кожна людина, а поява виконавця на телеекранах підіймає настрій багатьом жінкам. Починаючи з 2014 р дав кілька Великих сольних концертів в Національному палаці «Україна» З 2017 року почав збирати стадіони, вперше – у Сумах. У 2018 р на Арені «Львів» артист зібрав понад 20 тис. глядачів, а у травні 2019 року відбувся перший Європейський тур Олега Винника. Протягом 2014–2019 рр. він отримує різноманітні музичні премії, нагороди та відзнаки. Починаючи з 2017 є одним із членів журі проєкту «Х-фактор». 2019 р. – журнал «Фокус» включив Олега Винника в ТОП-3 найуспішніших зірок українського шоу-бізнесу

У 2012-му учасницею проекту Голос країни, до якої повернулися всі члени журі, стає донька українського співака, Народного артиста України Назарія Яремчука – Марія Яремчук, де зайняла 4-е місце. Уже цього ж року вона представила Україну на конкурсі молодих виконавців «Нова хвиля-2012» в Росії, де посіла 3-є місце. Українська співачка, була представницею України та фіналісткою пісенного конкурсу «Євробачення 2014», де посіла 6-те місце. Однак попри все в грудні 2013-го року, під час Революції гідності, зустрілась з тодішнім прем'єром України Миколою Азаровим та заявила про підтримку Партії регіонів під керівництвом тодішнього президента Віктора Януковича. При цьому вона заявила про аполітичність та патріотизм.

Із сучасної топової української поп-музики можна назвати популярні гурти, які почали свій творчий шлях після 2010 р. Серед них: «Время и стекло» (Київ, 2010-2020). Це продюсерський проект Олексія Потапенка (Потап). Його учасниками є Надія Дорофеєва та Олексій «Позитив (Завгородній). Колектив є багаторазовим переможцем українських національних музичних премій «YUNA», «M1 Music Awards» та «Золота жар-птиця». Восени 2017 року солісти гурту як тренери брали участь у телепередачі «Голос. Діти» на «1+1», а в 2021 році Надія Дорофеєва стала тренером на телешоу «Голос країни».

Українські поп-гурти, які почали свою кар'єру в 2010-х рр.: 1 – Время и стекло; 2 – DZIDZIO; 3 – Mirami; 4 – The Hardkiss

Однак гурт постійно потрапляє в скандали. Незважаючи на війну Росії проти України, що триває з 2014 року, а також російську анексію Криму та частини східної України, гурт продовжує гастролювати Росією та рекламувати послуги російських компаній. У 2017 р. під час виступу у дитячому таборі в Росії гурт «Время и Стекло» назвали Росію «нашою країною». У 2020 р Надія та Олексій оголосили про припинення спільної творчості.

Надзвичайною популярністю в Україні користується попгурт DZIDZIO, створений 2009 року за задумом і за підтримки Андрія Кузьменка та Олега Турка, на основі образу головного героя гурту, комедійного персонажа Дзідзя, придуманого Михайлом Хомою. Співак виступає в жанрі «комедійного антигламурного попу». Він у своїх піснях на додачу до літературної української, використовує суржик (надсянський говір – говір української мови, який належить до одних з архаїчних говорів галицько-буковинської групи) та ненормативну лексику. За час існування отримав різноманітні мухичні премії та нагороди (M1 Music Awards 2015, Хвиля Країни, 2017, Золоиа Жар-птиця 2018, Музична платформа 2018, 2019, Українська пісня року 2019. Гурт заснував студію «DZIDZIOFILM», що займається зйомками кліпів та фільмів. Найвідоміші з них DZIDZIO Контрабас (2017) DZIDZIO Перший раз (2018).

Здавалося б, мода на гьорлз-бенди в українському шоу-бізнесі вже минула. Однак такі проекти у нас досі існують, і більше того – навіть мають закордонний успіх. Так, білою вороною серед вітчизняних дівочих колективів можна назвати гурт «Mirami» створений у 2010 році. При всьому тому, що більшість таких гуртів досі орієнтуються на російськомовний репертуар, а гьорлз-бенд зі Львова принципово співає українською і при цьому випускає пісні, знімає кліпи та виступає із концертами у країнах Європи. На жаль на батьківщині за 10 років існування проект так і не став відомим. Пісні та кліпи Mirami ротуються на закордонних радіо та телеканалах, а сам гурт виступає у Польщі, Чехії, Франції та інших країнах. У європейських хіт-парадах альбом «Miramimania», який колектив вже видав у Польщі у вересні 2011 р. за співпраці з музичною компанією «Magic Records» («Universal Music Poland»), вже у листопаді 2011 року здобув статус золотого диску у Польщі, а третій сингл «Venus» (виданий у лютому 2012 року) стає хітом продажів у Польщі.

Надзвичайної популярності останнім часом набув гурт «The Hardkiss» (Київ, 2011), Музичний напрям, в якому працюють The Hardkiss, важко вписати в якісь жорсткі жанрові рамки. У їх композиціях можна знайти елементи електронної музики, року і попу. Самі ж музиканти відносять свою творчість до напряму прогресивної поп-музики. Усі пісні гурту написані солісткою Юлією Саніною та Валерієм Бебком. За коротку сценічну історію гурт здобув ряд музичних премій та нагород, серед них: YUNA 2013, 2015 у номінації «Відкриття року» та «Найкращий кліп року», 2018 «Золота Жар-птиця», у номінації «Балада року» виграла пісня «Журавлі». у 2012 році The Hardkiss стали номінантами міжнародної премії MTV EMA («Кращий український артист»).

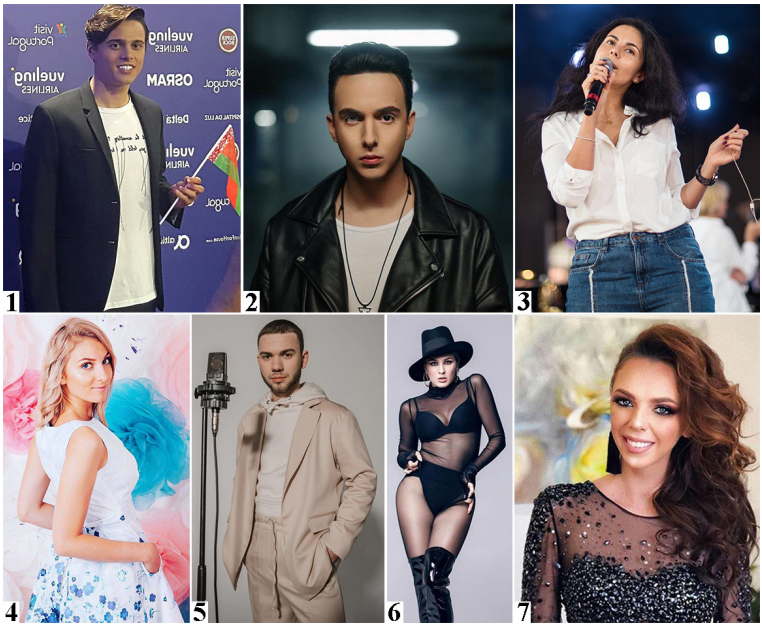
На момент початку трагічних подій в Криму і на Донбасі в 2013 році багато українських співаків відмовилися від бізнесу в Росії і не хизуючись патріотичною позицією, розірвали зв'язки з Російською Федерацією. Серед них популярний український колектив «Бумбокс», а його фронтмен Андрій Хливнюк вважає це не геройством, а справою честі. Порвати із Росією довелося і співачці Анастасія Приходько, яка, попри громадянство України, 2009 року виступала на пісенному конкурсі «Євробачення» від Російської федерації, була добре інтегрованою в тамтешній шоу-біз.

Тимчасом чимало сучасних українських зірок не тільки нічого ганебного у виступах в Росії не бачать, але й приправляють все це патріотичним соусом про українську музичну експансію. За це українських артистів і люблять в Російській Федерації, використовуючи їх із пропагандистською метою – як доказ того, що в Києві окопалися радикальні націоналісти. Особливе обурення викликає поведінка тих представників української культури і шоу-бізнесу, які мають почесне звання «Народний артист України». «Заробітчанами» без особливих моральних обтяжень можна назвати Івана Дорна, Світлану Лободу, Pur:pur, SunSay (Андрій Запорожець), групу «Грибы», Макса Барських та Віру Брежнєву. При цьому фактично переїхали до Росії Ані Лорак, Таїсія Повалій та Джанго (Олексій Піддубний), тому українськими виконавцями їх можна вважати досить умовно. Важко собі уявити, щоб радянські артисти Лідія Русланова, Клавдія Шульженко, Любов Орлова, Леонід Утьосов або Аркадій Райкін під час Другої

світової війни раптом поїхали виступати до Берліну, якби й мали таку можливість.

Логічним продовженням законодавчих кроків до захисту національного інформаційно-культурного простору стало прийняття 5 жовтня 2017 р. Верховною Радою України проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про гастрольні заходи в Україні» (щодо особливостей організації та проведення гастрольних заходів в Україні за участі громадян країни-агресора) (№ 6682).

За останні кілька років український шоу-бізнес значно зріс, поліпшив якість свого звучання та наблизився до західного конкурента. Із 2015 р. на українській сцені з'явилися молоді виконавці, кар'єра яких починає різко зростати. Так, проєкт «Голос країни 4» (2014) став першою великою сценою для Микити Алєксєєва (Alekseev) і хоча він не став переможцем, Микиту підтримала наставниця майбутнього співака Ані Лорак, яка допомогла йому створити кліп на пісню «Пьяное солнце», яка стала хітом (30 мільйонів переглядів і премії російського каналу RU.TV та українську МУЗ-ТВ. Перше визнання публіки принесла співакові композиція «А я пливу» (переспів пісні Ірини Білик) (3 мільйони переглядів на «YouTube»). Красиві пісні, незвичайні кліпи й проникливе виконання завоювало серця багатьох людей, які тепер є шанувальниками творчості Alekseev. У 2016 р. він став лауреатом премії «YUNA» як «Відкриття року».

Виконавці поп-музики, які почали свою кар'єру в 2015-х рр.: 1 – Alekseev; 2 – Melovin; 3 – NK; 4 – Таліна; 5 – Laud; 6 – MARUV; 7 – Sonya Kay

У десятку кращих молодих співачок України входить Таліна (Talina), яка випустила кілька треків. Ці композиції дуже ліричні, зворушливі та романтичні. Виконавиця підкорила слухачів ніжним і м'яким голосом, а також тим, що практично для всіх своїх пісень сама пише тексти й музику. А це означає, що вона співає серцем та душею. За досить короткий період часу співачка змогла зробити величезний прорив у кар'єрі. Вона неодноразово брала участь і перемагала у багатьох пісенних конкурсах як в Україні, так і за кордоном.

У 2016 році фіналістом шоу «Голос країни» став співак та композитор, автор пісень Владислав Каращук (LAUD). У 2017 році молодий виконавець виступив на розігріві у Джамали на її великому концерті в Палаці спорту. 2018 і 2019 роки ознаменувалися для Laud участю в Нацвідборі до Євробачення, де про його творчість дізналася вся Україна.

У 2013 р. почала сходити зірка скандальної співачки MARUV (Ганна Корсун), яка виступала в складі гурту «The Pringlez». Із 2017 року почала сольну кар'єру. Відома своїми скандалами через концерти в Росії після початку російсько-української війни на Донбасі. У 2019 р здобула перемогу в національному доборі на конкурс «Євробачення», однак відмовилася від участі в ньому.

Переможцем шостого сезону українського вокального шоу «Х-Фактор», фіналістом Національного відбору на Євробачення 2017 став MELOVIN (справжнє ім'я Костянтин Бочаров). Співак був представником України на 63-му пісенному конкурсі «Євробачення» в Португалії з піснею «Under The Ladder», де посів у фіналі 17-те місце. До речі, на церемонії відкриття конкурсу Melovin презентував парфуми Black Gas, який розробив сам. Популярний серед молоді артист, фішкою якого є яскрава лінза в одному оці уже став лауреатом премії «Фаворит року» у номінації «Молодий талант» (2016), M1 Music Awards (2019) у номінації «Прорив року».

Надзвичайно популярною на українській поп-сцені є Анастасія Каменських, яка у 2017 р. після оголошення паузи гурту «Потап і Настя» почала сольну кар'єру під псевдонімом NK. 2019 р. її пісня «Peligroso» увійшла до рейтингу кращих 25 Тропічних пісень у категорії Латиноамериканської музики за версією видання Billboard. NK стала першим виконавцем з України, яка була запрошена на церемонію вручення Латиноамериканських Ґреммі. З початком сольної кар'єри щорічно отримує музичні премії по кілька номінацій.

Поступово сходить зірка молодої співачки з Чернівців, родички легенди української естради Софії Ротару Sonya Kay (Софія Хлябич). Її сольна кар'єра розпочалася восени 2012 р. з пісні «Дождь». З того часу вона випустила кілька кліпів. У травні 2018 року була номінована на отримання премії Золота Жар-птиця за «Прорив року».

Значним проривом української естради на світовому рівні стала співачка Джамала, яка у 2016 перемогла на Євробаченні, тому у 2017 цей конкурс пройшов в Україні.

Окрім сольних співаків на українські сцені з'явилася ціла плеяда перспективних поп-гуртів, за яким майбутнє української естради. Це «On I Ona» – українська поп-група, утворена в 2016 році у складі Олени Жигаревої (Alyona Zhigareva) і Олексія Мартиненка (Alexey Martynenko) в тісній співпраці з агентством YULA PR Agency. «On I Ona» – найсильніші вокалісти, за плечима яких великий сценічний досвід. Олена Жигарева та Олексій Мартиненко пройшли тривалий шлях від бек-вокалістів до фіналістів вокальних телевізійних шоу. Сьогодні «On I Ona» об'єдналися воєдино щоб показати своє бачення нової української музики.

Бурхливо увірвався на сцену української естради музичний гурт «KAZKA», який виконує поп-музику з елементами електро-фолку. З моменту створення у 2017 році його вокаліст кою є Олександра Заріцька. З часу заснування «KAZKA» отримала ряд музичних премій та нагород: M1 Music Awards як «Гурт року», перший україномовний гурт, що потрапив до Топ-10 всесвітньовідомого чарту SHAZAM та абсолютний рекордсмен серед українських артистів за кількістю переглядів. Їх пісня «Плакала» потрапила в ТОП 100 кращих кліпів на YouTube і очолила чарти Росії, Болгарії та інших країн і відзначилася в рейтингу найпопулярніших треків України за версією Apple Music, а гурт отримав статуетку за «Хіт Року».

Українські поп-гурти, які почали свою кар'єру в 2015-х рр.: 1 – On I Ona; 2 – Казка

З продовженням російсько-української війни і зменшенням культурних зв'язків з країною-агресором ряд українських співаків почали виконувати пісні українською мовою. Серед них можна відзначити Сергія Бабкіна, Юлію Саніну і The Hardkiss, MamaRika, Sonya Kay, Дмитра Шурова (Pianобой), Тіну Кароль, TAYANNA, Alyosha, гурт Fontaliza з Горлівки, гурт KADNAY (Дмитро Каднай та Філ Коляденко), Євгена Толочного тощо.

У наш час українське телебачення продовжує популяризувати естрадну музику. Так, у 2016-му телеканал М2 запустив конкурс україномовної пісні «Хіт-конвеєр». Наразі в проекті вийшло три сезони, в яких перемогли Patsyki Z Franeka (2016), LETAY (2017) та Skeemans (2018).

Також у 2016 році в ефір М2 вийшло ток-шоу «Моя музика» із ведучим Сашком Положинським. Протягом 24 випусків герої програми поговорили в прямому ефірі про авторські права, радіоквоти, гастролі українських артистів у Росії та інше.

Після початку російсько-української війни на Донбасі у телепроекті «Голос країни», відбулися певні зміни. Суддівські крісла почали займати виключно українські артисти: Святослав Вакарчук, Тіна Кароль, Потап і Олександр Пономарьов, Олег Винник, тощо. З того часу шоу спокійно обходиться без російських зірок, яких тут вистачало на початку проекту.

Схожа історія і в «Х-факторі», де тренерами є лише українські виконавці з 2016 року.

3. Сучасна українська рок-музика

У кінці 80-тих рр. XX ст. як окремий феномен, почав формуватися український рок, який частково він увібрав у себе елементи протестного руху. Український рок багато хто вважає однією з найперспективніших течій сучасної української музики, ба більше, однією з найбільш широко представлених. Нині український рок перебуває у стані росту на рівні зі світовими тенденціями. Перші українські рокери наголошували на українському націоналізмі у своїй творчості і не соромилися цього. Так з'явилися «Брати Гадюкіни» – перша з українських рок-команд, яка здобула популярність на теренах колишнього СРСР і пострадянському просторі, культовий гурт, який за підсумками 1993 року визнано найкращим концептуальним рок-гуртом в країні – «Плач Єремії» (Львів, 1990), «Мертвий Півень» (Львів 1989), «Кому

Перші рок-гурти України: 1 – Брати Гадюкіни; 2 – Океан Ельзи; 3 – Плач Єремії; 4 – Воплі Відоплясова

вниз». Найбільшу популярність серед першої хвилі рокерів отримали «Воплі Відоплясова» Олега Скрипки. З часом «ВВ» стали культовим українським гуртом, що гастролює по Європі і асоціюється з українською естрадою. У 1994 році у Львові з'являється гурт, якому судилося стати флагманом вітчизняної сцени – «Океан Ельзи» зі Святославом Вакарчуком, яких називають українськими Beatles, кажучи про їх шалену популярність. Сьогодні гурт збирає стадіони у кожному обласному центрі країни, гастролює по всьому світу і б'є рекорди з продажу альбомів.

Серед гуртів середини 90-х років XX ст., що грають у стилі рок-музики можна відзначити «Табула Раса» (1989–1998), «Тартак» (1996). Орієнтується на панк та Ska культуру «Mad Heads XL» (1991). У 1999 році у закарпатському

Рок-гурти 90-х рр. XX ст.: 1 – Табула Раса; 2 – Тартак; 3 – Mad Heads XL; 4 – Без Обмежень

місті Мукачево розпочав свою діяльність рок-гурт «БЕZ ОБМЕЖЕНЬ». Склад гурту змінювався, його лідером і вокалістом залишається Сергій Танчинець. Незважаючи на 20-річний досвід роботи на сцені, рок-група стала популярною лише в 2016 році після участі в шоу талантів «Х-фактор». Більшість пісень колективу українською мовою. Кращою впевнено залишається лірична балада «Зорі запалали», перейнята філософським настроєм і глибоким змістом. Весно 2019 р. гурт відіграв низку патріотичних концертів під гаслом «Без війни», а влітку разом з іншими музикантами поїхали в тур «Підтримаємо своїх» містами Донбасу, загалом тур охопив 15 міст, аудиторією концертів були мирні жителі та українські військові. 20 лютого 2019 року гурт оприлюднив кліп «Моя Країна», яка присвячена Дню пам'яті Героїв небесної сотні.

Однак, у той час розвиткові рок-музики в Україні суттєво бракувало музичної індустрії і шоу-бізнесової інфраструктури, що уповільнювало її розвиток.

У 2000-х рокахшоу-бізнес (зокрема музичні телепрограми та видання музики й кліпів) нарешті подолав частково негативні тенденції «піратства» та «попси». Поштовхом для підвищення впливу рок-музики можна вважати події Помаранчевої революції 2004, коли політики почали масово залучати музичну агітацію для підтримки інтересу виборців. Це, в деякій мірі дозволило окремим гуртам вийти з «андеграунду», як-от «Крихітка Цахес» (1997–2007), «Ґринджоли» (1997-2005, 2008-2009), який зі своєю піснею «Разом нас багато» на хвилі патріотичного піднесення переміг у національному

Рок-гурти початку 2000-х: 1 – «Ґринджоли» на Євробаченні; 2 – С.К.А.Й.; 3 – «AVIÁTOR» під час концерту в літаку; 4 – SINOPTIK

відборі пісенного конкурсу «Євробачення 2005», де посів 19-е місце. Деякі гурти свій вихід з підпілля відзначили зміною формату, професіоналізувалися. Разом з тим через політичні ігрища зганьбилися перед політизованою молоддю «Скрябін» та «Грін грей». У цей час збільшився розрив із «русскім» роком, та спостерігається наближення до світових течій, про що свідчать, зокрема, успіхи українців на найбільшому всесвітньому живому музичному чемпіонаті, який має за мету а відкрити широкій аудиторії найкращі таланти не штампованої музики – «Всесвітній битві гуртів» у Лондоні. Україна приєдналася до нього у 2004 р. За весь час існування Global Battle Of The Bands кожного року її представляли рок-гурти. Найкращі з них «ТОЛ» (2005, 4-е місце), «АтмАсфера» (2007, 4-е місце). 2016 року гурт «SINOPTIK» посів 1-е місце і отримав звання найкращий новий рок-гурт світу. Гурт створений 2012 року в місті Донецьку. З 2014 року виконує пісні виключно англійською мовою.

2005 року в місті Київ створений український музичний колектив «AVIATOR». Вихід дебютного альбому «В эфире» став помітною подією в шоу-бізнесі, який розійшовся тиражем більш ніж 200 тис. копій. Гурт AVIATOR став першим в українському шоу-бізнесі, хто відіграв концерт на борту літака на висоті 10000 метрів. Виступ відбувся в рамках прес-рейсу «Київ-Люблін» від авіакомпанії «Bravo Airways».

Наприкінці 2000 року у Тернополі Олег Собчук та Олександр Грищук заснували рок-гурт «СКАЙ». За короткий час гурт здобув популярність, в основному на заході України, виступивши на фестивалях «Червона Рута», «Перлини сезону», «Таврійські ігри» тощо. 2008 року гурт отримав премію «НеПопса» від радіостанції «Джем ФМ», Собчук перемагає у номінації «Кращий вокаліст», а у номінації «Кращий альбом року» перемагає альбом «Планета СКАЙ». У лютому 2015 року гурт провів благодійний двотижневий тур великими містами Канади: Вінніпег, Ванкувер, Саскатун і Торонто у якому зібрав близько 20 тис. доларів для жертв війни. У 2016 році гурт відіграв концерти у Лондоні, Дубліні та Парижі, а під час американсько-канадського туру гурт відвідав Вашингтон з благодійним концертом, де виручені кошти з білетів були зібрані на допомогу бійцю АТО – Анатолію Горбенку. Учасники гурту займають активну громадянську позицію (виступи в благодійних концертах «Подаруй дитині щастя» у Коломиї, 2010, «Час для добра»,

2012, «Разом до життя» 2012, 2013), підтримує активістів Євромайдану (в ніч розгону мітингувальників беркутівцями гурт виступав на головній сцені Майдану), а після початку російсько-української війни гурт неодноразово виступав у зоні АТО (ООС), кілька разів на передовій лінії.

У цей час виникає ряд нових рок-груп, знаковими серед яких є «Біла Вежа» (2002), «O.Torvald» (2005), «Колір Ночі» (2010), «Kozak System» (2012), «Натоліч» (2014) та ін. Їхня музика може включати у себе елементи панк-року, хіп-хоп музики, елементи джазу, фольку, блюзу, та навіть електронних жанрів, особливо популярних останніми роками.

Популярним за кордоном є «Stoned Jesus» – український музичний гурт, заснований Ігорем Сидоренком у 2009 році. Відтоді гурт гастролював Україною, Росією та Європою (загалом 22 країни). Як наслідок – запрошення до США, Британії і врешті поява у переліку учасників одного із найбільших у світі рок-фестивалів Hellfest-2016 – успіх, досягти якого не вдавалося ще жодному українському виконавцеві. Stoned Jesus стали першим українським рок-гуртом, який побував на гастролях у Південній Америці. За 8 днів вони виступили у Чилі, Аргентині й Бразилії.

Окрім вищезгаданого гурту досить відомим за кордоном був дуо «5'nizza» у складі Андрія Запорожця та Сергій Бабкіна, який до свого розпаду в 2007 році успішно провів тури в Україні, Росії та Польщі, а також Сполучених Штатах. Харківський дует став відомим завдяки своєму мінімалістичному звучанню. У своїй музиці вони поєднали

Рок-гурти початку 2000-х: 1 – «Kozak System»; 2 – Stoned Jesus; 3 – «Колір ночі»; 4 – 5'nizza

реггі, фанк, ска та гітару. Іноді для пісень вони брали вірші сучасних українських поетів (наприклад, Сергія Жадана).

Позитивні зміни у вітчизняному музичному процесі відбулися після Революції Гідності 2013–2014 років. 8 листопада 2016 року набули чинності зміни до Закону України «Про телебачення і радіомовлення», згідно з якими частка музики українською мовою в ефірі радіостанцій повинна становити не менше 25% (з поступовим збільшенням на 5% у 2017-му та 2018-му). У результаті станом на перше півріччя 2018 року обсяг україномовної музики в радіоефірі становить 54%. Цьому сприяв й вихід на ринок супутникових каналів українських версій MTV та A-one. Завдяки радіоквотам чи всупереч їм за останні чотири роки українською почали співати десятки музикантів.

Піднявся український рок і під час Революції Гідності. Багато рок-гуртів підтримали Майдан, де звучали пісні, що допомогли вистояти, і слова, які назавжди закарбувались у серцях людей. Тут народилися: неофіційний гімн Євромадану – «Брат за Брата» на слова Сашка Положинського у виконанні гурту «Kozak System» (до 2012 «Гайдамаки»); «Воїни світла» групи «Ляпис Трубецкой». Музиканти з Клайпеди, які солідаризувалися з Україною, написали музику і записали рок-баладу на вірш Анастасії Дмитрук «Ніколи ми не будемо братами», яку потім мільйони почули в YouTube. На Євромайдані активно виступали Руслана, гурти «Океан Ельзи», «Рутенія», «Maleo Reggae Rockers» (Польща) і ін.

Український рок продовжує розвиватися. Так, музиканти гурту «Kozak System» і тепер займають активну громадянську позицію. Під час протестів у Білорусі в 2020 р. вони записали пісню «Героям» на підтримку українських Воїнів, а також для всіх людей, що протестують у Білорусі. У музичному проекті беруть участь Сергій Танчинець, фронтмен «Без Обмежень», Іван Леньо та Сергій Соловій з «Kozak System» Олег Собчук (С.К.А.Й.) та Артур Даніелян.

Гурт «Рутенія» на сцені Євромайдану (2014)

Сучасний знаковий письменник Сергій Жадан не тільки пише поезію та прозу, але й співає пісень і пише музику разом з гуртами «Жадан та Собаки» і «Лінія Маннергейма» (2017).

Регулярно проводяться українські рок-фестивалі «Рок-екзистенція» (Київ, 1995–2005), «Тарас Бульба» (1991–1994, 2002–2013, 2017-) «Бандерштат» (Луцьк, 2007-), «Файне місто» (Тернопіль, 2013-), «Рок Січ» (Київ, 2006-), «Чайка» (Київ 2000–2009), «Мазепа-фест» (Полтава, 2003), «Славське Рок» (Славське, 2007–2011). Рок-музика звучить також на молодіжних фестивалях «Нівроку» (Тернопіль, 1991), «Фортеця» (Білгород-Дністровський, 2004), «Гніздо» (Біла Церква, 2004–2009), фольк-рок на фестивалях «Шешори» (Шешори, 2003–2006), «Країна мрій» (Київ, 2004-). За останні роки в Україні з`явився фестиваль «Atlas Weekend» (2015), де репрезентують мейнстрімову та нішеву музику з України та закордону.

«Жадан та Собаки»

В Україні також досить різнобарвна метал-сцена. Український хеві-метал почав формуватися ще під час радянської Перебудови. До тої пори він був заборонений в СРСР як прояв ідеології «західного способу життя». Першими, хто намагався створювати жанрову музику, стали окремі переформатовані ВІА. З'явилась мережа рок-клубів, котрі відіграли значну роль у формуванні української метал-сцени. «Колискою українського блек металу» по праву вважається Харків.

На початку 90-х рр. XX ст. в Україні з'явилися різні групи, які сповідували стилі метал: «Infected» (Київ, 1991), «Mental Demise» (Лисичанськ, 1995), «Epicrise» (Лисичанськ, 1995, піонер жанру грайндкор в Україні), «Datura» (Донецьк, 1999) та «Holy Blood» (Київ, 1990) (більш відомі за виконанням християнського слов'янського металу). Дез-метал популяризували «Innercell» (Київ), «Fatal Epitaph» (Вінниця, 1991), «Limited Mutanter» (Харків, 1991) та ін.

Гурт «Nokturnal Mortum»

Традиції паган-металу розпочав «Nokturnal Mortum» (Харків, 1991), котрий започаткував фестиваль «Коловорот», «Lucifugum» (Житомир,

1995, харківські «Hate Forest» (1995) і «Dub Buk» (1997). У 90-і роки XX ст. у Вінниці зорганізовано перший регулярний «Terroraiser Metal Fest» (1994), котрий зазвичай проводився два рази на рік. У зв'язку з ситуацією в Україні з 2014 р. Terroraiser Fest на деякий час призупинив свою діяльність.

У кінці 90-х – на початку нульових років створилися гурти, які грають з фольковим відтінком. Музиканти, що працюють у цьому стилі, намагаються привнести до метал-музики націо-нальний колорит, надати музиці характер старовинної, народної; крім цього існує варіант внесення фольклорних елементів у музику як елемента шоу чи музичної концепції. Так, харківський гурт «Nokturnal Mortum» у деяких своїх альбомах використовував такі народні музичні інструменти як дримба, телінка, кобза, сопілка. В стилі фолк-року працюють: «Natural spirit» (Чернігів, 1997) «Тінь Сонця» (Київ, 1999), «Веремій» (Київ, 2002), та дніпровський гурт «САД» (1982). «Полинове поле» (Львів, 2004), «Чур» (Херсон, 2005). Останні кілька років популярності набуває фолк-метал-гурт «Motanka» (Луцьк, 2015). Дебютний і поки єдиний альбом під однойменною назвою вийшов у 2019 році на відомому австрійському лейблі Napalm Records.

Достатньо потужним є екстремальний напрям музики – блек-дет-метал у різних варіаціях і відтінках грають: «Kroda» (2003), «Jinjer» (2008) широко відомий в Польщі, Чехії, Німеччині, Бельгії, Франції та Швейцарії та інші. Успішними підкорювачами європейських та американських сцен є київські «Stoned Jesus».

Український метал продовжує розвиватися і нині. Так, у Львові 2014 р. Дмитро Кумар створив блекенед-дез-метал гурт «1914» , розвивається «NordWitch» (Київ, 2015), «Colotyphus» (Рівне, Львів, 2015), фолк-метал гурти «VITER» (Львів, 2010), «TEREN» (Кропивницький, 2019). До стилістики виконання металкору та ню-металу тяжіє «[SALE]only» (Дніпро, 2011). Павер метал грає гурт «Power Tale» (Луганськ, 2013). У 2014 році колектив покинув рідне місто і з 2015 року перебуває у Харкові. У 2016 році записав першу в історії України метал-оперу «Урфін Джюс і його дерев'яні солдати», а в травні 2019 року досить серйозну розголосу отримала друга рок-опера «Вогняний Бог Марранів». У 2013 р. поновив свою діяльністю на українській сцені гурт «KARNA» (Івано-Франківськ,

Гурт «1914»

1997-2010, 2013-), визначивши свою стилістичну концепцію власним терміном «гуцул-метал».

Широко відомий за кордоном «HELL: ON» із Запоріжжя, заснований 2005-го року Олексієм Паськом та Олегом Талановим. На рахунку гурту, окрім демо та міні-альбомів, 5 повноформатних платівок. До речі, два альбоми – «Hunt» (2013) і «Once Upon A Chaos» (2015) – були випущені на німецькому лейблі Ferrrum. Гастрольну діяльність у Європі «Hell:On» розпочали ще у 2009-му. Відтоді вони виступали в Польщі, Нідерландах, Німеччині, Чехії та інших країнах.

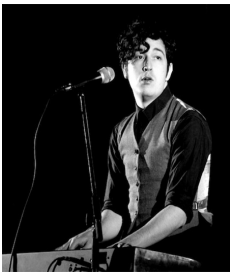
Гурт «Panivalkova»

В Україні популяризують метал-музику фестивалі: Asgardsrei (Київ), Black Sea Metal Fest (Чорноморськ, 2013-), Carpathian Alliance (Львівська область/ Київ, 2012-), Metal Heads Mission (Крим, 2000–2014, згодом Київ та неокупована частина країни), The Best Ukrainian Metal Act (Київ, Бінго 2013-).

Гурт «Zapaska»

У 2010-х роках в Україні музиканти почали серйозно освоювати новий жанр – indie музику. Однак розвиток цього напрямку пожвавився після Революції Гідності. З 2014 року на повний голос зазвучали молоді інді-музиканти, яким не потрібні продюсери та лейбли, а тільки доступ до швидкісного інтернету. «5 Vymir» (Київ, 2006), «Blooms Corda» (Київ, 2014), «LATEXFAUNA» (Київ, 2015), «MAiAK» (Київ), жіночий «Panivalkova» (Київ, 2013–2019), «Pur: Pur» (Харків, 2008), співак «Sasha Boole» (Житомир, 2012), «Secret Avenue» (Київ, 2012), «Tik Tu» (Тернопіль, 2014), «Vivienne Mort» (Київ, 2007), «Zapaska» (Кам'янець-Подільський, 2009). А у 2016-му році британське видання «Overblown» назвало їхній альбом «Pomalu» найкращим релізом-2016 на пострадянському просторі), «The Elephants» (Суми, 2014), «Один в каное» (Львів, 2010), колишній клавішник «Океану Ельзи» Дмитро Шуров заснував сольний проект «Pianобой» (за час діяльності проєкту було випущено 4 альбоми, а найбільш популярними стали композиції «Родимки», «Кохання», «Ведьма», «Родина», «Полуничне

Дмитро Шуров (Pianобой)

небо», «На вершині». «Pianoboy» і зараз активно гастролює, його пісні різні за настроєм і кожна по-своєму чудова та гідна уваги), INGRET (справжнє ім'я Інгрет Костенко, 2017) – багатоликий і винахідливий інді-поп, який показує широкий жанровий діапазон дівчини і її амбіції стати особливим явищем на українській сцені. Це проект Потапа і команди «Mozgi Entertaiment». Ось далеко не повний список найпомітніших з них. Ці артисти обрали орієнтир на західне звучання, а чимало з них разом із майстерним володінням українською мовою продемонстрували непогане знання англійської.

Гурт «Brunettes Shoot Blondes» («BSB»)

Заявив про себе фіналіст національного відбору на Євробачення у 2016 і 2019 роках гурт «Brunettes Shoot Blondes» («BSB», укр. «Брюнетки стріляють блондинок», Кривий Ріг, 2010). Останніми роками став переможцем ряду міжнародних конкурсів: Berlin Music Video Awards (номінація «Найкраща концепція», 2015), Los Angeles Film Awards (номінація «Найкраще музичне відео», 2018).

На фестивалі інді-музики Respublica (Кам'янець-Подільський)

Гурт «Древо»

Гурти інді-музики можуть пропагувати своє мистецтво на фестивалі Respublica, що проводиться в Кам'янець-Подільському.

Отже, говорячи про інді-музику в Україні можна впевнено стверджувати, що вона існує і розвивається. Головним чином український інді-рок має всі шанси розколихати слухачів і за межами країни, що він в результаті і доводить.

Найяскравіша тенденція світової сцени останніх десятиліть – це ворлд-мюзік і тотальне звернення серйозних музикантів до коренів етнічних культур. В Україні для позначення цього типу музики широко послуговуються терміном фольк-рок або його відповідником тенорок.

Кінець XX століття ознаменувався появою гуртів, що демонстрували принципово нове ставлення до народної спадщини – це так звані «автентичні» фольклорні ансамблі, які ставили собі

за мету відтворити український музичний фольклор в його справжній, «автентичній» манері. Так з'явилося українське етно.

Першим автентичним колективом, що розпочав новий напрямок у му-зичній культурі України вважається гурт «Древо» (Київ, 1979). Вони про-демонстрували світові традиційну селянську музику українців як пов-ноцінне й самобутнє мистецьке явище, що не потребує композиторського втручання. У кінці 1990-х – на початку 2000-х за прикладом «Древа» з'явились інші фольклорні гурти, що збирали свій репертуар в етнографічних експедиціях та наслідували автентичну манеру виконання – серед них такі гурти як «Божичі» (Київ, 1999), «Кралиця» (Київ, 1991), «Володар» (Київ, 1993), «Буття» (Київ, 2000), «Гуляйгород» (Кропивницький, 2002) та інші. Давні думи, пісні, кантати відроджує «Хорея Козацька» (Київ, 2005) зі своїм лідером бандуристом Тарасом Компаніченко. Найвідомішим у їх виконанні є дума кінця XVII століття авторства самого гетьмана Івана Мазепи «Всі покою щиро прагнуть».

Гурт «Хорея Козацька»

Гурт «Гайдамаки»

Водночас український фольклор стає предметом інтересу вітчизняних рок-гуртів. Одним із перших почав використовувати народні мотиви у рок-музиці у другій половині 1980-х рр. уже легендарний гурт «Воплі Відоплясова». У 1997 році гурт випустив фолк-рок-альбом «Закустика», у якому намагається переробити українські народні пісні. Так вони задали тренд для інших виконавців. Серед колективів, що випробували етнічні мотиви – «Мандри» (Київ, 1997), «Гайдамаки» (Київ, 1991), «Очеретяний кіт» (Вінниця, 1995), «Воанергес» (Київ, 1998), «Вій» (Київ, 1991), який звертається до міфології, язичництва та слов'янського фольклору.

Гурт «От вінта»

На початку 2000-х на хвилі національного піднесення з'являється нове покоління виконавців, яке звертається до народних мотивів. Нову самобутню українську музику творять

«Тартак» (Луцьк, 1996), «Перкалаба» (Івано-Франківськ, 1998), «Тінь Сонця» (Київ, 1999), «Los Colorados» (Тернопіль, 2006). Самобутній український рок-н-рол виконує «От Вінта» (Рівне, 1993) або укра-біллі, як називають його самі учасники гурту. У них досить яскравий сценічний образ та стьобні тексти. Сюди ж можна віднести «Гуцул Каліпсо» (Чернівці, 1999), «Joryj Кюс» (Львів, 2008), «TaRuta» (Київ, 2007), «ДримбаДаДзига» (Київ, 2006), «Чумацький шлях» (Хмельницький, 2008). Влітку 2019 року гурт посів четверте місце на міжнародному конкурсі молодих команд Battle Metal, який щорічно проходить в рамках знаменитого німецького фестивалю важкої музики Wacken Open Air. Стиль «підкарпатський рок» закарпатським говором виконує «Rock-H» (Рокаш) (Мукачево, 2008).

Гурт «Joryj Кюс»

Один із найсамобутніших гуртів на українській фольк-рок сцені «Оркестр Янки Козир» (Київ, 2001). Це відчувається не тільки в музиці, а й в глобальному підході до дійства. Всі учасники з'являються на сцені в різноманітних костюмах з українською народною символікою. Важка рокова музика чудово поєднується з фольклорними текстами. Музиканти створюють на сцені справжнє костюмоване шоу, яке не залишає байдужим нікого і визначається якісною піротехнікою і освітленням.

Оригінально популяризує українську культуру гурт «Фолькнери» (Київ, 2009), які в 2010 р започаткували культурний проект «Двоколісні хроніки». У рамках проекту музиканти здійснювали велику етнографічну експедицію сільськими місцевостями різних країн, пересуваючись виключно на велосипедах, відшукували співочих людей щоб записати і згодом оприлюднити маловідомий фольклор. У жовтні 2014 р. співаки стартували у навколосвітню вело подорож. На сьогодні вони проїхали на велосипедах понад 40 000 км різними країнами. Фолькнери стали найкращим етно-колективом року на міжнародному фестивалі-конкурсі «Mikołajki Folkowe» в Любліні (Польща, 2011). У 2019 році Фолькнери виступили на найбільшому у світі готичному фестивалі Wave-Gotik-Treffen у Лейпцігу (Німеччина).

Гурт «Фолькнери»

Гурт «Даха-Браха»

Новаторським та незвичним для звичайного слухача є музика гурту «ДахаБраха» (Київ, 2004), який виріс на основі київського експериментального театру «Дах». Проте зараз «ДахаБраха» є дуже популярним, особливо закордоном. Їх називають послом України в світі. Музиканти їздять турами по малих містечках Європи, США та Канади – що не завжди можуть собі дозволити розкручені західні гурти. У 2015-му музиканти виступили в ефірі американського радіо KEXP та BBC. А в 2017-му їхня пісня «Шо з-под дуба» потрапила до одного з епізодів серіалу «Фарго». Вони – шановні гості на багатьох авторитетних європейських фестивалях, включаючи британський Гластонбері. У 2020 р. етно-хаос-гурт став лауреатом Шевченківської премії-2020.

Починаючи з 2010-х рр. на сценах України продовжують традиції World Music нові колективи – «Гич оркестр» (Львів, 2011), який делікатно грає екстравагантну музику, співає пісні несправедливо призабутих поетів, як-от Павло Тичина та Володимир Сосюра, творить композиції на лірику Мар'яна Пирога й переосмислює народну творчість. Нове явище у світі української етно-рок музики – гурт «The Doox» (Київ, 2014).

Схожим на «ДахуБраху» є споріднений їм проект «Dakh Daughters» (Дах Дотерс) (Київ, 2012). Це український жіночий театрально-музичний гурт, що виступає в жанрах «фрік-кабаре» і театрального перформансу з народними мотивами. Його учасниці поєднують поезію, фольклор, використовують понад десяток музичних інструментів.

Гурт «Dakh Daughters» перед виступом на Євромайдані (2014)

Серед вітчизняних виконавців, які здобули всесвітню славу в царині World Music, можна виділити українського

(кримськотатарського) віртуоза-гітариста, композитора народного артиста України Енвера Ізмайлова. У виступах використовує так званий «теппінг» – засіб, який дозволяє грати незалежні музичні партії обома руками. Можна відзначити Романа Гриньківа – бандуриста, народного артиста України, який брав участь у фестивалі Ієгуді Менухіна «All the World's Violins» в Брюсселі, виступав з концертами у Сполучених Штатах, Канаді, Голландії, Німеччині, Латвії, Бельгії, Новій Зеландії. Серед українців, які увійшли до книг по World Music, можна згадати ще бандуристів Юліана Китастого та Юрія Фединського, а також співачку Ніну Матвієнко.

Виконавці українського етно: 1 –Енвер Ізмайлов; 2 – Юліан Китастий; 3 – Роман Гриньків; 4 – Юрій Фединський

Свідченням росту інтересу до фольклору стало започаткування в Україні етно-рокових фестивалів етнічної музики (World Music). Наших радо запрошують і на європейські імпрези, та поки що тотального прориву на світову сцену не сталося. На початку 2000-х зусиллями Всеукраїнської асоціації молодих дослідників фольклору, а також лідера гурту «Воплі Відоплясова» Олега Скрипки було зроблено чимало кроків для популяризації народних традицій серед широкої публіки. Зокрема створений фестиваль «Країна мрій» (Київ, 2004). Наразі в Україні етнофестивальний рух активно розвивається. Щорічно збирають тисячі прихильників «Підкамінь» (Підкамінь на Львівщині, 2007–2013), «Трипільське коло» (Ржищев на Київщині, 2008–2015), «Рурисько» (Бережани на Тернопільщині, з 2010), «Шешори» (наразі – «Арт-Поле»; Шешори, Івано-Франківська область, Воробіївка, Вінницька область 2003-2006, 2007-2008), «Млиноманія» (Печера на Вінничині, 2007-), «Мазепа-Фест» (Полтава, з 2003), «Березів Бандер Фест» – патріотичний етно-рок фестиваль (Вижній Березів, Івано-Франківська область, з 2015). Для поціновувачів етніки з 2016 р. проходить «Polyana Music Festival» (Поляна на Закарпатті) та інші етнофестивалі, на яких, поряд з українським фольк-роком та українською автентикою, звучить також і етнічна музика інших країн.

Серед вітчизняних телевізійних програм, які працюють у напрямі World Music, можна виокремити авторський

вітчизняний продукт й програму «Фольк-мюзік» (з 2008) на телеканалі UA: Перший (такої програми немає не тільки на українському телепросторі, а й у всій світовій телекомунікаційній імперії), популярність та високі глядацькі рейтинги якої досягнуто за рахунок сучасного аранжування української музичної спадщини. З 2018 року програму переформатували в «UA: фольк».

Гурт «Скрябін» (1990)

Важливо усвідомити, що найкращі зразки українського етно-року нині є цілком конвертованими в умовах прагматичного Заходу. Таким чином, сьогодні грати етно – найприродніший спосіб віднайти власну ідентичність у бурхливому світі і здобути там своє належне і законне місце. Місце під сонцем.

Гурт «Stelsi»

Так само давні традиції в Україні має електронна музика. Вона була започаткована ще в 60-і рр. XX ст. Звільнення України з лещат соцреалізму дало новий поштовх у розвитку електронної музики. Для сучасної України жанр електронної музики є відносно молодим. Піонерами української електронної музики (починаючи з 1989 року) вважають гурт «Скрябін», який у 1997 р став «Найпопулярнішим альтернативним гуртом року». Для популяризації електронної музики українського зразка одним із перших був гурт «Stelsi» (Чернівці, 1999). Із 2005 року колектив зосередився на стилі електро-фольк із завзятістю та прагненням занурити українську молодь у нестримне енергетичне поле української народної музики в сучасній електронній обгортці.

Гурт «DZ'OB»

За останні 10 років в Україні з'явилася нова генерація електронних митців, які не лінуються шукати щось нове та експериментувати зі звуком. Сьогодні в згаданому жанрі працюють відомі та популярні як в Україні, так і закордоном гурти «Вихід У Місто» (Кременчук. 2013) – український рок- та електронний гурт, «DZ'OB» (Дніпро, 2014) – український крос-жанровий акустично-електронний

колектив. Це єдиний український гурт, який працює в жанрі електроакустичного IDM (інтелектуальна танцювальна музика). У 2019 р. виступив на фестивалі електронної музики і візуального мистецтва просто неба «Українська ніч» в Музейному кварталі Відня.

Гурт «ONUKA»

Українська народна музика отримала нове дихання завдяки музикантам, які наважилися поєднати фольклорні традиції з актуальним електронним звучанням. Першопрохідцею в цьому напрямку стала Ната Жижченко у електро-фолк-проекті «ONUKA» (Київ, 2013). Вона пише тексти та музику. На сцені гурт використовує, крім барабанів та синтезаторів, ще й бандуру, бугай, дримбу, цимбали й навіть трембіти. Прорив у світові чарти відбувся після виступу на Євробаченні 2017 р. групу ONUKA, яку називають «сопілкою» української електронної музики. Часто вони у своїй творчості відображають актуальні події в Україні, а їх останній альбом «Відлік» став присвяченим Чорнобильській катастрофі.

гурт «Mari Cheba»

Згодом прикладу «Онуки» послідував гурт «YUKO» (Київ, 2016–2020), який часто звертається до українського фольклору, використовуючи украї-нські народні пісні та поєднуючи їх з електронною музикою в жанрі фолктроніка.

Досить популярним є український електронний гурт «Mari Cheba» (Київ, 2015) заснований солісткою та автором пісень Марі Чебою. Вокальні здібності українки оцінила світова музична індустрія: дівчина стала володаркою звання «кращий жіночий вокал» за версією Trip Hop Nation серед виконавиць з Америки і країн Європи.

гурт «Go_A»

Михайло Вітюк «Vakula»

Український електро-фольк гурт «Go_A» (Київ, 2012), який поєднує сучасну електронну музику з етнічними мотивами поступово завойовує європейські чарти і підмостки. Навесні 2019 року його сингл «Веснянка» потрапив у Топ 10 iTunes Dance chart у Словаччині, а 2021 pjre група представила Україну на «Євробаченні–2021», де зайняла 5 місце, а за голосуванням глядачів – друге.

Останніми роками яскраво «засвітилися» «Zavoloka» – експе-риментальний проект компо-зиторки та дизайнерки з Києва Катерини Заволоки, яка є яскравою представницею української елек-тронної музики за кордоном, та володаркою яка вже декілька років живе й працює в Австрії й Німеччині, давно займається представленням старовинної української культури засобами сучасного цифрового мис-тецтва. Сюди ж можна віднести львівський електронний, сольний проект створений Ксенією Нема «Palmo X», «Vakula» – псевдонім українського музиканта Михайла Вітюка родом із Конотопу, який став першим українським діджеєм, що почав активно виступати у клубах по всьому світу.

Нове ім'я на українській електронній сцені міжнародний гурт з українським корінням «TANA» (Київ, 2017) – відразу ж потрапило в поле зору багатьох слухачів, а також зайняло провідні позиції в музичних чартах Європи. У 2019 р. група стала переможцем музичної премії «The Akademia Music Awards» (Лос-Анджелес) у номінації «Кращий танцювальний / електронний EP альбом» – «Broken».

Виконавець в стилі елек-тронної музики Максим Сикаленко «Cape Cod»

Виконавцями у цьому жанрі є «D.MARSH» (Київ, 2018), «Cape Cod» (Київ, 2017) - електронний проект засновника лейблу «Kiev House» Максима Сикаленка у якому він відмежовується від узагальненого клейма «хаус», та розкриває набагато більше граней електроніки. Музикант по праву вважається одним з найпрогресивніших українських артистів, «The Erised» (Київ, 2014–2019). Його кліп «Even If» переміг в

номінації Кращий монтаж на «Sunlight International Film Festival 2017» в Берліні, український електронний гурт зі Львова «MoonZoo» (2017).

У жанрі електро-хіп-хопу нині активно розвивається виконавиця Alina Pash. У 2019 вона випустила дебютн ий альбом Pintea, перша частина якого під назвою Gory записана повністю у етно-стилі, привносячи у вуха українців карпатські діалекти і мелодії.

Діджейка Nastya (Анастасія Топольська)

Гурти беруть кутину участь у фестивальному русі електронної музики, який широко представлений в Україні. Серед популярних є: «Гамселить» фестиваль електронної музики та медіа-арту (Тернопіль, 2012), «Joker Fest» фестиваль електронної музики (Шацьк, Волинська область, на березі озера «Світязь, 2015-), фестиваль вільної музики і культури, який збирає тисячі гостей і артистів з десятків країн світу на одній локації «Brave! Factory» (Київ, 2016), «UnderHill music festival» – фестиваль електронної та поп-музики (Підгір'я, Богородчанський район, 2019-). Окрім того, київський клуб «Closer» увійшов у топ-20 електронних клубів світу за версією видання Resident Advisor, а 2016-го діджейка Nastya (Анастасія Топольська) посіла 8 сходинку у рейтингу найкращих діджеїв світу за версією видання Mixmag.

Про українську електронну музику та людей, що її створюють у 2020 р. вийшов цикл міні-фільмів. Проект під назвою «За сценою» створив Будинок культури Masterskaya спільно з Ballantine's.

Частиною української музичної сцени є український хіп-хоп (укра-хоп або укр-хоп). В Україні він почав розвиватися доволі пізно, в другій половині 90-х рр. минулого століття. Першопрохідцями у цьому жанрі стали реп-гурти «ВУЗВ» (Вхід У Змінному Взутті) (Рівне, 1989), в яком брав участь Потап (Олексій Потапенко). Саме вони популяризували напрямок хіп-хоп і принесли музику в маси. Один із перших записів в стилі хіп-хоп – «Щось зимно», був записаний в 1992 році у Львові та випущений в 1993 році гуртом «Скрябін» в альбомі «Мова риб».Серед перших були й «Небо Тут»

Реп-гурт ВУЗВ (Вхід У Змінному Взутті)

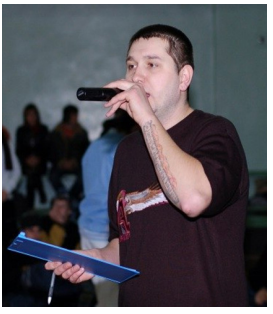

(Львів, 1991), «ТНМК» (Танок на майдані Конґо) (Харків, 1996). У 1997 р гурт стає переможцем національного конкурсу «Червона Рута '97», а їх трек «Зроби мені хіп-хоп» стає головним хітом і затягує в рух непосвячених слухачів.

Гурт «Танок на майдані Конго»

Новий музичний жанр у кінці 90-х, на початку 2000-х розширив свою географію не тільки кількісно, а й якісно. Культура хіп-хопу проникає в усі куточки країни: Київ (Київ-Гетто-Сіті), Харків (Харків-Рапа-Сіті), Львів, Луцьк, Донецьк та інші міста. Столицею українського репу вважають Харків, звідки виріс потужний хіп-хоп рух. Правда, місць для самовираження і демонстрації його широкої публіки було не так вже й багато. У цей час з'являються гурти «Інваліди Кунг-Фу» (Біла Церква, 1996–2010-і) – піонери українського хардкор-репа, залишили потужний слід на всій пострадянській хіп-хоп-культурі, «Шнель Шпрехен» (Харків, 1999) зі своєю іронічною подачею і дуже нетривіальними текстами, «Blood Graft» (які незабаром перейменовуються в «Убиті репом», а ще трохи пізніше – в «У.еР.Асквад» (Харків, 1992), яких називають «хіп-хоп королями в стилі Нью Скул». Вони були переможцями ряду фестивалів хіп-хоп музики. У 2000 р. у Мінську отримали премію BeatSound за досягнення в області хіп-хоп культури. Біля витоків реп-музики в Харкові стояв гурт «Black White Side & Turbo» (1993–1996). Тривалий час популярним був «Тартак» (Луцьк, 1996). Однак, у 2020 р. лідер гурту Сашко Положинський заявив про припинення своєї участі в групі. Знахідкою «Червоної Рути» став «Основний Показник» (Луцьк, 1998-2000, 2011-). Колоритний український реп виконує «Епіцентр Унії» (Київ, 2001). У цей же час в Донецькій області шуміла група «Голос Донбасу», яка, крім усього іншого, вела своє радіошоу в ефірі

Репер і продюсер Сергій Ситник («Синтя»)

Реп-виконавець Ліон (Сергій Володимирович Дем'янко)

станції «Радіо Точка» і забезпечувала слухачів знаннями особливостей культури хіп-хопу.

Перший по-справжньому хіп-хоповий концерт пройшов у Харкові в квітні 1995 року. У ньому брали участь групи «S.Y.D.» (зараз «Зустрічна тяга») і «Обличчям до стіни».

Досить популярним був батько луганського хіп-хопу, репер і продюсер Сергій Ситник («Синтя»), який помер 2007 р., але його вклад у розвиток хіп-хоп культури Луганська і всієї Східної України колосальний. Не менш відомим є Ліон (Сергій Дем'янко) – реп-виконавець, саунд-продюсер, музикант. У 2008 році Ліон визнаний кращим реп-виконавцем року на церемонії нагородження Showtime HipHop / Rnb Awards 2008, за підтримки MTV Україна. 2009 р. Ліон переміг у номінації «Реп-виконавець року» на премії Muzlife Awards і з'явився на обкладинці популярного молодіжного журналу ХЗМ.

Протягом 1994–1996 років у Харкові на національних телеканалах УТ3 і УТ2 виходила телепередача «Rap-обойма». придумана хлопцями з гурту ТНМК Фоззі (Олександр Сидоренко) і Фаготом (Олег Михайлюта). У той час вона була першим і єдиним ТВ-проектом про хіп-хоп культуру в колишньому СРСР.. Передача швидко стала культовою і викликала сплеск творчої активності серед місцевої молоді. По суті, «Rap-обойма» дала старт для розвитку всього українського хіп-хоп-руху.

Невеличкі вечірки поступово перетворюються в міжнародні фестивалі. (найвідоміші – У 1996 р. всі ті ж ТНМК разом з компанією соратників заснували перший Всеукраїнський фестиваль хіп-хоп музики «In Da House». Що характерно, наступні фестивалі носили номерні назви, але при цьому англійською називалися по-хуліганськи безграмотно: «In Da House too», «In Da House tree» і так далі. Фестиваль став значущою подією: тут виступали видатні представники хіп-хоп сцени з усього СНД.

Згодом у Харкові започаткували «Харків-Рапа-Сіті» спочатку як місцевий, а з 1997 р. як міжнародний фестиваль хіп-хоп музики.

У 2003 р у Києві був вперше проведений великий фестиваль вуличної культури «Snickers Урбанія».

У Харкові в 1996 р створена «Українська Хіп-Хоп Асоціація» (УХХА), яка з 1998 по 2005 рр випускала збірники реп-пісень і поширювала по Україні.

У 1999 р. виходить перший номер журналу ХЗМ,

присвячений екстремальним видам спорту, брейк-дансу, граффіті, сучасній альтернативній та хіп-хоп-музиці. Згодом він починає розлітатись багатотисячними накладами по всій країні.

У ці роки багато виконавців репу в Україні переходять на виконання пісень українською мовою. Окрім вже згаданого «Епіцентру Унії» це «VovaZIL'Vova» (Вова зі Львова, Володимир Парфенюк (Львів, 2002), «На Відміну Від» (Черкаси, 2005–2014), «МІСТо 44» (Сміла, 2007) тощо. До російськомовних відносяться гурт «5'nizza» («П'ятніца») (Харків, 2000–2007, 2015-).

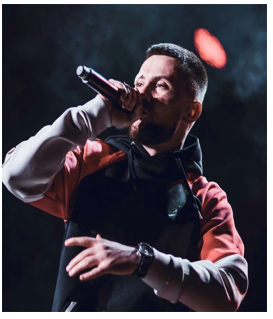

Гурт «Проти ночі»

Новим етапом у розвитку хіп-хопу стають після 2005 й до наших днів. Більшість музичних критиків пов'язують початок нового етапу з виходом альбому «Гострослови» (2008) від луцького гурту «Lezo Terezy», який став одним із найкращих в українському андерграунд-репі. У цей час з'явились відомі гурти та виконавці, наприклад український рок-гурт «Проти Ночі» (Київ, 2006–2013, 2014), Leshanemoy – український виконавець у стилі хіп-хоп, вокаліст, автор текстів, фронтмен гурту «YOMEN», «PVNCH» (Північ) (Варва на Чернігівщині, 2013), який 2013 року був відзначений нагородою на Pitbit Awards за «Кращий україномовний реп-гурт». Українською виконує реп львівський гурт «ALCO Brothers», «Ціна Ритму» (Калуш–Львів, 2011).

Гурт «Бумбокс»

«YARMAK» (Олександр Ярмак)

У 2008 році в Києві та Харкові піднімається нова реп-хвиля, яка виносить на поверхню такого виконавця Геріка Горілу (ГІГА, Назарій Герасимчук). Він активно виступає і перемагає у реп-батлах. 2005 р. Гіга став першим українським виконавцем, який отримав найвищий приз на міжнародному фестивалі Rap Music'05 (Москва). 2012 р Гіга вперше в історії українського репу збирає тисячу шанувальників на своєму концерті.

Новим поколінням хіп-хопу стали спочатку «Бумбокс» (Київ, 2004). 2013 та в 2019 р гурт отримав премію YUNA в номінаціях відповідно «Найкращий гурт» та «За особливі досягнення в музиці». У 2010-ті популярними стали буковинський репер «Бук» (Устим Бук).

Євромайдан закріпив відносно нову гілку в хіп-хопі — патріотичний реп (наприклад, Freel та Ярмак). Виконавець із Борисполя «YARMAK» (Олександр Ярмак) займає активну громадську позицію. Так, під час Революції Гідності був активістом Євромайдану, записав про це і зробив відеокліп на пісню «22» в 2014 році. Пісня набула популярності та стала хітом. 4 травня 2014 року після початку тимчасової окупації Росією Криму записав пісню-відеозвернення до мешканців півострова «Я буду ждать». З початку збройної агресії Росії на сході України записав декілька патріотичних пісень у підтримку ЗСУ і всіх захисників України та взяв участь у благодійних концертах для українських воїнів під назвою «Підтримаємо своїх». У травні 2018 записав відеозвернення на підтримку ув'язненого у Росії українського режисера Олега Сенцова.

Український хіп-хоп гурт «FO SHO»

У постмайданний період актуалізувалося мовне питання, поділивши місцевий хіп-хоп на україномовний український реп та російськомовний український реп.

Дуже стильною та якісною є музика формації «The Cancel band» (Львів, 2011) які змішують джаз, інструментальний хіп-хоп та трохи фанку. Досить самобутнім є гурт «DILEMMA» (Київ, 2002-2013, 2017-2020), володар «Золотої жар-птиці» в номінації «Прорив року» 2019. Екстравагантним є український хіп-хоп гурт «FO SHO» (Харків, 2019) у складі якого три сестри-афроукраїнки – Бетті, Сіона і Міріам Ендале. Виконують пісні українською і англійською.

Гурт «Mozgi»

На сьогодні намічаються позитивні тенденції у сфері української реп-музики. Зростає популярність нової зірки українського репу – «NazareN», Назар Котович, намагається переписати історію хіп-хопу України. Він працює у США, пише і виконує реп-композиції чотирма різними мовам, а іноді навіть

змішує їх в одному тексті. Він робить справжній прорив в українському репі, і за думкою критиків має поставити українське хіп-хоп мистецтво на рівень світових зірок хіп-хопу.

Серед молоді останнім часом набуває популярності український гурт танцювальної електронної музики, дітище репера Потапа – «Mozgi». У вересні 2014 року було представлено дебютний кліп «Аябо», а у серпні 2015 року гурт презентував свій дебютний альбом «Электрошаурма». Учасники гурту виступають у чорному вбранні. За короткий час отримав ряд музичних нагород: M1 Music Awards (2016) Проект року (2017).

Alyona Alyona

Останні роки знаменуються появою нових українських реп-виконавців, яскравими постатями тут є Артем Лоїк (Полтава), який читає здебільшого на політичні та моральні теми, хіп-хоп гурт «Апокриф» (Буча, 2012). Однією з «фішок» гурту є перероблення в реп-варіанти віршів українських класиків. У репертуарі є більше 70 пісень на вірші Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Василя Сухомлинського, Ліни Костенко, Василя Стуса, Сергія Жадана, Юрія Іздрика і Богдана Ступки. Заявив про себе гурт «БРДК» (Київ, 2012) та ін.

Найбільшим проривом вважається поява проекту Alyona Alyona. Більше року вихователька дитячого садка Олена Савраненко зберігає за собою звання однієї з найпомітніших представниць українського репу, яка закохала в себе весь світ. Виконавиця кометою увірвалася в український шоу-бізнес у 2018 р., за два місяці випустила чотири кліпи, кожен з яких мав понад 1 млн переглядів. 14 червня 2019 року відбувся перший сольний концерт Альони в київському Зеленому театрі. Виконує пісні українською мовою. У 2020 році стала володаркою премії YUNA в номінації «Найкращий хіп-хоп хіт», та Women In Arts (незалежна премія, заснована у 2019 році структурою ООН Жінки в Україні та Українським Інститутом) у номінації «Жінки в музиці»

Виконавиця репу Olive Taud

Новою яскравою представницею українського жіночого репу, відомою у вузьких колах як «Олдскульний

Ніндзя» є «Olive Taud», яка засвітилася 2019 р. і, в перспективі, може скласти компанію Alyona Alyona. Дівчина читає агресивний реп під біти нової школи.

Взривним репом представив себе гурт «Kalush» (Калуш–Київ, 2019), який називають протеже реперки Alyona Alyona. В жовтні 2020 р. вони зачитали свій абстрактно-іронічний «Не маринуй» та зібрали ледь не мільйон переглядів на YouTube. Цього ж року у Києві заснований український російськомовний музичний гурт «Grebz».

Останніми роками яскраво заявили про себе співаки-репери Kyivstoner (Альберт Васильєв) (Київ, 2017), Степан Бурбан (Кашляючий Ед та Паліндром) (Львів, 2010) Його альбом «Про сьогодні», за версією журналу Slukh він був визнаний найкращим альбомом 2019 року. Луцький музикант Дядя Вова, ХАС (Хассан Назар-Хайдар Алієвич, Київ, 2015), T-Fest (Кирило Незборецький, Чернівці, 2012) і ін.

Останніми роками в Україні розвивається піджанр хіп-хопу – український люмпен-реп (за виразом музиканта Юрія Бондарчука). Творчість гуртів перенасичена суржиком, нецензурною лексикою, яскраво вираженою мізогінією, возвеличуванням злочинної культури тощо. Основу люмпен-репу складає іронія, найчастіше це висміювання певних архетипних образів. Усі гурти співають суржиком і вживають у текстах регіональні діалектизми: «Двісті Boys» (Львів, 2010) – це львівська ґвара, «Курган і Agregat» (м. Близнюки на Харківщині, 2014) – слобожанська говірка, «КавалЭри» (Рівне, 2011) – поліський суржик, «Сен-Тропе»

Виконавці українського люмпен-репу: 1 – «КавалЭри»; 2 – «Курган і Agregat»; 3 – «Сен-Тропе»; 4 – «Kurwa Matj»; 5 – «Плюшевый Бруклин»

(Полтава, 2014–2020) – полтавська мова, «Kurwa Matj» (Львів, 2017) – галицька з додаванням польської, і лише «Плюшевый Бруклин» (Львів, 2017) співають переважно літературною українською чи російською. У випадку люмпен-репу використання суржику не стільки додає виконавцям місцевого колориту, як працює на культурну децентралізацію. Це неймовірний хід на фоні проблем із мовним питанням. Особлива любов люмпен-реперів до села (рустикальність у принципі досить трепетна тема для української культури). Але не селом єдиним: згадані колективи об'єднує своєрідне ставлення до жінки (і в цілому – до відносин), що межує з мізогінією. В цілому, люмпен-реп не можна назвати соціальним.

Люмпен-репери дуже вміло і вдало продовжують гумористичну традицію українського репу. Окрім комічної складової в текстах, вони часто і активно пародіюють телевізійні шоу або просто знімають короткі жартівливі скетч-відео.

У люмпен-реперів також превалює тема стосунків і кохання. Часто жінка в люмпен-репі сприймається як тягар, з наголосом на її фізичні вади Загалом, жінки зображені як об'єкт задоволення сексуальних потреб У піснях люмпен-реперів жінку описують як нерозсудливу лицемірну особу. Особливий акцент робиться на зраді, властивій, на думку виконавців, переважно жінкам.

Не менш важливою ознакою для конструювання образу «простого пацана з села» в люмпен-репі є визнання власної чутливості, про що, наприклад, свідчать описи «розбитого серця».

Представники люмпен-репу не дуже часто звертаються до соціальної тематики, але іноді ліричний герой стикається і з такими проблемами. Однією з них є заробітки за кордоном. Найбільше уваги соціальним проблемам, співаючи серйозно про несерйозне, приділяє гурт «Плюшевый Бруклин». Також гурт – один із небагатьох, хто співає про унікальну бурштинову лихоманку, що розгорнулася в Житомирській та Рівненській областях.

Український люмпен-реп має усі якості, щоб зайняти свою нішу у глобальних світових трендах. Використання актуальної в усьому світі реп-музики та експлуатація «сільських» образів і стилістики 90-х робить люмпен-реперів унікальним явищем.

Представлений кількома потужними гуртами зі своїми характерними особливостями, цей піджанр не втрачає

популярності, та з кожним роком набирає обертів: сольні солд-аут-виступи, участь у всеукраїнських фестивалях, зацікавленість у виконавцях з боку великого бізнесу тощо. Феномен популярності люмпен-реп-виконавців пояснюється їхньою простотою (а отже – доступністю), використанням знайомих з дитинства образів та іронією, що вкоренилася у творчості гуртів.

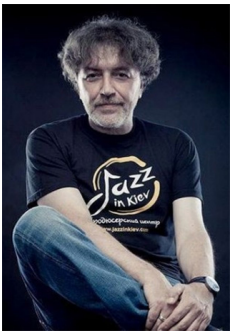
У відповідь на закиди окремих музичних критиків щодо безперспективності українського хіп-хопу в серпні 2020 р більше 30 українських реп-виконавців випустили нові треки, об'єднані хештегом #RapinPeaceUA. Нові треки та кліпи вони публікують на своїх каналах в ютубі, в соцмережах та стрімінгових сервісах. Так вони показали, що реп в Україні живий. Alyona Alyona випустила 6-хвилинний трек «Стержень» разом із виконавцями «KALUSH», «OTOY», «Білий Бо», «Шершень», «DYKTOR» та «Дядя Вова». До акції долучилися також «XXV кадр», «CRESCO», «Денні Дельта», «ЧАКІР», «VovaZiLvova», «П'яний Фрешман», «ДайТону», «Freel» та багато інших.

Таким чином, на сьогоднішній день український хіп-хоп, є поняттям набагато глибшим ніж мистецтво вулиці. Тепер хіп-хоп є повноцінним пластом української культури. Українські репери завдяки інтернету зараз мають можливість визначати і демонструвати власну ідентичність, придумувати нове, а не тільки наслідувати відоме.

4. Джазове життя в незалежній Україні

Музичне середовище України кінця XX – початку XXI сторіччя відрізняється появою низки нових пластів, що вплинуло на структуру національної музичної культури. У цьому відношенні джаз – унікальний вид музичного мистецтва, формування естетики якого відбулося саме в кінці XX – початку XXI сторіччя. На сучасному етапі розвитку джаз утвердився як самостійний вид музичного мистецтва, відійшовши від розважальної музики до професійної. Що ж стосується українського джазу, то він у своєму розвитку відстає від Європейського, цьому сприяє низка причин, у тому числі й незначна кількість осередків, де звучить джазова музика. Не дивлячись не це, можна спостерігати розширення його жанрової та стильової сфери.

Сьогодні джазове життя в Україні здолавши негаразди, обумовлені насамперед економічними чинниками, набуло

Джазовий популяризатор, музичний продюсер, радіоведучий Олексій Коган

стабільності й поступу, а в останні роки переживає справжній ренесанс завдяки розвитку фестивалів, концертних майданчиків та клубів. Загалом за роки існування незалежної Україні з'явилося близько сорока різних джазових фестивалів, більшість з яких проіснували недовго. Але сьогодні джазове життя охоплює практично всі значні міста в Україні, і майже кожне за них має свій фестиваль (і часто не один), що є необхідною умовою розвитку виконавства. Проте лідерами у розвитку джазу в Україні нині, мабуть, є Київ, Львів та Одеса.

Останні роки кількість джазових виконавців, гуртів, проектів в Україні значно зросла, так що спробувати просто перелічити музикантів, що виступають на фестивалях і ведуть активну концертну діяльність, важке завдання. На жаль, в Україні поки що відсутня систематична джазова критика, опитування фахівців, згідно з якими визначаються найкращі музиканти, подібних до опитувань журналу Downbeat або Асоціації джазових журналістів (JJA). У Києві сьогодні функціонують кілька джазових продюсерських агенцій. Лідером серед них справедливо вважається «Jazz In Kiev» на чолі з відомим радіожурналістом, джазовим фахівцем Олексієм Коганом, який представляє Україну в Європейській джазовій федерації. Агенція проводить осінні фестивалі з однойменною назвою і реалізує низку окремих цікавих проектів.

Виконавці джазових фольклорних композицій: 1 – Олександр Саратський; 2 – Іван Тараненко; 3 – Ігор Закус; 4 – Сергій Охрімчук

У цей час з'являються перші українські джазові CD: записали свої диски групи «Fest», «Схід Side», «Unity». Завдяки джазовим концертам, що відбувались в Київському клубі «Динамо-люкс», які проводив Олексій Коган, виходить у світ серія джазових CD – живих виступів українських музикантів. Джаз все частіше звучить на радіо «Промінь», у програмі Олексія Когана «Година меломана», а на радіо «Континент» Олексій організовує джазові «живі ефіри».

Судячи з репертуару більшості українських виконавців, вітчизняний джаз

Віртуози джазу: 1 – Наталія Лебедєва; 2 – В'ячеслав Полянський; 3 – Олексій Боголюбов

перебуває на стадії самовизначення, шукає своє обличчя, власний шлях. Процес цей – непростий і нешвидкий. Одна з характерних тенденцій у цьому плані – спроба створити образно-інтонаційний джазовий «словник» на основі фольклорного матеріалу (на-приклад, джазові обробки народних пісень у репертуарі «ManSound», музика композитора й виконавця Олександра Саратського, композитора і піаніста Івана Тараненка, бандуриста Романа Гриньківа), інструменталіста, композитора, аранжу-вальника бас-гітариста Ігора Закуса.

Вивчає та виконує в жанрі фольклор, джаз, етнічну скрипкову музику різних країн скрипаль-віртуоз Сергій Охрімчук, який створив декілька програм з провідними джазовими музикантами України та Польщі, а також брав участь у багатьох джазових фестивалях.

Зразки високопрофесійної музики презентують композиторське відтворення стилю у виконавській діяльності сучасних українських музикантів: піаністки, композиторки аранжувальниці Наталії Лебедєвої, В'ячеслава Полянського, ще молодого, але вже вельми досвідченого музиканта, композитора, імпровізатора – піаніста Олексія Боголюбова та ін.

Серед відомих сучасних джазових виконавців можна відзначити американського та українського джазового

Джазові виконавці: 1 – Андрій Арнаутов; 2 – Дмитро Александров; 3 – Денис Дудко; 4 – Павло Ігнатьєв; 5 – Костянтин Колесниченко; 6 – Марк Токар; 7 – Олексій Саранчин; 8 – Олексій Пєтухов

виконавця, музичного продюсера; одного з відомих українських джазменів, композитора, віртуозного джазового басиста Андрія Арнаутова (у США відомий як Ендрю Валентайн). Темперамент, віртуозність і експресія – неодмінні складові виконавської манери саксофоніста Дмитра «Бобін» Александрова. Поєднання різних, іноді контрастних стилів характерне для Дениса Дудка – одного з найкращих басистів країни. Регулярно звучить в ефірі українських джазових радіостанцій Music Radio, Радіо «Континент» та ін. музика піаніста, джазового композитора Павла Ігнатьєва. Добре відомий серед цінителів блюзу та джазу в Україні, Росії, Білорусі, США та Європі популяризатор гри на губній гармоніці Костянтин Колесниченко. Першим українським музикантом який грав на Chicago Jazz Festival (2012) був джазовий контрабасист Марк Токар. Музикант часто виступає на різноманітних фестивалях в США, Німеччині, Польщі, Австрії, Франції, Україні, Росії, Італії, Угорщині, Люксембурзі, Чеській Республіці, Литві. Сюди ж можна віднести й українських джазових піаністів Олексія Саранчина, композитора, аранжувальника та представника джазової сцени Одеси Олексія Пєтухова, джазового піаніста і композитора Юрія Середіна.

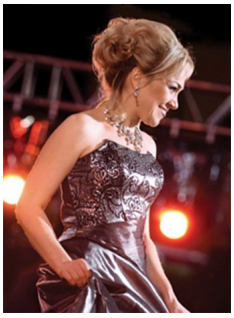
Серед плеяди музикантів є в Україні й всесвітньовідомі виконавці. Закохатися українців в джаз змусила співачка кримськотатарського походження, народна артистка України переможниця Євробачення у 2016 році Сусана Джамаладінова (Джамала). Завдякуючи її перемозі на Євробаченні, джаз став більш вагомою частиною сучасної української музики, а сама Джамала стала символом боротьби Кримських татар за їх права. Її пісня «1944» розповіла історію її власної прабабусі, чиє життя після того жорстокого року змінилось назавжди. Її кримсько-татарські та вірменські корені вплинули на її стиль, в якому вона часто змішує сучасну альтернативу та електроніку з фольком та джазом. Протягом 2012—2014 років Джамала тричі взяла участь у джазовому фестивалі «Усадьба Jazz» – у Санкт-Петербурзі та Москві. За час своєї кар'єри Джамала отримала сім статуеток української музичної премії «YUNA», дві премії «ELLE Style Award», а також премії «Людина року», «Best Fashion Awards», «Red Apple Awards», «Eurostory Awards», «Marcel Bezençon Award» і

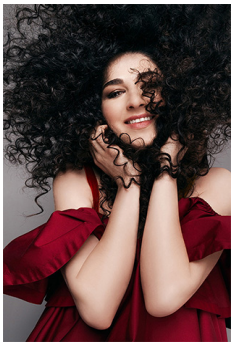
Джамала

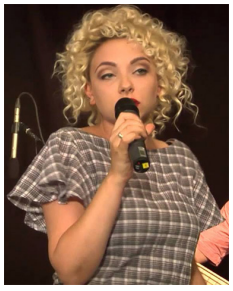
Гайтана

Лілія Гревцова

Лаура Марті

Ольга Лукачова

«Cosmopolitan Awards». З початком війни на сході України співачка займається благодійністю і бере активну участь у збереженні цілісності нашої країни. Дуже багато молодих дівчат зараз орієнтуються саме на цю талановиту виконавицю, адже бачать в ній майбутнє української музики.

Поєднує у своїй творчості манеру соул виконання з танцювальною стилістикою пісень, що включають елементи джазу, блюзу, фанк-, соул- та фольк-музики співачка україно-конголезького походження Гайтана (Гайтана-Лурдес Ессамі). Співала з джазовим оркестром «Overtime» та поп-джазовим гуртом «Unity». Вона є автором більшості власних пісень. Гайтана в 2012 р виборола право представити Україну на пісенному конкурсі Євробаченні, де виконала пісню «Be My Guest». У фіналі пісня набрала 65 балів і посіла 15 місце.

До провідних джазових виконавців можна віднести українську оперну і джазову співачку (сопрано), солістку Національної опери України, народну артистку України Лілію Гревцову. Її унікальність – у дивовижному поєднанні двох стилів виконання – джазового і академічного. В різні роки співала у вокальному ансамблі «Джаз-експромпт» на фестивалі «Осінній джазовий марафон» (Київ), з бігбендом Київського музичного училища під керівництвом Анатолія Шарфмана, з оркестром Київського цирку під керівництвом Марка Резницького, на «Jazz Fest» (Суми) з ансамблем Євгена Дергунова.

Наполегливість і цілеспрямованість у пошуку можливостей реалізації, що йде пліч-о-пліч із творчою працездатністю й професійним удосконаленням характерні для співачки Лаури Марті, яка починала з етноджазу. Майстерність вокалістки стрімко зростає від проекту до проекту, які вона робила спільно

Діана Овсяникова

з піаністкою Наталією Лебедєвою, німецьким трубачем Гансом Петером Салентіном та іншими виконавцями. У 2017 році часописом «ELLE Ukraine» вона була визнана співачкою року.

Солісткою першого київського джаз-бенду «Kiev Big Band» Денніса Аду є учасниця популярних джазових проектів, вокалістка Ольга Лукачова. 2015 року разом з відомим контрабасистом гурту «Океан Ельзи» Денисом Дудком Ольга Лукачова створили дует «MARU», який незабаром став супергуртом після приєднання до них відомих музикантів з інших гуртів.

Першою виконувати українські пісні у стилі свінг (циганський джаз) почала українська джазова співачка (сопрано), колишня вокалістка гурту «Lush Life» Діана Овсяникова. 13 січня 2010 року в Києві гурт представив програму «Кава з молоком» у рамках проєкту «Тема з варіаціями. Live», перший концерт циклу був присвячений 100-річчю легендарного гітариста Джанго Рейнарта, засновника жанру «циганський джаз».

На початку 2010-х рр. формується нове покоління українських джазових музикантів. Ось деякі прізвища: Ілля Єресько, Денніс Аду, Павло Литвиненко, Костянтин Іоненко, Ігор Гнидин, Павло Галицький, Олександр Ємець, Олег Марков, Сергій Сидоренко, Сурен Томасян, Богдан Гуменюк, Дмитро Коваленко, Даніїл Зверхановський, Ілля Алабужев, Станіслав Чумаков, Тамара Лукашева, Фіма Чупахін, Дмитро Бондарєв, Сергій Балалаєв, Олександр Поляков… Цей список може бути значно довшим

Сьогодні на початку 20-х років XXI ст. формується четверте покоління українських джазових музикантів. Це двадцятирічні юнаки та дівчата. Вони навчаються в Україні, хтось за кордоном. Їхні здобутки ще на них чекають.

Презентація в Україні (Києві) останнього (2011) CD гурту Брати Блюзу: «The City That Never Sleeps»

Окрім окремих виконавців в Україні продовжують розвиватися й джаз-бенди.

У 1992 р. брати Мирослав і Олег Левицькі з м. Калуш на Прикарпатті заснували рок-джазовий гурт «Брати Блюзу», який грає на схрещенні

української автентики, шаманської містики, космічної романтики та якісного музичного авангарду. Відразу ж гурт став переможцем фестивалю «Червона рута» в Донецьку (1993). «Брати блюзу» набагато популярніші за кордоном, ніж в Україні. Їм надають для виступів найпрестижніші зали у провідних країнах світу, де вони добре представлені і в медійному просторі. Останній альбом (2011) «Місто, яке ніколи не спить», випущений студією Jive Music у Відні (Австрія), отримав дуже багато ротацій на FM–радіо у США, Великій Британії, Франції, Німеччині, Італії, Австрії, Польщі, Японії тощо.

Петро Пашков

гурт «Lюk»

1995 року в Кривому Розі був створений джазовий колектив під назвою «Схід-Side». 2003 року спільно з «ТНМК» було представлено спільну живу програму «Jazzy». Схід-Side став першим джазовим гуртом в Україні, який мав довгостроковий контракт з фірмою звукозапису. Лейблом стала LEMMA. З «JRC» видано диск «Схід-Side». Кожен музикант має свій сольний CD.

Одним із найкращих українських ф'южн-гуртів середини 1990-х. був гурт «Джаз вуйко бенд» під керівництвом піаніста, композитора, аранжувальника Петра Пашкова. Окрім нього, в складі цього гурту грали чудові українські музиканти: бас-гітарист Вадим Медвідь, на саксофоні – Костя Кляшторний, барабанщик Стас Іванов. «Джаз вуйко бенд» виступав на фестивалях «Jazz Fest» (Суми, 1994), «Горизонти джазу» (Кривий Ріг, 1994, 1996).

гурт «Acoustic Quartet»

Весною 1999 року у Харкові був заснований музичний гурт «Lюk», який працює в жанрі фьюжен-джаз (музичний жанр, який поєднує елементи джазу, а також музику інших стилів) та ейсид джаз (музичний жанр, який об'єдунує елементи джазу і фанку 70-х та танцювальної музики 90-х або хіп-хопа). Виконує композиції російською, українською, французькою, італійською мовами.

Однією з найцікавіших українських джазових груп останнього десятиліття є

гурт «Acoustic Quartet» з Харкова. Лідером квартету є піаніст Юхим Чупахін, якого вирізняє гостра, напружена манера гри й здатність до максимальної віддачі в кожному соло. Про групу нерідко говорять як про єдиний організм, оскільки група часто в повному складі входить у проекти з іншими музикантами, зокрема саме цей квартет «допомагав» Джамалі на заключному концерті фестивалю Alfa Jazz Fest у 2016 році.

Гурт «ShockolaD»

Найвизначнішим представником українського етноджазу є гурт «ShockolaD», у якого джазові ритми у музиці органічно виростають із українського фолку – колядок, щедрівок тощо. Лідером гурту є один із найкращих барабанщиків країни, представник львівського джазу Ігор Гнидин. За більш як одинадцять років існування гурт випустив п'ять альбомів і виступив на численних фестивалях не тільки в нашій країні, але й у Франції, Литві, США та насамперед у Польщі. Останній проект гурту – джазові версії пісень Володимира Івасюка.

Сальса-бенд «DisLOCAdos»

Досить відомим є сальса-бенд «DisLOCAdos», який, в основному, виконує кубинську та афрокубинську музику. Його піаніст і клавішник Ілля Єресько грає на рідкісному для української джазової сцени інструменті – органі Гаммонда. Він відзначився в класиці-джазу, зокрема проектом джазових версій творів Модеста Мусоргського.

Квартет «Deep Tone project»

Басист Костянтин Іоненко розвиває власні успішні проекти – квінтет Костянтина Іоненка та квартет «Deep Tone project». Костянтин віддає перевагу музиці камерного звучання. Два його альбоми мали схвальні рецензії в закордонних спеціалізованих виданнях, а перший альбом проекту Deep Tone під назвою Flow (2015) рецензентом престижного джазового ресурсу All About Jazz був оцінений найвищою оцінкою в п'ять зірок.

Оркестр із сучасним звучанням, якому притаманна цікава драматургія,

Денніс Аду

Гурт «Cherkasy Jazz Quintet»

Гурт «Freedom-jazz»

тобто багатство голосів, взаємодія солістів і оркестру – все це можна сказати про бігбенд Денніса Аду. Трубач Денніс «Ден» Аду іще одна постать, без якої неможливо уявити собі український джаз. Нещодавно вийшов його дебютний альбом «Influences», що складається цілком з авторської музики, Денніс виявив себе як композитор, вигадливий аранжувальник.

Джазовим музикантом Сергієм Крашенінніковим у 2003 році в м. Черкаси був створений гурт «Cherkasy Jazz Quintet», який виконує музику у стилі хард-боп. Колектив є учасником багатьох джазових фестивалів у Європі та майже всіх джазових фестивалів України. Але головне – його учасники зосереджені на популяризації джазу на Черкащині. Лідер гурту, Сергій Крашенінніков, є організатором джазових фестивалів у Черкасах – «Джаз-Диліжанс» та «Черкаські джазові дні», а також концертів з відомими українськими та закордонними джазовими виконавцями.

Відомим у джазовому колі є колектив під назвою «Freedom-jazz» – унікальний гурт жіночого складу (саксафони, клавішні, ударні, гітара, бас-гітара, труба і три вокалістки), заснований у 2008 році режисером-постановником та продюсером Оленою Коляденко. Колектив, до складу якого входять десять дівчат, працює в стилі теа-джаз (театральний джаз, де поєднується музика і театр). Однією з особливостей гурту є виконання вокальних партій у вузькій гармонії, коли голоси співачок формують тризвук.

2016 року музикантами, друзями, чиєю метою була підготовка невеликого різдвяного концерту, був заснований гурт Євшан Зілля (Yevshan Zillya). Колектив виконує українську музику з вкрапленнями джазу в традиційно-теплому тембральному звучанні народного вокалу. Гурт брав участь у всеукраїнських фестивалях та творчих заходах, а також гастролював на теренах України.

Цього ж року в Одесі піаніст і композитор Андрій Показ створив джазовий гурт «Pokaz Trio». До нього також входять барабанщик Яків Тарунцов і басист Євгеній Мірмір. У своїй музиці Pokaz Trio виходять за межі джазу, поєднують класику, етнічну та електронну музику. Дебютний альбом Kintsugi музиканти випустили на норвезькому лейблі Losen Records, а зовсім недавно видали вініл спільно з новим українським лейблом Longplay Community.

Концептуально сімейним бендом, у складі якого два покоління родини професійних музикантів – заслужених артистів України Володимира та Яни Журби є «Early Bird». Колектив активно бере участь у багатьох міжнародних джазових фестивалях та гастролює країнами Європейського Союзу. Учасники гурту є багаторазовими переможцями міжнародних музичних конкурсів і фестивалів.

Відомим джазовим колективом Прикарпаття є «Stanislav Dixieland Band» (скорочено SDB, або Станіслав Діксиленд Бенд), який є ансамблем традиційного джазу. Ансамбль презентує традиційний джаз у манері «олд таймерс», «свінгівдіксі», свінгу, фольклорного джазу, збагачує репертуарну панораму авторськими п'єсами в сучасному мейнстрімі.

Останніми роками набувають популярності нові джазові колективи. Серед них: гурт «Марево», сформований в Одесі влітку 2020 року. У його складі Мирослав П'ятников – труба, Андрій Показ – фортепіано, Даніель Кастро – ударні. Всі учасники закінчили Одеську національну музичну академію і під час ізоляції використовували її кімнату, щоб зіграти в тріо.

Один із найактивніших колективів нового покоління української джазової сцени – ансамбль Данила Винарікова, який представляє місто Дніпро. У 2018 році був випущений дебютний альбом «Old Bookcase» (як Dark Side Trio), за яким послідувала недавня платівка «Industrial Song».

Етно-джаз гурт «Єв-шан-Зілля»

Гурт «Pokaz Trio»

Гурт «Early Bird»

Гурт «IMAGOjazz»

Група молодих музикантів зі Львова створила гурт «IMAGOjazz». Колектив прагне досліджувати межі жанрів і в результаті знайшов їх оригінальне звучання в інтеграції. Музику пише Інна Павлик, а аранжує Юрій Михайлівський. Експерименти IMAGOjazz за короткий проміжок часу привернули до групи велику увагу. У грудні 2020 року вийшов дебютний альбом.

Незважаючи на складний шлях адаптації та розвитку в Україні джаз зміг успішно закріпитись, розвиватись та вийти на світовий рівень, завдяки талантам українських композиторів і виконавців. Окремо варто назвати українських джазових музикантів, що здобули міжнародну репутацію й утвердилися на сцені інших країн, зокрема США та Німеччини.

Визначне міжнародне визнання здобув піаніст Вадим Неселовський з Одеси. Вже під час його навчання в Berklee College of Music його запросив до свого ансамблю видатний вібрафоніст Гері Бертон. За свою сольну кар'єру Вадим отримав декілька винагород, зокрема переміг у Міжнародному конкурсі джазових композиторів імені Телоніуса Монка в 2010 році.

Уже друге десятиліття помітне місце на Нью-Йоркській джазовій сцені посідає басист Аркадій (Арк) Овруцький, киянин за походженням. В його активі співпраця з безліччю музикантів із всесвітньо відомими іменами, а також чотири сольні альбоми. Усі отримали схвальні рецензії в джазових виданнях США та Європи. Крім того, вже 13 років Аркадій виступає продюсером Міжнародного Джазового Абонементу.

Джазові виконавці, які здобули міжнародну репутацію: 1 – Вадим Неселовський; 2 – Ігор Осипов; 3 – Тамара Лукашева; 4 – Аркадій Овруцький; 5 – Костянтин Кляшторний

Співачка Тамара Лукашева з Одеси зробила блискучий прорив на німецькій джазовій сцені. Вона співпрацювала з багатьма колективами, є лідером власних проектів і була відзначена низкою нагород, зокрема в 2017 році отримала престижну «Нову німецьку джазову премію», що призначається за голосуванням публіки.

Також у Німеччині реалізував свій творчий потенціал гітарист Ігор Осипов,

донеччанин за походженням. Навчався у відомого гітариста Курта Розенвінкеля. Берлінська джазова сцена відкриває широкі можливості співпраці, але найпліднішою для Ігоря стала творча співдружність з визначним американським саксофоністом Логаном Річардсоном, з яким він записав декілька альбомів, із яких – два як лідер. Його альбом «I» (2015) був помічений міжнародними джазовими виданням.

Досить відомий у джазових колах бувший учасник квартету «Джаз вуйко бенд», джазовий саксофоніст, композитор, продюсер Костянтин Кляшторний. Протягом 1994–2000 жив у Латинській Америці, де вивчав латинські музичні стилі. З 2000 року він проживав у Нідерландах, де закінчив консерваторії в Роттердамі й Гаазі, а з 2009 року живе і працює над новими джазовими композиціями в Німеччині.

Органічно вписалися у систему музичного життя України значно її збагативши джазові фестивалі та концерти. З кожним роком фестивальний рух в Україні набуває все більшої масштабності, зокрема у джазовому спрямуванні, що також вражають своїм міжнародним представництвом.

Найстаріший джазовий фестиваль незалежної України, започаткований 1996 р. у Вінниці – «Vinnytsia Jazzfest».

Щорічно на початку грудня у Львові протягом 2001–2005 років відбувався міжнародний джазовий фестиваль «JazzBez», засновниками якого були консульство Республіки Польща, Польський Інститут в Києві, Центр Культури в Перемишлі, Генеральне консульство Чеської Республіки у Львові, Мистецьке Об'єднання «Дзиґа». Починаючи з 2006 року фестиваль проходив у багатьох містах України та Польщі.

Великі джазові фестивалі проводяться в Одесі («Джаз-Карнавал» з 2001, тепер – «Odessa JazzFest», «Майстер-Джем Фест» – міжнародний фестиваль-конкурс джазової імпровізаційної майстерності), Києві («Jazz in Kyiv», «Додж» (особливо важливою його складовою є конкурс молодих виконавців ДоДж Junior, статус лауреата, якого високо цінується)), Львові («Leopolis Jazz Fest» (з 2017 входить до переліку найбільших джазових фестивалів у Європі), «Флюгери Львова»), Севастополі («JVL Jazz Festival») Івано-Франківську («Гарячий Джем в Станіславові»), Чернігові («Chernihiv jazz open»), Харкові («Kharkiv ZaJazz Fest»), Донецьку («До#Дж»), Криму (поп-джазовий форум у Коктебелі з 2003,

Жива легенда і вокальний джазовий чарівник Боббі Макферрин на «Leopolis Jazz Fest» (Львів, 2019)

що в зв'язку з анексією перемістився під Одесу). Є і менші за масштабами – київська «Єдність», Рівному «ART JAZZ», Луцьку «Jazz Weekend», дитячий фест у містечку Південному, фестивалі у Чернівцях, Вінниці, Кривому Розі, Кременчуку, Черкасах, Тернополі, Дніпрі.

Одним із наймолодших фестивалів з даної групи став «Alfa Jazz Fest» (Львів), заснований у 2011 р., що об'єднав меломанів з усієї України та велику кількість гостей з інших країн. The Guardian додав Alfa Jazz Fest до списку найкращих фестивалів Європи).

На фестивалі «Alfa Jazz Fest» (Львів, 2017)

Популярності набуває джазовий фестиваль «Am I Jazz», який проводиться в Києві з 2015 року.

Особливу роль у цьому напрямку відіграє проект «Джаз Коло» (JazzKolo), художнім керівником і співзасновником якого є Ігор Закус. Цей проект, створений у 2007 р. для підтримки українського джазу, спрямований на об'єднання музикантів та розвиток української імпровізаційної музики. До проекту запрошуються найкращі сили музичної еліти країни, утворюється новий, несподіваний, цікавий музичний продукт, який фіксується на аудіо та відео та складає архів вітчизняної джазової музики. За період 2008–2010 років проектом було проведено біля двадцяти живих концертів і випущено 15 CD-дисків – концертних записів, української авторської музики. А також випущені перші в Україні DVD-диски – відео-версії цих концертів. Створена велика колекція української імпровізаційної музики. Ці записи оформлені в 50 телевізійних програм і транслюються на кількох українських телевізійних каналах. Тільки з вересня 2017 по червень 2018 проектом Jazz Kolo проведено 5 міжнародних музичних проектів, в яких музиканти з Польщі, Австрії, Німеччини, Куби та Угорщини грали свою авторську імпровізаційну музику разом з українськими музикантами. Протягом 2016–2018 років) в рамках проекту Jazz Kolo проведено 11 джазових всеукраїнських конкурсів молодих виконавців, що піднімає на поверхню, стимулює та розвиває талановиту молодь.

Афіша концертів в рамках проекту «JazzKolo» (Київ, 2019)

Таким чином українська авторська музика презентується і пропагується в нашому суспільстві.

В Україні джазові кадри готують спеціальні естрадно-джазові факультети й кафедри, зокрема Донецька музична академія імені Сергія Прокоф'єва, Харківський національний університет мистецтв імені Івана Котляревського, Київський національний університет культури і мистецтв, Київський інститут музики імені Рейнгольда Глієра. До слова, останній був «піонером» у цьому плані: факультет джазу в ньому відкрили ще 1980 року, великою мірою завдяки зусиллям згаданого Володимира Симоненка.

Отже, протягом своєї еволюції джазове мистецтво в світі та в Україні пройшло великий шлях динамічного зростання, поступово змінюючи значення від розважальної музики до більш професійного виду мистецтва. Особливості, які традиційно завжди проникали в академічну музику України на сучасному етапі стали безпосередньою складовою джазового мистецтва, суттєво збагатили і оновили його зміст і музичну мову, вийшовши на новий рівень розвитку цієї культури.

Однак попри все це є й ряд недоліків у розвитку джазового мистецтва. Серед них 1) закритість кордонів не дає змоги вільного спілкування з музикантами різних країн; 2) джазова, рок-культури ще не стали складовою частиною всієї культури України. Наша країна не має державних програм розвитку цих напрямків культури. Фінансування цієї сфери відсутнє; 3) радіо та телебачення ніяк не зацікавлені в підтримці українських рок, джазових та класичних музикантів. Тематичні програми з такою музикою практично відсутні в ефірі. Винятком є державні канали: радіо «Промінь», TV «Культура», де зрідка можна почути дещо українське.

5. Кантрі музика на українській сцені

Доволі винятковим для української сцени є кантрі, дарк-кантрі, блюз, або ж так звана «американа» – суміш усіх цих стилів.

У 2006 році Антін Мухарський створив кантрі-гурт «Коні-айленд» та зі своїх накопичених за десять років композицій видав музичний альбом «Злокохучій мен». Це було не стільки творчим результатом, скільки елементом шоу.

Антін Мухарський

Восени 2006 року професійний музикант Олексій Мочанов об'єднавшись із гітаристом Олексієм Морозовим,

Афіша концерту Олексія Мочанова і групи «Country AnApolice»

створив групу під назвою «IndiAnApolice», яка виконувала кавер-версії пісень радянських, російських та західних музичних колективів. У 2012 група дістала нову назву – «CountryAnApolice». Автором текстів пісень, які, згідно з назвою, виконуються в жанрі кантрі-рок є Олексій Мочанов, а музику пише кожен з учасників колективу.

Кантрі-гурт «Фіра»

З 2007 р. на сценах виступає молодий та перспективний гурт із Тернополя «Фіра» з власним оригінальним стилем виконання. Музичним продуктом цього колективу є своєрідне поєднання фольку із делікатним вкрапленням джазу, кантрі, латино та популярної музики. Уміле поєднання цих стилів дозволяє українській народній пісні звучати по-новому, цікаво, свіжо та сучасно, сповнюючи її особливою глибиною, проникливістю та драйвом. Гурт виступав на сцені фестивалю кантрі-музики «Visagino countri» у Литві, два роки поспіль був хедлайнером на фестивалі кантрі музики в Україні DDZ (Дуже Дикий Захід), багато концентрує як в Україні, так і за кордоном.

Саша Буль

Україно-американське акустичне кантрі та інді-фолк грає Олександр Буліч – відоміший під сценічним ім'ям як Саша Буль (Sasha Boole) з Чернівців, який розпочав свою концертну кар'єру з 2012 року. Він мультиінструменталіст, Його музику часто порівнюють із ранньою творчістю Боба Ділана, замішаною на коктейлі з дарк-фольку, блюзу та готік американи. Музиканта заслужено вважають одним із основних амбасадорів української музики закордоном. Його активна гастрольна діяльність почалась у 2014 році. На рахунку Саші Буля сотні концертів по всій Європі – аж до Ісландії. В 2017 році у Лодзі він здійснив музичний марафон довжиною у 24 години, зігравши 24 міні-концерти у 24-ох різних локаціях.

У січні 2019 року виступив з концертом у нідерландському шоу 2 Meter Sessions, ставши першим українським музикантом, якого запросили для участі у цій передачі. Того ж року Саша представляв Україну та Чернівці на найбільшому європейському шоукейс-фестивалі Eurosonic, зібравши там абсолютний аншлаг. В останніх роботах експериментує з електро звучанням та складнішим аранжуванням. У 2020 році вийшов альбом Саші Буля «Too Old To Sale My Soul». За версією сайту Styler Саша Буль потрапив у топ-7 українських музикантів які підкорили Захід.

Гурт «Nebrasska»

Про звичайні людські справи – любов, працю, забави, фінансові проблеми, клопоти з дітьми тощо виконує українською в стилі кантрі гурт зі Львова «Nebrasska» (з 1992 р. відомий як рок-гурт «Механічний апельсин»). Цей кантрі-проект створений у 2012 році фронтменом гурту «Механічний Апельсин» Юрієм Апельсином (у 2010 році гурт випустив перший в Україні кантрі-альбом «ОТАКОВО»). 1 грудня 2012 року на DIY-лейблі «1914» вийшов дебютний альбом команди «Вася! Поправ мікрофон!!!» (записаний в режимі studio-live).

Лемківські, гуцульські та галицькі пісні у стилі американського кантрі, а якщо точніше – в напрямку блюграс грає чи не єдиний в Україні «Lemko Bluegrass Band», створений у 2012 році. Кожен з учасників формації ще до створення колективу займався фольковою музикою. Зібравшись разом, хлопці вирішили створити власний універсальний спосіб донести українську культурну спадщину до усього світу. Музиканти вже встигли зарекомендувати себе в Україні, Польщі, Словаччині. Концертуючи Європою та Америкою, окрім власних західно-українських інспірацій музиканти набираються безлічі міжнаціональних впливів, щоб запропонувати слухачам унікальне трактування музики Карпат. Міцний смак їхнім багатостилевим інтерпретаціям додають не тільки класичні скрипка, тромбон і гітара, але і дивні вінтажні та мультинаціональні інструменти – трансильванська скрипка Штроха,

Гурт «Lemko Bluegrass Band»

свінговий бас, діксілендовий кларнет, карпатські дримби й бубни, американське банджо і слайд-гітара, балканська бузукі і турецький саз.

гурт «Zwyntar»

Створює особливу атмосферу вестерну поміщену в українські степи музика дарк-кантрі гурту з Києва «Zwyntar», заснованого в 2016 році. Виступають постійно на клубних концертах в Україні та Білорусі.

Великий досвід роботи, почуття стилю і висока якість відзначають гурт «Memphis belle». Це п'ять осіб, об'єднаних любов'ю до музики кантрі. Ретельно підібраний репертуар дозволяє слухачам насолодитися різноманітністю і щирістю музики кантрі. Гурт активно гастролює, виступає на багатьох кантрі-фестивалях України.

Афіша концерту групи «Memphis belle»

Гурт «Хороший, Плохой, Злой» це три однодумці з м. Київ, що через музику кантрі та рокабілі намагаються наповнити простір навколо радістю, теплом та позитивними емоціями. Це проект Філіпа Бєляєва – екс-учасника гурту «Mr Och & His Root Boys». У репертуарі групи – хіти легендарних виконавців (Elvis Presley, Johnny Cash, Chuck Berry), і сучасних зірок (Depeche Mode, Pink, Michael Jackson), виконані в рокабіллних аранжуваннях.

Гурт «Хороший, Плохой, Злой»

Одним із найяскравіших і різнопланових блюзових бендів на пострадянському просторі є гурт із Харкова «Banderas Blues Band». Лідер гурту, лауреат фестивалю «Червона рута 1997», полуфіналіст телеконкурсу Голос Країни 2012, Володимир Бандерас – перший визнаний український блюзмен, якого знають і люблять мільйони українців. Метри вітчизняного блюзу є учасниками байк-зльотів, міжнародних джаз і блюз фестивалів; Jazz Cooperation, Live in Blue Bay Jazz Festyval, Архангельськ Блюз Фестиваль, Джаз фестиваль Евразия,

Bitlonania та інш. Більшість його фанів знають Бандераса як справжнього блюзмена, з гучним вокалом, яскравим сценічним виглядом, та власним гітарним саундом.

У схожому північноамериканському жанрі але з сильним ірландським фольковим впливом грає хуліганський гурт «Пирятин» із Києва, що виник у 2016 році. Фронтменом гурту і автором пісень є Іван Семесюк. Репертуар «Пирятина» складається з пісень українською мовою із широким використанням нецензурної лексики. Гурт визначає жанр, у якому грає, як «power country». 13 лютого 2018 року колектив презентував дебютний альбом «Атентат».

В Україні окрім перелічених знакових колективів є і менш відомі, які представляють різні регіони країни і грають у стилі блюзу, кантрі. Це такі як «Cowboy Band», «Hobo'T & Co», «UnDoStress», «Slow Roll», «Neo Gara» усі з Києва, «Revolver» (Кам'янець-Подільський), «Jiving Bo» (Харків), Гурт «Los Colorados Band» (Тернопіль), «The brothers» (Донецьк), «От Вінта» (Рівне), кантрі-репер Остап Барановський (Тернопіль), кантрі-співачки Maxima (Львів), Tairova (Кам'янець-Подільський) тощо.

Популяризують кантрі-музи-ку в Україні й фестивалі. На Буковині, в с. Ломачинці, на ранчо «Услад» з 2013 року проходить єдиний поки-що в Україні кантрі-фестиваль «Дуже Дикий Захід». Він присвячений просуванню класичної кантрі культури та її української інтерпретації на теренах країни. На ньому виступають десяти вітчизняних виконавців популярного в Америці жанру. «Дуже Дикий Захід» і включає в себе, крім концертів, цілий набір розваг для любителів ковбойсько-індіанської естетики.

Кантрі-гурт «Banderas Blues Band»

Гурт «Пиря-тин»

Cowboy Band»

Афіша фести-валю «Дуже Дикий Захід» (Ломачинці, 2015)

Арнфінн Форнесс на фестивалі в Луцьку

У Луцьку у 2019 році вперше відбувся фестиваль кантрі музики. Головний організатор фестивалю Арнфінн Форнесс (73 роки) – чоловік з Норвегії, що живе в Луцьку (разом з його дружиною-українкою). Арн хоче ближче познайомити Україну з кантрі музикою, яка однаково популярна як і в його країні, так і в США. Він грає кантрі більшість свого життя і написав чимало власних пісень. На фестивалі Арн зіграв пару своїх творів. Декілька музикантів з Луцька також грали на фестивалі. Фестиваль став щорічним, а його музична аудиторія постійно збільшується.

6. Формат акапельного співу та «співана поезія» в Україні

У світі стає більш популярним формат акапельного співу, який в Україні тільки набирає обертів. Майже у кожній європейській державі є свій фестиваль акапельної музики, на якому учасники не тільки пропагують пісні та творчість своєї країни, але й знайомлять слухачів із мистецтвом інших держав.

Те ж саме відбувається в Україні. Тут, окрім інструментальної музики активно розвивається й акапельний спів. Серед музичних гуртів здобувають популярність суто вокальні ансамблі. Серед них найвідоміша «Піккардійська Терція» утворена 1992 року у Львові (Львівському музичному училищі) як квартет. Уже на перших фестивалях вона здобуває перемоги («Червона Рута» в Донецьку, 1993, «Доля» в Чернівцях, 1994) записує дебютний альбом. 2000 р. – за всю історію знаменитого міжнародного фестивалю акапельного співу «Vokal Total» у Мюнхені, організатори вперше запросили творчий колектив зі Східної Європи. У репертуарі вокальної формації майже 300 композицій 12 мовами світу, серед яких класичні твори, обробки народних пісень, власні композиції тощо. Географія гастролей «Піккардійської Терції»: Польща, Канада, Іспанія, Німеччина, США, Італія, Франція.

Вокальна формація «Піккардійська Терція»

У 2014 році пісня гурту «Гей, пливе кача…» лунала під час поховання героїв Небесної сотні. Відтоді композиція стала символом прощання з героями, які загинули в Україні під час військових

дій. 2017 року вокалістам формації присвоєно звання Заслужених артистів України.

Відомим в Україні є вокальний акапельний колектив «JazzexBand», який працює у різних жанрах: рок, класика, народна та популярна музика, в тому числі і джаз. Заснування колективу пов'язано з постаттю Володимира Михновецького, автором і виконавцем джазової вокальної музики, видатним організатором. Протягом перших років існування (з 1993 року) до співпраці гурту долучилася джазова співачка Наталія Гура, Репертуар співачки складається загалом з відомих композицій традиційного джазу, українських народних пісень у джазовій обробці.

Вокальний акапельний колектив «JazzexBand»

1994 року заснований вокальний секстет «ManSound». Група брала участь у понад 50 джазових фестивалях, вони тричі виступали на фестивалі Лайонелла Хемптона у США. All American Entertainment Awards номінувала ManSound у 2001 році на звання найкращої вокальної групи. 2002-го ManSound завоював Гран-прі на міжнародному конкурсі акапельних груп Vokal Total. 2004 року Всесвітня акапельна асоціація (CASA) визнала відомий джазовий стандарт Nature boy в аранжуванні Володимира Михновецького найкращим у світі вокальним виконанням у стилі джаз.

Вокальний секстет «ManSound»

Єдиним у своєму роді ансамблем, який балансує на межі різних культур і жанрів є вокальний колектив «DukeTime» створений 2004 року. У стилі acapella співають не тільки вони, але так енергійно і з гумором – все-таки це одеський секстет – ніхто, крім DukeTime. Чоловічій колектив підкорив не один зал європейських країн своїм артистизмом, виконавською майстерністю та академічним вокалом. У 2018 році гурт став учасником дев'ятого сезону Х-фактора.

Вокальний колектив «DukeTime»

Гурт «Орфей»

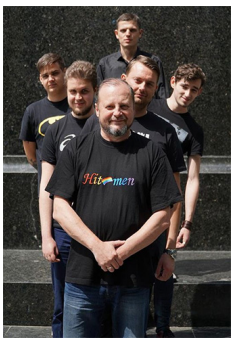

Ансамбль «La Vivo»

Восени 2000 року в місті Львові заснований чоловічий вокальний октет «Орфей». Перший міжнародний успіх прийшов у 2002 р. після успішного виступу на міжнародному фестивалі духовної музики у місті Ковентрі (Велика Британія). З тих пір гурт активно гастролює (Франція, Швейцарія, Нідерланди, Німеччина) та бере участь у різноманітних фестивалях, в першу чергу духовної музики (Честер, 2005, Берн, 2007). 2013 року колектив виступив на Євромайдані у Києві на підтримку Революції Гідності. Група випробовує свої можливості в різних виконавських стилях, проте головною сферою діяльності ансамблю є акапельний спів. У репертуарі – українська та зарубіжна духовна музика, літургія східного обряду, українські народні та популярні пісні, а також цікаві зразки світової музики. «Орфей» також виконує нові пісні, написані або аранжовані самими ж співаками групи. За десять років активної концертної діяльності у творчому доробку колективу з'явились шість аудіоальбомів та два компакт-диски.

Взимку 2009 р. у Львові був створений ансамбль «La Vivo». У своїй творчості гурт активно пропагує акапельний спів і пропонує слухачам незвичайне і оригінальне бачення різноманітних вокальних та інструментальних творів. До складу колективу входять молоді професіонали, студенти Львівської національної музичної академії ім. Миколи Лисенка, лауреати міжнародних вокальних конкурсів. Великий діапазон та темброва палітра голосів дозволяє виконувати музику в різних напрямках і стилях. В репертуар групи входять світові хіти зарубіжної і вітчизняної естради, українські народні пісні, джазові твори, класика, авторські твори, які виконуються a cappella.

Гурт «Hit-men»

Ще один неперевершений чоловічий гурт «Hit-men» було створено у вересні 2005 року в Києві. Художній керівник і музичний директор Олег Корбань.

Склад колективу мобільний, за час існування брав участь в концертних виступах від дуету до секстету. Гурт виконує композиції в стилі: folk, jazz- folk, pop, rnb, art-rock, retro, та авторську музику. Колектив бере активну участь у концертах, телевізійних шоу, в проекті «Україна має талант» та різних заходах і промо-акціях.

В авторському аранжуванні світові хіти, українські пісні та власні твори виконує акапельний колектив «Esthetic voice». Їх спів – це симбіоз потужних голосів та тонкого відчуття композиції. Кожну ноту вони відчувають та трансформують, кожну пісню виконують у самобутній індивідуальній манері. У їхньому акапельному аранжуванні композиції набувають нового звучання та вишуканості. Цей гурт став відкриттям «A Capella Fest Kiyv 2016».

Акапельний колектив «Esthetic voice»

Бенд «ConCord» на концерті у Вінниці (2015)

Одним із кращих чоловічих акапельних ансамблів України є бенд «ConCord». Унікальна колекція чоловічих голосів в його складі – від оксамитового бас-баритону до вражаючого високими нотами контратенора – дозволяє колективу виконувати музику практично будь-якого стилю. Учасники гурту – це лауреати та дипломанти міжнародних конкурсів, учасники фестивалів та лауреати премій. Їм підкорилась сцена одного з найпрестижніших акапельних фестивалів – «A CAPPELLA CONTEST LEIPZIG», а широкому загалу в Україні вони відомі своє участю у всеукраїнському телевізійному шоу «Україна має талант», де вони стали півфіналістами. У 2015 році ConCord записав новий альбом «Твій», що був визнаний одним із кращих українських релізів року. А в 2016 року вони стали фіналістами престижного щорічного фестивалю акапельних колективів – A Capella Fest Kyiv.

Джазовий квінтет «Beauty Band»

Серед чоловічої когорти виділяється жіночий вокальний а-капельний джазовий квінтет «Beauty Band» (Б'юті Бенд). Заснований Оксаною Рябоконь (колишня учасниця

Жіночий квінтет «United People»

джазового колективу «Джаз-Експромт») у 2000 році. Квінтет брав участь у кількох українських джаз-фестивалях (ДоДж Юніор (Донецьк, 2001), «Дніпрогастроль» (2002), «Єдність» (2003), Vocal Zone (2007) тощо. Їх творчість не має аналогів не тільки в Україні, а й за її межами.

Здається, що з кожним роком на українській естраді з'являється все більше колективів-близнюків. У них схожий імідж і репертуар, навіть зовнішність: суцільні блондинки голлівудського типу, що не стосується українського акапельного жіночого квінтету «United People». Середній вік учасниць квінтету 20 років. Це унікальний girls band, який співає в жанрі Neo A Capella. У їх творчості вибуховий мікс – вигадливого джазу, фривольного фанку, року, вокальна імпровізація, драйвовий бітбокс та вражаючі імітації інструментів, де кожна учасниця імітує голосом різні інструменти від саксофона до бас-гітари, створюючи неповторні музичні образи. Дівчата вони повністю відмовилися від інструментального акомпанементу

«United People» – переможець найпрестижніших конкурсів. У 2006 році група стала кращою українською командою в жанрі A Capella за версією A Capella Battle. Також колектив отримав спеціальний приз за краще аранжування. В рамках турне по Китаю United People представили Україну на Китайському міжнародному хоровому фестивалі, найбільшому в світі хоровому фестивалі.

Афіша Всеукраїнського фестивалю акапельної музики «A Capella Fest Kiyv» (2016)

Окрім вищеозначених колективів існують й інші. Наприклад «Voc_

Out», «The Thornality birds», «Budni-tay&Bambakas», музичні гурти, що грають християнську музику – «Фарби життя», «Менестрелі».

На жаль на сьогодні в Україні не так багато фестивалів, що пропагують акапельний спів. Серед них можна відзначити «A Capella Fest Kiyv» –Всеукраїнський фестиваль акапельної музики, з 2006 року «Vocal Zone Christmas» – міжнародний фестиваль високоякісної джазової музики, в якому представлений також стиль acapella.

Розвивається в Україні й авторська пісня, яку на відміну від бардівської пісні російської називають словами «співана поезія».

Різницю між російськими та українськими бардами помітити нескладно. Якщо там, за «порєбріком», основою денаціоналізованої творчості було кримінальне або ж асоціальне буття, суспільне «дно», то натомість у нас барди живляться славним історичним минулим. Їхні тексти критичні, пекучі, роз'ятрені і ядучі, але водночас шляхетні, засновані на перемогах (військових, особистих), а не на поразках.

Українських бардів неможливо уявити без національних інструментів, чого ніколи не було у росіян. Там і досі бояться слів «нація», «національний», «націоналіст», а за відродження давніх звичаїв і традицій, у тому числі музичних, можна отримати сумнозвісну політичну ст. 282 їхнього кримінального кодексу. Заходившись будувати імперію для поневолених народів Північної Євразії сучасна російська імперія остаточно закріпачила у першу чергу корінне російське населення. Повним ходом реставрується сталінізм і чекізм, в яких немає місця духовному відродженню, тим більше на національній основі.

Вперше це слово виникло на першій «Червоній руті» в 1989 році. Його придумав Олег Покальчук. Дійсно, дуже багато поетичних рядків – і поетів «розстріляного відродження», і сучасних українських поетів, і поетів-класиків були в репертуарі українських бардів. Водночас були серед авторів ті, хто самі пишуть поезію, тобто самі є поетами, тому жанр був названий «українська авторська пісня і співана поезія».

На хвилі національного піднесення в Україні 1988–91 роки україномовна авторська пісня вийшла з «андеґраунду». Рух українських бардів як явище сформувався наприкінці 80-х років XX століття. Організаційне оформлення жанру відбулося під час перших фестивалів авторської пісні «Оберіг» та «Червона рута». Багато хто з українських

бардів «першої хвилі» були двомовними та фактично двожанровими, якщо вважати російську бардівську пісню іншим жанром.

Українські барди «першої хвилі», як правило, брали активну участь у здобутті Україною незалежності. Фактично на перших фестивалях українських бардів Україна дізнавалася про свою справжню історію та свої справжні прапори. Найбільша суспільно-політична активність українських бардів припадає на 1989–1991 роки.

Відтоді визначалися певні лінії авторської пісні: поп-бард. Серед його представників Віктор Морозов – один із батьків-засновників львівської рокової сцени. На початку 1990-х започаткував муз-акустичний проект «Четвертий кут». Відтоді активно концертує разом із ним та із сольними програмами в Україні і за кордоном (Канада, США). Виступав під час «помаранчевої революції» восени і взимку

Представники основних ліній авторської пісні: поп-бард: 1 – Віктор Морозов; 2 – Сергій Шишкін; 3 – гурт «Чорні черешні»; рок-бард: 4 – гурт «Рутенія»; гротесково-пародійна: 5 – Віталій Асауленко; соціально-критична: 6 – Олександр Смик; 7 – Станіслав Щербатих «Тризубий Стас»; імпресіоністська: 8 – Іван Козаченко; національно-патріотична: 9 – Едуард Драч; 10 – Марія Бурмака; неокобзарське відгалуження: 11 – Василь Жданкін; традиційно-ліричні пісня: 12 – Ольга Богомолець; 13 – Олесь Дяк.

2004 на Майдані Незалежності в Києві і на площі Свободи в Харкові. У музиці й манері виконання поєднуються елементи української пісні-романсу і львівської батярської пісні. До найвідоміших пісень належать «О панно Інно» (сл. Павла Тичини), «День злодія» (сл. Андрія Панчишина) та ін.

Якби певний всеукраїнський фестиваль бардів запровадив номінацію «Найскромніший», то її, певно, більшістю голосів присудили би унікальному виконавцеві з Волині, чи не єдиному нині в Україні барду-піаністу Сергію Шишкіну з Володимира-Волинського. Пісні Шишкіна бардівські, позаяк позбавлені шаблонів і зайвих виконавських стереотипів. Виконувана шикарним, густим голосом кожна його пісня сприймається слухачами як щоразу нова історія. Указом Президента України у 2018 р., композитору та громадському активісту Сергію Шишкіну присвоєно почесне звання «Заслужений діяч мистецтв України».

До цього напрямку відносяться Левко Бондар, Сергій Підкаура, гурти «Очеретяний кварк», «Чорні черешні».

Іншим напрямком є рок бард, яскравими представниками якого є гурт «Рутенія» (засновники Анатолій Сухий та Кость Єрофеєв, 1989–1993, 2002–), пізніше до цього напрямку приєдналися Микола Алімов, гурти «Арахнофобія», «ЗАО»), гротесково-пародійна (Іван Сітарський, згодом Віталій Асауленко (піонер авторської пісні жахів, використовує вокальний прийом ґроулінг від англ. growling – гарчати), Ганна Лев, гурти «Метелики», «Дід Свистун і казкові хлопці»), соціально-критична та політично-сатирична (Володимир Давидов, Андрій Панчишин, Олександр Смик «Час для правди юродивих», «Параноєвий ковчег», «Діагноз Україна», «Франкенштейн у вишиванці» ці та інші альбоми Смика підкупають очевидною простотою та силою. Нічого, крім хриплуватого голосу і гітари. Музично-пісенний доробок Олександра Смика надзвичайно великий. Він автор майже десяти магнітних альбомів, п'яти компакт-дисків. Пісні його є і в репертуарі гурту «Чорні черешні», Наталки Криничанки, Ірини Шинкарук, Павла Зіброва. Але найпроникливіше виконує їх сам автор. Тризубий Стас. Як і всі генії, а народжений на Алтаї Станіслав Щербатих (1948-2007), безумовно, був справжнім генієм, чи не найвідоміший франківчанин лишив чималу творчу спадщину відразу у кількох царинах. Але насамперед як виконавця авторської, переважно жартівливої, пісні на злободенні соціально-політичні теми. Працював довго, натхенно і плодовито.

Лишив по собі 6 альбомів: «Щури» (1994) , «Іспанія, Іспанія…» (1995), «Пісні про кохання» (1998), «Пісні про любов» (1998), «Мене звуть Тризубий Стас» (1997), «Як ми живемо» (1999), імпресіоністська (Іван Козаченко – поет-лірик, бард, автор кількох музичних альбомів. Його стиль характеризується як імпресіоністичний бард-рок. Для його поезії притаманна експресія. Передчасно помер у 1999 р. у віці 37 років), особливо національно-патріотична (Едуард Драч, один із перших українських бардів, який на чернівецький «Червоній руті» (1989) посів перше місце в номінації «авторська пісня». Далі у нього були і інші перемоги на фестивалях співаної поезії «Оберіг» і «Білі вітрила». На початку 90-тих він був, без перебільшення, найгастролюючим у діаспорі артистом з України. Окрім співу під гітару, він серйозно цікавиться звучанням кобзи, тож його вчителем автентичної гри стає кобзар і майстер музичних інструментів Микола Будник. Невдовзі Драч стає учасником «троїстих музик» київського «кобзарського цеху», паралельно працюючи у жанрах поп-року і фольк-джазу. При тому впевнено культивує кобзарську манеру співу. Найважливішим у його дискографії є мультимедійний альбом «Небо України», де зібрано його найзасадничі речі.

Відомими бардами та виконавцями авторської пісні тих років є Марія Бурмака – автор десятків глибоких за змістом і легких за подачею бард-рокових хітів. Свій камерний вокальний діапазон вона використала з максимальною користю для створення образів – зовні ніжно-жіночих, а внутрішньо напружено-драматичних. Але от парадокс : коли слухаєш Марію у варіанті «я і гітара», її неймовірні балади проймають навіть глибше, аніж у аранжованому вигляді.

Сюди ж відносяться Кость Москалець, Олег Покальчук, згодом Юрій Коваленко, Андрій Сенченко, Василь Чудик (загинув за нез'ясованих причин у віці 31 рік в 1999 р.).

Досить потужне неокобзарське відгалуження (Василь Жданкін – кобзар, власник колоритного бас-баритону, бандурист з української Кубані. Виконавець старовинних українських пісень – козацьких та обрядових. Зараз виступає спільно зі своєю донькою Анастасією. На чернівецький «Червоній руті» (1989) він став живим символом загону співців, що відчули першими той самий «вітер змін» у повітрі. Ставши володарем Гран-Прі, Василь Жданкін на заключному стадіонному гала-концерті на свій страх і ризик заспівав заборонений тоді «Ще не вмерла Україна» і поклав тим самим

початок прозріння в тисячах серцях української молоді. Трагічно загинув у ДТП у вересні 2019 року у віці 61 рік.

Пізніше до цього напрямку приєдналися Юрій Баришовець, Іван Виспінський, Віктор Непом'ящий, Руслан Терентьєв).

Із часом струмінь фольклоризму в авторській пісні не переривався (дует «Обрій», гурти «Колесо», «Мак Дук», «Ранок», Володимир Демченко, Марія Жилкіна). Те саме стосується й традиційно-ліричної пісні (володарка оксамитового голосу Ольга Богомолець – лауреат ІІІ Всеукраїнського фестивалю авторської пісні та співаної поезії «Оберіг» (1991, м. Луцьк), Міжнародного фестивалю «Сопот» (1991, Польща), володарка спеціального призу радіостанції «Свобода» (Вашингтон-Мюнхен) (1991), премії ім. Василя Стуса (1992), лауреат Слов'янського фестивалю авторської пісні «Білі вітрила» (1992, м. Київ). Тепер Народний депутат України (2014–2019). Кандидат у Президенти України на виборах 2014 року і 2019 року. Заслужений лікар України, доктор медичних наук, професор, головний лікар Інституту дерматології та косметології (2003–2014). Не менш відома Зоя Слободян. У послужному списку цієї авторки і виконавиці багато перемог на Всеукраїнських фестивалях, окрім того вона записала декілька аудіо-альбомів, які користуються великою популярністю у прихильників авторської пісні та співаної поезії. Тепер проживає в Польщі але не пориває зв'язків з Україною.

До цієї ж когорти відносяться Олесь Дяк, Сергій Мороз, Віктор Нестерук, Олег Павлишин, Володимир Смотритель). З'явилися й нові лінії авторської пісні: дитяча (гурт «Коза-дереза», дует «Батько й син»), джаз-бард (Олександр Войтко, Олександр Гончарук), панк-бард (Олексій Кравченко), грандж-бард (ранній період гурту «Мертвий півень»).

До когорти перших титанів авторської пісні відносяться український бандурист, народознавець, рок-музикант, композитор, бард, автор понад 300 музичних творів Василь Лютий (Живосил Лютич). Він справжній автор модерного українського супер-хіта «Меч арея», написаного ним за мотивами забороненого у СРСР однойменного роману Івана Білика. Пісня вважається однією з найкращих у творчому доробку гуртів «Тінь сонця», «Гайдамаки» та інших. І від початку проведення АТО стала неформальним гімном її учасників. 1988 року після вступу на навчання у Київському вищому музичному училищі ім. Р. Глієра вимагав

викладання українською мовою, за що отримав тавро «буржуазного націоналіста» й примусове психіатричне лікування. Брав активну участь в акції «Україна без Кучми», Революції на граві, Помаранчевій Революції, неодноразово піднімав бойовий дух піснями зі сцени Революції гідності. Весною 2014-го зазнав жорстокого нападу сепаратистів під час мітингу «За Єдину Україну!». Співака було «заарештовано» новою «владою». Звільнили його тільки після втручання ОБСЄ.

Українські виконавці співаної поезії першої хвилі: 1 – Живосил Лютич; 2 – Олександр Ігнатуша; 3 – Сестри Тельнюк; 4 – Кость Єрофеєв; 5 – Тарас Компаніченко; 6 – Кирило Булкін; 7 – Неля Франчук

Олександр Ігнатуша – найвидатніший з поміж наших співаючих акторів і режисерів. Парадоксально, але єдиний, виданий ще у 2004-му альбом «Білий вовк» до цього часу б'є рекорди ротацій на Українському радіо і на Радіо «Культура». Його баритональний тембр зачаровує, магнетизує. Усі пісні з альбому «Білий вовк» – це маленькі шедеври співаної поезії, чудово аранжовані Андрієм Шустем, зіграні Григорієм Лук'яненком з «Рутенії», Григорієм Махно з «Другого дихання», Олександром Єгоровим з «Небесної копалини».

Сестри Тельнюк так само похрещені святим вогнем першої «Червоної Рути» і той вогник ще палає і чим далі, тим переконливіше. Самобутній симбіоз арт-року, співаної поезії і суто індивідуальної інтонації з вкрапленнями джазу й блюзу власне і породив це явище. Перший альбом «Мить» був першою спробою знайти особисте, окремішне звучання. Сестри Тельнюк від того, що іменували авторською піснею еволюціонували до вишуканих форм арт-року і стилю нью-ейдж.

Кость Єрофеєв – фізик за освітою, тривалий час сприймався як обличчя легендарної київської рок-формації «Рутенія», де він був першим клавішником та вокалістом. Пізніше став співати окремо й 2001 року випустив сольний альбом «Легіонер. Дорогами війни і кохання». Єрофеєв став виконавцем і співавтором славнозвісного «Маршу УНСО»,

Постер фільму«Пост-травматична рапсодія»

котрий був, без перебільшення, гімном цієї організації. Твори його звучать сучасно, яскраво, повнозвучно і не банально. Вони не лишають відчуття провінційності чи стилістичної обмеженості української пісні, в чому нас досі вперто намагаються переконати далекі від розуміння душі нашого народу «музикознавці». Серцевий напад і став причиною його смерті у 42-річному віці. Співака не стало у 2008-му, наступного дня після святкування Дня Незалежності.

Як і Василь Жданкін, заслужений артист України Тарас Компаніченко віддає перевагу не мультикультурній гітарі, а рідній кобзі, бандурі й лірі. Завдяки йому до слухача повернулися давні пісні, котрі виконувалися українськими воїнами, священиками, селянами і містянами протягом не одного століття (думи, канти, псалтирі, плачі тощо). Але якщо Жданкіну притаманно виконання суто народних творів, то Компаніченко вивчає стародруки й відроджує спадщину композиторів XVII–XVIII століття. До останнього його альбому увійшли авторські пісні з кіновистави «Посттравматична расподія» про події під час війни на сході, прем'єра якої відбулася наприкінці лютого 2018 року.

Відомі зараз в Україні автори: Григорій Лук'яненко, Кирило Булкін, Андрій Панчишин, Неля Франчук, Тарас Чубай, Володимир Шинкарук, Андрій Чернюк, Наталка Бучель.

Розпочата у травні-червні 1998 року реорганізація бардівського життя в Україні принесла пожвавлення у його середовище. Наприкінці 90-х років з'являється друга хвиля українських бардів, котрі зросли як творчі особистості на творах бардів першої хвилі. Однак суспільно-політична ситуація в Україні на той час складається такою, що не сприяла написанню гостросоціальних пісень. Барди другої хвилі зосередилися на переспівуванні пісень бардів першої хвилі чи обробці народних, стрілецьких, повстанських та упівських пісень. Багато хто з українських бардів змінюють напрямки творчості, переходять до інших жанрів або у своїх піснях починають більше приділяти уваги ліричній та лірично-інтимній тематиці. Наприклад, Тризубий Стас у цей час пише фантастичну повість «Нічия земля». Марія Бурмака створює музичний гурт і фактично стає поп-

Постер онлайн фестивалю авторської пісні і поезії «Острів» імені Довлета Келова. 2020

виконавицею, хоча і власних пісень. Едуард Драч заглиблюється у вивчення і реставрацію лірництва та кобзарського мистецтва.

Бурхливе відродження оригінальної патріотичної бардівської пісні відбулося завдяки Євромайдану. На фоні історичних подій в Україні відбувається активне відродження української співаної поезії, українські автори та виконавці власних пісень та співаної поезії об'єднуються з метою популяризації українського слова та виведення української співаної поезії з андеграунду.

Зараз по всій Україні активно створюються клуби бардівської пісні. Автори об'єднуються навколо ідеї протиставлення дешевій попсі, яка заполонила всі сфери на радіо і телебаченні. Клуби як осередки громадської активності майже невідомі широкому загалу й борються за право на існування. Особливо це характерно для Києва, з його «земельним питанням».

В Києві зусиллями любителів жанру підтримується діяльність клубу співаної поезії «Арсенал» (варто згадати Олександра Короля, Довлєта Кєлова, Сергія Хоменка). На початку 2000-х років виник клуб «Вертикаль», який розвивав напрямок бард-року (керівник Денис Блощинський), клуб «Дом» проводить щорічний фестиваль «Лісова фієста», З 1992-го року працює Літературно-музичний Салон Олега Рубанського. У Києві існує ще кілька клубів: театр бардівської пісні «На Подолі», клуб української авторської пісні та співаної поезії «Гітара по колу», клуб авторської пісні, поезії та шансону «Фієста».

У Рівному створено клуб авторської пісні та співаної поезії «ВАСКinБАРД», ініціатором створення якого виступила письменниця, перекладач, бард Валентина Люліч.

Валентина Люліч

Рівненський клуб у своєму роді став унікальним, навіть парадоксальним, оскільки об'єднав декілька поколінь бардів та бардес. Тут можна почути як відомих авторів та виконавців (Валерій Марченко, Вадим Волков, Володимир Шишкін і ін.), так і тих, хто іще свого часу ходив на бардівські посиденьки слухачем і виношував у собі пісню (Валентина Слуквіна, Олексій Потянок, Тетяна

Оксана Чухліб

Ігор Жук під час виступу в клубі авторської пісні та поезії «Байгород» у Кропивницькому 2020

Леус), а іще й молодих сучасників (Юрій Марвійчук, Тетяна Павелко, Наталка Ярмошевич) тощо. Спільно з головою Рівненської організації Національної всеукраїнської спілки музикантів Андрієм Пастушенком, Валентина Люліч 2021 року створили Асоціацію авторської пісні та співаної поезії Рівненської організації Національної всеукраїнської спілки музикантів.

У 2003 році в тому ж Рівному в Палаці дітей та молоді створений клуб авторської пісні «Музика мрій».

Цю хвилю підтримали інші регіони України, зокрема Львів, де за ініціативи Оксани Чухліб місцеві барди також об'єдналися у клуб. У цьому ж місті існує клуб авторської пісні «Послушайте».

У Запоріжжі працює народний театр авторської пісні Олени Алексеєвої, центр авторської пісні. У Вінниці довгий час працював і очолював місцевий клуб співаної поезії «Метро» Михайло Барановський. Тут же функціонує клуб «Птаха». У Харкові є клуб пісенної поезії ім. Юрія Візбора. Знаним в Україні є сумський клуб авторської пісні «Булат». У Дніпрі популярністю користується Бард Арт Клуб «Алые паруса», а в Полтаві – театр поезії та пісні «Надежды маленький оркестрик». Свої клуби авторської пісні мають Чернівці, Ялта, Миколаїв («Біла ворона»), «Байгород» у Кропивницькому.

Однак, при цьому слід зазначити, що від початків руху клубів співаної поезії були шановані каеспівцями автори, які самі стояли осторонь «клубного» руху (найвідоміший приклад: Володимир Висоцький). Тому, звичайно, не можна обмежуватись у розгляді явища авторської пісні виключно рухом КСП. Особливо це характерно для україномовних авторів. Знані та шановані Віктор Морозов, Едуард Драч, Ольга

Виконавці співаної поезії народженої на Майдані і АТО: 1 – Зеник з Майдану; 2 – Микола Воловик; 3 – Сергій Цигіпа

Богомолець та їх менш іменити колеги працюють самостійно, не намагаючись утворювати громади на кшталт КСП.

Сучасні виконавці співаної поезії продовжують справу своїх попередників відгукуючись на важливі події в історії України, займають активну громадянську позицію. Так під час Революції Гідності на Київському Майдані співав Зеник (Зиновій Медюх) зі Стрия, на Харківському – Микола Воловик та інші. Зеник з Майдану, як бард-ідеолог веде активну гастрольну діяльність містами України, часто буваючи на передовій в АТО, де дає концерти виконуючи патріотичні пісні перед бійцями.

Уродженець Нової Каховки Херсонської області, а нині – підприємець із Дніпра Сергій Цигіпа виступає під сценічним псевдонімом «Майор Вихор». Він – учасник АТО, куди свого часу пішов добровольцем і де прослужив два роки. Гітару на війні в руки не брав – там було не до того. Вірші про пережите почали народжуватися пізніше. На «Оберезі» Сергій співав, зокрема, про оборону Краматорського аеропорту.

Серед молодого покоління українських бардів можна відзначити Наталку Криничанку – львівську бардкиню, авторку та виконавицю пісень у жанрі співаної поезії. Унікальна людина з унікальним оксамитовим голосом, за два десятиліття своєї творчої та громадської діяльності зробила величезний вклад у розвиток не лише Львова, а й цілого краю, його культури. Символом Львова стала саме її найвідоміша «Пісня про Львів» – «Маленький Лондон, крихітний Париж, покритий млою, ти тихенько спиш. Не підберу для тебе кращих слів, ти мій єдиний, найдорожчий Львів... ».

Молоде покоління українських бардів: 1 – Наталка Криничанка; 2 – Володимир Самайда; 3 – Володимир Невельський; 4 – Леонід Мазур

«Монстром» бардівської пісні називають Володимира Самайду – професійного актора, поета-пісняра, лауреата Всеукраїнського молодіжного фестивалю авторської пісні та співаної поезії «Срібна підкова» у 2007 році. В порадянській «співаній поезії» це ім'я не лише нове, але й вибухово популярне: нині він запитаний чи не в усіх бардівських україномовних (і не лише) тусовках по всій Україні.

Останніми роками все частіше на підмостках звучить ім'я лауреата першої премії фестивалю «Срібна

підкова» 2007 р. Володимира Невельського з Кривого Рогу. Він був одним із тих, хто в березні 2014 року підписав «Заяву від діячів культури України до творчої спільноти світу»стосовно подій на Донбасі.

Зароджується талант молодого барда Леоніда Мазура з Хмельницька. У 2018 році він став лауреатом всеукраїнського фестивалю бардівсь-кої пісні «Оберіг» у Луцьку.

Серед українських бардів, твор-чість яких відома й за межами України, можна назвати Валерія Марченка (Рівне), Олександра Вороха (Київ, лауреата, члена журі міжнародних фестивалів авторської пісні, сим-фонічного композитора – двічі півфіналіста Міжнародного конкурсу композиторів ім. Моріса Равеля (Італія)), які в 2020 році прийняли участь у міжнародному фестивалі авторської пісні в Вентспілсі і дали кілька концертів у Латвії та Естонії. Окрім того Валерій Марченко окрім гастрольних виступів в України представляв свою творчість у Польщі

1 – Валерій Марченко; 2 – Олександр Ворох

Відкриття Всеукраїнського-го фестивалю авторської пісні «Оберіг» Луцьк, 2019

Україна ніколи не стояла осторонь від бардівського руху. З перших років незалежності тут регулярно відбуваються всеукраїнські і міжна-родні фестивалі авторської пісні «Оберіг» (1989–94, але відсутність україномовних сталих фестивалів призвела до того, що його закрили. Відновили в 2019 році. Ідеологією заходу залишається пропаганда якісного українського музичного продукту та українського світогляду). У лютому 1993 року в Києві пройшов 3-й Український фестиваль, де відбирались учасники фестивалю СНД, але фестиваль у Великих Луках не відбувся.

У Львові з 1995 року з перервами проходить молодіжний фестиваль авторської пісні«Срібна підкова» (1995– 1997, 1999, 2007–) спільний проект мистецького центру «Срібна підкова» і Товариства автентичної музики. З 1993 року в Києві відбувається міжнародний фестиваль авторської пісні «Золоті ворота». Популярними серед бардів були фестивалі «Білі вітрила» – 1992, «Чумацький шлях» – 1999, а на «дикому» березі Азовського моря під Керчю у наметовому таборі «Борзовка» місцевий клуб самодіяльної пісні «Галс»

щороку збирає шанувальників авторської пісні на творче спілкування.

У березні 1996 року в Сумах відбувся 4-й Український фестиваль, де були відібрані учасники фестивалю СНД в Петербурзі, за підсумками якого ансамбль з Рівного «Чорні черешні» став лауреатом. 1999-й став роком проведення 5-го Українського фестивалю у Криму.

На фестивалі на Гобубих озерах 2018

Серед фестивалів, де звучала українська авторська пісня «Срібні струни» у Житомирі, «Гітара і Я» у Рівному (1986-) та «Приспів» у Івано-Франківську (1999, 2002), тут же відкритий молодіжний фестиваль української співаної поезії «Струни серця» 2003, проводився на Прикарпатті молодіжний бардівський туристично-краєзнавчий фестиваль-конкурс патріотичної пісні «Повстанським плаєм» 2007. Того ж року відбувся перший в Одесі україномовний фестиваль «Пісенна мрія» (авторська пісня). Інші фестивалі авторської пісні – «Лісова фієста» (бард-рок, м. Київ), «Вагант» (м. Дніпро), «Студентські струни» (м. Житомир), «Байда», «Співаючий острів» (м. Запоріжжя), «Струна тернова» (м. Кривий Ріг), «Ольвія» (м. Миколаїв), «Пісенна мрія» (м. Одеса), «Автограф» (м. Полтава), «Зачаровані струни» (м. Ужгород), «Есхар» (с. Есхар, Харківської обл.) та ін.

На сьогодні в Україні проводиться біля 30 фестивалів співаної поезії. Серед них найпопулярнішими є міжнародний фестиваль авторської пісні та поезії «Байда» у Запоріжжі (у 2020 уже 37-й), міжнародний фестиваль авторської пісні на Голубих озерах (с. Олешня на Чернігівщині), в Сумах з 1989 року проводиться щорічно міжнародний фестиваль «Булат». У 2021 році відбудеться вже XXXIII за рахунком, Міжнародний фестиваль авторської пісні «Облака» імені Олександра Галича (у 2019 вже IV-й).

Не забувають і про дітей та юнацтво. Так, у 2018 р. у Запоріжжі відбувся Всеукраїнський відкритий дитячо-юнацький фестиваль-майстерня авторської (бардівської) пісні «Сонячний зайчик»

Останніми роками у зв'язку з російсько-українською війною в Україні все більш стають популярними фестивалі патріотичної пісні, наприклад фестиваль сучасної патріотичної пісні «В серці моїм Україна» (Львів, 2019),

фестиваль патріотичної авторської пісні «Барди Рудани» в Кривому Розі (2015). У Києві з 2015 року проходить фестиваль військової авторської пісні в рамках проєкту «І все-таки ми там були!». У 2016 році переможцями став гурт «Бойовий акорд» 169-го навчального центру з селища Десна Чернігівської області. VI-й фестиваль через пандемію пройшов у 2020 році онлайн. Так само дистанційно пройшов IV фестиваль авторської пісні, присвячений пам'яті Володимира Прокопенка у Пирятині.

Окреме місце займає фестиваль «Пісні народжені в АТО» (Дніпро, 2016–), який дав низку нових імен патріотів-бардів. Серед них – 36-річний учасник бойових дій на Донбасі, десантник Сергій Свинарчук, який одну з перших авторських композицій, написав на Донбасі – про події 2014-го року, трагічну загибель 49 товаришів у збитому бойовиками Іл-76. Волонтер Сергій Бойко, який. відвідуючи зону бойових дій зустрів там людей, які його надихають на творчість, «підслухав» на фронті й деякі сюжети для своїх пісень. Іван Зеленьов із 20-го окремого мотопіхотного батальйону 93 бригади ЗСУ, автор-виконавець, лауреат першого фестивалю «Пісні, народжені в АТО» – В'ячеслав Купрієнко. Свою першу пісню написав ще у 23 річномуц віці в Афганістані. Будучи російськомовним, родом з Алчевська, з початком російсько-української війни В'ячеслав почав писати і виконувати пісні українською мовою і вважає, що «какая разница, на каком языке говорить», можна збудувати або новоросію, або малоросію, але не Україну.

Виконавці пісень народжених в АТО: 1 – Сергій Свинарчук; 2 – Сергій Бойко; 3 – Іван Зельнов; 4 – В'ячеслав Купрієнко; 5 – Гурт «Бойовий акорд»

Це тільки декілька яскравих фігур з досить великого кола українських представників співаної поезії.

На жаль, через відсутність в Україні державної підтримки розвитку авторської пісні та постійних меценатів цього явища, тимчасовими виявляються й спеціальні теле- та радіопроекти (щотижнева програма «Доживемо до понеділка» на ТРК «Гравіс», 1998–2000; авторська програма Тризубого Стаса на телеканалі «1+1» у 2000–2004 та ін.).

Важливим знаряддям популяризації авторської пісні став Інтернет. Українські автори-виконавці не лише створюють власні інтернет-ресурси (як-от «Відкрита енциклопедія авторської пісні» (http://www.bards.name), «Poezia.org, поезія та авторська пісня України» (http://poezia.org), але й розміщують власні твори на міжнародних інтернет-ресурсах, зокрема – найбільшому порталі, присвяченому авторській пісні, – Bard.ru, аудіозаписи радіопередач – на порталі «Бардрадіо» (www.bardradio.net).

Отже, можна зробити висновок, що, незважаючи на складні умови, музичне мистецтво років незалежності характеризується появою значних музичних творів, які втілюють нові тенденції розвитку музичного мистецтва, спрямовані на оновлення музичної мови й розширення тематики, деякі мають відверто експериментальний характер. Однією з головних особливостей сучасної композиторської творчості є вільне оперування традицією, створення на цьому ґрунті своєрідного синтезу сталого та новаторського. Особливого значення набуває звернення до вітчизняної музичної традиції (знаменного розспіву, партесного концерту, духовного концерту, канту, пісні-романсу тощо) й органічне використання певних елементів давніх пластів національної музичної культури в умовах сучасної музичної мови. Це забезпечує безперервний розвиток національної музичної традиції, її збереження, а також міцний зв'язок поколінь упродовж століть.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Абстракціонізм – абстрактне мистецтво, безпредметне мистецтво, конфігуративне мистецтво – одна з течій авангардистського мистецтва початку XX ст.

Авангардне мистецтво – одна зі світо настанов модернізму, скерована на руйнування традиційних художніх законів, форм. Термін для означення течій у мистецтві, радикальніших, ніж модернізм.

Акапельний спів – хоровий спів без музичних інструментів.

Акціонізм – узагальнена назва для «мистецтв дії», в яких твором є жест, розіграна «вистава» або спровокована «подія» — акція.

Антреприза – форма організації театральної справи, у якій приватний підприємець збирає акторів для участі в спектаклі.

Альтернативне мистецтво (андеґраунд) – сукупність творчих напрямків у мистецтві, протиставлених масовій культурі; види мистецтва, що не підтримують класичного шляху, не мають комерційної спрямованості.

АртЕкзистенція – театр-студія.

Асоціативний символізм – техніка в образотворчому мистецтві, коли художник використовуючи різні техніки, світо-тонові варіації, уникає чітких ліній, позначень предметів, обличчя, силуетів. Вперше використав поняття український художник Олексій Анд.

Асоціація Артгалерей України – громадська організація, що об'єднує 46 галерей, мистецьких центрів, творчих об'єднань з 14-ти областей України.

Асоціація «Нова музика» – незалежна недержавна некомерційна громадська організація. Заснована в м. Одесі 1995. Головна програмна мета АНМ – розвиток нової музики та нового мистецтва в Україні. Основним завданням АНМ є всебічна підтримка композиторів, музикантів, музикознавців, менеджерів культури, всіх митців, які розвивають новаторські напрями сучасної музики та синтетичних видів мистецтва.

Асоціація творчої інтелігенції «Світ культури» – недержавна культурно-мистецька організація. Виникла к 1990-х роках.

Ассамбляж – техніка візуального мистецтва, споріднена колажу, але використовує об'ємні деталі або цілі предмети, скомпоновані на площині як картина.

Банермайстер – людина, що займається дизайном та розвитком сайту, його просуванням.

Бард-рок – музичний стиль на стику авторської пісні та рок-музики, що з'явився в Радянському союзі у 1970-х роках

Бієнале – подія, що відбувається раз у два роки. Термін застосовується переважно для виставок сучасного мистецтва, музичних та кінофестивалів, складаючи часто частину їх назви.

Благодійний фонд «Деметра» – некомерційна організація, створена у м. Керчі (Крим) у 1995 р. Метою діяльності Фонду є сприяння збереженню та популяризації культурної та історико-археологічної спадщини Керчі та Східного Криму.

Благодійний фонд «Мистецьке березілля» – недержавне культурно-мистецьке об'єднання.

Блюз – жанр вокального та інструментального музичного мистецтва, що належить головним чином до джазу.

Болонська декларація – угода щодо стандартизації підходів до організації навчального процесу і функціонування вищої школи в Європейському Союзі.

Веб-дизайнер – це різновид дизайнера, який займається оформленням інформації, що буде розміщена на сайті і стосується графічного відображення на сторінках Інтернету.

Веб-розробник – фахівець в області комп'ютерних технологій, а саме web-програмування.

Верховна Рада УРСР – найвищий орган державної влади і єдиний законодавчий орган колишньої Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Відеоарт – напрямок медіа-мистецтва, в якому для вираження художньої концепції використовуються можливості відеотехніки, комп'ютерного та телевізійного зображення.

ВУАН – Всеукраїнська академія наук — колишня назва Національної академії наук України, перший етап її історії.

Гепенінг – різновид мистецтва дії, один із проявів акціонізму, спрямованого на заміну традиційного художнього твору простим жестом, розіграною виставою, спровокованою подією.

Госпел – вид музики, що походить від сольних одноголосних духовних гімнів північноамериканських афроамериканців-баптистів на сюжети з Євангелія. Розвинувся в кінці XIX століття, однак особливу популярність отримав у 1930-х роках.

Графіка – вид образотворчого мистецтва, для якого характерна перевага ліній і штрихів, використання контрастів білого і чорного та менше, ніж у живописі, використання кольору. Твори можуть мати як монохромну, так і поліхромну гаму.

Графіті – спершу так називали одну з технік настінного малярства.

Гротескно-пародійна співана поезія – тип художньої умовності, заснований на парадоксі, шаржуванні, карикатурному перебільшенні, при якому надмірно деформуються реальні співвідношення предметів і явиш об'єктів світу і химерно поєднуються контрастні елементи.

Дарк-кантрі – це депресивний варіант альтернативного кантрі, в якому воно органічно поєднується з з госпелом, роком і пост панком.

Двовзори – картини з подвійним змістом.

Державна премія ім. Т. Шевченка – найвища в Україні творча відзнака за вагомий внесок у розвиток культури й мистецтва. Заснована 1961 року.

Державний фонд фундаментальних досліджень – державна наукова установа в Україні. Утворена для підтримки на конкурсній основі фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук, що проводяться науковими установами, вищими навчальними закладами, вченими.

Джаз – вид музичного мистецтва, що виник на межі XIX–XX століття в США серед пригнобленого, безправного афроамериканського населення, серед нащадків рабів,

насильно вивезених зі своєї батьківщини та отримав згодом певне поширення.

Діаспора – етнічна, в першу чергу релігійна та мовно-культурна спільнота або сукупність індивидів, які існують та зберігаються за межами свого материнського регіону, і котрі усвідомлюють свою генетичну або духовну з ним єдність.

Експресіонізм – літературно-мистецька течія авангардизму, що сформувалася у Німеччині на початку XX століття.

Ермітаж – один із найбільших у світі художніх і культурно-історичних музеїв.

Есе, есей – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного приводу чи питання і не претендує на вичерпне і визначальне трактування теми; це жанр, який лежить на перетині художньої та публіцистичної творчості.

Естрада – термін радянської фразеології в мистецтвознавстві в епоху Радянського Союзу, який поряд з терміном «художня самодіяльність» застосовувався на означення офіційного шоу-бізнесу з врахуванням офіційного радянського способу життя і офіційної радянської культури та політики.

Європейська кредитна трансферна система (ECTS) – це кредитна система, яка пропонує спосіб вимірювання, порівняння, трансферу і накопичення результатів навчання.

Європейський Союз – економічний і політичний союз, що об'єднує 27 незалежних держав-членів, що розташовані в Європі. Веде свій початок від утворення Європейської спільноти з вугілля й сталі і Європейської економічної спільноти, які складались із шести країн у 1957 році.

Жлоб арт – напрямок сучасного українського образотворчого мистецтва, що виник в середині 2000-х р.. як реакція на засилля жлобства як соціально значущої поведінки в українському суспільстві.

Інді – термін, яким позначаються мистецькі рухи й напрямки, незалежні від мейнстриму.

Інсталяція – це художня техніка, яка використовує тривимірні об'єкти, призначені для зміни сприйняття простору людиною. Поширилася в мистецтві в епоху постмодернізму від другої половини XX століття як продовження та розвиток мистецтва, започаткованого у дадаїзмі.

Кантрі – музичний напрямок, що бере початок від народної музики британських переселенців у США, яка продовжувала традиції епічної кельтської балади і народних танцювальних форм.

Класична музика – музика минулого, що витримала випробування часом та має аудиторію в сучасному суспільстві.

Комеморація – в найширшому сенсі – все, що пов'язано з минулим. У вужчому – це акт передавання того, що хоче увиразнити стосовно себе група з метою ідентифікації та щоб показати належність до цієї групи.

Контент-редактор – керуючий спеціаліст зі створення, розповсюдження та курування вмісту сайтів, редактор сайтів. До обов'язків контент-менеджера входить наповнення сайту текстової, графічної та інших видів інформації (контентом).

Контрмонумент – це пам'ятник-тригер, причина людського дискомфорту, річ завідомо неілюстративна, недекоративна, неіконографічна, нерідко зумисне недовговічна.

Кучерявий стиль – надмірна барвистість картин.

Лірична пісня – вид народнопоетичної і музичної творчості, який об'єднує різні за змістом і жанрами групи пісень, де переважає почуттєве, особистісне сприйняття світу.

Люмпен реп – піджанр хіп-хопу. ворчість гуртів перенасичена суржиком, нецензурною лексикою, яскраво вираженою мізогінією, возвеличуванням злочинної культури тощо. Основу люмпен-репу складає іронія, найчастіше це висміювання певних архетипних образів.

Метал-музика – музичний жанр, котрий у кінці 1960-х — на початку 1970-х років виокремився з року. Притаманні агресивні ритми на ударних та підсилені дисторшном гітари зі вставками соло.

Мистецьке об'єднання «Дзиґа» – засноване в 1993 році в результаті об'єднання середовища громадських діячів Студентського руху періоду здобуття Україною незалежності Місією артцентру є послідовна підтримка, розвиток і популяризація сучасного мистецтва.

Народний Рух України – сучасна політична партія в Україні.

Національна культура – сукупність духовних та матеріальних цінностей, створених українським народом протягом його історії.

Національна самосвідомість – цілісна система духовних феноменів нації, які, сформувавшись у процесії її історичного розвитку, відображають основні засади буття нації.

Національне агентство із збереження якості вищої освіти (НАЗЯВО) – один з органів управління у сфері вищої освіти.

Національно-патріотична співана поезія – пісенний жанр, що виник у середині XX століття в СРСР; термін в офіційній радянській культурі на позначення музичного твору автора-виконавця («барда») з незалежним від культурної політики радянської влади текстом.

Неоавангард – сучасний напрям авангардизму, який проявляється у запереченні існуючих художніх форм та пошуку нових.

Неоархаїка – повернення від образу-символу до символу безпосередньо. Будь-яке унаочнення символу неминуче трансформує його в алегорію.

Необароко – один із неостилів, що склався в європейському мистецтві XIX ст.

Неокобзарський напрямок співаної поезії – сучасні кобзарі-барди. До них можна віднести Василя Жданкіна, Олександра Врйтко та ін.

Неоромантизм – умовна назва естетичних тенденцій, що виникли в світовій культурі, зокрема в літературі, живописі та музиці, який традиційно пов'язують з модерністськими реакціями на позитивізм і натуралізм наприкінці XIX – на початку XX ст. Течія раннього модернізму.

Неофутуризм – рух кінця XX-го і початку XXI-го століття в мистецтві, дизайні та архітектурі.

Образотворче мистецтво – мистецтво відображення сущого у вигляді різних образів, зокрема таких як художні образи на площині (малярство, графіка тощо) та в просторі (скульптура).

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) – міжнародна організація, що об'єднує 37 країн світу, більшість з яких є країнами з високим доходом громадян і розглядаються як розвинені.

Перформанс – одна з форм акціоністського мистецтва, де твором вважають дії автора, за якими глядачі спостерігають у режимі реального часу.

Пленер – у живописі термін, який позначає передачу в картині всього багатства змін кольору, зумовлених дією сонячного світла й атмосфери. Пленерний живопис склався в результаті роботи художників на свіжому повітрі, а не в майстерні.

Плюралізм – можливість існування кількох поглядів на одну проблему чи питання.

Пльонтанізм – техніка живопису. Нанесення фарби тонкими кольоровими лініями, переплетенням яких під різними кутами досягається ефект об'ємності й світіння.

Полістилістика – навмисне поєднання в одному творі несумісних або надзвичайно відмінних, різнорідних стилістичних елементів. Основні форми полістилізму: колаж; цитата; псевдоцитата; ілюзія; алюзія; натяк тощо

Поп-бард – автор, що пише тексти та виконує пісні в жанрі поп-музики.

Популярна музика – музика яка зазвичай поширюється серед широкої аудиторії за допомогою музичної індустрії. Нею можуть насолоджуватися та виконувати її люди, які мають незначну музичну підготовку.

Постмодернізм – світоглядно-мистецький напрям, що виник та існує за епохи постмодерну. Відлік його існування зазвичай ведеться від 1960-70 років, коли він виникає в США та Західній Європі.

Постпанк – жанр рок-музики, який сформувався наприкінці 1970-х років у Великій Британії як розвиток панк-року.

Премія Галілео Галілея – професійна нагорода Міжнародної комісії з оптики, присуджується за видатний внесок у розвиток оптики.

Примітивізм – тенденція в мистецтві, яка виникла наприкінці XIX – початку XX століття, основною ознакою якої є свідоме, навмисне спрощення художніх засобів, звертання до різноманітних форм примітивного мистецтва – народної (селянської) та дитячої творчості, архаїчного та середньовічного мистецтва, творчості народів Африки, Америки, Океанії, Сходу і т. д.

Психоделічний рок – різноманітний стиль рок-музики, який виник під впливом психоделічної культури, або породжений нею, і зосереджений навколо галюциногенних препаратів, що змінюють свідомість. Один із різновидів психоделічної музики.

Радянський монументалізм – пам'ятки 60-середини 80-х років XX сторіччя.

Реалізм – стиль і напрям у мистецтві, які ставили метою правдиве відтворення дійсності в її типових рисах. Панування реалізму слідувало за добою романтизму і передувало символізму.

Реаліті-шоу – телевізійний жанр, різновид розважальної телевізійної передачі та онлайн-трансляції. Сюжетом є показ дій групи людей у наближеній до життя обстановці.

Ринкова економіка – економічна система, заснована на принципах вільного підприємництва, у якій роль основного регулятора економічних відносин відіграє ринок

Рок музика – узагальнена назва низки напрямків популярної музики другої половини XX століття, що походять від рок-н-ролу та ритм-енд-блюзу.

Сенсо-фізіологізм – сучасний літературний напрямок, що став реакцією на кризу літератури українського постсоціалізму. В основі цього напрямку лежить фізичне чуття людини, яке виникає після прочитання певного літературного твору у певний час, за певних обставин, у певному середовищі.

Скульптура ню – це тривимірне зображення оголеної натури за допомогою різьблення по дереву або каменю, ліплення з глини або виливки з металу.

Соц-арт – один з напрямків постмодерністського мистецтва, що виник в СРСР у 1970-х роках у рамках так званої альтернативної культури. Соцарт характеризується протистоянню державної ідеології того періоду.

Соціалістичний реалізм – термін, що закріпився у радянському мистецтвознавстві для позначення художнього методу та стилю, що панував у СРСР з 1930-х років і до кінця 1980-х, а також у країнах, які підпали під вплив СРСР після Другої світової війни.

Соціально-критична співана поезія – один із напрямків авторської пісні.

Співана поезія – це широкий і неточний музичний жанр, поширений в європейських країнах, таких як Польща та країни Балтії, для опису пісень, що складаються з вірша та музики, написаної спеціально для цього тексту. Композиції зазвичай мають тонку мелодію та мізерний музичний фон, часто включають гітару чи фортепіано.

Театр-студія «Арабески» – недержавний театральний колектив в місті Харкові.

Тоталітарна система – система державно-політичної влади, яка регламентує усі суспільні та приватні сфери життя людини-громадянина і не визнає автономії від держави таких недержавних сфер людської діяльності як економіка,господарство, культура, виховання, релігія.

Трансавангард – світоглядно-мистецький напрям сучасного мистецтва, що походить від італійського trans-avanguardia, буквально означає «за авангардом» або «після авангарду». Незрідка ототожнюється з постмодернізмом або неоекспресіонізмом.

Триєнале – культурний захід, який проводять регулярно раз у три роки.

Українська всесвітня координаційна рада (УВКР) – координаційний орган світового українства. Створений у 1992 р.

Український фонд підтримки культури – благодійний фонд.

Укра-хоп – частина української музичної сцени. В Україні почав розвиватися в другій половині 90-х рр.. XX ст. і позначає будь-яку хіп-хоп музику зроблену в Україні, включаючи інструментальний хіп-хоп, а також реп-пісні.

Фольк-рок – напрям у музиці, що поєднує фольклор з роком. Фолк-рок може більшою чи меншою мірою використовувати властиві риси народної музики, у тому числі її інструментарій та манеру виконання, проте відрізняється агресивнішим характером й енергійністю, і використанням характерних для року електронних інструментів.

Центр міжнародних культурних ініціатив – недержавна культурно-мистецька організація. Утворена в 1990-х р.

Центральна Рада – спочатку український представницький орган політичних, громадських, культурних та професійних організацій; згодом, після Всеукраїнського національного конгресу — революційний парламент України, який керував українським національним рухом.

Contemporary art (сучасне мистецтво) – необтяжене термінологічною точністю поняття, що може означати мистецтво, що твориться в теперішній момент, або посилатись на сукупність мистецьких напрямів, течій і практик, що виникли у другій половині XX століття – Модернізму і постмодернізму. У роботах сучасних митців й мисткинь концептуальна ідея превалює над формою, технікою, засобами вираження.

Public art (публічне мистецтво) – будь-яка мистецька робота, яка була виконана в публічному місці з доступом для загального огляду, як правило поза приміщенням.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

Абросимов Євген (кіборг, герой АТО) *182*
Авшарова Олександра (режисерка-документалістка) *283*
Аду Денніс (джазовий музикант, трубач) *360, 361, 363*
Азаров Микола (екс. прем'єр-міністр України) *325*
Айвазовський Габріел (вірменський священнослужитель, брат Івана Айвазовського) *189*
Айвазовський Іван (художник-мариніст) *189*
«Аква Віта» (музичний гурт) *306*
Алабужев Ілля (джазмен) *361*
Албул Роман (скульптор) *180*
Александров Дмитро (Бобін) (саксофоніст) *358*
Алєксєєв Микита (Alekseev) (естрадний співак) *328*
Алекеєва Олена (музичний функціонер) *387*
Алієв Гейдар (політичний діяч Азербайджану) *204*
Алієв Наріман (кінорежисер) *271*
Алієвич Хассан Назар-Хайдар (Дядя Вова, ХАС) (репер) *354, 356*
Алімов Микола (бард) *381*
Амеліна Вікторія (письменниця) *113*
Ангельський Олег (фізик) *54*
Анд (Андреєв) Олексій (художник) *143*
Андраде Мішель (естрадна співачка) *310*
Андрієнко-Нечитайло Мішель (художник) *13*
Андрощук Володимир (кінорежисер) *272*
Андрусик Олександра (громадська діячка) *303*
Андрусяк Іван (поет, дитячий письменник) *107, 111*
Андрухович Софія (письменниця) *111, 112*
Андрухович Юрій (поет, прозаїк) *106, 107, 110, 111, 121, 123, 125, 126, 130, 131, 133, 224, 226*
Андрушко Василь (скульптор) *185*
Анна Ярославна (княгиня Київська) *164*
«Антитіла» (музичний гурт) *312, 318, 319*
Антип Петро (скульптор) *189, 211*
Антоненко-Давидович Борис (письменник) *131*
Антонич Богдан-Ігор (поет) *13*
Антонов Олег (авіаконструктор) *69, 71*
Антоновський Андрій (поет) *120*
Антонюк Андрій (художник) *12, 105, 144*

Апанович Олена (історикиня) *12*
Апельсин Юрій (кантрі співак) *371*
«Апокриф» (реп гурт) *353*
Апчел Олена (режисерка) *232*
«Арахнофобія» (гурт співаної поезії) *381*
Ар'є Павло (драматург) *122, 270*
Арнаутов Андрій (Ендрю Валентайн) (композитор, джазовий басист) *358*
Асауленко Віталій (бард) *381*
Астаф'єва Даша (естрадна співачка) *319*
Атанасова Надія (хореограф-постановниця) *249*
«АтмАсфера» (музичний гурт) *334*
Ахшарумов Дмитро (скрипаль, диригент) *300*
Афанасьєв Ігор (режисер, драматург) *223, 227*
Афанасьєв Віктор (режисер) *257*
Афінеєвський Євген (режисер-документаліст) *280*
Ахат Ассія (Ассія Баленко) (естрадна співачка) *307*
Ахматова Анна (поетеса) *187*

Б

Бабель Ісак (російський письменник) *188*
Бабич Валерій (режисер-документаліст) *228*
Бабкін Сергій (естрадний співак) *316, 317, 330, 335*
Бабкіна Катерина (поетеса) *121*
Багряна Ганна (поетеса, прозаїк, драматург) *122, 250*
Багряний Іван (поет, прозаїк, публіцист) *13, 105, 131, 132, 272*
Бадоєв Алан (кінорежисер) *262, 315*
Байбаков Антон (композитор) *243*
Бай-Хуа (китайський сценарист) *262*
Бакалець Ярослава (письменниця) *114*
Балабуєв Петро (авіаконструктор) *69-71*
Балаганов Шура (кіногерой) *194*
Балалаєв Сергій (джазмен) *361*
Балдинюк Віра (поетеса) *120*
Балдін Юрій (скульптор) *194*
Балей Вірко (українсько-американський піаніст, композитор) *242*
Балог Адріан (скульптор) *188*
Балаян Роман (кінорежисер) *262*
Бандера Степан (політичний діяч) *171*
Бандерас Володимир (кантрі-співак) *372*
Барановський Михайло (музичний функціонер) *387*
Барановський Остап (кантрі-репер) *373*
Барвінський Василь (композитор) *300*
Баришовець Юрій (кобзар) *382*
Барка Василь (письменник, перекладач) *105, 261*
Барліг Олесь (письменник, драматург) *123*
Барсегян Олександр (режисер) *230*
Барських Макс (Микола Бортник) (естрадний співак) *312, 315, 327*
Бартас Шарунас (литовський кінорежисер) *270*
Басюк Август (скульптор) *172*
Бардаш Юрій (продюсер, хореограф) *312*
Барток Бела (угорський композитор) *206*
Батурин Сергій (письменник) *114, 115*
«Батько й син» (дует співаної поезії) *383*
Бачинський Андрій (письменник) *117*
Бебешко Володимир (музичний продюсер) *312*
Бебко Валерій (музикант) *326*
Беб'як Петер (словацький актор, кінорежисер) *270*

Бедусенко Сергій (композитор) *250, 251*
Бежар Моріс (французький хореограф) *238*
«БЕZ ОБМЕЖЕНЬ» (музичний гурт) *332, 336*
Безик Сергій (скульптор) *210*
Безкоровайний Гордій (поет) *107*
Безсмертна Ольга (оперна співачка) *245*
Бекетов Олексій (архітектор) *199*
Белей Лесь (поет) *120*
Белень Михайло (скульптор) *201*
Белозоренко Влада (композиторка) *248*
Бендер Остап (кіногерой) *193, 194*
Бенюк Богдан (актор) *232*
Бер Едуард (французький актор) *267*
Березовський Максим (композитор) *189, 301*
Бернацький Віктор (фізик) *93*
Бернес Марк (кіноактор, співак) *190*
Бертон Гері (американський вібрафоніст) *366*
Бєлозоренко Влада (режисерка) *232*
Бєляєв Олександр (письменник) *196*
Бєляєв Філіп (кантрі-гітарист) *372*
Биков Леонід (режисер, актор) *193*
Бібік Валентин (композитор) *242*
Бійма Олег (кінорежисер) *272, 273, 279*
Біла Анна (поетеса) *110*
«Біла Вежа» (музичний гурт) *335*
«Білий Бо» (реп гурт) *356*
Білий Дмитро (письменник) *114*
Білик Ірина (естрадна співачка) *305, 306, 307, 318*
Білик Іван (письменник) *383*
Білик Микола (скульптор) *164, 167*
Білозір Оксана (співачка) *304*
Білоконь Володимир (скульптор) *203*
Білокур Катерина (художниця) *146*
Білоножко Віталій (співак) *304*
Білостоцький Анатолій (скульптор) *168*
Білоус Андрій (режисер) *230, 234*
Білоцерківець Наталія (поетеса) *121*
Блажко Роман (скульптор) *203*
Блощинський Денис (бард) *386*
Блюсюк Володимир (скульптор) *167*
Бобонич Петро (винахідник) *93*
Бобул Іво (естрадний співак) *306*
Богатиков Юрій (співак-баритон) *191*
Богданович Олександр (актор) *268*
Богинський Федір (скульптор) *188*
Боголюбов Олексій (піаніст-імпровізатор) *358*
Богомазов Дмитро (режисер) *233*
Богомолець Ольга (заслужена лікарка України, бардкиня) *383, 387*
Богун Іван (військовий і державний діяч) *168*
Броднар Левко (бард) *381*
Бодянський Олександр (естрадний співак) *315*
«Божичі» (етно гурт) *341*
Бойко Борис (художник-графік) *140*
Бойко Єфросинія (прототип пам'ятника матері) *200*
Бойчук Михайло (художник-монументаліст) *105, 140, 188*
Бойко Сергій (бард) *391*
«Бойовий акорд» (бард-гурт) *390*
Бойчук Тимофій (художник-монументаліст) *188*
Бокаріус Микола (організатор судово-медичної експертизи) *199*
Бокшай Йосип (художник) *188*
Большаков Леонід (письменник, літературознавець) *12*
Бондар-Терещенко Ігор (поет, драматург) *110, 120*
Бондаренко Андрій (оперний співак) *244, 251*
Бондаренко Григорій (художник) *157*
Бондарєв Дмитро (джазмен) *361*
Бондарчук Роман (режисер-документаліст) *265, 267*

Бондарчук Юрій (музикант) *354*
Бонілла Тоні (американський режисер анімації) *294*
Бонковська Олена (актриса) *290*
Бордусов Олексій (художник) *147*
Борець Юрій (учасник наукового відділу Братства УПА) *105*
Борис Ігор (режисер) *231*
Борисов Олег (актор) *193*
Боровий Андрій (скульптор) *193*
Бородай Володимир (скульптор) *163, 167*
Бородянський Володимир (політичний та громадський діяч) *136*
Бортнянський Дмитро (композитор) *189*
Босович Василь (драматург) *226, 234*
Бочаров Костянтин (MELOVIN) (естрадний співак) *329*
Брайчевський Михайло (історик та археолог) *105*
«Брати Блюзу» (джазовий гурт) *361*
«Брати Гадюкіни» (музичний гурт) *304, 331*
«Брати Карамазови» (музичний гурт) *306*
Братішко Сергій (режисер-документаліст) *276, 277*
Браунер Артур (німецький продюсер) 271,
«БРДК» (реп гурт) *353*
Брежнєва Віра (естрадна співачка) *318, 327*
Бремер Єйн (американський соціолог) *10*
Брехт Бертольд (німецький драматург, поет) *233*
Бриж Теодозія (скульпторка) *166, 197*
Бровді Іван (скульптор) *200, 201*
Бронюк Віктор (естрадний співак) *318*
Брюгген Джон ван (канадський сценарист) *293*
Буадзе Заза (кінорежисер) *265, 269*
Бубка Сергій (спортсмен-легкоатлет) *197*
Бубнов Олександр (сценарист, художник-аніматор) *287, 294*
Будник Микола (кобзар) *382*
Бук Устим («Бук») (репер) *351*
Буковський Сергій (режисер-документаліст) *228, 276, 277, 284*
Булгаков Михайло (письменник) *187, 242, 256*
Булкін Кирило (музикант) *385*
Бульба Тарас (літературний герой) *196*
«Бумбокс» (реп гурт) *327, 351*
Бунін Іван (письменник) *187*
Буратіно (казковий герой) *196*
Бурбан Степан (Кашляючий Ед та Паліндром) (репер) *354*
Бурганов Ігор (скульптор) *186*
Бурганов Олександр (скульптор) *186*
Бурмака Марійка (бардкиня, естрадна співачка) *305, 382, 385*
Бусовський Сергій (кінорежисер) *271*
Бутурчук Оксана (спортсменка) *269*
«Буття» (етно гурт) *341*
Бучель Наталія (бард) *385*
Бучинська Наталія (естрадна співачка) *307*
Бушевська Олена (актриса) *232*
Бушміна Єва (естрадна співачка) *311, 318, 324*

В

Вайкуле Лайма (естрадна співачка) *320*
Вакарчук Святослав (естрадний співак) *331*
Вакула (літературний герой) *196*
Валентинов Андрій (письменник) *114*
«Ван-Гог» (музичний гурт) *306*
Варшавеня Олег (скульптор) *187*
Васалатій Вікторія (співачка) *249*
Василевський Радомир (кінорежисер) *260*

Василій (Зеленцов, святий, єпископ Прилуцький) *182*
Васильєв Альберт (Kyivstoner) (репер) *354*
Василько Ростиславович (князь Теребовлянський) *166*
Васякін Олександр (скульптор) *169*
Васянович Валентин (кінорежисер) *263*
«ВВ» (Воплі Відоплясова) (музичний гурт) *304, 307, 310, , 331, 341, 344*
Вдовиченко Галина (письменниця) *115*
Ведель Артем (композитор) *301*
Ведмідь Юрій (скульптор) *188*
Вейсберг Марюс (кінорежисер) *264*
Векленко Олег (художник-графік) *140*
Веллс Герберт (письменник) *196*
Вербицький Михайло (композитор) *189*
Верді Джузепе (італійський композитор) *245*
«Веремій» (музичний гурт) *338*
Верещагін митник (кіногерой) *194*
Вернадський Володимир (природознавець) *199*
«Вертеп» (музичний гурт) *121*
Вертинська Ксенія (актриса) *232*
Вертинський Олександр (естрадний артист) *190*
Виговський Іван (гетьман) *141*
Винаріков Данило (саксофоніст, керівник джазового гурту) *365*
Винник Олег (естрадний співак) *309, 324, 325, 331*
Винниченко Володимир (політичний діяч, прозаїк) *105, 170, 234*
Винничук Юрій (письменник) *108, 110-112, 115, 124, 126, 134*
Винокурова-Садиченко Тетяна (письзменниця) *115*
Висоцький Володимир (актор, співак) *194, 388*
Виспінський Іван (кобзар) *382*
«Вихід У Місто» (рок- та електронний гурт) *345*
Вишневський Артем (режисер, драматург) *122*
«ВІА Гра» (музичний гурт) *314, 317, 318*
Відіщева Євгенія (режисерка) *232*
«Вій» (етно гурт) *341*
Вікен Олександр (режисер-аніматор) *287*
Віктюк Михайло (Vakula) (рок-співак) *347*
Віктюк Роман (режисер) *230*
Вілка Сергій (композитор) *254*
Вільгушинський Роман (скульптор) *180*
Вільшук Василь (скульптор) *173*
Вінграновський Микола (письменник) *113*
Вінн Джон (американський актор, режисер) *267*
Вінницька Альона (естрадна співачка) *318*
Вірастюк Василь (актор, силач) *267*
Вітовська Ірма (акторка) *268*
«Воанергес» (етно гурт) *341*
Вовк Дар'я (скульпторка) *206*
Вовкун Василь (режисер) *243*
«Вогні великого міста» (музичний гурт) *121*
Водяний Володимир (актор) *194*
Войтко Олександр (джаз-бард) *383*
Войтович Олексій (композитор) *252*
Волицька Ірина (режисер) *225, 234*
Волков Борис (художник-аніматор) *287*
Волков Вадим (бард) *386*
Волков Олексій (письменник) *115*
Воловик Микола (бард) *387*
«Володар» (етно гурт) *341*
Володимир Василькович (князь Володимирський) *166*
Володимир Великий (князь Київський) *165, 166*
Волошин Августин (Президент Карпатської України) *170*

Волошин Максиміліан. (російський письменник, поет) *186*
Волошин Ростислав (генеральний секретар внутрішніх справ УГВР) *172*
Вольвач Павло (пись-менник) *112*
Воробкевич Сидір (письменник, композитор) *222, 234*
Вороб'янинов Кіса (кіногерой) *193*
Ворожбит Наталя (драматургиня) *122, 124, 234*
Ворох Олександр (бард) *388*
Врадій Віка (Сестричка Віка) (естрадна співачка) *305*
Вратарьов Олександр (поет) *245, 251*
«Время и стекло» (музичний естрадний дует) *310, 325*
Врода Марина (кінорежисерка) *272*
«ВУЗВ» (Вхід У Змінному Взутті) (реп-гурт) *348*
Вургун Самед (азербайджанський поет) *187*

Г

Габсбург Вільгельм фон (ерцгерцорг) *243*
Гавриленко Наталя (Симона Вілар, письменниця) *114*
Гаврилишин Богдан (український, канадський, швейцарський економіст, громадський діяч, меценат) *86*
Гаврилів Тимофій (письменник) *129*
Гаврилко Михайло (художник, скульптор) *188*
Гаджеро Луїджі (італійський музикант) *303*
Гайда Михайло (скульптор) *177*
Гайдамака Анатолій (скульптор) *167, 174, 199*
«Гайдамаки» (етно гурт) *336, 341, 383*
Гайтана (Гайтана-Лурдес Ессамі) (джазова співачка) *359*
Гакман Євген (перший православний митрополит Буковини) *182*
Галенко Сергій (скульптор) *206*
Галицький Павло (джазмен) *361*
Галич Євген (естрадний співак) *318*
Гамаль Володимир (скульптор) *167, 186*
Гарда Орест (актор) *269*
Гашек Ярослав (письменник) *194*
Гейл Джері (Яна Шемаєва) (естрадна співачка) *322*
Генералич Іван (хорватський художник-примітивіст) *146*
Генрі Лайон Олді (колективний псевдонім Дмитра Громова та Олега Ладижинського, письменники) *114*
Георгієнко Володимир (режисер-документаліст) *277*
Герасимчук Назар (Герік Горіла, ГІГА) (репер) *351*
Герасим'юк Василь (поет) *119*
Герасим'юк Олена (поетеса) *120*
Гергієв Володимир (полярник) *79*
Гердт Зіновій (актор) *194*
Герцеґ Еріка (естрадна співачка) *318*
Гессе Герамн (німецький письменник) *301*
«Гич оркестр» (фольк-рок гурт) *343*
Гімельфарб Євген (режисер) *256*
Гіршман Леонард (вчений-офтальмолог) *199*
Гладкий Йосип (кошовий отаман) *167*
Глеба Юрій (біолог, генетик) *56*
Глухенький Ігор (скульптор) *194*
Глущенко Микола (художник) *188*
Глюк Гаврило (художник) *206*
Гнидин Ігор (джазмен) *361, 363*
Гнилицький Олександр (художник-постмодерніст) *146*
Гоголь Микола (письменник) *131, 196, 223, 243, 249, 256, 287*
Голобородько Василь (письменник) *12*

Голобородько Володимир (письменник) *119*
Головатий Антон (отаман, командувач козацькою флотилією) *169*
Головаченко Антон (студент-винахідник) *93*
«Голос Донбасу» (реп гурт) *349*
Голосій Олег (художник-постмодерніст) *146, 147*
Голохвастов Свирид (кіногерой) *193*
Голуб Віктор (скульптор) *195*
Голубєва Олена (директорка УАнімА) *291*
Гольба Володимир (живописець та графік) *140*
Гонта Іван (керівник гайдамацького руху) *167*
Гонтаров Віктор (художник) *144*
Гонтарук Любов (письменниця) *116*
Гонтарук Юлія (режисер-документаліст) *281*
Гончар Анатолій (скульптор) *162*
Гончар Іван (скульптор) *167*
Гончар Петро (скульптор) *167*
Гончар Олесь (письменник) *14, 104, 107, 108, 131, 186*
Гончаренко Володимир (художник) *140*
Гончаров Володимир (режисер-мультиплікатор) *287*
Гончаров Володимир (скульптор) *193*
Гончарова Раїса (драматургиня) *123*
Гончарук Олександр (джаз-бард) *383*
Горбач Анна-Галя (літературознавиця, перекладачка) *130*
Горбачевський Іван (хімік, гігієніст) *198*
Горбачов Дмитро (мистецтвознавець) *276*
Горбунов Юрій (актор, шоумен) *320*
Гордєєв Віктор (скульптор) *191*
Гординський Святослав (художник, графік) *105*
Горін Григорій (російський драматург, прозаїк) *249*
Горлова Аліна (режисерка-документалістка) *284, 285*
Горобчук Богдан-Олег (поет) *120*
Горобчук Іван (художник) *142*
Горовенко Віталій (пілот-випробувач) *72*
Городецький Владислав (архітектор) *198*
Горянський Віктор (актор) *229*
Гофман Єжи (польський кінорежисер) *262*
Гоян Ярема (прозаїк) *12*
Грабовський Леонід (композитор) *299*
Грабовський Павло (письменник) *186*
Грановська Надія (естрадна співачка) *318*
Грачова Алла (режисерка-мультиплікаторка) *287*
Гревцова Лілія (джазова співачка) *360*
Гречаник Ігор (скульптор) *163*
Григорів Роман (композитор) *252, 253, 254*
Григорович Ю. (артист балету, балетмейстер) *237*
Гриневич Юрій (художник-постановник) *288*
Гриньків Роман (бандурист) *343, 357*
Гринько Микола (актор) *194*
Гриньох Іван (другий віце-президент УГВР) *172*
Грипич Володимир (режисер) *230*
Грицина Юрій (режисер-документаліст) *280*
Грицюк Корній (режисер-документаліст) *283*
Гришко Володимир (оперний співак) *244*
Грімм брати (Якоб і Вільгельм, німецькі казкарі) *246*
«Грін грей» (музичний гурт) *333*
Гроза Мирослав (скульптор) *202*

Гройсман Володимир (прем'єр-міністр України) *25*
Грошев Євген (скульптор) *199*
Грушевський Михайло (історик) *11, 106, 169*
Губа Володимир (композитор) *298, 300*
Губаренко Віталій (композитор) *241, 299, 300*
Гулак-Артемовський Петро (письменник) *186*
Гулак-Артемовський Семен (композитор) *242*
Гулюк Костянтин (поет) *120*
Гульбіс Олександр (скульптор) *193*
Гуменюк Богдан (джазмен) *361*
Гуменюк Феодосій (живописець) *105, 140, 141*
Гумільов Микола (письменник) *187*
Гунчак Тарас (український, американський учений-історик, політолог та громадський діяч) *86*
Гура Наталія (джазова співачка) *375*
Гурбанов Ельданіз (скульптор) *193, 197*
Гурбанов Сейфаддін (скульптор) *167, 185, 192, 194, 199, 201, 204, 208*
Гурмак Василь (скульптор) *185*
Гурман Михайло (літературний герой) *234*
Гурченко Людмила (кіноактриса) *192*
Гусакова Крістіна (фізик) *55*
Гусейнов Григорій (письменник) *114*
Гусинін Валерій (фізик-теоретик) *53*
Гутиря В'ячеслав (скульптор) *168, 213*
Гуцало Євген (письменник) *108*
«Гуцул Каліпсо» (етно гурт) *341*

Ґ

Ґольдоні Карло (італійський драматург) *224*
Ґонґадзе Георгій (громадський діяч, опозиційний журналіст) *173*
«Ґринджоли» (музичний гурт) *333*
Ґудзь Юрій (поет, прозаїк) *110*

Д

Давидов Володимир (бард) *381*
«ДайТону» (реп гурт) *356*
Даниленко Володимир (письменник) *112*
Данилко Андрій (Вєрка Сердючка) (естрадний співак) *307, 313, 320*
Данило Галицький (князь) *166*
Данильчук Лідія (актриса) *225*
Даніелян Артур (естрадний співак) *336*
Дантес Володимир (естрадний співак) *312, 317*
Данченко Сергій (режисер) *224, 227, 230, 251*
Данькевич Костянтин (композитор) *222, 241*
Данько Микола (режисер) *257*
Д'арк Жанна (французька героїня) *251*
«ДахаБраха» (етно-хаос гурт) *342, 343*
Дахно Володимир (режисер, художник-мультиплікатор) *286*
Дацко Андрій (скульптор) *194*
Дацюк Ірина (скульпторка) *186*
Дацько Наталія (оперна співачка) *243*
Дашвар Люко (письменниця) *116, 123, 124, 133, 134*
Дашкевич Ярослав (історик, археограф) *105*
«Двісті Boys» (люмпен-реп гурт) *354*
Дворський Павло (співак) *304*
Дедишин Мирослав (скульптор) *210*
Демиденко Андрій (поет) *130*
Демидюк Вадим (винахідник) *99*
Демкур Тарас (скульптор) *208*
Демченко Володимир (бард) *382*
Демченко Олександр (біохімік) *56*
Демченко Олександр (скульптор) *199, 200*
Демудський Дмитро (кінооператор) *192*

Дем'янко Сергій (Ліон) (репер, музикант) *349, 350*
Денисенко Маригна (композиторка) *300*
Денисенко Олександр (кінорежисер) *268*
«Денні Дельта» (реп гурт) *356*
Депоян Манук (режисер-аніматор) *291*
Дергачов Олег (скульптор) *208*
Дергунов Євген (керівник джазового ансамблю) *360*
Дерегус Михайло (скульптор) *198*
Дереш Любко (письменник) *112, 115, 127, 133*
Держипільський Ростислав (режисер) *253*
Дерманський Сашко (письменник) *118*
Дєточкін Юрій (кіногерой) *194*
«Джаз вуйко бенд» (джазовий гурт) *362, 366*
Джамала (Сусана Джамаладінова) (естрадна співачка) *249, 329, 359, 362*
Джикаєва Галина (режисерка) *232*
Джульєта (літературний герой) *202, 250*
Дзех Валерій (режисер) *259*
Дзідзьо (Михайло Хома) (естрадний співак) *270*
Дзюба Іван (літературний критик, літературознавець) *104*
Дзюба Сергій (письменник) *124, 130*
Дилевська Йоланта (польська кінорежисерка) *271*
Димйон Владислав (скульптор) *186*
Дичко Леся (композиторка) *297, 298*
Діброва Володимир (письменник) *108, 110*
«Дід Свистун і казкові хлопці» (гурт співаної поезії) *381*
Дімаров Анатолій (письменник) *108, 113, 271*
Дімопулос Санта (естрадна співачка) *318*
«ДіО.фільми» (естрадний дует) *317*
Дмитрук Анастасія (поетеса) *336*
Дмітрієва Оксана (режисерка) *232*
Добриднєва Ганна (естрадна співач-ка) *322*
Добринін Мики-та (теле та радіоведу-чий) *310*
Добрянський Костянтин (скульп-тор) *163, 190, 200*
Довбенюк Володимир (скульптор) *171*
Довбуш Олекса (ватажок опришків) *266*
Довгань Борис (скульптор) *176, 190*
Довженко Олександр (письменник, кінорежисер) *13, 192*
Долинкін Федір (режисер) *255*
Доній Олесь (поет) *107*
Доніцетті Гаетано (італійський композитор) *246*
Дончик Андрій (кіно-теле режисер) *123*
Доричевський Олексій (актор) *232*
Дорн Іван (естрадний співак) *322, 327*
Дорофеєва Надія (естрадна співачка) *325*
Дорошенко Петро (гетьман) *141*
Достоєвський Федір (письменник) *187*
Драй-Хмара Михайло (поет, літературознавець) *105*
Драч Едуард (поет, бард, естрадний співак) *120, 305, 381, 382, 385, 387*
Драч Іван (поет) *12, 104, 108, 119, 131, 261*
«Древо» (етно гурт) *340, 341*
«ДримбаДаДзига» (етно гурт) *342*
Дробот Марк (актор) *232*
Дровняк Никифор (художник-примітивіст) *188*
Дрогобич (Котермак) Юрій (філософ часів Відродження) *197*
Дрозд Володимир (письменник) *108*
Дрозденко Максим (скульптор) *209*
Дроздовський Петро (скульптор) *167, 174, 175*

«Друга ріка» (музичний гурт) *309*
«Друге дихання» (музичний гурт) *384*
Дряпченко Іван (художник) *188*
Дубинянська Яна (письменниця) *114*
Дудко Денис (джазовий басист) *358, 360*
Думанська Юлія (естрадна співачка) *317*
Дунаєвський Ісак (композитор) *190*
Дупляк Степан (поет, письменник) *116, 120*
Дяк Олесь (бард) *383*
Дяченко Марина (письменниця-фантаст) *111, 114, 118, 124*
Дяченко Олександр (скульптор) *213*
Дяченко Сергій (письменник-фантаст) *111, 114, 118, 124, 247, 261*

Е

Едіп (давньогрецький герой) *233*
Ейк Ян ван (фламандський живописець раннього Відродження) *153*
Ейк Гюберт ван (фламандський живописець раннього Відродження) *153*
Ейфман Борис (хореограф) *238*
Екзюпері Антуан (французький письменник) *197*
Ендале Бетті (реп-співачка, учасниця гурту FO SHO) *352*
Ендале Міріам (реп-співачка, учасниця гурту FO SHO) *352*
Ендале Сіона (реп-співачка, учасниця гурту FO SHO) *352*
«Епіцентр Унії» (реп гурт) *349, 350*
Ер Горбач Марина (кінорежисерка) *269*
Ерде Гриця (художниця) *153*
Ерделі Адальберт (художник) *188, 206*
Еркель Ференц (угорський композитор) *206*
Ерлінгссон Бенедикт (ісландський актор, кінорежисер) *270*

Є

Євстигнєєв Євген (актор) *194*
Євтушенко Анастасія (актор) *232*
Євшан Зілля (Yevshan Zillya) (джаз-бенд) *364*
Єгоров Олександр (музикант) *384*
Єлісєєв Євген (фізик) *54*
Єльська Галина (біолог) *56*
Ємець Олександр (джазмен) *361*
Єресько Ілля (джазмен, піаніст) *361, 363*
Єрмак Євген (режисер) *289*
Єрофеєв Кость (бард) *381, 384*
Єршов Геннадій (українсько-польський скульптор) *165*
Єсенін Сергій (поет) *187*
Єшкілєв Володимир (письменник) *115*

Ж

Жаботинський Леонід (спортсмен-важкоатлет) *197*
Жадан Сергій (поет) *107, 108, 110-112, 120, 121, 123, 124, 126, 129, 132, 136, 265, 335, 353*
«Жадан та Собаки» (музичний гурт) *336*
Жанар Сахат (китайський кінорежисер) *262*
Жванецький Михайло (письменник-сатирик) *187*
Жданкін Василь (кобзар) *305, 382, 384, 385*
Жданкіна Анастасія (бардкиня) *382*
Жданова Оксана (акторка) *232*
Жеглов Гліб (кіногерой) *194*
Жижченко Ната (співачка) *346*
Жено Георг (німецький режисер) *282, 285*
Женченко Віктор (поет) *120*
Жигарева Олена (Alyona Zhigareva) (естрадна співачка) *380*

Жигулін Ігор (скульптор) *194*
Жилкіна Марія (бардкиня) *382*
Жирков Станіслав (режисер) *230*
Жовна Олександр (письменник, кіносценарист) *124*
Жолдак Андрій (режисер) *224, 231, 233, 234*
Жолдак Богдан (письменник) *108, 110, 111, 226, 230*
Жук Ігор (поет) *120*
Жулинський Микола (літературознавець) *131*
Журавель Володимир (скульптор) *166*
Журба Володимир (джазмен) *365*
Журба Яна (джазменка) *365*
Журмій Наталія (здобувачка НАККІМ) *192*

З

Забашта Любов (поетеса) *186*
Забой Аліса (скульпторка) *213*
Забужко Оксана (письменниця, поетеса) *108, 110-112, 115, 116, 124, 125, 129, 131, 133, 226*
Завадський Юрій (поет) *120*
Завгородній Олексій (Позитив) (естрадний співак) *325*
Завітайло Тарас (письменник) *115*
Заволока Катерина (композиторка, дизайнерка) *347*
Загайкевич Алла (композиторка) *243*
Загданський Андрій (режисер-документаліст) *228*
Загоруйко Віталій. (режисер-документаліст) *276, 277*
Загребельний Павло (письменник) *108, 113*
Задніпровський Леонід (актор) *232*
Задорожна Наталія (меценат) *158*
Задорожний Володимир (режисер-аніматор) *296*
Задорожний Микола (літературний герой) *234*
Заєць Володимир (скульптор) *206*
Зажитько Сергій (композитор) *300*
Зайков Віталій (скульптор) *200*
Зайченко Георгій (художник) *158*
Закалюкін Віктор (скульптор) *194*
Закус Ігор (композитор, бас-гітарист) *368*
Закусило Микола (письменник) *110*
Залевська Б'янка (режисерка-документалістка) *282*
Заливаха Опанас (художник) *105, 188*
Залізняк Максим (керівник козацького повстання) *167*
Заньковецька Марія (актриса) *191, 274*
«ЗАО» (гурт співаної поезії) *381*
Запека Віталій (винахідник) *96*
Запорожець Андрій (SunSay) (естрадний співак) *327, 335*
Зарічний Ігор (скульптор) *167*
Заруцький Юрій (поет) *120*
Засєєв-Руденко Микола (кінорежисер) *260*
Захаров Марк (кіноресисер) *193*
Захарченко Олена (письменниця) *115*
Захарчук Роман (скульптор) *186*
Захер-Мазох Леопольд Рітер фон (австрійський письменник) *187*
Захожий-Катренко Юрій (композитор) *298*
Збарський Олег (інженер) *92*
Зверхановський Данііл (джазмен) *361*
Зег Ян (винахідник) *199*
Зеленський Володимир (Президент України) *273*
Зеленьов Іван (бард) *391*
Зеров Микола (поет, літературознавець) *105*
Зібров Павло (співак) *304, 381*
Зіморович Бартоломей (польський історик) *202*

Зінкевич Василь (естрадний співак) *12, 304*
Злотник Олександр (композитор) *248*
Зноба Валентин (скульптор) *164, 168, 190*
Зноба Микола (скульптор) *164, 168, 190*
Золотухін Володимир (композитор) *299, 300*
Зорін Олег (режисер-документаліст) *275*
Зріна Ілона (леген-дарна захисниця зам-ку Паланок) *206*
Зубицький Володимир (композитор) *299*

І

Іван Іванович (літературний герой) *196*
Іван Никифорович (літературний герой) *196*
Іваничук Роман (письменник) *104, 108, 113, 113*
Іванов Андрій (композитор) *248*
Іванов Анатолій (кінорежисер) *260*
Іванов Сергій (художник) *179*
Іванов Сергій (актор) *194*
Іванов Станіслав (барабанщик) *362*
Іванова Ганна (скульпторка) *162, 182, 189, 191, 199*
Іванцова Міла (письменниця) *115*
Іванченко Дмитро (скульптор) *202*
Іванченко Микола (винахідник) *99*
Іванченко Раїса (письменниця) *113*
Іванюк Андрій (кінорежисер) *268*
Івасюк Володимир (композитор) *189, 363*
Івахненко Олексій (кібернетик) *58*
Іващенко Тетяна (драматургиня) *123, 227*
Івченко Ігор (скульптор) *208*
Ігнатуша Олександр (актор, режисер, бард) *384*
Ігнатьєв Павло (композитор, джазовий піаніст) *359*
Ігуменцев Віктор (художник-графік) *140*
Іздрик Юрій (прозаїк, поет) *108, 110, 111, 121, 133, 253, 353*
Ізмвайлов Енвер (композитор гітарист-віртуоз) *343*
Ізотов Юрій (астрофізик) *58*
Іллєнко Юрій (кінорежисер) *260, 261*
Ілюхін Дмитро (скульптор) *203*
Ільїнський Ігор (актор) *194*
Ільф Ілля (письменник) *187, 193, 195*
Ільченко Олесь (письменник) *118*
«Інваліди Кунг-Фу» (хардкор-реп гурт) *349*
Інокентій (архієпископ Одеської єпархії УПЦ (МП)) *182*
Іов Іван (поет) *120*
Іоненко Костянтин (джазмен, басист) *361, 363*
Ірванець Олександр (поет, прозаїк) *107, 111, 114, 120, 121, 122, 123, 124, 128, 133, 227, 234*
Ісаєвич Ярослав (історик) *105*
Ітигілов Олександр (кінорежисер) *268*
Іхтіандр (літературний герой) *196*
Іщенко Мішель (скульптор) *190*
Іщенко Юрій (композитор) *298*

Й

Йонеско Ежен (румунський письменник, драматург) *224*

К

«КавалЭри» (люмпен-реп гурт) *354*
Кавтарадзе Юлія (естрадна співачка) *319*
Кадан Микита (художник) *154*
Каденюк Леонід (космонавт) *58, 199*
Кайзер Георг (німецький драматург) *254*

Калантарян Карпен (скульптор) *200*
Калинець Ігор (письменник) *119, 131, 297*
Калинець Ірина (письменниця, поетеса) *298*
Калнишевський Петро (кошовий отаман) *167*
Каменських Анастасія (NK) (естрадна співачка) *319, 329*
Камінська Слава (естрадна співачка) *318*
Камінський Віктор (композитор) *297, 299, 300*
Каніщев Сергій (скульптор) *168*
Кантер Леонід (режисер-документаліст) *281, 282*
Кантур Семен (скульптор) *188*
Капралов Станіслав (кінорежисер) *269*
Капустяк Олег (скульптор) *213*
«Капучино» (музичний гурт) *314*
Карабиць Іван (композитор) *300*
Караваджо (італійський живописець) *149*
Карась (літературний герой) *196*
Карась Анатолій (кінорежисер) *275*
Каращук Владислав (LAUD) *329*
Карвалью Гелдер де (португальський скульптор) *163*
Карло папа (кіногерой) *194*
Карлсон (літературний герой) *197*
Кароль Тіна (Тетяна Ліберман) (естрадна співачка) *307, 313, 330, 331*
Карпа Ірена (прозаїк) *121, 127, 133*
Карпенко Євген (композитор) *247*
Карпенко-Карий Іван (письменник, драматург) *222, 234*
Касавіна Олена (режисерка-аніматорка) *287*
Кастро Даніель (барабанщик) *365*
Катаєв Валентин (письменник) *193, 208*
Квасниця Юрій (композитор) *250*
Квітка-Основ'яненко Григорій (письменник) *186, 249*
Керрол Льюїс (англійський письмен-ник) *197, 251*
Кєлов Довлєт (бард) *386*
Кий (засновник Києва) *165, 166*
Кирейко Віталій (композитор) *242*
Кирило (слов'янський просвітитель) *182*
Кирилова Оксана (письменниця) *226*
Кирич Едуард (художник-постановник) *286, 287, 291*
Кириченко Раїса (співачка) *304*
Кисельов Сергій (драматург) *227*
Кисельов Юрій (скульптор) *198*
Китастий Юліан (бандурист) *344*
Ківа Дмитро (авіаконструктор) *70*
Кідрук Максим (письменник) *112, 113, 116*
Кікта Роман (скульптор) *167*
Кірієнко Олександр (кінорежисер) *262*
Кірсанов Артемій (письменник) *124*
Кічук Ілля (винахідник) *98*
Кіяновська Маріанна (поетеса, прозаїкиня) *116*
Клименко Віктор (художник) *142*
Клименко Олена (письменниця) *122, 123*
Клименко Олександр (режисер-аніматор) *293*
Кличко Віталій (спортсмен-боксер) *197*
Кличко Володимир (спортсмен-боксер) *197*
Кловер Джек (британський режисер) *123*
Кляпетура Сергій (скульптор) *208*
Кляшторний Костянтин (джазовий саксофоніст) *362, 367*
Кнорозов Юрій (вчений-філолог) *199*
Кобзон Йосиф (співак) *151*
Кобилянська Ольга (письменниця) *272*

Кобильчук Любомир (кінорежисер) *262*
Коваленко Віктор (спортивний тре-нер) *269*
Коваленко Дмитро (джазмен) *361*
Коваленко Лідія (журналістка-публіцист) *12*
Коваленко Олег (режисер-аніматор) *295*
Коваленко Юрій (бард) *382*
Ковалінас Микола (композитор) *300*
Коваль Степан (режисер-аніматор) *277, 287, 288, 295, 296*
Ковальов Юрій (архі-тектор) *174*
Ковальов Юрій (кіно-режисер) *265*
Ковальчук Андрій (винахідник) *96*
Коган Олексій (ведучий радіо) *357*
Кожевнікова Анастасія (естрадна співачка) *318*
Кожелянко Василь (письменник) *113*
«Коза-дереза» (дитячий гурт співаної поезії) *383*
Козаренко Олександр (композитор) *238, 241, 300, 301*
Козаченко Іван (поет-лірик, бард) *381*
Козерацький Юрій (скульптор) *173, 193*
Козиренко Володимир (скульптор) *209*
Козлов Яків (актор, драматург) *251*
Козловський Іван (співак) *190*
Козловський Віталій (естрадний співак) *312, 313, 314, 317*
Кокотюха Андрій (письменник) *115, 118*
Колесник Степан (публіцист) *131*
Колесниченко Костянтин (джазовий музикант) *359*
«Колесо» (гурт бардівської пісні) *382*
«Колєкція» (музичний гурт) *121*
Колінько Володимир (скульптор) *197*
«Колір Ночі» (музичний гурт) *335*
Колодко Михайло (скульптор) *190, 201, 204, 206, 216*
Колодуб Лев (композитор) *241, 250, 299*
Коломієць Інна (скульпторка) *189*
Коломієць Ростислав (драматург) *252*
Коломійцев Олексій (композитор) *249, 250, 252*
Коляденко Дмитро (хореограф) *312*
Коляденко Олена (хореограф) *249, 364*
Коляденко Філ (естрадний співак) *330*
Комлик Тетяна (псевдо Татуся Бо, дитяча письменниця) *118*
Компаніченко Тарас (співак, бандурист) *341, 384, 385*
«Кому вниз» (музичний гурт) *304, 331*
Конашевич-Сагайдачний Петро (гетьман) *169*
Кондратюк Ігор (продюсер) *311, 320*
«Коні-айленд» (кантрі-гурт) *369*
Конквест Роберт (британський дипломат, історик, літератор) *12*
Конкін Володимир (актор) *194*
Кононенко Євгенія (письменниця) *110, 111, 115, 116, 118, 127*
Кононеко Валерій (скульптор) *196*
Кононович Леонід (письменник) *112, 115*
Констатинопольський Адольф (живописець та графік) *140*
Копайгоренко Василь (художник) *142*
Корбань Олег (музичний діяч) *376*
Корж Богдан (скульптор) *175*
Коркушко Олег (актор) *232*
Корній Дара (письменниця) *114*
Коробчук Павло (поет) *120*
Король Мирослав (поет) *120*
Король Олександр (бард) *386*
Корольов Сергій (конструктор ракет) *197*
Короткевич Володимир (білоруський поет) *187*
Корсун Ганна (MARUV) (естрадна співачка) *329*
Коршунов Дмитро (скульптор) *195*
Косилов Юрій (скульптор) *200*
Косинка Григорій (письменник-новеліст) *105*

Космина Юрко (поет) *120*
Косміаді Георгій (художник) *188*
Косодій Анастасія (драматургиня) *123*
Костенко Ліна (письменниця) *108, 353*
Костилєва Валентина (режисерка-мультиплікаторка) *287*
Костін Олександр (композитор) *238, 245*
Костюк Дмитро (бізнесмен, спів продюсер «ВІА Гра») *318*
Костюк Остап (кінорежисер) *284*
Костюк Платон (біолог) *56*
Костюков Григорій (скульптор) *202*
Костя-моряк (літературний герой) *196*
Котигорошко (казковий герой) *196*
Котляревський Іван (письменник) *286*
Котович Назар («NazareN») (репер) *352*
Кохан Григорій (кінорежисер) *260*
Коцарев Олег (поет) *120*
Кочерга Анатолій (оперний співак) *244*
Кочерга Іван (драматург) *252*
Кочмар Володимир (скульптор) *167, 187, 213*
Кошель Віктор (режисер) *227*
Кравченко Боган (канадський політолог українського походження) *86*
Кравченко Олексій (панк-бард) *383*
Кравчишин Іван (кінорежисер) *262*
Кравчук Леонід (Президент України) *228*
Кравчук Михайло (математик) *197*
Крайній Костянтин (режисер-документаліст) *275*
«Кралиця» (етно гурт) *341*
Крашенінніков Сергій (джазовий музикант) *363, 364*
Кравич Дмитро (скульптор) *167*
Криволап Анатолій (художник) *154*
Кривоніс Максим (військовий діяч часів козаччини) *168*
Крижанівський Микола (скульптор) *168, 193*
Крилов Борис (скульптор) *168, 169, 178, 185*
Крим Анатолій (письменник, драматург) *228, 250*
Криничанка Наталія (бардкиня) *381, 388*
Криніцина Маргарита (актриса) *193*
«Крихітка Цахес» (музичний гурт) *333*
Кричевська де Лінда Галина (донька В. Кричевського) *14*
Кричевський Василь (маляр, архітектор) *13, 14*
Кричевський Микола (художник-постімпресіоніст) *13*
Кришталь Олег (біолог) *56*
Криштофович В'ячеслав (кінорежисер) *124, 271*
Крітенко Андрій (режисер) *227*
Кропива Дмитро (скульптор) *188*
Кропивницький Марко (письменник) *223*
Крушельницька Соломія (оперна співачка) *190*
Кудлай Алла (естрадна співачка) *304*
Кузнєцов Анатолій (актор) *194*
Кузнець Саймон (економіст) *199*
Кузьменко Андрій (лідер гурту «Скрябін») *191, 305, 312, 326, 333, 345, 348*,
Кулаков Євген (композитор) *248*
Кулаковська Тетяна (режисерка-документалістка) *282*
Кулик Петро (скульптор) *167*
Куликов Віталій (художник, живописець) *140*
Куліш Микола (драматург) *105, 223, 234*
Куліш Пантелеймон (письменник) *185, 261*
Кульчицький Юрій (шляхтич) *167*
Кумар Дмитро (рок-співак) *338*
Кунцевич Едвард (скульптор) *169, 195*
Купрієнко В'ячеслав (бард) *391*
Купрін Олександр (російський письменник) *248*

Курбас Лесь (режисер, теоретик теат-ру) *191, 253*
«Курган і Agregat» (люмпен-реп гурт) *354*
Курдюмов Михайло (режисер-документаліст) *276*
Курейчик Андрій (білоруський драматург) *229*
Курилас Лариса (скульптор) *175*
Курков Андрій (письменник) *111, 123, 128, 129, 130*
Куровський Георгій (скульптор) *197*
Курчик Тарас (естрадний співак) *305*
Кухар Катерина (балерина) *238*
Кучма Леонід (Президент України) *14*
Кушнеров Сергій (режисер-аніматор) *295*
Кушплер Зоряна (оперна співачка) *245*
Кущ Анатолій (скульптор) *163, 165, 167, 175*

Л

Лавренішин Анатолій (режисер-мультиплікатор) *290, 294*
Лазірко Юрій (поет, прозаїк) *129*
Лазуткін Дмитро (поет) *120*
Ландау Лев (фізик) *199*
Ланюк Юрій (композитор) *298, 300*
Лапейко Євген (композитор) *248, 250*
Лапинський Яків (композитор) *298*
Лапіка Рей (драматург) *228*
Лапікура Валерій (письменник) *115*
Лапікура Наталя (письменниця) *115*
Ларіосик (кіногерой) *194*
Лаюк Мирослав (поет, письменник) *113, 120*
Лебединський Сергій (скульптор) *209*
Лебедєв Сергій (конструктор-винахідник) *198*
Лебедєва Наталія (композиторка-аранжувальниця) *358, 360*
Лев Ганна (бард) *381*
Левицький Любомир (кінорежисер) *263*
Левицький Мирослав (джазмен) *361*
Левицький Олег (джазмен) *361*
Левченко Володимир (хімік) *55*
Левченко Олександр (письменник) *114*
Левчук Леонід (фізик) *54*
Ледуаєн Віржіні (французька актриса) *267*
Леньо Іван (естрадний співак) *336*
Леонтович Микола (композитор) *189*
Лепкий Богдан (педагог, прозаїк, поет) *14, 105, 186*
Леус Тетяна (бард) *386*
Лещенко Євген (художник) *145*
Лещенко Станіслав (режисер-мультиплікатор) *287*
Либідь (засновниця Києва) *165, 166*
Либонь Семен (письменник) *107*
Лижичко Руслана (естрадна співачка) *305, 312, 313, 336*
Липа Юрій (письменник, поет, публіцист) *105*
Липківський Василь (перший митрополит УАПЦ) *182*
Липовка Віктор (скульптор) *186*
Лис Володимир (письменник) *112, 114, 116*
Лисенко Михайло (скульптор) *186, 222, 242, 257*
Лисенко Сергій (кінорежисер) *271*
Лисюк Віктор (режисер) *227*
Литвиненко Павло (джазмен) *361*
Литвинов Віктор (артист балету) *238*
Литвинов Лесь (режисер-документаліст) *276*,
Литовченко Тимур (письменник) *114*
Лифар Серж (балетний танцівник) *16*
Лихий Ігор (скульптор) *167*
Лишега Олег (поет, драматург) *111, 121*
Лідер Данило (художник-сценограф) *12*
Ліндгрен Астрід (шведська дитяча письменниця) *197*

«Лінія Маннергейма» (музична група) *336*
Лірник Сашко (письменник) *118*
Ліст Ференц (угорський композитор, піаніст) *190*
Літко Анатолій (режисер) *224, 234*
Ліхута Ігор (музичний продюсер) *320*
Лобановський Валерій (футбольний тренер) *197*
Лобода Світлана (естрадна співачка) *313, 314, 318, 324, 327*
Лобурак Олег (скульптор) *208*
Логвин Григорій (мистецтвознавець) *12*
Лодигін Ярослав (режисер, сценарист) *243, 265*
Лозниця Сергій (кінорежисер) *262, 270, 271, 280*
Лозовий Володимир (скульптор) *185*
Лоїк Артем (репер) *353*
Лорак Ані (Кароліна Куєк) (естрадна співачка) *305, 308, 313, 327, 328*
Лотоцька Наталія (акторка) *12*
Лубківський Роман (письменник) *104, 131*
Луговик Микола (поет) *120*
Луканов Юрій (поет) *120*
Лукасевич Ігнатій (винахідник) *199*
Лукачова Ольга (джазова співачка) *360*
Лукаш (літературний герой) *195*
Лукашева Тамара (джазменка) *361, 366*
Лукіч Антоніо (кінорежисер) *268*
Лук'яненко Михайло (кінорежисер) *124*
Лук'янець Вікторія (оперна співачка) *243, 244*
Лук'яненко Григорій (музикант) *384, 384, 385*
Лук'янець Соломія (оперна співачка) *244*
Луньов Сергій (художник) *157*
Лупій Олесь (поет) *12*
Лупій Ярослав (кінорежисер) *124*
Луспекаєв Павло (актор) *194*
Луцак Володимир (скульптор) *167*
Любачівський Мирослав-Іван (патрі-арх, кардинал) *182*
Любий Роман (режисер-документа-ліст) *281*
Любка Андрій (поет) *120, 127*
Людкевич Станіслав (композитор) *222*
Людоїдка Елочка (кіногероїня) *193*
Люліч Валентина (письменниця, бардкиня) *386*
Лютий Василь (Живосил Лютич) (кобзар) *383*
Люшнівський Олександр (полярник) *79*
«Ляпис Трубецкой» (рок-гурт) *336*
Ляпунов Олександр (математик, механік) *199*

М

Мавка (літературний герой) *195*
Магомаєв Муслім (азербайджанський оперний та естрадний співак) *204*
Мазепа Іван (гетьман) *10, 12, 167, 341*
Мазур Богдан (скульптор) *173, 192, 208*
Мазур Леонід (бард) *388*
Мазур Микола (скульптор) *177*
Май Андрій (режисер) *230*
Майборода Георгій (композитор) *241*
Майборода Роман (оперний співак) *244*
Майструк Віктор (композитор) *252*
«Мак Дук» (гурт співаної поезії) *382*
Маков Павло (художник-графік) *145*
Макогон Іван (скульптор) *194*
Максимов Ілля (режисер-аніматор) *294*
Макушин Віктор (скульптор) *173*
Маламуж Олег (режисер-аніматор) *292*
Маланюк Євген (письменник) *105*
Малахов Віталій (режисер) *231*
Малевич Казимир (художник) *188*
Маленький принц (казковий герой) *197*
Малина Маріана (письменниця) *114*
Малихін Анатолій (винахідник) *94*

Малишко Андрій (письменник) *186*
Малкович Іван (поет) *117*
Маляр Олександр (скульптор) *198*
Малярчук Таня (письменниця) *112, 129, 134*
Мальвіна (казкова героїня) *196*
Мамай (легендарний козак) *168*
Мамедов Катіб Сафар огли (скульптор) *190, 192, 193, 203*
Мамсіков Максим (художник) *152*
Мамчур Ігор (поет) *245*
«Мандри» (етно гурт) *341*
Манжос Володимир (художник) *147*
Манський Віталій (режисер-документаліст) *281*
Маняк Володимир (письменник) *12*
Манько Світлана (композитор) *249*
Маньяні Андреа (італійський кінорежисер) *269*
Марвійчук Юрій (бард) *386*
«Марево» (джазовий гурт) *365*
Мариничева Олена (російська перекладачка) *125*
Марков Олег (джазмен) *361*
Марковський Євген (драматург) *231*
Маркуш Василь (скульптор) *171*
Мартиненко Ганна (режисерка-документалістка) *282*
Мартиненко Олексій (Alexey Martynenko) (естрадний співак) *330*
Мартинець Олександр (художник-графік) *140*
Марті Лаура (джазова співачка) *360*
Марченко Володимир (фізик, математик) *53*
Марченко Валерій (бард) *386, 388, 389*
Марченкова Наталія (художниця, режисерка-мультиплікаторка) *287*
Марчук Іван (живописець) *105, 143*
Маршак Самуїл (російський дитячий письменник) *250*
Мась Оксана (художниця) *152, 153*
Матвієнко Ніна (співачка) *344*
Матвієнко Денис (артист балету) *239, 240*
Матвієнко Костянтин (письменник) *115*
Матвіїв В'ячеслав (скульптор) *209*
Матіас Олексій (естрадний співак) *312*
Матіос Марія (письменниця) *116, 123, 126*
Матіяш Богдана (поетеса, письменниця) *116, 120*
Матусовський Михайло (російський поет) *187*
Махно Василь (поет) *107*
Махно Григорій (музикант) *384*
Махно Нестор (військовий та політичний діяч, анархіст) *170*
Махтумкулі (туркменський поет) *204*
Мащенко Микола (кінорежисер) *261*
Маяковський Володимир (російський поет) *187*
Медведєв Валерій (скульптор) *176, 187*
Медвідь В'ячеслав (письменник) *110, 111*
Медвідь Вадим (джазовий бас-гітарист) *362*
Медвідь Марина (кінорежисерка) *290, 292*
Медюх Зиновій (Зеник) (бард) *387*
Мейтус Юрій (композитор) *241*
Мекензін Микита (режисер-документаліст) *280*
Меладзе Костянтин (композитор, продюсер) *318*
Мельник Михайло (режисер) *231*
Мельников Ростислав (поет) *107*
Мельников Володимир (інженер-винахідник) *94*

Мельничук Тарас (поет-дисидент) *131*
Мельяк Анрі (французький драматург) *256*
Менделєєв Дмитро (російський хімік) *198*
«Менестрелі» (акапельний гурт християнської музики) *378*
Мерзлікін Микола (режисер) *245*
Меріме Проспер (французький драматург) *241, 301*
«Мертвий півень» (грандж-бард-гурт) *121, 383*
Мерхель Андрій (композитор) *254*
«Метелики» (гурт співаної поезії) *381*
Мефодій (слов'янський просвітитель) *182*
Мечников Ілля (біолог) *199*
Миколайчук Андрій (естрадний співак) *305*
Миколайчук Іван (актор) *272*
Миколайчук-Низовець Олег (журналіст, драматург) *122*
Мироненко Микола (скульптор) *194, 200, 207, 208*
Миронова Ліза (художниця-примітивіст) *141*
Мисько Емануїл (скульптор) *186*
Митницький Едуард (режисер) *230*
Михаїл (архістратиг) *205*
Михайличенко Гнат (письменник, політичний діяч) *105*
Михайлівський Юрій (джазовий аранжувальник) *365*
Михайлов Борис (художник) *152*
Михайлюк Михайло (скульптор) *170*
Михайлюта Олег (Фагот) (репер) *350*
Михеда Олександр (письменник) *113*
Михновецький Володимир (джаз-виконавець) *375*
Мідянка Петро (поет) *121*
Мійо Альберт (французький драматург) *256*
Мікулін Олександр (конструктор) *198*
Мікульський Аркадій (режисер-документаліст) *277*
Міліневський Геннадій (полярник) *79*
Мінаєв Ігор (режисер-документаліст) *283*
Мінжинський Руслан (музичний продюсер) *319*
Мірмір Євгеній (басист) *364*
Мірошниченко Микола (поет) *120*
«МІСТо 44» (реп гурт) *350*
Мовчан Павло (громадський діяч) *104, 131*
Могилевська Наталія (естрадна співачка) *305, 312, 321, 322, 324*
Можаєв Микола (скульптор) *201*
Мозговий Микола (композитор) *190*
Мозговий Семен (кінорежисер) *285*
Мойсеєв Станіслав (режисер) *223, 224, 231, 234*
Мокренко Анатолій (оперний співак) *131*
Мокрицький Сергій (кінорежисер) *264*
Мол Лео (канадський скульптор українського походження) *165*
Молодожанин Леонід (скульптор) *165*
Молчанов Юрій (генеральний продюсер музичного каналу «Enter») *311*
Монастирська Людмиоа (оперна співачка) *244, 245*
Монатік Дмитро (MONATIK) (естрадний співак) *324*
Моргацький Олександр (скульптор) *202*
Моргунецб-Ісаєнко Олеся (режисерка-документалістка) *283, 284*
Мордовіна Олена (письменниця) *113*
Моренець Володимир (літературознавець) *106*
Мороз Сергій (бард) *383*
Мороз Юлія (режисерка) *232*

Морозов Віктор (бард) *380, 387*
Морозов Олексій (гітарист) *369*
Морозов Юрій (режисер-документа-ліст) *276*
Морозова Людмила (художниця) *13*
Морозовська Галина (фізик) *54*
Мосендз Леонід (поет, прозаїк, есеїст) *105*
Москалець Костянтин (поет, прозаїк, бард) *111, 121, 382*
Мось Петро (графік, кераміст) *145*
Мотиль Володимир (режисер) *194*
Моцарт Вольфганг Амадео (австрійський композитор) *246*
Мочанов Олексій (автогонщик, бард) *369*
Мстислав (Степан Скрипник, патріарх) *174*
Мудрий Ярослав (князь Київський) *164, 166*
Мужук Леонід (режисер-документаліст) *277*
Мулярчук Дмитро (скульптор) *186, 200*
Муратов Олександр (кінорежисер) *260*
Муратова Кіра (кінорежисерка) *260, 264, 272*
Муровцева Анна (балерина) *238*
Мусієнко Олекса. (журналіст, прозаїк) *104*
Мусоргський Модест (композитор) *363*
Мухарський Антін (актор, телеведучий, співак) *280, 369*
Мушкетик Юрій (письменник) *108, 113, 131*
Мюнхаузен барон (літературний герой) *196*

Н

«На Відміну Від» (реп гурт) *350*
Надєждін Євген (художник-графік) *140*
Назаров Олександр (режисер-документаліст) *282*
Наконечний Володимир (скульптор) *197*
Наливайко Северин (військовий діяч) *141, 167*
«Натоліч» (музичний гурт) *335*
Науменко Олег (винахідник) *97*
Наумов Анатолій (драматург) *123*
«НеАнгели» (музичний гурт) *318*
Небесний Іван (композитор) *246*
Небієрідзе Борис (кінорежисер) *260, 272*
«Небесна копалина» (музичний гурт) *384*
Неборак Віктор (поет, прозаїк) *107, 111, 121, 133*
Невельський Володимир (бард) *388*
Негода Микола (письменник) *122*
Недак Денис (артист балету) *238*
Недоступ Віктор (журналіст, прозаїк) *107*
Нежданa Неда (поетеса, драматургиня) *122, 226*
Незборецький Кирило (T-Fest) (репер) *354*
Нейгауз Генріх (піаніст) *190*
Нейман Єва (кінорежисерка) *263*
Нема Ксенія (співачка) *347*
Ненадо Володимир (художник) *157*
Непиталюк Аркадій (кінорежисер) *265*
Непом'ящий Віктор (кобзар) *382*
Неселовський Вадим (піаніст) *366*
Нестерук Віктор (бард) *383*
Нечуй-Левицький Іван (письменник) *195, 256*
Нимидора (літературний герой) *195*
Нікітін Юрій (музичний продюсер) *318, 319*
Нікітюк Марися (кінорежисерка) *267*,
Ніцой Андрій (історик) *246*
Ніцой Лариса (дитяча письменниця) *246*
Нобель Альфред (шведський хімік) *199*

Новицький Святослав (режисер-документаліст) *276*
Новіков Микола (скульптор) *203*
Новікова Яна (актриса) *267*
Ноймаєр Джон (американський балерин, хореограф) *238*
Носич Олександр (фізик) *54*,
Ньютон Міка (Оксана Грицай) (естрадна співачка) *308, 311*

О

Обезюк Микола (скульптор) *162, 174, 185, 198*
Образцова Олена (оперна співачка) *244*
«Обрій» (дует бардів) *382*
Оврах Андрій (скульптор) *171, 189*
Оврах Володимир (скульптор) *171*
Оврах Роман (скульптор) *171*
Овруцький Аркадій (Арк) (басист) *366*
Овсянникова Діана (джазова співачка) *361*
Огнєвич Злата (Інна Бордюг) (естрадна співачка) *313, 323*
Огородніков Віктор (доктор технічних наук) *93*
«Один в каное» (інді гурт) *339*
Одинокий Юрій (режисер) *223, 224, 231, 234*
Одрехівський Василь (скульптор) *185*
Одрехівський Володимир (скульптор) *185*
Озюменко Андрій (скульптор) *208*
Озюменко Петро (скульптор) *208*
«Океан Ельзи» (музичний гурт) , *331, 336, 339, 360*
Оксана (літературна героїня) *196*
Олейніков Микола (письменник) *252*
Олександр (Петровський, архієпископ Харківський) *182*
Олендер Віктор (режисер-документаліст) *280*
Олесь Олександр (поет, драматург) *13, 105*
Олешко Світлана (режисер) *227*
Олешко Сергій (режисер) *194*
Олешко Сергій (скульптор) *188, 189*
Олійник Борис (письменник) *108, 119, 132*
Олійник Дмитро (актор) *232*
Олійник Микола (скульптор) *197, 198*
Олійник Марія (коспозиторка) *254*
Ольга (княгиня Київська) *164, 166*
Ольжич Олег (Кандиба, поет, політичний діяч) *13, 105, 186, 277*
Онацький Никанор. (художник) *105*
Оніпко Олексій (фізик) *91*
Онуфрій (священномученик, архієпископ Криворізький) *182*
Онуха Єжи (поль-ський художник) *145*
«Оркестр Че» (музичний гурт) *121*
«Оркестр Янки Ко-зир» (фольк-рок гурт) *342*
Орлик Пилип (політичний, державний і військовий діяч) *167, 168*
Орлова Любов (актриса) *327*
Орф Карл (німецький композитор) *246*
«Орфей» (акапельний октет) *375, 376*
Осадчук Петро (поет, перекладач) *104*
Осика Максим (винахідник) *95*
Осипов Ігор (гітарист) *366*
Оскрет Юрій (полярник) *79*
«Основний Показник» (реп гурт) *349*
Остапенко Петро (скульптор) *186*
Осташев Юрій (скульптор) *194*
Островська Тетяна (перекладачка) *246*
Островський Микола (письменник) *261*
Осьмак Кирило (президент УГВР) *172*
Осьмачка Тодось (письменник, поет) *105*
«От Вінта» (рок гурт) *341, 373*
Охрімчук Сергій (скрипаль-віртуоз) *358*

«Очеретяний кварк» (гурт співаної поезії) *381*
«Очеретяний кіт» (етно гурт) *341*

П

Павелко Тетяна (бард) *386*
Павленко Марина (письменниця) *118*
Павлик Віктор (естрадний співак) *306*
Павлик Інна (піаніст) *365*
Павличко Дмитро (письменник) *104, 108, 119*
Павлишин Олег (бард) *383*
Павло II Іоанн (Папа Римський) *183, 242*
Павловський Олександр (кінорежисер) *276*
Павлюк Ігор (письменник) *122, 129, 130*
Пагутяк Галина (письменниця) *115, 118*
Падалка Іван (художник) *188*
Панасюк Лесик (поет) *120*,
Паніковський Михай-ло (кіногерой) *193*
Панчишин Андрій (поет, бард) *120, 380, 381, 385*
Папанов Анатолій (актор) *193*
«Пара Нормальних» (музичний дует) *322*
Параджанов Сергій (кінорежисер) *192*
Парфенюк Володимир («Vova ZIL'Vova») (репер) *350, 356*
Парфьонов Ігор (режисер) *264*
Пасічник Олександр (письменник, драматург) *122*
Пасічник Степан (режисер) *234*
Пастернак Борис (російський поет) *187*
Пастур Леонід (математик, фізик-теоретик) *52*
Пастушенко Андрій (музичний функціонер) *386*
Пасько Олексій (рок-співак) *338*
Патон Борис (президент НАН України) *60, 84*
Патон Євген (президент НАН України) *198*
Пауалішвілі Заза (поет) *121*
Пахльовська Оксана (письменниця, поетка) *111*
Паш Алліна (Alina Pash) (співачка) *347*
Пашков Петро (джазмен) *362*
Пашковський Євген (письменник) *108, 110, 111*
Пацюк (літературний герой) *196*
Педан Ол (режисер-аніматор) *295*
Педутто Луїджі (італійський військовополонений) *201, 202*,
Пелагея (львівська Джульєта) *202*
Перевальський Василь (скульптор) *174*
«Перкалаба» (етно гурт) *341*
Перфільєв Роман (кінорежисер) *268*
Петефі Шандор (угорський поет) *204*
Петренко Михайло (скульптор) *208*
Петриненко Тарас (співак) *304*
Петров Євген (письменник) *187, 193, 195*
П'єро (казковий герой) *190, 196*
Пєтухов Олексій (композитор, джазовий аранжувальник) *359*
Пивоваров Валентин (оперний співак) *244*
Пилєв Олександр (скульптор) *166*
Пилипчук Іван (поет) *107*
Пиріг Мар'ян (поет) *343*
Пірієв Олександр (музикознавець, віолончеліст) *302*
Пирогов Валерій (скульптор) *213*
«Пирятин» (кантрі-гурт) *372*
Піддубний Олексій (Джанго) (естрадний співак) *327*
Підкаура Сергій (бард) *381*
Підкова Іван (кошовий отаман) *167*
Підцерковний Володимир (режисер) *257*

«Піккардійська Терція» (акапельна музична група) *374*
Пікассо Пабло (художник, основоположник кубізму) *188*
Пінчук Віктор (підприємець, меценат) *244, 277*
Пінчук Олег (скульптор) *163, 207*
Піскун Віктор (скульптор) *194*
Піскунов Олександр (актор) *232*
Плахов-Модестов Ростислав (режисер-документаліст) *276*
«Плач Єремії» (музичний гурт) *121, 331*
Плачинда Сергій (Сергій Кожухар письменник) *104*
Плужник Євген (поет, драматург) *105*
«Плюшевый Бруклин» (люмпен-реп гурт) *354, 355*
Повалій Таїсія (естрадна співачка) *304, 327*
Поваляєва Світлана (письменниця) *115*
Погребінська Олександра (драматургиня) *122, 234*
Подерев'янський Лесь (художник, драматург) *108, 123*
Подолець Петро (скульптор) *171*
Позаяк Юрко (поет, прозаїк) *107, 120, 121*
Показ Андрій (композитор, піаніст) *364, 365*
Покальчук Олег (бард, письменник) *279, 382*
Покальчук Юрій (письменник) *106, 115, 121*
Поклад Ігор (композитор) *250*
Полежака Артем (поет) *120*
Полинніков Олександр (кінорежисер) *260*
«Полинове поле» (музичний гурт) *338*
Положинський Сашко (естрадний співак) *331, 336, 349*
Полоник Василь (скульптор) *190*
Поляков Олександр (джазмен) *361*
Полякова Оля (естрадна співачка) *270, 313*
Полянський В'ячеслав (композитор) *358*
Польова Вікторія (композиторка) *298*
Померанцев Ігор (письменник) *231*
Пономаренко Любов (письменниця) *110*
Пономарьов Олександр (естрадний співак) *305, 306, 331*
Попандопул (кіногерой) *194*
Поплавський Михайло. (ректор КНУК, співак) *308, 309*
Попов Леонід (режисер) *255*
Попович Іван (естрадний співак) *304*
Порошенко Петро (Президент України) *45*
Порфирій (священномученик єпископ) *182*
Посікіра Микола (скульптор) *167, 171, 173, 185, 189*
Постерников Антон (винахідник) *95*
«Потап і Настя» (музичний дует) *319, 329*
Потап (Потапенко Олексій) (естрадний співак, продюсер) *319, 320, 325, 331, 339, 348, 352*
Потапчук Сніжана (режисерка-документалістка) *281, 283*
Потянок Олексій (бард) *386*
Преображенський професор (кіногерой) *194*
Приймаченко Марія (художниця-примітивіст) *141, 188*
Приходько Анастасія (естрадна співачка) *313, 327*
Приходько Андрій (режисер) *223*
Пріцак Омелян (американський науковець українського походження, філолог, сходознавець, історик) *86*
Прокопов Євген (скульптор) *181*
Прокоф'єв Сергій (композитор) *190*

Прометей (міфічний герой) *196*
Проня Прокопівна (кіногероїня) *193*
«Проти Ночі» (реп гурт) *351*
Прохасько Мар'яна (письменниця) *118, 127*
Прохасько Тарас (письменник) *108, 110-112, 118, 127, 133, 253*
Процюк Степан (письменник) *107, 112*
Пружанський Євген (режисер-(мультиплікатор) *287*
Птушкін Володимир (композитор) *298, 299*
Пуговкін Михайло (актор) *193*
Пуленк Франсіс (французький композитор) *245*
Пулюй Іван (фізик-винахідник) *198*
Пурікова Ольга (фізик) *55*
Пустовий Ярослав (космонавт) *60*
Путін Володимир (Президент Російської федерації) *209*
Пушик Степан (письменник) *186*
Пушкін Олександр (російський поет, прозаїк) *188, 292*
«П'яний Фрешман» (реп гурт) *356*
П'ятигіна Наталія (режисерка-докумен-талістка) *280*
П'ятников Мирослав (джазовий трубач) *365*

Р

Рабинович (літературний герой) *196*
Равданський Станіслав (скульптор) *187*
Разумейко Ілля (композитор) *252, 253*
Райкін Аркадій (актор) *327*
Ракоці Ференц (угорський князь) *206*
«Ранок» (гурт співаної поезії) *382*
Рапай Микола (скульптор) *187, 191*
Распе Рудольф Еріх (письменник) *196*
Рахманний Роман (публіцист, літературознавець) *12*
Рашевський Микола (скульптор) *192*
Ребет Дарія (член Президії УГВР) *172*
Рева Михайло (скульптор) *195, 197*
Ревель М. (французький композитор)
Резницький Марк (диригент, керівник оркестру Київського цирку) *360*
Рейнарт Джанго (французький гітарист, засновник «циганського джазу») *361*
Рено Жан (французький актор) *267*
Рехвіашвілі Аніко (балетмейстерка) *238*
Речинський Юрій (режисер-документаліст) *270*
Рєпін Ілля (художник) *189*
Рибніков Микола (актор) *194*
Рибчинський Юрій (композитор) *249, 251, 308*
Рижов Кім (поет, автор мюзиклів) *256*
Рильський Максим (поет) *186*
Римар Марія (письменниця) *114*
Римарук Ігор (поет) *106, 119*
Рідний Олександр (скульптор) *162, 167, 186, 189, 191, 199*
Річ Віра (англійська поетеса, перекладачка) *130*
Річардсон Логан (американський саксофоніст) *366*
Ровенчин Даниїл (скульптор) *164*
Роднянська Лариса (організаторка кіновиробництва) *277, 279*
Роднянський Олександр (режисер) *275*
Роговцева Ада (акторка) *229, 232, 268*
Рожик Віталій (скульптор) *197*
Розанов Євген (скульптор) *186*
Роздобудько Ірен (письменниця) *115, 116, 123*
Розенвінкель Курт (американський джазовий гітарист) *366*
Ройтбурд Олександр (художник) *149, 150*
Роман Мстиславич (князь Київський) *166*
Романова Міша (естрадна співачка) *318*

Романовська Ольга (естрадна співачка) *318*
Ромео (літературний герой) *202, 250*
Ромуальд (львівський Ромео) *202*
Росич Олекса (письменник) *226*
Ротару Софія (співачка) *304, 329*
Рошко Михайло (письменник) *115*
Рошкович Ігнатій (угорський художник) *204*
Рубан Олександра (режисерка) *293*
Рубанський Олег (бард) *386*
Рудий Богдан (скульптор) *166*
Рудий Борис (скульптор) *166, 188*
Рудницька Анжеліка (співачка, телеведуча) *305*
Рудюк Світлана (режисерка-документалістка) *283*
Рум'янцев Борис (скульптор) *185*
Рунчак Володимир (композитор) *298*
Русланова Лідія (співачка) *327*
Руссо Анрі (французький живописець-примітивіст) *146*
«Рутенія» (рок-бард гурт) *336, 381, 384*
Рутківський Володимир (письменник) *117, 118*
Рушковський Андрій (драматург) *227*
Рябо Олег (скульптор) *200*
Рябоконь Оксана (джазова виконавиця) *377*

С

Савадов Арсен (художник-концептуаліст) *151*
Савельєв Володимир (кінорежисер) *261, 271*
Савицький Дмитро (письменник) *262*
Савицький Ігор (режисер) *248*
Савка Мар'яна (поетеса, прозаїкиня) *116, 117*
Савко Юліан (скульптор) *185*
Савраненко Олена (Alyona Alyona) (реперка) *353, 356*
Савур Клим (генерал-хорунжий УПА) *172*
Савченко Григорій (скульптор) *196*
Савченко Павло (поет-символіст) *105*
Савченко Оксана (журналістка) *227*
Савченко Сашко (кіногерой) *194*
Савченко Сергій (художник, скульптор) *158*
Сагайдаковський Андрій (художник) *154*
Сагайдачний Петро (гетьман) *14, 167*
«САД» (музичний гурт) *338*
Садовський Леонід (режисер) *234*
Саленко Яна (артистка балету) *240*
Салентін Ганс Петер (німецький джазовий трубач) *360*
Самайда Володимир (поет-пісняр, бард) *388*
Самойленко Анатолій (математик) *53*
Самойлик Олена (художник) *158*
Самотос Іван (скульптор) *173*
Самчук Улас (письменник) *105*
Сандулеса Лілія (естрадна співачка) *304*
Санін Олесь (кінорежисер) *261, 271*
Саніна Юлія (естрадна співачка) *311, 326, 330*
Сапеляк Степан (поет, прозаїк) *108, 299*
Сараєв Віктор (скульптор) *193*
Саранчин Олексій (джазовий піаніст) *359*
Саратський Дмитро (композитор) *249*
Саратський Олександр (композитор) *357*
Сарваші Петро (архітектор) *216*
Сарвіра Анна (арт-директор) *293*
Саркісян Роза (режисерка) *232*
Сверстюк Євген (літературний критик, есеїст, поет) *104, 105*
Свинарчук Сергій (бард) *390*
Світлична Надія (публіцист, шістдесятниця) *12*

Світличний Іван (літературознавець) *12, 105*
Святослав Хоробрий (князь Київський) *165*
Сегін Богдан (композитор) *248*
Сеітаблаєв Ахтем (актор, режисер) *124, 263, 265, 267, 269, 271*
Селезньов Іван (винахідник) *95*
Селіханов Костянтин (скульптор) *187*
Семак Ігор (скульптор) *166, 172, 188*
Семенчук Григорій (поет) *120*
Семенюк Василь (художник) *210*
Семесюк Іван (художник, кантрі співак) *154, 373*
Семків Володимир (скульптор) *186, 216*
Семків Юлія (скульпторка) *216*
«Сен-Тропе» (люмпен-реп гурт) *354*
Сенцов Олег (кінорежисер) *267, 269, 285, 352*
Сенченко Андрій (бард) *382*
Сенченко Георгій (художник-постмодерніст) *146*
Сергієнко Іван (кібернетик) *57*
Сергієнко Роллан (режисер-документаліст) *277*
Середін Юрій (композитор, джазовий піаніст) *359*
Сєдокова Ганна (естрадна співачка) *318, 324*
Сєрова Алла (пись-менниця) *115*
Сиваненко Наталія (режисерка) *232*
Сивенький Роман (скульптор) *175, 176*
Сивоконь Євген (режисер-аніматор) *288, 295*
Сиволап Христина (кінорежисерка) *268*
Сидоренко Віктор (живописець-концептуаліст) *140, 148*
Сидоренко Ігор (естрадний співак) *335*
Сидоренко Сергій (джазмен) *361*
Сидоренко Олександр (Фоззі) (репер) *350*
Сидорук Олесь (скульптор) *168, 169, 178, 185*
Сизоненко Олександр (письменник) *104*
Сикаленко М. («Саре Cod») (співак в жанрі електро-фолк) *347*
Сильвестров Валентин (композитор) *298, 299*
Симоненко Василь (поет, журналіст) *105, 186*
Симоненко Володимир *369*
Симчич Надія (драматургиня) *123*
Сингаївський Володимир (живописець) *140*
Синиця Григорій (художник) *140*
Синько Ростислав (кінорежисер) *167, 272*
Ситник Сергій (Синтя) (репер, продюсер) *349*
Сівак Микола (скульптор) *188*
Сівко Віталій (скульптор) *163, 193, 194, 198, 205*
Сікорський Ігор (авіаконструктор) *76*
Сікорський Казимир (скульптор) *167*
Сікорський Микола (авіаконструктор) *76*
Сінчілло Катаріна (художній керівник Київського альтернативного театру) *227*
Сірко Іван (кошовий отаман) *167, 168*
Сітарський Іван (бард) *381*
Січинський Юхим (історик, археолог) *13*
Сіяніка Антон (письменник) *291*
«СКАЙ» (музичний гурт) *334, 336*
Скакун Ярослав (скульптор) *172, 197*
Скобліков Олександр (скульптор) *191, 198*
Скобун Сергій (кінорежисер) *266*
Сковорода Григорій (філософ-містик, богослов, поет) *185, 299*
Скоп Орест (художник) *142*

Скорик Мирослав (композитор) *242, 298, 299*
Скорих Олександр (скульптор) *191*
Скоропадський Павло (гетьман) *14*
Скороход Анатолій (математик) *53*
Скритуцький Костянтин (скульптор) *164*
Скрипка Олег (естрадний співак) *331, 344*
Слабошпицький Михайло (письменник, кінорежисер) *108, 267, 271*
Славинський Ігор (режисер) *227, 228*
Сластьон Опанас (художник) *157*
Сліпак Василь (оперний співак) *243, 254*
Сліпець Олекса (письменник, драматург) *123*
Сліпий Йосиф (кардинал УГКЦ) *14, 182*
Слободян Зоя (бард) *383*
Словацький Юліуш (польський поет) *187*
Слуквіна Валентина (бардкиня) *386*
Сметана (кіногерой) *194*
Смик Олександр (бард) *381*
Смирнов Леонард (фізик) *92*
Смирнова Ірина (режисерка) *287*
Смілянець Марина (драматургиня) *123*
Смірнов Олексій (актор) *194*
Сміт Деніс (американський скульптор) *204*
Сміт Єлизавета (режисерка-документалістка) *282, 285*
Сміюха Вікторія (естрадна співачка) *318*
Смоктуновський Інокентій (актор) *194*
Смотритель Володимир (бард) *383*
Соарес Рейнальдо (Пачеллі) (мексиканський скульптор) *199*
«Собаки в космосі» (музичний гурт) *121*
Собчук Олег (естрадний співак) *334, 336*
Соколовський Валентин (режисер-до-кументаліст) *275, 276*
Соколян Марина (письменниця) *115*
Солженіцин Олександр (російський історичний прозаїк) *224*
Соловей Оксана (письменниця) *110*
Соловій Сергій (естрадний співак) *336*
Солоха (літературна героїня) *196*
Солов'яненко Анатолій (співак, режисер) *191, 242*
Солодунов Олексій (режисер-документаліст) *280*
Сомова Ольга (режисер) *228*
Сонсядло Іван (скульптор) *162, 185, 186*
Сорока Микола (поет, письменник) *120*
Сорока Юрій (письменник) *114*
Сорос Джордж (американський фінансист) *15*
Соскін Марат (фізик) *54*
Сосновська Юлія (акторка) *236*
Сосюра Володимир (поет) *131, 343*
Софокл (давньогрецький трагік) *224*
Спілберг Стівен (американський кінорежисер) *277*
Станкович Євген (композитор) *238, 241-243, 250, 298, 299*
Старицький Михайло (письменник) *195, 222, 234*
Стасюк Володимир (скульптор) *171, 190*
Стельмах Богдан (поет, драматург) *228, 242*
Стельмах Ярослав (письменник) *122, 123, 226, 227, 234, 250*
Степанов Антон (винахідник) *95*
Степанська Марина (кінорежисерка) *265*
Степова Валентиина (оперна співачка) *244*

Степурко Віктор (композитор) *298*
Стефаник Василь (письменник) *13, 131, 186*
Стеценко Пол (Павло) (українсько-американський органіст, композитор) *247*
Стецюн Микола (композитор) *245*
Стойков Дмитро (режисер-документаліст) *280*
Столяров Олександр (кінорежисер) *271*
Стороженко мадам (літературна героїня) *208*
Стоянов Олександр (артист балету) *238*
Стравинський Ігор (композитор, диригент) *13, 190, 239*
Стрембицький Ігор (кінорежисер) *272, 284*
Стригун Федір (режисер) *230*
Струтинський Богдан (режисер) *250*
Стукан Віктор (скульптор) *200*
Стукалов Олег (скульптор) *167*
Ступака Сергій (лібретист) *301*
Ступка Богдан (актор, міністр культури) *12, 14, 232, 228, 353*
Ступка Остап (актор) *268, 269*
Струва Роберт (режисер) *224, 233, 234*
Стус Василь (поет, перекладач) *105, 268, 283, 298, 353*
Судов В'ячеслав (режисер) *248*
Сулейман Андрій (сирієць українського походження, волонтер) *284*
Сумська Наталія (актриса) *232*
Сумська Ольга (актриса) *232*
Супрун Марко (кіно-режисер) *284*
Супрун Оксана (скульпторка) *168*
Суржиков Дмитро (актор) *234*
Суслов Євген (медик) *85*
Суханов Володимир (скульптор) *185*
Сухарев Артем (режисер-документаліст) *276*
Сухий Анатолій (бард) *381*
Сухов (кіногерой) *194*
Сухомлинський Василь (педагог, поет) *353*
Сухорський Андрій (скульптор) *162, 189, 190*
Сухорський Володимир (скульптор) *162, 189, 190*
Сущева Наталія (режисерка-документалістка) *276*
«Схід Side» (джазовий гурт) *357, 362*

Т

Табатчиков Олександр (скульптор) *193*
Табачник Дмитро (політичний і державний діяч) *131*
Табачник Ян (естрадний акордеоніст, політик) *205*
«Табула Раса» (музичний гурт) *332*
Талаба Маріан (оперний співак) *245*
Талан Ігор (продюсер) *312*
Таланов Олег (рок-співак) *338*
Таліна (Talina) (естрадна співачка) *328*
«Танок на майдані Конго» (реп гурт) *305*
Танчинець Сергій (естрадний співак) *332, 336*
Танюк Лесь (кінорежисер) *261*
Тарабарова Світлана (естрадна співачка) *316*
Тараненко Іван (композитор, піаніст) *357*
Тараненко Оксана (режисерка) *232*
Тарасюк Галина (письменниця) *116*
Тараторіна Світлана (письменниця) *114*
Тарнавський Юрій (український, американський письменник, перекладач) *105, 115*
«Тартак» (етно гурт) *305, 332, 341, 349*
Тарунцов Яків (барабанщик) *364*
Татарченко Геннадій (композитор) *251, 308*
Текелі Імре (угорський політичний та військовий діяч) *206*

Теліга Олена (поетеса) *105, 186*
Тельнюк Галина (співачка) *228, 384*
Тельнюк Леся (співачка) *384*
Терентьєв Руслан (кобзар) *382*
Терещенко Юрій (режисер-документаліст) *276, 277*
Терновий Дмитро (драматург) *123*
Течинський Олександр (режисер-документаліст) *280, 285*
Тимошенко Степан (вчений-механік) *198*
Тимченко Марфа (художниця-примітивіст) *141*
Тимчук Сергій (винахідник) *96*
Тисовська Наталя (письменниця) *115*
Титаренко капітан (кіногерой) *193*
Титов Нікіта (художник) *140*
Тихий Володимир (кінорежисер) *123, 263, 270, 279, 280, 281*
Тихонов Микола (скульптор) *213*
Тичина Павло (поет) *343, 380*
Тиша Михайло (козацький полковник) *169*
«ТІК» (музичний гурт) *318*
«Тінь Сонця» (етно гурт) *338, 341, 383*
Тістол Олег (художник) *150*
Ткаченко Євген (режисер) *256*
Ткаченко Тарас (кінорежисер) *264*
Ткачова Наталія (мистецтвознавець) *156*
«ТНМК» (реп-гурт) *348, 350, 362*
Товт Берталон (сажотрус) *200*
Тодоренко Регіна (естрадна співачка) *316, 322*
Тодорюк Дмитро (артист, режисер) *249*
Токар Володимир (скульптор) *168, 181*
Токар Марк (джазовий контрабасист) *121, 359*
Токарєв Олександр (скульптор) *169, 190, 192, 209*
Токмаджян Леон (вірменський скульптор) *189*
«ТОЛ» (музичний гурт) *334*
Толкеєв Сергій (скульптор) *193*
Толоконніков Володимир (актор) *194*
Толочний Євген (естрадний співак) *330*
Толстой Лев (російський письменник) *188, 247*
Толстой Олексій (російський письменник) *196*
Томасян Сурен (джазмен) *361*
Томашпольський Дмитро (кінорежисер) *260*
Томенко Тарас (кінорежисер) *272*
Томільченко Костянтин (режисер-хореограф) *249*
Тополя Тарас (естрадний співак) *312, 318*
Троїцький Влад (актор, режисер, драматург) *226, 228, 231, 236, 252, 253*
Трофименко Вікторія (кінорежисерка) *264*
Трубай Василь (поет) *120*
Трунова Тамара (режисерка) *232*
Труш Іван (художник) *189*
Туан Трин (американський астрофізик) *58*
Тургенєв Іван (російський письменник) *224*
Туркевич Стефанія (композиторка) *246, 247*
Турко Олег (музикант, співак) *326*
Турутя-Прасолова Ольга (режисерка) *232*
Турчинов Олександр (письменник) *262*
Туряниця Сергій (кінорежисер) *272*

У

Українка Леся (поетеса) *131, 185, 195, 222, 228, 234, 242, 247, 294, 353*
Ульяненко Олесь (письменник) *110, 111, 115*

Уманський Георгій (режисер-аніма-тор) *287*
Усач Григорій (поет, драматург) *257*
Усов Володимир (винахідник) *99*
Утьосов Леонід (артист естради) *190, 327*
Ушаков Євген (режисер) *255*
Ушкалов Олександр (письменник) *110*

Ф

«Фантом-2» (музичний гурт) *306*
Файнлейб Олександр (професор, винахідник) *100*
«Фарби життя» (акапельний гурт християнської музики) *378*
Фаренюк Павло (режисер-документаліст) *276*
Федик Михайло (скульптор) *167*
Фединський Юрій (бандурист) *344*
Федірко Анатолій (скульптор) *208*
Федірко Ігор (режисер) *256*
Федор отець (кіногерой) *193*
Федорів Роман (письменник) *113*
Федоров Юрій (російський письменнику) *250*
Федорук Назар (винахідник) *97*
Федорук Олександр (мистецтвознавець) *12*
Федюк Тарас (поет) *106*
Федьків Володимир (скульптор) *185*
Федько Олексій (скульптор) *207*
Федькович Юрій (письменник) *186, 222, 234*
Фекеті Федір (листоноша) *201*
Фещенко Василь (скульптор) *186*
Фіалко Олег (кінорежисер) *124*
Фізер Іван (скульп-тор) *200*
Філатов Володимир. (скульптор) *167, 197*
Філіпов Сергій (кіноактор) *193*
«Фіра» (кантрі-гурт) *370*
Фітцке Ян-Юзеф (польський історик, археолог) *215*
«Фолькнери» (фольк-рок гурт) *342*
Форнесс Арнфінн (норвежець, організатор фестивалю кантрі музики в Луцьку) *373, 374*
Фосс Боб (американський кінорежисер, хореограф) *249*
Франко Іван (поет, прозаїк) *14, 185, 233, 234, 242, 243, 245, 255, 267, 272, 353*
Франчук Валерій (худоник) *156*
Франчук Неля (бард) *385*
Фролов Геннадій (композитор) *248*

Х

Халімова Христина (співачка) *121*
Хан Ган (китайський кінорежисер) *262*
Ханюкова Катерина (артистка балету) *240*
Харченко Олександр (художник-постмодерніст) *146*
Харчишин Валерій (естрадний співак) *266, 309*
Хачатрян Гарік (скульптор) *168*
Хвильовий Микола (поет, письменник) *105*
Хвойка Вікентій (археолог) *15*
Хвостенко Тамара (письменниця) *247*
Хемінгуей Ернест (американський письменник) *188*
Хижна Ніна (режисерка) *232*
Химич Тарас (режисер-документаліст) *277, 283*
Хлестаков (літературний герой) *196*
Хливнюк Андрій (естрадний співак) *327*
Хмельницький Олександр (живописець) *140*
Холодна Віра (актриса німого кіно) *192*
Хома Михайло (DZIDZIO) (естрадний співак) *315, 326*
Хоменко Сергій (бард) *386*
Хорив (засновник Києва) *165, 166*

«Хороший, Плохой, Злой» (кантрі-гурт) *372*
Хорошко Олексій (кінооператор) *262*
Хорт Андрій (коваль) *210*
Хостікоєв Анатолій (актор) 232
«Хорея Козацька» (етно гурт) *341*

Ц

Цаголов В. (художник) *150*
Цапок Віктор (художник) *142*
Цветаєва Марина (російська поетеса) *187, 188*
Цепколенко Кармела (композиторка) *241, 300, 301*
Цибулько Володимир (поет, письменник) *111, 119, 120*
Цибульська Ольга (естрадна співачка) *310, 312, 315, 316*
Цигіпа Сергій (Майор Вихор) (бард) *388*
Цимбалюк Олександр (оперний співак) *245*
Ципердюк Іван (поет) *107*
Ципіна Ірина (режисерка) *257*
Цись Микола (скульптор) *209*
«Ціна Ритму» (реп гурт) *351*
Цісарик Володимир (скульптор) *171, 187, 188, 190, 199, 200, 201, 206*
Цісик Володимир (скульптор) *179*
Цюпа Тарас (скульптор) *191, 194*

Ч

«ЧАКІР» (реп гурт) *356*
Чаус Віктор (художник, живописець) *140*
Чеба Марі (рок співачка) *346*
Чебикін Андрій (художник-графік) *140, 148*
Чеботаренко Сергій (кінорежисер) *269*
Чендей Іван (письменник) *108*
Чепелик Володимир (скульптор) *167, 176, 186, 190, 191, 194*
Чепелик Оксана (скульпторка, художниця, режисерка) *124, 167, 186, 191*
Чепель Петро (скульптор) *189*
Черепанова Ольга (продюсер) *293*
Черкашина-Губаренко Марина (музикознавець) *301*
Черноіванов Олег (скульптор) *201*
Чернюк Андрій (бард) *385*
Чесноков Павло (скульптор) *194*
Чехов Антон (письменник) *196, 224*
Чечельницький Сергій (скульптор) *186*
Чичкан Ілля (художник) *151*
«Чорні черешні» (гурт співаної поезії) *381, 389*
Чорновіл В'ячеслав (політик, публіцист) *173*
Чорноіванов Олег (скульптор) *187*
Чорномор Володимир (письменник) *124*
Чубай Тарас (бард) *385*
Чудик Василь (бард) *382*
Чулков Дмитро (винахідник) *92*
Чумак Євген (скульптор) *187*
Чумаков Станіслав (джазмен) *361*
«Чумацький шлях» (етнго гурт) *342*
Чупа Олексій (письменник) *113, 134*
Чупахін Юхим (джазовий піаніст) *361, 362*
Чупринка Григорій (поет) *105*
Чурай Маруся (легендарна співачка) *195*
«Чур» (музичний гурт) *338*
Чурбанов Сейфаддін. (скульптор) *187*
Чухліб Оксана. (журналістка, бардкиня) *387*

Ш

Шаламов Владислав (художник) *140*
Шалтай-Болтай (казковий герой) *197*
Шамшура Олексій (скульптор) *196*

Шандор Федір (скульптор) *205*
Шаніна Олена (акторка) *193*
Шапарєв Олексій (кінорежисер) *265, 289*
Шарапов Володимир (кіногерой) *194*
Шаріков Поліграф (кіногерой) *194*
Шарковський Олександр (математик) *52*
Шарфман Анатолій (диригент) *360*
Шварц Євген (російський письменник, драматург) *243*
Швейк (літературний герой) *191, 194, 201, 206, 210*
Швецов Валерій (скульптор) *167, 169, 195, 198*
Шевченко Андрій (режисер-документаліст) *228*
Шевченко Володимир (скульптор) *167, 200*
Шевченко Наталя (письменниця) *115, 118*
Шевченко Тарас (поет) *14, 131, 162, 163, 188, 200, 234, 241, 287, 298, 299, 353*
Шевченко Олександр (письменник) *115, 118*
Шевченко Федір (історик) *105*
Шевченко Юрій (композитор) *242*
Шевчук Валерій (письменник) 108, 113, 122, 226
Шеїн Юрій (художник) *145*
Шекера Анатолій (артист балету, балетмейстер) *237, 238*
Шекспір Вільям (англійський драматург) *202, 223, 224, 233, 241, 250, 252, 258, 301*
Шенберг Арнольд (австрійський композитор) *299*
Шептицький Андрей (предстоятель УГКЦ) *182, 298*
«Шершень» (реп гурт) *356*
Шиванюк Олександр (хімік) *55*
Шинкарук Ірина (співачка) *381*
Шинкарук Володи-мир. (бард) *385*
Шило Олександр (художник) *140*
Шимальський Євген (громадський діяч) *303*
Шитікова де Ескобар Галина (болівійська поетеса, письменниця) *130*
Ширман Роман (режисер-документаліст) *275*
Шишкін Володимир (бард) *386*
Шишкін Сергій (бард-піаніст) *380, 381*
Шишко Костянтин (поет, художник) *186*
Шишпор Христина (балерина) *238*
Шиян Гаська (перекладачка, письменниця) *132*
Шкляр Василь (письменник) *113, 115, 127, 131, 133*
Шкляревський Георгій (режисер-документаліст) *275*
Шкурін Віктор (режисер-документаліст) *275, 277*
Шлаєн Олександр (режисер-документаліст) *277*
Шнайдер В'ячеслав (поет) *120*
«Шнель Шпрехен» (реп гурт) *349*
Шолом-Алейхем (єврейський письменник) *187*
Шолудько Володимир (скульптор) *168, 171, 172, 199, 207*
Шопен Фредерік (польський композитор, піаніст) *215*
Шор Осип (прототип О. Бендера) *193*
Шостак Вероніка (акторка) *269*
Шпак Василь (скульптор) *168*
Шпілюк Алік. (кінокритик) *292*
Штаєр Петро (скульптор) *172, 175, 176, 179, 189*
Штернштейн Луїза (скульпторка) *175*
Штонда Тарас (оперний співак) *243*
Шуба Андрій (режисер) *255*
Шувалова Ірина (поетеса) *120*
Шукайло Людмила (композиторка) *299*

Шукшин Василь (режисер, кіноактор) *192*
Шульженко Клавдія (співачка) *190, 327*
Шупляк Олег (художник) *155*
Шурінс Стас (естрадний співак) *312*
Шуров Дмитро (Піанобой) (естрадний співак) *330, 339*
Шуст Андрій. (аранжувальник) *384*
Шухевич Роман (політичний діяч, генерал хорунжий) *171, 172, 261*
Шушпан Віктор (поет) *120*

Щ

Щавурський Борис (поет) *107*
Щербак Юрій (письменник) *104, 108*
Щербаков Ігор (композитор) *245, 298, 299*
Щербатих Станіслав (Тризубий Стас) (поет, бард) *120, 381, 385, 391*
Щек (засновник Києва) *165, 166*
Щорс Микола (радянський військовий діяч) *171*
Щур Володимир (скульптор) *186, 192, 193, 194, 198, 203*
Щурська Олена (режисерка) *232*
Щученко Сергій (письменник, драматург) *122*

Ю

Юзьків Ярослав (скульптор) *164*
Юра Гнат (актор, режисер) *191*
Юрженко Максим (хімік) *55*
Юрзук Мокрина (в'язень концтабору) *201*
Юрський Сергій (режисер, актор) *193*
Ющенко Віктор (Президент України) *143*

Я

Яблонська Тетяна (художниця-живописець) *140*
Яворівський Володимир (письменник) *104, 108*
Яворницький Дмитро (історик, архе-олог) *105*
Яворський Леонід (скульптор) *186*
Якимчук Любов (поетеса) *120, 121*
Яковенко Володимир (авіаконструктор) *76*
Яковенко Микола (актор) *191*
Яковенко Тамара (дружина авіаконструктора) *76*
Яковлєв Юрій (авіаконструктор) *74*
Яковчук Олександр (композитор) *298, 299*
Якубович Семен (скульптор) *186*
Янівський Богдан-Юрій (композитор, піаніст) *13*
Янковська Мілана (скульпторка) *213*
Янукович Віктор (Президент України) *171, 323, 325*
Янчук Олесь (кінорежисер) *261*
Яремчук Любомир (скульптор) *167, 185, 189*
Яремчук Марія (естрадна співачка) *311, 325*
Яремчук Назарій (естрадний співак) *325*
Яремчук Михайло (режисер) *258, 259*
Ярич Василь (скульптор) *164, 166, 169, 188, 213*
Ярич Світлана (скульпторка) *213*
Яріш Ярослав (письменник) *114*
Ярмак Олександр («YARMAK») (репер) *351*
Ярмошевич Наталія (бардкиня) *386*
Ярослав Осмомисл (князь Галицький) *166*
Ярошевич Ганна (режисерка-документалістка) *283*
Ясаков Валерій (винахідник) *95*
Ясиненко Микола (скульптор) *197*
Ясній Іван (режисер-документаліст) *281*

Ященко Леопольд (музикознавець, диригент) *12*
Ященко Тимур (кінорежисер) *268*

A

«ALCO Brothers» (реп гурт) *351*
Alyosha (Олена Тополя) (естрадна співачка) *312, 322, 330*
Assol (Катерина Тараненко) (естрадна співачка) *308*
«Acoustic Quartet» (джазовий гурт) *362*
«AVIATOR» (музичний гурт) *334*

B

«Banderas Blues Band» (кантрі-гурт) *372*
«Beauty Band» (акапельний квінтет) *377*
«Black White Side & Turbo» (реп гурт)) *349*
«Blood Graft» («Убиті репом», «У.еР. Асквад») (реп гурт)) *349*
«Brunettes Shoot Blondes» (інді гурт) *340*
«Budnitay&Bambakas» (акапельний гурт) *378*

C

Chilly Катя (Катерина Кондратенко) (естрадна співачка) *307*
«Cherkasy Jazz Quintet» (джазовий гурт) *363*
«Colotyphus» (блекенед-дез-метал гурт) *338*
«ConCord» (акапельний гурт) *377*
«Cowboy Band» (кантрі-гурт) *373*
«CRESCO» (реп гурт) *356*

D

«Dakh Daughters» (етно-рок гурт) *343*
«Datura» (музичний гурт) *337*
«DILEMMA» (реп гурт) *352*
«D.MARSH» (електро-фолк гурт) *347*
«Drum-театр» (музичний гурт) *121*
«Deep Tone project» (джазовий квартет) *363*
«DisLOCAdos» (сальса-бенд) *363*
«Dub Buk» (музичний гурт) *337*
«DukeTime» (акапельний гурт) *375*
«DYKTOR» (реп гурт) *356*
«DZ'OB» (електрон-ний гурт) *345*

E

«Early Bird» (джазовий гурт) *365*
«Epicrise» (музичний гурт) *337*
«Esthetic voice» (акапельний гурт) *377*

F

«Fatal Epitaph» (музичний гурт) *337*
«Fest» (джазовий гурт) *357*
«Fontaliza» (музичний гурт) *330*
«FO SHO» (хіп-хоп гурт) *352*
«Freedom-jazz» (джазовий гурт) *364*
«Freel» (реп гурт) *351, 356*

G

«Grebz» (реп гурт) *353*
«Go_A» (електро-фольк гурт) *346*

H

«Hate Forest» (музичний гурт) *337*
«HELL: ON» (метал-гурт) *338, 339*
«Hit-men» (акапельний гурт) *376*
«Hobo'T & Co» (кантрі-гурт) *373*
«Holy Blood» (музичний гурт) *337*

I

«IMAGOjazz» (джазовий гурт) *365*
«IndiAnApolice» (кантрі-гурт) *369*
«Infected» (музичний гурт) *337*
INGRET (Інгрет Костенко) (інді співачка) *339*
«Innercell» (музичний гурт) *337*

J

«JazzexBand» (акапельний гурт) *374*

«Jinjer» (гурт блек-дет-метал) *338*
«Jiving Bo» (кантрі-гурт) *373*
«Joryj Kłoc» (етно гурт) *341*

K

Kadnay Діма (Дмитро Каднай) (естрадний співак) *312, 330*
«Kalush» (реп гурт) *353, 356*
«Karbido» (музичний гурт) *121*
«KARNA**» (**гуцул-метал**)** *338*
«KAZKA» (музичний гурт) *330*
«Kiev Big Band» (джазовий гурт) *360*
«Kozak System» (музичний гурт) *335, 336*
«Kroda» (група блек-дет-метал) *338*
«Kurwa Matj» (люмпен-реп гурт) *354*

L

«LATEXFAUNA» (інді гурт) *339*
«La Vivo» (акапельний гурт) *376*
«Lemko Bluegrass Band» (кантрі-гурт) *371*
Leshanemoy (реп-співак) *351*
«Lezo Terezy» (реп гурт) *351*
«Limited Mutanter» (музичний гурт) *337*
«Los Colorados» (етно гурт) *341, 373*
«Lucifugum» (музичний гурт) *337*
«Lush Life» (музичний гурт) *361*
«Люк» (джазовий гурт) *121, 362*

M

«Mad Heads XL» (музичний гурт) *332*
«MAiAK» (інді гурт) *339*
«Maleo Reggae Rockers» (польський музичний гурт) *336*
MamaRika (Анастасія Кочетова) (естрадна співачка) *315, 330*
«ManSound» (джазовий гурт) *357, 375*
«Mari Cheba» (електронний гурт) *346*
«MARU» (джазовий дует) *360*
Maxima (кантрі-співачка) *373*
«Memphis belle» (кантрі-гурт) *372*
«Mental Demise» (музичний гурт) *337*
«Mirami» (музичний гурт) *326*
«MoonZoo» (електронний гурт) *347*
«Motanka**» (**фолк-метал-гурт**)** *338*
«Mozgi Entertaiment» (інді гурт) *339, 352*
«Mr Och & His Root Boys» (кантрі-гурт) *372*

N

«Natural spirit» (музичний гурт) *338*
«Nebrasska» («Механічний апельсин») (кантрі-гурт) *370*
«Neo Gara» (кантрі-гурт) *373*
«NikitA» (музичний гурт) *319*
«Nokturnal Mortum» (музичний гурт) *337, 338*
«NordWitch» (блекенед-дез-метал гурт) *338*

O

Oleynik (Вадим Олійник) (естрадний співак) *317*
«Olive Taud» *353*
«On I Ona» (поп-група) *330*
«ONUKA» (електро-фолк гурт) *346*
«O.Torvald» (музичний гурт) *318, 335*
«OTOY» (реп гурт) *356*

P

«Palmo X» (електро-фолк гурт) *347*
«Panivalkova» (інді гурт) *339*
«Pokaz Trio» (джазовий гурт) *364*
«Power Tale» (павер метал гурт) *338*
«PVNCH» (реп гурт) *351*
«Pur:pur» (інді гурт) *327, 339*

Q

«Quarpa» (музичний гурт) *121*
«Quest Pistols» (музичний гурт) *319*

R

«Real O» (музичний гурт) *316, 322*
«Revolver» (кантрі-гурт) *373*
«Rock-H» (підкарпатський рок гурт) *342*

S

«[SALE]only» (ню-метал гурт) *338*
«Sasha Boole» (Олександр Буліч) (співак у стилі інді) *339, 370*
«Secret Avenue» (інді гурт) *339*
«ShockolaD» (джазовий гурт) *362*
«SINOPTIK» (музичний гурт) *334*
«Slow Roll» (кантрі-гурт) *373*
Sonya Kay (Софія Хлябич) (естрадна співачка) *329, 330*
«Stanislav Dixieland Band» (джазовий гурт) *365*
«Stelsi» (гурт електронної музики) *345*
«Stoned Jesus» (музичний гурт) *335, 338*
«S.Y.D.» («Зустрічна тяга») (реп гурт) *349*

T

Tairova (кантрі-співачка) *373*
Tayanna (Тетяна Решетняк) (естрадна співачка) *315, 330*
«TANA» (електро-фолк гурт) *347*
«TaRuta» (етно гурт) *341*
«The brothers» (кантрі-гурт) *373*
«The Doox» (етно-рок гурт) *343*
«The Elephants» (інді гурт) *339*,
«The Erised» (електронний гурт) *347*
«The Hardkiss» (музичний гурт) *326, 330*
«The Cancel band» (реп гурт) *352*,
«The Thornality birds» (акапельний гурт) *378*
«TEREN» (фолк-метал гурт) *338*
«Tik Tu» (інді гурт) *339*

U

«UnDoStress» (кантрі-гурт) *373*
«United People» (акапельний квінтет) *378*
«Unity» (джазовий гурт) *357, 360*

V

«Vivienne Mort» (інді гурт) *339*
«VITER» (фолк-метал гурт) *338*
«Voc_Out» (акапельний гурт) *378*

X

«XXV кадр» (реп гурт) *356*

Y

«YOMEN» (реп гурт) *351*
«YUKO» (електро-фолк гурт) *346*

Z

«Zapaska» (інді гурт) *339*
«Zavoloka» (електро-фолк гурт) *347*
«Zwyntar» (кантрі-гурт) *371*

«1914» (блекенед-дез-метал гурт) *338*
«5 Vymir» (інді гурт) *339*
«5’nizza» (музичний гурт) *316, 335, 350*

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Австралія *38, 66, 174, 175*
Австрія *33, 38, 78, 125, 126, 129, 164, 167, 174, 243, 270, 271, 318, 347, 359, 361, 368*
Аделаїда *175*
Азербайджан *72, 204*
Азія *65, 99*
Азовське море *389*
Алтай *381*
Алчевськ
Америка *146, 264, 346, 371*
Амстердам
Андріївський узвіз *143*
Англія *38, 62, 114, 126, 130, 147, 155, 287*
Антарктика *78, 79*
Антіб *236*
Аргентина *66, 126, 174, 323, 335*
Аргентинські острови (архіпелаг) *79*
Арлон *164*
Артек *239*
Атланта *148*
Афганістан *177, 391*

Б

Байконур *61*
Балаклава *185*
Балтимор *148*
Бангладеш *130*
Бар *169*
Батурин *12*
Бахмут *48*
Белград *308*
Бельгія *38, 164, 174, 338, 344*
Бендери *168*
Бердичів *48, 183*
Бережани *177*
Бердянськ *194, 200, 207, 208*
Бережани *171, 183, 186, 344*
Берлін *76, 153, 240, 327, 347*
Берн *375*,
Біла Церква *164, 337, 349*
Білгород-Дністровський *185, 337*
Білий Бор *163*
Білорусь *98, 126, 336, 359, 371*
Близнюки *354*
Близький Схід *65, 72, 311*
Блумінґдейл *180*
Богуславль *164*
Болгарія *15, 62, 66, 125, 127, 257, 330*
Болехів *188*
Болівія *130*
Борислав *171*
Бородянка *76*
Ботар *207*
Бразилія *62-64, 66, 127, 163, 174, 175, 335*

Братислава *200*
Бровари *77*
Брюсель *244, 245, 343*
Брюховичі *183*
Будапешт *204*
Буковина *182, 186, 373*
Бухарест *215, 271*
Буча *353*
Бучач *171*

В

Ванкувер *334*
Варна *257*
Варшава *163, 169*
Василівка *188*
Ватикан *11, 242*
Вашингтон *15, 175, 335, 383*
Велика Британія *126, 130, 147, 152, 174, 220, 240, 244, 308, 335, 361, 375*
Великі Луки *389*
Венесуела *14*
Вентспілс *389*
Веселе *209*
Вижній Березів *344*
Вирнограднів *201, 206*
Відень *167, 169, 185, 243, 253, 270, 345, 361*
Вільрю *269*
Вінниця *170, 189, 210, 256, 318, 337, 341, 367, 387*
Вінничина *168, 193, 344*
Вінніпег *334*
Вірджинія *64*
Вірменія *284*
Вітебськ *306*
Волинь *26, 168, 210, 380*
Володимир-Волинський *164, 166, 178, 381*
Воробіївка *344*
Воронеж (Сумщина) *185*
Вучкове *209*

Г

Гаага *254, 367*
Гавана *163*
Гадяч *180*
Гайсин *206*
Галич *166*
Галіндез (острів) *79*
Генічеськ *168*
Гластонбері *343*
Глухів *48, 189*
Гола Пристань *207, 209*
Голландія *94, 344*
Гонконг *317*
Гора *77*
Горішні Плавні (Комсомольськ) *48, 200*
Горлівка *211, 330*
Городенка *171*
Грац *243*
Греція *152*
Гримайлів *198*
Грузія *38, 94*
Гукливе *209*
Гуляйполе *136, 170*
Гусятин *162, 167*

Ґ

Ґданськ *165, 253, 284*

Д

Данія *38, 155, 236*
Дарниця *186*
Десна *390*
Джакарта *164*
Дніпро *14, 47, 85, 167, 185, 197, 199, 203, 220, 221, 235, 237, 249, 301, 338, 365, 367, 387, 388, 390*
Дніпродзержинськ *196, 235*
Дніпропетровська область *26, 196*
Дніпропетровщина *168, 203*
Довжанськ *48*
Долина *164, 169, 182, 209*
Донбас *48, 214, 264, 265, 270, 283,*

327, 329, 331, 333, 388, 390
Донецьк *191, 194, 197, 200, 203, 220, 221, 237, 239, 305, 321, 334, 337, 348, 361, 367, 373, 374, 377*
Донецька область *16*
Донеччина *78, 190*
Донузлав (бухта) *268*
Дрогобич *171, 183, 197, 203*
Дублін *335*
Дубляни *171*
Дубно *207*
Дюнкерк *168*
Дьордь *271*

Е

Еклізі-Бурун (гора) *178*
Енергодар *210, 235*
Естонія *389*
Есхар *390*

Є

Євпаторія *59, 65, 178, 196, 200*
Європа *15, 44, 47, 80, 83, 125, 146, 151, 188, 197, 198, 210, 215, 235, 243, 258, 311, 312, 313, 318, 326, 331, 335, 338, 342, 346, 359, 363, 366, 367, 370, 371*
Єгипет *94*
Єлизаветівка *168*
Єнакієве *48, 76*

Ж

Житомир *183, 186, 194, 309, 337, 339, 389, 390*
Житомирська область *26, 197*
Жмеринка *193*
Жовті Води *168*
Жорнокльови *188*

З

Загаття *206*
Загреб *163*
Закарпаття *26, 179, 206, 207, 209, 344*
Замбія *49*
Запоріжжя *157, 165, 167, 168, 194, 196, 197, 203, 208, 209, 220, 305, 338, 387, 390*
Зарваниця *179, 183*
Західна Європа *91, 200*
Збараж *185*
Золочів *173*

І

Ібіца *148*
Івано-Франківськ (Станіславів) *107, 123, 133, 164, 166, 171, 173, 180, 182, 183, 185, 186, 188, 198, 209, 216, 235, 256, 302, 338, 341, 367, 389*
Івано-Франківщина *14*
Ізмаїл *48*
Ізраїль *66, 87*
Іллінойс *180*
Індія *66, 68, 87, 130, 236, 289*
Індонезія *164*
Ірак *70*
Іран *77, 125*
Ірландія *38*
Ісландія *270, 370*
Іспанія *38, 94, 155, 220, 243, 374*
Італія *38, 94, 125-127, 147, 163, 220, 240, 269, 359, 361, 374, 389*

Й

Йоханесбург *151*

К

Кагарлик *180*
Кадіївка *48*
Казань *169*
Казахстан *15, 92, 98, 178*
Калгарі *175*
Калуш *172, 177, 351, 353*
Кам'янець-Подільський *166, 200, 201, 208, 339, 340, 373*

Кам'янка-Дніпровська *209*
Кам'янське *168, 203*
Канаверал (мис) *69*
Канада *11, 38, 126, 175, 247, 289, 334, 342, 344, 374, 380*
Канів *14, 167, 272*
Канкун *199*
Канни *270-272*
Караганда *178*
Карлові Вари *265, 270*
Карпати *371*
Кастель-Сан-Лоренцо *202*
Катар *284*
Катовіце *256*
Каховка *167, 168, 306*
Келеберда *196*
Керч *203, 389*,
Київ *10, 11, 13, 14, 16, 31, 35, 41, 95, 107, 122, 136, 157, 161, 164-169, 171, 173, 174, 176, 178, 180, 181, 185-188, 190-194, 196-200, 202-206, 208, 209, 211, 213, 215, 217, 220, 221, 235, 237, 239, 242, 245, 254, 256, 257, 265, 272, 275, 280, 301-304, 308, 317, 318, 325-327, 334, 336-343, 346-354, 356, 357, 360, 361, 367, 371-373, 376, 380, 383, 386, 388-390*
Київська область *26, 76, 77, 200*
Київська Софія *15*
Київщина *165, 344*
Китай (КНР) *52, 66, 70, 72, 87, 94, 261, 289, 378*
Кишинів *257*
Климовиця *188*
Кіровоградська область *26*
Кіцмань *189*
Клайпеда *336*
Ковель *48, 164, 185*
Ковентрі *375*
Коктебель *367*
Коломак *167*
Коломия *171, 185, 208, 305, 335*
Колочава *179*
Колумбія *87*
Комарів *193*
Комсомольськ *207*
Конотоп *48, 188, 347*
Контрактова площа *169*
Копенгаген *253*
Коростень *48, 164, 209*
Коростишів *197, 200, 203*
Костянтинівка *48, 283*
Краків *164, 215*
Краковець *172*
Краматорськ *168, 213*
Красноє *190*
Красноперекопськ *200*
Кременчук *193, 196, 197, 200, 345, 367*
Кривий Ріг *145, 164, 168, 169, 181, 182, 197, 270, 340, 362, 367, 388, 390*
Крим *10, 178, 196, 281, 305, 315, 323, 325, 327, 339, 352, 367, 389*
Кримський півострів *178*
Крістіанстад *168*
Кропивницький *162, 167, 170, 190, 203, 338, 341, 387*
Куба *163, 368*
Кубань *382*
Кульчиці *14, 167*
Курітіба *175*
Куру *64*

Л

Лас-Вегас *99, 242*
Латвія *126, 128, 163, 284, 344, 389*
Латинська Америка *367*
Ле-Бурже *72*
Лейпциг *130, 236, 342*
Лисичанськ *337*
Литва *270, 271, 359, 363, 370*
Ліверпуль *154*,
Ліпік *185*
Лісабон *163*
Лодзь *370*

Ломачинці *373*
Ломівка *14*
Лондон *72, 152, 155, 158, 165, 240, 285, 334, 335*
Лос-Анджелес *347*
Луганськ *95, 182, 187, 194, 201, 338, 349*
Луганщина *193*
Луцьк *16, 36, 164, 169, 177, 180, 186, 191, 194, 203, 206, 207, 215, 235, 256, 336, 338, 341, 348, 349, 367, 373, 374, 383, 389*
Люблін *342*
Люксембург *227, 359*
Львів *10, 11, 16, 47, 83, 85, 116, 122, 162, 163, 166, 167, 169, 171-173, 175, 176, 179, 182, 183, 187-189, 194, 197, 198, 200-202, 206, 208, 210, 211, 213, 220, 221, 228, 235, 237, 242, 256, 272, 280, 290, 301-303, 305, 317, 326, 331, 338, 339, 341, 343, 347, 348, 350-352, 354, 356, 367,371, 373-376, 386, 388-390*
Львівська область *26, 183*
Львівщина *14, 172, 194, 344*

М

Майдан Незалежності *161*
Малайзія *66*
Малинівка *194*
Маневичі *210*
Маріуполь *16, 165, 194, 200, 210*
Маямі *148*
Мексика *94, 199*
Мелітополь *193*
Меріда *199*
Мехіко *148*
Миколаїв *16, 168, 196, 200, 235, 251, 272, 303, 387, 390*
Миколаїв (Львів. обл.) *173, 179*
Миколаївка *285*
Миргород *195, 200, 207*
Михайлівський золотоверхий монастир *15*
Молдова *98, 168, 257*
Монако *236, 265*
Моринці *200*
Москалівка *144*
Москва *152, 166, 186, 243, 258, 284, 314, 315, 351, 359*
Мостиська *183*
Мукачево *182, 200, 201, 206, 332, 342*
Мюнхен *85, 175, 374, 383*

Н

Нагуєвичі *185*
Нансі *258*
Недригайлів *167*
Нідерланди *38, 125, 257, 270, 271, 280, 339, 367, 375*
Ніжин *164, 167, 190, 191, 209*
Нікополь *170, 193*
Німеччина (ФРН) *13-15, 32, 33, 38, 62, 64, 86, 94, 98, 125, 126, 127, 129, 130, 147, 152, 164, 174, 175, 220, 227, 236, 243, 265, 270, 271, 284, 285, 308, 318, 324, 338, 339, 342, 344, 347, 359, 361, 366-368, 374, 375*
Нова Зеландія *38, 344*
Нова Каховка *192, 388*
Новоград-Волинський *14, 169, 195, 200*
Норвегія *23, 38, 61, 147, 152, 154, 373*
Нью-Джерсі *174, 269*
Нью-Йорк *14, 100, 148, 149, 152, 240, 243, 253*

О

ОАЕ (Об'єднані арабські емірати) *72, 92*
Обухів *186*
Одеса *11, 47, 152, 169, 182, 184, 185, 188, 190, 192, 193, 195-197, 200, 201, 206, 208, 209, 211, 215, 220, 221, 235, 237, 243, 244, 248, 301, 303, 308, 356, 359, 364-367, 390*
Оксфорд *87*

Оленівка *185*
Олешня *390*
Освего *100*
Острог *48*

П

Парагвай *174*
Париж *152, 164, 240, 243, 253, 335*
Парма *175*
Перемишль *367*
Перечин *201*
Переяслав *185*
Петриківка *141*
Печера *344*
Пирятин *390*
Південна Америка *151, 335*
Південна Корея *61, 66, 87*
Північна Америка *83*
Підгірці *14*
Підгір'я *348*
Підкамінь *344*
Поволжя *178*
Покровськ *189*
Полсон *269*
Полтава *14, 77, 96, 167, 182, 195, 206, 207, 209, 220, 318, 337, 344, 353, 354, 387, 390*
Полтавщина *26, 188, 200*
Поляна *344*,
Польща *11, 62, 66, 86, 90, 125-127, 129, 147, 154, 155, 163, 164, 174, 256, 258, 270, 284, 308, 311, 318, 326, 335, 336, 338, 339, 342, 358, 359, 361, 363, 367, 368, 371, 374, 383, 389*
Португалія *155, 163, 329*
Поштова площа *166*
Прага *169*
Прикарпаття *162, 169, 209, 361, 365, 389*
Прилуки *182, 186, 188, 191*
Псков *166*
Пустовійтівка *167*
Путила *186*

Р

Ржищев *344*
Рига *163*
Рим *143, 165, 243*
Рівне *171, 176, 177, 188, 203, 210, 251, 256, 272, 338, 341, 348, 354, 367, 373, 386, 388, 389*
Рівненщина *37*
Ріг (легендарний козак, засновник Кривого Рогу) *169*
Рокиня *168*
Романівка *188*
Ромни *207*
Росія *15, 38, 52, 61, 62, 71, 86, 98, 125, 126, 134, 147, 152, 154, 155, 258, 270, 308, 313, 315, 318, 322, 325, 327, 329, 330, 331, 335, 352, 359*
Роттердам *253, 367*
Румунія *90, 125, 256, 257, 270*

С

Самбір *171, 177, 183*
Санліс *164*
Сан-Паулу *151*
Сан-Ремо *271*
Санкт-Петербург *13, 240, 258, 359, 389*
Сантьяго де Чилі *204*
Саскатун *334*
Саудівська Аравія *72, 94*
Саут-Баунд-Брук *174*
Свалява *201*
Світязь *348*
Святогорськ *164*
Святоюрська гора *14*
Севастополь *16, 92, 164, 167, 178, 207, 235, 367*
Севєродонецьк *235*
Сегеда *175*
Седнів *188*
Сербія *125-127, 155*
Середня Азія *72*
Сибір *178, 233*

Сирія *284*
Сімферополь *178, 189, 191, 211*
Скала-Подільська *169*
Скандинавія *114*
Скелівка *194*
Скоп'є *253*
Славське *337*
Славутич *94*
Слов'янськ *208*
Словаччина *15, 27, 62, 94, 174, 270, 271, 274, 346, 371*
Сніжне *78*
Сміла *350*
Смоленськ *166*
Сокаль *178*
Сорбонна (університет в Парижі) *87*
Сприня *172*
Старе *200*
Старі Петрівці *165*
Старобільськ *170, 193*
Стеблів *195*
Стрий *185, 387*
Суботів *167*
Судак *178*
Суми *203, 235, 324, 360, 362, 389, 390*
Сумщина *167, 185*
Східна Європа *65, 271, 374*
США *11, 15, 32, 37, 38, 47, 61-64, 72, 76, 80, 83, 85-87, 90, 125, 126, 147, 151, 152, 174, 175, 200, 240, 269, 270, 271, 287, 289, 305, 308, 335, 342, 344, 352, 358, 359, 361, 363, 366, 373, 374, 375, 380*

Т

Таїланд *155, 317*
Тайвань *318*
Таллін *265*
Танзанія *49*
Тбілісі *169*
Телаві *186*
Теребовль *166, 171*
Тернопіль *107, 162, 166, 171, 178, 180, 182, 185, 186, 190, 196, 200, 203, 208, 209, 235, 334, 336, 337, 339, 341, 348, 367, 370, 373*
Тернопільщина *36, 144, 177, 178, 179, 188, 198, 344*
Тисмениця *164*
Тишківці *171*
Токіо *240*
Торонто *175, 335*
Торунь *258*
Трускавець *171, 195, 272*
Тулуза *164*
Тульчин *189*
Туреччина *72, 90*
Туркменістан *38*
Тюмень *241*

У

Угорщина *27, 94, 125, 126, 174, 190, 236, 359, 368*
Уельс *244*
Ужгород *170, 175, 188, 201, 204, 205, 208, 210, 216, 235, 255, 256, 390*
Узбекистан *15, 92*
Умань *167*
Уніао-да-Віторія *163*
Уоллопс *64*

Ф

Федеративна Республіка Нігерія *68*
Феодосія *203*
Фінляндія *38, 86, 126, 147, 257*
Флоренція *163, 285*
Франкфурт *125*
Франція *11, 15, 23, 33, 38, 50, 62, 64, 114, 125-127, 147, 152, 154, 164, 168, 174, 220, 236, 240, 258, 269, 270, 287, 326, 338, 359, 361, 363, 374, 375*
Французька Гвіана *64*

Х

Харків *14, 23, 31, 47, 107, 157, 162, 164, 167, 176, 181, 182, 185-187, 189-194, 199, 200-203, 205, 208, 211, 213, 220, 221, 226, 235, 237, 257, 258, 302, 303, 305, 308, 337-339, 348-352, 362, 367, 372, 373, 380, 387*
Харківська область *26, 194, 390*
Харківщина *12, 354*
Херсон *235, 338*
Херсонщина *207, 209*
Хмельницький *167, 177, 180, 256, 342, 388*
Хмільник *200*
Холм *169*
Холодний Яр *127*
Хорватія *125, 126, 147, 163*
Хоростків *178*
Хортиця (острів) *196*
Хотин *167*
Хрустальний *48*

Ц

Центральна Європа *129, 130*
Цюріх *152*

Ч

Чапаєвка *200*
Чатир-Даг (плато) *178*
Червоноград *169, 171*
Черкаси *164, 167, 182, 186, 193, 200, 203, 208, 272, 302, 313, 350, 363, 364, 367*
Черкащина *195, 200, 364*
Чернівці *123, 125, 182, 190, 204, 205, 206, 208, 210, 215, 235, 251, 272, 304, 308, 315, 329, 341, 345, 354, 367, 370, 374, 387*
Чернігів *235, 338, 367*
Чернігівщина *185, 188, 351, 390*
Честер *375*
Чехословаччина *11*
Чехія *62, 86, 125, 126, 164, 318, 326, 338, 339, 359, 367*
Чигирин *12*
Чикаго *174, 181*
Чилі *66, 335*
Чорноморськ *339*
Чортків *178*

Ш

Шаргород *217*
Шацьк *348*
Швейцарія *38, 72, 129, 265, 338, 375*
Швеція *38, 87, 125, 168, 199, 308*
Шепетівка *48*
Шешори *337, 344*
Шинано *154*
Шотландія *114*
Штутгарт *123*

Ю

Южне *200*

Я

Яворів *189*
Ялта *178, 196, 200, 203, 258, 302, 313, 323, 387*
Ярославль *166*
Японія *37, 62, 86,87, 154, 240, 257, 271, 361*
Ясси *256*

ЛІТЕРАТУРА

Навчально-методична література

Висоцький О.Ю. Історія української культури: Навчальний посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. 130 с.

Історія музичної культури й освіти Буковини: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. М. Кушніренко, О. В. Залуцький, Я. М. Вишпінська. Чернівці: Рута, 2011. 375 с.

Історія української культури: Курс лекцій / Л.В. Анучина, О.В. Бурлака, О.А. Лисенко та ін. Харків: Вид-во «ФІНН», 2010. 408 с.

Історія української культури: Навчальний посібник / О.Ю. Павлова, Т.Ф. Мельничук, І.В. Грищенко; за ред. О.Ю. Павлової. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 368 с.

Історія української літератури: ХХ – поч. ХХІ ст. : Навчальний посібник: у 3 т. / за ред. В. І. Кузьменка. Київ: ВЦ «Академія», 2017. Т. 3. 544 с.

Історія української літератури: ХХ – поч. ХХІ ст.: Навчальний посібник: у 3 т. / за ред. В.І. Кузьменка. Київ: ВЦ «Академія», 2014. Т. 2. 536 с.

Історія української музичної культури: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2011. 719 с.

Історія української культури: Курс лекцій / О.В. Ліхолат, П.А. Дігтяр, С.Ю. Боєва; під заг. ред. С.О. Костилєвої. Київ: НТУ «КПІ», 2010. 336 с.

Історія української музичної культури: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Лідія Корній, Богдан Сюта. К.: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2011. 719 с.

Конспект лекцій з дисципліни «Історія української культури» для студентів усіх спеціальностей денної форми навчання / уклад. Лебедєва Г.О. Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2010. 227 с.

Конспект лекцій з курсу «Історія української культури» для студентів всіх спеціальностей і форм навчання / уклад.: О.В. Булдакова. Краматорськ: ДДМА, 2012. 190 с.

Мистецтво незалежної України: Навч. посіб. /за ред. Анучина Л.В. Харків: СПДФО Ізрайлев Є.М., 2007. 84 с.

Семашко О. М. Соціологія мистецтва: Навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доповн. Львів: «Магнолія плюс», видавець СПД ФО В. М. Піча, 2006. 244 с.

Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник / М.М. Закович, І.А. Зязюн, О.М. Семашко та ін. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2001 550 с.

Харчук Р.Б. Сучасна українська проза: постмодерний період: Навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2008. 248 с.

Художня культура України: Навчальний посібник / Л. М. Масол, С. А. Ничкало, Г. І. Веселовська, О. І. Оніщенко. Київ: Вища школа, 2006. 239 с.

Чуніхін О.Н. Історія мюзиклу: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: НАКККіМ, 2012. 254 с.

Шейко В., Білоцерківський В. Історія української культури: Навчальний посібник; 2-ге вид., виправл. Київ: Знання, 2010. 271 с.

Основна

Антологія поезії. Молоде вино. Київ: Творча асоціація 500, 2000. 68 с.

Берегова О. Інтегративні процеси в музичній культурі України XX–XXI століть. Київ: Інститут культурології НАМ України, 2013. 232 с.

Брюховецька Л. , Канівець А. Українська анімація. Київ: Фенікс, 2018. 264 с.

Вірченко Т. Сучасна українська драматургія. Галерея портретів. Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2018. 180 с.

Вірченко Т.І. Художній конфлікт в українській драматургії 1990–2010-х років: дискурс, еволюція, типологія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2012. 336 с.

Гавран І., Ботвин М. Документальне кіно в сучасному екранному дискурсі. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво. 2020. Т. 3(1). С. 11–19.

Гайдабура В. Театральні автографи часу. Київ: Факт, 2007. 292 с.

Голобородько Я. Артеграунд. Український літературний істеблішмент.Київ: Факт, 2006. 160 с.

Гундорова Т.І. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодернізм. Київ: Критика, 2013. 344 с.

Гундорова Т.І. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми. Київ: Грані-Т, 2013. 548 с.

Десятник Г.О. Основи екранної документалістики. Київ: Видавництво Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2016. 287 с.

До питання громадянської позиції митців в умовах геополітичного протистояння та військової агресії: (оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованими документами за 2015— 2017 рр.) / підгот. Т.Л. Шлепакова. Київ, 2017. 20 с.

Довідково-біографічне видання: Серцем з Буковиною / упор. О. Матвійчук, Н. Струк; керівник проекту О. Бабій. Київ: ТОВ Світ успіху, 2011. 359 с.

Драмовичок. Антологія сучасної української драматургії для дітей та підлітків / упоряд. Н. Мірошниченко та ін. Київ: НЦТМ ім. Л. Курбаса, 2017. 464 с.

Жеплинський Б.М., Ковальчук Д.Б. Українські кобзарі, бандуристи, лірники. Енциклопедичний довідник. Львів: Галицька видавнича спілка, 2011. 316 с.

Зубавіна І. Б. Кінематограф незалежної України: тенденції, фільми, постаті. Київ: ІПСМ АМУ; ФЕНІКС, 2007. 296 с.

Іванова-Горгієвська Н.А. Сучасна українська культура в світовому контексті пошуків справжності: мода на традицію. Універсальні виміри української культури. Одеса: Друк, 2000. С. 38-42.

Іваницький А. Історичний синтаксис фольклору: Проблеми походження, хронологізації та декодування народної музики. Вінниця: Нова книга, 404 с.

Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі / В.В. Петровський, А.О. Радченко, В.І. Семенко. Харків: ВД «ШКОЛА», 2007. 592 с.

Історія української культури: У 5 т., Т. 5; Кн.1. Українська культура XX – початку XXI століть. Київ: Наукова думка, 2011. 862 с.

Когут О. Архетипні сюжети й образи в сучасній українській драматургії (1997–2007 рр.). Рівне: НУВГП, 2010. 440 с.

Корнієнко Н. Український театр у переддень третього тисячоліття. Київ: Факт, 2000. 160 с.

Культурна політика в Україні. Аналітичний огляд / за ред. О. Гриценка. Київ: УЦКД, 2007. 160 с.

Майдан від першої особи. Мистецтво на барикадах / упоряд. Тетяна Ковтунович, Тетяна Привалко. Вип. 2. Київ: К.І.С., 2016. 304 с.

Марченко С. Історико-пізнавальне кіно як феномен незалежної України. Українське кіно від 1960-х до сьогодні. Проблема виживання. Київ: Задруга, 2010. С. 191–208.

Музика і театр на перехресті епох: Збірник статей: У 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.Р. Черкашина-Губаренко. Київ: Наука, 2002. 206 с.

Нариси з історії інонаціонального театру в Україні XX – початку XXI ст. / за заг. наук. ред. М. Гринишиної. Київ: Фенікс, 2017. 976 с.

Нариси з історії кіномистецтва України / ред.-упоряд. І. Б. Зубавіна; наук. ред. В. Л. Скуратівський, О. С. Мусієнко; під ред. В. Д. Сидоренко. Київ: Інтертехнологія, 2006. 864 с.

Нариси з історії театрального мистецтва України XX століття / упоряд. М.О. Гринишина; під ред. В.Д. Сидоренко. Київ: Інтертехнологія, 2006. 1054 с.

Протас М. Стильові стратегії розвитку української скульптури XX – XXI ст. Модель еволюції. Київ: Українська видавнича спілка, 2009. 288 с.

Профтехосвіта України XX – початок XXI століть: енциклопедичне видання / упоряд. Л.О. Стременко; за заг. ред. Л.В. Нестерової. Київ: ІПТО НАПН України, 2012. 192 с.

Сірополко С. Історія освіти в Україні. Київ: Наукова думка, 2001. 912 с.

Сидоренко В. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України XX–XXI століть. Київ: ВХ, 2008. 188 с.

Стайн Дж. Л. Сучасна драматургія в теорії та театральній практиці. Кн. 2. Символізм, сюрреалізм і абсурд / пер. з англ. Назара Козака. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 272 с.

Сучасна українська література кінця XIX – початку XXI ст. / упор., передм. І. Андрусяка. Київ: Школа, 2006. 464 с.

Українська культура та реалізація державної політики в культурній сфері: Аналіт. звіт М-ва культури і туризму за 2005 рік. Київ: М-во культури і туризму України, 2006. 134 с.

Філоненко С.О. Масова література в Україні: дискурс. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2011. 432 с.

Чернецький В. Картографуючи посткомуністичні культури. Росія та Україна в контексті глобалізації. Київ: Критика, 2013. 429 с.

Шуляр О. Д. Історія вокального мистецтва. Івано-Франківськ, «Плай», 2013. Ч. ІІ. 360 с.

Додаткова

Баран У. «Нескінченна історія» літератури для дітей та юнацтва: напрями дослідження літератури для дітей та юнацтва в Україні. Література. Діти. Час: науковий вісник. 2016. Вип. 5. С. 9–17.

Біла книга національної освіти України / Т.Ф. Алексеєнко, В.М. Аніщенко, Г.О. Балл. та ін.; за заг. ред. акад. В.Г. Кременя. Київ: Інформ. Системи, 2010. 342 с.

Гончарук С., Проволовський О. Постановча реальність документального кіно: прояви та домисли. Вісник національного університету культури і мистецтва. Серія Аудіовізуальне мистецтво і виробництво. 2020. № 3(1). С. 83–91.

Журмій Н. Скульптурний пам'ятник як об'єкт суспільної пам'яті. Вісник ДАКККМ. 2012. № 2. С. 100–104.

Загайкевич А. Українська електронна музика: практика дослідження. Музика в інформаційному суспільстві: збірник наукових статей. Київ, 2008 С. 39–62.

Зайцева І.Є. Деякі тенденції розвитку українського мюзиклу як мистецтва і галузі шоу-індустрії. Молодий вчений. жовтень 2017. № 10 (50) С. 262–267.

Закус І.М., Постой Г.Г. Джаз в Україні: музиканти та перспективи розвитку імпровізаційної музики. Молодий вчений. 2017. № 11 (51). С. 565–568.

Комлікова А. Рок-опера: до питання становлення жанру в Україні. Київське музикознавство. Збірник статей, випуск 39 Київ, 2011 С. 159–166.

Краснодембський З. На постмодерністських роздоріжжях культури / пер. з польськ. Р.Б. Харчук. Київ: Основи, 2000 196 с.

Культура чи імітація культури?: Матеріали парламентських слухань на тему: «Культурна політика в Україні: пріоритети, принципи та шляхи реалізації» у Верховній Раді України, 20 квітня 2005 року. Київ: Парламентське вид-во, 2005. 160 с.

Культурна політика в Україні: гуманітарна безпека, мова, освіта / В. Нікітін, М. Кузьменко, О. Кузьменко. Київ: Оптима, 2007. 88 с.

Лензіон Я. Джазове мистецтво і сучасна українська музична культура. Молодь і ринок. 2017. № 3(146). С. 177–181.

Липківська Г. Десять років по ревізії. Погляд на вітчизняну сцену на рубежі століть. Вісник Львівського університету. Сер. мистецтвознавство. Вип. 1. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І.Франка, 2001. С. 79–100.

Манський О. Екран: найголовніше в середині. Екранознавство: Збірник науково-методичних статей. 2019. Вип. 3. С.67–85.

Манько С.Б. Мюзикли і рок-опери в українському соціокультурному просторі. Культура України: Збірник наукових праць / за ред. В.М. Шейко. Харків, 2012. Вип. 39. С. 268–276.

Мараховська К.Д. Феномен української анімації: історичний контекст. Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 31. С. 157–160.

Мірошниченко Н. Сучасна українська драматургія в контексті теорії поколінь. Курбасівські читання. 2006. № 1. С. 56–85.

Міщенко М.М. Документальний кінематограф України: між історичною реконструкцією та філософським осмисленням. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». 2014. № 1116. С. 47–51.

Мокроусова О. Пам'ятки монументального мистецтва. Історико-містобудівні дослідження Києва. Київ, 2011. С. 122-136.

Одрехівський В. Українська скульптура XXI століття: проблема інтермедіальності та жанрово-видового синтезу. Вісник Львівської національної академії мистецтв. 2017. Вип. 31. С. 97–108.

Сичова О. Типи мистецьких фестивалів і конкурсів у сучасній Україні. Мистецтвознавчі записки. 2013. Вип. 24. С. 257–263.

Станішевський Ю. О. Національний академічний театр опери та балету України ім. Т. Шевченка, історія і сучасність. Київ: Музична Україна, 2002. 734 с.

Станішевський Ю. Балетний театр України. 225 років історії. Київ: Музична Україна, 2003. 440 с.

Шейко В.М., Богуцький Ю.П. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX – початок XXI ст.). Київ: Генеза, 2005. 592 с.

Електронний ресурс

Берегова О. Українська опера початку третього тисячоліття як дзеркало сучасної музичної комунікації. URL: http://ua.convdocs. org/docs/index-82811.html?page=14

Бондарева О. Сучасна українська драматургія: дискурс «епічного театру». Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент : зб. наук. праць / ред. В. М. Мадзігон. Київ: МІХМД, 2010. Вип. 5. URL: http://zbirnik. mixmd.edu.ua/2010_5_ ua/25.pdf

Данькова Н. Зірково-таємниче життя української документалістики. Телекритика 2009 №2 URL: http://www.telekritika. ua/telebachennya/2009-02-09/43669

Про стан і заходи щодо розвитку української культури : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.1996 р. № 236. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://zakon.rada.gov. ua/laws/show/236-96-п

Кіяновська М. Кілька нотаток про смерть української літератури. URL: http:// litakcent.com/2015/06/ 25/kilka-notatok-pro-smerukrajinskoji-literatury/

Концепція державної політики в галузі культури на 2005-2007 роки: Затверджена Законом України від 03.03.2005 р. № 2460-IV. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://zakon.rada.gov. ua/laws/show/2460-15

Основи законодавства України про культуру: Закон України від 14.02.1992 р. № 2117-XII. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://zakon.rada.gov. ua/laws/show/2117-12

Романюк Л.Б. Синкретизм фольклору і джазу в музичному мистецтві України кінця XX – початку XXI ст. URL: http://int-konf.org/ konf032015/1027-kandidatmistectvoznavstva-romanyuk-l-b-sinkretizmfolkloru-dzhazu-v-muzichnomu-mistectv-ukrayinikncyahh-pochatku-hh-st.html

Рось З. Український джаз як культурологічна проблема. URL: http://www. culturalstudies.in.ua/ sekcia_s_s3_6.php

Тормахова В. Характерні риси української поп-музики кінця XX – початку XXI століть. URL: http://ir.kneu.edu.ua: 8080/bitstream/ 2010/3803/1/165-172.pdf

ukrlit.blog.net.ua – Українська література XXI ст.

youngsoul.com.ua – Всеукраїнський молодіжний портал Youngsoul – молоді сучасні українські письменники

ualit.org – Портал сучасної української літератури

Навчальне видання

Ігор Возний

Культура України XXI століття

Підручник

Відповідальний за випуск Шкрібляк М.В.
Літературний редактор Зушман Б.М.
Технічний редактор Танащик Д.Д.

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК №891 від 08.04.2002 р. підписано до друку 28.12.2014. Формат 60x84/16 Папір офсетний. Друк різографічний. Умов. друк. арк.18,2 Обл. - вид. арк. 17,25. Зам. Тираж 100 Друкарня Чернівецького національного університету 58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2